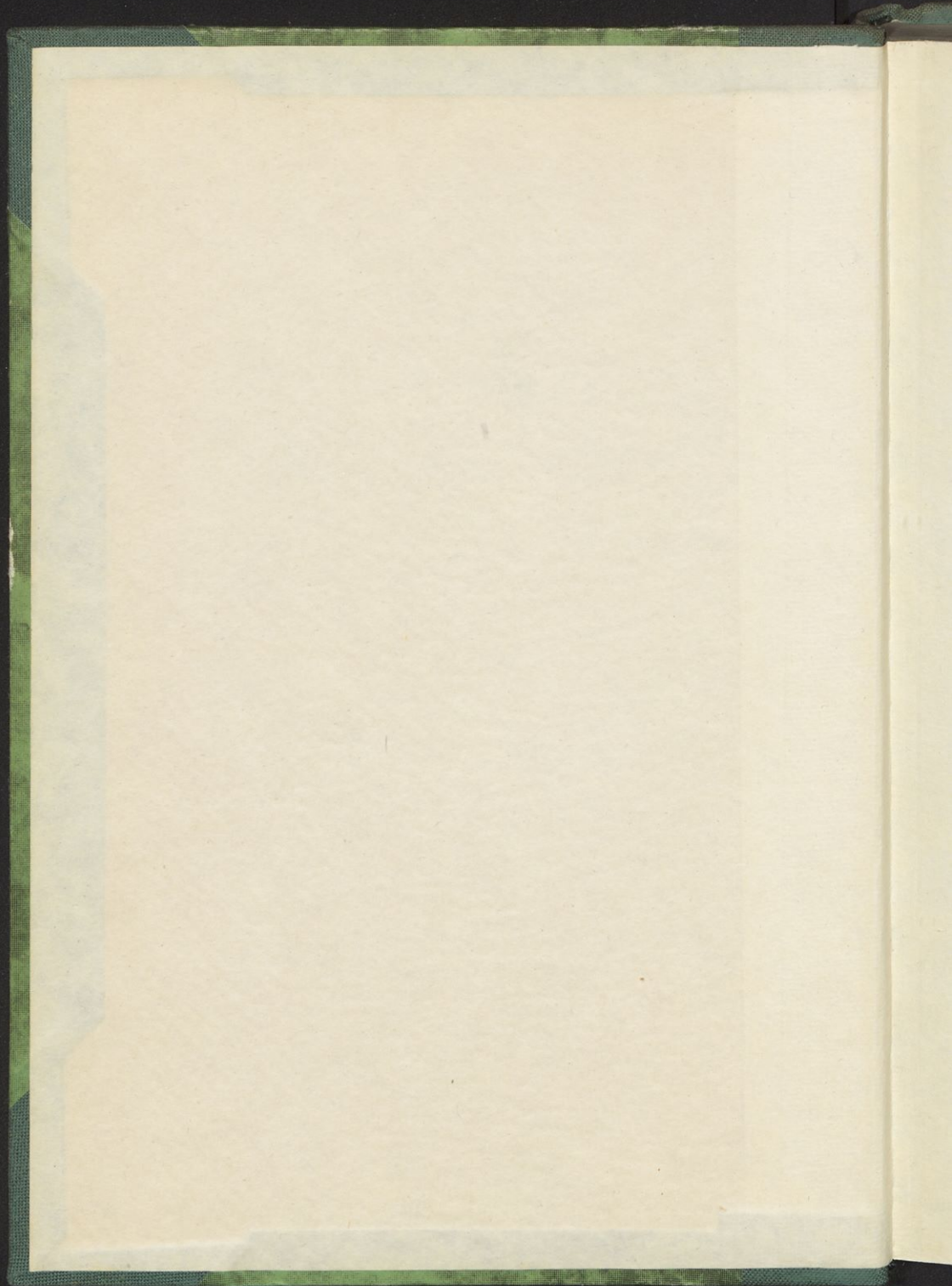

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

101074

18.

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
CLASSIS I: HISTORIA ET SOCIOLOGIA

DELA * OPERA

18

INSTITUT ZA OBČO IN NARODNO ZGODOVINO
INSTITUTUM HISTORIAE UNIVERSALIS ET NATIONALIS

5

JOSIP ŽONTAR

**OBVEŠČEVALNA SLUŽBA
IN DIPLOMACIJA
AVSTRIJSKIH HABSBRŽANOV
V BOJU PROTI TURKOM
V 16. STOLETJU**

DER KUNDSCHAFTERDIENST UND DIE DIPLOMATIE
DER ÖSTERREICHISCHEN HABSBURGER IN KAMPF GEGEN
DIE TÜRKEN IM 16. JAHRHUNDERT

LJUBLJANA
1973

JOSIP ZONTAR
OBVEŠČEVALNA SLUŽBA IN
DIPLOMACIJA AVSTRIJSKIH
HABSBURŽANOV V BOJU PROTI
TURKOM V 16. STOLETJU

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
CLASSIS I: HISTORIA ET SOCIOLOGIA

DELA * OPERA

18

INSTITUT ZA OBČO IN NARODNO ZGODOVINO
INSTITUTUM HISTORIAE UNIVERSALIS ET NATIONALIS

5

JOSIP ŽONTAR

**OBVEŠČEVALNA SLUŽBA
IN DIPLOMACIJA
AVSTRIJSKIH HABSBRŽANOV
V BOJU PROTI TURKOM
V 16. STOLETJU**

DER KUNDSCHAFTERDIENST UND DIE DIPLOMATIE
DER ÖSTERREICHISCHEN HABSBURGER IN KAMPF GEGEN
DIE TÜRKEN IM 16. JAHRHUNDERT

LJUBLJANA

1973

+101074

101074

SPREJETO NA SEJI RAZREDA ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI DNE 8. DECEMBRA 1972
IN NA SEJI PREDSEDSTVA DNE 27. FEBRUARJA 1973

0 7/11/1974

UREDIL AKADEMIK FRAN ZWITTER

KAZALO

Uvod	7— 8
Kratice	9— 12
I. Benetke in Dubrovnik kot središči obveščevalne službe za dogodke v Levanti	13— 29
1. Benetke	13— 20
2. Dubrovnik	20— 29
II. Prestrežanje poročil in agentov (poslancev) kot sredstvo diplomacije	30— 46
III. Obveščevalci in njihovo delovanje	47—179
1. Ivan Pastor mlajši	47— 57
2. Mihael Bučinić (Bucignolo)	57— 95
3. Fra Bernardin Pomazanić (Pomasanich)	96—103
4. Marin Zamanja (Zamagna)	103—107
5. Oba Caraffa in »Conte d'Ella«	107—113
6. Nikolaj Ferduci	114—121
7. Mihael Černović (Cernovich, Crnojević)	121—162
8. Štefan Kenderessy — Pavel Bridović	162—166
9. Franc Jurković	167—179
IV. Diplomacija in politika avstrijskih Habsburžanov ter nasprotje med Ferdinandom I. in Karlom V.	180—190
Der Kundschafterdienst und die Diplomatie der österreichischen Habsburger im Kampf gegen die Türken im 16. Jahrhundert (Zusammenfassung)	191—242
Seznam osebnih in krajevnih imen	243—263
Slovarček turških izrazov	263

Skromen podatek o Dubrovčanih bratih Bučinić (Bucignolo) v Stannovskem arhivu (oddelku Arhiva Slovenije) je bil povod, da sem se začel zanimati za usodo te patricijske rodbine. Pok. prof. dr. Jorjo Tadić (Beograd) me je opozoril na svoje delo »Dubrovački portreti« (Beograd 1948) in mi dal nekaj svojih izpiskov iz Historijskega arhiva v Dubrovniku na razpolago. V dunajskem državnem arhivu, oddelku »Turcica« pa sem našel skoraj neizčrpni vir za svoje študije. Tu sem zbiral šest let večino gradiva za pričujočo razpravo. Da bi pa razkril celotno mrežo obveščevalne službe avstrijskih Habsburžanov, bi moral opraviti podobne podrobne raziskave še v arhivih v Benetkah, Dubrovniku, zlasti pa v Simancas (Spanija), kjer je po sporočilu pok. prof. dr. Franca Babingerja (München)¹ več sto dopisov obveščevalcev o dogodkih in razmerah v osmanski državi iz 16. stoletja. Tega zaradi pomanjkanja sredstev nisem mogel storiti.

Moja razprava želi prikazati v glavnih potezih obveščevalno službo in z njo nerazdružno povezano diplomacijo avstrijskih Habsburžanov do države Osmanov v 16. stoletju, kolikor so jo vodili vladarji oziroma dvorni krogi. Nisem pa zajel v svojo študijo razvoja od občasnih odposlanstev, ki so imela nalogo ugotoviti oziroma utrditi pravno stanje med avstrijskimi Habsburžani in Visoko porto, do stalnega poslaništva v Istanbulu, ki je prevzelo med drugim tudi dolžnost, da zanesljivo in zdržema zbira ter posreduje informacije o politično važnih dogodkih.² Da bi ostal moj prikaz bolj enoten, sem izločil tudi vojaško obveščevalno službo na meji med notranjeavstrijskimi in hrvatskimi deželami pod habsburško oblastjo na eni strani ter sosednjimi pokrajinami pod Turki na drugi strani. Pri tej so igrali vojaški poveljniki važno vlogo, dasi so poročila prihajala tudi do vladarja ali do dvornega vojnega sveta. Vse to nameravam prikazati v posebni razpravi.

Doslej se še nihče ni lotil naloge, ki sem si jo stavil. Zato naj velja moja študija kot prvi poskus, ki ni mogel izčrpati predmeta. Težišče razprave je prikaz delovanja 11 obveščevalcev iz dobe Ferdinanda I., Maksimilijana II. in Rudolfa II. Kakor drugod po Evropi so prednjačili med njimi trgovci, ki so bili navajeni poklicno potovati in jim je bilo že iz poslovnih ozirov do tega, da čimprej zvedo vse dogodke. Trgovanje pa naj bi obenem prikrilo njihovo tajno delovanje. Vrednost in zanesljivost njihovih poročil je dokaj različna. Ponekod gredo močno v podrobnosti, vendar to navajanje ni glavni namen razprave. Opozore naj na takratne široke stike in povezave ter na vlogo, ki so jo imeli pri tem Jugoslovani. Da bi bilo to še bolj jasno, sem skušal v zaključ-

¹ Babingerjevo pismo München 1963, 21. maj, v moji registraturi.

² Gerhard Rill, *Humanismus und Diplomatie. Zur Geschichte des Gesandtschaftswesens unter Ferdinand I.* MÖStA 25. (1972) 565 sl.

nem poglavju prikazati splošni, svetovnozgodovinski okvir, v katerem je potekalo delo obravnavanih obveščevalcev. Iz orisanih okoliščin izhaja tudi, kako potrebna je bila avstrijskim Habsburžanom lastna obveščevalna služba, ki je še precej uspešno opozarjala na turško nevarnost zlasti v časih, ko je grozil velik napad pod sultanovim vodstvom.

Iskreno zahvalo dolgujem vsem vodstvom in osebju arhivov in knjižnic v Jugoslaviji, Avstriji, Zvezni republiki Nemčiji, Italiji, Belgiji in Španiji, ki so bili vedno pripravljeni ustreči mojim željam in mi pomagati. Za nasvete in opozorila se želim zahvaliti še posebej: pok. prof. dr. Francu Babingerju (München), v. drž. arhivarju in podravnatelju drž. arhiva dr. Ani Correth (Dunaj), drž. arhivarju Eloisi Garcia de Wattenberg (Simancas), prof. dr. Nadi Klaić (Zagreb), prof. dr. Vilku Novaku (Ljubljana), v. strokovnemu sodelavcu Božu Otorepcu (Ljubljana), prof. dr. Gustavu Otrubi (Linz), prof. Antonu Pavliču (Kranj), v. drž. arhivarju dr. Gerhardu Rillu (Dunaj), arhivarju Zdravku Šundricu (Dubrovnik), pok. prof. dr. Jorju Tadiću (Beograd), dvor. svetniku prof. dr. dr. hon. c. Ferdinandu Tremłu (Gradec), v. drž. arhivarju dr. Mariji Verbič (Ljubljana), znanstvenemu svetniku dr. Vuku Vinaverju (Beograd), doc. dr. Ignaciju Vojetu (Ljubljana) in doc. dr. Herwigu Wolframu (Dunaj). Na tem mestu se moram hvaležno spominjati pok. univ. prof. akademika dr. dr. hon. c. Milka Kosa, ki je z velikim zanimanjem spremljal nastanek moje razprave.

Posebno zahvalo izrekam Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki je sprejela mojo študijo med svoje publikacije. Enako sem hvaležen za pripombe in nasvete tov. univ. prof. akademikoma dr. Franu Zwitteru in dr. Bogu Grafenauerju, pa tudi znanstvenemu svetniku dr. Pavlu Blazniku.

Delo posvečam spominu na moje starše
Primoža (1858—1934) in Ane roj. Bauer (1869—1949),
ki so mi kljub zelo skromnim razmeram v težkih vojnih časih omogočili študij na dunajski univerzi.

V Kranju, 23. septembra 1972

KRATICE

a) za arhivalije:

A	= Arhiv
ASLj	= Arhiv Slovenije (prej Državni arhiv), Ljubljana
AStTr	= Archivio di Stato, Trento (Trient)
GdB	= Gedenkbuch
HA	= Historijski arhiv
HAD	= Historijski arhiv, Dubrovnik (Ragusa)
HHStAW	= Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien (Dunaj)
HKAW	= Hofkammerarchiv, Wien (Dunaj)
HKRB	= Hofkammerregistraturbuch
K.	= Karton
LAG	= Steierisches Landesarchiv, Gradec (Graz)
Levante	= Lettere di Levante, HAD
Lj.	= Ljubljana
MALj	= Mestni arhiv, Ljubljana
PA	= Politisches Archiv, HHStAW, Belgijski arhiv
Rog.	= Acta Consilii Rogatorum, HAD
RP	= Registraturprotokoll
r. t.	= ravno tam
Secreta	= Secreta Consilii Rogatorum, HAD
StA	= Staatsarchiv
Stan. A.	= Stanovski arhiv, ASLj
U. A. I.	= Ungarische Akten, I. Allgemeine Akten, HHStAW
Vic. A.	= Vicedomski arhiv, ASLj

b) za literaturo:

AfslPh	= Archiv für slavische Philologie
Alberi	= E. Alberi, Relazioni degli ambasciatori Veneti al Senato durante il secolo XVI., Serie III., Firenze 1839—1855
AÖG	= Archiv für österr. Geschichte (do 1867: Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen)
W. Bauer	= W. Bauer, Die Korrespondenz Ferdinands I. zv. I. Wien 1912
W. Bauer, R. Lacroix	= W. Bauer, R. Lacroix, Die Korrespondenz Ferdinands I. zv. II. 1. (1937), II. 2. (1938)
Bucholtz	= F. B. von Bucholtz, Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten. zv. 1—9, Wien 1831—38.
ČZN	= Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor
Fessler, Klein	= I. A. Fessler, E. Klein, Geschichte von Ungarn zv. III., Leipzig 1874
Gelcich, Thallóczy	= G. Gelcich, L. Thallóczy, Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae (1358—1526), Budapest 1887

- Gévay = A. v. Gévay, Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhundert
- Gévay 1. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1527, Wien 1840
- Gévay 2. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1528, Wien 1840
- Gévay 3. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1529, Wien 1840
- Gévay 4. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1530, Wien 1838
- Gévay 5. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1531—1532, Wien 1838
- Gévay 6. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1532—1533, Wien 1838
- Gévay 7. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1534, Wien 1839
- Gévay 8. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1536, Wien 1841
- Gévay 9. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1536—1537, Wien 1842
- Gévay 10. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1539—1540, Wien 1842
- Gévay 11. = Gesandtschaft Kg. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1540—1541, Wien 1842
- GZM = Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 1889 sl.
- Hammer = Jos. v. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches zv. III. in IV., Pest 1828—1829
- IZ = Istoriski zapisi, Cetinje 1948 sl.
- Jorga GOR = N. Jorga, Geschichte des Osmanischen Reiches, zv. II. in III., Gotha 1909, 1910
- Jorga GRV = N. Jorga, Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen, zv. I. in II., Gotha 1905
- JAZU = Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
- Klaić = Vj. Klaić, Povjest Hrvata IV., V., Zagreb 1904
- Lanz = K. Lanz, Correspondenz des Kaisers Karl V. aus dem kgl. Archiv und der Bibliothèque de Bourgogne zu Brüssel (1515—1556), I.—III., Leipzig 1844—1846
- MHCZ = Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae I.—XVIII., Zagreb, 1889 sl.
- MHCZ III. = Diplomata (1500—1526), Zagreb 1896
- MHCZ XI. = Libri fassionum seu funduales 1471—1526, Inventaria et rationes 1568—1521, Zagreb 1905
- MHCZ XII. = Diplomata (1526—1564), Zagreb 1929
- MHCZ XIII. = Rationes annorum 1555—1560, Zagreb 1931
- MHCZ XIV. = Libri citationum et sententiarum 1512—1608, Zagreb 1932
- MHH I. = Monumenta Hungariae historica I. Diplomataria
- MHH I/1 = zv. 1. Magyar történelmi okmánytár a Brüsseli országos levéltárból és a Burgundi könyvtárból (1441—1538), Pest 1837
- MHH I/2 = zv. 2 (Nadaljevanje istega za dobo 1538—1553), Pest 1838
- MHH I/3 = zv. 3 (Nadaljevanje istega za dobo 1553—1608), Pest 1838
- MHH I/5 = zv. 5. Magyar történelmi okmánytár Londoni könyv és levéltárból (1521—1717), Pest 1839
- MHH I/16 = zv. 16. III Pál papa és Farnese Sándor bibornok (1535—1549), Pest 1879

- MHH I/25 = zv. 25. Ipolyi Arnold, Oláh Miklós II. Lajos és Máriá királyné titkara, magy. orsz. cancellár, Esztergomi érsekprimás és kir. helytartó levelezése, Budapest 1876
- MHH I/31 = zv. 31. L. Thallóczy—A. Hodinka, Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum. A horvát vég helyek okleveltára (1490—1527), Budapest 1903
- MHH I/40 = zv. 40. L. Thallóczy—Horváth, Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum; banatus, castrum et oppidum Jajcza (1450—1527), Budapest 1915
- MIÖGF = Mitteilungen des Instituts f. österr. Geschichtsforschung, Wien
- MÖStA = Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, Wien
- M. S. D. = I Diarii di Marino Sanuto 1496—1533, Venezia 1879—1902
- MSHSM = Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Zagreb 1868 sl.
- MSHSM XIV. = Annales ragusini anonymi item Nicolai de Ragnina, Zagreb 1883
- MSHSM XXXIII., XXXVI., XXXIX., XLI. = Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae 1. (1526—1536), 2. (1537—1556), 3. (1557—1577), 4. (1578—1608), Zagreb 1912, 1915, 1917
- MSHSM XXV., XXXVIII., XL. = Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae 1. (1526—1530), 2. (1531—1540), 3. (1540—1554), Zagreb 1914, 1916, 1917
- NB I., II. = Nuntiaturberichte aus Deutschland I. oziroma II. oddelek
- NB I/1 = I. odd. zv. 1. Nuntiatur des Vergerio 1533—1536, Gotha 1892
- NB I/1, 1. Ergänzungsband = I. odd. 1. dopolnilni zv. (1530—1531) Legation L. Campeggios und Nuntiatur G. Aleandros, Tübingen 1963
- NB I/2 = I. odd. zv. 2. Nuntiatur des Morone 1536—1538, Gotha 1892
- NB I/3 = I. odd. zv. 3. Legation Aleanders 1538/39, 1. Hälfte, Gotha 1893
- NB I/4 = I. odd. zv. 4. Legation Aleanders 1538/39, 2. Hälfte, Gotha 1893
- NB I/5 = I. odd. zv. 5. Nuntiatoren Morones und Poggios, Legationen Farneses und Cervinis (1539—1540), Berlin 1909
- NB I/6 = I. odd. zv. 6. Gesandtschaft Campeggios. Nuntiatoren Morones und Poggios (1540—1541), Berlin 1910
- NB I/7 = I. odd. zv. 7. Berichte vom Regensburger und Speierer Reichstag 1541, 1542. Nuntiatoren Verrallos und Poggios. Sendungen Farneses und Sfondratos (1541—1544), Berlin 1912
- NB I/8 = I. odd. zv. 8. Nuntiatur des Verallo (1545—1546), Berlin 1898
- NB I/9 = I. odd. zv. 9. Nuntiatur des Verallo (1546—1547), Berlin 1899
- NB I/16 = I. odd. zv. 16. Nuntiatur des Girolamo Martinengo, Tübingen 1965
- NB I/17 = I. odd. zv. 17. Nuntiatur Delfinos, Legation Morones, Sendung Lipomanos (1554—1556), Tübingen 1970
- NB II/1 = II. odd. zv. 1. Die Nuntien Hosius und Delfino 1560—1561, Wien 1897
- NB II/3 = II. odd. zv. 3. Nuntius Delfino 1562—1563, Wien 1903
- NB II/4 = II. odd. zv. 4. Nuntius Delfino 1564—1565, Wien 1914
- NB II/6 = II. odd. zv. 6. Nuntius Biglia 1566—1569, Commendone als Legat bei K. Maximilian II. 1568—1569, Wien 1939
- NB II/8 = II. odd. zv. 8. Nuntius G. Delfino und Kardinallegat G. F. Commendone 1571—1572, Graz-Köln 1967
- ÖNB = Österr. Nationalbibliothek, Wien (Dunaj)
- Pastor = L. v. Pastor, Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters, zv. IV. sl., 8. in 9. izdaja, Freiburg 1923 sl.

- POF = Prilozi za orijentalnu filologiju (i istoriju jugoslav. naroda pod turskom vladavinom), Sarajevo 1950 sl.
- Rad JAZU = Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1867 sl.
- Radonić = Jov. Radonić, Dubrovačka akta i povelje (Acta et diplomata Ragusina), Izvori za istoriju južnih Slovena (Fontes rerum Slavorum meridionalium), 1. serija, zv. II. 1. 2., Beograd 1935, 1938
- SAN = Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd
- SAZU = Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
- SKA = Srpska kraljevska akademija, Beograd
- Starine = Starine Jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
- VD = Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe, herausgegeben von der historischen Kommission der Akademie der Wissenschaften, bearbeitet von Gustav Turba, Wien I.—III., 1889 sl.
- VZA = Vjesnik Hrv.-slavonskog i dalmatinskog zemaljskog arhiva, Zagreb 1899 sl.
- Zbornik
HIJAZU = Zbornik Historijskog instituta Jugoslav. akademije, Zagreb
- ZgNJ II. = Zgodovina narodov Jugoslavije II. Od začetka XVI. stoletja do konca XVII. stoletja, Lj. 1959
- Zinkeisen = J. W. Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa II. (1453—1574), Gotha 1854

I.

BENETKE IN DUBROVNIK KOT SREDIŠČI OBVEŠČEVALNE SLUŽBE ZA DOGODKE V LEVANTI

Jadranski prostor in njegovo jugoslovansko zaledje na severu sta bila v 16. stoletju tesno povezana s političnimi dogajanjem v Evropi in s problemi svetovne politike. Benetke in Dubrovnik sta predstavljala tedaj nekaj časa najbogatejši evropski središči za novice, zlasti o dogodkih v Levanti.

1.

BENETKE

Znamenito trgovsko mesto Benetke je gojilo živahne gospodarske stike z vsemi tedaj znanimi deželami in skušalo živeti z vsemi državami v miru. Tu so bili v največji meri dani pogoji za uspešno poizvedovanje novic. Semkaj so se stekala od vseh strani poročila poslanikov in odposlancev, konzulov, upravnih oblastev in trgovcev.¹ V razgibanih časih, npr. leta 1529, so naravnost pozvali beneške podložnike, ki so se mudili na ogrskem ozemlju, naj ugotove dejanski položaj z vso prizadevnostjo in poročajo signoriji, kakor to terja zvestoba in vdanost do države.² Beneška vlada se je vsekdar trudila, da čim hitreje in kar se da zanesljivo zve namere, cilje in sklepe tujih vladarjev ter vodilnih oseb njihovih dvorov.³ Ob začetku 16. stoletja pa so manjkala Benečanom poročila najvažnejšega njihovega poslanika v Levanti, beneškega »baila« v Istanbulu (Carigradu). Murad II. jim je dovolil, da postavljajo za varstvo svojih podložnikov v osmanski državi tega stalnega poslanika.⁴ Leta

¹ J. Zeller, *La diplomatie française vers le milieu du XVIe siècle*, Paris 1881, 45; R. Ancel, *Etude critique sur quelques recueils d'avis, Mélanges d'archéologie et d'histoire, école française de Rome*, XXVIII (1908) 118 sl.; H. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig III.*, Stuttgart 1954, 46; P. Sardella, *Nouvelles et spéculations à Venise au début du XVIe siècle, Cahiers des Annales* 1., Paris 1948. O gospodarskem stanju Benetk in Dubrovnika v 16. stoletju, prim. L. Beutin, *Der wirtschaftliche Niedergang Venedigs im 16. und 17. Jahrhundert, Hansische Geschichtsblätter*, 76. Jg. (1958), 42—72; P. Braunstein, *Venedig und der Türke (1450—1570), Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege (Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte)* 1. Band, Graz 1971, 59—70.

² M. S. D. XLIX (1529, 3. februar).

³ W. Andreas, *Staatskunst und Diplomatie der Venetianer im Spiegel ihrer Gesandtenberichte*, Leipzig 1943; O. Ferrara, *Le XVIe siècle vu par les Ambassadeurs vénitiens*, Paris 1945. Don Garcia de Loaysa, spovednik Karla V. je trdil, da zvedo Benečani vedno, kar se na skrivaj godi; prim. Zinkeisen II. 717.

⁴ Fr. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, München 1953, 114 sl., 406.

1491 pa je moral v treh dneh zapustiti mesto in Bajezid II. ni hotel zanaprej trpeti nobenega beneškega baila, češ da so vohuni, ki poročajo vse, kar se godi v turški državi.⁵ Namesto baila je nato pošiljal z uradnim seznamom šifer poročila v Istanbulu bivajoči trgovec Andrej Gritti (pozneje beneški dož 1523—1538), dokler ga niso kmalu po izbruhu vojne z Osmani (1499—1503) zaprli.⁶ Vlogo tajnih poročevalcev o turških zadevah je prevzela skupina oseb v Dubrovniku: Bernard Gundulić (de Gondola), opat samostana M. B. na Mljetu,⁷ Nikolaj Gundulić (Gondola) v Dubrovniku⁸ in Marko da Reggio, kancler dubrovniške vlade.⁹ Trgovec Hieronim Zorzi v Dubrovniku je želel poročevalsko službo obsežneje urediti. Istočasno naj bi delovali trije sli. Eden naj bi bil stalno na poti k Visoki porti, drugi naj bi zbiral novice v Istanbulu, tretji pa prinašal vesti v Dubrovnik.¹⁰ Z mirovno pogodbo leta 1503 so se uredile razmere. Turki so zopet dovolili postavljati baila. Odslej so bila bailova obvestila ena izmed najvažnejših osnov za poročanje iz Levante. S pomočjo tega poslanika je mogla beneška signorija pogosto in močno vplivati na politiko Visoke porte.¹¹ Poleg bailovih poročil je bilo za Benečane v prvi polovici 16. stoletja posebnega pomena dopisovanje z Ludovikom Grittijem, nezakonskim sinom doža Andreja Grittijskega, ki je dosegel izreden ugled na sultanovem dvoru. Njegove dopise je večkrat prinašal brat Jurij Gritti.¹² Njuno delovanje bomo še večkrat omenili.

Zelo skrbno je poročal Benečanom Jurij (Zorzi) Tardić, arhiprezbiter v Šibeniku. Njegov brat Murat, vojvoda Livna in Cetine, čehaja (= namestnik) in kapudžubaši (= v. komornik) bosenskega sandžakbega Husrefa, je bil v stalnih stikih z njim.¹³ Pogosto ga je povabil k sebi in mu tudi pošiljal služabnike s poročili. Na ta način je dobival Jurij zanesljive vesti o Turkih, ki jih je sporočal Benečanom.¹⁴ V letih 1528 in 1532 je spremljal beneške odposlance k bosenskemu sandžakbegu in jih priporočil svojemu bratu. Ko so zasedli turški martolozi prelaze in ni mogel šibeniški knez poslati svojih ljudi v Bosno, je odšel leta 1532 Tardić na njegovo prošnjo k bratu Muratu.¹⁵ Marca 1532 je pospremil Zápoljevega poslanca prošta Antona Vrančića, ki je

⁵ M. S. D. I. 323, 399; Zinkeisen, II. 522 sl.: Fr. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften aus dem großherrlichen Seraj zu Stambul, Südost-europäische Arbeiten* 61., München 1960, 50.

⁶ M. S. D. I. 880; II. 101, 136, 169, 188, 208, 234 sl., 292, 307, 372, 379, 421, 459, 506, 542, 544, 554, 559, 592, 605, 772 sl., 791, 828 sl., 838, 870, 920, 1073, 1128.

⁷ B. Gundulić je pošiljal poročila v letih 1499, 1501—1503, 1511—1514; prim. VI. Čaldarević, *Srednjeevropski Dubrovnik — značajni centar obavještajne službe, Narodna milicija* XI. (1958) 80 sl.

⁸ Njegova obvestila obsegajo leta 1499, 1502—1503, 1510, 1512—1514; prim. VI. Čaldarević, n. d. 80.

⁹ M. S. D. III. 1404, IV. 619.

¹⁰ M. S. D. III. 788, 885, 918 sl., 1055, 1059—1061, 1266, 1304, 1404 sl., 1458, 1556, 1589, 1607 sl., 1638.

¹¹ Zinkeisen II. 543.

¹² M. S. D. LII. 555, LIII. 8, LIV. 348, LV. 326, 413; Alberi III. 7 sl., Zinkeisen II. 937 sl.

¹³ Hammer III. 74; C. Truhelka, *Gazi Husrefbeg, njegov život i njegovo doba, GZM XXIV* (1912) 129, 139, 141 sl., 144, 146, 163.

¹⁴ T. Matić, *Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba, Rad JAZU* 251 (1925) 224, 238—240.

¹⁵ M. S. D. XLVIII. 41 sl.; LVI. 252, 644.

bil pri papežu, do bosenske meje in ga priporočil bratu. Tudi bosenskem sandžakbegu je rad ustregel in mu preskrbel sive sokole za lov.¹⁶

Beneška signorija se je izkazala hvaležno in prosila že leta 1529 kardinala Pisanija, naj poskrbi Tardiću primeren beneficij.¹⁷ Dve leti kasneje mu je nakazala 250 dukatov.¹⁸ V začetku leta 1532 je prejel opatijo samostana sv. Nikolaja v šibeniškem pristanišču. Beneška vlada je plačala pristojbino za papeško bulo.¹⁹ Tardiću na ljubo so sprejeli v svojo vojaško službo njegovega nečaka Jurija Grisonija z dvema konjema.²⁰

Po dnevnikih Marina Sanuta, ki segajo do leta 1533, moremo vsaj deloma ugotoviti Tardićevo obveščevalno dejavnost. V začetku leta 1526 je sporočil šibeniškemu knezu, da pripravlja sultan vojaški pohod na Ogrsko, ki se bo pričel maja. Po vrnitvi z obiska pri bratu je ponovil marca isto novico in dodal, da bo vodil Sulejman sam vojsko proti Budimu in da je poslal del čet proti Jajcu. Tudi v šibeniški okolici so dobili Turki ukaz, naj odrinejo ob tretjem pozivu.²¹ Konec maja je že vedel, da je krenil sultan iz Odrina (Edirne) proti Beogradu, da prodira pred njim Ibrahim paša in da je tudi bosenski sandžakbeg odpotoval.²² Leta 1529 je poročal Tardić o sultanovi vrnitvi s pohoda proti Dunaju.²³ Naslednje leto je pisal, da gradi Murat ladje v Obrovcu za napad na Senj. Jeseni istega leta je šel Murat Ferdinandovim odposlancem naproti in jih spremil do Vrhbosne (Sarajeva).²⁴ V začetku leta 1531 je ponudil svoje usluge signoriji in poslal brata v Benetke z željo, naj mu verjamejo v polni meri.²⁵ Konec decembra je prišel Murat v Skradin in povabil brata, ki je nato poročal šibeniškim oblastem, da potekajo mirovna pogajanja med Turki in perzijskim kraljem. Med Ferdinandom in Zápoljo pa ne bo miru. V Istanbulu se pripravljajo na vojni pohod na kopnem in morju proti Dunaju ali v Apulijo. Ko bo odločeno, kam krenejo, bo sporočil Murat po bratu Juriju. Sredi februarja 1532 je došel Murat z ladjo iz Obrovca v Šibenik, obiskal svoje sorodnike in bil na vljudnostnem obisku pri šibeniškem knezu. Pri tej priliki je ponovno obljubil sporočiti podrobnosti o sultanovem pohodu, ki se pripravlja. Konec februarja je dal obvestiti šibeniške oblasti, da gre sultan z vso vojaško silo na Ogrsko in pred Dunaj. Mornarica šteje 150 galer in se še izpopolnjuje.²⁶ Aprila je zvedel Tardić iz Livna, da je sklenil Ferdinand neko pogodbo z Zápoljo in da nameravajo njegovi odposlanci zopet preko Bosne potovati k sultanu. Vendar so morali dolgo čakati na spremnico iz Istanbula. Sultan je odredil najstrožjo pripravljenost vojske.²⁷ Da bi kaj več zvedel, je odšel Tardić v bratov vojaški tabor.

¹⁶ M. S. D. LVI. 111. 209; o A. Vrančiču prim. ZgNJ II. 239.

¹⁷ M. S. D. LI. 14.

¹⁸ M. S. D. LIV. 373.

¹⁹ M. S. D. LV. 483 sl.; S. Ljubić, *Commissiones et relationes Venetae* II. (MSHSM VIII., Zagreb 1877) 157 omenja »il beneficio di Berberio (= Bribir pri Skradinu), ki ga je užival opat Tardić.

²⁰ M. S. D. LVII. 356.

²¹ M. S. D. XLI. 16, 138 sl.

²² M. S. D. XLI. 545.

²³ M. S. D. LII. 357.

²⁴ M. S. D. LIII. 68, LIV. 46; Č. Truhelka, n. d. 132.

²⁵ M. S. D. LIV. 280; 601 (1531, 23. septembra Murat zopet v Obrovcu).

²⁶ M. S. D. LV. 282, 286, 320, 542 sl.

²⁷ M. S. D. LVI. 9, 110 sl.

Brat mu je zaupal, da želi obhajati sultan svoj bajram v Odrinu (Edirne).²⁸ Junija je obvestil Jurija bratov služabnik, da je sultan v Sofiji, da bo prekoračil Murat Savo pri Kobašu in da so spustili na sultanov ukaz v Obrovcu ladje (fuste) v morje.²⁹ Sredi julija je došla iz Livna vest, da je vpadel po odhodu bosenskih bojevnikov Ferdinandov vojskovodja Janž (Hans) Kacijaner v deželo in pograbil velik plen. Tardić je nato obiskal bratovo družino v Livnu in pripovedoval doma, da je povzročil nepričakovani napad znaten preplah in da so se mnogi razbežali. Zaradi vpada snujejo v Bosni maščevalni pohod na Hrvatsko. Sultan je sprejel v Beogradu francoskega poslanca Antonija Rincona, ki se je nato vrnil v Dubrovnik in nadaljeval svojo pot na brigantini proti Zadru.³⁰ Šele konec oktobra je sporočil Muratov služabnik, da se je vrnil njegov gospod z Ogrskega.³¹ Februarja 1533 je zbral bosenski sandžakbeg zopet svoje čete. Kmalu nato je došla vest, da sta sklenila sultan in Ferdinand premirje. Kljub temu so pripravljali v Bosni pohod na Hrvatsko. Fingirali so vpad v Albanijo, nameravali pa zavzeti Bihać, ker so se nadejali, da bo zaradi premirja nepripravljen. Julija pa je zatrjeval Murat bratu, da bo bosenski sandžakbeg pokoren sultanu in ostane miren.³²

Furlaniji so grozili še v 16. stoletju sovražni vpadi. Zato je organizirala beneška signorija v Vidmu (Udine) in Čedadu (Cividale) zbirna središča za poročila obveščevalcev. Pri tem so s pridom uporabljali zlasti Hrvate.³³

Zelo zgodaj je pričela beneška vlada pošiljati svojim poslanikom v zamejstvu »avvisi« in povzetke (»summaria«) došlih poročil. Naročala jim je, naj jih sporoče vladarjem ali njihovim vodilnim državnikom. Enako so odobrili v Benetkah akreditiranim poslanikom tujih držav, da v večji ali manjši meri pogledajo v dospelata poročila. Bogata vsebina in zanesljivost teh obvestil, zlasti iz Levante, sta pripomogli Benečanom povsod do velikega ugleda.³⁴ Stalno in neprekinjeno so jih sporočali francoskemu kralju, njegovemu velikemu kanclerju oziroma francoskemu poslaniku v Benetkah.³⁵ Bili pa so primeri, ko ni imel beneški poslanik na francoskem dvoru novic iz Levante na voljo. Tedaj je postregel kralj s poročili francoske obveščevalne službe npr. leta 1531 o izgradnji turškega brodovja v istanbulske arzenalu, kar ne bi smeli vénémar puščati tudi Benečani.³⁶ Podobno je objavljala beneški poslanik »avvisi del Turco« jagelonskim kraljem na Ogrskem.³⁷ Angleški kralj je sam razodel željo, naj mu signorija stalno pošilja poročila iz Istanbula, ker le njim zaupa.³⁸ Nekoliko drugačno je bilo razmerje Benečanov do p a -

²⁸ M. S. D. LVI. 503.

²⁹ M. S. D. LVI. 170.

³⁰ M. S. D. LVI. 562, 658.

³¹ M. S. D. LVII. 170.

³² M. S. D. LVII. 556, 594 sl.; LVIII. 435.

³³ M. S. D. passim, npr. za Videm III. 584, 651, IV. 85 sl., XLVI. 24, 413, XLVII. 42, XLIX. 360, LI. 541, 544 sl., 565, LV. 528 sl., LVI. 541; za Čedad L. 487, 500, LI. 554, LII. 507, 527, LIV. 215 sl., LVI. 520, 530, 563, LVII. 595 sl.

³⁴ P. Sardella, n. d. 14.

³⁵ M. S. D. passim, npr. II. 151, 449, 678, sl., 715, 1016; III. 339, 462, 472, 507, 525, 542, 671, 880, 967, 1050, 1084, 1204, 1400, 1486, 1535; XLIX. 436, LVI. 202, 245, 272, 503, 606, LVIII. 148, 210, 249, 275, 310, 359, 717 sl., 736 sl.; VD I. 105.

³⁶ M. S. D. LIV. 611.

³⁷ M. S. D. passim, npr. XXX. 48, 195, 446; MIOGF XI. Ergänzungsband (1929) 472/5.

³⁸ M. S. D., passim, npr. LV. 196, LVI. 287, 682, LVII. 23, LVIII. 212.

p e ž e v. Bili so sicer pripravljeni dati povzetke o turških zadevah papežu ali njegovemu legatu v Benetkah na znanje,³⁹ toda večkrat so prosili, naj ne navedejo vira, od kod so prejeli poročilo, ali celo, da morajo vesti iz Istanbula ohraniti tajne.⁴⁰ Leta 1528 je želel papeški legat zvedeti vsebino Zápoljeve pogodbe s Sulejmanom II. Dož Gritti mu je odvrnil, da mu ne bi razodel določb, ako bi jih poznal.⁴¹ Kralju Španije so bila naznanila beneškega poslanika na njegovem dvoru o »nove de Turchi« vedno zaželena.⁴² Tako je bilo še ob pričetku vlade Karla V.⁴³ Ko pa so se zaostрила nasprotja in so odpoklicali leta 1528 cesarskega poslanika iz Benetk, so se bali Benečani, da poseže Karel V. v italijanske razmere.⁴⁴ Brž ko pa je bil leta 1530 sklenjen mir, so privolili, da izve Rodrigo Niño, cesarski poslanik v Benetkah, v navzočnosti članov Sveta desetih vsebino pisma iz Istanbula.⁴⁵ Odnosaji so se hitro boljšali. Leta 1531 je zatrjeval beneški poslanik na Karlovem dvoru, da v tekočem letu ne bo večje sultanove akcije na kopnem in morju.⁴⁶ Cesar je izjavil, da verjame samo poročilom signorije, ker so zanesljiva.⁴⁷ Tako je dobil Karel V. prvo sporočilo o sklenjenem premirju med Ferdinandom in Zápoljo od beneškega poslanika in ne od svojega brata Ferdinanda.⁴⁸ Konec decembra 1531 so opozorili Benečani cesarskega poslanika v Benetkah na gradnjo velikega turškega brodovja in na velike vojaške priprave na kopnem.⁴⁹ Cesarski poslanik se je stalno oglašal pri beneških oblasteh in vpraševal po novicah iz Levante, o turškem brodovju in podobno.⁵⁰ Navadno so mu izpolnili želje, bile so pa tudi izjeme. Konec februarja 1532 je prosil za zadnje poročilo iz Istanbula, pa mu dož ni dovolil, da prebere pismo. Le deloma so mu navedli vsebino.⁵¹ Dne 1. aprila je odločil Svet desetih, da ne sme izvedeti cesarski poslanik vsebino nekega pisma iz Šibenika.⁵² Podobno je bilo 21. julija. Rincon je došel v Benetke in potoval še isto noč dalje na Francosko. Da ga cesarski pristaši ne bi mogli zasledovati, so izjavili Benečani poslaniku Karla V., da nimajo novic. Šele 1. avgusta so priznali, da je potoval Rincon skozi Benetke.⁵³ Kljub temu je postal cesarjev odnos do Benetk vedno boljši. Konec oktobra 1532 je sporočil njegov poslanik v Svetu

³⁹ M. S. D., passim, npr. II. 822, 877, 1164, III. 551, 1200, X. 171, XXX. 446, LV. 264, 431, 438, 504, 631, LVI. 23, 294, 316, 387, 454, 902, LVII. 43 sl., 350 sl., 364, 419, 450, 522, 555, 596, LVIII. 56, 77, 147, 194, 277, 547, 631; VD I. 37 sl., NB I/7, 155.

⁴⁰ M. S. D. LV. 293, 679 sl.

⁴¹ M. S. D. XLVII. 67.

⁴² M. S. D. III. 1185.

⁴³ M. S. D. XXX. 190, 446.

⁴⁴ M. S. D. L. 591, LI. 113, 267.

⁴⁵ M. S. D. LIII. 342.

⁴⁶ M. S. D. LIV. 419.

⁴⁷ M. S. D. LIV. 404.

⁴⁸ M. S. D. LIV. 428.

⁴⁹ Lanz I. 642.

⁵⁰ M. S. D., passim, npr. LIV. 309, 575, LV. 66, 190, 236, 305, 329, 349, 366, 424, 439, 513, 556 sl., 619, 669, 685 sl., LVI. 5, 16, 34, 107, 118, 166, 239, 250, 272, 309, 359, 364, 405, 423, LVII. 36 sl., 51, 100, 106, 120, 327, 380, 452, 522, 555, LVIII. 212, 226, 265, 283, 474, 562, 604, 627, 641; VD I. 42, 105, 199, 211, 250, 314, 349 sl., 377, 451 sl., 471 sl., 493, 553, 617, II. 16, 57, 88, 102, 129, 160, 185 sl., 189, 200 sl., 216, 254, 271, 285, 334, 348, 359, 404, 418, 495, 515 sl., 526, 555, 598, 642, 646.

⁵¹ M. S. D. LV. 534.

⁵² M. S. D. LVI. 5.

⁵³ M. S. D. LVI. 662, 664.

zaupno vest, da je pozval cesar svoje brodovje, ker se namerava vrniti v Španijo. Zato so naročili članom Sveta najstrožji molk.⁵⁴ Ko je odpoklical cesar leta 1533 Rodriga Niño in postavil Lope de Soria za svojega novega poslanika v Benetkah, je prosil Karel V. signorijo, naj mu stalno poroča »de rebus Turcicis«, kakor je primerno med prijatelji in zavezniki.⁵⁵ Tudi poslaniku je naročil, naj mu sproti poroča o dogodkih v osmanski državi.⁵⁶ Bili pa so še vedno primeri, ko so pridržali kakšno pismo ali pa so ga objavili poslaniku le deloma oziroma v skrajšani obliki. V takšnih primerih so sporočili le to, kar je odobril Svet desetih.⁵⁷ Ko je izbruhnila vojna med sultanom in perzijskim šahom, so se čudili vodilni državniki na cesarskem dvoru, da ničesar ne poroča beneški poslanik o perzijskem kralju. Benečan pa je odvrnil, da nima nikakih novic o tem.⁵⁸ Bili pa so tudi primeri, npr. leta 1538, ko so trdili cesarjevi svetovalci, da imajo sporočene vesti povečini že od drugod, t. j. od lastnih tajnih obveščevalcev.⁵⁹ Kljub temu, da so sklenili Benečani ločeno premirje leta 1539 s sultanom, je ohranil Karel V. prijateljski odnos do republike in želel še nadalje, da mu sporočajo »avvisi« iz Istanbula in Levante.⁶⁰ Beneškim poslanikom je bilo naročeno, da dajo novice cesarju ali Granvelli na razpolago. Cesarski poslanik v Benetkah pa si je skušal tudi sam pomagati s tem, da je pošiljal obveščevalce v Turčijo, npr. 1552 Ludovika Bassano iz Zadra.⁶¹ Med novo turško-perzijsko vojno je zamolčal dož leta 1546 iz obzirnosti do sultana perzijsko zmago nad Turki. Šele pozneje se je opravičeval cesarju beneški poslanik, da je dospela novica o zmagi z zamudo.⁶² Na dvoru so menili celo, da prikazuje dož poročila iz Levante stalno v Turkom ugodni obliki.⁶³ Tako je zamolčal leta 1532 novico o preživljanju turškega brodovja v provansalskih vodah.⁶⁴ V nekem primeru je smel pokazati poslanik poročilo samo cesarju in njegovemu ministru kardinalu Antonu Perrenot de Granvella, škofu v Arrasu.⁶⁵

Docela drugačno je bilo ravnanje Benetk z nadvojvodo (pozneje kraljem) Ferdinandom. Zaradi močnih nasprotij je pozval Svet desetih leta 1527 Osmane na pohod proti Dunaju in nadaljeval to gonjo še v naslednjih letih. Podkupili so bosenskega sandžakbega in druge, da bi vpadali v habsburške dedne dežele. V začetku leta 1529 so prosili velikega vezirja Ibrahim pašo, naj udari čimprej, preden premaga Ferdinand svojega nasprotnika Zápoljo.⁶⁶ Zato se je moral Ferdinand dlje časa sam truditi, da pridobi lastne tajne obveščevalce in s tem nujno potrebne vesti iz države Osmanov. Šele leta 1532 je sporočil beneški poslanik kralju »avvisi da Constantinopoli«, hkrati pa

⁵⁴ M. S. D. LVII. 149.

⁵⁵ M. S. D. LVII. 626, 629 sl.

⁵⁶ M. S. D. LVIII. 168.

⁵⁷ LVIII. 146, 636.

⁵⁸ M. S. D. 527 sl.

⁵⁹ VD I. 212.

⁶⁰ VD I. 352 sl.

⁶¹ VD I. 522; prim. tudi Fr. Babinger, *Luigi Bassano, Costumi et i modi particolari della vita de'Turchi*, Roma 1545, Neudruck, München 1963.

⁶² VD II. 126, 151.

⁶³ VD II. 186.

⁶⁴ VD II. 555.

⁶⁵ NB I/9, 662.

⁶⁶ H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti*, AÖG Bd. 83. Wien 1896, 16 sl., isti, *Geschichte von Venedig III* (1934) 23, W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 474 sl.

prosil, naj ostane to tajno. Ferdinand se je sicer zahvalil, pa pristavil, da ima iste novice že od svojih agentov.⁶⁷ V naslednjih letih pa je zvedel dunajski dvor že večino vesti iz Benetk. Tako je poročal nuncij Mignanelli 25. novembra 1538, da bere Ferdinand iz Benetk došlo vest o zavzetju Hercegnovega (Castelnuovo).⁶⁸ Ko je dospel leta 1540 kralj v Gent, mu je postregel beneški poslanik s povzetki iz levantskih poročil.⁶⁹ Nuncij Verallo je pisal leta 1543, da ima Ferdinand »avvisi« iz Benetk in Dubrovnika na razpolago. Iz nekaterih poročil bi se dalo sklepati, da pride sultan zopet z ogromno armado, medtem ko drugi trdijo, da ne more sultan zaradi perzijskega kralja ničesar večjega pričeti.⁷⁰ Od schmalkaldenske vojne dalje so sporočali beneški poslaniki običajno cesarju in kralju Ferdinandu novice iz Istanbula.⁷¹ Bailo v turškem glavnem mestu je tudi skrbel za varno in hitro pošiljanje pisem poslanca Janeza Marije Malvezziya za Ferdinanda.⁷² Odkar se je leta 1558 odpovedal Karel V. in je prejel Ferdinand cesarsko dostojanstvo, je bilo za Benečane samo po sebi razumljivo, da mu sporočajo vesti iz Levante.⁷³ Vendar se je še vedno pripetilo, da je poslanik pristavil, naj Ferdinand in njegov sin Maksimilijan ne izdata, da sta dobila novice od Benečanov.⁷⁴ Kmalu pa je postalo očitno, da razpolaga dunajski dvor z zanesljivejšim poročevalcem kot Benečani, s tajnim agentom Mihaelom Černovićem, ki je postal tudi veliki dragoman beneškega baila v Istanbulu. V pogovoru beneškega poslanika z Maksimilijanom se je izkazalo leta 1561, da ima dunajski dvor sicer iste novice iz Istanbula kakor Benečani, vendar so bila njegova poročila obsežnejša.⁷⁵ Tako je pripovedoval Maksimilijan Benečanu razne podrobnosti, iz česar se je dalo posneti, da so bili tedaj Habsburžani odlično obveščeni.⁷⁶ Ko pa so odkrili Benečani delovanje tajnega agenta Černovića, se je premislila signorija in ni več po stari navadi sporočala cesarskemu poslaniku v Benetkah istanbulskih novic. Tudi beneški poslanik na Maksimilijanovem dvoru je postal močno zadržan.⁷⁷ Šele nekaj let kasneje se je razmerje zopet uravnalo.⁷⁸

Kljub izgonu beneškega baila iz Istanbula je želel sultan Bajezid II., da mu kakor dotlej pošilja dož novice iz Italije. Signorija se je nameravala izgovarjati, da ne vedo, komu naj poročajo, ker ni baila v turškem glavnem mestu. Da bi se branili pred spletkami Florentincev, Milancev in Maksimilijana I., so še 1498 sporočili novice s posebnim poslanstvom sultanu in pašam.⁷⁹ Po miru leta 1503 so Benečani stalno skrbeli, da je bil turški vladar dobro obveščen o vseh dogodkih v Italiji. Posebno živahno je postalo dopiso-

⁶⁷ M. S. D. LV. 669, LVI. 22, 423, 489.

⁶⁸ NB I/1, 262, 293, 300; MHH I/16, 56.

⁶⁹ VD I. 402.

⁷⁰ MHH I/16, 169 sl.

⁷¹ VD I. 520 sl., 553, 618, II. 404 op. 5, 488.

⁷² VD II. 517 op. 2.

⁷³ VD III. 21, 24, 28, 84 sl., 92, 126, 135, 144, 152 sl., 184.

⁷⁴ VD III. 58 sl.

⁷⁵ VD III. 185 sl., prim. poglavje: Mihael Černović.

⁷⁶ VD III. 264.

⁷⁷ VD III. 289 sl.

⁷⁸ VD III. 307, 331, 334, 344, 350, 371, 378.

⁷⁹ M. S. D. I. 323, II. 139.

vanje s Turki, ko so nameravali Benečani prositi sultana za pomoč.⁸⁰ V začetku leta 1529 so poročali v Istanbul o velikih cesarjevih pripravah za pohod v Italijo.⁸¹ Hkrati so sklenili ob najstrožji tajnosti spodbuditi sultana k vojaški akciji na kopnem.⁸² Po sultanovi vrnitvi z Ogrskega je sporočil beneški vicebailo ob pričetku leta 1530 vse došle novice na Porti, npr. da je sklenil francoski kralj poravnavo s Karlom V. in odstopil od pogodbe z Benetkami.⁸³ Bailo je moral skoraj vsak mesec objaviti velikemu vezirju »avvisi«. Tako so mu sporočili npr. podrobnosti o cesarjevem potovanju.⁸⁴ Veliki vezir pa je pogrešal pri tem podatke o Andreju Doria, ki je odplul z velikim brodovjem proti Severni Afriki, kar so zvedeli Turki iz Dubrovnika. Benečan se je opravičeval in trdil, da je poslala signorija poročilo o tem po slu, ki je potoval preko Šibenika, pa najbrž ni došel v Istanbul.⁸⁵ Zato pa so se potrudili Benečani v letih 1532/33 tem bolj. Beneške galere so poročale tedaj vsak dan, vicebailo v Istanbulu pa občasno o brodovju Dorie.⁸⁶ Veliki vezir je imel vsekakor dovolj razloga, da se je zahvalil signoriji za stalna obvestila o cesarskem brodovju.⁸⁷ Iz Benetk došle »avvisi« je moral bailo čimprej sporočiti Visoki pórti.⁸⁸ Tu pa tam je želel veliki vezir še nadaljnja obvestila, npr. 1532 o državnem zboru v Speyerju, 1533 o delovanju cesarja.⁸⁹ Veliko zanimanje je vzbudila vest o papeževem sestanku s francoskim kraljem Francem I. v Nici.⁹⁰ Ibrahim paša je prosil signorijo, naj mu hitro in obširno poročajo preko Dubrovnika, kjer je deloval kot posrednik beneški konzul Jakob Giuliani (ali Juliani). Sandžakbegu Hercegovine so ukazali, naj odpravi Giulianijeva pisma s hitrimi sli v Istanbul.⁹¹

Poročanje Benečanov so sicer prekinile nekaj kratov vojne s sultanom; v času miru pa se je zopet obnovilo.

2.

DUBROVNIK

Iz raznih razlogov je moral biti Dubrovnik posebno pripraven za pridobivanje novic. Republika je ležala tik ob meji dveh različnih svetov in je bila v 16. stoletju obema koristna in potrebna. Razpolagala je z gosto mrežo kolonij (naselbin) na Balkanskem polotoku. Bila je tudi znatna pomorska

⁸⁰ Fr. Babinger, *Kaiser Maximilians I. »geheime Praktiken« mit den Osmanen* (1510/11), *Südost-Forschungen* XV. (1956) 202, tudi v zbirki Fr. Babinger, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante* I. München 1962, 270 sl.

⁸¹ M. S. D. XLIX. 436, 443 sl.

⁸² M. S. D. XLIX. 503, L. 175.

⁸³ M. S. D. LII. 512.

⁸⁴ M. S. D. LII. 577, LIII. 18, 175.

⁸⁵ M. S. D. LIII. 277.

⁸⁶ M. S. D. LVII. 55, 349, LVIII. 142.

⁸⁷ M. S. D. LVIII. 637.

⁸⁸ M. S. D., passim, npr. LII. 512, 529, 577, LIII. 348, LIV. 144, 155, LV. 372, 374, 533, 668, sl., LVI. 14, 113, 189, 539, LVII. 70, 149, 396 sl., LVIII. 142, 146, 204 sl., 212, 504, 624, 635; H. Kretschmayr, *L. Gritti* 19. op. 6.

⁸⁹ M. S. D. LV. 539, LVII. 501.

⁹⁰ M. S. D. LVIII. 146, 248 sl.

⁹¹ M. S. D. LVIII. 305.

sila. Obširna ozemlja Prednjega vzhoda, Balkanskega polotoka in vzhodnega dela Srednje Evrope, ki so padla pod gospodarsko zaostalost turškega fevdalizma, so potrebovala manufakturne in druge proizvode Zahoda, bila pa so hkrati bogat vir poljedelskih in živinorejskih proizvodov, ki so več ali manj manjkali ostalim delom Evrope. Dubrovnik je bil v 16. stoletju največje tranzitno pristanišče zahodnega dela osmanske države. V blagovnem prometu je sledil v Jadranskem morju na tretjem mestu za Benetkami in Ancono. Z ozirom na obsežne svoboščine, ki so jih dali sultani Dubrovčanom, je bila republika dolgo najpomembnejši posrednik v trgovini pokrajin turške države. Končno je bilo tu eno najvažnejših izhodišč za potovanja v Istanbul.¹

Marino Sanuto je trdil, da je bila dubrovniška vlada vedno odlično obveščena o dogodkih v državi Osmanov, ker je imela povsod poročevalce.² Knezu (rektorju) in Malemu svetu mestne republike leta 1522 odobreno pooblastilo, da smeta po potrebi pošiljati kurirje in obveščevalce v turške, ogrske in italijanske pokrajine, pa tudi v druge dele in kraje sveta, je najbrž veljalo splošno.³ Dubrovniški trgovci, ki so delovali raztreseni v vseh osmanskih deželah, zlasti pa na Balkanskem polotoku, in njihovi poslanci, ki so prinašali letni tribut republike Visoki porti, so mogli spregledati le malo dogodkov v turški državi. Tako so postali Dubrovčani odlični poznavalci Porte in razmer na sultanovem dvoru. V dolgoletnih odnošajih s Turki so si pridobili izkušnje, ki so jih izkoristili z izredno iznajdljivostjo, zlasti v časih, ko so morali reševati težke probleme in je bila država izpostavljena močnejšemu pritisku. Pri tem se niso zadovoljili, da spoznajo miselnost Turkov vobče, marveč so se trudili, da pridobe čim izčrpnje podatke o vseh vodilnih osebah pri Porti. Tako so mogli uporabljati do vsakogar izmed njih določeno in najbolj učinkovito taktiko. Zaradi tega je bil vpliv Dubrovnika v Turčiji pogosto močnejši kot oni Benečanov, ki so si pomagali predvsem s podkupovanjem.⁴

Zelo zgodaj je prepovedala dubrovniška republika vsako ustno razširjanje novic, zlasti pa njihovo pismeno sporočanje v tujino. Le vlada naj bi bila v zvezi z Zahodom in Vzhodom ter posredovala obema stranema skrbno preudar-

¹ J. Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI veku, Posebna izdanja SKA*, knj. 93, Beograd 1932, 140; isti, *Ragusa e il suo porto nel cinquecento, Archivio storico pugliese* IV.—V., Bari 1961; isti, *Prioreda Dubrovnika i srpske zemlje u prvoj polovini XV veka, Zbornik filozofskog fakulteta u Beogradu* X. 1. Beograd 1968, 519—539; B. Krekić, *Dubrovnik (Ragusa) et le Levant au Moyen Age*, Paris, Ecole pratique des hautes études, VIe section, 1961; I. Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku, Posebna izdanja SAN*, knj. 200, Beograd 1952; T. Popović, *Turska i Dubrovnik u XVI veku*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1973; Iv. Sakazov, *Stopanskite vrzki između Dubrovnika i b'lgarskrite zemi prez 16 i 17 stoleťija*, Sofija 1950; S. Ljubić, *O odnošajih medju republikom mletačkom i dubrovačkom od početka XVI. stoljeća do njihove propasti*, Rad JAZU, knj. LIII. 1880, 97 sl.

² M. S. D. VIII. 503 (1509, 10. julij).

³ Gelcich, *Thallóczy* 844 (1522, 25. februar).

⁴ Najbolje R. Samardžić, *Diplomatski metodi starih Dubrovčana, Anali pravnog fakulteta u Beogradu* III. 2 (1955) 182—191; B. Krizman, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Zagreb 1957; N. H. Biegan, *Ragusan spying for the ottoman empire. Some 16th century documents from the State Archive at Dubrovnik*, *Belletín XXVII*. Ankara 1963, 239.

jene novice. To pa so znali Dubrovčani zelo spretno.⁵ Ogrskim kraljem kot pokroviteljem mestne republike, ki so jim plačevali za to letno davščino, je stalno poročala dubrovniška vlada o Turkih v 15. in prvih desetletjih 16. stoletja do mohaškega poraza, ki je prekinil odnošaje.⁶ Sanutovi dnevniki pričajo, kako pogosto so prihajale v Benetke važne novice iz Dubrovnika oziroma pisma baila ali beneških poslancev iz Istanbula preko Dubrovnika.⁷ Signorija je imela v Dubrovniku tajnega agenta Albanca Marina Becichema, rektorja dubrovniške mestne šole, ki je pošiljal poročila.⁸ Kot dopisnik in posrednik korespondence s turško prestolnico je živahno deloval Florentinec Jakob Giuliani, ki je imel špecerijsko trgovino; bil je tudi florentinski in beneški konzul v Dubrovniku.⁹ Leta 1532 je ponudil svojo hišo francoskemu poslaniku Rinconu. Nekaj dni pozneje se je preselil poslanik k dubrovniškemu nadškofu.¹⁰ Včasih pa je tudi dubrovniška vlada sama poročala beneški signoriji o Turkih in Perzijcih, npr. 1499 po poslancu Nikolaju Buniću (de Bona) o zbiranju turških bojnih sil zoper Benečane,¹¹ leta 1511 o turškem brodovju in ustavljanju vseh ladij v turški državi;¹² 1520 in 1532 po agentu Orsatu Zamanja (Zamagna) v Benetkah, da je umrl sultan Selim I. in da se bosta korzarja Čufud in Cacciadiavoli z 20 ladjami pripeljala v Jadransko morje.¹³ To vest so posredovali tudi poveljniku beneškega brodovja.¹⁴ Leto pozneje so sporočili Dubrovčani Benečanom, da je dospelo že več korzarških ladij in da so povzročili gusarji občutno škodo.¹⁵ Kot protiuslugo so želeli Dubrovčani leta 1534 od omenjenega poveljnika informacij o gibanju turškega brodovja.¹⁶

Treba je upoštevati, da je bila beneška republika edina sila na Zahodu, ki je mogla ogroziti obstoj Dubrovnika, Dubrovčani so bili neljubi tekmeci, ki so jim skušali škodovati Benečani, toda nikdar niso tvegali skrajnosti, da se ne bi zapletli v vojno s Turki. Zaradi gospodarske odvisnosti od levantske trgovine so se morale Benetke v odnošajih z osmansko državo tudi na to ozirati. Beneški diplomati so očitali Dubrovčanom, da škodoželjno pričakujejo spopada Benetk s Turki, ker bi mogli potem prevzeti beneške trgovske položaje v Levanti in jemati ugled svojim nasprotnikom pri Porti. Ako so v času beneško-turških vojn beneške galere preganjale dubrovniške trgovske ladje,

⁵ Jos. K. Jireček, *Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte I. Zur Culturgeschichte von Ragusa in der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts*, AfslPh 21. Bd., Berlin 1899, 412; Vl. Čaldarević, n. d. 72 sl.

⁶ Gelcich, *Thallóczy* passim; za 16. stoletje 669, 673, 678—680, 835, 838, 841, MSHM XIV. 273; MHH XL. 125 sl.; Radonić II. 1. 63, 84 sl., 110 sl., 221 sl.

⁷ Npr. M. S. D. V. 16, XII. 70, XLVII. 46, XLVIII. 449, LII. 58, 243; *Starine* XV. 8.

⁸ J. K. Jireček, n. d. 447; J. Tadić, *Dubrovački portreti I. (Srpska književna zadruga XLIV. 305)*, Beograd 1948, 13; Vl. Čaldarević, n. d. 80.

⁹ J. K. Jireček, n. d. 415; Vl. Čaldarević, n. d. 80 sl., M. S. D. VI. 101, LV. 14, LVI. 76, 394 sl., LVII. 70.

¹⁰ M. S. D. LVI. 743.

¹¹ M. S. D. II. 886; Vl. Čaldarević, n. d. 81.

¹² M. S. D. XII. 459.

¹³ Gelcich, *Thallóczy* 835; Vl. Čaldarević, n. d. 81; M. S. D. XXIX. 304, 312, LV. 689. Pri Sanutu napačno Zuan Magno namesto pravilno Zamagna.

¹⁴ M. S. D. LVI. 103.

¹⁵ M. S. D. LVIII. 166.

¹⁶ *Starine* XV. 3.

so mogli Dubrovčani pri Porti to prikazovati kot najboljši dokaz njihove zvestobe do sultana.¹⁷

Čeprav je bila cerkvena oblast v dubrovniški republiki precej močno podrejena svetni in niso nikdar dovolili, da bi se Cerkev vmešavala v zadeve države, so vendar znali Dubrovčani ustvariti najboljše odnošaje do rimske kurije in jo pridobiti med evropskimi silami za glavno oporo in zaščitnico. Svoje ravnanje v mednarodnih sporih so umeli zagovarjati Dubrovčani naproti Rimu s stalno trditvijo, da predstavlja njihova republika tik ob svetu »nevernikov« edini obrambni zid krščanstva in da jih morajo že zaradi verskih koristi braniti.¹⁸ Zaradi tega se papeži niso nikdar obotavljali posredovati v korist Dubrovnika in njegove politike nevtralnosti. Tudi so znali krotiti Benečane, če so ti nameravali preveč drzno nastopati zoper Dubrovčane. Kot organizatorji zvez za borbo proti Osmanom so mogli papeži učinkovito posredovati. Zato so stalno prihajale vesti iz Dubrovnika h kuriji v Rim. Med njimi so bili tudi »Avvisi delle cose Turchesche«. Morda se je posluževala dubrovniška vlada pri poročanju papežu že v drugi polovici 16. stoletja psevdonima »Lucio Pisone«, ki ga najdemo v 17. stoletju do 1645.¹⁹ Ko so Turki leta 1566 zaradi izdaje nekaj zvedeli o tajnem poročanju Dubrovčanov v Italijo, so morali tudi pri obveščanju kurije ravnati še previdneje.²⁰ Zaslužni poslanik dubrovniške republike Franjo Gundulić (de Gondola) je izročil leta 1574 papežu Gregorju XIII. obsežno poročilo o razmerah v turški državi za časa Sulejmana II. in Selima II.²¹

Dubrovniška diplomacija se je trudila, da pridobi za svoje meščane in podložnike čim bolj ugodne svoboščine za živahni trgovski promet s kraljestvom Neapelj-Sicilijo aragonskih (pozneje španskih) vladarjev. Zato segajo poročila, ki so jih dajali Dubrovčani, pogosto neradi, aragonskim kraljem in neapeljskim oziroma sicilskim podkraljem na razpolago, v 15. stoletje nazaj.²² Leta 1522 so sklenili tajno obvestiti podkralja, da pripravlja turški vladar vojno brodovje. Tudi po padcu Rodosa so sporočili novice iz Levante.²³ Posebno važno je bilo naročilo, ki ga je dal leta 1529 dubrovniški senat knezu (rektorju), naj redno javlja došle novice o Turkih Karlu V.²⁴ Tedaj je že nekaj časa deloval v Dubrovniku Joan de Pallas iz Barcelone. Ukvarjal se je s trgovinskimi posli, hkrati pa pošiljal cesarju poročila.²⁵ Iz Mramora ob Moravi (Srbija) je pisal 4. julija 1529, da je potoval v osmansko državo po naročilu Karla V., ker želi odkriti načrte turškega vladarja.²⁶ Po odhodu iz Dubrovnika je zahteval večje vsote od dubrovniških trgovcev, med njimi od Paladina Crijevića (de Cerva), ki jih je skušal izterjati do leta 1533 po cesar-

¹⁷ R. Samardžić, n. d. 188 sl.

¹⁸ Radonić II. 2. 220 (1570, 1. julija), R. Samardžić, n. d. 189 sl.

¹⁹ Gelcich, Thallóczy 682 sl., 835; Radonić II. 1. 158 sl., 215; NB I/2, 175 op. 1; I/3, 427; Iv. Dujčev, *Avvisi di Ragusa. Documenti sull'impero turco XVII. sec. e sulla guerra di Candia. Orientalia christiana analecta* 101, Roma 1935, str. XIII.

²⁰ Radonić II. 2. 140; AÖG 98. Bd. 395, 587.

²¹ Radonić II. 2. 274–281, 323–356; AÖG 98. Bd. 639–645; ZgNJ II. 206.

²² M. S. D. II. 1255; Gelcich, Thallóczy 835.

²³ J. Tadić, *Spanija i Dubrovnik* 34 op. 1.

²⁴ Vl. Čaldarević, n. d. 75.

²⁵ J. Tadić, n. d. 139 sl., Radonić II. 1. 183.

²⁶ HHStAW, U. A. I. fasc. 12.

jevem odobrenju z represalijami zoper ladje in blago Dubrovčanov.²⁷ Kot španski konzul v Dubrovniku mu je sledil Štefan Pallatio. Ker je leta 1538 preveč očitno deloval, ga je moral cesar odpoklicati.²⁸ Preden je bila sklenjena Sveta liga, je prišel baje neki cesarski obveščevalec tudi v Novi Pazar, kjer ga je skril dubrovniški trgovec Benko M. Opaljevica v prekaževalnici svoje hiše.²⁹ Neapeljski podkralj je pridobil za svojega agenta florentinskega trgovca Lorenza Miniatiya, ki je dotlej v francoski službi posredoval dopisovanje med poslanikoma v Benetkah in Istanbulu. Dokler je deloval za Francoze, so ga pustili pri miru, sedaj so ga pa takoj izgnali. Pri podkralju so se opravičevali, da ga zaradi turških groženj in številnih turških vohunov v mestu, ki na vse pazijo, niso mogli trpeti.³⁰

Dubrovniška vlada sama je pošiljala dlje časa pod psevdonimom »Tarquinio Sanctone« od Neretve datirana poročila o dogodkih v Levanti preko Barlette v Neapelj.³¹ Tako so javili leta 1560 neapeljskemu podkralju, da se bliža močno turško brodovje. Ker pa te vesti iz Neaplja niso posredovali sicilskemu podkralju, je prišlo do katastrofe španskega ladjevja pri otoku Džerbi (Djerbi).³² Ko so zvedele nekatere osebe leta 1560, kdo se skriva pod omenjenim psevdonimom, so prevzeli novo ime »Lucio Pisone« in poročali dalje. Leta 1566 pa je pobegnil sin kastelana Barlette v Turčijo in izdal, da je njegov oče stalno posredoval iz Dubrovnika prihajajoče vesti neapeljskemu podkralju. Le s težkimi denarnimi žrtvami so mogli Dubrovčani odvrniti zle posledice.³³ Dubrovniška vlada je sedaj predlagala podkralju, naj ne pošilja Špancev, marveč kakega Italijana v Dubrovnik. Ta naj se resno ukvarja s trgovino z žitom ali oljem, da ne bo vzbujal suma; dopisuje naj pa preko otoka Lopuda in vse naj ostane čim bolj tajno. Kot agent je dospel sedaj Luka Renier v Dubrovnik, kjer je ostal do svoje smrti ok. 1570. Sledil mu je Giovanni Maria Renzo, ki so ga zaradi njegovega nerodnega ravnanja izgnali.³⁴ Podobna je bila usoda dona Cesare della Marra, ki ga je leta 1581 pozvala vlada, naj zapusti ozemlje republike v 8 dneh. Podkralj je dal zaradi tega v Neaplju zapreti več Dubrovčanov in zapleniti njihovo blago. Dubrovčani so prosili papeža za posredovanje. Zatrjevali so, da so morali izgnati Marro na sultanovo zahtevo, da so pa vedno pripravljeni sprejeti drugega preudarnega moža kot tajnega agenta neapeljskega podkralja.³⁵ Leta 1593 so pridobili Španci dubrovniškega patricija Franca Fr. Lukarića (Lukari) za obveščevalca. Za kazen ga je dala vlada internirati na otočiču Sv. Andreja, od koder je pobegnil leta 1595 in umrl leta 1598 v tujini.³⁶ Tudi ob koncu 16. stoletja

²⁷ Radonić II. 1. 249—255, 257—264, 307, J. Tadić, n. d. 38.

²⁸ J. Tadić, n. d. 53; HAD, *Levante* XXII. 24.

²⁹ B. Hrabak, *Dubrovačko iverje 1. Špijun hrišćanskih sila u Novom Pazaru pre sklapanja Prve svete lige*, Naša reč II. 2. Beograd 1951, 44—48.

³⁰ *Dokumenty po istorii vnešnej politiki Francii 1547—1548 gg. (Documents pour servir a l'histoire des guerres d'Italie 1547—1548, publiés par A. Lublinskaja) Akademija nauk SSSR, Leningradskoe otdelenie instituta istorii, Moskva-Leningrad 1963, 39, 91; Radonić II. 2. 147 sl.*

³¹ Radonić II. 2. 50; J. Tadić, n. d. 89 op. 1.

³² Radonić II. 2. 73, 100; J. Tadić, n. d. 91.

³³ J. Tadić, n. d. 95, 145, sl.

³⁴ J. Tadić, n. d. 147.

³⁵ A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia* II. Zagreb 1875, 78; J. Tadić, n. d. 148, Radonić II. 2. 581 sl.

³⁶ J. Tadić, n. d. 127 sl.

so bili v Dubrovniku razni tajni agenti španskega kralja in papeža, ki so snovali deloma v zvezi s prebivalci mesta načrte za ljudska gibanja in vstaje podložnikov osmanske države.³⁷

Ko so se Dubrovčani še nadejali, da bo nameravani pohod kralja Maksimilijana I. proti Turkom uspešen, je obljubila vlada leta 1494 poslati obveščevalce, ki naj bi ugotovili sovražnikove načrte, in sporočili vse novice vladarju.³⁸ Tudi Fuggerjev faktor v Benetkah je obveščal kranjskega vicedoma o gibanjih turških bojnih sil.³⁹ Docela drugačno pa je bilo stališče dubrovniške vlade v 16. stoletju, ko sta se potegovala nadvojvoda Ferdinand in Ivan Zápolja za ogrsko krono. Ferdinand je sicer sporočil Dubrovčanom svojo izvolitev in kronanje za ogrskega kralja, zahteval nekaj kratov (npr. 1528, 1529, 1532) letno davščino, ki je pripadala omenjenim kraljem, ter želel, da mu stalno poročajo »de rebus Turcicis.«⁴⁰ Toda Dubrovčani se niso dali priganjati. Po neuspešnem obleganju Dunaja (1529) so splošno pričakovali v kratkem nov velik sultanov napad. Zato se je Ferdinand ponovno leta 1530 obrnil do Dubrovčanov, naj ga čim vestneje in čim hitreje obveste o nakanah turškega sultana.⁴¹ Kmalu nato je priporočil Ferdinand dubrovniške trgovske svoboščine sicilskemu podkralju.⁴² Šele leta 1536 se je oglasil sel dubrovniškega rektorja in sveta pri Ferdinandu in mu sporočil nekaj novic: da je dal sultan umoriti velikega vezirja Ibrahima pašo, da je sedaj Hajredin (Khair-ed-din) Barbarossa prvi v sultanovem svetu in da je on dal precej povoda za Ibrahimov padec. Čeprav je prejel dvor isto poročilo že od drugod, se je zahvalil Ferdinand zanj v upanju, da bo dubrovniška vlada odslej redno poročala.⁴³ Ker pa se je Ferdinand zavzel za svojega tajnega agenta Mihaela Bučinića (Bucignolo), ki je pobegnil iz Dubrovnika, mu dal izstaviti represalijsko dovolilnico zoper Dubrovčane in odobril njegov načrt vojaške akcije za zavzetje Stona (na Pelješcu), se je zaostriло razmerje do dubrovniške republike.⁴⁴ Leta 1546 je trdil cesarski poslanik v Benetkah, da ogroža turško brodovje Ferdinandove kraje na jadranski obali. Zato so poslali iz previdnosti v Dubrovnik tajnega obveščevalca, ki ga je plačeval kranjski vicedom. Nevarnost pa je kmalu minila in čez nekaj mesecev so mogli že odpustiti agenta.⁴⁵ Šele po Bučinićevi smrti in čim bolj je stopal Ferdinand pred boležnim Karlom V. v ospredje, tem bolj so se umirili njegovi odnošaji do dubrovniške republike, ki je vsaj od leta 1555 dalje tudi njemu sporočala novice o razmerah v turški državi.⁴⁶ Iz let 1557/58 je ohranjena vrsta pisem neznanega

³⁷ J. Tadić, n. d. 127 sl., Jov. Tomić, *Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI i početkom XVII veka* (SKA, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda II. 6), Beograd 1935.

³⁸ Gelcich, Thallóczy 654; H. Wiesflecker, *König Maximilians Türkenzug 1493/4, Ostdeutsche Wissenschaft V. München 1959 (Festschrift W. Schüssler)* 152 sl.

³⁹ J. Chmel, *Briefe und Aktenstücke zur Geschichte Maximilians I., Bibliothek des literarischen Vereines Stuttgart X. (1845)*, 227.

⁴⁰ Radonić II. 1, 223–230, 286 sl.; MSHM XXXV. 165, 203.

⁴¹ Radonić II. 1. 241 sl.

⁴² HHStAW, U. A. I. fasc. 15.

⁴³ 1536, 29. april, r. t., fasc. 28.

⁴⁴ Gl. poglavje: Mihael Bučinić (Bucignolo).

⁴⁵ HKAW, *Reichsaktien*, fasc. 135 (1546, 28. junij, 19. in 25. julij), GdB 59, fol. 154v = LAG, *HKRGB* 1546, fol. 114v–115 (1546, 13. avgust).

⁴⁶ Radonić II. 2. str. XV., 31.

poročevalca, ki se je kril za psevdonomom »Giovanni Torquato« in datiral svoje dopise »od Neretve«. Morda je bil ugleden dubrovniški trgovec. Prvo-pise je pošiljal na Reko, duplikate pa v Benetke. Posredoval je tudi dopisovanje cesarskega poslanika v Istanbulu in izročal pisma Rogerju Taxisu, vodju cesarske pošte v Benetkah.⁴⁷ O živahnih stikih Dubrovnik priča tudi pisma rektorja in sveta cesarju Ferdinandu oziroma njegovemu poslaniku v Benetkah iz let 1557—1559 in 1561—1562.⁴⁸ Med ciprsko vojno (1570—1573) pa je postalo posredovanje diplomatskega dopisovanja preko Dubrovnik posebno težavno. Vlada se je bala turškega napada in je najstrože prepovedala svojim podložnikom, da bi prenašali pisma. Postavili so straže ne le pri mestnih vratih, marveč tudi na deželi. Sla, pri katerem so našli pisma istanbulskega cesarjevega obveščevalcev, so vrgli v morje.⁴⁹ V tej stiski se je obrnil Karel Rym, cesarski poslanik v Istanbulu, do Dubrovčana Jurija Ranjina (Ragnina), ki je bil diplomatski zastopnik republike pri Visoki porti in zahajal dan za dnem v sultanov divan (državni svet) ter k najvišjim turškim dostojanstvenikom.⁵⁰ Prosil ga je, naj odpremlja poslanikova pisma v Dubrovnik, pa tudi sam poroča o vseh važnih dogodkih, ki jih zve. Ponudil mu je 400 dukatov honorarja na leto ter mu izročil nekaj svojih pisem. Vendar Ranjina ni sprejel ponudbe, ker bi ga zadela v primeru odkritja kazni zaplenbe premoženja in pregnanstvo. Poslanik Rym je snoval nato drug, davno znan način tajnega prenašanja pisem. Osnovno sporočilo so vtaknili v pisemski oмот, ki je bil naslovljen na zaupnika.⁵¹ Takšno kuvertiranje so nadaljevali, dokler ni dospela pošiljka v roke namenjenca. V Odrinu (Edirne) je služboval tedaj Dubrovčan don Giovanni Dobranić kot kaplan pri »frankovski cerkvi«. Njega je naprosil Rym, da bi sodeloval pri omenjenem prenašanju korespondence, pa tudi sam prispeval novice, ki bi jih zvedel od dubrovniških poslancev, ker so se navadno ustavili pri njem. Osnovno pismo je bilo namenjeno Rogerju Taxisu, vodju cesarske pošte v Benetkah. Oмот pa je imel adresu: Vitale Cantinella (psevdonom za Dobranića). Stavili so ga v zavitek z naslovom: Rabi Izak Čamis, zdravnik v lekarni na Židovskem trgu v Odrinu. Istanbulski žid Abraham David naj bi poskrbel, da prinese zavitek zanesljivi tovariši, ki so potovali vsak teden poslovno v Odrin (Edirne). V nasprotni smeri naj bi naslovil Roger Taxis pisma na Rymaca Cesarea (psevdonom poslanika Ryma v Istanbulu), jih vtaknil v oмот z adresso dona Dobranića, v spremnem pismu pa fingiral trgovsko korespondenco.⁵² Nisem mogel ugotoviti, če so navedeni način pošiljanja dejansko uporabljali, ker je že leta 1573 zamenjal Ryma na istanbulskem poslaništvu Danijel baron Ungnad. Tudi je končala ciprska vojna in politična napetost je popustila. V Sofiji je stopil Ungnad v stik z Dubrovčanoma Danijelom Kabužićem (Kaboga) in Andrejem Restićem (de Resti), ki sta mu obljubila odpremljati poslanikova pisma čim

⁴⁷ 1557, 13., 19. in 31. marca, 19. in 29. aprila, 8. maja, 21. junija, 21. julija, 1558, 25. marca, 28. novembra, HHStAW, *Turcica*, K. 13; *Ragusa*, fasc. 1.

⁴⁸ J. Tadić, n. d. 89 op. 1; Vl. Čaldarević, n. d. 75; HHStAW, *Ragusa*, fasc. 1 (1558, 26. oktòber).

⁴⁹ HHStAW, *Turcica*, K. 26 (1570, 1. in 15. julij).

⁵⁰ Radonić II. 2. 183 sl.

⁵¹ MIOGF XXVII (1906) 445.

⁵² HHStAW, *Turcica*, K. 27 (1571, 17. junij, s. d. Ordine per Andrinopoli).

hitreje v Benetke.⁵³ Ungnad pa je znal najti še drugačna in krajša pota za prenašanje diplomatske korespondence.

Francoski kralj je imel vnetega pristaša in poročevalca v osebi dubrovniškega nadškofa Filipa Trivulzia (1521—1543). Bil je glavni posrednik med francoskim poslanikom v Benetkah in njegovim tovarišem v Istanbulu. Z obema je dopisoval, prenočeval skozi Dubrovnik potujoče francoske poslane, skrbel za njihovo spremstvo in konje, oskrbel tudi sle, ki so prenašali sporočila preko osmanskega ozemlja.⁵⁴ Po umoru Antonija Rincona (1541) je obdolžil francoski poslanik v Benetkah Dubrovčane, da so bila tu ukradena pisma, ki jih je odposlal Rincon. Dubrovniška vlada je zatrjevala, da so storili vse, da odkrijejo krivce in jih kaznujejo, vendar pisem niso mogli najti. Da poravnajo neljubi incident, so poslali leta 1542 kanclerja Marina Sfondratija h kardinalu Agostinu Trivulzio in prosili za priporočilno pismo do francoskega kralja in njegovih svetovalcev. Na francoskem dvoru naj bi zatrjeval Sfondrati, da je dubrovniška vlada docela nedolžna pri tatvini pisem in da nikakor ne ovirajo francoskih poslanikov v dopisovanju, marveč jim skušajo storiti vsako uslugo.⁵⁵ Kljub temu se niso zboljšali odnošaji s Francijo. Poslanik Jean de Morvillier se je pritožil leta 1547, češ da Dubrovčani slabo postrežejo Francozom, pospešujejo cesarske zadeve, pačijo dogodke, razširjajo novice v korist cesarju in se le na videz prijazno vedejo do Francozov.⁵⁶ Poslanika Paulin de la Garde, Gabriel d'Aramon in poslaniški tajnik baron Pierre Cochart so celo predlagali, naj usmerja francoska vlada vse uradne pošiljke na ustje Neretve, kjer pričenja turško državno ozemlje. Dokler bo šla francoska pošta preko Dubrovnika, obstaja možnost, da prestežejo pisma, s tem zvedo za francoske odnose do sultana in jih sporoče nasprotnikom, zlasti cesarju.⁵⁷ Hkrati se je pritožil francoski poslanik v Benetkah pri dubrovniški vladi, ker so zadrževali nekega kraljevega agenta.⁵⁸ Kljub vsem očitkom je ostal v Dubrovniku francoski agent, ki je skrbel med drugim tudi za korespondenco. Proti koncu 16. stoletja so se normalizirali odnošaji in leta 1586 so na novo uredili francosko agenturo v Dubrovniku.⁵⁹

Poročanje Dubrovčanov Visoki porti je bilo posebno skrbno in vztrajno. Vlada ni pozabila niti za trenutek, da je bil obstoj mesta, njihov politični položaj in njihovo blagostanje odvisno od turške države. Zato niso smeli izgubiti njenega zaupanja. Dubrovniška diplomacija se je prizadevala, da prepriča vodilne kroge pri Porti o tesni povezanosti interesov dubrovniške republike in osmanske države in si tako zagotovi zaščito Turkov. Neprecenljive so bile usluge, ki jih je opravila dubrovniška vlada sosedu na Vzhodu, obdanemu od sovražnih dežel, s tem, da mu je hitro, točno in izčrpno posredovala vesti o vseh važnih dogodkih v državah krščanskega sveta. Že proti koncu 15. stoletja so pričeli poročati sultanu, velikemu vezirju in posameznim

⁵³ R. t. K. 29 (1573, 21. julija).

⁵⁴ J. Zeller, n. d. 150; J. Tadić, n. d. 60.

⁵⁵ Radonić II. 1. 415 sl.

⁵⁶ *Dokumenti po istorii vnešnej politiki Francii 1547—1548 gg.*, 126.

⁵⁷ Radonić II. 2. 43—47.

⁵⁸ Radonić II. 2. 48 sl.

⁵⁹ J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 234—239 navaja za dobo 1556—1590 francoske poslanike in agente, ki so potovali skoz mesto; Radonić II. 2. 66, 258 sl., 471 sl., 473, 482.

sandžakbegom novice iz Italije in Zahoda vobče.⁶⁰ Med beneško-turško vojno (1499—1503) so trdili v Benetkah, da drže Dubrovčani s Turki in poročajo sultanu vse.⁶¹ Iz Dubrovnika je zvedel turški vladar o porazu Benečanov v vojni z Maksimilijanom I.⁶² V začetku 16. stoletja so poznali Turki v Odrinu stalno najnovejše dogodke v vojni v Italiji.⁶³ Leta 1532 je sklenila dubrovniška vlada obvestiti Porto in hercegovskega sandžakbega o gibanju krščanskega brodovja, ki je nameravalo vkrcati čete v Kalabriji in jih prepeljati v Hercegovino.⁶⁴ Ob začetku leta 1535 so javili priprave Karla V. za odpravo v Tunis. Drugič so pisali, ko je krenilo cesarsko brodovje iz Cagliarija na Sardiniji proti Afriki.⁶⁵ Na svojem pohodu v Budim, ki ga je mesec dni kasneje zavzel, je potrdil sultan leta 1541 prejem dubrovniških novic in pozval vlado, naj še dalje pošilja poročila Porti.⁶⁶ Velikega vezirja so večkrat obveščali tudi dubrovniški poslaniki v Istanbulu.⁶⁷ Leta 1547 je zopet potrdil turški vladar iz Odrina (Edirne) prejem sporočila o krščanskem brodovju in se priporočal za nadaljnje vesti o dogodkih na morju.⁶⁸ Konec leta 1550 je prosil Sulejman Dubrovčane ponovno za poročila.⁶⁹ O gibanju cesarskega brodovja so pisali Dubrovčani leta 1554 tudi Turkom v Hercegovnem.⁷⁰ Posebno živahno je bilo dopisovanje z Osmani v letih 1556—1559 in med ciprsko vojno.⁷¹ Tedaj je šel del dubrovniških novic za Porto preko hercegovskega sandžakbega. Sredi 1570 so mu sporočili, da je vozilo beneško brodovje mimo Dubrovnika in krenilo nekaj dni kasneje proti Kreti. Ker so tedaj pripravljale krščanske države na morju velik napad na Turke, je pozval sultan Dubrovčane, naj odkrijejo nasprotnikove načrte in jih sporoče.⁷² Septembra istega leta so javili dubrovniški odposlanci v Istanbulu, da se bodo združile papeške in španske ladje pri Kreti z beneškim ladjevjem.⁷³ Po padcu Nikozije na Cipru so zopet poročali Dubrovčani hercegovskemu sandžakbegu o gibanju krščanskega brodovja.⁷⁴ V začetku leta 1571 so obvestili istega sandžakbega, da je dospel beneški providur z 21 ladjami in 6 barkami uskokov iz Senja in Reke v dubrovniške vode.⁷⁵ V nekaterih primerih je posredoval hercegovski sandžakbeg novice Dubrovčanom, ki jih je prejel od drugod in prosil, naj ugotove, ali so verodostojne.⁷⁶ Ko so poročali sultanu o kralju Filipu II., jim je odvrnil veliki

⁶⁰ Gelcich, Thallóczy 822, 841 sl.; C. Truhelka, *Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive*, GZM XXIII (1911) 108, 121 sl., 125 sl., 133 sl., 138—140; K. Kovač, *Nekoliko slavjenskih listina*, GZM XXIV (1912) 407; R. Samardžić, n. d. 186.

⁶¹ M. S. D. III. 357 (1500, 30. maja), 1558 (1501, 14. marca).

⁶² M. S. D. VIII. 509 (1509, 12. julij).

⁶³ Npr. M. S. D. XI. 164 (1510, 21. avgust).

⁶⁴ IZ letnik VI., knj. IX. zv. 1, Cetinje 1953, 215; POF XII—XIII. 81.

⁶⁵ J. Tadić, n. d. 56.

⁶⁶ N. H. Biegman, n. d. 242.

⁶⁷ Radonić II. 1. 435 sl.

⁶⁸ N. H. Biegman, n. d. 243 sl.

⁶⁹ R. t. 244 sl.

⁷⁰ Rad JAZU LIV. (1880) 104 (1554, 7. avgusta).

⁷¹ J. Tadić, n. d. 89 op. 1; POF XII—XIII. 82.

⁷² N. H. Biegman, n. d. 245 sl.

⁷³ Radonić II. 2. 238 (1570, 11. septembra).

⁷⁴ J. Tadić, n. d. 113 (1570, 9. sept.).

⁷⁵ POF XII—XIII. 81 (1571, februar).

⁷⁶ POF XII—XIII. 107.

vezir, da pričakuje nadaljnjih vesti o papežu, Benetkah in Ferdinandu I.⁷⁷ Konec avgusta so zvedeli Turki iz Dubrovnika, da je bila sklenjena Sveta liga (Benetke, papež, Filip II). Porta je želela podrobnih poročil, ki naj bi jih preskrbeli Dubrovčani s pomočjo sposobnih vohunov.⁷⁸ Leta 1570 so poslali vezirji iz Istanbula nekega renegata iz mesta Lucca preko Dubrovnika v Italijo, kjer naj bi opravljal obveščevalno službo za Turke. V Dubrovniku so Italijana prenočili in z ladjo prepeljali v Apulijo. Toda v Neaplju so ga prijeli. Pri njem so našli troje pisem s poročili, ki jih še ni mogel odposlati. Ob zaslišanju je prišlo tudi sodelovanje Dubrovčanov na dan. Zato so se pritožili Benečani čez republiko pri papežu Piju V. Dubrovniški poslanik Franjo Gundulić (de Gondola) pa je znal zavriniti nasprotnike. Opomnil je na dobo pred ciprsko vojno, ko so bili Benečani še zavezniki Turkov. Poročila takratnih bailov, zlasti Bernarda Navagera, so dokazovala, kako so bili Visoki porti beneški »avvisi« vseh, ker so točno obveščali Turke o krščanskih knezih in njihovem delovanju.⁷⁹

⁷⁷ N. H. Biegan, n. d. 247.

⁷⁸ R. t. 248 sl.

⁷⁹ Radonić II. 2. 202—207, 212—214.

II.

PRESTREZANJE POROČIL IN AGENTOV (POSLANCEV) KOT SREDSTVO DIPLOMACIJE

Od nekdanj je bilo prestrezanje poročil, slov (kurirjev), agentov in poslancev sovražnih sil važen pripomoček diplomacije,¹ ki so ga uporabljali tudi Habsburžani. Tako so večkrat najlažje zvedeli nasprotnikove namere. V severnem Jadranu, nedaleč od mesta Marana je ustavila leta 1523 Ferdinandova ladja v Benetke namenjenega poslanca Skender-bega Crnojevića, sandžakbega Črne gore in ga privedla h glavarju Marana. Pri poslancu so našli pismo, denar in lepe lovske pse, ki jih je nameraval izročiti signoriji v dar. Ujetnika so prepeljali v Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt). Škof Peter Bonomo je prosil nadvojvodo Ferdinanda, da bi smel s pomočjo srbskega trgovca Černovića (Cernovicha) iz Benetk zaslišati ujetega Turka; morda bi zvedeli, če obstaja možnost skleniti premirje s sultanom. O nadaljnjem poteku dogodkov je znano le, da so se Benečani in papež Klemen VII. prizadevali za oprostitev poslanca in najbrž to dosegli.² Podoben primer se je pripetil proti koncu januarja 1552 zopet v severnem Jadranu, ko je zajela Ferdinandova ladja važnega kurirja. S tem so zvedeli cesarski pristaši za francosko-turške načrte istega leta; sovražniki so morali odložiti njihovo izvajanje za daljšo dobo.³

Z načrtnim zadrževanjem kurirjev in poslancev je skušal Ferdinand I. dvakrat osámiti svojega nasprotnika Ivana Zápoljo, da bi zapuščen od zunanjih sil sam prepustil ogrsko kraljestvo. Takoj po kronanju za ogrskega kralja dne 10. novembra 1526 si je prizadeval Zápolja, da doseže čimprej priznanje tujih, zlasti zavezniških vladarjev.⁴ Nasprotno pa se je trudil Ferdinand vztrajno, da prepreči slom in poslanecem, ki naj bi javili Zápoljevo izvolitev in kronanje, potovanje v zamejstvo. Tudi je naročil, naj zadrže vse osebe, ki nameravajo iz tujine priti na Ogrsko in prinesiti protikralju denarno pomoč in poročila.⁵ Senjskega škofa Franca Jožefića je poslal Zápolja v Benetke,

¹ J. W. Thompson, S. K. Padover, *Secret Diplomacy, Espionage and Cryptography*, New York 1963, 20.

² 1523, 24. marca, HHStAW, *Turcica*, K. 1; 11. maja, r. t. *Große Korrespondenz*, fasc. 25 a; 1524, 14. novembra, A. Theiner, n. d. II. 1; o Crnojevićih prim. ZgNJ II. 146 sl.

³ H. Lutz, *Christianitas afflicta. Europa, das Reich und die päpstliche Politik im Niedergang der Hegemonie Kaiser Karls V. (1552—1556)*, Göttingen 1964, 45.

⁴ Fessler, Klein III. 407, 414 sl., Klaić V. 58, 64 sl., 70.

⁵ MHH I/5, 136 sl.

k papežu Klemenu VII. in francoskemu kralju Francu I.⁶ Ferdinandovim obveščevalcem ni uspelo, da bi preprečili škofovo potovanje v Italijo. Zato so jim naročili, naj pazijo v Benetkah na vsak poslančev korak. Ko bi zvedeli, kdaj se namerava škof vrniti, naj to nemudoma sporoče poveljnikom na meji. Reški glavar Janž Apfaltrer je dobil nalog, da ujame na morju v začetku februarja 1527 vračajočega se škofa. Načrte je prekrizala beneška signorija, ki je dala oboroženo ladjo Jožefiçu na razpolago in ga varno prepeljala do pristanišča Novi v Vinodolu ob hrvatski obali na posest grofa Bernardina Frankopana.⁷ K sultanu namenjena poslanca Zápolje nista dospela v Istanbul.

Enega so umorili na poti, drugega so ujeli Ferdinandovi ljudje.⁸ Nasprotno pa je prišel na Angleško namenjeni zastopnik Zápolje srečno v London. Ko pa je zvedel nadvojvoda Ferdinand, da namerava angleško poslanstvo potovati preko avstrijskih dežel na Ogrsko, je naročil januarja 1527 vsem deželnim glavarjem, da prepovedo omenjenemu odposlanstvu nadaljnje potovanje in ga spremitjo na njegov dvor.⁹ Tam je izjavil Ferdinand angleškemu poslancu Johnu Wallopu, da mu ne dovoli potovati k Zápolju.¹⁰ Podobna je bila usoda poslancev, ki so želeli priti marca 1527 na državni zbor v Regensburgu in tam stopiti v stik z nemškimi knezi. Že v Kremsu so jih zajeli. Ob preiskavi so našli pri njih spise, ki naj bi pridobili nekatere državne kneze za Zápoljo. V Rim je odpotoval ostrogonski (Esztergom) kanonik Matija Bancza s pismi kralja in nadškofa Vardáya za Klemena VII. in več kardinalov, pa so ga prijeli v začetku aprila pri Št. Vidu ob Glini na Koroškem.¹¹

Posebno pozornost je zaslužil Antonio Rincon de Medina del Campo, španski emigrant v službi francoskega kralja, ki je zelo uspešno deloval kot francoski poslanik v Nemčiji, Poljski, Češki, Ogrski, Hrvatski, Benetkah, pri Zápolju in v Turčiji. V začetku maja 1527 je prišel inkognito v Benetke. Ferdinandov diplomatski agent dr. Gregor Angerer je naročil glavarjem v Maranu, Trstu, Gorici, Reki in Senožečah, naj ujamejo poslanika. Rincon pa se ni poslužil kopnene poti, marveč se je vozil skupaj s papeškim legatom na beneški ladji do hrvatske obale h grofu Frankopanu. Od tam je srečno dospel preko Zagreba v Budim k Zápolju in tako vzpostavil važno zvezo, po kateri je prejemal kralj odslej tudi denarno pomoč francoskega vladarja.¹² Rincon se je zanimal celo za »carja« Jovana Nenada, vodjo srbskih čet. Ko je zvedel Ferdinand, da nameravata Rincon in grof Krištof Frankopan obiskati Nenada, je želel uporabiti to priliko, da bi oba prijeli ali

⁶ M. Šamšalović, *Diplomatska misija senjskog biskupa Jožefića god. 1526 do 1527*, Zbornik *HIJAZU I.* Zagreb 1954, 158 sl. Paziti je na nekaj večjih pogrešk: str. 163 reški glavar je bil Janž Apfaltrer in ne Offelheim; str. 161 popolnoma napačno je, da je obljubil Zápolja meso in kože, ki so doslej prihajale iz nemških dežel, nakupovati v Benetkah. Znano je, da so Benečani stoletja dobivali to blago iz ogrskih in hrvatskih dežel večinoma preko Ptuja in Ljubljane po kraški poti.

⁷ MHH I/31, 618 sl.; novi zaporni ukaz zoper škofa Jožefića 1528, 23. februarja, MSHSM XXXV, 96 sl.

⁸ Fessler, Klein III. 407; Bucholtz, 3., 175/6.

⁹ RP 1521–1530, fol. 219, ASLj; Fessler, Klein III. 407, 415; AÖG Bd. 57, 123 sl.

¹⁰ MHH I/5, 103–105, 302–304; AÖG Bd. 24., 5 sl.

¹¹ Fessler, Klein III. 418; AÖG Bd. 57. 119; W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 48.

¹² MHH I/1, 52 sl., I/31, 680. Ne kaže uporabljati francoske pisave »Rinçon«, prim. L. Barring, *Vohuni in obveščevalci od antike do danes*, Maribor 1970, 25–28.

usmrtili. Do tega pa ni prišlo, ker so »carja« Nenada 15. julija 1527 porazili in je kmalu nato umrl.¹³ Komaj je doznal Ferdinand, da je odpotoval Rincon dalje na Poljsko, je naprosil več nemških knezov in svojo teto nadvojvodinjo Margareto, nizozemsko namestnico, naj dajo prijeti Rincona, ki se vrača v Francijo.¹⁴

Ko je izbruhnila druga francosko-italijanska vojna Karla V. (1527—1529), so postali tajni odnošaji Francije in Benetk z Zápoljo še bolj živahni. Obveščevalna služba Habsburžanov je trdila, da pošiljajo sovražniki sporočila in kurirje iz Benetk na Ogrsko in v obratni smeri. Ker bi utegnile navedene osebe ubrati pot preko Kranjske, je ukazal Ferdinand 7. decembra 1527 deželnemu glavarju, naj prepreči takšne »zle praktilike«. Na prelazih in drugod, kjer bi bilo to potrebno, naj skrbno pazijo na potnike. Nihče ne sme neopravičeno iti mimo; sumljive osebe je zapreti do nove odredbe.¹⁵ Nekaj tednov pozneje so zvedeli, da se odpravlja Antonio Rincon iz Francije preko Benetk k Zápolju in mu prinaša denar. Zopet so pozvali Habsburžani deželne glavarje, naj dajo zastražiti vse prehode.¹⁶ Vid Khisl, ljubljanski veletrgovec in mestni sodnik, je zaupno obvestil vlado o poti, ki jo menda uporabljajo tajni agenti in sli iz Benetk h kralju Zápolju.¹⁷ Zanj je zvedel od zagrebškega trgovca, Florentinca Gašperja Pastorja, ki je poslovno večkrat potoval v Benetke in navadno zahajal v gostišče Nikolaja Hungara (Ogra).¹⁸ Tega gostilničarja je poslala beneška signorija leta 1527 na Ogrsko s pismom k Zápolju in mu naročila, naj pozve najvažnejše dogodke po mohaški bitki in najpomembnejše pristaše obeh protikraljev. Na povratku so ga ujeli na Dunaju in zasliševali, če je prinesel denar iz Benetk. Z grožnjami so ga skušali oplahiti, končno pa so mu dovolili, da se vrne domov.¹⁹ V njegovem beneškem gostišču je menda že dlje časa čakal hlapec Jakob iz Zagreba na Dalmatinca, ki pride iz Pariza, menda humanista Tranquilla Andronica (Francesca de Andreis) iz Trogira, Rinconovega tajnika.²⁰ Ta poslanec se namerava menda prepeljati do Bakra ob hrvatski obali, odtod kreniti preko gospostva Bernardina Frankopana v Zagreb. Pri tem ga bo spremljal zagrebški meščan Štefan Diak. Verjetno bo imel poslanec pisma francoskega kralja in beneške vlade pri sebi. Nikolaj Hungarus je menda zatrjeval, da poteka vsa korespondenca francoskega kralja in Benečanov za Zápoljo in obratno za Benetke in Francijo preko frankopanskega upravnika v Bakru.²¹ Zaradi teh vesti, ki se pa niso izkazale kot zanes-

¹³ MSHSM XXXV. 66 sl.; Bucholtz 3., 208.

¹⁴ W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 127.

¹⁵ 1527, 7. dec., ASLj, Stan. A. fasc. Cesarske resolucije in deželnoknežje odredbe (prej Stare listine 1421—1530), št. 84.

¹⁶ RP 1521—1530, fol. 255, ASLj.

¹⁷ O Vidu Khislu gl. mojo študijo: *Villach und der Südosten, 900 Jahre Villach*, 1960, 495 sl., *Villach-Nürnberg und der Südosten, 1. Jahrbuch des Museums der Stadt Villach*, 1964, 97 sl. in F. Gestrin, *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*, SAZU, Dela 15, Lj. 1965, 116.

¹⁸ 1528. 29. januarja, ASLj, Stan. A. fasc. 281.

¹⁹ MHH I/5, 89—91, AÖG Bd. 24., 31 sl.; leta 1533 so ga zopet poslali na Ogrsko k Ludviku Grittiju, M. S. D. LVII. 543.

²⁰ *Revue historique CXIII* (1915) 80; Fr. Babinger, *Zwei bayerische Türkenbüchlein (1542) und ihre Verfasser, Sitzungsberichte der Bayer. Akademie d. Wiss. phil.-historische Klasse 1959*, zv. 4, 8 op. 2; ZgNJ II. 239.

²¹ RP 1521—1530, fol. 255, ASLj.

ljive, je naročila vlada glavarju Janžu Püchlerju in hrvatskemu banu Francu Batthyányju, naj ujameta Zápoljevega poslanca.²²

Ferdinandovi vojaški uspehi jeseni leta 1527 so bili kratkotrajni. Rincon se je umaknil s premaganim Zápoljo na Poljsko. Spomladi leta 1528 pa se je pripravljaj kralj znova na pohod na Ogrsko, sedaj kot zaveznik sultana Sulejmana. Za novi politični položaj je bilo v zamejstvu mnogo zanimanja. Pri Celju so ujeli Ferdinandovi ljudje marca 1528 poslanca mantovskega mejnega grofa, ki je imel pri sebi več pisem.²³ Ob istem času se je odpravil Dalmatinec Herkul Daissoli (iz otoka Paga) na Hrvatsko.²⁴ Beneški dož mu je naročil, naj ugotovi položaj protikraljev. Srečno je došel do Križevcev, kjer je zborovalo tedaj slavonsko plemstvo. Skrivaj je stopil v stik z Zápoljevim pristašem, zagrebškim škofom Simonom Erdödyjem, ki se je nekoč kot reven študent v Padovi bojeval v vrstah beneških čet.²⁵ Škof je povabil beneškega tajnega agenta na svoj grad Dubravo in mu zatrjeval, da je ravno nameraval poslati zagrebškega kastelana v Benetke s seznamom šifer, da bi mogel stalno dopisovati s signorijo. Kot pooblaščenec slavonskega plemstva se želi pogajati o zvezi z Benečani. Pripravljen je tudi stalno pošiljati poročila o važnejših dogodkih v Nemčiji, na Češkem, pri Zápolju in v osmanski državi, ker ima povsod odlične zveze. Stalni Zápoljev poslanik v Benetkah, Giovanni Battista Bonzagno, prošt v Velikem Varadinu (Oradea mare),²⁶ je sporočil signoriji, da bo skušal kralj z napadi preprečiti, da bi prišel Ferdinand bratu Karlu V. na pomoč v Italijo. Zaradi tako živahnega delovanja sovražnikov je obnovil Ferdinand maja 1528 ukaz, da morajo prijeti vse osebe, ki potujejo brez spremnice na Hrvatsko ali Ogrsko.²⁷ V začetku junija je uspelo vojakom Bernarda Ritschana, ki so stražili ob kranjski meji in pazili na najvažnejše zveze s Hrvatsko in Slavonijo, da ujamejo odposlanca Mihaela Gaismaierja, znanega vodje v tirolskem in salzburškem kmečkem uporu.²⁸ Pri njem so našli poleg pisma za rudarja Janža Zauchnerja v rudniku srebra in svinca Gvozdzansko (Hrvatska) še v njegovih škornjih pismi za oba hrvatska bana, Franca Batthyányja in Ivana Karlovića, grofa Krbavskega. Vsi dopisi so imeli namen pridobiti vodilne osebe za borbo proti Habsburžanom.²⁹

Obsežno delovanje Antonija Rincona (1522—1541) je prikazal V. L. Bourilly.³⁰ Kjer koli je šlo za to, da se škoduje Habsburžanom, je bila njegova

²² MSHSM XXXV. 95 sl.

²³ M. S. D. XLVII. 43.

²⁴ M. S. D. XLVII. 73 sl.; ime v MSHSM XXXII. 147 sl. je pravilno iz drž. arhiva v Benetkah; Herkul Daissoli in ne Missolus.

²⁵ E. Rensing, *Sigismund v. Herberstein am Hofe König Ludwig II. von Ungarn, Jahrbuch des Wiener Ungarischen historischen Instituts* 1. Budapest 1931, 81.

²⁶ K. Juhász, *János király olasz diplomatája, Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchivs*, Wien II. (1951) 327 sl.; M. S. D. LI. 124 sl.

²⁷ RP 1521—1530, fol. 267, ASLj.

²⁸ A. Ivić, *K odnosajima grofa Bernardina Frankapana i kralja Ferdinanda*, VZA 12 (1910) 13 sl.; moja študija: *Mihael Gaismaier in Hrvatje, Zgodovinski časopis* XIX—XX (1965—1966) 205—218.

²⁹ RP 1521—1530, fol. 273, ASLj; o rudniku Gvozdzansko gl. moja študija: *Villach und der Südosten* 486 sl.

³⁰ V. L. Bourilly, *Les diplomates de François Ier. Antonio Rincon et la politique orientale de François Ier (1522—1541)*, *Revue historique* CXIII (1913) 64—82, 268—308.

roka zaznavna.³¹ Že konec julija 1527 je priporočil Karel V. bratu, naj da Rincona prijeti.³² Ferdinandovi ukazi (19. septembra, 23. novembra 1527), naj Španca ujamejo, niso bili uspešni.³³ Ko so pričakovali leta 1531 nov velik napad Osmanov, je obnovil Ferdinand omenjeno naročilo.³⁴ Zato se je trudil Rincon, da opravi svoja potovanja v Turčijo in nazaj čimbolj inkognito. Spomladi leta 1532 je došel v Benetke in se nastanil pri francoskem poslaniku. Dožu se je priporočil, da ga da z galejo varno prepeljati v Šibenik, od koder bi krenil po suhem k Zápolju. Ker pa takrat ni bilo primerne ladje pripravljene za vožnjo, je prosil Rincon, naj drže njegovo bivanje v Benetkah tajno.³⁵ Šele sredi aprila je mogel odpotovati v Zader, kjer je hudo obolel. Konec maja je prišel v Dubrovnik, kjer je ponovno zbolel; stregli so mu v nadškofovi hiši. Šele v začetku julija je nadaljeval svoje potovanje k sultanu v Beograd. Na povratku ga je dala dubrovniška vlada prepeljati z oboroženo ladjo.³⁶ Po smrti francoskega poslanika La Foresta je prevzel Rincon njegovo mesto v Istanbulu, kamor je krenil marca 1538 preko Dubrovnika. Šele konec leta 1540 je prišel zopet v Dubrovnik. Ker so ga nameravali pristaši Karla V. ujeti na morju, je potoval v spremstvu treh ladij in se izkrcal januarja v Benetkah. Poleti se je hotel zopet vrniti v Levanto, pa so ga prijeli cesarski pristaši v Severni Italiji in ubili.³⁷

Jurija Grittija, sodelavca in posrednika korespondence brata Ludovika, so poslali spomladi 1531 v Pariz. Ko se je vračal, ga je dal prijeti sredi junija 1531 na Savojskem Descalinghes, cesarski guverner Astija, ga dal prepeljati v Turin in zaslišati.³⁸ Njegovo precej zadržano izjavo so predložili tudi dunajskemu dvoru:

1. Iz pogovorov s francoskim kraljem je razvidel, da je kralj iz raznih razlogov cesarjev nasprotnik; točneje bi mogel poročati le neposredno cesarju. Ko so pred kratkim omenili sultanovo vojno zoper cesarja in Ferdinanda, je dejal Franc I., da jima nikakor ni voljan pomagati. Ako pa bi premagal turški vladar brata in še naprej ogrožal krščanski svet, bi nastopil francoski kralj z vso svojo vojaško silo zoper Turke.

2. Cesarju ali kralju Ferdinandu bi neposredno razodel številne tajne »praktike« (= nakane) sultana. Zápolje in drugih, kar bi bilo v največjo korist vladarjev in vsega krščanstva.

3. Sedaj si prizadevata sultan in Zápolja, da čimprej skleneta mir ali premirje s cesarjem in Ferdinandom. V ta namen so odšli poslanci na Poljsko. Tudi francoskega kralja so naprosili, naj pošlje zastopnika k posvetovanjem. Ako pogajanja ne bodo uspela, se bo vojskoval turški vladar z vso svojo silo na kopnem in morju.

³¹ W. Bauer I. 177, 208, 253.

³² W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 99.

³³ Gévaý 1, str. 119; MHH I/1, 66; W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 154.

³⁴ HHStAW, U. A I. fasc. 18.

³⁵ M. S. D. LV. 685, 689; na jesen leta 1532 se je razširil glas, da namerava preko Ljubelja potovati francosko poslanstvo proti jugu v osmansko državo, prim. 1532, 1. sept., ASLj, Stan. A. fasc. 122.

³⁶ M. S. D. LVI. 394 sl., 743, 806; LVII. 511 sl., J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku* 228 sl.; Hammer III. 109.

³⁷ J. Zeller, n. d. 240, 244, 247 sl., 258; Hammer III. 229 sl., Jorga GOR III. 88 sl.

³⁸ H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti* 35; Lanz I. 487 sl.; M. S. D. LIV. 474, 493.

4. Sultanova moč ni tolika, kakor običajno menijo. Premore nekako 200 000 vojakov pehote in veliko število jezdecev. Izbranih čet janičarjev ni preko 10 000. Ostanek armade ni prida, ker niso izvežbani v orožju, saj so jih pripeljali od pluga k sulici in veslom. Turški vladar pa v redu plačuje svojo vojsko. Da bi bil boj proti Osmanom uspešen, bi jih morali napasti s primernimi četami v njihovi lastni deželi, predvsem osvojiti Grčijo. Pri tem bodo zgrabili za orožje tudi tamošnji kristjani. Kakor hitro bodo zvedeli kristjani v Turčiji, da je prišla krščanska vojska, bi izredno mnogo pomagali proti Osmanom.

5. Zápolja ni razumen mož, tudi ni odločen. Največ vpliva nanj ima Ludovik Gritti, ki je dobil škofijo Eger (Erlau) v dar. Poljaka Hieronima Łaskiega, sieradzkega palatina, je postavil Zápolja za erdeljskega vojvodo.³⁹

Francoski kralj je hitro zvedel, da so prijeli Jurija Grittija, in se je pritožil pri cesarju.⁴⁰ Karel V. si je želel zagotoviti naklonjenost bratov Gritti in ni hotel, da bi mu mogli sovražniki očitati, da je kršil sklenjeno premirje. Zato je spustil Grittija, čeprav mu je Ferdinand odsvetoval.⁴¹ Obžaloval je ta ukrep in večkrat poudaril, da bi bili mogli zvedeti važne podrobnosti o razmerju med sultanom in Francozi. Karel pa mu je odvrnil, da se ni dalo izogniti oprostitvi.⁴²

Ko se je poslovil sredi januarja 1531 Ferdinand v Aachenu od brata Karla V. in dospel do Kölna ob Renu,⁴³ se je oglasil pri njem nek minorit, frater Ludovik, po rodu iz otoka Hvara v Dalmaciji. Ubral je svojo pot skozi Ferdinandove dežele preko Reke — Ljubljane in Innsbrucka. Trdil je, da potuje po naročilu grškega pravoslavnega patriarha v Istanbulu (Carigradu) k cesarju poročat o velikih vojaških pripravah Turkov in ga svariti pred grozečo nevarnostjo. Menda je nameraval izročiti cesarju neko pismo. Prihod meniha na cesarski dvor v Aachenu je takoj sporočil beneški poslanik Nicolo Tiepolo signoriji.⁴⁴ Ferdinandu pa se je zdel nastop meniha Ludovika sumljiv že zato, ker ni predložil poverilnice. Zato je izrazil v pismu bratu svoje pomisleke. Fratra Ludovika je medtem cesar sprejel, mu podaril 50 skudov ter naročil, naj se oglasi nazaj gredé pri Ferdinandu.⁴⁵ Ker pa meniha ni bilo, je ukazal kralj med drugim tudi kranjskemu deželnemu glavarju Janžu Kacijanarju, naj pazijo na meniha, ako bo na povratku ubral isto pot v Turčijo. Primejo naj ga in izroče vladi dolnjeavstrijskih dežel.⁴⁶ Iz Reke pa so sporočili, da se sumljivi menih ni pojavil in da poznajo tam le fratra Bernardina Pomazanića (Pomasanicha) iz Pazina, ki se je ravnokar vrnil iz Istanbula, kjer ga je videl glavar Nikolaj Jurišić.⁴⁷ Nato je Ferdinand še enkrat povprašal pri svojem bratu in zvedel, da je menih že odpotoval, da pa ne vedo, po kateri poti je krenil. Na vsak način naj ga primejo in tako

³⁹ HHStAW, U. A. I. fasc. 21; O. Bartel, *Jan Łaski I. Towarzystwo badań dziejów reformacji w Polsce*, Warszawa 1955, 99 sl.; Götz Freiherr von Pölnitz, *Anton Fugger* 1. Bd. Tübingen 1958, 735.

⁴⁰ M. S. D. LIV. 530.

⁴¹ Lanz, I. 494; M. S. D. LIV. 558.

⁴² Lanz I. 499 sl., 504 sl., 509.

⁴³ A. v. Gévaý, *Itinerar K. Ferdinands I. 1521—1564*, Wien 1843, pri letu 1531.

⁴⁴ M. S. D. LIV. 297.

⁴⁵ 1531, 14. februar, HHStAW, *Belgien*, PA 5.

⁴⁶ 1531, 20. marca, ASLj, *Stan. A.*, fasc. 281.

⁴⁷ 1531, 31. marca, r. t., fasc. 120.

preprečijo, da bi prinesel novice iz krščanskega sveta v Turčijo.⁴⁸ Ferdinand se je želel prepričati, ali je bil menih zares v zvezi s carigrajskim patriarhom. Zato je pisal Mihaelu Bučiniću (Bucignolo), svojemu tajnemu poročevalcu v Dubrovniku, naj povpraša v Istanbulu. Hkrati je dodal menihov osebni popis.⁴⁹ Medtem je potoval frater Ludovik proti jugu in želel priti v Benetke. Pri St. Florianu v Gornji Avstriji pa so ga prijeli. Uspelo mu je sicer pobegniti, v Linzu pa so ga ponovno ujeli in uvedli preiskavo proti njemu. V njegovi prtljagi so našli dva modela za ulivanje pečatov, o pismu patriarha pa ni bilo sledu. Pri zaslišanju je izjavil menih, da je kot vikar mnogo potoval (v Neapelj, na Ciper, v Jeruzalem in Istanbul), ostal pa je pri trditvi, da ravna po patriarhovem naročilu. Obširna poročila iz Istanbula in Rima so pojasnila avanturistično življenje na kriva pota zašlega minorita. Leta 1524 je prišel v Istanbul in trdil, da je jeruzalemski vikar. Pozneje se je umaknil za nekaj časa v svoj konvent, bil nato kaplan v Modonu na Moreji, se zopet pojavil v Istanbulu, kjer je povzročil hude ekscese. Zato ga je redovni general odstavil od službe. Imel je sumljive odnose s turškimi dostojanstveniki, tudi pri Ludoviku Grittiju je bil večkrat. Grški patriarh se vobče ni mogel spomniti, da bi bil kdaj z njim govoril. Od njega tudi ni imel naročila. Kljub zasliševanju z mučenjem menih ni ničesar priznal. Po naključju pa ga je spoznal v Linzu ujeti Turek, ki je imel v Istanbulu z menihom precej stikov. Zatrjeval je, da je poslal sultan meniha kot obveščevalca. Zato so prepeljali fratra Ludovika v ječo na grad Schernstein.⁵⁰

Med Dubrovčani je bil najbolj prizadeven agent v službi Francozov Serafin Gučetić (de Gozzo) (1496–1547).⁵¹ V mladosti je spoznal na potovanjih Španijo, Francijo, Flandrijo, Italijo in Levanto, zlasti Istanbul in Aleksandrijo. Nekaj časa je prodajal kot zakupnik dubrovniško sol ob ustju Neretve turškim podložnikom iz Hercegovine in Bosne. Leta 1532 so ga poslali v Francijo, da uredi vprašanje škode, ki so jo povzročili korzarji. Tedaj so ga pridobili dvorni krogi za diplomatsko sodelovanje. Jeseni leta 1533 je bil najbrž v Afriki pri korzarju Barbarossu, spomladi 1534 pa je došel kot poslanec francoskega kralja v Alep, kjer se je sestal z velikim vezirjem Ibrahimom pašo in obiskal nazaj gredé v Istanbulu turškega vladarja.⁵² Tako je bil menda po Serafinovem posredovanju maja 1534 sklenjen prvi trgovinski dogovor Francozov s sultanom. Morda se je vrnil oktobra 1534 v Marseille z isto ladjo, s katero je potovalo turško poslanstvo k francoskemu kralju. Kot nagrado za darilo velikega vezirja (troje turških konj), ki jih je pripeljal s seboj, mu je dal izplačati francoski kralj februarja 1535 500 skudov.

Gučetić je bil neutrudno delaven. Februarja 1535 je prišel v Benetke in pripovedoval, da namerava kreniti v trgovinskih zadevah v Levanto. Cesarski

⁴⁸ 1531, 5. aprila, *Lanz I.* 429; *MHH I/1*, 80.

⁴⁹ 1531, 10. aprila, *HHStAW, Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

⁵⁰ 1531, 27. aprila, *Lanz I.* 449; 1531, 10. in 20. maja, 19. junija, 16. in 26. julija, 30. septembra, 28. oktobra, *HHStAW, Turcica*, K. 2; 1531, 30. junija, 3. oktobra, r. t. *Venedig, Weisungen*, fasc. 1. O menihih kot turških vohunih prim. Fr. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften* 27 sl., 58, 74; M. S. D. III. 1051, 1290 sl.

⁵¹ Vj. Jelavić, *Turska i Francuska u XVI stoljeću (Poslanstvo Dubrovčanina Serafina Gučetića)*, *GZM XIV* (1902) 201 sl., J. Tadić, *Dubrovčanin Serafin Gučetić, francuski diplomat (1496–1547)*, Split 1938; isti, *Dubrovački portreti I.* 63–90; I. Manken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, SAN, Posebna izdanja zv. CCCXL, Beograd 1960, 253, genealoška tabl. XXXIV/3.

⁵² *Revue historique CXIII* (1913) 279 sl.

poslanik Lope de Soria pa tega ni verjel, marveč je opozoril reškega glavarja Hieronima de Zara, da se pripelje Serafin v kratkem po naročilu francoskega kralja z brigantino do Neretve, od koder bo nadaljeval pot v Istanbul po kopnem. Zato naj da glavar opremiti ladjo, ki bo prežala na odprtem morju ali v bližini benečanskega pristanišča nanj, ga zajela in mu odvzela diplomatsko pošto.⁵³ Načrta niso izvedli. Serafin je prišel maja 1535 v sultanov vojaški tabor na perzijski meji. Nato se je vrnil z važnimi spisi za francoskega kralja preko Hercegovine k ustju Neretve. Do tja ga je spremljal čauš Mustafa po naročilu Porte. Serafin se je vkrcał za vožnjo v Benetke. Ali so zvedeli o tem dubrovniški pristaši Karla V. ali pa ga je slučajno ustavila oborožena ladja, se ne da ugotoviti. Serafina so prijeli in odpeljali na ozemlje urbinskega vojvode. Dubrovniška vlada je takoj sporočila dogodek velikemu vezirju in hercegovskemu sandžakbegu, da odvrne morebitni očitke krivde.⁵⁴ Na prošnjo francoskega kralja je ukazal Karel V., ki se je tedaj vračal iz Tunisa in dospel v Južno Italijo, naj privedejo Gučetića v Neapelj. Proti volji brata Ferdinanda ga je izpustil. Gučetić pa je odpotoval v Lyon.⁵⁵

Spomladi leta 1536 je krenil Serafin Gučetić zopet na pot k sultanu preko Bosne — Beograda in Sofije. Domnevali so, da je prinesel Zápolju pismo francoskega kralja.⁵⁶ Iz Dubrovnika so tedaj pisali trgovcem v Sofijo in Pero (Istanbul), naj priporoči Serafin interese mestne republike. Ko se je širila v Dubrovniku govorica, da se namerava poslanec vrniti v Benetke, je predlagal Mihael Bučinić (Bucignolo), da bi ujeli Serafina.⁵⁷ Naknadno je poročal Bučinić, da je dospel Serafin v spremstvu nekega Turka v Dubrovnik.⁵⁸ Potem pa je najbrž zopet odpotoval v Turčijo. Od tam je prišla vest, da ga je dal zapreti francoski poslanik La Forest, ker je izdal tajnosti.⁵⁹ Jeseni leta 1537 so Gučetića ponovno prijeli v Levanti. Morda je bilo njegovo potovanje v zvezi z načrti Turkov in Francozov, da iz Valone (Vlorë) napadejo celino Italije. Žal ni znano, kje je preživel Gučetić zadnja leta svojega življenja.

V začetku leta 1533 je prišel neki Izidor Zegliaco iz Codroipa v Furlaniji, ki ga je dala beneška republika pred leti izgnati, v Istanbul. Trdil je, da sta mu papež in cesar poverila poslanstvo do sultana. Nekaj tednov so mu to verjeli, potem pa se je izkazalo vse kot laž in prevara. Držno je izjavil pred vezirji in Ludovikom Grittijem, da sicer ni poslanec; poslužil pa se je tega naziva, da bi prišel k Visoki porti in sporočil važne podatke. Na skici zemljevida Italije je opisal prelaze in pristanišča ter dal predloge za osvojitve dežele. Med drugim je trdil, da bi bila Reka zelo ugoden kraj za oporišče turškega brodovja v Jadranu. Opozoril je tudi na nasprotja med papežem Klemenom VII. in Karlom V. oziroma Ferdinandom. Svoje misli je podal v spomenici, ki jo je izročil pašam. Prepis mu je izmaknil eden izmed njegovih slug in ga prinesel beneškemu bailu Zenu. Ta ga je dal tudi Ferdinandovemu poslancu Korneliju Schepperu na razpolago. Medtem ko vezirji niso zaupali Izidorjevim predlogom, se je Ludovik Gritti nekaj kratov tajno

⁵³ 1535, 14. aprila, HHStAW, U. A. I. fasc. 26.

⁵⁴ *Secreta* I. fol. 112—112v, HAD.

⁵⁵ 1535, 10. dec. HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

⁵⁶ 1536, 9. in 26. februar, 5. april, r. t.

⁵⁷ 1536, 23. aprila, r. t.

⁵⁸ 1536, 4. maja, HHStAW, U. A. I. fasc. 28.

⁵⁹ 1536, 15. in 18. maja, 14. junij, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

pogovarjal z njim, ga sprejel v svojo službo kot »familiaris-a«, mu podaril 100 dukatov in konja ter dal izstaviti kot gubernator ogrskega kraljestva poverilnico na hrvatske magnate.⁶⁰ Beneški bailo je znal dobiti tudi kopijo tega pisma in jo je poslal signoriji v Benetke. Beneški in avstrijski poslanec sta opozorila svoji vladi na bližnje Izidorjevo potovanje. Tudi papeža so obvestili o delovanju tega moža.⁶¹

V začetku septembra 1533 je zapustil Zegliaco Istanbul in dospel preko Bosne na Hrvatsko k despotu Štefanu Berislaviću na grad Kostajnico ob Uni. Od tam je potoval v Gvozdansko h grofu Nikolaju Zrinjskemu. V poverilnici, ki jo je pokazal Izidor, ga je priporočil Gritti zlasti Zrinjskemu in despotu ter poudaril, da je poslal Izidorja v važnih zadevah na Ogrsko. Ker bo njegovo delovanje pomembno za dosego resničnega miru, naj ga podpirajo po svojih močeh in njegovim izjavam verjamejo. Izidor je veliko obljubljal obema plemičema v Grittijevem imenu in dejal, da bo Grittijev sin kot hrvatski ban uspešno skrbel za brambo dežele. O prihodu sumljivega poslanca je zvedel tudi Peter Keglević; dal je prijeti Izidorja, ki se je ravno poslovil od grofa Zrinjskega. Medtem ko je tajil Izidor vsak zloben namen, je priznal njegov služabnik, da sta skušala pridobiti hrvatsko plemstvo za Ludovika Grittija.⁶² Pri zaslišanju v Pragi je sicer priznal, da je sestavil omenjeno spomenico, da bi odkril turške namere, ali zares pripravljajo napad na Italijo, po kakšni poti in s kakšnimi silami. V tem primeru bi bil vse odkril krščanskim vladarjem.⁶³

Ravno takrat so na Dunaju željno pričakovali gubernatorja Ludovika Grittija, ki naj bi po sultanovem naročilu prišel na Ogrsko in kot razsodnik odločil nerešena teritorialna vprašanja med obema protikraljema. Zaradi Grittija je spustil Ferdinand Izidorja, ga obdaril in dovolil, da prevzame svoje stvari, ki so ostale na Hrvatskem.⁶⁴ Dne 16. marca 1534 je odpotoval iz Prage. Ker je zatrjeval, da bo potoval v Rim, je svaril nuncij Peter Pavel Vergerij papeškega sekretarja Carnesechija pred njim.⁶⁵ Izidor pa je krenil v začetku aprila na Bavarsko k vojvodi Viljemu in prosil po Grittijevem naročilu za audienco. Želel je govoriti z onim tajnikom, ki ga je spoznal s Hieronimom Łaskim in Štefanom Verböczyjem pri Ludoviku Grittiju v Istanbulu. Izidor je tudi priporočil bavarskima vojvodoma, naj pošljeta poslanca k francoskemu in angleškemu kralju ter razširjal izmišljene vesti o sultanu, npr. da je dal francoskemu kralju 400 000 dukatov na razpolago. Bavarski vojvodi Viljem in Ludovik mu pa nista odobrila, da bi ostal dlje časa v deželi.⁶⁶ Izidor je bil kot agent tudi na Francoskem ter po vrnitvi očital nemškemu knezom, ker niso izpolnili dane obljube. Ponovno so namreč zatrjevali francoskemu kralju, da bosta hessenski deželni grof in württemberški vojvoda

⁶⁰ NB I/1, 206—208; M. S. D. LVII. 633, LVIII. 40, 303; MSHSM XXXVIII. 150 sl.

⁶¹ M. S. D. LVIII. 631.

⁶² MSHSM XXXVIII. 170 sl.

⁶³ MSHSM XXXVIII. 179 sl.

⁶⁴ Hammer III. 136 sl., Jorga GOR II. 418, Gévay 7., str. 136; MSHSM XXXVIII. 184; NB I/1, 189 sl., 193.

⁶⁵ NB I/1, 205.

⁶⁶ K. A. Muffat, *Correspondenzen und Aktenstücke zur Geschichte der politischen Verhältnisse der Herzöge Wilhelm und Ludwig von Bayern zu König Johann von Ungarn (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, Bd. 4)*, München 1857, 357, 365 sl.

vpadla s svojimi četami v avstrijske dežele, ako dobe od Turkov ali kogar koli denar za to akcijo. Zápolja je upal, da bo zveza nemških knezov v celoti uresničila te načrte. Zato ga je po Izidorjevi izjavi močno razžalostilo, ker se je zadeva tako hitro poravnala. Tudi sultanu ravnanje nemških knezov ni bilo všeč.^{66a} Ferdinand je skušal preprečiti nadaljnje rovarjenje Izidorja in pozval milanskega vojvodo, naj ga da zasledovati in prijeti.⁶⁷

Drugi poskus izolirati Zápoljo je napravil kralj Ferdinand po nasilni smrti Grittijske.⁶⁸ Vodilne kroge na dunajskem dvoru je prevevalo takrat neko nenavadno veselo upanje, da končno dosežejo zastavljeni cilj, pridobitev ogrskega kraljestva. Grittijska smrt jih je rešila nevarnega tekmeca za ogrski prestol, obenem močno odtujila kralja Ivana Zápoljo in sultana Sulejmana, ki je bil na perzijskem bojišču v Aziji. Mnogi ogrski svetni velikaši so stopili že na Ferdinandovo stran. Tudi pogajanja z Zápoljevimi zastopniki, ki se niso več nadejali ugodne rešitve, so že toliko napredovala, da so menili, Zápolja bo sam odstopil kraljestvo Ferdinandu.⁶⁹ Do takšne odločitve pa je moglo priti le, ako ne bo podprla nobena zunanja sila ogrskega kralja. Zato je sklenil Ferdinand popolnoma preprečiti vsak promet tujih agentov in kurirjev, ki bi potovali iz zamejstva, zlasti iz Benetk, na Zápoljev dvor.

Dotlej so si živahno dopisovali Zápolja in njegovi svetovalci, kancler škof Štefan Brodaries, frater Franc grof Frankopanski, nadškof Kaloče (Kaloča) in Anton Vrančić (Verancsics) iz Šibenika, prošt v Budimu, pozneje škof v Pécsu, z brati Casale iz Bologne, Giovanni Battista Casale je bil papeški protonotar in izvoljeni škof Belluna, nekako od leta 1525 angleški poslanik v Benetkah,⁷⁰ njegov brat Gregor, angleški poslanik v Rimu,⁷¹ brat Pavel nekaj časa v Istanbulu, nato pa v Rimu. Po njegovi smrti je prevzel njegovo področje četrti brat Franc. Giovanni Battista je tudi posredoval del korespondence bratov. Pri tem so mu pomagali služabniki Petra Kružiča, poveljnika Klisa, in Benedikt Malvezzi iz Brescie, opat cistercijskega samostana v Kostanjevici na Dolenjskem.⁷² Dunajski dvor je zvedel precej o delovanju teh diplomatskih agentov, ker so Ferdinandovi ljudje večkrat prestregli pisma, ki so prihajala preko Benetk.⁷³

Med Zápoljo in njegovimi zavezniki na Zahodu je posredoval poleg Hieronima Łaskega zlasti Florentinec Andrea Corsino, Zápoljev tajnik. Kakor je izjavil ob zaslišanju leta 1535, naj bi spremljal Łaskega leta 1531 na poti v Francijo.⁷⁴ Potem pa je moral sam kreniti prek Augsburga in Lindena na francoski dvor. Ob začetku leta 1532 je predložil na dvoru Franca I. vsa pisma, ki jih je prinesel s seboj. Od tam je potoval v London. Šele maja je prišel Łaski za njim in prenačljeno obljubil francoskemu kralju,

^{66a} Bucholtz 4., 271—273.

⁶⁷ 1535, 19. junija, HHStAW, U. A. I. fasc. 27.

⁶⁸ Jorga, GOR II. 422.

⁶⁹ NB I/1, 337 op. 4, 338 op. 2.

⁷⁰ MHH I/1, 256.

⁷¹ MHH I/5, 117 sl., 173, 186—188, 311 sl.; v njegovi hiši so se sestajali agenti Zápolje; prim. Bucholtz 9 (1838), 108; O. Ferrara, n. d. 186, 219, 235.

⁷² MHH I/1, 249, 253, 256, 268, 273 sl.

⁷³ Prestrežena pisma so v HHStAW, U. A. I. fasc. 20, 23, 24, 25, 26.

⁷⁴ MHH I/1, 262 sl., Hammer III. 72 sl., Bucholtz, n. d. Bd. 9 (1838), 51 (1531, 2. nov. poročilo Sigmunda Herbersteina o sestanku z Łaskim in Corsinom v Kremsu); M. S. D. LV. 558, 638.

da se Zápolja brez kraljeve pritrditve ne bo dogovarjal s Ferdinandom.⁷⁵ Franc I. pa je zagotavljal Zápolju svojo pomoč še naprej. Medtem ko se je Łaski zopet vrnil na Ogrsko, se je odpravil Corsino po morju na Portugalsko. Julija 1532 se je izkrcal v Santiagu de Compostela in došel po kopnem v Lizbono. Predložil je francoska priporočilna pisma in se pogajal s portugalskim kraljem Ivanom III. Skliceval se je tudi na Łaskega, ki je prišel za vlade kralja Manuela na Portugalsko, kjer so ga zelo prijazno sprejeli in mu podelili viteško čast. Corsino je želel, da prizna portugalski kralj Zápoljeve pravice do ogrskega kraljestva. Pri tem je obljubil, da mu bodo posredovali premirje ali mir s sultanom v vojni zaradi trgovine z začimbami v Indiji. Ravno takrat pa se je pogajal cesar Karel V. s portugalskim dvorom glede pomoči proti Turkom. Corsinovo delovanje je močno zavleklo odgovor portugalskega kralja. Prepozno je zvedel cesar o Corsinovi nakanah in šele septembra ukazal, naj ujamejo Florentinca nazaj gredé; ta pa je bil že v Parizu.⁷⁶ Tu je zvedel, da Zápolja ni hotel sprejeti francoske podpore pod omenjenimi pogoji. Iz Pariza je došel Corsino v Krakov, Łaski pa je bil že na poti v Istanbul. Zato je moral dalje v Pécs, kjer se je sešel z Zápoljo in škofom Simonom Erdödyjem. Medtem je uspel Łaski pri turškem vladarju, ki je obljubil, da se bo vojskoval prihodnje leto na morju in da bo dal Francu I. ladje, denar in moštvo na razpolago, ako napadejo Francozi Italijo.⁷⁷ To važno novico naj bi Corsino zopet sporočil v Pariz, obenem se oglasil tudi pri papežu Klemenu VII., ki je nameraval priti na sestanek s Francem I. v južno Francijo. Pri tej priložnosti naj bi dosegel, da odveže papež ogrskega kralja Zápoljo cerkvenih kazni, v katere je zapadel, ker se je povezal s Turki.⁷⁸ Simon Erdödy ga je še prosil, naj izjavi papežu, kako zatirajo Turki in Ferdinand Ogrsko in da Zápolja ne more učinkovito braniti svoje države. Ob poroki papeževe nečakinje Katarine Medici s Henrikom Orleanskim naj pridobi Klemen VII. francoskega kralja, da postavi omenjenega princa za ogrskega kralja. Ta bo mogel uspešno braniti državo pred vsemi sovražniki in zagrebški škof mu bo pomagal z vsemi svojimi gradovi.⁷⁹

Corsino pa se je mogel odpraviti šele decembra 1533 iz Budima. Duhovnik Marko Marulić iz Knina je spremljaval Florentinca, preoblečenega v nošo zdravnika, na Hrvaško in dalje v Istro do Lupoglava (Marenfels),⁸⁰ gradu Petra Kružića, od tam pa do beneškega pristanišča Koper.⁸¹ V Benetkah je zvedel poslanec, da se je Klemen VII. že vrnil v Rim. Sedaj je krenil Corsino na Francosko, kjer je sporočil spomladi 1534 istanbulske novice in doznal, da se

⁷⁵ M. S. D. LVII. 506 sl.

⁷⁶ H. Kellenbenz, *Zur Problematik der Ostpolitik Karls V.*, — *Die west-europäischen Verbindungen Jan Zápolyas und Hieronymus Łaskis zu Beginn der dreissiger Jahre (Karl V. Der Kaiser und seine Zeit, Kölner Colloquium 26.—29. November 1958, herausgegeben von P. Rasso und Fr. Schalk, Köln-Graz 1960) 150—157.*

⁷⁷ Fessler, Klein III. 470 sl.

⁷⁸ Klemen VII. je izobčil Zápoljo in njegove svetovalce zaradi zvez s Turki; NB I/1, 361 op. 2.; Bucholtz 4., 55 sl., 79 sl.

⁷⁹ MHH I/1, 272.

⁸⁰ Petru Kružiću, glavarju Senja in Klisa je zastavil Ferdinand I. za njegove terjatve v znesku 10 760 gold. grad in gospostvo Lupoglav (Marenfels) v Istri; prim. listino HHStAW 1527, 12. dec.

⁸¹ MSHSM XXXVIII. 226.

pripravlja v Nemčiji württemberška vojna francoskih zaveznikov. Iz Pariza je moral naprej k angleškemu kralju Henrik VIII.⁸²

Približno ob istem času je dospel v Pariz tudi Franc Casale, ki sta ga odpravila veliki vezir Ibrahim paša in Ludovik Gritti na Ogrsko, Hrvatsko, k bavarskemu vojvodu Viljemu in hessenskemu deželnemu grofu v Nemčijo. V francoskem glavnem mestu so ga skrili v hiši pariškega škofa in snovali načrte, kako bi izkoristili neslogo v Nemčiji^{82a} ter pridobili bavarskega vojvodo, da prične vojno proti Ferdinandu na Tirolskem, kjer je menda ta vladar najbolj osovražen. V pismu Zápolju, ki so ga prestregli Ferdinandovi ljudje, je pojasnil Casale načrte velikega vezirja, pa tudi nezaželene posledice odkritega sodelovanja Osmanov s francoskim vladarjem. Turki naj bi prodrli preko Hrvatske in Furlanije v Lombardijo ter se tam združili s francoskimi četami. Hkrati naj bi napadlo veliko brodovje kraljestvo Neapelj. Združitev francoskih in turških čet bi pa močno škodovala francoskemu kralju, ker bi mu očitali, da je najel Turke zoper kristjane.⁸³

Na poti iz Anglije se je Corsino zopet ustavil julija 1534 na francoskem dvoru, kjer je dal kralj duška svoji nevolji, ker so v Nemčiji tako hitro poravnali vojaške zapletljave brez njegovega odobrenja s Kaadensko pogodbo (28. junija 1534).⁸⁴ Franc I. je izrazil željo, da sklene Zápolja zvezo z nemškimi knezi⁸⁵ in je izročil poslancu vrsto pisem (za Ludovika Grittija, Hieronima Łaskega, Simona Erdödyja, Petra Perényja in Petra Kružíca). Iz Pariza je sporočil Corsino ogrskemu kralju, da je Henrik VIII. njegov najboljši prijatelj. Isto je dosegel pri Francu I., kar se bo v kratkem izkazalo. Zato naj ne sklepa Zápolja nikakega miru s Ferdinandom.⁸⁶ V Benetkah se je nastanil v mestni četrti S. Francisco de la Vigna v hiši Giovanni Battiste Casale, kjer je težko obolel. To je sporočil Grittiju in Brodaricsu. Pisma, ki jih je prinesel s seboj, pa je dal Benečanu Marku de Nicolo (Nicolai), ki jih je spravil na Ogrsko.⁸⁷

Na pobudo brata Gregorja naj bi odšel Giov. B. Casale v imenu angleškega kralja k Zápolju.⁸⁸ Poleg poverilnice je nameraval vzeti še pisma Henrika VIII. za Franca Frankopanskega in Štefana Brodaricsa s seboj. Septembra 1534 je prišel v Benetke po naročilu ogrskega kralja Anton Vrančić, ki je bil namenjen v Francijo in Anglijo. Povod za potovanje je dal poziv nemških knezov, naj se udeleži Zápolja vojne proti Ferdinandu. Poslanec se je želel zmeniti o tem s francoskim kraljem, ni pa vedel, da so se medtem že poravnali v Nemčiji. Kljub temu je nadaljeval svojo pot.⁸⁹

Močno je zaskrbel kralja Ferdinanda novica, da je sklenil decembra 1534 poslati novoizvoljeni papež Pavel III. komornika Girolama Rorario iz Pordenona v Furlaniji kot svojega posebnega pooblaščenca na Ogrsko, da posreduje

⁸² MHH I/1, 267.

^{82a} Bucholtz 4., 151 sl.

⁸³ HHStAW, U. A. I. fasc. 24.

⁸⁴ NB I/1, 263, 265.

⁸⁵ MHH I/1, 271.

⁸⁶ MHH I/1, 259.

⁸⁷ MHH I/1, 269; HHStAW, U. A. I. fasc. 25 (1534, 15. sept.).

⁸⁸ MHH I/1, 251 sl.

⁸⁹ Doseže naj tudi, da posreduje francoski kralj spravo Zápolje s turškim sultanom; MHH I/1, 257, 269.

mir med Zápoljo in Ferdinandom.⁹⁰ Po kraljevem ukazu mu niso dovolili potovati preko avstrijskih dežel.⁹¹ Jeseni leta 1534 je bila zbrana večja družba v hiši angleškega poslanika v Benetkah. Iz Rima je prispel papežev komornik Latino Giovenale Manetti, odličen zastopnik klasične učenosti.⁹² Pri njem se je oglasil Anton Tadiolović (de Tadiolis) iz Senja, oskrbnik gradu Lupoglav, in prosil po naročilu Kružića za pomoč ogroženi trdnjavi Klis. Latino je obljubil priporočiti zadevo novemu papežu, obenem je želel dobiti od Kružića nekaj lovskih psov.⁹³ Med gosti je opazil Tadiolović moža, ki se je predstavil preteklo leto v Lupoglavu kot zdravnik. Sedaj pa je priznal, da je tajni Zápoljev agent Andrej Corsino. Med obiskovalci je videl večkrat tudi Florentinca Gašperja Pastorja, zagrebškega trgovca, oblečenega v hrvatski noši.⁹⁴ Decembra istega leta so bili zopet številni gostje pri angleškem poslaniku. Prošt Vrančić se je vrnil iz Francije, Latino Giovenale se je zopet oglasil na poti v Francijo. Ko je zvedel, da ima Zápolja lepe konje, je prosil Vrančića za enega, da ga podari Pieru Luigiju Farnese.⁹⁵ Za to je obljubil, da bo toplo priporočil papežu Zápoljeve zadeve. Z omenjeno družbo je bil povezan tudi beneški sekretar Maximo Leopardi.⁹⁶ Grof Guido Rangoni iz Modene, papeški fevdnik, ki pa je bil v francoski službi, je večkrat posvaril goste zaradi preveč odkritih političnih izjav. Cesarski poslanik Lope de Soria je kljub temu marsikaj zvedel. Ko so odpotovali najuglednejši gostje, je sklenil odriniti tudi Giovannni B. Casale. Prosil je škofa Bernharda Clesa, kanclerja Ferdinanda I. in poslanika de Soria za spremnico, pa ni dobil odgovora.⁹⁷ Cesarski poslanik je javil na dvor, da namerava Casale potovati k Zápolju.⁹⁸ Ferdinandov dvor je prejel tudi od drugod obvestila o delovanju sovražnih in sumljivih oseb v Benetkah. Mihael Bučinić (Bucignolo) je pisal, da je prišel Rorario v Benetke in se tajno pogovarjal s Petrom Pavlom Vergerijem, nuncijem pri kralju Ferdinandu, z brati Casale ter s francoskim poslanikom v Benetkah, veletrgovcem Giovanni Gioachino Passanom.⁹⁹ Rorario je prevzel od bratov Casale tudi naročila za Zápoljo v imenu francoskega in angleškega vladarja.¹⁰⁰ Avstrijske oblasti so se trudile, da preprečijo Rorariju potovanje. Ko je dospel Vergerij v začetku marca 1535 na poti na Dunaj v Marano, so menili, da je Rorario in so mu grozili z zaporom. Glavar Gradiške je izjavil, da utegnejo imeti Rorarijeva pogajanja z Zápoljo usodne posledice.¹⁰¹ Ponovno so po-

⁹⁰ Pastor V. 156; P. Paschini, *Un pordenonese nunzio papale nel secolo XVI, Gerolamo Rorario, Memorie storiche Forogiuliesi* 30 (1934) 185 sl.

⁹¹ Bucholtz, 9 (1838) 60–63 (1534, 31. dec., 1535, 25. januarja), MSHSM XXXVIII. 216 (1534, 31. dec. Vse osebe, ki potujejo preko Ferdinandovih dežel brez spremnih listin, morajo oblasti zadržati); NB I/1, 354 op. 1.

⁹² Manettiju sta papeža Leon X. in Pavel III. pogosto zaupala poslanstva. Njegova nečakinja je bila žena Gregorja Casale; Pastor V. 733, NB I/5, 385 op. 1, 400; I/6, 66; MHH I/1, 242.

⁹³ MSHSM XXXVIII. 219.

⁹⁴ MHH I/1, 246, 257; MSHSM XXXVIII. 226 sl.

⁹⁵ MHH I/1, 272 sl.

⁹⁶ O njem prim. M. S. D. LI. 313, 379, 434, 516, 517 sl., 576, LII. 45, 202, 283, 361.

⁹⁷ MHH I/1, 252, 270.

⁹⁸ HHStAW, U. A. I. fasc. 26.

⁹⁹ J. Zeller, n. d. 43; MHH I/1, 243, 275; 1535, 10. in 15. aprila, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

¹⁰⁰ NB I/1, 337.

¹⁰¹ NB I/1, 335.

ostrili kontrolo nad sumljivimi osebami, ki so potovale brez spremnih pisem v Italijo ali prihajale od tod. Tako je dal prijeti reški glavar Hieronim de Zara Antona Tadiolovića, ki je hotel po Kružićevem naročilu ponovno v Italijo. Pri njem so našli več pisem,¹⁰² ki so dokazovala stike s francoskim kraljem, s papežem in raznimi dostojanstveniki v Benetkah in Rimu. Zasliševanje je odkrilo tudi podrobnosti o Corsinu in Gašperju Pastorju.¹⁰³

Preden se je odpravil Giovanni B. Casale na Ogrsko, je izročil poverilnico in pismo Franca I. svojemu kaplanu Marku Antonu Bentivoglio, ki je nameraval potovati k škofu Erdödyju.¹⁰⁴ Ostala pisma in druge predmete pa je zložil Casale v skrinjico, ki jo je zapečatil in na Corsinov nasvet sklenil izročiti trgovcu Gašperju Pastorju.¹⁰⁵ Ta je bil v začetku marca 1535 v kostanjeviškem samostanu na Dolenjskem pri opatu Benediktu Malvezziyu, od katerega je kupil žito.¹⁰⁶ Ob slovesu mu je izročil opat pismo za angleškega poslanika v Benetkah. O prvi priliki je predal trgovec pismo Casalu. Ta pa ga je prosil,¹⁰⁷ naj vzame za opata pismo in omenjeno skrinjico. Ker je bila njena vsebina v carinskem registru Fondaca dei Tedeschi označena kot »konfekcija«, se Pastor ni obotavljal prenesti zaupane predmete skupaj s svojim blagom v Gorico. Od tu je poslal brokate in svileno blago za poroko ogrskega plemiča Ludovika Pekryja skupaj s svojim nahrbtnikom v Ljubljano, sam pa je krenil v Gradiško, da izterja neki denar. Po naključju ga je zapazil Hieronim de Zara, ki je imel službeno opravka v tamošnjem gozdarskem uradu.¹⁰⁸ Takoj se je spomnil Tadiolovićeve izjave in poročila cesarskega poslanika v Benetkah, da utegne priti v deželo sovražni poslanec s Pastorjem v obleki volovjega gonjača. Prosil je glavarja, naj da prijeti in zaslišati Gašperja Pastorja. Sprva je tajil trgovec, da pozna Florentinca Corsino, moral pa je končno priznati, da je govoril z njim ter razodel vse podrobnosti o zvezah s kostanjeviškim opatom in angleškim poslanikom v Benetkah. Peljali so ga v Gorico in odprli zapečateno skrinjico, v kateri so našli več pisem, nekaj knjig, tudi Platonove spise, zemljevid (mappa mundi) in nekaj astronomskih instrumentov. Upravnik kranjskega nakladniškega urada Janž Peigertshamer je spremlj Pastorja v Ljubljano in ga izročil deželnemu upravitelju Andreju Lambergu s Črnelega.¹⁰⁹ V skrinjici in nahrbtniku najdena pisma so poslali na dunajski dvor. Za priprtega Gašperja Pastorja se je takoj zavzel njegov brat Ivan, ki je bil znan kralju Ferdinandu. Ponudil je poroštvo 10 000 ogrskih gold.¹¹⁰ Kljub temu so prepeljali Gašperja na Dunaj, kjer so ga šele v začetku junija spustili, potem ko je obljubil, da se bo takoj javil na poziv in se odpovedal vsakemu maščevanju zaradi prestanega zaporu.¹¹¹ V Ljubljani so

¹⁰² MSHSM XXXVIII. 120 sl.

¹⁰³ M. Perojević, *Petar Kružić, kapetan i knez grada Klisa*, Zagreb 1931, 162 sl.; MSHSM XXXVIII. 219, 226 sl.

¹⁰⁴ MHH I/1, 241 sl., 252, 270; NB I/1, 557.

¹⁰⁵ MHH I/1, 252.

¹⁰⁶ W. Milkowitz, *Die Klöster in Krain*, AÖG Bd. 74 (1889) 361 sl.

¹⁰⁷ HHStAW, U. A. I. fasc. 26 (1535, 16. aprila, obvestilo Gašperja Pastorja bratu Ivanu).

¹⁰⁸ R. t. 1535, 14. aprila, poročilo Hieronima de Zara kralju Ferdinandu.

¹⁰⁹ R. t. 1535, 14. aprila, poročilo Janža Peigertshamerja kralju Ferdinandu.

¹¹⁰ Prijetje Gašperja Pastorja sta javila 29. aprila beneški poslanik Contarini, 11. maja avditor nuncijs Vergerija; NB I/1, 378 in op. 1; HHStAW, U. A. I. fasc. 26 (1535, 14. aprila, poročilo A. Lamberga Ferdinandu I.).

¹¹¹ R. t. 1535, 3. junij.

nameravali zapreti zaradi stikov z angleškim poslanikom v Benetkah tudi opata Malvezziya, ki pa je bil na srečo tedaj na Dunaju. Pač pa so prijeli opatovega bratranca kostanjeviškega fratra Ludovika, ki ga je dal ljubljanski župan Vid Khisl pripeljati k deželnemu upravitelju. Pri Ludoviku so našli opatovo pismo za nekega slikarja, s katerim mu naroča, naj odda en sveženj pisem fratru Benediktu v Trst, drugega pa nese v Pordenone.¹¹² V kostanjeviškem samostanu so bili hudo zaskrbljeni, ker so zagnali glas, da so opata obsodili na smrt in kazni že izvršili. Tudi so trdili, da namerava deželni upravitelj kaznovati menihe kot veleizdajalce.¹¹³ Celo Mihaela Bučinića v Benetkah je skrbelo, ker je pred kratkim vzel opatovega nečaka v službo.¹¹⁴ Malvezzi pa se je srečno izmazal. Prijeli so ga sicer na Dunaju, pa kmalu spustili po posredovanju škofa Erdödyja. Odslej se je izkazal kot zvest Ferdinandov pristaš.¹¹⁵

V Benetkah sta sklenila Corsino in Bentivoglio najprej, da bosta skupaj potovala na Ogrsko. Z ladjo so dospeli s Casalom vred v Koper in po kopnem krenili do gradu Roč (Rozzo). Tu so osupli zvedeli, da so zaprli oskrbnika Tadiolovića, h kateremu so bili namenjeni. Vrnili so se na obalo in sežgali Corsinovo instrukcijo. V koprskih solinah so našli delavca Bernarda, imenovanega Galina (Kokoš), ki je bil voljan peljati Bentivoglia na Ogrsko. Malo kasneje je pomagal isti delavec tudi Casalu in Corsinu čez mejo. Preoblečena kot živinska trgovca in pod tujim imenom sta upala po stranskih poteh srečno prekorčiti ozemlje kralja Ferdinanda. V bližini Samobora na posestvu trgovca in rudniškega podjetnika Ljubljanačana Lenarta Gruberja pa so ju v začetku aprila 1535 pridržali kot sumljiva potnika.¹¹⁶ Casale je sedaj navedel svoje pravo ime in upal, da mu bodo dovolili prosto pot k škofu Erdödyju v Zagreb. V navzočnosti Ferdinandovih poslancev, ki so bili namenjeni k bosenskem sandžakbegu¹¹⁷ in so ravno dospeli h Gruberju, so ju zaslišali ter sporočili dogodek v Ljubljano in na Dunaj. Nato so ju prepeljali v Gradec, od koder jima je uspelo pobegniti. V kratkem so ju zopet ujeli in zaprli ločena v trdnjavo Dunajskega Novega mesta (Wiener Neustadt). Njuna ječa naj bi ostala tajna. Nihče ni smel govoriti z njima ali stopiti v stik razen preiskovalne komisije, v kateri sta bila Sigmund Herberstein in Filip Preiner.¹¹⁸

V Benetkah so kmalu zvedeli, da sta bila ujeta. O tem so obvestili papeža, francoskega in angleškega kralja.¹¹⁹ Po papeževem mnenju je šlo za kršitev

¹¹² R. t. 1535, 2. maja, A. Lamberg Ferdinandu I.; 1535, 3. maja, ASLj, *Stan. A.* fasc. 281, A. Lamberg Rubenu Lasarinu v Trstu.

¹¹³ 1535, 18. maja, HHStAW, U. A. I. fasc. 27.

¹¹⁴ MHH I/1, 244.

¹¹⁵ MSHSM XXXVIII. 321 sl. (1537, 24. januar); HHStAW, U. A. I. fasc. 30 (1537, 25. februar, 14. marca), fasc. 39 (1539, 4. marca); Theiner, n. d. II. 647 (1539, 9. okt.).

¹¹⁶ HHStAW, U. A. I. fasc. 26 (1535, 5. aprila, poročilo L. Gruberja Ferdinandu I.), NB I/1, 377, 381 namesto Samobar pravilno Samobor. O Gruberju gl. mojo študijo: *Villach und der Südosten* 405 sl.

¹¹⁷ Kot poslanci k bosenskem sandžakbegu so potovali: Nikolaj baron Thurn star., Sigmund Weichselberger, Hieronim Attems in Pavel Izačić; prim. HKAW, GdB 41, fol. 100, 113v, 152; GdB 44, fol. 14; HHStAW, *Turcica*, K. 4 (1535, 27. januar).

¹¹⁸ G é v a y, 8, str. 33 sl. (1535, 16. in 25. april).

¹¹⁹ MHH I/1, 247; I/5, 312–315.

mednarodnega prava. Naročil je nunciju Vergeriju, da doseže pri Ferdinandu izpustitev protonotarja.¹²⁰ Ker se je Rorariju posrečilo, da je prišel na Ogrsko, je smatral kralj prihod Casala in Corsina za nov dokaz tujega vmešavanja, francoskih in papeških »praktik«, da ohranijo Zápolju ogrsko kraljestvo.¹²¹ Iz prestreženih pisem je bilo tudi razvidno, da na rimski kuriji niso naklonjeni pogodbi Zápolje s Ferdinandom in da so nekateri kardinali pripravljeni podpreti Zápoljo. Corsino je tudi priznal, da je imel Casale namen preprečiti mirovna pogajanja s Ferdinandom.¹²² Zato se je trudil Vergerij brezuspešno, da bi olajšal položaj Casalu; k njemu ga sploh niso pustili. Šele poleti 1536 se je vrnil Casale fizično strt v Bologno in umrl še isto leto septembra zaradi posledic zapora.¹²³ V začetku leta 1537 so spustili tudi Corsina po posredovanju škofa Bernharda Clesa in lundskega nadškofa Ivana Wezeja, potem ko je obljubil, da ne bo nikdar več deloval proti kralju Ferdinandu.¹²⁴

Preiskovalna komisija je želela zvedeti od obeh ujetnikov čim več o političnih odnosih in njihovi diplomatski dejavnosti. Lope de Soria in Mihael Bučinić sta poslala iz Benetk vrsto vprašanj, ki naj bi jih stavili pri zasliševanju.¹²⁵ O zvezah francoskega in angleškega kralja z nemškimi knezi, zlasti s hessenskim deželnim grofom, o mišljenju papežev, o povodu njihovega potovanja k Zápolju so mogli preiskovalni organi precej zvedeti.¹²⁶ Casale naj bi pomagal Zápolju kot svetovalec pri pogajanjih s Ferdinandom. V primeru neugodnih pogojev naj bi ga obvaroval prenačlenjenega sklepa, ker ima v zamejstvu prijatelje, ki ga bodo podprli. Sultanovega razmerja do Zápolje Corsino ni znal ali hotel pojasniti. Vobče so pričakovali zahodni zavezniki leta 1529 daleko večji vojaški uspeh Turkov pred Dunajem. Francoski kralj je odbil cesarjevo željo, da mu da na razpolago galeje za boj proti Turkom. V Benetkah je bilo znano, da je poslal Franc I. poslanca k sultanu. npr. La Foresta, sekretarja velikega kanclerja, in k Hajredinu Barbarossi.¹²⁷ O pogajanjih francoskega kralja s sultanovimi poslanci in Barbarosso, ki so prišli to zimo v Francijo, nista znala poročati. Corsino je priznal, da je došel Vrančić na Francosko, da bi dosegel kraljevo priprošnjo za Zápoljo. Nato je poslal Franc I. Dubrovčana Serafina Gučetića (de Gozzo) k turškemu vladarju, da bi odpustil Zápolju in drugim sokrivdo pri umoru Ludovika Grittijskega.¹²⁸ Na francoskem dvoru so menili, da je postal Gritti cesarski pristaš. V Benetkah pa so vedeli, da je zahteval zase Reko, Senj in nekaj drugih obrežnih predelov kralja Ferdinanda.¹²⁹ Na vprašanje o odnosih hrvatskih knezov do tujih vlad, je pripovedoval Corsino o grofu Volbenku Frankopanskem, da je ponudil

¹²⁰ Bucholtz, n. d. Bd. 9 (1838), 126—128 (1535, 6. maja), NB I/1, 378, 381.

¹²¹ NB I/1, 407, 409.

¹²² MHH I/16, 6 sl.; NB I/1, 410, 429 sl.

¹²³ NB I/1, 434, 452 in op. 2, 557.

¹²⁴ 1537, 27. januarja, HHStAW, U. A. I. fasc. 50.

¹²⁵ »Interrogatoria« Lopeja de Soria prim. MHH I/1, 261 (1535, 13. maja), MHH I/1, 240—244 (1535, 7. maja) je dopis Mihaela Bučinića. Izvirnik v HHStAW, U. A. I. fasc. 27 ima prečrtani, toda jasno vidni Bučinićev podpis. Ferdinand I. je potrdil prejem vprašanj Bučiniću 1535, 3. junija, gl. r. t. *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

¹²⁶ MHH I/1, 241 sl., 250.

¹²⁷ MHH I/1, 255; Hammer III. 157.

¹²⁸ MHH I/1, 241.

¹²⁹ MHH I/1, 255.

svoje hrvatske gradove beneški signoriji, ako mu da v zameno nek kraj v Italiji. Tudi je bil pripravljen sprejeti vojaško službo. Benečani so se zahvalili za ponudbo, niso se pa odločili.¹³⁰

Tudi ponovna Ferdinandova prizadevanja, da bi osamil Zápoljo, niso uspela. Odslej Zápolja ni hotel več privoliti v odstop ogrske države.¹³¹

¹³⁰ MHH I/1, 274.

¹³¹ Tudi pozneje se je včasih posrečilo ujeti sovražne kurirje, npr. 1552 Florentinca stotnika Costo, ki je posredoval korespondenco francoskih diplomatov. Zajeli so ga pri Poreču v Istri, od koder so ga prepeljali v Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt); prim. J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, 231.

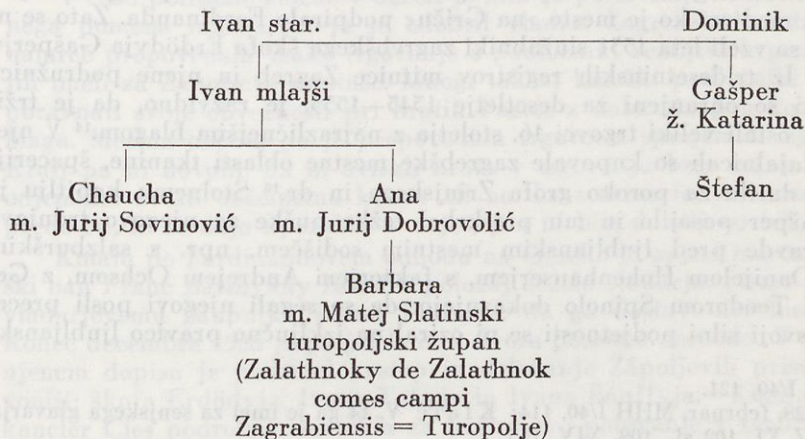
III.

OBVEŠČEVALCI IN NJIHOVO DELOVANJE

1.

IVAN PASTOR MLAJŠI

Med Florentinci, ki so se naselili v 15. stoletju v kraljevem svobodnem mestu »Mons Grecensis« (na Griču), delu današnjega Zagreba¹ in pridobili meščanske pravice, se je odlikovala po svoji posesti, trgovski podjetnosti in ugledu tudi rodbina Pastor.²

Ivan star. je imel od leta 1474 do 1504 z nekaterimi prekinitvami v zakupu zagrebško tridesetino.³ Od zagrebškega stolnega kapitlja je prevzel leta 1503 za 200 gold. tudi pobiranje mitnine in tržnih pristojbin za leto dni in obljubil ravnati se po postavkah starih tarif.⁴ Imel je poslovne zveze z ogrskim kraljem Vladislavom II. in mu preskrbel leta 1495 svilene tkanine in drugo

¹ Klaus-Detlev Grothusen, *Entstehung und Geschichte Zagrebs bis zum Ausgang des 14. Jahrhunderts* (Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsfor-schung des europäischen Ostens, Bd. 37) Wiesbaden 1967, 64 sl., 119 sl., 213.

² MHCZ XIV. 3; MHCZ III. 222—223; MHCZ XII. 309; MHCZ XIV. 295, 309, 74, 90, 312; MHCZ XIII. 256, 258, XIV. 254, 378, 382 sl., 427, 442, XV. 35.

³ Iv. Tkalčić, *O staroj zagrebačkoj trgovini*, Rad JAZU 176 (1909) 229.

⁴ 1503, 20. avgust, Rad JAZU 176, 225; MHCZ III. 22 sl.

blago iz Benetk v vrednosti 1000 ogr. gold.⁵ Važne so bile tudi njegove dobave razne vojaške opreme za mejne gradove v senjskem glavarstvu.⁶ Rodbina Pastor je imela več hiš v Zagrebu in orno zemljo v okolici.⁷ Hišo, katere lega je označena po tedanjem običaju z imeni sosedov (Martin Schneider in dediči Vericza), je prodal Ivan star. leta 1503 zdravniku Ivanu Jakobu de Angelis in njegovi ženi Milici za 70 zlatih gold.⁸

Ivan ml. je bil izvoljen za mestnega sodnika v letih 1511—1512 in 1517, Gašper pa leta 1538.⁹ Svoji hčeri Chauchi in zetu Sovinoviću je prepustil Ivan ml. hišo, ki jo je pridobil leta 1523 magister Emerik Literatus v zameno za 5 oralov orne zemlje in velik gozd v Krogu; doplačal je še 35 gold.¹⁰

Bratje Pastor so trgovali predvsem z živino in kožami, ki so jih izvažali z Ogrskega, Hrvatskega in Slavonije v Italijo, zlasti v Benetke.¹¹ Da ne bi usmerjal Gašper tovorov, ki jih je pošiljal »čez morje«, na Bakar ali Senj, marveč da bi jih dal peljati preko Kranjske na Trst ali Reko, mu je znižal kralj Ferdinand štiridesetnino (Quarentes) v obeh pristaniščih na polovico.¹² Zaradi zmede, ki je zavladala po mohaški bitki, je bil trgovinski promet na Hrvatskem močno otežen. Gašper je potožil poslovnemu prijatelju Francescu dalla Seta v Benetkah, da je kralj Ivan Zápolja strogo prepovedal vsak izvoz blaga preko nemškega ozemlja.¹³ Zato ne more več dobavljati ogrskih volov za potrebe Benetk, ker so jih navadno gnali preko Ptuja — Ljubljane in Gorice na Laško. Poleg tega sta stopila zagrebški škof in stolni kapitelj na Zápoljevo stran, medtem ko je mesto »na Griču« podpiralo Ferdinanda. Zato se ni čuditi, ako so vzeli leta 1531 služabniki zagrebškega škofa Erdödyja Gašperju 80 volov.¹⁴ Iz tridesetninskih registrov mitnice Zagreb in njene podružnice Brdovec, ki so ohranjeni za desetletje 1545—1555, je razvidno, da je tržil Gašper kot ostali veliki trgovci 16. stoletja z najrazličnejšim blagom.¹⁵ V njegovih prodajalnicah so kupovale zagrebške mestne oblasti tkanine, špecerijsko blago, darila za poroko grofa Zrinjskega in dr.¹⁶ Stolnemu kapitlju je odobril Gašper posojilo in mu preskrbel težke puške za njegovo trdnjavo Sisek.¹⁶ Pravde pred ljubljanskim mestnim sodiščem, npr. s salzburškim trgovcem Danijelom Hohenhauserjem, s faktorjem Andrejem Ochsom, z Genovežanom Teodorom Spinolo dokazujejo, da so segali njegovi posli precej daleč.¹⁷ V svoji silni podjetnosti se ni oziral na izključno pravico ljubljanske

⁵ MHH I/40, 121.

⁶ 1495, 28. februar, MHH I/40, 114; Klačić V. 14 ga je imel za senjskega glavarja.

⁷ MHCZ XI. 102 sl., 108, XIV. 163.

⁸ 1503, 21. junij, MHCZ XI. 79.

⁹ MHCZ III. 93, XIV. 3, 17, 93, 110.

¹⁰ MHCZ III. 222 sl.

¹¹ 1527, 8. januar, M. S. D. XLIII. 704 sl., MSHSM XXXIII. 77, MHCZ XII. 2, XIV. 96; ASLj, Vic. A. I. 74 (reški register štiridesetnine pod datumom 17. sept. 1527).

¹² 1526, 22. nov. HKAW, GdB 28, fol. 354v.

¹³ 1531, 6. april, MSHSM XXXVIII. 20 sl., MHCZ XII. 96.

¹⁴ MHCZ XIII. 99, 104, 108, 110 sl., 113 sl., 116, 121 sl., 125, 128 sl. 131, 133, 135, 137, 140—143, 146 sl., 149 sl., 154, 156 sl., 161 sl., 164, 166, 180, 182 sl., 185 sl., 188 sl., 192 sl., 195, 201.

¹⁵ MHCZ XIII. 4, 9, 11, 12.

¹⁶ MHCZ XII. 289, 455—460.

¹⁷ MALJ, Cod. I/4, fol. 63—64, 90v, 91—91v, 93; I/7, fol. 31v. O Spinoli prim. F. Gestrin, n. d. 163.

trgovske družbe Vid Khisl-Janž Weilhammer za izvoz samoborskega surovega bakra in s tem izzval spor.¹⁸

Zaradi izrednega poznavanja razmer na Ogrskem in v balkanskih deželah je pridobil Ferdinandov kancler in predsednik dvornega sveta tridentski škof Bernhard Cles¹⁹ najbrž kmalu po mohaški katastrofi Ivana Pastorja ml. za zaupnega obveščevalca. Naročili so mu, naj pazi na svojih poslovnih potovanjih na vse pomembne dogodke, zlasti kar zadeva turško nevarnost, in poroča kanclerju oziroma kralju. Za korespondenco so mu izročili leta 1528 potrebni seznam šifer.²⁰ Pastor je pričel delovati z veliko vnemo, pač tudi v upanju na primerno nagrado. Zato je bil vladar bratom Pastor zelo naklonjen. Leta 1529 se je pritožil Ivan v imenu zagrebških meščanov na kralja proti hrvatskemu banu Ivanu Torkvatu Karloviću, grofu Krbavskemu. Njegovi služabniki so že večkrat povzročili meščanom kraljevega svobodnega mesta škodo s tem, da so jim popasli travnike, grdo ravnali z njimi in odtrgali ključavnico mestnih vrat. To pot so teže ranili nekega meščana, na kar so bili mestni stražarji plat zvona. Meščani so se zgrinjali in udarili na banove služabnike. Ako Ivan ne bi bil takoj segel vmes, bi najbrž tekla kri, ker so menili meščani, da imajo opraviti z ljudmi sovražnega škofa Erdödyja. Pastor je poudaril, da so bili zagrebški meščani vedno zvesti Ferdinandovi pristaši, ki jim ban po mestnih svoboščinah nima ukazovati. Kralj je ugodil prošnji in zabičal banu, da mora odvrniti svoje služabnike od svobodnega mesta.²¹

V času politične zmede v deželi je bila za poslovanje bratov Pastor izrednega pomena izjema, ki jo je odobril vladar. Zagrebška mestna oblast je namreč prepovedala vsako trgovanje s podložniki zemljiških gospodov, ki so jih imeli za Zápoljeve pristaše. Mnogi takšni kmečki podložniki pa so hoteli poravnati svoje obveznosti pri bratih Pastor z dobavljanjem kož in drugega blaga. Mestna občina pa je prepovedala trgovcem sprejemati njihovo blago. Kralj pa ni dovolil, da bi ovirali brata v trgovanju brez ozira na to, ali so odjemalci zvesti deželnemu knezu ali ne. Le s svincem, železom in drugimi predmeti, ki se dajo uporabiti v vojni, jim ni bilo dovoljeno tržiti.²²

Kmalu po Ferdinandovem odhodu na Ogrsko je opisal marca 1528 hrvatski ban Franc Batthyány žalostni položaj dežele vladarju. Pismo pa je izročil vladarjevemu zaupniku Ivanu Pastorju, da ga dostavi deželnemu knezu.²³ Konec decembra 1528 je prejel Ivan z dvora posebno naročilo. V prvem ohranjenem dopisu je prikazal nastop in delovanje Zápoljevih pristašev v Slavoniji: škofa Erdödyja, Ivana Tahyja in Ivana Bánffyja.²⁴ Kmalu nato je dal kancler Cles podrobna navodila za Pastorjevo potovanje v Dubrovnik. 1. fe-

¹⁸ 1545, 20. julij, HA Reka, knjiga mestnega kanclerja 1544—1546, fol. 219.

¹⁹ W. Bauer, *Die Anfänge Ferdinands I.*, Wien 1907, 173, K. Stoegmann, *Über die Briefe des Andrea de Burgo, Gesandten Kg. Ferdinands, an den Cardinal und Bischof von Trient Bernhard Cles, Sitzungsberichte der philos. hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften* 24. Bd. Wien 1857, 159 sl., H. Goetz, *Die geheimen Ratgeber Ferdinands I. (1505—1560). Ihre Persönlichkeit im Urteile der Nuntien und Gesandten. Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken.* Bd. XLII.—XLIII. Tübingen 1963, 462 sl.

²⁰ MSHSM XXXV. 137.

²¹ 1529, 18. junij, MSHSM XXXV. 181 sl., MHCZ XII. 34 sl.

²² 1529, 29. dec. MSHSM XXXV. 247, MHCZ XII. 57 sl.

²³ 1528, 9. avgust, MSHSM XXXV. 109 sl.

²⁴ 1529, 25. januar, MSHSM XXXV. 137

bruarja 1529 so ga pozvali, naj takoj krene na pot.²⁵ Ker pa je bil napovedan sestanek slavonskega plemstva v Križevcih, je sklenil Pastor oditi najprej tja, da bi mogel tudi o tem poročati.²⁶ Kralj se je strinjal s tem, želel pa je pogostejša poročila o dogodkih. Da bi dospeli dopisi varno, so naročili Dominiku Burlo, vodju tržaškega urada za pobiranje štiridesetnine (Quarentes), naj takoj odpremi pisma, ki bi prihajala z dvora ali iz Dubrovnika.²⁷ Na Reki pa je moral Pastor zaradi slabega vremena precej časa čakati, da krene po morju v Dubrovnik, kajti po kopnem pot ni bila več varna zaradi turških vpadov.²⁸ Šele konec februarja se je izkrcal na cilju in takoj predložil Ferdinandovo poverilnico knezu (rektorju) in svetu mestne republike. Opozoril je na veliko naklonjenost, ki jo goji kralj do Dubrovčanov. Ker ogrožajo Turki ves krščanski svet, smatra Ferdinand za najnujnejši ukrep organizirati obveščevalno službo. Zato bi mogla dubrovniška vlada najlepše dokazati svojo vdanost in zvestobo vladarju, ako bi s pomočjo svojih obveščevalcev zbirali novice in sproti pošiljali Ferdinandu poročila (avvisi). Menda so Dubrovčani Pastorjeva izvajanja hvaležno sprejeli, odgovor pa so odložili.²⁹

Pastor je hitro spoznal, kako se trudijo Benečani, da usmerijo turško oboroževanje proti Habsburžanom.³⁰ Ze 1. marca je poročal o delovanju Turkov in Benečanov; žal se pismo ni ohranilo. Iz poročilo trgovca, ki je došel ravno kar v 15 dneh iz Istanbula v Dubrovnik, je posnel, da so bile njegove vesti o ogromnih Sulejmanovih pripravah ob Donavi, na morju in kopnem resnične.³¹ Sultan zbira velike zaloge živil in izterjava visoke davke. Posebno skrbi za oblegovalne in poljske topove, pa tudi za drugo strelno orožje. Nekateri trdijo, da je dal povod za vse te priprave Ludovik Gritti. Menda je obljubil sultanu, da bodo sestavili Benečani močno brodovje zato, da bi cesar izgubil kraljestvo Neapelj in Apulijo. Trdijo tudi, da namerava Sulejman postaviti Grittija za gubernatorja na Ogrskem. Tudi Zápolja želi pridobiti Grittija zase in mu je obljubil nadškofijo Ostrogon (Esztergom), škofiji Pécs in erdeljski Beograd (Alba Julia, Gyulafehérvár). Benečani skušajo dvigniti vse sile zoper Ferdinanda, kakor da bi zavisel obstoj njihove države od turškega pohoda. Menda so obljubili prispevati Turkom stroške za 40 000 jezdecov. Iz tega bi mogli sklepati, da se godi vse to na zahtevo Benečanov in da pride sultan sam na Ogrsko. Na skorajšnji odhod vojske kaže tudi novica, da so že zahtevali konje za janičarje, kajti po 10 janičarjev prejme enega tovrnega konja. Iz Bosne je zvedel Pastor, da namerava sandžakbeg v 20 dneh vpasti na Kranjsko s 4000 jezdeci. To novico je sporočil tudi kranjskemu deželnemu glavarju.

V Dubrovniku je odkril Pastor, da ima cesar Karel V. tam več tajnih obveščevalcev, med njimi patricija Mihaela Bučinića (Bucignolo) in Marina Zamanjo (a Samanni, Zamagna).³² Od njih je dobil prepis prestreženega

²⁵ 1529, 1. februar, MSHSM XXXV. 138.

²⁶ 1529, 11. januar, MSHSM XXXV. 139.

²⁷ 1529, 17. februar, MSHSM XXXV. 139–140.

²⁸ 1529, 25. februar, MSHSM XXXV. 140 sl.

²⁹ To izhaja iz obširnega poročila z dne 1529, 1. aprila; MSHSM XXXV. 144–147.

³⁰ Zinkeisen II. 669, H. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig* III. 18.

³¹ 1529, 10. marca MSHSM XXXV. 141 sl.; to ni anonimno pismo, kakor trdi H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti* 18 op. 1, marveč Pastorjevo poročilo.

³² Po mojem mnenju so v dopisu MSHSM XXXV. 142 na tem mestu napačno razbrane šifre; torej ni brati »Alemanni«, marveč »a Samanni« = Zamanja.

pisma, ki ga je poslal humanist Trankvil Andronik (Francesco de Andreis), Rinconov tajnik, iz Istanbula Giovanniju Bonzagna, proštu v Velikem Varadinu (Oradea mare), ta čas Zápoljevemu poslaniku v Benetkah.³³ V njem omenja, da se je Zápolja že vrnil s Poljskega, zbral čete in dosegel uspehe. Sultan mu je poslal sedaj 6 sandžakbegov na pomoč; v kratkem bo sam krenil z veliko vojsko. Na Vlaškem so v začetku januarja 1529 usmrtili kneza Radu »Afumați«.³⁴ Trankvil je bil zaskrbljen, ker se dotlej še nista vrnila Rincon in škof Ivan Statilić (Statileo), ki sta potovala k francoskemu kralju.

Zaradi napetega stanja so se bali v Dubrovniku, da bi izgubilo njihovo mesto po izdaji svojo neodvisnost. Zato so prosili svetovalci Pastorja, naj ostane tu kot trgovec in ne kot Ferdinandov odposlanec. Tudi so obljubili, da mu bodo sporočali vse novice. Nemogoče pa jim je, da bi imeli obveščevalce. Ako bi Turki slučajno prišli le enega samega, bi takoj zaplenili premoženje dubrovniškim meščanom v turški državi, njihove sinove, ki tam poslujejo kot trgovci, zaprli in ozemlje republike opustošili do mestnega obzidja. Dubrovčani so tudi prosili Pastorja, naj priporoči kralj Ferdinand njihovo mesto bratu cesarju, da jim potrdi svoboščine in posebne pravice, ki jih zaradi ovir ne morejo uživati. V zadevi letne dajatve 500 ogr. gold., ki jih je plačevala dubrovniška republika zadnjič pred petimi leti ogrskim vladarjem kot njenim zaščitnikom in ki jo je terjal sedaj na Pastorjevo pobudo kralj Ferdinand,³⁵ bo došlo v kratkem poslanstvo na kraljevi dvor, ki bo izjavilo njihovo vdanost in prosilo za potrditev svoboščin.

O vojni v Italiji (1527—1529) je poročal Pastor, da je v Apuliji 13 000 mož španskih najemniških čet, ki oblegajo Monopoli. V Barletti je izbruhnila kuga. Če bi prišel Karel V. z brodovjem v Italijo, bi se Turki ne upali vdreti na Ogrsko. Kakor v primeru hude stiske in nevarnosti nameravajo Benečani postaviti generalnega kapitana morja kot velikega admirala za 50 galer. Dubrovčani pa so mnenja, da manjka Benečanom ladij in veslačev ter da bodo mogli opremiti kvečjemu 15 brodov. Za ves krščanski svet bi bilo koristno, ako bi zavzel Karel V. na pohodu v Italijo in Jadransko morje Benetke, ker so Benečani glavni krivci turških priprav zoper Ferdinanda. Sedaj leži še visok sneg v turški državi in trava še ni pognala. Preden krene turška vojska na pohod, morajo konji na pašo.

Obveščevalec, ki ga je poslal Pastor v Turčijo, je sporočil naslednje: Velike količine živil so dali pripeljati v Beograd in utrdbe na meji. Večkrat so opozorili udeležence vojaškega pohoda, da se morajo založiti z živili za dalj časa. Na Donavi je turška flotilja z nekako 800 šajkami.³⁶ 18 fustami in preko 100 drugimi barkami. V Bolgariji jemljejo od petih hiš enega moža za ladijsko moštvo. V bližini Istanbula so pripravili 400 voz za prevažanje topov. Od knezov Moldavije in Vlaške nameravajo zahtevati 1000 vprežnih konj. Pri Visoki porti sta dva poslanca »Sófija« = perzijskega kralja, ki se pogajata glede premirja, obenem pa poizvedujeta tajno, če se Ferdinand in Karel V. oborožujeta zoper Osmane. Zato je priporočil Pastor, naj postavi vladar močno vojsko na Ogrskem, stopi s Szekli na Erdeljskem, z Vlahi in Moldavijci v stik,

³³ 1529, 15. februarja, MSHSM XXXV. 138 sl.

³⁴ Jorga, *GRV* I. 375.

³⁵ O Statiliću prim. *ZgNJ* II. 239; o letni dajatvi Dubrovčanov ogrskim kraljem prim. Radonić II. 1. 30 (1488), 51 (1502), 86 (1505), 105, 107 sl. (1510), 115 (1515), 122 sl. (1518), 219 sl. (1525). Kralj Ferdinand se je trudil, da doseže izplačilo dajatve, gl. Radonić II. 1. 224 sl. (1528), 225 sl., 227, 229 (1529).

³⁶ Hammer III. 85.

da se upro Turkom in tako preprečijo sultanu odhod iz Grčije. Preko Dubrovnika potujejo venomer Zápoljevi kurirji k sultanu in Ludoviku Grittiju.

Naslednje Pastorjevo pismo z 10. aprila 1529 ni ohranjeno. V njem je ponovno prosil kralja, naj priporoči Dubrovčane cesarju, ker upa, da bodo potem tudi oni pokazali večjo vnemo za Ferdinandove koristi. Pismo z 20. aprila je prinesel poseben sel v Ljubljano, od koder ga je poslal deželni glavar na dvor.³⁷ Poštni promet med Benetkami in Istanbulom je bil še vedno zelo živahen. Dan za dnem je prihajal sel iz Benetk v Dubrovnik in jezdil dalje v Turčijo; isti dan je dospela iz Istanbula pošta in kurir se je odpeljal s pripravljeno ladjo v Benetke. Sultan namerava poslati 60 galer v Valono (Vlorë), kjer bi se združile z beneškim brodovjem. Generalni kapitan nabira veslače v Benetkah in Dalmaciji, pa jih je našel dotlej malo in še ti niso kaj prida. Zdi se, da so tudi beneške galere, ki vozijo mimo Dubrovnika, precej slabo opremljene. Konec aprila³⁸ je Pastor še dodal, da je beneško ladjevje pri Korčuli, Hvaru, Zadru, Šibeniku in ob istrski obali. Generalni kapitan de Pisanis je prišel v Jadransko morje, opremlja galere ter namerava utrditi Benetke.

O turških načrtih je sporočil Pastor različne domneve. Mnogi so prepričani, da bo sultan sam prišel na Ogrsko; drugi upajo zopet, da bo ostal v glavnem mestu dobro pripravljen in bo le v primeru cesarjevega napada posegel na morju. Turki menijo, da Ferdinand še ni pripravil svoje vojske in da ne bo prišel na Ogrsko. Iz Skopja je zvedel Pastor, da je poslal sultan nekega vezirja z 20 000 jezdeci in ostalo vojsko iz Rumelije na Ogrsko. Menda bo krenil Sulejman 24. aprila. Bosenski Turki so menda pripravljeni za vpad na Kranjsko. Na to je opozoril Pastor hrvatsko-slavonskega bana in tržaškega glavarja. Poročilu z dne 20. aprila 1529 je priložil seznam posadk (jezdecev, strelcev, topničarjev in veslačev) v turških mejnih trdnjavah od Iloka preko Petrovaradina — Titela — Beograda — Smedereva — Golubca do Nikopola; na kratko je orisal sestav vojske in njihove poveljnike ter poudaril, da kljub visokim številkam ni preko 80 000 dobrih jezdecev. Vse ostalo so kmetje in drhal.³⁹

Z diplomatsko službo, ki jo je prevzel, je imel Pastor dokaj stroškov in si je moral v Dubrovniku izposoditi denar. Pridobil je Mihaela Bučinića (Bucignolo) za tajnega obveščevalca in poudaril, da morajo biti kriti stroški pošiljanja pism iz Dubrovnika na Reko, da pa nobena brigantina ne opravi te vožnje pod 12 zlatih dukatov. Ko pa je zvedel Pastor, da je umrl stric Dominik, ki je vodil v njegovi odsotnosti trgovske posle, je postalo nujno, da se vrne domov in uredi premoženjske razmere. V teh težkih časih bi se ne mogel zanesti niti na najbližje sorodnike. Zato je prosil kanclerja Clesa, da ga opraviči pri kralju in ukrene vse potrebno za povračilo stroškov v znesku 200 dukatov. Namerava pa še dalje poročati, kjer koli bo. Ker pa ni bilo odgovora s kraljevega dvora, je ostal Pastor še teden dni v Dubrovniku in javil 5. maja 1529 Ferdinandu zanesljivo vest, da bo krenil Sulejman 10. maja. Podrobneje je pisal kanclerju.⁴⁰ Po soglasnih izjavah trgovcev, ki so došli iz turškega

³⁷ 1529, 20. aprila, MSHSM XXXV. 147—150.

³⁸ 1529, 28. aprila, MSHSM XXXV. 157 sl.

³⁹ MSHSM XXXV. 150—153.

⁴⁰ 1529, 5. maja (dve pismi), MSHSM XXXV. 159 sl., 160 sl.; Fessler, Klein III. 456.

glavnega mesta, se bo vojska odpravila na pot dne 10. maja. To je pač uspeh beneških mahinacij, da ne bi mogel Ferdinand pomagati svojemu bratu v Italiji pri Milanu. Pastor je bil prepričan, da se bo sedaj odločila usoda Ogrske. Nujno je, da kralj s svojo vojsko napade Ogrsko, ker bo sicer sultan z Zápoljo gospodoval na Ogrskem in si podjarmil tudi Hrvatsko-Slavonijo.

Dlje ni mogel odlašati Pastor svojega odhoda. Sprva si ni bil na jasnem, ali naj se odpravi najprej v Benetke, da uredi tam svoje poslovne zadeve, ali pa potuje prej v Zagreb, ker bi ob turškem pohodu to ozemlje obvladal Zápolja. Dne 8. maja 1529 je krenil v Benetke in ni več prejel Ferdinandovih pisem, ki so bila naslovljena v Dubrovnik. Kralj je želel zanesljivo zvedeti, ali in kdaj se bo odpravil Sulejman z vojsko.⁴¹ Hkrati je pisal knezu (rektorju) in svetu v Dubrovniku, jih pozval, naj v vsakem pogledu ugone njegovemu poslancu Pastorju in obljubil, da jih najbolje priporoči cesarju.⁴² V naslednjem pismu je izrazil željo, naj izplača mestna republika Pastorju 400 dukatov na račun zapadle letne dajatve ogrskim kraljem⁴³ ter priložil zaproseno priporočilo na naslov Karla V. Ker pa je bil Pastor že odsoten, so poslali pisma v Zagreb, kamor so dospela šele 16. junija. Za republiko namenjeni dopis je prinesel poseben Pastorjev sel v Dubrovnik.⁴⁴

Iz Benetk je došel Ivan Pastor 25. maja v Zagreb. Da ne bi utrpel večje izgube, se je takoj krepko posvetil ureditvi trgovskih poslov, ker je oddal stric Dominik precej blaga na kredit. Šele 1. junija je utegnil zopet pisati kralju in kanclerju,⁴⁵ da je krenil sultan 10. maja s celokupno armado iz Istanbula preko Odrina (Edirne) — Sofije proti Beogradu. Sulejman se želi sestati z Zápoljo in trdi, da je sklenil z Ogri trajni mir. Zato je dal razglasiti, naj noben Oger ne zapušča svojega doma in se ne boji Turkov, pač pa naj se vsi poklonijo Zápolju. Pastor je priložil pismu za kanclerja kopijo Zápoljevega manifesta, ki so ga razširjali na Ogrskem in pritrčili tudi na zagrebško cerkev sv. Marka. Tako je skušal pridobiti sultan Ogre, da mu omogočijo prost prehod v nemške dežele. S podobnim ravnanjem so zasedli po Pastorjevem mnenju Osmani tudi Bolgarijo, Bosno in Grčijo. Ako ne bi bili Benečani neprestano pozivali sultana k napadu na Ogrsko in zatrjevali, da nima Ferdinand pričakovati dosti pomoči od rimsko-nemške države in svojih dednih dežel, bi se pač ne lotil Sulejman vojnega pohoda. Zdaj je treba ukreniti vse, da se ne uresniči prerokovanje, da bodo prodrle turške čete pri Kölnu do Rena. Na Hrvatskem zbira sovražna stranka čete, da pridobe tudi to deželo za Zápoljo. Konec junija je mogel Pastor poslati kralju prvo šifrirano pismo Mihaela Bučinića iz Dubrovnika.⁴⁶ Ferdinand in kancler sta bila zadovoljna, da jima poroča Pastor iz Hrvatske.⁴⁷ Hvalila sta njegovo vnemo in mu dajala upanje na nagrado za njegovo delovanje.⁴⁸ Ferdinand mu je želel podeliti na podlagi kraljevske patronatne pravice zagrebško stolno prostijo, ki je veljala

⁴¹ 1529, 10. maja, MSHSM XXXV. 163 sl.

⁴² 1529, 9. maja, MSHSM XXXV. 162 sl.

⁴³ 1529, 15. maja, *Starine* I (1869) 173, MSHSM XXXV. 165, Radonić II. 1. 227.

⁴⁴ MSHSM XXXV. 180 sl.

⁴⁵ 1529, 1. junija (dve pismi), MSHSM XXXV. 168, 169—171. H. Kretschmayr, *AÖG* Bd. 83 str. 18 op. 1, se je motil, ker je trdil, da so to pisma zagrebškega prošta Ivana.

⁴⁶ 1529, 13. maja, MSHSM XXXV. 164; 1529, 30. junij, r. t. 188—190.

⁴⁷ 1529, 18. junij, MSHSM XXXV. 179.

⁴⁸ 1529, 19. julij, MSHSM XXXV. 202 sl.

zaradi veleizdaje Zápoljevega pristaša Tomaža de Bakocza za izpraznjeno. Ker pa sta bila zagrebška okoliša stolnega kapitlja in škofa trdno v rokah sovražnikov, je bilo pač malo upanja za uresničenje in užitek darila, čeprav je Ferdinand malo kasneje izdal tudi listino, s katero je podelil zagrebško škofijo svojemu kanclerju škofu Clesu.⁴⁹ Konec junija je postregel Pastor z nadaljnjimi novicami iz Hrvatske in Slavonije. Ban Karlović namerava sklicati zborovanje plemstva. Zápolja je postavil Ivana TaHYja za hrvatskega bana. Njegovi pristaši pričakujejo, da jim pridejo Turki na pomoč. Škof Erdödy je menda izjavil, da bo raje nosil mohamedansko kapo ali turban kot bi bil pokoren vladarju nemškega rodu. Dobrohotnost kralja Ferdinanda do Zápoljevih pristašev škoduje po Pastorjevem mnenju njegovi stvari. Tudi bana (Karlović in Batthyány) bi morala biti bolj prizadevna.⁵⁰ Žal Pastorjevo poročilo kanclerju iz srede septembra 1529, ki ga je pisal iz Ptuja in orisal zmedeni položaj v Slavoniji, ni ohranjeno. V istočasnem dopisu kralju le na kratko navaja vsebino: pogajanja banov s poveljniki kraljevih čet, slabo stanje brambnih naprav.⁵¹ Pastor je smatral bodočnost naravnost za brezupno, svojo domovino za zapuščeno in zatirano od škofa, medtem ko so vsi pustili deželnega kneza na cedilu. On sam se mora vrniti čimprej v Zagreb, ker utegne priti tam do bojov. Kmalu nato je bila prekinjena korespondenca, ker so Turki konec septembra obkolili Dunaj.

Za naslednja leta je le malo virov na razpolago. Zdi se, da je bil Ivan Pastor dosti odsoten na poslovnih potovanjih, ker sta ban Karlović in zagrebška mestna občina septembra 1530 poslala njegovega brata Gašperja k poveljniku Janžu Kacijanerju.⁵² Proti koncu decembra 1531 je opozoril Ivan iz Ptuja kanclerja na ogromne sultanove priprave za novi pohod proti Dunaju ter opominjal, naj pripravijo vse potrebno.⁵³ Kanclerjeva korespondenca iz leta 1532 (med 13. aprilom in 4. junijem) obsega koncept pisma Pastorju, v katerem se zahvaljuje Cles za novice o Turkih ter ga spodbuja, naj še dalje poroča.⁵⁴ Isto leto je poslal stotnik Jurij Strasser v Zagreb Gašperja Pastorja k deželnemu upravitelju Andreju Lambergu v Ljubljano, da mu prikaže težak položaj mesta, ki ga ogrožajo Turki, in doseže vojaško pomoč.⁵⁵

Leta 1533 se je oglasil Ivan Pastor na dunajskem dvoru. Na podlagi njegovih podatkov so poračunali z njim. Da vsaj deloma poravna svoj dolg, je oprostil Ferdinand Ivana nove mitnine za izvoz živine v Italijo do zneska 100 gold.⁵⁶ Pozimi leta 1534 je bil Ivan zopet pri kralju in se prizadeval, da uveljavi nekaj svojih terjatev. Ferdinand mu je odobril posebno pravico do zaseženih in zapadlih posestev, dal pa izplačati samo 130 ren. gold. in obljubil poravnati 200 gold. iz dvornega plačilnega urada ali na drug način.⁵⁷

Po težkem porazu Janža Kacijanerja pri Gorjanu (v bližini Osijeka) dne 9. oktobra 1537 je naprosil kralj Ferdinand Ivana, naj poizve v Turčiji, kam

⁴⁹ 1529, 21. avgusta, *VZA* X. (1908) 6 sl.; 1529, 9. nov. r. t. 8.

⁵⁰ 1529, 30. junij, *MSHSM* XXXV. 188 sl.

⁵¹ 1529, 15. september, *MSHSM* XXXV. 212 sl.

⁵² 1530, 13. junij, *MSHSM* XXXV. 349; 1530, 11. sept. r. t. 413 sl = *MHCZ* XII. 82.

⁵³ *AStTr*, *Correspondenza Clesiana*, mazzo 2, carta 162v.

⁵⁴ R. t. mazzo 14, fasc. 9.

⁵⁵ 1532, 27. junij, *ASLj*, *Stan. A.* fasc. 122.

⁵⁶ 1533, 12. februar, *HKA*W, *Gd*B 40, fol. 35—35v = *LAG*, *HKRB* 1533, fol. 202.

⁵⁷ 1534, 28. dec., *LAG*, *HKRB* 1534, fol. 303v.

so odpeljali ujetnike, komu pripadajo in ali jih je mogoče odkupiti.⁵⁸ Pastor je prejel navodila za svoje potovanje in predujem za »nujno preživljanje« od štajerskega vicedoma.⁵⁹ Najprej je krenil v Osijek in stopil v stik s turškimi vojvodi. Od njih je zvedel, da je izgubil svoje življenje že na bojišču grof Ludovik Lodron, poveljnik italijanske pehote.⁶⁰ Iz pogovorov s Turki in Judi, ki so mu hoteli iztrgati denar iz rok, je posnel razne novice, ki jih je sporočil 5. aprila 1538 kardinalu Clesu. To pismo je dobil nato Giovanni Morone, papeški nuncij na Ferdinandovem dvoru, ki ga je poslal rimski kuriji.⁶¹ Bistvena vsebina je bila, da pripravlja sultan pohod na Ogrsko in namerava osvojiti Budim, ker upa, da najde kristjane nepripravljene. Nekako 25 000 jezdecev je poslal v Bosno in Dalmacijo, da zavrnejo sovražne napade. Med Šabcem in Sremsko Mitrovico je dal turški vladar postaviti mostove čez Savo; v Osijeku bo že v osmih dneh gotov. V Beogradu je mogel Pastor uspešno nadaljevati poizvedbe o krščanskih ujetnikih iz bitke pri Gorjanu. Turki so zahtevali naslednje odkupnine za:

Jurija Durringer	1000 zl. duk.	Janža pl. Neuhaus	5000 zl. duk.
Erazma pl. Kienberg	200 zl. duk.	Janža Preiner (Radgona)	500 zl. duk.
Lenarta pl. Lamberg	600 zl. duk.	Joahima Streiperger	500 zl. duk.
Jakoba pl. Malentein	200 zl. duk.	Adama pl. Trautmannsdorf ⁶²	300 zl. duk.
Ludovika Matseber	1000 zl. duk.	Viljema pl. Volkersdorf	500 zl. duk.
Janža in Ludovika pl. Neidegg	600 zl. duk.		

V Beogradu je našel med ujetniki tudi Julija grofa d'Arco. Ker niso ničesar vedeli o njegovem rodu, bo znašala odkupnina samo 150 gold.⁶³ Odtod se je vrnil Pastor v Ptuj in poročal kralju, da njegova vest o bližnjem Sulejmanovem pohodu na Ogrsko ne drži. V Beogradu je zvedel, da je premagal perzijski kralj anatolijskega pašo; istočasno se bojujejo Benečani v Dalmaciji z Osmani (1537—1540). Ob vsej meji od Beograda do Osijeka je komaj 1000 jezdecev v turških posadkah. Zato bi mogli z majhno vojaško silo doseči velik uspeh zoper Turke. Ob Donavi grade 200 bojnih ladij s 60 vesli. Pri Evboji (Negroponte) je turško brodovje s preko 500 ladjami na jadra. Konec maja je potoval skozi Beograd poslanec poljskega kralja Sigismunda I. Tu mu je priredil Mehmed-beg sijajen sprejem in ga takoj odpravil dalje v Istanbul. Pastor je obvestil sorodnike navedenih ujetnikov in povprašal, če so pripravljeni plačati odkupnino. Za celotni znesek 10 800 dukatov namerava

⁵⁸ 1537, 21. nov. MSHSM XXXVIII. 347 sl. = MHCZ XII. 165 sl.

⁵⁹ 1538, 18. januar, HKAW, GdB 47, fol. 20 = LAG, HKRB 1538, fol. 279v—180.

⁶⁰ Hammer III. 188 sl., NB I/2, 236, 238. Na dvoru kralja Ferdinanda so menili, da je grof Lodron v turškem ujetništvu.

⁶¹ MHH I/16, 29 sl. ni pismo neznanca, marveč Pastorjevo poročilo iz Osijeka; NB I/2. 277 sl., 279 op. 2.

⁶² Plačilni mojster dolnjeavstrijskih dežel za orožje (Zeugzahlmeister).

⁶³ 1538, 23. julija, HHStAW, U. A. I. fasc. 36 (Ferdinand je naprosil dubrovniško vlado, da sodeluje pri odkupu grofa d'Arco. Glede grofa Lodron je potrdila Pastorjevo sporočilo, prim. r. t. fasc. 34 (1538, 16. januar), 35 (1538, 16. aprila), 36 (1538, 17. julij).

položiti blago, zlasti tkanine v Budimu ali Pešti, na kar bodo izročili Turki ujetnike. Za Pastorja se je torej obetal donosen posel.⁶⁴

Turške vojaške priprave so bile to pot usmerjene proti Moldaviji, njenemu knezu Petru Rarešu, ki je bil menda v zvezi s kraljem Ferdinandom ter udeležen pri umoru Ludovika Grittijskega in njegovih sinov. Brž ko je minila nevarnost za Ogrsko, je odšel Pastor septembra 1538 na poslovno potovanje v Sibiu (Hermannstadt), kjer je pustil pred leti nekaj blaga. Po vrnitvi je poslal kraljevemu dvoru poročilo preko Ptuja s posebnim slom.⁶⁵ Opisal je turško vojsko na kopnem in vodi, njene poveljnike, umik moldavskega kneza, ki je dal sežgati zaloge živil in krme. Po zavzetju glavnega mesta Suczave je pobegnil Peter preko gozdov na Erdeljsko. Moldavski bojari pa so priznali po sultanu postavljenega kneza Štefana Lacusto. Peter Rareš je menda dospel s svojimi jezdecimi do Marmarosa in nato do močno utrjenega gradu Csicsö, ki je ležal sredi močvirij in pripadal moldavski kneževini. Po Sulejmanovem ukazu je poslal Zápolja nadškofa Jurija Utješenića-Martinuzzijskega z 12 000 vojaki, da oblega omenjeni grad in prime kneza. Pastor je želel opozoriti na nevarnost, ki grozi zaradi osvojitve Moldavije krščanskemu svetu in poudaril, da je od tu krajša pot v rimsko-nemško državo preko Košic in Šlezije kot preko Beograda in ogrske nižine. Po Pastorjevem mnenju je to pot, po kateri so pred 600 leti dospeli Goti, Slovani in Madžari v Panonijo.

Novice, ki jih je zvedel Pastor od istanbulskih trgovcev, so dale povod, da je pozneje še poročal o izgubah, ki jih je imel Hajredin Barbarossa zaradi viharjev in brodoloma. Po končanem vojnem pohodu je zbral Sulejman pri trdnjavi Kilija blizu izliva Donave paše, sandžakbege, age in vojvode. Po nezanesljivih vesteh namerava prihodnje leto napasti preko Moldavije rimsko-nemško državo. Mehmed-beg naj bi preprečil s 100 000 možmi, da bi napadel Ferdinand mejno ozemlje in Bosno. Benečanom v Dalmaciji pa naj bi se upirala Ister-beg in Murat-beg. Na morju naj bi bilo ladjevje 800 velikih ladij z oporišči pri Evboji in Aleksandriji. Zato je priporočil Pastor, naj pošljejo krščanske države brodovje v Aleksandrijo. Od tod bi mogli napasti Egipt, Arabijo, Damask in Judejo. To bi omogočilo skleniti zvezo s perzijskim šahom in Indijo. Sultan pa bi moral izključno paziti na te predele. Medtem bi mogel kralj Ferdinand zavzeti Beograd in druge kraje.⁶⁶

Proti koncu leta 1538 se je vrnil Ivan Pastor v Zagreb. Zdelo se mu je, da so se razmere na Hrvatskem še poslabšale, ker so prodirali turški martolozji vedno bliže in že ogrožali važna pota v Zagreb, Varaždin in Ptuj. Obžaloval je zle posledice Ferdinandove popustljivosti do Ludovika Pekryjskega, nezvestega poveljnika na Ogrskem. V spomenici, ki je najbrž zadnje Pastorjevo poročilo kralju, je podal svoje misli in predlagal vrsto odločnih ukrepov. V deželi bi morali stalno vzdrževati 400 krščanskih martolozov in 1000 jezdecov. Medtem ko bi notranjeavstrijske dežele skrbele za špansko najemniško vojsko na Ogrskem, bi morali stanoviti Hrvatske-Slavonije iz davčnih virov

⁶⁴ 1538, 10. junij, HHStAW, *Turcica* K. 4; izpisek iz tega poročila je prišel preko nuncija Morone h kardinalu Aleksandru Farnese, gl. NB I/2, 310, op. 4.

⁶⁵ 1538, 1. oktobra, HHStAW, *Turcica* K. 4; 1538, 10. oktobra, MSHSM XXXVIII. 403 sl. = MHCZ XII. 177; Hammer III. 200 sl., Jorga *GRV* I. 372, 379–382, isti *GOR* II. 425 sl. Iz poročil legata Aleandra in nuncija Mignanellija je razvidno zanimanje za Sulejmanov pohod v Moldavijo, prim. NB I/3, 162, 176, 179, 186, 209 sl., 213, 235 sl., 237, 239, 264, 270.

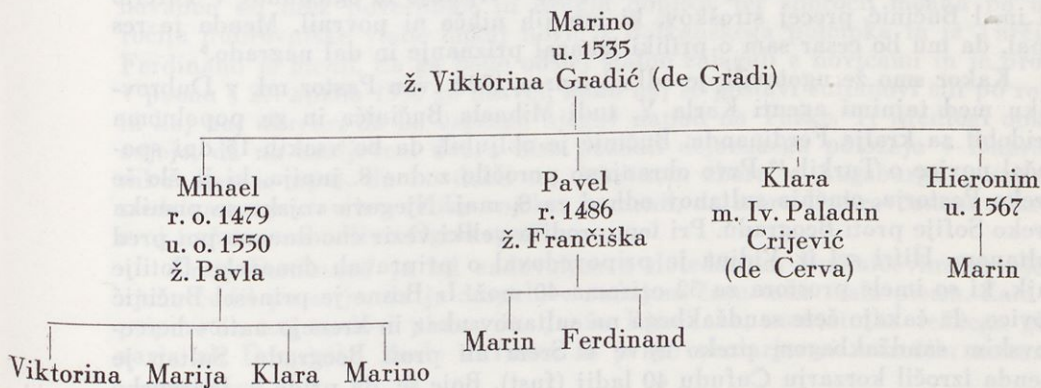
⁶⁶ 1538, oktobra s. d., HHStAW, *Turcica* K. 4; gl. tudi NB I/3, 267, 276, 299, 301 (izgube Barbarosse). O Utješeniću gl. ZgNJ II. 161, 239, 347.

plačevati omenjene jezdece. Pastor je bil pripravljen pogajati se s stanovi o zadevi. Če bi mu prepustili upravljanje tridesetnine na Hrvatskem in v Slavoniji, bi sam plačeval martoloze. Z njihovo pomočjo bi mogli požgati mejno ozemlje od Osijeka do Beograda. Martolozi so tudi najboljši obveščevalci, ki bi pravočasno sporočali vsako sovražnikovo namero. Z navedenimi ukrepi bi pridobili vse za kralja Ferdinanda. Že sedaj želijo zlasti mnogi Srbi služiti kralju.⁶⁷

2.

MIHAEL BUČINIĆ (BUCIGNOLO)

Mihael Bučinić (Bucignolo) je izhajal iz zelo stare in ugledne plemiške rodbine v Dubrovniku.¹ Njegov oče Marino je bil leta 1403 knez (rektor) mestne republike, dlje časa tudi član senata.² Sin Mihael je prišel 22. novembra 1499, Pavel pa 26. januarja 1506 v Veliki svet. Član senata je postal Mihael šele 4. januarja 1529.³ Kakor njegovi vrstniki je odšel mladi patricij Mihael po trgovskih poslih in po naročilu mestne republike na potovanja v zamejstvo. Leta 1517 je poveljeval vojni ladji zoper morske roparje z Rodosa.⁴ Kot poslanca rojstnega mesta ga srečamo po zavzetju Beograda leta 1521, ko so premestili Husrefa, smederevskega sandžakbega v Vrhbosno (Sarajevo). Za ohranitev dobrih odnosov je čestital Bučinić po starem običaju novemu sandžakbegu in mu izročil darila.⁵ Leta 1528 je moral po naročilu dubrovniške vlade k hercegovskemu sandžakbegu, da se pritoži čez roparje, ki so vzeli dubrovniškemu trgovcu na poti iz Smedereva blaga v vrednosti preko 50 000 asprov in zahteval, da jih kaznuje.⁶

Zdi se, da trgovska dejavnost Mihaela ni zadovoljila. Iz častiželjnosti in stremljenja po uveljavljanju je pričel zelo zgodaj sporočati novice iz

⁶⁷ 1538, nov.-dec., MSHSM XL. 169 sl. pod napačno letnico 1543, MHCZ XII. 183 popravljen.

¹ J. K. Jireček, n. d. 486 sl.; I. Manken, n. d. 137—140; HHStAW, Ragusa, fasc. 1, brez leta in dneva.

² Gelcich, Thallóczy, 131.

³ J. Tadić, *Dubrovački portreti* 17 sl.

⁴ J. K. Jireček, n. d. 486.

⁵ Č. Truhelka, n. d. 108.

⁶ IZ VI (1953) knj. IX., zv. 1, 217 op. 22.

balkanskih dežel in osmanske države, ki so dospele v Dubrovnik ali jih je zvedel na lastnih potovanjih, v zamejstvo. Marino Sanuto navaja v dnevniku 1. aprila 1522, da je prinesla brigantina, ki jo je poslal Bučinić iz Dubrovnika, njegovo pismo za beneško signorijo. V njem je poročal o dogodkih v Vlaški, npr. da se je poklonil knez Radu »Afumați« sultanu in da pripravljajo Turki brodovje 200 ladij.⁷ Zadnjo novico je dobil Bučinić iz Bosne. Vse kaže, da je bil tedaj v tesnih stikih z beneško vlado in da jo je že večkrat obveščal. Dve leti pozneje se je seznanil z Gerardom de Plême, gospodom de la Roche, tajnikom Karla V., ki ga je poslal cesar v Italijo. O tem vemo le iz Bučinićevega pisma z dne 29. junija 1524, ki je kot »tiskana novica« izšlo v obliki letaka brez navedbe tiskarja in kraja. V uvodu je izrazil upanje, da izkaže cesarju pomembno uslugo s poročili: o uporih namestnika Ahmeda, ki je hotel postati egiptovski sultan, o dogodkih v Vlaški pod knezi Radujem in Vladom ter poseganju Zápolje, dalje o turškem obleganju Klisa pri Splitu (1523) in njegovi rešitvi s podporo papeža in Hrvatov iz Senja, o zavzetju hrvatske trdnjave Ostrovice po Turkih decembra 1523 in prihodu poslanca šaha Izmaila k Sulejmanu, kar utegne privedi do miru med obema.⁸ V neki ok. leta 1530 sestavljeni spomenici so spomnili Bučinićeve otroci cesarja Karla V., da je obveščal njihov oče dolga leta španska oblastva v Neapeljskem kraljestvu o dogodkih v Turčiji. To je bilo za časa podkralja Karla de Lannoy, grofa d'Outremont (od avgusta 1522 do 1526), tudi ko ga je nadomeščal svet oziroma grof San Severino, in pod kardinalom Pompeom Colonna. Ta tajna obveščevalna služba je postala posebno nevarna, odkar je dubrovniški senat 28. decembra 1526 najstrože prepovedal sporočati dogodke v Turčiji tujim osebam. S pošiljanjem ladij iz Dubrovnika v Apulijo in ogleduhov v Turčijo je imel Bučinić precej stroškov, ki mu jih nihče ni povrnil. Menda je res upal, da mu bo cesar sam o priliki izkazal priznanje in dal nagrado.⁹

Kakor smo že ugotovili, je odkril marca 1529 Ivan Pastor ml. v Dubrovniku med tajnimi agenti Karla V. tudi Mihaela Bučinića in ga popolnoma pridobil za kralja Ferdinanda. Bučinić je obljubil, da bo vsakih 15 dni sporočal novice o Turkih.¹⁰ Prvo ohranjeno poročilo z dne 8. junija, ki je šlo še preko Pastorja, omenja sultanov odhod za 8. maj. Njegova vojska se pomika preko Sofije proti Beogradu. Pri tem prodira veliki vezir eno dnevno pot pred sultanom. Hitri sel iz Vidina je pripovedoval o pripravah donavske flotilje šajk, ki so imele prostora za 32 oziroma 40 mož. Iz Bosne je prinesel Bučinić novico, da čakajo čete sandžakbega na sultanov ukaz in krenejo nato s hercegovskim sandžakbegom preko Save v Srem ali proti Beogradu. Sultan je menda izročil korzarju Čufudu 40 ladij (fust). Boje se, da pride v Jadransko

⁷ M. S. D. XXXIII. 116.

⁸ *Epistola Michaelis Bocignoli ad Gerardum Planiam, Caesareae Maiestatis secretarium*, Ragusa 1524, 29. junij, ONB, Sign. 40 Q 130. O Gerardu de Plême prim. Lanz I. 139 (1524, 20. avgust). Glede vsebine letaka gl. Joh. Christian v. Engel, *Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer* IV. 1. Halle 1804, 203–205; Hammer III. 36, 49, 51; Jorga, *GRV* I. 371, *GOR* II. 359; J. K. Jireček, n. d. 435, Fessler, Klein III. 335 sl.; W. Bauer I. 198, Pastor IV./2, 437; Klaić IV. 326.

⁹ HHSStAW, *Ragusa*, fasc. 1, fol. 25; Lanz I. 209, W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 152.

¹⁰ MSHSM XXXV. 141 sl., 147–150.

morje in se združi z beneškimi galerami. Bučinić je tudi sestavil preglednico turške vojske, ki se pa nekoliko razlikuje od že znane Pastorjeve. Obljubil je, da bo v tem odločilnem času po možnosti pošiljal vsak dan obvestila.¹¹ Neposredno pred sultanovim odhodom sta imela Ferdinand in Karel V. posebno zanimanje, da sproti zvesta o dogodkih v Turčiji. Karel je naprosil brata, da mu pošlje prepise poročil iz Levante. Zato so prišli Bučinićevi dopisi tudi v roke Karla V. in Margarete, nizozemske namestnice.¹²

Julija 1529 so prestregli nekaj šifriranih Bučinićevih pisem in jih predali vladi. Nekega Nikolaja iz Reke, ki je prenašal dopise s svojo ladjo, so takoj izgnali in senat je uvedel preiskavo.¹³ Ker pa je šlo za potomca stare, ugledne plemiške rodbine, niso nastopili takoj s strogo kaznijo.¹⁴ Pozvali so Mihaela, da predloži seznam šifer. Na ta način so ugotovili, da gre za tajna poročila o Turkih, vendar še niso vedeli, za koga so bila namenjena. Razpoloženje v senatu je bilo še ugodno za Bučinića in izrečena kazen mila, ker ni jemala plemiških svoboščin. Dne 27. januarja je senat celo sklenil, da more biti Bučinić izvoljen za vse državne urade.¹⁵

Bučinić je želel opravičiti prekinitev v svojem poročanju in je poslal v drugi polovici oktobra 1529 svojega služabnika Štefana Alegrettija h kralju Ferdinandu na Češko. Bil je to ravno čas, ko je opustil Sulejman obleganje Dunaja in se umaknil na Ogrsko.¹⁶ Kmalu nato se je Ferdinand v denarni stiski ponovno prizadeval, da dobi od dubrovniške republike že znano letno dajatev, ki jo je namenil Petru Kružiću, poveljniku trdnjave Klis. Dubrovčani so se spretno izgovarjali, da bo prišlo v tej zadevi njihovo poslanstvo k vladarju.¹⁷ Kmalu nato se je oglasil pri Ferdinandu v Linzu Ivan de Rhagusio. navaden sel brez poverilnice in drugih dopisov ter sporočil menda po naročilu dubrovniške vlade nekaj novic z Balkanskega polotoka in iz Turčije. Ferdinand je menil, da ga bodo odslej stalno zalagali z novicami in je prosil v pismu s 27. aprila 1530 za nasvet, kako naj se postavi sultanovi sili po robu in kaj naj ukrene, da bo uspešen njegov napad na Turke. Ti predlogi dokazujejo, da na kraljevem dvoru niso poznali dejanskega položaja v Dubrovniku. Ker je upal, da bo dobil na državnem zboru v Augsburgu potrebna sredstva za postavitve velike vojske, je menil, da mora Dubrovčanom odkriti svoj načrt osvoboditve Ogrskega.¹⁸

Kralj Ferdinand je bil zadovoljen z dotedanjim Bučinićevim obveščanjem, čudil pa se je, da je dospelo v zadnjem času tako malo pisem. Zato je priporočil, naj naslovi pisma na Janža Ritschana, namestnika reškega glavarja ali Domenika Burlo v Trstu, ki je po vladarjevem naročilu nakazal

¹¹ MSHSM XXXV. 171 sl.; o korzarju Sinanu, Čufud imenovanem prim. Jorga, GOR II. 374, 383.

¹² W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 441–443.

¹³ *Secreta* I. fol. 31–32^v (1529. julija), HAD. Za večino podatkov iz tega arhiva dolgujem zahvalo pok. g. profesorju dr. J. Tadiću (Beograd), Prim. tudi J. Tadić, *Dubrovački portreti*.

¹⁴ Kanclerja Francesca Silvana de Macerata, ki je obveščal Benečane o tajnih poslilih dubrovniške republike, so obsodili na smrt, prim. MSHSM XIV. 282.

¹⁵ *Secreta* I. fol. 36, HAD.

¹⁶ Fessler, Klein III. 439; 1535, 29. dec., HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1; 1530, 1. april, r. t. U. A. I. fasc. 14.

¹⁷ 1529, 2. dec., Radonić II. 1. 229 sl.

¹⁸ 1530, 27. aprila, Radonić II. 1. 241 sl.

Bučiniću 133 dukatov.¹⁹ Mihael Bučinić pa je bil prepričan, da so manjkajoča pisma prestregli. Zato je prosil kralja v pismu, ki ga je prinesel poseben sel v Trst, naj naslovijo odslej pisma zanj pod psevdonomim »Gašper iz Frankfurta«. Hkrati je javil novico, da namerava sultan prihodnje leto zopet kreniti z vso bojno silo pred Dunaj.²⁰ Naslednje poročilo je poslal 13. julija namestniku reškega glavarja. Bosenski in hercegovski sandžakbeg sta menda že pozvala in zbrala svoje čete v bližini Klisa. Hieronim Łaski, Zapoljev poslanec, je menda v Sofiji na poti v Istanbul, da pridobi sultana za pohod zoper kralja Ferdinanda. V turškem glavnem mestu je menda perzijski poslanec, ne vedo pa, ali zastopa enega ali vse tri sinove umrlega perzijskega šaha, ker vlada med njimi razdor. Verjetno se bodo pogajali o miru med sultanom in Perziji. Slavje obrezovanja treh turških princev se je pričelo konec junija.²¹

Meseca avgusta so povzročile nekatere vesti močno razburjenje v Dubrovniku. Karel V. je namreč dovolil Petru de Anesis, da pozove svoje dubrovniške dolžnike pred neapeljsko sodišče, dasi Dubrovčani niso bili cesarjevi podložniki. Dalje je odobril Špancu Joanu de Pallas represalije na blago dubrovniških trgovcev v neapeljskem kraljestvu do zneska 2000 dukatov. V teh težavah je sklenil senat poslati Mihaela Bučinića kot svojega zastopnika k cesarju. Hkrati naj bi se oglasil pri kralju Ferdinandu, ker se je ta pred kratkim zavzel za dubrovniške svoboščine na Siciliji.²² To je zvedel tudi tridentski stolni prošt Franc Ricci, baron Sprinzenstein,²³ ki je bil že nekaj mesecev kot Ferdinandov pooblaščenec v Dubrovniku in se je sprijateljil z Bučinićem. 22. avgusta 1530 je pisal svojem očetu, znanemu humanistu Pavlu Ricciju, naj sporoči kralju Ferdinandu, da bo prišel Bučinić kot poslanec k cesarju. Kralj ga visoko čisla in od njega bi utegnili več zvedeti o turških zadevah kot od drugih oseb. Zato je priporočil Bučinića svojemu očetu ne le zaradi njegovega poguma kot zvestega cesarjevega in Ferdinandovega pristaša, marveč tudi kot svojega dragega prijatelja.²⁴ V začetku septembra so obvestili Riccija, da je njegov oče obolel. Zato se je odločil takoj odpotovati iz Dubrovnika. Poslovil se je pri Mihaelu Bučiniću in šele sedaj priznal, da je tudi on v službi kralja Ferdinanda. Našel je Bučinića, ko je ravno sestavljal poročilo za kralja. O istanbulskih novicah je dodal, da je slavje obrezovanja princev proti pričakovanju že končano. Sultan namerava oditi z velikim vezirjem Ibrahimom v Malo Azijo. Vstajo janičarjev so pomirili deloma z grožnjami, deloma s sladkimi besedami. Mehmedu, nikopoljskemu sandžakbegu, so ukazali, da opleni skupaj s sandžakbegi Smedereva-Beograda, Zvornika in Vidina vasi v bližini Budima, ki so odpadle na Ferdinandovo

¹⁹ 1530, 1. aprila, HHStAW, U. A. I. fasc. 14; 1530, 1. aprila, HKAW, GdB, 36 fol. 102 = LAG, HKRB 1530, fol. 20v.

²⁰ 1530, 7. avgusta, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1; 1530, 3. sept. r. t., *Turcica*, K. 1.

²¹ 1530, 13. julij, HHStAW, *Turcica*, K. 1.

²² J. Ta di ć, *Španija i Dubrovnik u XVI. v.* 38 sl., MSHSM XIV. 283 (kronistova trditev, da so poslali Bučinića maja 1531 v Nemčijo, se ne ujema z viri); 1530, 31. maja, HHStAW, U. A. I. fasc. 15; 1530, 15. avgust, r. t. *Turcica*, K. 1.

²³ O Pavlu in Francu Ricciju prim. C. v. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich* 36. Bd. 280 sl., AÖG Bd. XXII. 227.

²⁴ 1530, 22. avgusta, HHStAW, *Turcica*, K. 1.

stran. Hercegovski sandžakbeg je opustošil knežijo Poljico. Ob slovesu je prevzel Ricci Bučinićevo pismo z navedeno vsebino in ga prinesel kralju.²⁵

Bučinićevo naloga je bila, da doseže pri Karlu V., ki se je mudil tedaj v Nemčiji, ukinitve represalij. Da bi zanesljiveje uspel, je prosil neapeljskega podkralja kardinala Pompeja Colonna za priporočilo. Colonna mu je ustregel in poudaril v pismu Bučinićevo zvestobo in vdanost, zlasti pa da je bil v vseh okoliščinah pripravljen z obveščanjem pomagati neapeljskemu kraljestvu.²⁶ Konec septembra 1530 je potoval Bučinić s služabnikom Alegrettijem v Benetke. Ob odhodu ga je nagovoril v Dubrovniku neznan Dalmatinec iz Zadra, po imenu Simon de Lellis, ki je zatrjeval, da ga je poslal Ferdinand k perzijskemu kralju in da se vrača od njega s šahovim pismom. Ker dolguje raznim turškim podložnikom 50 zlatih dukatov, je prosil za ta znesek, toda Bučinić ni vedel, če mu sme zaupati.²⁷ V Benetkah ga je čakalo pri cesarskem poslaniku Rodrigu Niñu Ferdinandovo pismo. Bučinić je sporočil kralju svoj prihod in obljubil, da bo krenil v osmih dneh v Augsburg.²⁸ Glede represalij zoper dubrovniške trgovce žal ni dosegel uspeha pri Karlu V. Do Ferdinanda pa so postali njegovi odnosi še tesnejši. Obljubil je, da bo organiziral obveščevalno službo, ne oziraje se na stroške in tako pravočasno razkril vse sovražne namere na morju in kopnem. Za njegov trud mu je obljubil kralj letni honorar 500 dukatov, ki naj bi jih izplačevala v obrokih banka Fuggerjev v Benetkah. Hkrati mu je dal vladar priporočilo za sicilskega podkralja v prid bratu Hieronimu Bučiniću, trgovcu v Messini.²⁹ S svoje poti se je vrnil Mihael najprej v Benetke in javil 18. decembra Ferdinandu, da so ukazali vsem sandžakbegom, timarlijem in ostalim sultanovim najemniškim četam, naj bodo pripravljeni, brž ko bo razglašen tretji poziv.³⁰ Glede nadaljnega prevažanja pisem iz Dubrovnika se je dogovoril Bučinić z Antonom de Camera, da bo spravil njegov kapitan pisma v Benetke, de Camera pa jih bo izročal cesarskemu poslaniku.³¹

Iz Dubrovnika je sporočil 27. januarja 1531 istanbulske novico, da je dospel sultan z velikim vezirjem 19. decembra v Odrin (Edirne). Turška vojska se doslej ni zbrala. Galeje so v Istanbulu. Žito za pripravljanje prepečenca še ni prišlo iz Aleksandrije. Iz črnomorskih pokrajin nameravajo spraviti žito po Donavi do Smedereva, Beograda in v sremska mesta. Tam bodo zopet postavili kašče. Ferdinandova poslanca Jožef Lamberg in Nikolaj Jurišić sta menda krenila 20. decembra 1530 iz Istanbula. Sultan jima je dal izročiti darila in 30 lahkih oboroženih jezdecev ju spremlja do bosenskega sandžakbega. Kaj so dosegli poslanci pri sultanu, v Dubrovniku ni znano. V Obrovcu grade Turki zopet več fust. Ko bodo dograjene, utegne groziti nevarnost Senju in Reki. Iz Smedereva in Beograda je prišel včeraj sel in pripovedoval,

²⁵ 1530, 3. sept. r. t.

²⁶ 1530, 23. sept. Neapel, *Archivo General de Simancas, Estado*, fasc. 1006, fol. 176.

²⁷ R. Neck, *Diplomatische Beziehungen zum Vorderen Orient unter Karl V.*, MÖStA 5. Bd. (1952) 72 omenja tega Dalmatinca; B. v. Palombini, *Bündnisverben abendländischer Mächte um Persien 1453–1600* (Freiburger Islamstudien I.), Wiesbaden 1968, 70.

²⁸ 1530, 4. okt. HHStAW, *Turcica*, K. 1.

²⁹ 1530, 18. nov., HHStAW, *Neapel*.

³⁰ Poročilo z dne 18. dec. 1530 ni ohranjeno. Njegovo vsebino deloma ponavlja pismo z dne 27. januarja 1531.

³¹ 1531, 3. februar, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

da se je vrnil sandžakbeg. Ferdinandove čete pod Viljemom Rogendorфом so torej brezuspešno oblegale Budim. Za brodovje še niso doslej vpoklicali veslačev. Ne ve se, ali bo krenilo brodovje proti Južni Italiji ali Ferdinandomim deželam. V zvojniškem sandžaku grade ladje za donavsko flotiljo, kar bi opozarjalo na neko akcijo proti ogrskim deželam. V dostavku z dne 29. januarja je pripomnil Bučinić, da zbira bosenski sandžakbeg 3000 jezdecev za roparski pohod onstran Save.³² Kakor se zdi, je imel Bučinić vesti o sultanovih vojaških pripravah za tako važne, da je poslal bratranca Hieronima Sorkočevića (de Sörgo) h kralju. Na morju pa ga je zalotil hud vihar, zaradi česar je obolel v Benetkah; potovanja ni mogel nadaljevati. Po njegovem pripovedovanju je sporočil Antonio de Camera cesarskemu poslaniku v Benetkah o vojaških pripravah v Beogradu in Smederevu. Tam govore očitno, da so namenjene priprave proti cesarju in Nemčiji. V Istanbulu pa obstajata menda dve mnenji. Ludovik Gritti je mnenja, da bodo napadli cesarja. Dvorjani Visoke porte pa trdijo, da bo le na morju večja akcija. Na to kaže tudi pripravljanje veslačev in prepečenca. Turškim korzarjem so izstavili spremnice, da jih pridobe za sultanovo brodovje. Benečane so naprosili Turki, da jim dajo nekaj pristanišč v Jadranskem morju na razpolago. To pa je izzvalo razne ukrepe Benečanov. Bučinić je želel ugotoviti nekaj zanesljivega in je poslal služabnika Alegrettija v Istanbul.³³

Odslej je zopet sproti obveščal dunajski dvor o novicah iz Levante in balkanskih dežel. Vsebinsko njegovih pisem so posredovali dalje Karlu V. in nizozemski namestnici. Pozvali so ga, naj pošilja svoja poročila v več izvodih in po raznih poteh, da bi tem zanesljiveje prišla v roke Ferdinanda. Tako je javil Bučinić, da so se vrnili poslanci dubrovniške republike dne 1. februarja s slavlja obrezovanja princev v Istanbulu. Pripovedovali so, da se sultan v tem letu ne bo lotil vojnega pohoda na kopnem. Trdijo namreč, da so izgubili Turki leta 1529 pri pohodu pred Dunaj skoraj vse konje. Tudi so menda narasle cene živil in turški dostojanstveniki so močno izčrpali svoja sredstva ob slavlju obreze za dragocena darila sultanu. Vendar bo dokončno odločala volja turškega vladarja in velikega vezirja. Nekaj zanesljivega še ni mogoče reči, ker so ob Donavi in v Sremu postavili kašče za žito. Galere popravljajo v istanbulski ladjedelnici. Nekateri se boje, da bo krenilo brodovje proti Siciliji ali Apuliji. Drugi pa spet menijo, da pripravljajo brodovje le iz bojazni pred cesarskim admiralom Dorio. Dne 1. decembra 1530 so prišli poslanci Hajredina Barbarosse^{33a} v Istanbul in prosili sultana za 10 galer in 3000 mož za borbo proti kristjanom in osvojitev severnoafriških pokrajin. Kmalu nato je poslal turški vladar štiri tovarne ladje, podobne onim, ki jih uporabljajo Benečani za vožnje v Flandrijo, v Egipt. Bile so natovorjene z železom, predivom in drugimi surovinami za ladjedelstvo. V Rdečem morju nameravajo zgraditi brodovje, da napadejo portugalske postojanke v morski ožini, ki jih ovirajo pri prevozu špecerijskega blaga iz Kalikuta v Aleksandrijo.

³² 1531, 27. januar, HHStAW, *Turcica*, K. 2.

³³ 1531, s. d. HHStAW, *Turcica*, K. 2. Iz leta 1531 sem ugotovil naslednja Bučinićeva pisma, našel pa le ona, ki so dana v oklepaje: 28. februar, 10., 11., 20. in 29. marec, (20. april), 6. maj, (29. maj, 25. junij, 20., 27. in 30. julij), (13., 25. in 30. avgust), 20. in 26. nov., 30. dec.

^{33a} O Barbarossu prim. Stari Ribar, *Jedan veliki muslimanski gusar, Go-dišnjica Nikole Čupića* knj. 43, Beograd 1934, 80—127.

O perzijskem kralju sicer ni posebnih novic, trajnega miru s Turki pa le ni. Šah je tudi počastil slavje obreze s posebnim odposlancem, bi pa gotovo napadel turško mejno ozemlje, ako bi krenil sultan iz države. Turki se zavedajo, da pripada večina prebivalcev Male Azije verski ločini Perzijcev. Bučinić je bil mnenja, da je vojaška moč šaha precejšnja in upal, da bodo Perzijci napadli turško ozemlje. Dne 6. februarja 1531 je javil sel iz Beograda, da je šel Ludovik Gritti na poti iz Budima v Istanbul skozi Beograd. Boje se, da bo pregovoril sultana za vojni pohod proti rimsko-nemški državi. Pozneje je prišel dopis iz turškega glavnega mesta, ki je sporočil Grittijev prihod in sultanovo vrnitev z lova. V poročilu z dne 10. marca je bila omemba vredna le beograjska novica, da skrbe tam in v Smederevu za gradnjo mostov in donavskega brodovja.³⁴ Naslednji dan se je vrnil po 26 dneh potovanja Alegretti iz Istanbula. Ni vedel dosti novega. Potrdil je predvsem, da turški vladar v tem letu ne pojde na kopnem na vojni pohod. Boje pa se, da bi storil Zápolja v zvezi s sultanom in velikim vezirjem kakšno zlo dubrovniški mestni republiki, ker je menda prijel v Budimu dubrovniškega patricija, ki ga je tja poslal za tajnega obveščevalca kralj Ferdinand.³⁵ Enako je zagotavljal Bučinić 20. marca, da ni znakov za bližnji sultanov pohod. Bosenski sandžakbeg da graditi kastel pri Klisu, v bližini mesta Splita. V Obrovcu izgotavljajo štiri ladje (fuste). V Aleksandriji so pozvali vse pomorščake za turško brodovje. Ludovik Gritti se bo menda v kratkem vrnil v Budim.³⁶ Devet dni kasneje je mogel Bučinić ponovno pisati, da se v Beogradu ne pripravljajo za pohod proti Ferdinandu. Med 20. in 25. februarjem je potoval Hieronim Łaski z Rogendorfovim poslancem v Istanbul, menda zaradi tromesečnega premirja med Ferdinandom in Zápoljo. Smederevsko-beograjski sandžakbeg je krenil na roparski pohod proti Požegi; tudi bosenski sandžakbeg je vpadel, kakor običajno, v sosednje pokrajine. Iz Istanbula je zvedel, da se poganja Ludovik Gritti menda s pomočjo velikega vezirja in ker je Zápolja neprijeten, za ogrsko krono.³⁷ Za uspešno brambo Budima pred Ferdinandovimi četami je dobil Gritti 10 000 dukatov v dar in enak znesek v dohodkih iz vasi solunske okolice.³⁸

V vrsti Bučinićevih pisem obstajajo žal močne vrzeli. Zato ne poznamo odgovora na Ferdinandova vprašanja, ali je bil sultan poražen od Portugalcev in perzijskega kralja in kaj namerava turški vladar spomladi leta 1532, ko poteče premirje.³⁹ Bruseljski državni arhiv hrani izvleček iz pisma z dne 20. novembra 1531. Sultan je ozdravel. Videli so ga, ko je šel v mošejo. Sandžakbegom Bosne, Vidina, Zvornika in Kruševca je dovolil, da krenejo na roparske pohode v vse pokrajine razen beneških in poljskih dežel ter tributarnih ljudstev. Ludovik Gritti je še v Istanbulu, njegov brat leži bolan v mestu. Poslanec Petra Perényija je prinesel turškemu vladarju izredno lep dragulj. Menda želi biti neodvisen od Zápolje in neposredno podrejen sultanu. Za vojni pohod na kopnem so razglasili sedaj prvi poziv. Vsi bojavniki se

³⁴ Prim. izpiske iz Bučinićevih dopisov z dne 28. februarja in 10. marca 1531, *Turcica* K. 2.

³⁵ 1531. 11. marca, HHStAW, U. A. I. fasc. 17.

³⁶ 1531, 20. marca, HHStAW, *Turcica*, K. 2.

³⁷ 1531, 29. marca, r. t.

³⁸ 1531, 6. maja, r. t.

³⁹ 1531, 30. junij, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

morajo pripraviti na borbo proti Ferdinandu in Nemčiji. Živila iz sandžakov Smederevo-Beograd, Zvornik, Vidin, Kruševac in Čustendil zbirajo in vozijo v kašče pri Beogradu. Municijo so spravili v bližino Donave, da jo enako prepeljejo v Beograd. To kaže jasno, da gre za pohod proti Ferdinandu. Da bi spoznali kraljeve ukrepe, so poslali Turki obveščevalce. Na Dunaj je krenil Srb Demetrij iz Kovina v Sremu, ki je znal tudi turški jezik. Po vrnitvi je poročal v Beogradu, da je organiziral kralj dedne dežele za obrambo pred Turki, imenoval srbskega despota, dal utrditi dunajsko mestno obzidje, razširiti mestne jarke in vanje napeljati vodo Donave. Tudi za pomorsko akcijo so tekle priprave. Prepečenec so pripravljali na več krajih. Opremo galer so natančno pregledali in pomanjkljivo izboljšali. V Aziji in Evropi iščejo veslače. Splošno govore, da je sklenil sultan iztrgati Kalikut portugalskemu kralju. V ta namen hočejo opremiti v Rdečem morju 100 galer. Razmere so zelo ugodne za bližnji pohod, ker se je menda sprl perzijski kralj s svojimi brati. Zaradi zavzetja mesta Modon na Moreji je zahteval veliki vezir Ibrahim paša, da mu Benečani spravijo v roke velikega mojstra rodoških vitezov.⁴⁰

Ker Bučinić ni dosegel uspeha v zadevi represalij, je poslal dubrovniški svet plemiča Mihaela Restića (de Resti) h Karlu V. Hkrati naj bi se oglasil pri kralju Ferdinandu in prosil za posredovanje.⁴¹ Zato je pisal Bučinić vladarju, naj v pogovoru ničesar ne razodene o njihovih odnosih. Kmalu nato je mogel postreči z novico iz Istanbula,⁴² da so veslači že krenili. Živila, topove in municijo spravljajo v Beograd. Kakor pred vsakim sultanovim vojaškim pohodom so naložili tudi sedaj vsem podložnikom davek, ki naj znese 7 milijonov zlatih dukatov. V Istanbulu niso v skrbeh zaradi Perzijcev. Šah je sam zagotavljal sultanu svojo miroljubnost in mu celo sporočil, da se je pogajal s poslancem Karla V. Ko so nekateri knezi sklenili se bojevati s turškim vladarjem, jih je dal s pristaši vred pobiti, ker želi ostati sultanov prijatelj. Pred turškim vladarjem se prerekajo poslanca Zápolje in Perényija. Sultan podpira Zápoljo in želi, da se mu podredi Perényi.⁴³ Dvajset ladij, ki so vozile iz Anatolije material za gradnjo brodovja v Rdečem morju, se je potopilo pri otoku Cipru z moštvo in tovorom vred. Bučinić je zvedel tudi od svojega prijatelja Srba Petra Ovčarevića, poveljnika srbskih martolozov v vojski smederevsko-beograjskega sandžakbega Mehmeda, da gre pohod, ki ga pripravljajo, proti Ferdinandu in Nemčiji.⁴⁴ V zadnjem pismu iz leta 1531 je javil Bučinić, da že izterjavajo davek za vojni pohod. Vse je že nared, tudi veslači za brodovje proti Apuliji in Siciliji. Zato naj pazijo, da ne najde sovražni naval Ferdinanda in Karla V. nepripravljena.⁴⁵

Zdi se, da je vest o bližnjem turškem napadu močno razburila Ferdinandov dvor. Želeli so, da Bučinić še skrbneje poizveduje in pogosteje poroča. V Trst in na Reko so naročili, naj takoj odpremijo iz Dubrovnika prihajajoča

⁴⁰ 1531, 20. nov., MHH I/1, 113–115.

⁴¹ J. Tadić, *Španija i Dubrovnik*, 39 sl.

⁴² 1531, 26. nov., HHStAW, *Turcica*, K. 2.

⁴³ Bučinić je trdil, da se L. Gritti zaradi tega spora ni upal potovati v Budim; po H. Kretschmayrju, *AÖG Bd.* 83. 37 op. 4 to ni bil vzrok.

⁴⁴ 1531, 26. nov., HHStAW, U. A. I. fasc. 19; A. Ivić, *Istorija Srba u Vojvodini*, (*Knjige Matice Srpske* 50), Novi Sad 1929, 382 op. 116/2.

⁴⁵ 1531, 30. dec., HHStAW, *Turcica*, K. 2.

pisma.⁴⁶ Ferdinand je odpotoval s kanclerjem Bernhardom Clesom na državni zbor v Regensburg (marca 1532), da doseže potrebno pomoč za brambo Dunaja.⁴⁷ Tja je prišel tudi Mihael Restić, ki je dosegel ukinitve represalij na blago dubrovniških trgovcev. Oglasil se je tudi pri kralju Ferdinandu. Kancler mu je izročil pri tej priliki pismo za Bučinića.⁴⁸ Medtem je prišlo več šifriranih pisem, ki so bila naslovljena na Bučinića, v roke uradnih organov v Dubrovniku. Nekatera so prestregli bržkone v Benetkah in jih poslali vladi v Dubrovnik. S tem je bilo Bučinićevo delovanje docela razkrito. V začetku aprila 1532 so uvedli na tajni seji senata preiskavo. 11. aprila so ugotovili Bučinićevo krivdo in ga dali takoj odpeljati v ječo ob morju. Vsem senatorjem so zagrozili z denarno kaznijo 500 dukatov in izgubo državljanskih pravic za 10 let, ako sporoče komu o poteku tajne seje.⁴⁹ Bučinića so zasliševali večkrat in mu nato zaradi ponovnega prepovedanega poročanja odvzeli s sodbo za vedno plemiške svoboščine.

Obsodili so ga tudi na eno leto težke ječe. Odslej ne bi smel nikomur več pisati izven republike, tudi ne zapustiti državnega ozemlja brez senatovega dovoljenja, sicer bi mu zaplenili celotno premoženje. Da bi izpolnjeval navedene obveznosti, bi moral položiti 3000 dukatov kot varščino.⁵⁰ Zaradi obolenja so ga premestili 4. maja v boljši zapor, kar je pa trajalo le nekaj dni. Francoski poslanik v Benetkah, ki je menda sodeloval pri odkritju tajnega obveščevalca, je prikazal delovanje obsojenca kot državi nevarno, češ da je nameraval Bučinić izročiti mesto z izdajo Karlu V. in Ferdinandu.⁵¹ Zato so ga dali takoj prepeljati v prejšnjo ječo in postavili pred njo dva mestna stražarja, da bi mogel Bučinić občevati le z osebami, ki bi mu prinašale hrano in druge potrebščine.

Dubrovniška vlada si je bila na jasnem, da si je Bučinić stalno dopisoval s kraljem Ferdinandom. Da uredi to kočljivo in zaupno zadevo, so sklenili izvoliti poslanca, ki naj bi se oglasil pri vladarju. Toda noben plemič-laik ni hotel prevzeti te naloge. Odločili so se nato za dominikanca fra Klemena Ranjino (de Ragnina).⁵² Cesarski poslanik Rodrigo Niño v Benetkah je zvedel precej pozno o Bučinićevi usodi. Dne 11. maja je prosil kralja za navodila v zadevi.⁵³ Nekaj dni kasneje je sporočil Bučinićev prijatelj Ferdinandovemu dvoru, da so Bučinića prijeli 11. aprila in mu odvzeli plemiške svoboščine, ker je pisal o sultanovih pripravah na vojno. V tem je videla dubrovniška vlada največjo nevarnost za mestno republiko. Le Ferdinandovo takojšnje posredovanje utegne pomagati, da postavijo Bučinića zopet v prejšnje stanje. Neznani pisec je sporočil tudi iz Levante, da je prišlo 17. aprila 150 ladij k otoku Tenedu. Barbarossa se namerava s svojimi 50 ladjami pridružiti temu sultanovemu brodovju. Turški vladar je krenil menda 24. aprila v Odrin (Edirne), 8–10 dni pozneje se bo napotil s svojo ogromno vojsko proti Beo-

⁴⁶ Ukaz z dne 20. aprila 1532, prim. LAG, HKRB 1532, fol. 148; HKAW, GdB 38, fol. 77; GdB 39, 131v–132.

⁴⁷ Fessler, Klein III. 451.

⁴⁸ 1532, 14. marec, AS^tTr., *Corrisp, Clesiana*, Mazzo XIV. fasc. 8, fol. 29–29v; MSHSM XIV. 283.

⁴⁹ *Secreta* I. fol. 59, HAD.

⁵⁰ R. t. fol. 60; J. Tadić, *Dubrovački portreti* 18 sl.

⁵¹ Rog. 41, fol. 72v–73, HAD; HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1 (1535, 29. dec.).

⁵² 1532, 11. maj, *Secreta* I. fol. 62, HAD.

⁵³ HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

gradu, da krene odtod na Ogrsko in nato dalje pred Dunaj in v nemško državo. Iz Beograda poročajo, da je pripravljen les za mostove.⁵⁴

Dne 29. maja je dospel tržaški trgovec Teodor de Conti (de Comitibus) iz Brindisija v Dubrovnik. Bučinić ga je dal naprositi, naj sporoči kralju Ferdinandu nekaj novic. Štefan Alegretti, ki se je ravno vrnil iz Istanbula, je javil, da je sultan odpotoval iz glavnega mesta 25. aprila in dospel 5. maja v Odrin (Edirne). Približno 20. junija utegne dospeti v Beograd. Tudi Teodor de Conti je doživel vihar na morju in ni mogel iz Trsta nadaljevati poti; poslal je sorodnika Hanibala de Conti h kralju.⁵⁵ Bučinićev služabnik Alegretti je odšel v Nemčijo k Ferdinandu, da pojasni vse okoliščine, v katerih so prišli in obsodili njegovega gospoda. Hkrati je želel sporočiti, da potuje iz Dubrovnika h kralju dominikanec Klemen Ranjina, ki želi poizvedeti, ali se jezi Ferdinand, ker so zaprli Bučinića. Menihu so naročili, naj izjavi, da tega niso storili zaradi dopisovanja s kraljem, marveč zaradi mnogih drugih Bučinićevih zlih dejanj. Mihael je v smrtni nevarnosti. Zato bi moralo priti Ferdinandovo pismo prej v Dubrovnik, kot se vrne Ranjina. Največji učinek bi imelo, ako bi izročil pismo dubrovniški vladi poseben vladarjev odposlanec.⁵⁶

Bučinić je bil najbrž prepričan, da mu gre za življenje. Senat je večkrat odgodil postopek proti njemu, naposled do 10. junija.⁵⁷ Konec junija se je delal Bučinić, kot da je bolan; premestili so ga za en mesec v bolj zdravo celico, kjer je imel zdravniško pomoč in druge ugodnosti.⁵⁸ Dne 14. julija je prišlo pismo, s katerim sta zahtevala Ferdinand in kancler Cles, da »zvestega in ljubljenega Mihaela Bučinića« takoj izpuste in mu vrnejo vse časti in pravice brez kakršnekoli kazni. To je tudi pogoj za zeleno priporočilo republike pri Karlu V. Dubrovčani so zopet odložili posvetovanje.⁵⁹ V noči od 24. na 25. julij pa je pobegnil Bučinić iz stolpa, zapustil državno ozemlje, prišel v Bari, potoval od tod v Benetke in krenil na ozemlje kralja Ferdinanda. Naslednji dan se je posvetoval senat o ukrepih proti beguncu. Kneza (rektorja) so pooblastili, da uporabi ladje, sle in druge ljudi za pregon Bučinića. Niso pa sprejeli predloga, da bi ga obsodili na smrt ali dali ubiti po najetih morileh.⁶⁰

Tedaj je bil Sulejman že na Ogrskem. Pri Dunaju se je zbrala vojska Ferdinanda in njegovih zaveznikov. Glavnina turške vojske pa je obstala pred Kisekom (Köszegom), ki ga je junaško branil Nikolaj Jurišić. Nato so se začeli Turki umikati, ne da bi stopila pred Dunajem zbrana krščanska vojska v akcijo. Karel V. ni hotel peljati svojih najemniških čet na Ogrsko, tudi armada rimsko-nemške države je odrinila. Tako je propadel Ferdinandov up na osvojitve Ogrske.⁶¹ Zaradi tega je moral močno pasti njegov ugled. To pa je vplivalo tudi na Bučinićevo afero.

Kje je našel Mihael Bučinić zavetje neposredno po begu, ne morem ugotoviti. Najkasneje oktobra 1532 so ga pozvali na dvor v Innsbrucku. Tržaški

⁵⁴ 1532, 13. maj, HHStAW, *Turcica*, K. 2.

⁵⁵ 1532, 18. junij, r. t.

⁵⁶ 1532, s. d. HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

⁵⁷ *Secreta* I. fol. 63, HAD; MSHSM XIV. 283.

⁵⁸ Rog. 41, fol. 97v, 98v, HAD.

⁵⁹ Radonić II. 1. 266 sl.

⁶⁰ *Secreta* I. fol. 67v–68, HAD.

⁶¹ Fessler, Klein III. 452–459.

upravnik mitnine Dominik Burlo je dal njemu in dvema njegovima služabnikoma na voljo konje za pot.⁶² V Innsbrucku je sprejel kralj Mihaela za kraljevega zaupnika (*»familiaris et aulicus«*) ter ga poslal v Benetke, kjer naj bi opravljal občasno naložene posle, hkrati pa sproti obveščal o vseh pomembnejših dogodkih. Obljubili so mu letno plačo 500 zlatih skudov, ki bi jo nakazovali v četrletnih obrokih pri banki Fuggerjev v Benetkah.⁶³ Da bi pa imel zagotovljeno svoje preživljanje, je prosil Bučinića za podelitev Kastva in Moščenic pri Reki. Zdi se, da tedaj na dvoru niso vedeli, da je Ferdinand že leta 1531 zastavil urad Kastav, h kateremu sta spadala tudi Moščenice in Veprinac, Gašperju Ritschanu, glavarju Gotnika (Gutenegga).⁶⁴ Šele mnogo pozneje so sporočili Bučiniću, da ne morejo ustreči njegovi želji. To je bilo prvo grenko razočaranje v emigraciji. Proti koncu leta se mu je pridružil brat Pavel Bučinić pod nenavadnimi okoliščinami. Dubrovniška republika je oskrbovala turške podložnike s soljo na ustju Neretve. Pavel je vodil tedaj to prodajo za državo; mudil pa se je nekaj kratov z dovoljenjem sveta tudi v Dubrovniku, npr. še po Mihaelovem begu ob trgatvi. Nenadoma se je odločil za emigracijo, vtaknil 3000 dukatov državnih dohodkov v žep in odpotoval k bratu v Benetke.⁶⁵

Položaj Mihaela Bučinića se je okrepil, ko ga je Ferdinand postavil za uradnega zastopnika avstrijskih podložnikov pri signoriji. S posebno poveljilnico ga je priporočil dožu, kateremu se je predstavil 28. januarja 1533. S tem je bila tudi zagotovljena njegova varnost v Benetkah. Ferdinand ga je pozval, naj opravlja svojo službo skrbno, v poročilih poudari, kar je resnično in zanesljivo ter jasno loči od nezanesljivega ali celo praznih govoric.⁶⁶

Bučinić je ponovno načel vprašanje letne dajatve, ki jo je dolgovala dubrovniška republika ogrskemu kralju. Karel V. in Ferdinand sta se sedaj zavzela za to in opomnila dubrovniškega rektorja in svet, naj čimprej plačajo dolžne zneske.⁶⁷ Dubrovčani so morali sedaj nekaj ukreniti. Najprej so izbrali za poslanca Giovannija Mar. Pucića (de Pozza) in Mihaela Val. Sorkočevića (de Sorgo). Po kratkem roku za premislek sta rajši plačala globo, kot bi krenila na neljubo pot. Zato je morala vlada zopet določiti redovnika; fra Ambroziju Ranjina (Ragnina) je dala natančna navodila. Kralju naj bi izjavil, da smatrajo Mihaela Bučinića še vedno za svojega »sina«. Izrečena kazen je le očetovsko strahovanje; saj so mu naklonjeni in ga ljubijo »kakor oče svojega sina«.⁶⁸ Bučinića so obvestili iz Dubrovnika, da odpotuje Ranjina h kralju; zelo je bil v skrbeh. Ferdinand pa ga je potolažil in obljubil, da ne bo odločal njemu na škodo. Zato naj se ne boji in vneto, vztrajno in zvesto kakor dotlej opravlja svojo službo. Fra Ranjinu je dejal kralj, da vztraja pri

⁶² 1532, 7. nov., HKAW, GdB 38, fol. 202.

⁶³ 1532, 10. nov., r. t. fol. 203—203v.

⁶⁴ 1533, 26. april, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1; prim. moja študijo: *Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoletja*, *Zbornik znanstvenih razprav jurišne fakultete XXI* (1945/46) 168 sl., 172, 176.

⁶⁵ Rog. 41, fol. 20v, 78, 84, 85, 87, 107; *Secreta I.* fol. 94—94v, HAD: J. Tadić, *Španija i Dubrovnik* 35 sl.

⁶⁶ 1533, 9. januar, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1; 1533, 28. januar, M. S. D. LVII. 468 »nominato Michiel«... = Bučinić.

⁶⁷ 1532, 6. nov., HHStAW, U. A. I. fasc. 21; 1532, 17. dec.; Radonić II. 1. 286 sl.; *Secreta I.* fol. 74v, 75v, HAD.

⁶⁸ *Secreta I.* fol. 74v, 75—77, HAD.

svoji zahtevi Bučinićeve rehabilitacije.⁶⁹ V Dubrovniku so že mislili, da bo odobril Karel V. Bučiniću dovoljenje za represalijske, da tako pridobi odškodnino z zaplenbo dubrovniškega blaga. Razburjenje se je pa poleglo, ker te novice niso potrdili v Benetkah.⁷⁰

V teku leta 1533 se je Mihael Bučinić kot Ferdinandov diplomatski agent v Benetkah živahno dopisoval s kraljem in kanclerjem Clesom. Nekaj kratov je poslal brata Pavla kot kurirja na dvor.⁷¹ Žal je ohranjen le del poročil.⁷² Po danih navodilih je sporočal novice, ki so bile pomembne »za ves krščanski svet in za dostojanstvo kralja Ferdinanda«. Bučinić je bil v zvezi s svojimi sorodniki in prijatelji v Dubrovniku, ki so mu obljubili pisati o vseh važnih dogodkih in v nujnih primerih posredovati vesti po posebnih slih. Tudi v Benetke so prihajali k njemu sli iz Beograda in Istanbula. Poročila je dobil na vpogled tudi pri cesarskih poslanikih v Benetkah, pri Rodrigu, Nišu in njegovem nasledniku Lopeju de Soria, ki so mu radi ustregli. Le z izplačilom pri banki Fuggerjev v Benetkah so bile težave. Avgusta je prosil Bučinić za dovoljenje, da sme uvoziti žito iz avstrijskih dežel.⁷³

Težišče poročanja je bilo »in rebus Turcicis«. Aprila 1533 je javil, da pripravila sultan 35 galer, ki so zasidrane pri »Sedmih stolpih«. V kratkem se menda odpeljejo, da bi sestavili skupaj s 14 ladjami korzarjev Mora in Kurtoglija, 10 ladjami pri Rodosu in 20 galejami pri Galipoliju in v Črnem morju brodovje 80 ladij. Nato bodo jadrli na Morejo k mestu Koron, ki ga je zavzel Doria. Menda je sultan v začetku marca ukazal sandžakbegom in uživalcem vojaških fevdov v Evropi in Aziji, naj se pripravijo na pohod pred Koron. Bučinić sprva ni verjel obema novicama, ker dotlej Benečani še niso postavili generalnega kapitana morja in so svoje brodovje zelo počasi opremljali. Timarlije tudi nimajo denarja in konj, da bi se primerno oborožili. Ludovik Gritti je menda na poti v Istanbul, kjer se pogajata Ferdinandova poslanca, reški glavar Hieronim de Zara in Kornelij Schepper s Turki.⁷⁴ Sredi maja pa je bil Bučinić že prepričan, da bo postavil sultan ogromno brodovje. Povsod so iskali Turki tovarne ladje. Menda so zahtevali 30 ladij od dubrovniške vlade. Razen 12 galer, ki so bile potrebne v zaščito državnega ozemlja pred kugo, ki je razsajala, niso imeli Dubrovčani ladij doma, marveč raztresene po Siciliji, Neaplju, Genovi in v drugih deželah Karla V. Ker pa imajo v Dubrovniku zasebne koristi prednost pred javnimi in so mnogi njihovi bogati trgovci v Turčiji, se bodo komaj upali zavrniti turško zahtevo. Pred Koron je dospelo že nekaj sandžakbegov s četami. Nekateri

⁶⁹ 1533, 9. marca, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1; 1533, 3. april, Radončić II. 1. 308.

⁷⁰ *Secreta* I. fol. 78v–79. HAD.

⁷¹ Npr. 1533, 14. maj, AStTr., *Corrisp. Clesiana*, Mazzo XIV. fasc. 15, 21v.

⁷² V oklepaj danih pisem nisem mogel najti: (27. in 31. marec. 1. april), 15. in 14. april, (4. in 9. maj), 15. maj, (21. in 28. maj, 9. junij), 14. junij, (27. in 28. junij, 1., 19., 24., 29. julij, 11., 19., 26., 27. avgust, 2., 9., 28. sept., 1., 10., 15., 16., 21., 24. oktober, 3., 6., 10., 14., 18., 23., 29. november). Ferdinand I. pa je pisal: 26. aprila, 10. junija, 3. in 19. julija, 3., 9., 26. septembra, 14. in 29. oktobra, 15. novembra, 5. in 15. decembra; HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1. Kardinal Cles je odpisal: 14. maja, 2. in 20. junija, 5. avgusta, 4. sept., 28. oktobra (AStTr. *Corresp. Clesiana*, Mazzo XIV. fasc. 15, 16, 19, 21, 23.).

⁷³ AStTr. *Corresp. Clesiana*, Mazzo XIV., fasc. 19, 8v–9 (1533, 5. avg.), HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1 (1533, 9. sept.), RP III. fol. 101, ASLj.

⁷⁴ 1533, 13. april, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1; o Kurtogliju gl. Jorga GOR II. 374.

ladje morskih roparjev so priplule v Jadransko morje.⁷⁵ Junija je mogel Bučinić postreči z nadaljnjimi novicami o turškem brodovju. Sultan je poslal 10 galer pred Koron. Prijatelja, ki se je vozil na benečanski ladji iz Cipra, je ujelo turško brodovje pri otoku Zante in ga pripeljalo v Modon. Da bi sebe in ladjo oprostil, se je oglasil pri poveljnikih brodovja in pehotnih čet ter mogel ugotoviti 37 galer, 10 velikih tovornih ladij, ki so podobne benečanskim galeotam za pošiljanje blaga v Anglijo, končno 22 korzarskih fust, skupaj 69 ladij. Pred Koronom je sandžakbeg Moreje z 10 000 možmi, pričakujejo še okrepitev. Mesto se dobro brani tako, da ga more premagati le glad ali pomanjkanje municije. Pri otoku Saseno so zasegli turški korzarji dve benečanski galeri. Na prvi, ki ji je poveljeval »kapitan Zaliva«, je padlo le nekaj ljudi; na drugi pa so pobili skoraj vse. Plen morskih roparjev je bil obilen: 30 000 zlatih dukatov, ki so bili namenjeni za brodovje in najemniške čete na Krfu in Kreti. Ludovik Gritti je došel menda 29. aprila v Istanbul.⁷⁶ Sultanu je prinesel v dar zlate in srebrne posode, sedlo z opremo, bogato okrašeno z zlatom in dragulji ter druge predmete v skupni vrednosti preko 70 000 dukatov. Kaj se je dogovoril z Ibrahim pašo in turškim vladarjem, pač ni mogoče zvedeti. Kakor se sliši, bosta sklenila sultan in kralj Ferdinand mir, ki pa bo kratkotrajen. Veliki vezir se pripravlja na pohod v Azijo zoper Perzije. Mnogi pa menijo, da Perzijci ne bodo ukrenili kaj večjega, kvečjemu bodo vpadli v sosednje pokrajine. Za zaščito meje pa bodo najbrž zadoščale turške čete v Aziji.⁷⁷

O Karlu V. je poročal Bučinić najprej, da je prišel 28. marca v Genovo in se sklenil vkrcati in vrniti v Španijo.⁷⁸ Zaradi viharnega vremena je došel cesar z brodovjem šele 21. aprila v Rosas, kjer se je izkrcal, in bil naslednji dan v Barceloni, kjer ga je pričakovala cesarica z otroki. Galeje so pristale 25. aprila v Barceloni. Teden dni kasneje se je vrnil Doria s 15 ladjami v Genovo, medtem ko so ostale namenjene za akcijo proti Alžiru.⁷⁹ Po Bučinićevem mnenju bi bilo bolje poslati brodovje k Siciliji, da brani Neapeljsko kraljestvo in pomaga Koronu. Še enkrat je izrazil to misel. Ako bi poslal cesar čimprej galeje k Siciliji, bi mogel v kratkem zbrati brodovje 100 ladij in ne le rešiti oblegani Koron, marveč tudi doseči mnogo koristnega za ves krščanski svet.⁸⁰ Ker se pa to ni zgodilo, se je moral avgusta 1533 predati Koron, kjer se je udeleževal bojev tudi Bučinićev služabnik Štefan Alegretti.⁸¹

Po nekem pismu iz Lyona je javil Bučinić, da je krenil francoski kralj Franc I. v spremstvu številnih plemičev v Nico (Savojsko), da se sestane s papežem Klemenom VII. Menda pride tja tudi poslanec angleškega kralja Henrika VIII.⁸² Sredi aprila se je mudil v Benetkah poslanec ogrskega plemiča Petra Perényija, da nakupi tkanine.⁸³

V Dubrovniku so sklenili avgusta, da zopet pošljejo poslanca k Ferdinandu. Izbrali so v trgovskih poslih in diplomatskih misijah izkušenega

⁷⁵ 1533, 15. maj, r. t.; o ladjah piratov prim. M. S. D. LVIII. 137, 166.

⁷⁶ M. S. D. LVIII. 298 sl.

⁷⁷ 1533, 14. junij, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

⁷⁸ 1533, 13. april, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

⁷⁹ Isto poročila M. S. D. LVIII. 168, 194, 196—198.

⁸⁰ 1533, 15. maj, 14. junij, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

⁸¹ 1533, 29. dec., r. t.; Hammer III. 163 sl.

⁸² 1533, 14. junij, r. t.; M. S. D. LVIII. 206.

⁸³ 1533, 13. april, r. t.

plemiča Jakoba Bunića (de Bona), ki je bil znan humanist in pesnik. Med drugim naj bi izročil darilo republike tudi vplivnemu Ferdinandovemu vrhovnemu dvorskemu upravniku Viljemu Rogendorfu. Toda Bunić je težko obolel in umrl 18. maja 1534, preden je krenil na pot.⁸⁴ Morda je bila vest o prihodu dubrovniškega poslanca povod, da je želel priti Bučinić na kraljevi dvor. Temu pa se je želel izogniti Ferdinand in hvalil njegovo dejavnost, ki je ne sme prekiniti. Pač pa je priporočil na Bučinićevo prošnjo svaka Paladina Crijevića (de Cerva) neapeljskemu podkralju v njegovi pravdi z Joanom Pallasom.⁸⁵

Iz leta 1534 ni Bučinićevih poročil. Najbrž so se izgubila. Le v korespondenci kanclerja Clesa je nekaj konceptov za kratke dopise, ki obravnavajo povečini Bučinićeve urgence za plačilo njegove »provisio«, ki je banka Fuggerjev najbrž zaradi manjkajočega kritja ni hotela poravnati. Bučinić se je tudi zanimal za napovedano potovanje dubrovniškega odposlanca.⁸⁶ Po Bunićevi smrti se je zadovoljil dubrovniški senat s tem, da je poslal maja pismo kralju, ki je nato odgovoril, da pričakuje v zadevi dolžne letne dajatve njihovega poslanca.⁸⁷ Dubrovčani pa so ostali pri praznih besedah. Zato jih je grajal Ferdinand sredi decembra in resno pozval, naj plačajo v dveh mesecih celoten dolg brez vsakega izgovora. Hkrati naj vrnejo bratoma Bučinić prejšnje pravice v polni meri in jim povrnejo škodo ter poravnajo stroške, ki so nastali z zaporom in pregnanstvom. V nasprotnem primeru bo uporabil učinkovita pravna sredstva.⁸⁸ Dubrovniška vlada je sicer odgovorila, ni pa privolila v Ferdinandove zahteve. Zato jim je poslal vladar zadnji opomin, postavil rok enega meseca, hkrati obvestil o tem Mihaela Bučinića ter mu obljubil, da bo po preteku roka ukrenil potrebno.⁸⁹

Že dlje časa so bili odnosi med Visoko porto in Perziji napeti. Jeseni 1533 so se odločili Turki za vojno s šahom Thamaspom. Po sklenjenem miru s Ferdinandom je krenil septembra 1533 veliki vezir v Malo Azijo, v začetku naslednjega leta mu je sledil sultan.⁹⁰ Mnogi so menili, da je sedaj najboljša priložnost nastopiti proti Turkom. Bučinić se je pričel ukvarjati z mislijo vojaške akcije zoper turško oporišče Obrovac v Dalmaciji. Pri tem mu je pomagal služabnik Alegretti, ki je prišel iz Korona v Apulijo. Stopil je v stik z dvema vodjema najemniških čet iz Romagne, s Camillom Passarello in Nicolaom Carrabottom. Passarello, doma iz Riminija, je potoval z Alegrettijem v Senj, kjer sta se posvetovala z glavarjem Erazmom Scheyerjem. Nato je odšel Passarello v Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt) in na Dunaj, kamor sta prispela tudi brata Bučinić. Šlo je za to, da dobe za nameravano

⁸⁴ *Secreta* I. fol. 79v–83, 92 sl.; I. Manken, n. d. geneal, tablica XI/1; Dj. Körbler, *Jakov Bunić, Dubrovčanin, latinski pjesnik (1469–1534)*, Rad JAZU 180 (1910) 58–145.

⁸⁵ 1533, 24. sept., 17. okt. HHStAW, *Neapel*; 1533, 14. okt., 15. nov., r. t. *Venedig, Weisungen*, fasc. 1: 1533, 28. okt. AStTR., *Corrisp. Clesiana*, Mazzo XIV. fasc. 23, 2v–3.

⁸⁶ 1534, 1. februar, 16. marec, 8. junij, 4. julij, 19. avgust, AStTr. *Corrisp. Clesiana*, Mazzo XV. fasc. 3, 5, 11, 12, 14.

⁸⁷ Radonić II. 1. 348 sl. (1534, 2. maj, 15. junij).

⁸⁸ Radonić II. 1. 359 sl. (1534, 15. dec.).

⁸⁹ Radonić II. 1. 361 sl.: 1533, 23. marec, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

⁹⁰ Hammer III. 141 sl.

akcijo dovoljenje in potrebna finančna sredstva.⁹¹ Zdi se, da se je razširil glas o neki vojaški akciji na dvoru, kar so zvedeli po svojih zvezah tudi v Dubrovniku. Tam so sumili, da gre za neko maščevalno dejanje Bučiničev zoper mestno republiko, in so proglasili 30. januarja 1535 v tajni senatni seji oba Bučinića za upornika in izdajalca. Rektorja so pooblastili, da najame morilce. Razpisali so nagrado na glave bratov in obljubili morilec dosmrtno »provizijo«. Kljub najstrožji prepovedi je zvedela Klara, žena Paladina Crijevića (de Cerva), da so imenovali v senatu tajne »oficiale«, ki naj ukrepajo proti na smrt obsojenima bratoma. Zato ju je mogla posvariti.⁹² Medtem so tekle priprave za pohod v Dalmacijo dalje. Ferdinand je dal nekaj denarja na razpolago. Pričeli so nabirati vojake. Tudi pri tem je pomagal Alegretti. Kralj je imenoval stotnika Passarella zaradi njegove vojaške izkušenosti za svojega »familiaris domesticus-a«.⁹³ Žal pa se je poskus izkrcanja v Dalmaciji izjalovil. Nato je potoval Passarello k vladarju v Dunajsko Novo mesto in mu potožil, da je porabil za najemanje vojakov več denarja, kot ga je prejel. Ferdinand si ni vedel drugače pomagati in je izdal stotniku priporočilo na cesarja Karla V. Z dvora je krenil Passarello zopet v Senj in ostal dlje časa pri tamkajšnjem glavarju. Mihael Bučinić je še vedno upal, da bodo iztrgali Turkom grad in kraj Obrovac ter se je dopisoval s Passarellom. Vse pa je bilo odvisno od tega, če odobri Karel V. patent za najemanje vojakov.⁹⁴ Ferdinand je bil finančno odvisen od brata in ga je povprašal v zadevi za nasvet. Ta pa je odvrnil, da mora s takšnim početjem prenehati.⁹⁵ S tem je propadla akcija, Passarello pa je bil užaljen.

Ferdinand je ponovno pooblastil Mihaela za svojega agenta pri cesarskem poslaniku Lopeju de Soria v Benetkah in kot zastopnika svojih podložnikov pri beneški signoriji. Izrazil je tudi željo, da priporoči poslanik brata Bučinić kot »kraljeva zaupnika« in »dvorjana« zaradi njihove zvestobe pri beneški vladi. Ako bi kdaj potrebovala pomoči in sodelovanja ter prosila poslanika, naj se zavzame za nju. Tudi naj izposluje pri dožu, da smejo bratje in njihovih pet služabnikov nositi orožje zaradi nevarnosti zahrbtnih napadov in osebne brambe v Benetkah in na vsem ozemlju republike.⁹⁶ Glede tega je obljubil kralj, da se bo tudi dogovoril z beneškim poslanikom Contarinijem na dvoru. Bučinića so tedaj v Benetkah tako spoštovali, da ga je želela signorija priznati za Ferdinandovega rednega poslanika. Tega pa kralj ni dopustil, ker je bil Bučinić le agent in je imel njegov brat cesar stalnega poslanika v Benetkah, ki si je tudi v Ferdinandovih zadevah nemalo prizadeval.⁹⁷ Pač pa je pisal rektorju in svetu v Dubrovniku, da morajo ohraniti premoženje Bučiničevega očeta, ki še ni bilo razdeljeno med otroke.⁹⁸ Le s težavo je mogel dobiti kralj denar za Bučinićevo plačo. Na vladarjevo prošnjo je nakazal augsburški veletrgovec Janž Paumgartner star. Mihaelu Bučiniću 500 dukatov v Be-

⁹¹ 1535, 29. dec., 1536, 4. in 11. januar, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

⁹² *Secreta* I. fol. 96v, 98v, 101–103, 105–106, 108v, 111v–113, 116v.

⁹³ HHStAW, *Reichsregister Ferdinands I.* Bd. 2, fol. 219v (1535, 20. sept.).

⁹⁴ 1536, 18. avgusta, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

⁹⁵ 1536, 8. februar, HHStAW, U. A. I. fasc. 28.

⁹⁶ 1535, 1. februar, HHStAW, *Reichsregister Ferdinands I.*, Bd. 2, fol. 195; 3. februar, r. t. *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

⁹⁷ 1535, 22. april, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1; Bučinićeva pisma z dne 3., 7., 18., 22. in 29. aprila 1535 niso v HHStAW.

⁹⁸ 1535, 15. april, r. t.

netke.⁹⁹ Za naprej je želel Ferdinand, da bi prejemal plačo iz dohodkov gozdnega gospodarstva v Istri, Furlaniji in na Krasu. Hieronimu de Zara, vrhovnemu gozdnemu upravniku in reškemu glavarju so naročili, naj da denar za »provisio« na razpolago. Za domače potrebe je smel Bučinić nakupiti 100 beneških starov žita v avstrijskih deželah, tudi 150 sežnjev drv za kurjavo v deželnoknežjih gozdovih posekati in prepeljati v Benetke.¹⁰⁰

Dubrovniška republika je doživela leta 1533 še enkrat, da je Karel V. na pobudo svoje matere dovolil represalije zoper dubrovniške trgovce v vsej državi. Zato so poslali plemiča Marina Zamanja (Zamagna) in Nikolaja Sorkočevića (de Sorgo) kot poslanca v Španijo, da izposlujeta ukinitve teh nasilnih odredb. Martinu de Salinas, Ferdinandovemu poslaniku na cesarjevem dvoru je bilo znano, da so zaprli Mihaela Bučinića in z njim grdo ravnali. Bučinić mu je tudi sporočil, da potujeta poslanca iz Dubrovnika preko Neaplja h Karlu V. Zato se je odločil de Salinas, da bo posredoval pri tej priložnosti v Bučinićevo korist. Tudi Ferdinand je želel, da se sproži ob navzočnosti poslancev vprašanje dolžne letne dajatve Dubrovčanov in rehabilitacija Bučinićev.¹⁰¹ Poslanca, ki sta dospela junija 1534 na cesarski dvor, sta znala v obeh vprašanjih opravičiti ravnanje dubrovniške republike. Pokazala sta pismo Zápolje, ki je kot ogrski kralj enako zahteval od njih letno dajatev. Tudi sta opozorila, da stalno ogrožajo Turki njihovo mesto, kar jim onemogoča plačevati letno dajatev. Bučinićevo dejavnost sta prikazala docela drugače kakor Ferdinand, ki je želel, da pošlje cesar v Bučinićevo zadevi razsojevalce v Dubrovnik.¹⁰² Ker je Nikolaj Sorkočević nenadoma umrl, je vse zaviselo od Zamanjeve preudarnosti. Uspelo mu je vzbuditi pri Karlu V. posebno zanimanje za prijateljske odnose do dubrovniške republike. Dosegel je, da odslej ne bo več dovoljeno uporabljati represalij glede blaga dubrovniških trgovcev.¹⁰³ V teh okoliščinah Martinu de Salinas ni kazalo, da razpravlja tudi o letni dajatvi Dubrovčanov, pa tudi ne v Bučinićevo korist.

Ker je uspelo dubrovniški vladi, da je pridobila naklonjenost Karla V., so se trudili tudi doseči, da kralj Ferdinand ne bi več podpiral bratov Bučinić. Skoraj mesec dni se je posvetoval senat, kako bi odgovorili na zadnje ultimativno kraljevo pismo. Hieronim Bunić (de Bona) je prejel za svoje poslanstvo skrbno preudarjena navodila.¹⁰⁴ Najprej naj bi predal darila, potem šele pojasnil namen svojega poslanstva in pazil, da bo pri sprejemu s kraljem

⁹⁹ K. O. Müller, *Quellen zur Handelsgeschichte der Paumgartner von Augsburg (1480–1570), Deutsche Handelsakten des Mittelalters und der Neuzeit IX*. Wiesbaden 1955, 183; moja študija: *Villach und der Südosten* 504 sl.

¹⁰⁰ HKAW, GdB 44, fol. 16–16v, 24v–24a (1535, 29. januar), fol. 33v (1535, 11. febr.)

¹⁰¹ A. R. Villa, *El Emperador Carlos V y su corte según las cartas de Don Martín de Salinas, Embajador del Infante Don Fernando (1522–1539)*, Madrid 1903, 584.

¹⁰² Villa, n. d. 603, 623.

¹⁰³ Karel V. je potrdil novembra 1534 dubrovniški republiki trgovske privilegije svojih prednikov, ji zagotovil zaščito Španije in svobodo trgovanja v vseh delih države; J. Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI veku* 46 sl., isti, *Dubrovački portreti* 23 sl.; MSHSM XIV. 284.

¹⁰⁴ Radonić II. 1. 372–380; *Levante* XXI. 9v–15, HAD (1535, 15. maj); NB I/1, 431. P. P. Vergerij in benečanski poslanik na dunajskem dvoru sta menila, da je prišel odposlanec dubrovniške republike tajno plačat kralju tribut, da bi Turki tega ne zapazili.

sam. Poudari naj, da ni bilo pomanjkanje vdanosti in zvestobe vzrok, da prihaja šele sedaj poslanec dubrovniške mestne republike. Dve leti je razsajala kuga v mestu in okolici, prejšnji poslanec je obolel in umrl. Mesto se bori z velikimi težavami. Republika je majhna; leži na nerodovitnih in kamnitih tleh, tesno na meji mogočne osmanske države. Za ohranitev miru in krščanskega imena morajo dati sultanu velik letni tribut. Obilo stroškov imajo tudi zaradi spletke sosedov, ki komaj čakajo priložnosti, da jih popolnoma oropajo. Visoka porta jim je očitala pred kratkim, da so dali svoje ladje cesarju na voljo, čeprav jih je admiral Doria samovoljno zadržal. Mestni prebivalci neutrudljivo potujejo po morju in kopnem, da nekaj pridobe, toda zmedeni časi otežkočajo trgovski promet. Zaradi nesrečnega stanja ne morejo plačevati letne dajatve, ki je pripadala od nekdanjega ogrskega kralju. Mihael Bučinić je nemirne in uporniške narave. Večkrat je vlagal prošnje na papeško kurijo, da doseže spremembe testamentov ali volil v dobre namene. S tem je povzročil premoženjske spore med meščani. Takšna posredovanja pri kuriji pa niso dovoljena brez senatove privolitve.¹⁰⁵ Zaradi ohranitve države tudi niso mogli dopustiti, da poroča kakšen meščan v tujino o dogodkih, ki se pripetijo izven mesta. Ako se posreči prestreči takšne dopise in pridejo v roke sovražnikov, nastanejo velike neprijetnosti in mesto trpi škodo. Bučinić pa ni poročal le uglednim osebam, marveč tudi ljudem najnižjega porekla. Ker pa niso zalegli dobrohotni opomini, so morali v skrbi za mir in neokrnjenost republike seči po odločnih ukrepih. Niso tega storili, ker je obveščal Bučinić kralja, marveč ker je kršil državne zakone. Njegovemu bratu Pavlu so zaupali prodajo soli na tržišču ob ustju Neretve; v svojo veliko sramoto pa je poneveril skupiček, ki je pripadal mestu in sultanu, ter pobegnil v zamejstvo k bratu Mihaelu. Pavlovi poroki so morali povrniti ukradeni denar. Zato je pač bolje, da ostanejo takšni ljudje izven svoje domovine. Poslanec naj izroči darila ne le kralju, marveč tudi kraljici Ani in kanclerju Clesu. Če je krenil Ferdinand zoper Turke, mora poslanec takoj prekiniti svoje potovanje in čakati nadaljnjih navodil. Ako je dospel že na dvor, nikakor ne sme spremljati vladarja na vojnem pohodu, enako ne sme navezati stikov z brati Bučinići. Bunić je odpotoval 15. maja iz Dubrovnika in dospel preko Reke in Ljubljane na Dunaj.¹⁰⁶ Šele 24. oktobra se je vrnil domov, ne da bi kaj dosegel. Ferdinand je pozval dubrovniško vlado, naj pomilosti Mihaela Bučinića in prekliče sodbo, sicer bo odločno nastopil proti dubrovniškim meščanom.¹⁰⁷

Bučinićevo poročanje je zajemalo novice iz Levante, Perzije, Francije, o Karlu V. in Dubrovniku. Na podlagi pisem patricija Andreja Grimanija iz Damaska in nekega trgovca iz Alepa, dalje poročila prijatelja, ki je ravno dospel iz Istanbula, je opisal najvažnejše dogodke v vojni med šahom in Sulejmanom.¹⁰⁸ Medtem ko se je želel sultan pomeriti z nasprotnikom v bitki in je stalno zasledoval perzijskega kralja, se je šah izogibal in umikal v najbolj oddaljene dele svoje

¹⁰⁵ K. Vojnović, *Crkva i država u dubrovačkoj republici*, Rad JAZU CXXI (1895) 7 in op. 201; Radonić II. 1. 393, II. 2. 440.

¹⁰⁶ Radonić II. 4. 364 sl.; Ig. Vojé, *Trgovski stiki med Dubrovnikom in slovenskimi kraji v drugi polovici 15. in v začetku 16. stoletja*, ČZN n. v. 5 (XL) 1969, 226.

¹⁰⁷ MSHSM XIV. 285.

¹⁰⁸ 1535, 10. dec., HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

države. Tako je zašel turški vladar avgusta 1535 pri kraju Jezde, 30 dni hoda vzhodno od Tebrisa (Tabriza) v zasedo in pretrpel močne izgube. Ko se je prepričal, da dlje ne bo mogel vzdržati v sovražni deželi, se je želel pogajati s šahom. Ta pa je zavrnil stavljenе pogoje. Nato se je vrnil sultan v Tebris nazaj, dal mesto opleniti in odpeljal 1500 družin. Med stalnimi spopadi je prišla turška vojska v bližino mesta Vanbost, kjer je nameraval sultan prenočiti. Ponoči je napadla perzijska konjenica, povzročila hud pokol, pognala Turke v beg in osvobodila rojake. Z ostankom svoje vojske je došel turški vladar do Diyarbekira (Qara Amid) na desnem bregu Tigrisa, od koder želi oditi čimprej v Alep, da tam prezimi. Iz Diyarbekira je poslal čauše v Evropo, da sporoče turško zmago; vendar jim niso hoteli verjeti.¹⁰⁹ Konec decembra so prišle iz Sirije v Benetke tri galeote, z njimi Bučiničev prijatelj, ki je zvedel v Tripoliju (Tarabulus) od nekega sla iz sultanovega tabora o težkih izgubah turške vojske.¹¹⁰ Sredi novembra sta dospela Hajredin Barbarossa in korzar Čufud s svojimi ladjami v Istanbul.¹¹¹ Barbarossa je takoj poslal v Azijo vprašat, ali se namerava turški vladar kmalu vrniti. Hkrati so začeli z delom v ladjedelnicah, da popravijo poškodovane ladje in zgrade nove. Dalje si je ogledal otoka Lezbo (Lesvos) in Hijo (Hios), da se prepriča, če sta dovolj utrjena in se moreta ustavljati napadu sovražnega brodovja. To kaže, da so pričakovali Turki po zavzetju Tunisa napad Karla V. na Istanbul.¹¹²

V drugi polovici januarja 1536 so poročali iz turškega glavnega mesta, da sultanov poraz ni bil odločilnega pomena. Pripeljal je svojo vojsko v Alep in poslal v Istanbul vezirja Kasum pašo¹¹³ ter janičarskega ago. Barbarossa se trudi za izgradnjo brodovja, ki šteje 50 opremljenih galer. Ker manjka sposobnih veslačev in izkušanih pomorščakov, bo komaj uspelo pripraviti do spomladi nadaljnjih 50 galer.¹¹⁴ Francoski poslanik La Forest je prispel v Istanbul, ni pa smel potovati v sultanov tabor v Aziji. Trenutno mora hudo prestiti turškemu vladarju, sicer bi dovolili La Forestu, da potuje dalje, kakor leta 1532 Antoniju Rinconu. Poslanik bo mogel izročiti dragocena darila francoskega kralja šele ob Sulejmanovi vrnitvi. La Forest namerava ostati dalje v Turčiji in zastopati ne le koristi vladarja, marveč tudi francoskih trgovcev v Levanti.¹¹⁵ Sultanov sel, ki je sporočil v Dubrovniku novico o zmagi v Perziji, je prišel tudi v Benetke, kjer so ga sprejeli v senatu. Bučinič, ki je videl njega in njegovih pet služabnikov, trdi, da so imeli precej raztrgane obleke in čevlje. Tomažu Mocenigu so naročili, da v imenu signorije čestita sultanu k zmagi v Perziji.¹¹⁶ Konec februarja še niso vedeli v Benetkah, kje je sultan, ali v Alepu, Brusi

¹⁰⁹ 1535, 29. dec., 1536, 11. jan., r. t.

¹¹⁰ 1535, 30. dec., r. t.

¹¹¹ 1535, 10. dec., r. t.

¹¹² 1536, 4. januar, r. t.; Pastor V. 162.

¹¹³ 1536, 27. januar, Bučinič je trdil, da pride Ajas-paša; 1536, 5. februar pa je popravil to trditve; r. t.

¹¹⁴ 1536, 27. januar, r. t. Za leto 1536 so v arhivu naslednja Bučiničeva poročila: januar 4., 11., 14., 16., 20., 27., 31.; februar 5., 9., 16., 22., 26.; marec 1., 5., 7., 15., 24.; april 5., 7., 12., 18., 20., 23., 24., 27., 28.; maj 2., 4., 7., 9., 10., 15., 18., 26., 28.; junij 4., 6., 8., 14., 16., 23., 29.; julij 3., 5., 16., 18., 28., 29.; avgust 7., 18., 22., 25.; (oktober 18. 28.; november 3. Teh poročil ni več.) Kot vire svojih poročil navaja Bučinič: a) dopise, ki jih je mogel pregledati pri cesarskem poslaniku oziroma pri signoriji v Benetkah, b) novice, ki so mu jih sporočili sorodniki, prijatelji in potniki, zlasti iz Dalmacije. Pri tem je pomagal tudi Antonio de Camera, prim. HHStAW, U. A. I. fasc. 27 (1535, 15. november).

¹¹⁵ 1536, 11. in 27. januar, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

¹¹⁶ 1536, 16. in 22. februar, r. t.

(Bursi) ali že na poti v Istanbul. Le to je bilo znano, da je odjadral Barbarossa s sedmimi galejami v zaliv pri Izmitu, od koder bi pripeljal iz Azije prihajajočega sultana v Istanbul. Počasi so se le zvedele nekatere novice, najprej iz Florence (Firenze), potem od hercegnovijskega kadije; šele 5. marca je prinesla ladja iz Dubrovnika zanesljivo vest, da je dospel sultan 8. januarja v glavno mesto. Dubrovniška republika je odpravila 22. februarja svoje poslane z darili, da čestitajo sultanu k zmagi. Bučiničev prijatelj iz Šibenika, ki je vzel pobiranje dajatev v Turčiji v zakup, je pripovedoval, da ni bila turška vojska v bojih s Perzijci tako močno poražena kot uničena zaradi lakote, mraza in bolezni. Turški vladar se je vrnil komaj z desetino svojih vojakov domov in še ti so bolj podobni okostnjakom kot ljudem.¹¹⁷

Kmalu po svojem prihodu je dal sultan zgrabiti in usmrtiti dva kristjana. Prvi je bil Dubrovčan, pri katerem so našli pismo iz Florence, ki je opisovalo zmago Karla V. v Afriki. Drugi pa je bil francoski tajni agent Marco Nicolai (de Nicolo) iz Benetk. Bučinič ga je videl leta 1534 na Dunaju, kjer je čakal na prihod Ludovika Grittiija.¹¹⁸ V zimi 1535/36 je dospel iz Levante s pismom za Franca I. v Benetke, kjer je obolel. Komaj je okreval, je moral zopet v Levanto. V Benetkah so mu izročili pismo velikega vezirja, na kar je odpo-toval dalje v Istanbul. Bučinič je bil mnenja, da se pogaja Franc I. s sultanom zaradi gradnje brodovja in kopenske vojske. Ko se je konec februarja Marco zopet vračal in je čakala nanj ladja na ustju Neretve, je zatrjeval Bučinič kralju Ferdinandu, da bi mogli mnogo zvedeti o odnosih Francije s sultanom, ako bi ga ujeli.¹¹⁹ Zakaj so ga dali Turki sedaj usmrtiti, je težko reči; morda je bil v turškem taboru v Aziji in je pozneje pripovedoval, da so premagali Perzijci turškega vladarja.¹²⁰ Sultan se je maščeval tudi nad janičarji, ki so povzročili prejšnje poletje med njegovo odsotnostjo nemire v glavnem mestu. 150 janičarjev je dal deloma obglaviti, deloma skupaj z ladjami, v katerih so ležali zvezani, sežgati. Najboljši dokaz za klavrn izid perzijske vojne pa je bilo dejstvo, da benečanski in dubrovniški trgovci, ki so največ kupčij sklepali ob vrnitvi turških vojsk z vojnih pohodov, tokrat niso mogli trgovati s turškimi vojaki, ki so se vrnili domov, ker niso imeli niti denarja niti plena.¹²¹

Silen vtis je povzročila vest o usmrtitvi velikega vezirja Ibrahima paše marca 1536. Za to dejanje turškega vladarja so navajali različne vzroke. Benečani so trdili, da sta jih Barbarossa in La Forest obrekovala pri sultanu, medtem ko je menda govoril Ibrahim njim v prid in so ga zaradi tega osumili, da je dogovorjen s sovražniki. Po drugi inačici so sovražile žene harema velikega vezirja in hujskale sultana, češ da ga prezira Ibrahim in se baha, kot bi bil on pravi vladar države. Ne majhen povod za nasilno smrt pa je bilo bogastvo velikega vezirja. V njegovi hiši so našli poleg draguljev okoli 5 milijonov dukatov v zlatu.¹²² Ista usoda je zadela še dva dostojanstvenika, defterdarja Bali-bega, ki je prišel na mesto po Ibrahimu obdolženega Skender-celebija, in Ceste-baliija, Ibrahimovega višjega dvorskega upravnika.¹²³ S tem pa

¹¹⁷ 1536, 26. februar, 1. in 5. marec, r. t.

¹¹⁸ 1536, 16. in 22. februar, r. t.

¹¹⁹ 1536, 22. februar, 5. in 7. marec, r. t.

¹²⁰ 1536, 15. marec, r. t.

¹²¹ 1536, 24. marec, r. t.; o kupčevanju z vojaki prim. R. Samardžić, *Dubrovčani u Beogradu, Godišnjak muzeja grada Beograda* II (1955) 68.

¹²² 1536, 17. in 20. aprila, r. t.; Hammer III. 161 sl., Jorga GOR II. 349.

¹²³ 1536, 23. in 24. aprila, 10. maj, 4. junij, r. t.; Hammer III. 144. sl., 156.

še ni prenehalo prelivanje krvi. Sultan je dal usmrtiti Ibrahimovega sorodnika, Ahmata, sandžakbega Galipolija (Gelibolija). Sulejman mu je zaupal na predlog velikega vezirja brambo meje v Aziji. Kot deček je živel v Dubrovniku in se preživljal s tem, da je dostavljal meščanom meso s trga v njihove hiše. V službi turškega vladarja pa ga je pripeljala sreča skupaj z Ibrahimom do visokih časti.¹²⁴ Vest, da je prišlo pet čaušev k hercegovskemu sandžakbegu, ki naj bi ga takoj povedli v Istanbul, kaže, da je tudi ta dostojanstvenik zapisan smrti.¹²⁵ Dalje so odstavili Kasum pašo; na njegovo mesto je prišel beglerbeg Rumelije.¹²⁶ Tudi Jurij Gritti je postal žrtev turškega vladarja. Oropali so ga vsega premoženja. Predložiti je moral račun celo o zneskih, ki jih je dobil od brata Ludovika.¹²⁷

V začetku leta 1536 v Beogradu in drugih krajih ni bilo opaziti znakov za priprave na pohod po kopnem. Pač pa so v smederevsko-beograjskem sandžaku docela izplačali skoraj dve leti neporavnano plačo vojakom. V drugi polovici aprila je dal objaviti sultan v dubrovniški okolici drugi poziv, da bi se vsi pripravili na vojno. S perzijske meje so prihajale vznemirljive vesti, da je sklenil šah mir s svojimi nasprotniki na severovzhodu in da ogroža turške pokrajine v sosesčini. Zato naj bi se zbrala turška vojska na azijski strani v bližini glavnega mesta. Bučinićev prijatelj iz Istanbula je poročal, da je osvojil perzijski kralj ozemlje, ki ga je zasedel sultan v zadnjih dveh letih; ni pa upanja, da bo šah prodiral dalje.¹²⁸ Bližnji Sulejmanov pohod je dokazovalo tudi običajno izterjavanje davka od vseh podložnikov. Ta ukrep naj bi nadomestil škodo, ki je nastala v perzijski vojni. Ni pa še znano, kam bodo krenili Turki. Zaenkrat niso dovažali živil in vojnega materiala v Beograd. Pač pa utegnejo vpasti na Ogrsko in Hrvatsko. Iz Dubrovnika so javili, da zbirajo čete med Sofijo in Skopjem. Možno je, da jih pošljejo v Valono (Vlorë) in odtod napadejo z brodovjem obalo Apulije. S tem naj bi prisilili cesarja, da razdeli svoje čete.¹²⁹ Sredi maja je prišlo obvestilo o zbiranju vojaštva v Bosni, morda kot priprava za napad na ozemlje kralja Ferdinanda. Od tega jih nikakor ne bi odvrčal pred kratkim s Sulejmanom sklenjeni mir zlasti, ako mejne pokrajine niso dovolj zavarovane.¹³⁰ Beneški poslanik na Ferdinandovem dvoru je javil julija 1536, da namerava več sandžakbegov napasti Kranjsko. Pavel Bučinić je pisal iz Trsta, da je zvedel Janž Kacijaner od svojih obveščevalcev, da je zahteval bosenski sandžakbeg čim več mož od vsake hišne skupnosti tako, da bi ostal doma samo po eden. Turški vladar je dovolil sandžakbegom na meji, da pripeljejo s svojih roparskih pohodov tudi sužnje, ker jih potrebuje.¹³¹ Iz Splita so zvedeli, da zbira vojvoda Murat ob Cetini konjenico in pešce, tudi je dal izdelati železne droge, kakor jih uporabljajo pri obleganjih. Zato menijo, da bo napadel Klis. V Beogradu pa je le običajno število posadke.¹³²

¹²⁴ 1536, 7. maj, r. t.

¹²⁵ 1536, 9. maj, r. t.

¹²⁶ 1536, 18. maj, r. t.

¹²⁷ 1536, 7. julij, r. t.

¹²⁸ 1536, 24. marec, 5. april, 2. in 6. maj, 4. junij, r. t. U. A. I. fasc. 28.

¹²⁹ 1536, 7. maj, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

¹³⁰ 1536, 18. maj, r. t.

¹³¹ 1536, 3. julij, r. t.

¹³² 1536, 16. julij, r. t.

Poročila o gradnji in številu ladij v Istanbulu so se močno razlikovala med seboj. Barbarossa hoče opremiti brodovje nekako 100 ladij. V ta namen je dobil davčni denar, da najame pomorščake in veslače.¹³³ V začetku aprila so sporočili, da bo v kratkem odplul s 50 ladjami in se pridružil 27 galejam, ki so izven Bospora, ker namerava napasti Sicilijo in Neapeljsko kraljestvo. V drugi polovici aprila so se ukvarjale turške ladje deloma z morskim roparstvom pri Siciliji, deloma so križarile nedaleč od otoka Korčule in so najbrž povzročile škodo v Apuliji.¹³⁴ Iz istanbulskega pisem v maju je bilo povzeti, da je prevzel korzar Čufud poveljstvo 20 galer in se pelje k otoku Tenedos ali Lezbo (Lesvos), kjer se mu priključi 15 ladij iz Rodosa in 12 iz Aleksandrije. Možno je, da pride brodovje v Valono (Vlorë), od koder se da najlaže napasti Neapeljsko kraljestvo.¹³⁵ Da pospeši opremo brodovja, je dal turški vladar zadržati ladje lastnih ali beneških podložnikov iz Krete in odpeljati njihove mornarje, ker so bili izkušeni v morski plovbi.¹³⁶ Šele 11. junija je menda odplul za admiralata postavljeni Hajredin Barbarossa z delom brodovja k otoku Tenedos, kjer čakajo nanj druge ladje. V Egejskem morju se pridružijo še ladje korzarjev. Dolgo niso vedeli, kam bo jadralo brodovje. Le to je bilo znano, da je dospel Barbarossa konec junija v Modon (Methoni) na Moreji (Peloponezu). Šele 1. avgusta so sporočili iz Palerma, da so zagledali brodovje pred Tripolijem. Pristaši Francozov v Benetkah so širili vest, da je naročil sultan Barbarossu, naj plove v Marseille.¹³⁷ Dubrovniški poslanci, ki so se vrnili domov, so poročali, da je opremil turški vladar 80 galij in vkrcal 3000 janičarjev. To brodovje namerava priti v Valono, kjer grade transportne ladje za konje in jezdece. To delajo na željo francoskega kralja, da s tem odvrnejo cesarja od nameravanega vojnega pohoda v Francijo. Bučinić pa je ugotovil, da je odplulo le 40 galer in da niso vkrcali vojakov. Iz Perzije je mogel sultan pripeljati kvečjemu 2000 janičarjev nazaj. Pač pa utegne brodovje zares priti v Valono. Bosenski in zborniški sandžakbeg pač ne bosta prišla s svojimi četami tja, marveč napadala Ferdinandove dežele. O gradnji prevoznih ladij v Valoni ni znano niti v Neaplju niti v Benetkah, dasi Otranto in Krf nista daleč od Valone.¹³⁸

Prvi znaki resnih zapletljajev Benetk z Osmani so utegnili biti krvavi spopadi med prebivalci beneškega Kotora in turškega Hercegnovega.¹³⁹ Beneška republika se je skrajno prizadevala, da živi v miru s Turki. Ko so dali Benečani z neko ladjo popolnoma zapreti pristanišče Klisa in se je zaradi tega na prošnjo Petra Kružića pritožil cesarski poslanik v Benetkah, je izjavil dož, da so skušali s tem preprečiti prinašanje plena in drugega Turkom odvzetega blaga. Ker pa je spadalo pristanišče pod jurisdikcijo Klisa in s tem pod Ferdinandovo vrhovno oblast, je priporočil Bučinić dunajskemu dvoru, naj skrbe za odpravo zapore, ki ogroža važno trdnjavo Klis.¹⁴⁰ Kmalu nato so opremili Turki zopet tri ladje (fuste) v Obrovcu in odpeljali pri kraju Cattolica, severno od Senigalie, na ozemlju urbinskega vojvode deset ljudi. Bučinić se je čudil, kako se je moglo to zgoditi, ne da bi to opazili Benečani, zlasti še

¹³³ 1536, 24. marec, r. t.

¹³⁴ 1536, 2. maj, r. t.

¹³⁵ 1536, 14. junij, r. t.

¹³⁶ 1536, 29. junij, r. t.

¹³⁷ 1536, 16. in 28. julij, 18. in 22. avgust, r. t.

¹³⁸ 1536, 29. julij, r. t.

¹³⁹ 1536, 28. april, 4. maj, r. t.

¹⁴⁰ 1536, 26. maj, r. t.

ker so trdili, da so ti Turki napadli tudi nekaj ladij iz Zadra.¹⁴¹ Pod vplivom Barbarosse in Francozov se je očitno poslabšal odnos Benetk do Sulejmana. To je prišlo do izraza, ko se je oglasil bailo pri sultanu zaradi draguljev, ki so jih dobavili benečanski trgovci umorjenemu velikemu vezirju Ibrahimu, pa še niso bili plačani. Turški vladar je odklonil zahtevo, da bi jih vrnil, in je očital Benečanom, da ne goje pravega prijateljstva zanj in za njegovega »brata« francoskega kralja, pač pa pomagajo cesarju z denarjem in vojaki, kar bodo še obžalovali. On ne bo nikdar pustil Francozov na cedilu, marveč jim bo poslal pomoč po morju na Francosko.¹⁴²

Pripetljaj beneškega ladjevja s turškimi ladjami pri Valoni je moral zaostriti položaj. Pri tem so imeli Benečani tedaj menda le 14 galer, ki so bile na raznih krajih Jadranskega in Egejskega morja.¹⁴³ V tej nevarnosti so nameravali opremiti v Benetkah nadaljnjih šest ladij, na Krfu in drugod 15. Sultan je zahteval zaradi napada na turške ladje odgovor v 60 dneh. Benečani so še vedno upali, da poravnajo spor s poslanstvom.¹⁴⁴

Natančno je poročal Bučinić o dejavnosti francoskega kralja. S pomočjo svojih agentov je pridobil Švicarje zase; njegovi poslanci so krenili k cesarju, papežu Pavlu III. in v Benetke.¹⁴⁵ Že konec leta 1535 je močno snubil Franc I. beneško republiko. Pozval je doža in Svet desetih, naj odpadejo od cesarja in se mu pridružijo, za kar je dajal velike obljube. V Benetkah se je že širila govorica, da sta sklenila francoski in angleški kralj zvezo s sultanom, ki so ga pozvali, naj pošlje čete v Italijo. Vendar so menili, da tega Turki ne bodo tvegali, ker so oslabljeni zaradi perzijske vojne in je cesar v Italiji.¹⁴⁶ V Benetkah so bile tajne avdiience in številna posvetovanja. Tedni so minili in še vedno niso odgovorili francoskemu poslaniku.¹⁴⁷ Tedaj je odpravil Franc I. izrednega poslanika, ki naj prikaže Benečanom cesarjevo oblast, ki ogroža vse kneze. Proti njemu želi francoski vladar ohraniti krščansko svobodo. Zato je voljan priti z vso svojo vojsko v Italijo. Ako se mu priključijo Benečani, bodo zanesljivo zmagali. Francoski kralj jim je obljubil Neapeljsko kraljestvo in polovico milanske vojvodine. Benečani so si izgovorili rok za premislek, se posvetovali teden dni, pogosto pozno v noč in končno z veliko večino (242 : 8 glasov) odklonili predlog.¹⁴⁸ Toda Franc ni prenehal nadlegovati Benečanov. Tudi papež je skušal vplivati nanje in jim je menda obljubil Raveno in Cervio.¹⁴⁹ Iz Lyona so že sporočili, da je dal francoski vojskovodja pri Grenobleu postaviti most čez reko Durance, da s tem omogoči transport topov in drugega vojnega materiala v Italijo.¹⁵⁰ Z vpadom v Savojsko in zavzetjem mesta Ženeve (Genève) je izbruhnila vojna.¹⁵¹ Francoska vojska je sestajala iz Gaskonjcev in drugih Francozov, Nemcev, Švicarjev in štela okoli 100 000 mož. Švicarji

¹⁴¹ 1536, 29. junij, r. t.

¹⁴² 1536, 14. junij, r. t.

¹⁴³ 1536, 16. julij, r. t.

¹⁴⁴ 1536, 23. in 29. junij, 7. avgust, r. t.

¹⁴⁵ 1536, 4. januar, r. t.

¹⁴⁶ 1535, 27. dec., r. t.

¹⁴⁷ 1536, 14., 16. in 20. januar, r. t.; H. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig* III. 25. sl.

¹⁴⁸ 1536, 27. januar, r. t.

¹⁴⁹ 1536, 31. januar, 22. februar, r. t.

¹⁵⁰ 1536, 26. februar, r. t.

¹⁵¹ 1536, 1. marec, r. t.

so zasedli Chambéry, savojski vojvoda se je umaknil v Turin.¹⁵² Povsod so zbirali vojake, tudi v Nemčiji so nabirali nove najemniške čete. Filip de Chabot, francoski veliki admiral, je menda že ogrožal Italijo z armado nekako 15 000 mož. V Turinu je okrepil cesarski vojskovodja Antonio de Leyva posadko tudi z nemško pehoto.¹⁵³ Ko so zapustili Španci Turin, je zasedla mesto francoska vojska, ki je krenila še do Dore Baltee, nedaleč Vercellija. Maja pa so se začeli Francozi umikati čez Alpe in pustili posadke le v Turinu in Fossanu.¹⁵⁴ Aprila 1536 je poslal francoski kralj Janeza de Guise, škofa v Metz in lotarinškega kardinala k cesarju in papežu.¹⁵⁵ Iz Rima so sporočili, da govor Karla V. z dne 17. aprila pred papežem, kardinali in poslaniki ni pomiril Franca I., marveč ga je močno razjezil.¹⁵⁶ Kot odgovor nanj je poslal francoski kralj 11. maja pismo papežu, čigar prepis je posredoval Bučinić dunajskemu dvoru.¹⁵⁷ Po razgovoru z lotarinškim kardinalom je moral papež spredvideti, da je postala možnost sprave nasprotnikov neznatna. Kljub temu je skušal v zadnjem trenutku odvrniti nesrečno borbo in je poslal kot legate kardinala Marina Caracciola k cesarju, kardinala Agostina Trivulzia k Francu I. in Francesca Quiñones, kardinala de Santa Croce v Nemčijo in k Zápolju.¹⁵⁸

Posebno se je zanimal Bučinić za živahne zveze kralja Franca I. s sultanom. Njegov poslanik La Forest je bil zelo priljubljen pri turškem vladarju in velikem vezirju. Sultan je baje obljubil francoskemu vladarju, da pošlje 10 000 konjenikov v Italijo.¹⁵⁹ Nekega dne je prosil veliki vezir Ajas paša za pojasnilo o zemljepisni legi Francije. Ko je videl na karti, kako obdajajo državo skoraj povsod cesarjeve pokrajine, je menil veliki vezir, da ima kralj zlobnega sosedu.¹⁶⁰ Istanbulska pisma so dospela navadno preko Dubrovnika v Benetke. Dne 1. aprila pa je prišlo La Forestovo pismo za Dubrovčana Bernarda Pucića (de Pozzo), ki se je mudil v Benetkah; ta ga je takoj predal tamkajšnjemu francoskemu poslaniku.¹⁶¹ Kakor je zvedel Bučinić, naslavlja Florentinec Antonio Bartoli, pisar v dubrovniškem računskem uradu, istanbulske pošiljke pogosto na Jakoba della Croce iz Milana, povečini pa poteka korespondenca od Bartolija k dubrovniškemu nadškofu Filipu Trivulzio, ki jo pošilja francoskemu poslaniku v Benetke. Da bi zvedeli tajno dogovarjanje sultana s Francozi, bi bilo po Bučinićevem mnenju potrebno, da pridobe s posredovanjem florentinskega vojvode brata Antonija in Zenobija Bartoli. Spise, ki gredo preko njih, naj bi odprla, prepisala, ponovno zapečatila in odpremila; prepise pa poslala cesarju ali Ferdinandu.¹⁶² Večkrat je poslala dubrovniška vlada sla s pismi iz Istanbula v Poreč (Istra), od koder so jih na

¹⁵² 1536, 5. marec, r. t.

¹⁵³ 1536, 24. marec, r. t.

¹⁵⁴ 1536, 5. april, 9., 18., 28. maj, r. t.

¹⁵⁵ 1536, 24. april, r. t.

¹⁵⁶ 1536, 27. april, r. t.; Pastor V. 174 sl. Ob istem času je dobil Karel V. sporočilo o vrnitvi Sulejmana v Istanbul in potovanju Barbarosse v turško prestolnico.

¹⁵⁷ 1536, 28. maj, r. t.; Pastor V. 185.

¹⁵⁸ 1536, 7. maj, 16. junij, r. t.; NB I/1, 73, 74 op. 1; Pastor V. 122.

¹⁵⁹ 1536, 5. april, r. t.

¹⁶⁰ 1536, 7. julij, r. t.

¹⁶¹ 1536, 7. april, r. t.

¹⁶² 1536, 24. marec, r. t.; Zenobio Bartoli je bil konzul »nationis messanensis« (= Messina); prim. J. Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI. v.*, 139 op. 2.

skrivnem prenesli v Benetke, oddali pisma za francoskega poslanika in prevzeli dopise za La Foresta.¹⁶³ Avgusta 1536 so dali Dubrovčani nekega Francoza, ki je želel po La Forestovem naročilu potovati v Benetke, prepeljati z oboroženo brigantino. Ker so v Dubrovniku zelo skrbno pospeševali dopisovanje francoskega kralja, je Bučinić podsmehljivo pristavil: Kdor pa kralju Ferdinandu sporoča novice, zasluži smrt!¹⁶⁴

Širok prostor zavzemajo v Bučinićevih obvestilih novice o cesarju Karlu V. Po zavzetju Tunisa je prišel v Neapelj. Tam se je posvetoval z neapeljskim podkraljem in plemstvom kraljevine. Semkaj so prispela številna poslanstva: Pier Luigi Farnese v papeževem imenu, ferarski vojvoda, beneški poslanci in florentinski vojvoda Alessandro de' Medici.¹⁶⁵ Ker je prišel tedaj Karel V. kot vladar Neapeljskega kraljestva prvič v deželo, je sklenila dubrovniška vlada po starem običaju izročiti cesarju dragocena darila, ki so jih kupili v Benetkah. Senat je izbral za poslanca Hieronima Gradića (de Gradi) in Marina Zamanjo, ki sta krenila po najkrajši poti preko Barlette v Apulijo na dvor Karla V.¹⁶⁶ Čestitala sta mu k zmagi nad korzari severne Afrike in prosila, da uveljavi svobodo, ki so jih podelili vladarji Neapeljskega kraljestva dubrovniški republiki. Nadalje sta prosila, da ne bi uporabljali dubrovniških ladij za vojaške namene zoper Osmane in njihove zaveznike. Kapitanom domačih ladij, ki sta jih našla v Neaplju, sta zabičala, da se morajo strogo držati prepovedi dubrovniške vlade in ne smejo v nobenem primeru sodelovati v akcijah zoper Turke.¹⁶⁷ Končno sta se prizadevala za oprostitev zajetih ladij, zlasti dubrovniškega trgovca Tomaža Skočibuhe.¹⁶⁸ Ko je nanese pogovor na brata Bučinić, sta se ravnala po navodilih, ki so jima jih dali v Dubrovniku, češ da je Mihael uporniške narave, ki ne bi znal mirno živeti, tudi ako se vrne domov. Zato naj ostane zunaj, kjer mu je ljubo, kajti s svojim premoženjem v Dubrovniku sme prosto razpolagati. O predlogu pomilostitve poslanca nista upravičena razpravljati.¹⁶⁹ Pri Karlu V. zelo priljubljeni Zamanja je mogel dano nalogo tudi to pot uspešno opraviti in prepričati cesarja o vdanosti mestne republike. Karel V. je ostal v Neaplju do marca 1536. Iz tega časa je poročal Bučinić o cesarjevi odločitvi glede florentinskih emigrantov, ki so se prišli pritožiti zoper florentinskega vojvodo. Dalje je javil, da je papež resno zaskrbljen zaradi nameravanega cesarjevega prihoda v Rim.¹⁷⁰ V Benetke je poslal Karel V. svojega komornika Luisa de Avila na pogajanja.¹⁷¹ Dne 4. aprila je došel cesar s spremstvom do Sv. Pavla izven mestnega obzidja (S. Paolo fuori le mura), kamor so mu prišli številni plemiči, prelati in mestna oblastva naproti. Naslednji dan je slovesno prijezdil Karel V. v Rim. O vseh dogodkih je pričal tiskan letak, ki ga je poslal Bučinić Ferdi-

¹⁶³ 1536, 8. junij, r. t.

¹⁶⁴ 1536, 4. maj, 5. junij, 29. julij, r. t.

¹⁶⁵ 1535, 10. in 27. dec.; 1536, 4. januar, r. t.; Pastor V. 165 sl.

¹⁶⁶ 1535, 10. dec., r. t.

¹⁶⁷ 1536, 8. januar, *Secreta* I. fol. 123 HAD.

¹⁶⁸ 1536, 5. februar, r. t. fol. 123v.

¹⁶⁹ 1536, 5. januar, *Secreta* I. fol. 123 HAD; 1536, 11. januar, Radonić II, 1, 386–397.

¹⁷⁰ 1536, 4., 11., 20. in 31. januar, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

¹⁷¹ 1536, 5. marec, r. t.

nandu.¹⁷² Grof Gvidon Rangoni iz Modene, ki je stopil v papeško službo, je odšel pred cesarjevim prihodom v Piacenzo.¹⁷³

Dne 18. aprila je zapustil Karel V. Rim in krenil preko Florence in Lucche k svoji vojski. Lotariški kardinal je govoril s cesarjem in se vrnil v Francijo. Za mir ni bilo več upanja.¹⁷⁴ Karel V. se je odločil, da vdre z vojsko na Francosko. Kralj Franc I. pa je bil o tem obveščen in je zbral svoje čete med Alpami in Lyonom. Menda je poslal vodjo najemniških čet Štefana Colonna, gospoda Palestrine z 10 000 možmi v Marseille, da brani mesto. Hkrati je prepovedal vsako poštno zvezo med Italijo in Španijo preko Francije.¹⁷⁵

Suhozemna vojska Karla V. je štela 40 000 mož, Alfonso de Avalos, mejni grof Guasta je imel 12 000 mož. Vojvoda Alba naj bi z 10 000 možmi nadaljeval obleganje Turina. Pri Mirandoli naj bi oddelek 6000 mož preprečeval morebitno rovarjenje Cagnina in njegovih pristašev.¹⁷⁶ Francozi so se trudili, da povzročijo v cesarjevi odsotnosti nemire v Italiji. V ta namen se je dogovarjal francoski poslanik v Ferrari s svojimi pristaši, ki so zbirali pod poveljstvom Cagnina vojake. Francoski državni svet je menda sklenil izvesti izkrcanje čet v Civitavecchiji, ki je bila obdana od posesti Francozom naklonjene rodbine Orsini, in sestaviti oborožene oddelke, ki naj bi napadli tudi Florenco.¹⁷⁷ Cesar je pozval Andreja Doria iz Genove in Antona de Leyva iz tabora pred Turinom v Asti na posvet. Benečanski poslanik pri Karlu V. je poročal, da ga je dal poklicati cesar k sebi in dejal, da troši signorija brez koristi denar za čete, ki stoje pri Venzoni v Furlaniji. Bolje store, ako se pridružijo cesarskim četam in skupaj krenejo na Francosko. Kajti po končani vojni s Francijo namerava oditi na pohod zoper Turke.¹⁷⁸ Benečani pa so se bali, da bi se obrnil Karel V. po zmagi nad francoskim kraljem proti njim. Kakor je zvedela signorija, se je uprl del cesarjevih italijanskih vojakov. Pod stotnikom Maramaldom Fabrizio je ušlo 500 Italijanov s spretnimi vodniki čez gore k Francozom. Končno so dovolili 5000 upornim vojakom, da gredo, kamor hočejo.¹⁷⁹

Dne 7. julija so predali oblegani Francozi mesto Fossano. Cesar je sedaj pregledal svojo vojsko in jo razvrstil v tri oddelke: prednja četa pod mejnim grofom Guasta, lahka konjenica pod Ferdinandom Gonzaga, drugi oddelek pod Karlom V., težka konjenica pod vojvodom Albo, zaščitnica pod Antonijem de Leyva.¹⁸⁰ Pri Turinu so pustili še nadaljnjih 15 000, pri Milanu 7000 mož.¹⁸¹ Dne 12. julija je krenil Karel V. v Francijo.¹⁸² Kmalu so se vneli boji tudi v Pikardiji. Konjenica je ubrala obalno pot preko mejne grofije Finale in ozemlja, ki je pripadalo h Genovi, pehota pa je korakala skozi mejno grofijo Tenda v smeri Nice, kamor je došel cesar 25. julija.¹⁸³ Cagnino in Guido Rangoni sta razpravljala s florentinskimi emigranti in francoskimi

¹⁷² 1536, 7. in 12. april, r. t.; Pastor V. 172.

¹⁷³ 1536, 9. in 22. februar, 17. april, r. t.; *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

¹⁷⁴ 1536, 23. april, 2., 7. in 18. maj, r. t.

¹⁷⁵ 1536, 8. in 23. junij, r. t.

¹⁷⁶ 1536, 6. junij, r. t.: Giovanni Francesco Gonzaga da Bozolo, imenovan Cagnin,

¹⁷⁷ 1536, 14., 16. in 23. junij, r. t.

¹⁷⁸ 1536, 4., 8. in 23. junij, r. t.

¹⁷⁹ 1536, 29. junij, 3. in 16. julij, r. t.

¹⁸⁰ 1536, 29. julij, r. t.

¹⁸¹ 1536, 16. julij, r. t.

¹⁸² 1536, 18. julij, r. t.; po Pastorju V. 182 je vdrl Karel V. 25. julija v Provanso.

¹⁸³ 1536, 7. avgust, r. t.

pristaši. Tudi z novim francoskim poslanikom v Benetkah Jurijem Armagnacom, škofom iz Rodeza, so se dogovarjali. Po cesarjevi odločbi je izgubil Cagnino svoje premoženje in viteški stan; njegove kastele so podelili drugim.¹⁸⁴ Pristaši Francozov v Benetkah so širili vest, da pride de Montignon z 12 000 možmi v Italijo in se mu bo pridružilo 8000 mož iz Graubündena. Gotovo je pošiljal Franc I. večje vsote denarja v Benetke in poveril grofa Gvidona Rangonija z organizacijo čet, ki jih bodo postavili v Italiji. Dne 5. avgusta 1536 je odpotoval Rangoni iz Benetk v Mirandolo, kamor so prihajali od vseh koncev ljudje, ki jih pa Galeotto II. grof Mirandole, ni pustil v mesto. Pri pregledu čet so menda našli 6—8000 vojakov. Poveljstvo nad prednjo četo naj bi prevzel Cagnino, nad glavnino pa grof Rangoni. Menda so pripravljali napad na Genovo.¹⁸⁵ Pri tem se je želel udeležiti tudi Cesare Fregoso iz Genove, ki je bil v benečanski službi v Veroni. Brez dovoljenja beneškega senata je zapustil Verono z 200 konjeniki in krenil v Mirandolo. Zato ga je proglasil senat za izdajalca, odstavil od poveljniške službe, mu zaplenil premoženje ter izgnal njega in njegovo rodbino. Njegova žena je bila sestra grofa Gvidona Rangonija. Podlegel je obljubam francoskega kralja v upanju na vrnitev v Genovo,¹⁸⁶ kjer je bil njegov oče nekoč dož, pozneje pa izgnan. Neki odposlanec Franca I. je prigovarjal urbinskemu vojvodu, generalnemu kapitanu beneške vojske, naj se ne vtika v italijanske razmere; vendar je bilo dovolj znano, da je vojvoda cesarjev pristaš.¹⁸⁷ Beneški poslanički so si prizadevali razširjati slabe vesti: da je izbruhnila kuga v cesarski vojski, da so že potolkli cesarsko vojsko v Flandriji, da ogroža Avstrijo turška konjenica, da je izgubila tirolska grofija zaradi številnih vojaških pohodov toliko prebivalcev, da manjka rudarjev.¹⁸⁸ Žal s tem nehajo Bučiničeva poročila o Karlu V. Zato iz njih ni razvidno, da se je popolnoma izjalovil cesarjev vpad v Provanso.¹⁸⁹

Iz Dubrovnika je dobil Bučinić obvestilo, da je dala republika že februarja 1536 zadržati vse svoje ladje v Jadranskem morju ter s tem preprečila njihovo udeležbo pri kakršni koli cesarjevi vojaški akciji. Kapitanom je strogo prepovedala, da bi jadrali proti zahodu, ker bi jih utegnil Karel V. zaseči in porabiti za svoje brodovje. Doslej so zbrali Dubrovčani že 10 tovornih ladij; zasedrane so bile v bližini Dubrovnika. 7—8 galer bi jih moglo z nenadnim napadom zavzeti. Bučinić je bil prepričan, da bi večina dubrovniških mornarjev raje služila cesarju ko sultanu. Ako bi pri Messini zadržali dubrovniške ladje, bi ne mogle jadрати iz zahodnega Sredozemskega morja v Jadransko morje ali na vzhod. Pač pa so Dubrovčani dovolili, da vozijo njihove ladje v Levanto in na ozemlje turškega vladarja. Ker pozna Barbarossa spretnost dubrovniških mornarjev in sultan sedaj nima dovolj sposobnih pomorščakov, utegne pridobiti od 10 dubrovniških ladij preko 700 izkušenih mornarjev, ki bi zadoščali za krmarenje 50 galej.¹⁹⁰

Bučinić je zvedel, da je poslala dubrovniška vlada v začetku marca malo ladjo na Reko in dala naskrivaj sporočiti kralju Ferdinandu nekaj novic

¹⁸⁴ 1536, 5., 7. in 16. julij, r. t.

¹⁸⁵ 1536, 7., 22. in 25. avgust, r. t.

¹⁸⁶ NB I/1, 579, op. 1.

¹⁸⁷ 1536, 18. avgust, r. t.

¹⁸⁸ 1536, 7. avgust, r. t.

¹⁸⁹ Pastor V. 183; o pohodu Karla V. in delovanju francoskih pristašev v Italiji prim. Karl Hafner, *Der österreichische Feldzug in Italien 1536, Zeitschrift d. histor. Vereines für Steiermark* XXIII (1927) 118—160, XXIV (1928) 20—60.

¹⁹⁰ 1536, 26. februar, 1. marec, r. t.

iz Levante. Morda hočejo s tem doseči, da vladar ne bi več terjal dolžne letne dajatve.¹⁹¹ Mesec dni pozneje je ugotovil Bučinić, da je pozval sultan dubrovniško signorijo, naj mu prizadevno sporoče vse, kar zvedo o cesarju in Ferdinandu. Nato je pisal dubrovniški svet meščanom, ki se mude v Benetkah, naj poizvedujejo in nujno poročajo.¹⁹² Nepričakovano se je obrnilo več dubrovniških trgovcev do Bučinića in ga prosilo za posredovanje pri cesarskem poslaniku v Benetkah in kralju Ferdinandu v naslednji trgovski zadevi. Doslej so dobivali priljubljene Carasia (Karissé) tkanine po kopnem preko Ferrare. Zdaj so dali pripeljati omenjena blaga v Trst, od koder bi jih dobivali po morju. To bi povečalo mitniške dohodke v Ferdinandovih deželah za 4000 skudov. Naložili so 65 bal s 540 kosi v vrednosti 6000 dukatov na tržaško ladjo, toda že pri Poreču so jo ustavili Benečani in zaplenili tovor kot kontrabant. Bučinić je opozoril dunajski dvor na zadevo in prosil, da jo čimprej rešijo že zaradi finančne koristi. Saj so po bolonjski pogodbi iz leta 1520 cesarski in Ferdinandovi podložniki upravičeni prosto in nemoteno trgovati po morju in kopnem v pokrajinah Benečanov. To velja tudi za dubrovniške meščane, podložnike ogrskega kralja, sedaj Ferdinanda. Preden so se zganili na dunajskem dvoru in pisali beneški signoriji, so si dubrovniški trgovci sami pomagali z odvetniki in intervencijami pri uradih. Proti plačilu 150 skudov so jim vrnili tkanine; dubrovniški trgovci pa so odslej zopet dobivali Carasia blago preko Ferrare.¹⁹³

Ako omenja Mihael v svojih poročilih o s e b n e zadeve, razkriva grenko usodo plemiškega rodu Bučinićev, ki so zaupali kralju Ferdinandu in pričakovali od njega pomoči in rešitve, pa doživljali vedno hujše razočaranje. To je postalo jasno, ko so Dubrovčani neusmiljeno nastopili proti Bučinićevemu zvestemu služabniku Štefanu Alegrettiju. Novembra 1535 jim je sporočil dubrovniški trgovec Mihael Tumina, ki je bil v kupčijskih poslih na Reki in v njeni okolici, da se mudi Alegretti pri nekdanji opatiji sv. Jakoba (danes Opatija). Rektor je poslal biringe, ki so napadli Alegrettija, ga vlekli v pripravljeni čoln in peljali v Dubrovnik, kjer so ga mučili in nato usmrtili. Vse to se je zgodilo tako tajno, da je zvedel Bučinić šele mesec dni kasneje. Milo je prosil kralja, naj reši življenje njegovemu služabniku, toda zaman. Malo kasneje ga je poučil prijatelj iz Dubrovnika, da Dubrovčani ne bodo nikdar dajali Ferdinandu dolžne letne dajatve in nikdar ne bodo vrnili Bučinićem starih pravic.¹⁹⁴ Januarja 1536 se je ponovno obrnil Mihael na kralja, naj naroči kardinalu Clesu, da krepko priporoči njegovo zadevo cesarju; potem bi morala dubrovniška vlada preklicati izrečeno sodbo. Očitno je bil Bučinić že prepričan, da Ferdinandova intervencija ne bi imela več učinka pri Dubrovčanih.¹⁹⁵ Kmalu nato je nastopila resna nevarnost za še nerazdeljeno premoženje rodbine Bučinić. Na podlagi zadolžnic Mihaelovih staršev so uveljavili neki upniki znatne, menda neutemeljene terjatve. V Dubrovniku živeči člani rodbine pa niso poznali dejanskega stanja. Zato je obstajala nevarnost, da

¹⁹¹ 1536, 7. marec, r. t. Ferdinand se je zahvalil za sporočila, ki jih je sicer že od drugod prejel in jih pozval, naj nadaljujejo s poročanjem; prim. 1536, 29. april, MSHSM XXXVIII. 269 sl.

¹⁹² 1536, 20. april, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

¹⁹³ 1536, 18. in 26. maj, 29. junij, r. t.; 1536, 16. in 18. junij, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

¹⁹⁴ 1535, 29. dec.; 1536, 27. januar, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

¹⁹⁵ 1536, 16. januar, r. t.

odloči sodišče v njihovo škodo. Mihael je prosil kralja, naj pošlje brata Pavla kot uradnega poslanca v Dubrovnik, da bo mogel varno potovati in zastopati pred sodiščem koristi rodbine. Dvor mu pa ni hotel ustreči.¹⁹⁶ Potem pa je sledil najtežji udarec, ki je oropal emigranta vsega premoženja. Nek neimenovan stotnik iz Pesara je obvestil v Anconi bivajočega dubrovniškega trgovca Ludovika Gučetića (de Gozze), da je voljan preskrbeti dubrovniški vladi dokazila o izdajniškem delovanju Mihaela Bučinića. Nato je prišel Ludovikov nečak Ivan Gundulić (de Gondola) v Pesaro, kjer mu je pokazal stotnik več pisem, ki jih je baje pisal Bučinić. Stotnik je zatrjeval, da se omenja v njih vojaška akcija zoper mesto Ston na polotoku Pelješcu, ki naj bi ga zavzeli in izročili tuji državi. Bil je pripravljen dati na razpolago prepise, ne pa izvirnikov pisem, ako zadrže njegovo ime tajno in mu izplačajo 200 dukatov. Tako je dobil dubrovniški senat zaželeno sredstva v roke, da dokončno obračuna z emigrantoma. 10. julija 1536 je objavil uradni glasnik ob zvoku trobent pri mestnem stebrišču (loži), da sta bila brata Bučinić zaradi izdaje in uporništva obsojena na smrt, hkrati pa se zapleni vse njihovo premoženje razen dote njihovih žena in terjatev njihovih upnikov. Njuni sinovi morajo z dopolnjenim 14. letom zapustiti državno ozemlje in oditi v pregnanstvo. Izbrali so tudi nove oficiale, ki naj skrbе za usmrtitev bratov. Kdor jih ubije ali prime, prejme ne samo znatno nagrado mestne oblasti, marveč tudi dosmrtno mesečno plačo zase in za svoje sinove. Ako je bil storilec zaradi umora ali drugih hudodelstev izgnan, prejme sicer manjšo nagrado, sme se pa vrniti v svojo domovino. Hkrati so črtali brata iz uradnega seznama dubrovniških plemičev kot »izdajalca domovine«. Ker je uživala rodbina Bučinićev svojo imovino doslej nerazdeljeno, so jo delili sedaj na tri enake dele. V Dubrovniku živeči brat Hieronim si je smel enega izmed njih izbrati. Vlada je nato sklenila prodati premoženje bratov. Svojci obeh emigrantov niso mogli ostati dlje v mestu, ker jim nihče ni hotel več poravnati dolgov, tudi denarja niso mogli več izterjavati, saj je postala mestna pisarna za vse pristojna. Zato sta zapustili septembra 1536 obe ženi z otroki svojo domovino in prišli v Benetke.¹⁹⁷ Preživljanje bratov je postajalo od dneva do dneva težje. Hieronim de Zara je dolgoval Mihaelu Bučiniću konec marca 1536 s prejšnjega leta 280 skudov, s tekočega 125 skudov.¹⁹⁸ Zato je prosil Mihael dunajski dvor, naj poskrbe, da bo redno prejemal plačo ali pa naj ga odpokličejo iz Benetk in zaposle drugod.

Rad bi prevzel prodajo lesa v Trstu, Devinu in Maranu ali mesto tržaškega glavarja, ki je bilo s smrtjo Nikolaja Rauberja izpraznjeno. V skrajnem primeru je bil voljan sprejeti vojaško službo pri kralju Ferdinandu ali Karlu V.¹⁹⁹ Dunajski dvor pa ni izpolnil njegovih želja, le urgiral je pri Hieronimu de Zara plačilo dolžnih zneskov. Zdi se, da ta nalašč ni hotel dati denarja. Zaradi zvišanih življenjskih stroškov je bil Mihael primoran, da si

¹⁹⁶ 1536, 26. maj, 16. in 29. junij, r. t.; 1536, 16. junij, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

¹⁹⁷ 1536, 9., 10. in 11. julij, *Secreta* I. fol. 128–132, HAD; 1536, 28. in 29. julij, 18. avgust, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.; MSHSM XIV. 285 sl.; I. M a n k e n, n. d. 137–140. O trgovskih poslih Hierónima Bučinića z Beogradom prim. J. T a d i ć, *Dubrovačka arhivska gradja o Beogradu*, Beograd 1950, 383.

¹⁹⁸ 1536, 15. in 24. marec, 7. april, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

¹⁹⁹ 1536, 12. april, 4. junij, r. t.; 1536, 12. maj, 5. avgust, 15. nov., HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

izposodi denar po visokih obrestih od beneških oderuhov.²⁰⁰ Zaradi varnosti se je odločil, da čimprej zapusti Benetke in se napoti na Ferdinandov dvor. Še vedno je gojil upanje, da bodo obravnavali tožbe zoper njega na dunajskem dvoru in tam izrekli pravično sodbo, ki bo obvezna tudi za dubrovniško vlado.²⁰¹ Ko pa je zvedel za sodbo dubrovniškega senata, se je zgrozil zaradi zlobe Passarella, vodje najemniških vojakov. Bil je prepričan, da je Passarello oni stotnik, ki je skrivaj spravil Bučinićeva pisma v roke dubrovniške vlade, da dobi denar. Iz originalov bi se dalo takoj posneti, da ni bilo govora o Stonu, marveč je šlo za akcijo zoper Obrovac. Passarella je bržkone užalilo, ker ni odgovoril Karel V. na njegovo prošnjo za naborni patent. Zdaj se je pridružil cesarjevemu sovražnikom pod grofom Gvidonom Rangonijem in se napotil v Mirandolo.²⁰² Mihael se je moral sedaj odreči službi Ferdinandovega agenta v Benetkah. Za oba emigranta je obstajala le ena sama možnost, dobiti povračilo za zaplenjeno premoženje, ako jima odobri vladar represalijski privilegij zoper osebe in blago dubrovniških podložnikov do zneska 8000 skudov. Pravkar se je mudil v Benetkah bogati dubrovniški plemič Franc Beneša (de Benessa), izrazit sovražnik Karla V. in Ferdinanda. Ko bi se vračal domov, bi ga mogli z vladarjevim dovoljenjem zgrabiti na morju in prepeljati v Trst ali na Reko. On bi mogel ves znesek škode plačati kot odkupnino.²⁰³

Kmalu nato sta odšla brata v Trst, odtod pa v Gradiško (Furlanija), kjer sta se s svojci stalno naselila. Nekaj kratov ju srečamo tudi na dvoru kralja Ferdinanda. Mihael je še dalje opravljal obveščevalno službo. Saj je obdržal stare zveze. Posebno velja to za Benetke, kjer se je uveljavljal sedaj kot obveščevalec dr. Hieronim Buća (Bucchia) iz Kotora.²⁰⁴ Svoje zaupnike v Benetkah je skušal oskrbovati z živili in je prosil dovoljenja za izvoz 100 starov žita iz Kranjske. Ker pa so morali iz Kranjske zalagati predvsem hrvatske in furlanske mejne kraje, mu je dovolil vladar nakupiti žito na Ogrskem in ga peljati preko Trsta v Benetke.²⁰⁵ Ferdinand je bil zadovoljen z Mihaelovim delom in ga je pozval, naj vztrajno nadaljuje s poročanjem.²⁰⁶ Žal se je ohranilo iz te dobe le malo njegovih dopisov. Vendar jih moremo ugotoviti, dokler je Ferdinand navajal tudi datume prejetih dopisov.²⁰⁷ Dne 1. maja 1537 se je zahvalil kralj za pisma, ki jih je prinesel Bučinićev sel Cvetko na Dunaj in v Prago; v njih je obvestil o grozeči turški nevarnosti. Vladar je prosil Bučinića, naj stori vse, da odkrije sovražne nakane in jih sporoči kranjskemu

²⁰⁰ 1536, 7. in 26. maj, 14. in 29. junij, 7. avgust, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1.

²⁰¹ 1536, 7. avgust, r. t.

²⁰² 1536, 7. maj, r. t.

²⁰³ 1536, 18. avgust, r. t.

²⁰⁴ Gl. o njem NB I/4. 390 sl., I/9, 39, 61, 190, 662; VD I. 501 sl., 518, II. 412 op. 2; Radonić II. 2. 59 sl.; HHStAW, U. A. I. fasc. 41 (1540, 9. marec). Iz Benetk izgnan je bil nekaj časa v službi bavarskih vojvod; Jireček, Radonić, *Istorija Srba* I. Beograd 1952, 405.

²⁰⁵ 1540, 8. maj, GdB 51, fol. 89v, HKAW = LAG, HKRB 1540—1545, fol. 41.

²⁰⁶ 1537, 27. julij, 25. avgust, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

²⁰⁷ Iz navodil Ferdinanda I. z dne 1. maj, 27. julij, 25. avgust, in 22. september 1537 se da ugotoviti vrsta Bučinićevih poročil: 1537, 24. marec, 12. april, 23. maj, 2., 3., 23., 25. in 26. junij, 13., 16., 31. julij, 1., 4., 9., 21. avgust, 2., 10., 11. september. Ohranjeno pa je le pismo z dne 26. junija, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1. Od oktobra 1537 dalje Ferdinand I. le potrjuje prejem pisem, ne navaja več datumov poročil; prim. 1538, 11. januar, 28. marec, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

vicedomu, ki bo obvestil tudi Janža Kacijanerja v Slavoniji.²⁰⁸ Obsežno poročilo o položaju je poslal konec junija. Celotno turško brodovje je zapustilo Istanbul 30. maja in plulo v smeri Evboje (Negroponte). Vkrkali so 10 000 janičarjev. S kopensko vojsko se je odpravil sultan iz Skopja v Valono (Vlorë), da se da odtod prepeljati v Apulijo. V Lyonu se zbirajo močne skupine čet. 50 francoskih ladij je na poti iz Bretanje v Marseille, da se baje združijo s turškim brodovjem. Benečani so postavili Giovannija Vitturija za generalnega kapitana brodovja, ki naj obsega 60 manjših, 9 velikih galer in 25 nav. Za ladijsko moštvo je dala »terra ferma« 20 000, okolica Benetk 10 000 in mestni cehi 2600 mož. V Genovi je 12 galer in ostanek cesarskega brodovja, ki namerava pluti v Messinu. V Furlanijo bodo poslali urbinskega vojvodo s 1500 konjeniki in 2000 mož pehote.

Dubrovnik je doživel pred kratkim veliko sramoto. Nadškof Filip Trivulzio, ki je povečini posredoval korespondenco med sultanom in francoskim kraljem, se je dogovoril z dubrovniškim plemičem Pierom Pucićem (de Pozzo), da prestreže pisma beneške signorije, ki so jih navadno pošiljali preko Kotora bailu v Istanbul. Neugoden veter je nedavno preprečil, da bi pristala benečanska brigantina v Kotoru. Ostala je v pristanišču Slano, ki pripada dubrovniški republiki. Poslali so mornarja s pismi. Prenočil je v Konavlih, kjer so mu ukradli pisma in jih dostavili nadškofu. Ta pa jih je takoj poslal francoskemu poslaniku La Forestu v Istanbul. Dubrovčani so dali Pucića zapreti, poslali nekaj ljudi za nadškofovim kurirjem in se skušali zaradi neljubega dogodka pri Benečanih opravičiti, kar jim bo komaj uspelo.²⁰⁹

Kmalu po smrti Ivana Zápolve so nastali na Ogrskem novi zapletljaji.²¹⁰ Ferdinand si je prizadeval zgraditi močno brodovje na Donavi. Da bi mu pomagal pri tem, je prosil Bučinić dr. Bučo v Benetkah, naj poizve, ali so tam topniški mojstri, ladjevodje, mornarji in veslači, ki bi bili voljni služiti v Ferdinandovi donavski flotilji. Beneška signorija je zagrozila smrtno kazen in izgubo premoženja vsakemu, ki bi takšne osebe najemal in jih spravljaj v tujo službo. Kljub temu se je Buća potrudil. Našel je topniškega mojstra in ladjevodjo, oba Grka, ki sta bila pripravljena pustiti službo pri Benečanih, ako jima zagotovi Ferdinand primerno in stalno plačo. Obljubila sta tudi zbrati potrebno število topničarjev in pomorščakov.²¹¹ Bučinić je poslal še Viktorja Petretinija, plemiča s Krfa, v Benetke, da najame mornarje. Iskati in pregovarjati so jih morali zelo previdno, ker bi ob najmanjšem sumu prijeli in kaznovali vse udeležence.²¹²

Iz leta 1543 se je ohranilo le eno samo Mihaelovo poročilo. Novice iz Turčije mu je posredovalo pismo Ferdinandovega tajnega obveščevalca Nikolaja Ferducija iz Ancone, ki je delal v Dubrovniku, na videz pa se je ukvarjal s kupčijskimi posli. Njega bom obravnaval v posebnem poglavju.²¹³ Konec avgusta je prejel nadškof Trivulzio od francoskega poslanika v sultanovem

²⁰⁸ 1537, 1. maj, r. t. Stroške za sla je kril Ludovik Brandiser, prejemnik v Trstu; gl. GdB 46, fol. 155v, HKAW.

²⁰⁹ 1537, 26. junij, Trst, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 1. O omenjenem dogodku gl. tudi J. Tadić, *Spanija i Dubrovnik u XVI v.* 60. sl.

²¹⁰ Fessler, Klein III. 500 sl.

²¹¹ 1542, 22. marec, HHStAW, *Turcica*, K. 5.

²¹² 1542, 24. marec, r. t.

²¹³ 1543, 1. julij, r. t.

taboru vest, da so zavzeli Turki Ostrogon (Esztergom), kar je takoj poročal v Benetke. Iz Levante so zvedeli, da pripravlja Sulejmanov prvorojenec Mustafa upor, ker se boji, da utegne izročiti njegov oče državo drugorojenemu, čigar mater Roksolano (Churem) sultan posebno ljubi. Zato je opustil turški vladar namero, da bi prezimil na Ogrskem in se je vrnil v glavno mesto, da zaduši upor. O nesrečnih dogodkih v Italiji (izgubi mesta Marana in delovanju brodovja Barbarosse) Bučinić ni poročal, ker je mogel Ferdinand to zvedeti že od drugod. Le to je poudaril, da bi bili morali preskrbeti pravočasno Marano z živili in 200 možmi posadke. Bučinićev sin Marino je opravljal tam službo z dvema konjema in se je vrnil bolan domov.²¹⁴ Zadnje ohranjeno Bučinićevo obvestilo je iz leta 1546 in ima poseben zaznamek, naj ga bere kralj Ferdinand sam. Skušal je podati nekaj nasvetov za nadaljnje odnose do Turkov. Priporočil je vladarju, naj sklene premirje s sultanom. Pri Visoki porti delujejo proti temu glavni sovražniki, h katerim prišteva Bučinić francoskega in poljskega kralja ter Benečane. Francoski poslanik Jean de Monluc, ki je potoval skupaj s cesarskim poslancem Gerardom Veltwyckom, je govoril javno čisto drugače, kot pa je razpravljal z baronom d'Aramontom, francoskim poslanikom v Istanbulu. Želel je namreč, da Ferdinandu ne bi uspelo skleniti premirja s Turki. Zato je predlagal Bučinić, naj uporabi kralj za tajna pogajanja pri Porti kakšnega zanesljivega florentinskega trgovca. Ta bi prišel na videz po trgovskih poslih in bi se mogel brez tolmačev tajno razgovarjati s pašami. Dasi sta pravkar (junija 1546) sklenila Karel V. in papež Pavel III. ligo, je vendar potrebno pogajati se s Turki o premirju.²¹⁵

Svojega kraljevega svetovalca Mihaela Bučinića je Ferdinand pogosto pritegnil za uradna opravila, zlasti kot člana raznih komisij. Leta 1537 se je pritožilo na Goriškem večje število kmečkih občin onstran Soče in v Brdih zoper plemstvo in duhovščino pri deželnem knezu.²¹⁶ Za kmečke podložnike, ki so uživali zemljišča proti dajatvam in tlaki oziroma imeli dedne pravice na zemljiščih, so terjali, da jim dovolijo obdelovati zemljo po lastnem preudarku in danih razmerah, ne da bi morali prej prositi zemljiškega gospoda za privolitev. Dalje so zahtevali pravico proste delitve zemljiške posesti tudi za ono zemljo, ki so jo uživali za majhno dajatev. Ako zapusti kmetovalec zemljišče, se morajo oceniti in plačati izboljšave, ki jih je napravil. Enako so izrazile kmečke občine svoje želje glede volitve razsodnika. Za poizvedovanje je določila dolnjeavstrijska vlada komisarje: škofa Petra Bonoma, Dominika Burlo in Mihaela Bučinića. Ker pa vladna odločba ni zadovoljila kmetov, so se kmečke občine ponovno pritožile na dvor. Kakor se zdi, si je prizadeval Bučinić pomagati kmetom. Goriški plemiči in duhovščina so namreč trdili leta 1548, da je Bučinić glavni podpihovalec in se drzne »advocirati« kmetom, kar se pač ne spodobi za »svetovalca kraljevega veličanstva«. ²¹⁷ Leta 1539 so nameravali sestaviti nova navodila za gospodarjenje z deželnoknežjimi gozdovi v Istri, Furlaniji in na Krasu. Pri tem so privzeli tudi Bučinića.²¹⁸ Enako so ga

²¹⁴ 1543, 18. oktober, Gradiška, r. t.

²¹⁵ 1546, 13. julij, Gradiška, r. t. K. 6.

²¹⁶ Cormons, S. Lorenzo di Mossa, Capriva, Moraro, Mariano, Fratta, Villa Versa, Villa Medea, Villa Chiopris, Nogaredo, Jalonico, Crauglio, Medana, Biljana, Smartno, Kozana, Vipolže, Villesse.

²¹⁷ 1537, 25. oktober; 1542, 22. maj; 1548, 3. dec., HHStAW, *Österr. Akten, Görz-Gradisca, Friaul*, fasc. 15 (*Specialia*), fol. 198 sl.

²¹⁸ 1539, 1. februar, LAG, HKRB 1539, fol. 20v–27v.

imenovali leta 1541 v komisijo, ki se je pogajala z veletrgovcem Volbenkom Schweigkartom v Benetkah glede izkoriščanja gozdov na Bovškem.²¹⁹ Ko so beneški podložniki na Gradiščanskem leta 1546 za kralja Ferdinanda namenjeno blago zasegli in ukradli, je pooblastil dvor Bučinića, da doseže povračilo.²²⁰ Zadnjič se je uveljavil Mihael Bučinić v spomenici Ferdinandu glede restitucije Ogleja (Aquileia), ki je bil tedaj v avstrijski posesti. Na podlagi wormske kapitulacije (1521) in tridentske razsodbe (1535) sta zahtevala patriarh Grimani in oglejski stolni kapitelj, da izroče Habsburžani oglejsko cerkev in mesto ter prepuste jurisdikcijo. Bučinić pa je opozoril deželnega kneza, da mora varovati svoje vrhovne pravice in iz tehtnih razlogov odgoditi vrnitev, kajti restitucija patriarhu bi bila izročitev beneški republiki.²²¹

Uvod patenta o represalijah za brata Mihaela in Pavla Bučinića z dne 3. februarja 1537 je utemeljeval dano odobritev tako-le: Dubrovniška vlada je dala zapreti Mihaela, ker je prizadevno obveščal cesarja Karla V., kralja Ferdinanda in ves krščanski svet v času, ko je nameraval Sulejman napasti rimsko-nemško državo. Oropali so ga plemiških svoboščin pod lažnim izgovorom, da je hotel predati Dubrovnik cesarju in Ferdinandu. Čeprav je kralj Ferdinand ponovno opomnil dubrovniško vlado, naj vrne Mihaelu prejšnji položaj ter popravi škodo, so sklenili brata zahrbtno umoriti. Končno so ju Dubrovčani na podlagi ponarejenih pisem neke skrajno nezanesljive osebe iz gole zlobe izobčili in jima odvzeli premoženje v vrednosti 8000 skudov, ne da bi zaslišali odsotna obdolženca, ki sta bila podrejena kraljevi sodni oblasti. Zato velja represalijska pravica za znesek 8000 skudov in za vse stroške, izgubljeno korist in škodo, ki sta jo pretrpela ali še bosta imela brata, za Mihaela pa še pravica do 10 000 skudov zaradi zapora. Ta pravica se bo dala uporabiti proti dubrovniški mestni republiki, njeni nepremični in premični posesti, vsem njenim podložnikom, kjerkoli so, zlasti v vseh Ferdinandovih kraljevinah, kneževinah in deželah pa tudi na morju, kjer koli zalotijo blago in druge premičnine podložnikov dubrovniške republike. Brata sta upravičena omenjene premičnine, ladje, blago, denar in druge stvari zadržati, zapleniti, sestaviti seznam in prodati do omenjenega zneska. Hkrati je naročal patent vsem uradom, da pomagajo bratoma pri izvrševanju represalij in se ne ozirajo na svoboščine, ki so bile dane Dubrovniku.²²² Nekoliko kasneje sta se obrnila brata Bučinić še na Karla V. Sklicevala sta se na svojo dolgotrajno in smrtno nevarno obveščevalno službo za cesarja in Ferdinanda, za kar so ju proti vsej pravičnosti ne le oropali premoženja, marveč tudi neprenehoma stregli po življenju. Zato sta prosila, naj odobri izdani represalijski patent, da bi bila upravičena izvajati represalije tudi v vseh kraljevinah, kneževinah in deželah Karla V., ne da bi ščitile dubrovniške podložnike svoboščine, ki so jih prejeli od španskih vladarjev.²²³ Ta prošnja pa ni mogla biti uspešna, ker je Karel V. sedaj stalno pospeševal dubrovniško republiko in ni več dovoljeval represalij zoper njene trgovce in njihovo blago. Ko so došle prve vesti o zaplembah kupčijskega blaga in drugih stvari, so pač osupnili v Dubrovniku. Senat je

²¹⁹ 1541, 15. junij, GdB 52, fol. 174v–176, HKAU.

²²⁰ 1546, 23. nov., HHStAW, *Österr. Akten, Innerösterr. Grenzakten*, fasc. 2.

²²¹ 1550, 24. februar, HKAU, *Innerösterr. Herrschaftsakten*, A 15 (*Aquileia in Friaul*); NB I/16, 22 sl.

²²² 1537, 3. februar, HHStAW, *Reichsregister Ferdinands I.* Bd. 2., fol. 275.

²²³ HHStAW, *Ragusa*, fasc. 1. (prošnja ni datirana).

obnovil aprila 1537 povračilni ukrep in pozval vse, naj usmrte brata Bučinić.²²⁴ Hkrati so sklenili poslati fra Luko, priorja dominikanskega samostana v Dubrovniku, na dvor, toda njihovega odposlanca niso sprejeli, marveč izgnali iz Dunaja.²²⁵ Oktobra istega leta se je vračal Ferdinandov poslanec Franc Ricci iz Istanbula preko Bosne in Trebinja, ter se s težavo rešil v Dubrovnik. Senatorji so porabili to priložnost in si prizadevali na vso moč, da ga pridobe zase. Na dolgo in široko so se pritoževali zoper Mihaela Bučinića. Pokazali so več pisem, ki jih je baje pisal Bučinić, ki so jih nedavno kupili za 400 dukatov in ki dokazujejo Bučinićeva sramotna dejanja. Zaman so jih skušali predložiti kralju Ferdinandu. Zato so prosili Riccija za posredovanje, da jim vladar ne bi odtegnil svoje naklonjenosti in jih presojal pod vplivom bratov Bučinić. Ricci pa je poznal Mihaela že od leta 1530 in je dobil vtis, da izvirajo trditve Dubrovčanov bolj iz sovraštva.²²⁶

Z izdajanjem represalijskega patenta se je pričelo za brata Bučinić novo živahno delovanje, čigar središče je postal Trst. Predvsem sta potrebovala več ladij. Njuni prijatelji so predlagali gradnjo dvoveslače v Trstu. Kralj Ferdinand je prepustil odločitev o tem tržaškemu glavarju Leonardu grofu Nogarola.²²⁷ Da bi odvzeli represalijski pravici njeno učinkovitost, so začeli dubrovniški trgovci prepuščati svoja blaga tujim kupčevalcem. Tudi so na potovanjih prek Ferdinandovih dežel trdili, da pripadajo njihova blaga tujim trgovcem. Zato je moralo zadrževanje in zaseganje raznega blaga povzročiti spore in pritožbe. Florentincu Luku Scariniju in njegovim družabnikom v Anconi sta zadržala Bučinića blago, o katerem je trdil Mihael, da pripada dubrovniškim meščanom. Dunajska dvorna komora je odločila, da je bil Bučinićev ukrep sam na sebi upravičen. Če pa je pripadalo blago osebam, ki niso podložniki dubrovniške republike, ga morajo vrniti.²²⁸ Med vojno »svete lige« zoper Turke, ki se je pričela naslednje leto (1538), je bil lov na ladje v Jadranskem morju še bolj živahen.²²⁹ Pod vodstvom Pavla Bučinića in Jakoba Grego so zaplenili poleti 1538 dubrovniško brigantino, ki je imela tovor blaga raznih trgovcev v skupni vrednosti 6000 dukatov. Peljali so jo v Trst, kjer so razdelili plen. Brž ko so zvedeli v Dubrovniku za to gusarstvo, so poslali oboroženo ladjo zasledovat storilce, toda že pri Korčuli so jo ustavile beneške vojne ladje. Dubrovniški brod se je moral vrniti, ne da bi kaj opravil.²³⁰ Knez (rektor) in svet sta se sedaj prizadevala, da se smrtna obsodba bratov Bučinić čimprej izvrši. Konec oktobra 1538 so pozvali tri ugledne patricije mesta, Marina Bunića (de Bona), Bernarda Pucića (de Pozzo) in Orsata Zamanjo (Zamagna), naj skrbе, da bo po možnosti v sporazumu z vlado objavljen v Benetkah poziv k usmrstitvi bratov. Ako pa to ne bi bilo mogoče, naj v raznih italijanskih mestih, zlasti v Ferrari in Florenci naskrivaj objavijo razpisano nagrado za usmrnitev.²³¹ Nato je menil Mihael Bučinić, da se sme maščevati nad Dubrovčani s podobnimi ukrepi in vračati milo za drago. Z javnim razglasom v Trstu je želel razpisati nagrade za ljudi, ki bi umorili

²²⁴ 1537, 15. april, MSHSM XIV. 286.

²²⁵ 1538, 28. marec, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

²²⁶ G é v a y 9., zlasti str. 25.

²²⁷ 1538, 11. januar, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

²²⁸ 1537, 2. sept., GdB 46, fol. 296v–297v. HKAU.

²²⁹ J. Tadić, *Dubrovački portreti* 22 sl., Pastor V. 191 sl.

²³⁰ 1538, 4. sept., MSHSM XIV. 291.

²³¹ 1538, 31. oktober, *Miscellanea saec. XVI. Litterae et commissiones*, nr. 10, HAD.

dubrovniške plemiče. V ta namen potrebni patent so že koncipirali na Dunaju, nato pa razveljavili.²³²

Zaradi piratstva bratov Bučinić je kmalu trpela tržaška mestna občina večjo škodo. Zaplenjeno blago so stalno spravljali v mesto in pri izvrševanju represalij so uporabljali predvsem Tržacane. Zato se je pritožilo mesto pri vladarju, ki je opozoril brata, da morata opustiti uporabljanje Trsta.²³³ Kljub temu se je lotil Mihael septembra 1539 v družbi s Tržacanom Sebastijanom Fiore večjega pomorskega podjetja. Zvedel je, da bo krenila iz beneškega pristanišča brigantina, ki vozi tkanine in drugo blago dubrovniških podložnikov pa tudi plemičev in meščanov beneške republike. Mihael je poslal iz Trsta dve oboroženi ladji. Na prvi so bili služabniki Bučinićev in nekaj Tržacanov pod vodstvom moža iz Marana. Na drugi manjši so bili sami Tržacani pod poveljstvom Fiora. Nekaj milj oddaljeni od Benetk, pa še v območju beneške države so napadli trgovsko ladjo in jo vlekli h gradu Devinu. Tam so razdelili plen v navzočnosti Mihaela Bučinića. Veselje pa je bilo kratko. Cesarski poslanik Lope de Soria je sporočil iz Benetk, da pripada del ladijskega tovora nekemu patriciju oziroma podložniku Benetk. Tržaška mestna oblast je sedaj odločno segla vmes in vzela ves plen udeležencem razen deleža Bučinićev, ki niso bili podrejeni mestnemu sodstvu. Do odločbe dvornih oblasti je ostalo blago v hrambi tržaškega mesta.²³⁴ Zoper Mihaela pa ni nastopil le tržaški glavar in mestna občina, marveč tudi beneški poslanik na Ferdinandovem dvoru. Mihaela so pozvali, naj ne zlorablja represalijske pravice ter ne zadržuje v benečanskih pristaniščih blaga, tudi dubrovniških trgovcev ne. Kralj je zagrozil, da bo prekalal dano dovoljenje, hkrati je zahteval, da takoj vrne Benečanom blago.²³⁵

Z odpošiljanjem poslancev je skušal dubrovniški rektor in svet pripraviti kralja Ferdinanda do tega, da prekliče dovoljenje za izvajanje represalij.²³⁶ Julija 1539 je dospel Nikolaj Lukarević (de Lucaris) v Dunajsko Novo mesto k Ferdinandu. Vladar je izjavil, da je pripravljen končati spor in je določil več svetovalcev, ki naj skušajo doseči poravnavo. Pogoji za ukinitve represalij pa naj bi bili naslednji:

1. Dubrovčani preklicajo vse sodbe in razpis »glavnine« zoper brate Bučinić;

2. vrnejo njihovim ženam doto;

3. dajo zadostno jamstvo, da bodo prišli pred kralja ali njegovo komisijo ter sprejeli in izpolnili odločbo v tožbi bratov zoper dubrovniško republiko.

Poslanec pa je izjavil, da ni pooblaščen razpravljati o tem. Zato je menil kralj, da bi bilo krivično preklicati represalijske, ker brata še nista dobila škode povrnjene.²³⁷ Izjemoma pa je dovolil Ferdinand Dubrovčanom kupiti

²³² 1538, 14. dec., HHStAW, *Ragusa*, fasc. 1.

²³³ 1539, 4. april, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

²³⁴ 1539, 1. in 5. oktober, HHStAW, *Österr. Akten, Triest, Istrien, Fiume, Küstenland, allgemeine Reihe*, fasc. 1, fol. 77, 80.

²³⁵ 1539, 10. in 12. oktober, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

²³⁶ 1538, 12. julij, HHStAW, *Ragusa*, fasc. 1. Iz Dubrovnika pojde Julijan Dionisii v Prago na Ferdinandov dvor, da doseže ukinitve represalij.

²³⁷ 1539, 13. julij, HHStAW, *Ragusa*, fasc. 1.; MSHSM XIV. 293; J. Tadić, *Dubrovački portreti* 23.

in izvoziti za potrebe njihovega arzenala 6 velikih, 12 malih jamborov in 1000 vesel.²³⁸ Tako je bilo Bučinićem še naprej možno z roparskimi ladjami nastopati zoper dubrovniške trgovce. Leta 1541 je sklenil senat poslati obožene ladje do Benetk, da ujamejo ladje bratov.²³⁹ Novemu dubrovniškemu poslancu fra Mihaelu de Zizeris pa je izjavil Ferdinand leta 1541, da je voljan prekiniti pravico do represalij za šest mesecev. To je sporočil kralj s pismom, ki ga je dostavil Bučinićem hitri sel kranjskega deželnega upravitelja Andreja Lamberga.²⁴⁰ Ferdinand je upal, da se bo dal spor v času suspenzije odločiti s poravnavo ali v pravdi pred njim ali njegovim poslanikom Thurnom v Benetkah in da bo izpolnila dubrovniška republika razsodbo. S tem bi bila zadeva pravno in častno, pa tudi v korist trgovcev zaključena. Toda hudo se je motil. Dubrovčani so dosegli svoj namen, odnehati pa niso hoteli niti za las. Pogajanja so znali zavlačevati.²⁴¹

To se je pokazalo nekaj let pozneje. Decembra 1545 je prišel v Dubrovnik na poti v Istanbul grof Krištof Rogendorf, sin Viljema, nekdanjega vladarjevega dvorskega upravnika in poveljnika v turški vojni. Sprl se je z dunajskim dvorom in nameraval stopiti v Sulejmanovo službo. Ko je zvedel v Dubrovniku, da je njegov spor poravnan, je sklenil vrniti se domov. Na predlog Marina Zamanje je sprejel v svojo službo pesnika komedij Marina Držića in plul o božiču s svojimi spremljevalci k obali Furlanije. Nato je obiskal gradiščanskega deželnega upravitelja in se pogovarjal z bratoma Bučinić, ki jima je izročil pisma iz Dubrovnika. Na Pavlovo prošnjo je vzel njegovega sina Marina s seboj na Dunaj in obljubil, da se bo zavzel pri kralju Ferdinandu za večjo gmotno podporo emigrantov. Na Dunaju je bil tedaj tudi Mihaelov sin Marino, ki si je prizadeval pripraviti novo akcijo proti dubrovniški republiki. Tudi on je želel priti v službo bogatega grofa. Toda nenadoma se je položaj docela izpremenil. Rogendorf se je dokončno sprl z dvorom, ker so odločili v prid njegove žene, vdove saškega vojvode Friderika. Zopet je sklenil odpotovati k sultanu. Konec avgusta 1546 je prišel drugič v Dubrovnik. Ko je zvedel mestni svet, da je v Rogendorfovem spremstvu Marin Bučinić, je dal javno razpisati nagrado 500 dukatov na njegovo glavo. Zato ga je grof takoj poslal na sosednje hercegovsko ozemlje. Nekaj dni po Rogendorfovem odhodu so se pojavili v mestu na stenah hiš letaki, ki so sramotili dubrovniško vlado. Povod za ta odgovor na objavo zoper Marina je dal Rogendorf, ki je došel konec septembra v Istanbul, kjer ga je sprejel sultan v službo. Kmalu pa je zapravil ves ugled in je moral biti hvaležen francoskemu poslaniku, da mu je rešil življenje. Pri njem je bil tudi Marin Bučinić, vendar o njegovi nadaljnji usodi ni ničesar znano. Rogendorf pa je v tujini na francoskem dvoru še igral neko vlogo v diplomaciji.²⁴²

²³⁸ 1539, 14. julij, r. t.

²³⁹ Rog. 45, fol. 121, HAD; J. Tadić, n. d. 23.

²⁴⁰ 1541, 8. maj, ASLj, fasc. *Cesarske resolucije in deželnoknežje odredbe*.

²⁴¹ 1541, 4. maj, HHStAW, *Turcica*, K. 5.

²⁴² 1546, 31. avgust, (po sporočilu prof. Tadića) Dubrovnik, občinska biblioteka; 1546, 6. sept., *Acta S. Mariae Maioris*, saec. XVI. fasc. XVII., 1547, 9. januar, *Processus secreti Minoris Consilii (1547–1563)*, fol. 1–4; 1548, 25. januar, HHStAW, *Turcica*, K. 7; MSHSM XIV. 110–114; AÖG XXII, 183 sl., Wurzbach, n. d. Bd. 26., 269; J. Tadić, *Dubrovački portreti* 37 sl., isti, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, 292; H. Lutz, *Christianitas afflicta*, 211; *Dokumenty po istorii vnešnej politiki Franciji*, 60, 118 sl., 270. O Marinu Držiću prim. ZgNJ II. 205.

Po prekinitvi represalijske pravice je zorel pri bratih Bučinić načrt vojaške akcije proti dubrovniški republiki, okupacija Stona na Pelješcu.²⁴³ Za ta namen sta pridobila precej sodelavcev, med katerimi se je odlikoval po svojih prizadevanjih Zaharija Ivanić (di Giovanni)²⁴⁴ iz Stona, od leta 1548 pičenski škof. Ko bi uspelo pridobiti Ferdinandovo zanimanje za namero, so hoteli prositi hrvatskega bana Nikolaja Zrinjskega za 700 mož uskokov in drugih dobrih vojakov, ki bi jih vkrcali na 12 bark v nekem jadranskem pristanišču. Za vojaškega vodjo podjetja so pridobili z velikimi obljubami v vojni izkušenega stotnika Marka Kušinića iz Risna (v kotorskem zalivu), ki se je boril v letih 1537/38 v Hercegovnem na strani Špancev proti Turkom. Kraljevi agent v Benetkah, Španec Domingo de Gaztelu, ki je tudi obljubil sodelovati, je izposloval pri Benečanih dovoljenje, da bodo smele omenjene barke brez ovir voziti k ustju Neretve. Ferdinand se je zavezal skrbeti, da vkrcani vojaki ne bodo storili škode do kraja pristanka, od koder naj bi zasedli pod stotnikovim vodstvom omenjeno ozemlje dubrovniške republike. Po cesarjevi zmagi nad Schmalkaldenci v Nemčiji in Ferdinandovi na Češkem so bile časovne okoliščine izredno ugodne za nameravano akcijo.²⁴⁵ S sultanom je bilo sklenjeno premirje za pet let in stari nasprotnik Habsburžanov francoski kralj Franc I. je nedavno umrl. Zato sta povabila brata Bučinić novembra 1547 vse zaveznike na posvet in sklepanje v Trst. Že so se nadejali, da bodo razdelili zemljišče na polotoku Pelješcu, ki bi ga uživala brata kot Ferdinandova vazala. Kmalu nato je klical kralj stotnika Kušinića v Augsburg, kamor je došel v januarju 1548. Sedaj so pričakovali odločitev in Ferdinandova navodila. V Dubrovniku pa niso ničesar slutili o tem. Jeseni 1546 je naprosila vlada dubrovniškega nadškofa Janeza Medicis, ki je potoval v Nemčijo, naj se zglesi pri kralju Ferdinandu, jih zagovarja in tudi navede, da niso izgnali žena Mihaela in Pavla Bučinića, marveč sta odpotovale prostovoljno k svojima možema.²⁴⁶ Tudi so želeli rešiti neko kočljivo zadevo. Kakor bomo obravnavali še v posebnem poglavju, so vedeli, da pošilja Marin Zamanja cesarju tajna obvestila o dogodkih v Turčiji. To pa je moralo povzročati republiki očitno nevarnost. Zato je krenil zdravnik dr. Ludovik Djurašević (Aloisius Allegretto Giurassevich, Giorgirio) kot njihov odposlanec na sijajni augsburški državni zbor, ki ga je odprl Karel V. 1. septembra 1547. Tam naj bi prosil cesarja najvdaneje, da odveže Zamanja dolžnosti obveščanja. Cesar naj uredi nadaljnjo obveščevalno službo tako, kakor so to storili neapeljski podkralj in papež.²⁴⁷ Doslej se cesar niti meniti ni hotel o tem. Zato je svetovala dubrovniška vlada dr. Djuraševiću,²⁴⁸ naj navede na dvoru, da želi sporočiti novice iz Turčije. Tako utegne doseči, da ga sprejme Karel V. v avdienco. Pri tej priložnosti pa naj ponovno prosi v zadevi Zamanje in poudari veliko nevarnost, ki grozi Dubrovčanom od Turkov. Djurašević se je obrnil za posredovanje na Francesca Sfondratija, kardinala-protektorja republike, ki se je mudil kot nuncij pri cesarju v Augsburgu. Enako se je prizadeval, da bi smel ob-

²⁴³ Leta 1525 so poskusili izročiti polotok Pelješac hercegovskemu sandžakbegu, MSHSM XIV. 278.

²⁴⁴ Škof Zaharija je bil pozneje nekaj časa Ferdinandov pooblaščenec v Dubrovniku, HHStAW, *Turcica*, K. 7.

²⁴⁵ Fessler, Klein III. 534.

²⁴⁶ J. K. Jireček, n. d. 487 op. 2.

²⁴⁷ 1547, 6. avgust, Radonić II. 1. 494—496.

²⁴⁸ 1547, 31. dec.; 1548, 14. januar, Radonić II. 1. 497—504.

iskati in se dogovarjati z bolehnim ministrom Karla V. Nikolajem Perrenot, gospodom Granvelle in njegovim sinom Antonom Perrenot, škofom v Arrasu. To ni bilo lahko doseči, ker so morali na državnem zboru obravnavati mnogo važnih zadev. Vse omenjene vplivne osebnosti je prosil, naj dosežejo pri cesarju ugodno rešitev glede Zamanje. V pogovoru z njimi je mogel dr. Djurašević ugotoviti, da cesar visoko ceni dubrovniško republiko, da ji je naklonjen in da odobrava njen odnos do tujih sil, zlasti do sultana.

Ko pa je javil Djurašević, da je odkril široko razpredeno zaroto zoper dubrovniško mestno republiko in da se trudi zvedeti podrobnosti, se je sprožila živahna korespondenca. Dubrovniška vlada je bila sedaj močno zaskrbljena. Zadeva Zamanje je stopila v ozadje. Paziti so morali, da ne užalijo cesarja, ki se je doslej izkazal nadvse odkritega prijatelja republike. Le z njegovo pomočjo bi mogli preprečiti eventualne zlobne nakane še vedno sovražno razpoloženega kralja Ferdinanda. Djuraševiću je uspelo, da se iskreno sprijatelji z dvorjanom iz Šlezije (morda Volbenkom Volkra), ki je bil eden najvplivnejših in najuglednejših kraljevih svetovalcev, vendar njegovega imena ni hotel izdati. Njemu je prikazal Mihaela Bučinića, ki so mu doslej na dvoru vse verjeli, kot malopridnega človeka. Dvorjan je obljubil vplivati na Janža Hofmanna, vrhovnega dvornega upravnika in kralja Ferdinanda, da izgubita brata Bučinić dotedanji ugled. Ob ugodni priložnosti bo o tem prepričal tudi dvornega kanclerja in Karla V. Zato se je zavleklo poslančevo bivanje v Augsburgu, toda Djurašević je dobro porabil čas. Ugotoviti je mogel, da močno vplivajo na Ferdinanda številni sovražniki dubrovniške signorije, predvsem Mihael Bučinić in njegovi pristaši. Kralj se je celo nadejal, da bo pregovoril brata cesarja. Nasprotniki so menili, da je sedaj najboljša priložnost terjati od republike letno dajatev, ki jo je plačevala skoraj 200 let ogrskim kraljem kot svojim zaščitnikom. V ta namen naj bi krenila Domingo de Gaztelu in Marko Kušinić v Dubrovnik in zahtevala zaostalo plačilo. Ker pa so razpisali Turki nagrado za usmrnitev stotnika Kušinića, se ta ni upal prevzeti poslaniškega posla. Kako dobro je poznal Ferdinand načrte zoper Dubrovnik in se strinjal z njimi, je pokazal pogovor, ki ga je sporočil kraljevi svetovalec dubrovniškemu poslancu. Nekega dne je bil kralj v večji družbi; pogovor je nanesel tudi na dubrovniško republiko in njeno obveznost plačevati Ferdinandu kot ogrskemu kralju letni znesek. Nekdo je trdil, da tega ne bodo storili Dubrovčani, ker se zanašajo na trdno mestno obzidje. Nato je pripomnil kralj, da bo nastopil čas, ko bodo popustili, ne da bi jih dosti prosili. Da bi se поблиže seznanil z načrti in udeleženci zarote, je priporočil dvorjan Dubrovčanu, naj se sprijatelji z onima dvema osebama, ki sta tako pogosto na dvoru in so ju videli zdaj tega, zdaj onega prihajati iz Ferdinandovih soban. Eden je bil stotnik Kušinić, drugi pa inženir Antonio Fasciani z Malte, ki se je dogovarjal s cesarjem kot prokurator »universitatis insulae«. Da bi pridobil stotnikovo naklonjenost, je pričel Djurašević na vso moč hvaliti njegovo zaslužno dejavnost, zlasti v pogovoru s sekretarjem Jakobom Vargašom. Zaradi tega je postal stotnik zaupljiv do poslanca, ga skoraj dan za dnem obiskoval in sam pričel pripovedovati o »praktikah« (= tajnih namerah). Ko mu je Djurašević še pomagal v denarni stiski, je Kušinić natančno poročal, kako je nastala zarota in navedel udeležence. Podoben uspeh je dosegel Dubrovčan pri Antoniju Fascianiju, ki naj bi po Ferdinandovi želji spremljal vojake in zgradil utrdbe na zasedenem stonskem ozemlju. Postregel mu

je z istimi podrobnostmi kot stotnik. Kmalu nato bi se moral inženir po želji Maltežanov vrniti domov, pa je postal v bližini Nürnberga žrtev zavrata umora. Ko se je poslovil stotnik Kušinić pri kralju, mu je ta izjavil, da morajo odložiti akcijo proti Stonu. Kaže, da je zarota odkrita. Morda je namignil Ferdinandu cesar, naj se ne ukvarja s takšnimi naklepi, ker bi Turki tega ne trpeli in prelomili premirje. Tudi Mihael Bučinić je postal pozoren, ker se je mudil dr. Djurašević tako dolgo na dvoru Karla V. in Ferdinanda. Sam je prišel v Augsburg in prosil svoje znance, naj pazijo, kdaj bo odpotoval Dubrovčan. Nameraval je oditi za njim in mu ukrasti ob ugodni priložnosti vse njegove spise. Poslanec pa je spremil konec septembra 1548 cesarski dvor v Bruselj in se vračal v večji družbi preko Antwerpna — Augsburga — Innsbrucka — Pässeierja v Treviso. Nasprotniki se niso mogli polastiti spisov in načrti bratov Bučinić so bili za vedno pokopani. Dubrovniška vlada je dala 10. marca 1548 še enkrat razglasiti, da sta bila brata obsojena na smrt in je razpisala veliko nagrado za izvršitev smrtnih kazni.²⁴⁹

Zaradi stalnih finančnih težav kralja Ferdinanda Mihael Bučinić ni dobival svoje plače redno. Sprva je znašala 500 skudov, od leta 1545 pa 200 ren. gold. Zaostanki so se bolj in bolj večali. Večkrat so naročili dvorni komori, naj skrbi za izplačilo.²⁵⁰ Ponovno so mu nakazovali obroke, npr. 1537 od tržaškega daca na sol, 1538 od posekanega lesa, ki ga je imel Hieronim de Zara, isto leto še od tržaške štiridesetnine itd.²⁵¹ Od leta 1539 dalje naj bi plačevali »provizijo« iz dohodkov od gozdov v Veprincu in Voloski.²⁵² Toda Mihael je zatrjeval leta 1546, da mu dolguje de Zara že 5000 gold. Ferdinand mu je želel odobriti 5000 desk iz žage v Gradiški in 6000 sežnjev drv za kurjavo iz nekega deželnoknežjega gozda, toda novi gozdarski mojster ni dovolil izročiti lesa. Ko je došel Mihael decembra 1542 na dvor zaradi svojih terjatev, mu je mogel kralj dati le 100 gold., za 300 gold. so ga napotili na tržaškega prejemnika mitnine.²⁵³ Večkrat so ga pozvali, naj poravnava velike zaostanke iz dohodkov štiridesetnine in daca na sol in les.²⁵⁴ Zato sta si morala brata v stiski izposojati denar.²⁵⁵ »Zveste službe«, ki jih je opravljal Mihael, je mogel torej kralj Ferdinand le malo nagraditi. Tako mu je dal leta 1538 v zakup dac na les v Trstu,²⁵⁶ leta 1541 gospodarjenje z gozdovi v Veprincu in Voloskem na obračunavanje,²⁵⁷ leta 1548 dosmrten užitek dveh posestev in mlina v fiumicelski pokrajini, ki so jih nezakonito uživali oglej-

²⁴⁹ 1548, 11. in. 18. maj, *Levante* vol. 24, fol. 21v—22, 23v—25; 1548, 27. junij, *Acta S. Mariae Maioris saec. XVI.* fasc. 17; nedatiran (najbrž 1549): poročilo dr. L. Giorgirija (Djuraševića) senatu, *Lamenti politici* vol. 6., fol. 41—49v, HAD; J. Tadić, *Spanija i Dubrovnik* 143 sl., isti, *Dubrovački portreti* 45 sl.

²⁵⁰ 1537, 1. maj; 1538, 28. marec, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

²⁵¹ 1537, 20. julij; 1538, 2. marec, 14. sept., GdB 46, fol. 250v; GdB 47, fol. 50—50v, 220v, 221, HKAW.

²⁵² Omenja se 1541, 15. junij, GdB 52, fol. 171, HKAW.

²⁵³ 1542, 26. dec., GdB 53, fol. 222v—223, HKAW.

²⁵⁴ 1545, 25. februar; 1546, 2. januar, GdB 56, fol. 31v—32; GdB 60, fol. 3—3v, HKAW.

²⁵⁵ 1539, 18. januar; 1545, 8. junij; 1546, 2. januar, GdB 48, fol. 11—11v; GdB 58, fol. 189; GdB 59, fol. 187, HKAW.

²⁵⁶ GdB 47, fol. 215v, 303v; GdB 48, fol. 221v, HKAW.

²⁵⁷ 1541, 15. junij, GdB 52, fol. 171, HKAW.

ski kanoniki.²⁵⁸ Ko je okoli leta 1550 Mihael umrl, je zapustil preko 1000 gold. dolgov in vdovo s štirimi otroki v največji revščini.

Kralj Ferdinand je pozval večkrat, v dopisih rektorju in svetu ter preko cesarskega poslanika in svojega agenta v Benetkah, dubrovniško republiko, naj uredi zadevo bratov Bučinić, ki so izgubili očetovsko in materinsko dediščino. Vrnitev dote obeh žena je bila že davno dospela.²⁵⁹ To terjatev so zastavili leta 1537 Sigismundu a Ruelu, angleškemu poslaniku v Benetkah. Ko so spomnili dubrovniško vlado, naj nakaže denar, je dal senat deponirati nek znesek v Benetkah, hkrati tudi naprosil znamenitega italijanskega prav- nika Bolonjca Andreja Alciatija, naj razsodi v tem pravnem sporu. S tem se pa brata nista strinjala, kajti Pavla in Frančiška sta zahtevali poleg zneska dote (700 oziroma 800 dukatov v zlatu) še obresti, povračilo stroškov in nastale škode. Republika pa je bila voljna plačati le znesek dote.²⁶⁰ Po mo- ževi smrti se je obrnila vdova Pavla tudi v imenu vseh članov obeh rodbin do cesarja Karla V. kot vrhovnega sodnika krščanskega sveta ter zaščitnika vdov in sirot za pomoč zoper Dubrovčane in prosila, naj jih pozove, da po- ravnaajo v enem mesecu dolgove, v nasprotnem primeru pa naj odobri rodbini Bučinić neomejeno represalijsko pravico v vsej državi na morju in kopnem.²⁶¹ Karla V. pa ni bilo mogoče pridobiti za ukrep, ki bi bil naperjen proti Du- brovniku. Razen tega so ga popolnoma zaposlile razmere v Nemčiji, ki so se kmalu nato preokrenile njemu na škodo. Podobno prošnjo sta naslovila na kralja Ferdinanda Mihaelov sin Marino in Pavlov sin Ferdinand. Kralj si ni mogel kaj, da ne bi opozoril dubrovniško vlado, da obstaja zaradi njihovega odklonilnega stališča pravičen razlog obnoviti suspendirano represalijsko pravico bratov Bučinić.²⁶² Zdaj se je pa republiki naenkrat mudilo. Poslali so Sebastijana Menčetića (de Menze) h kralju prosit, naj prekliche represalijske in razveljavi leta 1537 izdani patent.²⁶³ Hkrati so se obrnili tudi do nadvoj- vode Maksimilijana za posredovanje pri očetu.²⁶⁴ Tako so dosegli dokončno odločitev v vprašanju dote. Dubrovniška vlada se je zavezala položiti pri Ferdinandovem agentu Dominiku de Gaztelu v Benetkah do marca 1557 za doto Pavle in Frančiške po 533 skudov 12 grossi v zlatu (skupaj 1066 skudov 24 grossi).²⁶⁵ S tem so se morali zadovoljiti Bučinići. Pavla pa je obdržala dosmrtno letno rento 200 gold. iz dohodkov tržaške štiridesetnine (quaren- tes).²⁶⁶

²⁵⁸ 1548, 4. februar, GdB 62, fol. 26—26v, HKAW.

²⁵⁹ 1538, 12. julij, HHStAW, *Ragusa*, fasc. 1.

²⁶⁰ brez datuma (pozneje 1556 pripisano), r. t.

²⁶¹ brez datuma, r. t.

²⁶² 1556, 17. avgust, Radonić II. 2. 35 sl.

²⁶³ 1556, 22. nov., Radonić II. 2. 37 sl.

²⁶⁴ 1556, 23. nov., Radonić II. 2. 40 sl.

²⁶⁵ 1556, 22. nov., Radonić II. 2. 37—39.

²⁶⁶ 1556, 11. februar, LAG, HKRB 1556/1557, fol. 19v.

FRA BERNARDIN POMAZANIĆ (POMASANICH)

V tajni obveščevalni službi so vedno igrali menihi zelo pomembno vlogo. V svoji redovniški obleki so mogli navadno tudi v Turčiji priti, kamorkoli so hoteli, pri tem zbirati novice in posredovati poročila v zamejstvo. Pogosto so imeli v osmanski državi prijatelje, znance ali celo sorodnike. Kmalu po mohaškem porazu, morda že leta 1527, se je ponudil frančiškan Bernardin Pomazanić, najbrž iz samostana v Pazinu (avstrijska Istra), kralju Ferdinandu in njegovemu kanclerju škofu Clesu za obveščevalno službo v Turčiji.¹ Za pot v Istanbul je preračunal stroške na 160 zlatih dukatov, ki naj bi se mu izplačali v ogrskem in beneškem novcu. Od tega bi potreboval 60 dukatov za vohune in sle, za jezdne konje, ostalo pa za živila in obleko. Preko Ogrskega ni bilo več varno potovati. Zato je sklenil ubrati pot preko Šibenika in Dubrovnika. Iz Istanbula bi pošiljal poročila kanclerju na Reki, v Senj ali Trst, od koder naj bi odpravili njegova pisma naprej na dvor. Iz previdnosti je odklonil uporabo šifer in nameraval sestavljati svoja pisma v obliki poslovnih pisem. Uporabo šifer je smatral za preveč nevarno. Ako bi prišlo šifrirano pismo v sovražne roke in ga sicer ne bi znali razrešiti, ga vendar ne bi vrnil, še manj poslali dalje. Pri trgovski korespondenci se tega skoraj ni bilo bati. Za kralja Ferdinanda je izbral v dopisovanju psevdonim Vito iz Ancone, zase pa Nicolo Pomazanić, faktor in nameščenec trgovca Vita, iz Poreča v beneški Istri.

Preglednica kaže nekaj primerov, kako je skušal prikriti pravi pomen obvestil:

nave	= sultan	Valona	= Hrvatska, Slavonija,
caravella	= veliki vezir Ibrahim		Koroška, Štajerska
Candia	= Istanbul	Ragusa	= Avstrija, Dunaj
Cipro	= Bosna	Zante	= Češka, Moravska,
Venezia	= Ogrsko		Nemčija
botte (sod)	= 1000 mož	calafato	= 1000 akindžij
vas (sod)	= topništvo	velum	= 10 000 mož pehote ali
bombazo			konjenice
(bombaž)	= bombardar		

Konec junija 1528 je prišel Pomazanić v Bosno in se sestal v Visokem s svojim bratrancem Daudom, subašem (= oskrbnikom) sandžakbega v Odrinu (Edirne), sinom župana Jakoba iz Žminja v Istri. Morda so Mohorja Križanca, kakor mu je bilo tedaj ime, odpeljali Turki v otroških letih ali pa je pozneje prestopil v islam. Daud je obljubil Bernardinu, da ga bo stalno obveščal o vseh naklepih, ki bi jih snovali Turki zoper Ferdinanda. Želel pa je, da bi mu kralj pisal ali poslal sla in tako stopil z njim v stik. Bil je celo voljan priti na dvor, brž ko dospe s turškim vojaškim taborom na Ogrsko.² Ze v prvem pismu za kralja je opozoril na izdajalce, ki so deloma na Ferdinandovem dvoru, deloma na Ogrskem. K prvi skupini spadajo osebe, ki so jih

¹ Brez datuma (ok. 1528), HHStAW. U. A. I. fasc. 9.

² 1528, 29. junij, HHStAW, *Turcica*, K. 1.

pred nekako 3—4 leti izgnali iz beneške republike. Na Ogrskem pa mnogi ljudje obveščajo Zápoljo, ta pa posreduje vesti velikemu vezirju. Pismu je priložil prepise dveh zelo značilnih dopisov iz Benetk z istim datumom (14. maja 1528), ki dokazujejo beneške mahinacije. Prvi dopis je bila doževa prošnja velikemu vezirju Ibrahimu paši, naj pošlje 2000 konjenikov v Zader, kjer bi jih vkrcali in prepeljali v Benetke, da se bojujejo proti četam Karla V., ki je tedaj menda ogrožal republiko. Drugo pismo poroča o prihodu senjskega škofa Franca Jožefića, ki je prosil beneško signorijo v Zápoljevem imenu, naj pomaga Ogrom, ki nočejo biti pod nemško oblastjo. Obenem poziva Turke, naj napadejo avstrijske dežele do Ljubljane s tisoč konjeniki, ker ni ovir.³ Iz Bosne je potoval Pomazanić v Budim, kjer se je oglasil pri kraljevem kanclerju, egerskem škofu Tomažu de Zalaháza. Škof sicer ni poznal meniha, ta pa je zatrjeval, da je dober prijatelj kralja Ferdinandanda, kanclerja škofa Clesa in drugih kraljevih svetovalcev. Pokazal je tudi zgoraj navedena beneška pisma. O njihovi pristnosti je Zalaháza močno dvomil. Imel jih je najbrž za ponaredke, ki so pa pričali o dobrem poznavanju tedanjih političnih razmer. Ker pa je trdil Bernardin, da potuje po tajnem Ferdinandovem naročilu in prinaša važne novice, mu je dal kancler iz vdanosti do vladarja svojega služabnika za spremljevalca, da je varno prišel h kralju.⁴

Komaj je Pomazanić ustno poročal vladarju, je moral zopet v Turčijo nazaj. V Istanbulu naj bi stopil s Ferdinandovimi odposlanci Ivanom Hoberdancem in Sigmundom Weichselbergerjem v stik ter jim razložil naklepe sultana, perzijskega kralja in Benečanov. Konec septembra se je oglasil iz Novega Pazarja, kjer je zopet srečal bratranca Dauda.⁵ O Ferdinandovih odposlancih je zvedel, da so z njimi ravnali ljubeznivo na poti in ob prihodu v turško glavno mesto. Ko pa je došlo beneško poslanstvo, so zaprli Hoberdanca in Weichselbergerja v gostišče za poslance. Odslej nista smela več na prosto.⁶ Ponovno je opozoril Daud na nezanesljivost vrhnje družbene plasti na Ogrskem (barone, glavarje, škofo in opate). Nekoč so izdali svojega kralja Ludovika II. in enako bodo ravnali s kraljem Ferdinandom, ker ga ne marajo in se raje vežejo z Zápoljo in Benečani. Zato je priporočil vladarju turško metodo obračunavanja z njimi. Kralj naj bi jih sklical na posvet. Kdor ne bi prišel, je s tem že dokazal, da pripravlja izdajo. Na skrivnem naj ga primejo. Vse ostale udeležence pa naj izžene iz države, da ne bi mogli v bodoče škodovati. V Daudovem pismu, ki ga je vzel Bernardin s seboj in ga prinesel na Reko, od koder so ga poslali na dvor, je bilo še nekaj istanbulskih novic. Veliki vezir je ukazal sandžakbegom Smedereva-Beograda, Bosne in Zvornika, naj krenejo s svojimi četami proti Zagrebu. Tudi Daud je zvedel, da se poteguje Ludovik Gritti za ogrsko krono. Medtem ko je obljubil Zápolja dajati sultanu 60 000 dukatov, je voljan Gritti, ki uživa velik ugled pri Ibrahim paši in mu ta dolguje 50 000 dukatov, plačevati 80 000 dukatov, ako ga postavijo Turki za ogrskega kralja.

³ 1528, 14. maj, HHStAW, U. A. I. fasc. 9.

⁴ 1528, 9. julij, r. t.

⁵ 1528, 29. sept., HHStAW, *Turcica*, K. 1; H. K r e t s c h m a y r, *Ludovico Gritti*, AÖG Bd. 85., 17, 21.

⁶ Poslanca so izpustili šele konec marca 1529. Sulejman je krenil s svojo vojsko prej na Ogrsko, kakor pa je moglo Ferdinandovo pismo priti v roke meniha; 1529, 1. junij, HHStAW, *Turcica*, K. 1; Fessler, Klein III. 432, 434.

120 Z Reke se je vrnil menih v Novi Pazar, kjer je še čakal nanj njegov bratranec. Skupaj sta potovala do Odrina (Edirne), kjer je Daud ostal, fra Bernardin pa je krenil dalje v Istanbul. Tam je nameraval govoriti s Ferdinandovimi odposlanci, ki so bili zaprti v gostišču, in slediti dogodkom. 10. maja 1529 se je odpravil Sulejman iz prestolnice s svojo vojsko. Pomazanić je spremljal nekaj časa pohod. V bližini Niša je nameril na mestnega kaplana Krištofa, sina Matije »a bobus«, ki mu je pravil, kako so nepretrgoma od božiča do srede junija 1529 prevažali živila, potem pa so se začele valiti množice vojaških oddelkov mimo. Kaplan je poznal njihov vrstni red in njihove poveljnike. Z velikim vezirjem je bil Ludovik Gritti, o katerem so trdili, da se gre kronat z ogrsko krono. Sulejman je došel 2. julija do malega mesta Niša ob reki istega imena. Tu so taborili nekaj dni in prekoračili Moravo pri kraju Mramor. Tam je srečal Pomazanić Španca Joana de Pallas, obveščevalca Karla V., ki ga je spoznal menih že v Istanbulu. Pallas je pisal od tu kralju Ferdinandu in mu priporočil, naj vpliva na brata cesarja, da pošlje brodovje v Jadransko morje, kjer je le 45 slabo opremljenih benečanskih galer in nekaj fust. Ako bi vdrl Karel V. v Albanijo in pridobil tudi Perzijce, da napadejo Turke, bi preprečili vse Sulejmanove načrte.⁷ S Pallasom je potoval Bernardin do Kruševice. Tja je prišel sandžakbeg iz Vlaške z 10 000 konjeniki in pešci. Iz Beograda je zvedel, da so se dogovorili Srbi s smederevsko-beograjskim sandžakbegom, da zajamejo 40 šajk Ferdinandove donavske flotilje. V Kruševici se je poslovil Španec in nadaljeval svojo pot domov. Bernardin pa je kmalu nato zopet srečal bratranca, ki je po ukazu pobiral pri podložnikih desetino pšenice in tretjino od ovs. Naložil je že 80 voz. Razen tega je izterjeval glavarino v znesku enega dukata na osebo. Subaša Daud je dal sporočiti kralju Ferdinandu, da skuša priti Sulejman čimprej na Ogrsko, da najde nasprotnika nepripravljenega. Turški vohuni so se vrnili in javili, kako se trudi kralj za obrambo. Sel je prinesel tudi pismo turških pristašev na Ogrskem, med njimi je tudi zagrebški škof Erdödy. Zaradi ogromne vojaške sile Turkov je nujno potrebno, da poskrbi Ferdinand za primerno brambo. Vse ostale novice namerava fra Bernardin ustno sporočiti vladarju.⁸

Med Sulejmanovim umikom z Ogrskega je prišel Bernardin 10. novembra 1529 v Budim. Tam je videl mnogo sandžakbegov z njihovimi vojaki, ki so ostali za brambo dežele. Pristaši Zápolje so se posvetovali, obljubili zvestobo in obetali, da bodo tudi podložniki v Slavoniji dajali en dukat od glave in eno petino žita. Iz Budima se je peljal Bernardin po Donavi v Beograd, kjer je bilo ravno živahno tržišče za sužnje. Saj so Osmani odpeljali 37 000 ujetnikov. V Sremu je še videl sultana in njegove paše. Tam so pustili večji del topov. Tudi iz Budima se bodo umaknile turške čete v Beograd, ker jim primanjkuje živil. Hkrati bo odšel iz Budima še Ludovik Gritti. Turki, ki taborijo v Beogradu, utegnejo naslednje leto (1530) napasti Štajersko in Koroško. V Beogradu se je nudila Pomazaniću zopet priložnost, da je govoril z bratrancem, ki je imel še vedno posla z nadzorstvom živil. Kot zaveden Turek je skušal pojasniti Pomazaniću sultanove nagibe za umik izpred Dunaja.

⁷ 1529, brez dneva, HHStAW, U. A. I. fasc. 12., fol. 14 sl.; 1529, 4. julij, r. t.; Hammer III. 647; A. Ivić, *Istorija Srba u Vojvodini*, Novi Sad 1929, 375 sl. op. 102—103.

⁸ 1529, 4. julij, r. t. fasc. 12.

Turški ogleduhi so ugotovili v Pragi, da zbira kralj vojaštvo na Češkem. Poleg tega je zvedel sultan, da prihaja Karel V. z veliko vojsko in da name-rava njegovo brodovje napasti Istanbul. Pač pa je sklenil turški vladar, da krene prihodnje leto s še večjo silo pred Dunaj. Daud je priporočil Ferdi-nandu, naj ne čaka, marveč sedaj porazi neznatne turške posadke na Ogr-skem in zavzame mejne kraje Petrovaradin in Beograd.⁹

Iz Beograda je prišel Bernardin v bližino turškega glavnega mesta in poročal 1. marca 1530 o sultanovih ogromnih vojaških pripravah na morju in kopnem. Tudi se preskrbuje za prihodnje leto z velikimi zalogami živil. Trdijo, da bo napadlo brodovje Apulijo, deželo Karla V. V ta namen pri-pravljajo v Valoni (Vlorë) prepečenec za pomorščake. Dva sandžakbega bosta privedla vojake tja. Sultan bo gotovo prišel v Apulijo, da prepreči Karlu V. po njegovem kronanju za cesarja odhod v Nemčijo. Bosna, Hercegovina in Ogrska, ki jo obvladata Zápolja in zagrebški škof Erdödy, se bodo morali v letošnjem letu kolikor moč najbolje sami braniti. Prihodnje leto pa bo Sulejman zopet sam krenil z ogromno silo. V Istanbulu je videl fra Ber-nardin poslance poljskega kralja, Zápolje in Benečanov. Dne 21. februarja se je vrnil sultanov poslanec iz Benetk. Takoj nato je bil posvet pri turškem vladarju, ki sta se ga udeležila tudi Ludovik Gritti in beneški bailo. V vprašanju postavitve bojnega tabora niso bili Ibrahim in ostali vezirji istega mnenja. Na Ibrahimovem dvoru je videl Pomazanić kurirja (ulaqa) bosenskega sandžakbega, ki je prosil za dovoljenje, da oblega s svojo vojsko Senj. Do avgusta upa zavzeti Istro, Trst in Ljubljano.¹⁰ Naknadno je pisal Bernar-din iz Sofije (4. marca 1530), da bo verjetno še to leto napadlo brodovje Apulijo, Ibrahim paša — ne sultan — pa Ogrsko. Ogleduhi turškega vladarja so se vrnili z dvora Karla V. v Istanbul in javili, da je cesar teže bolan, Fer-dinand pa v Innsbrucku. Kralj bi moral osvojiti Ogrsko še letos, kajti pri-hodnje leto namerava napasti poljski kralj Češko. Turki so se dogovorili z nekaterimi ogrskimi velikaši in zagrebškim škofom, da dajo opustošiti Kranjsko in Štajersko. Ko je bil Pomazanić zadnjič v Novem Pazaru, so mu pripovedovali Turki, da jim je Andrej, služabnik Sigmunda Weichsel-bergerja, marsikaj poročal o avstrijskih deželah. Bilo bi primerno paziti nanj.¹¹

Iz Istanbula je pisal fra Bernardin Karlu V. 5. oziroma 8. marca 1530. Poročilo se je ohranilo v francoskem prevodu v bruseljskem arhivu.¹² Opo-zoril je cesarja na obsežne priprave turškega vladarja na morju in suhem, da napade Italijo, prodre do Rima in spozna papeža, ki je kronal cesarja in ga imenujejo zaščitnika celega sveta. Cesarja hoče pregnati sultan in zasledo-vati v Španijo. Vse to pripovedujejo splošno v turški prestolnici. Vendar ob-stajajo glede izvajanja vojnega pohoda nekateri pomisleki in nesloga med pašami, ker so pretrpeli Turki izredno težke izgube pred Dunajem (1529). Kljub temu vztraja turški vladar pri svojih načrtih. Z obljubami skuša ohr-

⁹ 1530, 12. januar, r. t. fasc. 14. Domeniku Burlu v Trstu so naročili, da priha-jajoča pisma hitro odpremi na dvor.; prim. 1530, 15. januar, r. t.

¹⁰ 1530, 1. marec, MSHSM XXXV. 263—265; enako vest o akciji proti Senju so prejeli tudi Benečani, prim. M. S. D. LII. 362, 453 sl.

¹¹ 1530, 4. marec, MSHSM XXXV. 266 sl.

¹² 1530, 5. marec, z dodatkom 8. marca. *Archives Générales du Royaume*, Bruselj, *Secrétairerie d'Etat allemande*, reg. 764 (*Diètes et Diétines*) 158 sl.

niti mir s perzijskim kraljem. Nemški in beneški topniški mojstri pospešeno izgotavljajo novo artilerijo.

Najbrž je ostal Pomazanić v Istanbulu do 15. maja 1530, kakor je obljubil. Potem ga najdemo na augsburškem državnem zboru, kjer je dobil od kralja Ferdinanda denar in novo tajno naročilo. V začetku avgusta je zapustil mesto. Tedaj je ukazal kralj vojaške priprave. Fra Bernardin je krenil najprej v Ljubljano, kjer je govoril z Nikolajem Jurišičem in Jožefom Lambergom, ki sta bila določena za Ferdinandova poslanca k Sulejmanu in sta se ravno pripravljala s svojimi spremljevalci na odhod v Turčijo. Iz Ljubljane je potoval Pomazanić preko Reke — Zagreba — Križevcev — Pécs v Budim. Tu je ostal dlje časa in opravljal službo gvardijana v frančiškanskem samostanu pri Marijini cerkvi. Kakšno nalogo naj bi izvršil v tem času, moremo le domnevati. Zdi se, da bi moral sodelovati pri nenadnem napadu na budimsko trdnjavo, ki naj bi ga izvršile Ferdinandove čete. Ban Franc Batthyány je namreč zvedel od svojih vohunov marca 1530, kako slab je vojaški in gospodarski položaj Zápolje, da je v trdnjavi komaj 30 mož posadke in da se Zápolja ne upa iz trdnjave. Zato bi bila sedaj zelo ugodna priložnost za akcijo proti Budimu.^{12a} Operativni premiki Ferdinandovih čet pa so potekali preveč počasi. Pavel Bakić in Valentin Török sta prodirala s svojimi krdeli najprej proti Ostrogonu (Esztergomu), ki se je vdal. Zápolja pa je nujno prosil pomoči, sicer se bo moral poravnati s Ferdinandom ali bežati, ker se mu izneverjajo Ogri. Dan za dnem se je vzpenjal Pomazanić na grad in gledal, če prihajajo Ferdinandove čete. Neko noč pa je videl, da zapuša kralj Zápolja grad in da zaseda utrdbo Ludovik Gritti, ki je došel s 500 konjeniki. Hkrati so ukrenili vse potrebno za brambo gradu in mesta zoper morebitno obleganje. Malo kasneje je prišel s 14 000 akindžijami sandžakbeg Mehmed-beg, ki je napadel okolico Trnave. Pomazanić je bil sedaj prepričan, da ni več mogoče izpolniti Ferdinandovega naročila. Zapustil je Budim in prišel preko Bosne v Šibenik, od koder je pojasnil kralju v pismu, ki ga je poslal preko Trsta, zakaj ni mogel izpeljati zelene naloge v Budimu. 8. novembra je došel v Dubrovnik, moral pa je še isti dan dalje, ker mu mestna oblast ni dovolila ostati. Preko Novega Pazara — Sofije — Plovdiva — Odrina je prišel 6. decembra v Istanbul. Tam je stopil v zvezo z nekim ujetim ogrskim duhovnikom, ki mu je že doslej pomagal v turški prestolnici. Ta duhovnik se je namreč prizadeval, da zbere z miloščinami 80 dukatov, kolikor je znašala njegova odkupnina. Fra Bernardin je želel predvsem govoriti s Ferdinandovimi poslanci, ki so bili zaprti v gostišču (Elči-hanu). Ker to ni bilo dovoljeno, je napisal pismo za nje, ga vtaknil v vrečko, položil zraven kamen in jo vrgel skozi okno hiše, v kateri so bivali poslanci. Sam pa je prenočil v hiši Ibrahim paše. Dne 16. decembra je zvedel, da je dospela ladja s sijajnimi darili šaha; šel si jih je ogledat. Hkrati je tudi prišlo poslanstvo perzijskega kralja; vse to je bilo znamenje, da obstaja prijateljstvo med turškim vladarjem in šahom. Bernardin se je tudi zanimal za velike vojaške priprave. V spremstvu ogrskega duhovnika je občudoval v arzenalu 270 galej, 12 000 vesel, tudi je videl ladjedelske mojstre iz Dubrovnika in Benetk. V artilerijskih delavnicah so stali novo uliti topovi razne velikosti. Ker mu ni uspelo priti v stik s poslanci, je zapustil turško prestolnico po poti, ki so jo morali uporabiti poslanci ob svoji

^{12a} Bucholtz 4., 72 sl.

vrnitvi. Tako je došel tri dni pred njimi v Odrin in je mogel 27. decembra nekaj časa govoriti z njimi. Nato se je vrnil v Istanbul, kjer je objavil sultan prvi in drugi poziv za vojskin pohod. Pri tretjem bi morali biti vsi pripravljeni. Del čet bo krenil v Budim, da okrepi tamkajšnjo posadko. Ludovik Gritti jo bo preskrboval z živili in drugimi potrebščinami. Menda pa je naročil turški vladar Grittiu in Mehmed-begu, naj se drže premirja s Ferdinandom in ne dajejo povoda za vpade na turško ozemlje. V Nikopolu je pristanišče za turške donavske bojne ladje, ki jih peljejo v Beograd. Turško sredozemskomorsko brodovje pod vodstvom Hajredina Barbarosse in korzarja Čufuda je menda v Tirenskem morju in se upira admiralu Andreju Doria. Kakor zatrjujejo, bo krenilo proti Apuliji, napadlo Otranto in Barletto, kjer so menda neki ljudje pripravljeni izročiti ozemlje Turkom. Bajе sultan sam ne pojde na pohod, marveč bo določil kot poveljnika enega svojih paš. On sam pa misli le na osvojitev Dunaja.

Ker pa je zmanjkalo Pomazaniću denarja, ni mogel ostati dlje v Turčiji; odpotoval je proti domu. Januarja 1531 je ostal nekaj dni v Odrinu (Edirne), da čaka na prihod sultana in velikega vezirja, ki sta bila v Kirkilise (Kirklareli) na lovu. Nedaleč od Odrina je srečal dubrovniškega sla, ki je nesel turškemu vladarju vest o izvolitvi Ferdinanda za rimskega kralja (5. januarja 1531). Na nadaljnji poti je zvedel fra Bernardin, da namerava okoli 7000 konjenikov bosenskega sandžakbega na četovanje v Ferdinandove dežele. V Albaniji pa je menda izbruhnil upor zaradi čezmernih davčnih terjatev. Podložniki so ubili dva davkarja. Zato bo dal sandžakbeg s silo izterjovati dajatve. V Hrvatskem primorju je doznal, da je v Obrovcu zopet pripravljenih pet novih ladij (fust), dve nadaljnji še gradijo. Bajе se hočejo Turki maščevati, ker so jim preteklo leto Rečani in Senjčani sežgali nekaj ladij.¹³ Dne 24. februarja 1531 je došel na Reko. Toliko da ga med potjo niso zgrabili Turki kot Ferdinandovega obveščevalca. Tudi Dubrovčani so se izkazali kot izdajalci kralja. Sedaj je prosil Pomazanić kranjskega deželnega glavarja Janža Kacijanerja in reškega glavarja Nikolaja Jurišića za denar. Kralj Ferdinand mu je dal izplačati po Tržacu Domeniku Burlo 50 kron v zlatu.¹⁴

Kakšna je bila dejavnost fra Bernardina v naslednjih letih, ali je opravil v obveščevalni službi nadaljnja potovanja ali prebil ta leta v samostanu, ne morem ugotoviti iz arhivskega gradiva, ki se je ohranilo na Dunaju. Tam je šele iz leta 1537 (1. april) pismo subaše Dauda. Kakor trdi, je večkrat pisal kralju Ferdinandu in izročil pisma bratrancu Bernardinu, ki jih je poslal Domeniku Burlo v Trst. Kljub temu doslej še ni dobil odgovora. Čudi se, da ne cenijo prijateljev, ki tvegajo življenje s svojim obveščanjem. V svojem zadnjem pismu (3. februarja), ki ga pa ni bilo najti v dunajskem državnem arhivu, je sporočil razne novice o sultanu, Franciji, Benetkah in Ogrski, tudi je javil o izdajalcu na kraljevem dvoru, ki dobiva visoko nagrado od tur-

¹³ Brez leta in dneva (1530—1531), *Relata Fr. Bernardini de rebus Turcicis*. HHStAW, *Turcica*, K. 2; HHStAW, *Belgien*, PA 7 kot priloga Ferdinandovega pisma Karlu V. z dne 17. februarja 1531: *Ea que explorator a Turco rediens dixit*. Zaznamek na zadnji strani: *Relacion de frey Bernardino qui vino de Turquía*. Latinski tekst razlagajo francoske obrobne opombe. O napadu na Obrovac gl. tudi M.S.D. LIII. 332, 396 (1530).

¹⁴ 1530, 27. nov., HHStAW, *Österr. Akten, Triest, Istrien, Küstenland, allgem. Reihe*, fasc. 1: 1531, 24. februar, MSHSM XXXVIII. 12 sl.; 1531, 1. marec, GdB 37, fol. 43, HKAW; 1531, 31. marec, ASLj, *Stan. A.* fasc. 120.

škega vladarja in sporoča vse dogodke.¹⁵ 14. avgusta je ponovno pisal Daud iz Medulina pri Valoni. Bil je tedaj kadi Elbasana ter prokurator in nadzornik zidarjev Valone. Maja meseca se je odpravil Sulejman v spremstvu obeh princev z vojsko v Valono, kamor je došel 13. julija. Tu sta bila tudi francoski in beneški poslanik. V začetku avgusta je bil sultan nekaj časa odsoten v Skopju. Turško vojsko pa so prepeljali pod sandžakbegom Mehmedom na prevoznih ladjah v Apulijo. V Valoni grade močne utrdbe, kar utegne povzročiti propad Apulije. Kot član turške delegacije je došel Daud 5. avgusta v Benetke. Prišli so pred doža in najvišje dostojanstvenike republike ter pokazali s svinčnim pečatom Markove republike opremljeno listino iz leta 1503, ki so jo prinesli s seboj. Sestavili so jo za doža Leonarda Loredana, ko so bili sedanji dož Andrea Gritti, Hieronim Grimani in Marko Pisani kot poslanci pri sultanu Bajezidu II. v Brusi (Bursi). Takrat so postali Benečani »zakleti bratje« Osmanov. To pogodbo sta pozneje potrdila turška vladarja Selim I. in Sulejman II. Ko so beneški svetovalci zagledali listino, so mnogi z dožem vred vstali in navdušeno govorili v prid zveze Benečanov s Turki. Mnogi so menili, da bi bila beneška država podlegla brez sultanove pomoči, ker sta se Karel V. in Ferdinand stalno prizadevala, da jo uničita. Zdaj naj bi zvezo obnovili in razširili s pristopom francoskega kralja Franca I. Toda Benečani so zavrnil predlog in kmalu nato je izbruhnila vojna med Benečani in Turki.¹⁶

Po nesrečni bitki pri Gorjanu v Slavoniji je prosil kralj Ferdinand tudi fra Bernardina, ki se je mudil tedaj v Ljubljani, naj čimprej krene v Turčijo in poizve, kje so vojni jetniki in kakšne odkupnine zahtevajo za nje.¹⁷ Kranjski vicedom mu je izročil 30 gold. za potne stroške.¹⁸ Ker je pisal Bernardin, da mu dolguje občina Zminj v Istri 94 beneških liber, ki jih kljub opominom ni mogel dobiti, je naročil Ferdinand pazinskemu glavarju Aleksiju Mosconu, naj prisili občino z grožnjo denarnih kazni, da plačajo. Pomazanič nujno potrebuje denar za pot, ki jo bo opravil po naročilu dvora.¹⁹ Bernardin je krenil v Bosno, da odkupi tudi nekega sorodnika in prijatelja, ki so ga ujeli pod Klisom. Hkrati je poizvedoval o usodi vojakov, ki so prišli v bitki pri Gorjanu v turško ujetništvo. V svojem poročilu Ferdinandu pa je dal napačne podatke, npr., da še živi Ludovik grof Lodron in da je v neki bosenski vasi. Zaradi njegove krepke postave so mnogi menili, da je Janž Kacijaner. Bratranec Daud pa je dejal, da grof Lodron nikdar več ne pojde v vojno, kajti Turki zavdajo o primernem času znamenitim bojevnikom, tudi ako sprejmejo zanje odkupnino. Iz Levante je sporočil, da pripravlja perzijski kralj napad na sultana. Zato so poslali Turki v menihe preoblečene poslanca v Francijo, da bi preprečili sklepanje miru med francoskim kraljem in Karlom V., ker bi to omogočilo cesarju, da krene proti Turkom. Tudi k Zápolju so odšli sli, ne ve pa iz kakšnega namena. Le na videz bo prišel turški poslanec tudi k Ferdinandu. Dejanska njegova naloga pa bo, da ugotovi morebitne vojaške priprave. Paziti morajo, da ne bo hodil poslanec s svojimi služabniki prosto po mestu. Govoriti bi smel samo z uradnimi osebami, ki ga spremljajo, ker je ogleduh. Z njim bi morali ravnati tako, kakor delajo s Fer-

¹⁵ 1537, 1. april, HHStAW, *Turcica*, K. 4.

¹⁶ 1537, 14. avgust, r. t., Hammer III. 181.

¹⁷ 1537, 21. nov., MSHSM XXXVIII. 347 sl. = MHCZ XII. 165 sl.

¹⁸ 1537, 29. dec., HHStAW, *Turcica*, K. 4.; 1537, 30. dec., GdB 46, fol. 427, HKAW.

¹⁹ 1538, 25. januar, HHStAW, U. A. I. fasc. 54.

dinandovimi poslanci v Istanbulu. Nikakor ne sme kralj skleniti miru s sultanom, ker se bodo morali Turki bojevati s šahom. Pomazanić je bil tudi prepričan, da bodo kmalu sklenili mir z Benečani, ker to želi turška vlada.²⁰

Pomazanić je bil še vedno voljan storiti kralju Ferdinandu in kanclerju Clesu kakšno uslugo. Konec leta 1539 je prišel v Ljubljano k vicedomu in nameraval v imenu bratranca Dauda potovati na kraljevi dvor. Vendar iz ohranjenih virov ni razvidno, kakšno naročilo je imel.²¹ Trinajst let pozneje (1552) je prišlo iz Istanbula na dvor pismo Mohorja Križanca iz Zminja, ki je bil tedaj paša-vezir v turški prestolnici. Da ga ne bi odkrili, ni navedel svojega turškega imena, zatrjeval pa je, da je bratranec pokojnega fra Bernarda Pomazanića. On je posredoval vse vesti, ki jih je sporočil kralju Ferdinandu. Povzpel se je do visokih časti, ni pa pozabil na svojo domovino in toplo priporočil svoje sorodnike v Žminju dobroti deželnega kneza. Na kratko je spomnil vladarja, da je prišel Pomazanić leta 1529 s Ferdinandovim pismom v Istanbul, ko sta se mudila tam Hoberdanec in Weichselberger kot odposlanca. Drugič je dospel Bernardin tja, ko sta bila v Turčiji Jurišić in Lamberg. Takrat se je zavzel Križanec za Ferdinandove zadeve in poslal bratranca na svoje stroške v Odrin, da bi mogel govoriti s poslancema. V naslednjih letih je deloval Križanec po sultanovem ukazu v raznih pokrajinah evropske Turčije in sedaj je vezir v divanu. Po ujetnikih in preko Benetk je dal odpremiti že troje pisem za kralja Ferdinanda, ne ve pa, ali so dospela na dvor. Sporočil je nadalje, da si prizadevajo francoski kralj, Benečani in nekateri Ogri pregovoriti sultana, da bi še enkrat krenil pod Dunaj. Ta pa je odklonil, ker pač ni mogoče zavzeti mesta. Je predobro utrjeno in bi izgubil pri obleganju preveč vojakov. Že v boju s perzijskim kraljem je trpel dosti izgub. Francoski poslanik in Benečani obljublajo sultanu mnogo, da bi ga pridobili. Po naročilu Benečanov je ravnokar prišel k turškemu vladarju inženir Nicolo Grego, ki je bil na Dunaju in je izdelal natančen načrt mesta. Vrisano je obzidje, bastije, jarki in notranje mesto. Ob obleganju bi zgradili izven mesta troje utrdb, ki bi segle iznad obzidja. Od tu bi mogli s topovi obstreljevati notranje mesto in rušiti hiše. Sultanu ni žal denarja za obveščevalce, ki so stalno na Ferdinandovem dvoru. Ako ima kralj zanesljivo osebo, naj jo pošlje v Istanbul, kjer naj ostane. Križanec ji bo stalno poročal vse novice, da se bodo mogli Habsburžani krepkeje braniti proti svojim sovražnikom.²²

4.

MARIN ZAMANJA (ZAMAGNA)

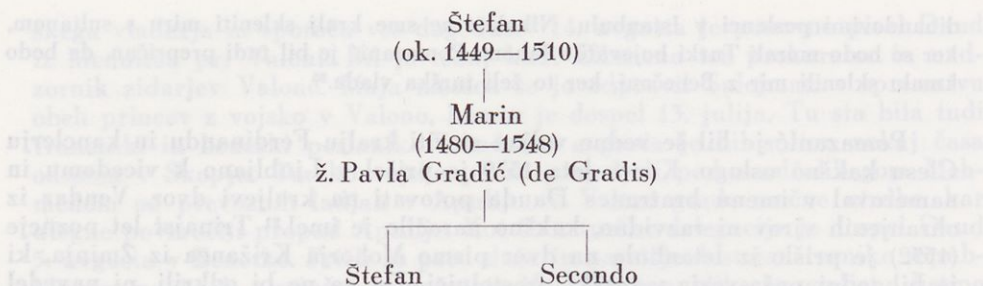
Marin Zamanja (Zamagna) je izhajal iz stare, zelo ugledne in bogate patricijske rodbine mesta Dubrovnika.¹

²⁰ 1538, s. d. HHStAW, *Turcica*, K. 4.

²¹ 1539, 13. dec., r. t., K. 4.

²² 1552, 14. marec, r. t., K. 9.

¹ Prikaz temelji na študijah J. Tadića, *Spanija i Dubrovnik u XVI veku*, Beograd 1932, 40 sl., 48, 141 sl., istega, *Dubrovački portreti*, Beograd 1948, 9–52, I. Manken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, Beograd 1960, 453.

Po tedanjem splošnem običaju je prebil v svoji mladosti dlje časa v zamejstvu, kar je pospeševalo njegovo splošno in kupčijsko izobrazbo. Poleg oskrbovanja svoje posesti se je ukvarjal pozneje zlasti s trgovino z žitom, tekstilijami in bakrom. Zraven tega pa se je moral posvečati javnim zadevam. S 23. letom je postal član Velikega sveta, leta 1519 so ga izvolili v senat, 1526 je prišel v Mali svet in bil leta 1530 prvič izbran za kneza (rektorja) mestne republike. To službo je opravljal šestkrat. Skoraj vsako leto so mu zaupali kakšno javno funkcijo. Ko je potoval leta 1513 poslovno na Ogrsko, mu je naročila vlada, naj obvesti ogrskega kralja o novicah iz Levante.² Leta 1517 je sporočil v imenu mesta novemu hercegovskemu sandžakbegu pozdrave in mu izročil darila. Kmalu nato se je moral pritožiti v Benetkah zaradi morskih roparjev v Levanti in prositi signorijo učinkovitih ukrepov, da jih ujamejo in kaznujejo. Enako je pozdravil leta 1521 kot vladni odposlanec Balibega, pravkar došlega bosenskega sandžakbega.³ Leta 1523 je moral dlje časa prebiti v Rimu, da poravna spor dubrovniškega meščana s trgovcem iz Ancone. Tri leta pozneje je bil poveljnik oborožene ladje in je zasledoval korzarje, ki so se pojavili v bližini Dubrovnika. Leta 1528 so mu naročili, naj doseže pri kadiju v Foči (Hercegovina), da kaznuje turškega roparja, ki je prizadel škodo v vaseh dubrovniškega državnega ozemlja. Dve leti kasneje je deloval v Istanbulu. Tako je spoznal kot trgovec in pooblaščenec rojstnega mesta Italijo in balkanske dežele. Poznal je tudi gospodarske in politične razmere v deželah ob Sredozemskem morju. Zaradi svojega znanja, izkušenj in državninskih sposobnosti si je pridobil velik ugled in postal eden od najodličnejših članov vlade v vihnem razdobju dubrovniške zgodovine.

Medtem ko se je potegoval Mihael Bučinić za priznanje in obnovo stare zaščitne oblasti ogrskih kraljev, zdaj kralja Ferdinanda I., nad dubrovniško mestno republiko, je Marin Zamanja temu nasprotoval in zagovarjal politiko rojstnega mesta do osmanske države; želel pa je, da se krepkeje nasloni na cesarja Karla V.⁴ To se je kazalo tudi v njegovem prizadevanju pošiljati španskim oblastem v Italiji novice iz Turčije. Ivan Pastor ml. je javil leta 1529 iz Dubrovnika, da ima cesar tu več zvestih pristašev in omenil med njimi tudi Marina Zamanjo.⁵ Njegovo ime pa je postalo izredno znano na dvoru Karla V., ko mu je poveril senat konec leta 1533 nalogo, da potuje z Nikolajem Sorkočevićem (de Sorgo) v Španijo in doseže ukinitvev represalij zoper dubrov-

² Gelcich, Thallóczy 835.

³ GZM XXIV. (1912) 103.

⁴ V. Foretić, *O Marinu Držiću*, Rad JAZU 338 (1965) 51.

⁵ MSHSM XXXV. 141 sl. Po mojem mnenju se šifra pravilno razbere: »Samanni«.

niške trgovce. Ker je njegov tovariš kmalu po prihodu na cesarjev dvor nena-
doma umrl, je mogel Zamanja dokazati svoje izredne diplomatske zmožnosti.
Znal je zbuditi pri Karlu V. zanimanje za prijateljski odnos do dubrovniške
republike. Zato ni dosegel samo ukinitve represalij za vedno, marveč tudi
zaščito Španije in svobodno trgovino v vseh španskih deželah. Novembra 1534
je potrdil cesar republiki vse trgovinske svoboščine, ki so jih doslej podelili
njegovi predniki. Bivanje dubrovniškega poslanca na španskem dvoru se je
zavleklo. Razmerje Karla V. do Zamanje kot prizadevnega cesarjevega slu-
žabnika je postalo tako prisrčno, da ga je povzdignil v viteza reda sv. Jakoba.
Ob slovesu januarja 1535 mu je dal Karel V. seznam šifer in tajno naročilo,
naj stalno poroča o vseh važnih dogodkih v Levanti cesarskemu poslaniku
Lope de Soria v Benetkah. Ta dogovor naj bi ostal tajen, zlasti za Mihaela
Bučinića. Martin de Salinas, Ferdinandov poslanik na španskem dvoru, je
tako obvestil o tem svojega vladarja.⁶ Šele 18. marca 1535 se je vrnil Marin
Zamanja preko Francije in Lombardije domov ter poročal naslednji dan v
senatu o svojem uspešnem potovanju. V Dubrovniku so tedaj vsi tekmovali,
da pripoznajo njegovo zaslužno delovanje. Za mesec maj so ga izvolili za
kneza (rektorja), potem za senatorja in kmalu nato za »providurja«, ki je
bil vrhovni čuvár zakonov.⁷

Zaradi cesarjeve odprave v Tunis se je vidno zaostрил politični položaj na
področju Sredozemlja.⁸ Po vrnitvi iz Afrike je prišel Karel V. v Južno Italijo.
Zato je sklenila dubrovniška vlada čestitati cesarju k zmagi in mu izročiti po
starem običaju darila, ker je prvič dospel v Neapeljsko kraljestvo. Zopet so
zaupali eno poslaniško mesto Zamanju. Tudi so mu dovolili, da opravi zunanje
formalnosti za viteza (Caballero) reda sv. Jakoba (Orden de Santiago) in uživa
s tem združene prejemke.⁹ Karel V. je tudi to pot izpolnil vse želje, ki jih je
predložil Zamanja v imenu svojega rojstnega mesta. Zamanja je postal vodja
cesarju naklonjene stranke in zagovornik španskih koristi v Dubrovniku. Pri
njem so se ustavljali španski poslanca in agenti. Pomagal jim je z besedo in
dejanjem. V času špansko-turških bojev v Sredozemlju in Svete lige (Španija,
Benetke, papež) se je Karel V. posebno zanimal za dogodke v osmanski državi.
Zamanja je stalno poročal v Benetke in Neapelj. Cesar mu je dal zdaj pa
zdaj izplačati po neapeljskem podkralju denar, da krije njegove stroške.
Ko so Turki zopet zavzeli Hercegnovi, si je prizadeval Zamanja, da odkupi
ujete člane nekdanje španske posadke. Za ta namen je deloma prejel potreben
denar za odkupnine iz Neaplja. Leta 1545 bi mu moral podkralj izplačati
1200 dukatov, pa mu je namesto gotovine ponudil izvozna dovoljenja za žito,
kar pa je Zamanja odklonil. V Neaplju so celo trdili, da niso prejeli poročila
o turškem oboroževanju od Zamanje, marveč od drugod. Zamanja pa se je
skliceval na to, da je stalno pošiljal novice namestniku v Otrantu-Bariju;
tudi je opozoril na nevarnost turškega napada na Južno Italijo. Omenjeni na-
mestnik pa je vedno odpremil vesti naprej v Neapelj.

Zamanja in njegovi pristaši so budno opazovali delovanje Francozom
naklonjene stranke, začeni z nadškofom Trivulzijem kot vodjo, ter francoskih
poslanikov in agentov, ki so tako pogosto potovali skozi Dubrovnik na sul-

⁶ A. R. Villa, n. d. 623 (1535, 20. januar), MSHSM XIV. 284.

⁷ 1535, 18. marec, HHStAW, *Turcica*, K. 4.

⁸ Hammer III. 171 sl.

⁹ Radonić II. 1. 386 sl. (1536, 11. januar).

tanov dvor in v obratni smeri v Benetke. Vedeli so, da gre skoraj vsa korespondenca med poslanikom v Istanbulu oziroma v Odrinu (Edirne) ter Francijo preko omenjenega nadškofa. Zato je bilo zajetje nekega pisma francoskega poslanika v letu 1540 nemara delo Zamanjeve skupine. Karel V. pozneje ni več posegal v dogodke na Jadranskem morju in v Turčiji, vendar je nadaljeval Zamanja svoje tajno obveščevalno delo. Dolgo časa ga pri tem vlada, pač iz ozirov na cesarja, ni ovirala. Turški vohuni so pa kmalu javili v Istanbul, da je tu nek Španec po imenu Marin Zamanja, ki poroča cesarju o premikih turških čet. Nato je zahteval sultan leta 1541 izročitev Zamanje. Dubrovniški knez (rektor) in svet sta sicer odgovorila, da je Zamanja ugleden mestni patricij, ki je častno deloval v raznih poslanstvih, med drugimi tudi v Istanbulu; toda odslej so pričeli bolj paziti na Zamanjo, ker bi njegovo prepovedano poročanje utegnilo ogroziti svobodo republike. Nekaj let kasneje so celo sklenili pregledati spise v Zamanjevi hiši, vendar so opustili nadaljnje ukrepe.

Leta 1545 je posredoval francoski kralj sklenitev premirja med Karlom V. in sultanom. Čeprav nerad, je moral zastopati francoski poslanik Jean de Monluc tudi koristi Habsburžanov ter potovati s cesarskim poslanцем Gerardom Veltwyckom in njegovim tajnikom Giustom de Argento iz Trsta preko Dubrovnika v Istanbul. Veltwyck je porabil postanek v Dubrovniku za pogovore z Marinom Zamanjo in pisal Karlu V., da je Zamanja moder mož in odličen služabnik cesarskega veličanstva. Saj je bil nekoč kot poslanec dubrovnške vlade na dvoru in je znal pridobiti naklonjenost Karla V. za svoje rojstno mesto. Na tej meji in za levantske zadeve je zelo potreben, zlasti za primer, če Francozi ne bi držali premirja. Pred odhodom je Veltwyck še enkrat (julija 1545) priporočil Zamanjo Karlu V., ker se docela posveča cesarjevi službi.¹⁰

Decembra istega leta je dospel Krištof Rogendorf v Dubrovnik. Stalno se je gibal v družbi Zamanje in njegovega sina Seca. Vse to je moralo povzročiti nezaupanje dubrovniške vlade do Zamanje. V času drugega grofovega bivanja leta 1546 se je sum še povečal. Tajna preiskava je dognala diplomatsko delovanje Zamanje. Bil je povezan ne le s španskimi oblastmi, zlasti z neapeljskim podkraljem, marveč je tudi dopisoval s Ferdinandovim poslanцем v Turčiji. Kljub temu so ga meseca februarja 1547 še enkrat izvolili za kneza (rektorja). Pri tem so upoštevali ne le, da ima Zamanja precej pristašev v mestu, marveč predvsem, da so ravno tedaj nujno potrebovali cesarjevo naklonjenost. Zato so drugače kot v Bučinićevi aferi opustili vsak odločen ukrep. Pač pa se je trudila dubrovniška vlada doseči pri cesarju s posredovanjem poslanca, da Karel V. sam odveže Zamanjo obveščevalne službe. Predlagali so, naj cesar pošlje v Dubrovnik kakega svojega podložnika, ki bi se tu ukvarjal s trgovino, hkrati pa brez škode za republiko pošiljal poročila o dogodkih v Levanti. Skušali so prikazati cesarju veliko nevarnost, v katero jih spravlja Zamanjeva obveščevalna služba. Pred nekaj leti bi bili morali na zahtevo Visoke porte izročiti Zamanjo v Istanbul. Premagati so morali velike težkoče, da so se izmotali. Še huje je bilo poleti 1546, ko je dospel Veltwyck drugič v turško glavno mesto in je bival pod strogim nadzorstvom v gostišču za poslane. Zamanja mu je dal dostaviti sveženj pisem.

¹⁰ Lanz II. 445 sl., 453 sl., 459; NB I/8, 39, 261.

Komaj je stopil kurir iz stanovanja, so ga začeli zasledovati po raznih poteh. Na srečo ga niso dobili. Ako bi ga ujeli Turki, bi izgubil življenje. Dubrovniška vlada v tem primeru ne bi vedela, kako bi še enkrat odvrnila sum Turkov. Kakor že znano, Karel V. ni hotel upoštevati teh ugovorov.¹¹ Ker so hkrati odkrili Bučinićevo zaroto akcije zoper Ston, so morali biti še bolj pozorni do cesarja in niso smeli v Zamanjevi zadevi dalje priganjati. Dubrovniška vlada je raje naravnost prepovedala (1547) Zamanju pisati cesarjevimi zastopnikom in si prilastiti iz Istanbula ali Levante prihajajoča poročila ali pisma ter mu zagrozila s smrtno kaznijo. Leto pozneje je Marin Zamanja hudo zbolel in umrl meseca avgusta na svojem posestvu izven Dubrovnika, menda za kapjô.¹²

Večjega števila Zamanjevih poročil Karlu V. oziroma španskim oblastem v Italiji zaenkrat nisem mogel najti. Morda leže njegova pisma med obveščevalnimi poročili v španskem državnem arhivu v Simancas ali pa so propadla v drugi svetovni vojni s spisi neapeljskega državnega arhiva vred.

5.

OBA CARAFFA IN »CONTE DI ELLA«

Spomladi leta 1530 je poslal kralj Ferdinand tridentskega stolnega prošta Franca Riccija barona Sprinzenstein kot svojega pooblaščenca v Dubrovnik. Povod za to je bila prekinitev v obveščevalni dejavnosti Mihaela Bučinića, pa tudi vladarjeva želja pridobiti dubrovniško vlado, da bi mu pod psevdonomim stalno pošiljala poročila o dogodkih v Turčiji. Kmalu nato je naročil kralj upravnikom štiridesetnine (quarentes) v Trstu in na Reki, naj skrbita za hitro odpravljanje korespondence med dvorom in Francem Riccijem oziroma njegovim očetom, znanim humanistom Pavlom Riccijem in plačata stroške.¹

Ricci je dospel v Dubrovnik s poverilnico za vlado. Mestni svet mu je dajal vsaj deloma novice na razpolago. Pošiljal jih je poslanec preko reškega glavarja oziroma preko cesarskega poslanika v Benetkah na kraljevi dvor.² Kmalu pa je potožil, da mu grozi resna nevarnost od strani Turkov in je prosil vladarja, naj ga čimprej odpokliče.³ V začetku avgusta je sporočil, da je neki trgovec, ki je prišel iz Smedereva, potrdil vest, ki jo je on sam javil v prejšnjem pismu, da je odšel smederevsko-beograjski sandžakbeg s svojimi četami. Ker je prestopil zagrebški škof Simon Erdödy na Ferdinandovo stran, so menili, da bo krenil sandžakbeg proti Zagrebu. Iz Osijeka došli Ogri pa so pripovedovali, da stoji Ferdinandova vojska nedaleč od Budima. Zato je

¹¹ 1547, 9. januar, *Processus secreti Minoris Consilii* 6, fol. 1 sl.; 1547, 6. avgust, 31. december, Radonić II. 1. 494, 501.

¹² 1547, 21. avgust, HHStAW, *Venedig, Berichte*, fasc. 2; 1548, 4. oktober, *Archivo General de Simancas, Sección Estado*, Libro 67, fol. 102; tajni obveščevalec Ivan Jurišić (Joannes Ragusaeus) pa je trdil leta 1536: »Eques imperatoris, cui nomen erat Marinus de Zamano, veneno sublatus fuit«; prim. HHStAW, Österr. Akten, Tirol 1536–1563, fol. 86.

¹ 1530, 20. maj, LAG, HKRB 1530, fol. 30v.

² Gl. pisma v HHStAW, *Turcica*, K. 1; *Venedig, Berichte*, fasc. 1 in U. A. I. fasc. 14 in 15.

³ 1530, 13. julij, HHStAW, U. A. I. fasc. 15.

verjetneje, da hite Turki temu mestu na pomoč. Hercegovski sandžakbeg se je pomaknil s svojimi četami iz prestolnice v Foči proti zahodu, toda doslej se mu še ni pridružil bosenski sandžakbeg. Nepričakovano hitro so zaključili slovesnosti ob prazniku obrezovanja v Istanbulu dne 17. julija. Morda je to povzročil prihod Hieronima Łaskega, ki je menda z Ludovikom Grittijem pridobil turškega vladarja za velik napad na Ferdinanda. Prihodnjo pomlad naj bi krenile čete pod sultanovim vodstvom. To domnevajo splošno v turški prestolnici.⁴

Dubrovniška vlada ni hotela odgovoriti na Ferdinandovo prošnjo glede pošiljanja poročil in dajanja nasvetov »de rebus turcicis«. Zato je skušal Ricci sam zbrati vse potrebne podatke o vojaški moči bosenskega in hercegovskega sandžakbega. Z obeh ozemelj se da menda dobiti 5000 konjenikov in nad 15 000 mož pehote. Zadnji so zelo pomanjkljivo oboroženi. Malokateri nosijo meče in ščite, večina ima z žebli okovane lesene kije. Število strelcev, ki jih morejo po potrebi pritegniti iz bližnjih utrdb, je menda zelo neznatno. Medtem ko so strelci Turki, so pešci skoraj izključno kristjani. Vsi konjeniki pa niso redna sultanova vojska, ki uživa službena posestva. Večji del se prisiljen udeležuje pohodov. Raje plenijo, kot bi v boju premagali sovražnika. Ker sami najbolje presojajo svoje moči, ne krenejo nikdar na roparski pohod, preden niso po ogleduhih ugotovili, ali so sosednje pokrajine brez vojaške zaščite. Ako je bosenski sandžakbeg s svojimi četami odsoten, je ugodna priložnost za uspešen vpad v deželo. Opustošenje Bosne bi bilo izrednega pomena za brambo Ferdinandovih dežel. Za zaščito Hrvatske bi potrebovali 1000 konjenikov in 4000 mož pehote. Trdnjava Klis je zelo pomembna. Zato bi morali poslati 300 španskih arkebuzirjev kot posadko. K Albancem bi kazalo odpremiti agente in jih pridobiti za upor proti Turkom. Zdaj imajo le malokateri meče, ostali uporabljajo zastrupljene puščice. V Drač (Durrës) in Valono (Vlorë) bi morali poslati 5000 mož iz Apulije. Tam je najboljši prehod v Makedonijo. Proti Turkom bi se morali bojevati po zgledu Skenderbega in Dukagjina. Istočasno bi morala stati pri Dunaju močna vojska, cesarsko brodovje pa v pripravljenosti pri Siciliji.⁵ Ravno takrat je grozila neposredna nevarnost trdnjavi Klis. Bosenski in hercegovski sandžakbeg sta bila s 3000 konjeniki in 5000 mož pehote dan hoda oddaljena od Klisa. Ker je zvedel Ricci, da nameravajo trdnjavo pridobiti z izdajo, je poslal na skrivaj sla k Petru Kružiću, poveljniku Klisa, in ga svaril pred zahrbtnimi nakanami. Zato naj nikogar ne pušča v utrdbo. Namesto ladij, ki jih je uničil senjski glavar v turškem Obrovcu, gradi bosenski sandžakbeg nove.⁶ Nekaj dni kasneje je zvedel Ricci od mestnega sveta, da so Turki že pod Klisom in nameravajo postaviti v Solinu utrdbo.⁷ Dne 21. avgusta je sporočil, da se bodo odpravili 1. septembra sandžakbegi Nikopolja, Vidina, Zvornika in Smedereva-Beograda s približno 20 000 konjeniki v Budim, vendar ima komaj 7000 konjenikov popolno opremo.⁸ V svojem zadnjem dopisu iz Dubrovnika z dne 25. avgusta je sporočil Ricci, da se je vrnil Hieronim Łaski že pred enim mesecem v Budim.

⁴ 1530, 7. avgust, r. t. *Turcica*, K. 1.

⁵ 1530, 10. avgust, r. t.

⁶ 1530, 11. avgust, r. t.; o Klisu prim. *ZgNJ* II. 434.

⁷ 1530, 15. avgust, r. t.

⁸ Dopis ni ohranjen; njegova vsebina se omenja 1530, 25. avgusta.

Od nekega sla Ludovika Grittija, ki je potoval iz Istanbula preko Dubrovnika v Benetke, je zvedel, da so poslali omenjene sandžakbege na Ogrsko, da opustošijo Zápolju nepokorno ozemlje in napadejo Ferdinandove dežele. Dalje je pripovedoval kurir o željah, ki so jih po stari šegi izrazili turški principi ob slavju obreze. Sultan pa jih ni izpolnil, kar je povzročilo upor janičarjev. Pred pričakovanim vojnim pohodom v naslednjem letu namerava turški vladar meseca marca poslati svoje brodovje proti Siciliji in Apuliji. Za to podjetje so mu menda ponudili Benečani nekaj pristanišč v Dalmaciji. Ricci je obžaloval, da ni dobil odgovora na predlog z dne 20. julija, da bi smel za Benetke namenjena pisma prestreči v Dubrovniku. To bi bil mogel že dvakrat zlahka storiti.⁹

Franc Ricci je rad zahajal v družbo dubrovniških patricijev in se sprijateljil z nekaterimi rodbinami, predvsem s humanistom Damijanom Benešo (Benessa) (1477—1539), ki je pisal med drugim tudi latinske in grške pesmi. Bil je član Velikega sveta, senata in je opravljal trikrat službo kneza (rektorja) mestne republike.¹⁰ Z njim se je Ricci večkrat pogovarjal o učenih temah, npr. o uredbah idealne države. Leta 1534 je naslovil Beneša enako se glaseča pisma na francoskega kralja Franca I., na cesarja Karla V. in kralja Ferdinanda s pozivom, naj se ti krščanski vladarji sporazumejo in ustanove zvezo zoper »nevernike«.¹¹

Pred odhodom, ki ga je pospešila očetova bolezen, se je domenil Ricci s tremi prijatelji — dubrovniškimi patriciji, da mu bodo šifrirano s psevdonomimom sporočali najvažnejše novice iz Turčije. Njihova poročila se krijejo pod imeni: Angelo Caraffa, Julio Caraffa in Conte d'Elia. Caraffa je bil znan plemiški rod v neapeljskem kraljestvu. Angelo Caraffa je skušal vzbuditi vtis, da prihajajo njegova pisma iz Neaplja. Zato najdemo na njih dvojce datumov npr. 1530, 29. avgust—18. september. Prvi izmišljeni naj bi pomenil dan odposiljanja pisma iz Neaplja, drugi pa dejansko oddajo iz Dubrovnika. Angelo Caraffa je humanist Damijan Beneša. V poročilu z dne 18. septembra omenja trgovca, ki je imel prodajalnico sukna v Prokuplju. Od njega je zvedel, da je ukazal sultan vidinskemu sandžakbegu, naj pripravi čete in odrine ob naslednjem pozivu. Smederevsko-beograjski sandžakbeg je menda nepričakovano prodrl do Drave in pridobil velik plen. Hercegovski sandžakbeg je s svojim dvorom nedaleč od dubrovniške meje. Zato morajo Dubrovčani paziti. Poslanci republike so dospeli 22. avgusta v Istanbul; morali so ostati tam, ker ni bilo dovoljeno priti k sultanu v Azijo. Baje je zaplul Andrea Doria s cesarskim brodovjem v Jadransko morje. Zato so ukazali Turki vsem ladjedelnicam, da pohite z gradnjo ladij. Spomladi naj bi nastopilo turško brodovje na morju. Krščansko ladjeveje bi moralo napasti osmansko državo z morja in izkrcati vojake v Epiru, kjer bi jim pomagali tamkajšnji prebivalci proti Turkom. Neki dubrovniški trgovec je prinesel v mestni svet pismo svojega istanbulskega poslovodje, ki mu je sporočil, da vozijo Turki orientavno blago (začimbe in svilo), ki so ga doslej kupovali v Egiptu in Siriji (v Helipolu in Damasku), v Istanbul. Tu bodo morali

⁹ 1530, 25. avgust, r. t.

¹⁰ D. j. Körbler, *Iz mladih dana triju humanista Dubrovčana 15. vijeka, Rad JAZU* 206 (1915) 239, 245; I. Manken, n. d., genealoška tablica VI.

¹¹ 1534, 16. junij, HHStAW, U. A. I. fasc. 24.

evropski trgovci obvezno sklepati kupčije s tem blagom. Ta ukaz sta izdala sultan in veliki vezir Ibrahim po vsej priliki na pobudo Ludovika Grittija.¹²

V naslednjem pismu je sporočil Beneša, da zbira smederevsko-beograjski sandžakbeg svoje bojne sile. Od turškega vladarja je dobil 20 000 konjenikov na razpolago in pojde na roparski pohod. Bosenski sandžakbeg mora po ukazu sultana pripraviti v Obrovcu tri fuste. Ludovik Gritti je pisal iz Niša, da hiti na Ogrsko v nujnih javnih zadevah. Turški vladar se zabava v Aziji z lovom. Vrnil se ne bo pred 20. oktobrom. Več ladij bo odplulo v Rdeče morje, da ovirajo trgovino Portugalcev. Vidinskega sandžakbega so pozvali, naj pripravi svoje čete za akcijo na Ogrskem.¹³ Dne 25. novembra je poročal, da bo sledil prihodnjo pomlad vojni pohod na Ogrsko. Hercegovski sandžakbeg je opustošil primorje. V dubrovniškem senatu so obravnavali pismo hrvatskega bana Ivana Karlovića iz Krbave. Ban je trdil, da plačuje že cela Hrvatska Turkom tribut, le on sam se še bori zoper sovražnike. Zato prosi republiko pomoči. Odgovorili so mu, da se ne morejo vojskovati. Da rešijo svoje mesto, plačujejo Turkom letni tribut in morajo pri sedanjih razmerah močno paziti, da ne povzročijo sultanove nevolje. Hercegovski sandžakbeg je napadel Poljico, kjer so pa Turke zvalili v zasedo in jih večinoma pobili. Bosenski sandžakbeg je opustošil ozemlje med Savo in Dravo, kjer so ujeli toliko ljudi, da je prišlo šest ujetnikov na enega Turka. Dubrovniški poslanci so sporočili iz turške prestolnice, da se je vrnil sultan iz Azije, vendar se ne pripravlja na vojno. Ferdinandovi odposlanci so tudi tja prispeli.¹⁴ Decembra 1530 je pisal Beneša Ricciju, da je krenil smederevsko-beograjski sandžakbeg proti Budimu. Ferdinandove poslanece drže v gostišču tesno zaprte, da jim nihče ne upa niti more sporočiti turške priprave za pohod na Ogrsko.¹⁵ Zdi se, da je s tem prenehalo obveščanje pod psevdonimom Angela Caraffe. V naslednjem letu se je zahvalil kralj Ferdinand Damjanu Beneša za vse novice iz Turčije, ki mu jih je sporočil, vendar tista pisma niso ohranjena.¹⁶ V začetku leta 1535 je javil Beneša prijatelju Ivanu Maius-u, Ferdinandovemu sekretarju, nekaj novic iz Levante. Turška vojska je prekoračila perzijsko mejo. Ibrahima pašo je premagal sovražnik, kljub temu prodira dalje v perzijsko državo. Kakšen uspeh je imel doslej, še ni znano. Ako bi bili krščanski vladarji pripravljeni za to priložnost, bi mogli mnogo doseči.¹⁷

Kdo se skriva pod psevdonimom »Julio Caraffa«, nisem mogel zanesljivo ugotoviti. Dunajski državni arhiv ima le dve njegovi pismi iz leta 1530 in eno iz leta 1532. Dne 1. oktobra 1530 je izrazil svoje veselje ob novici, da je Ricci na poti domov srečno prispel na Reko. Iz Turčije mu je sporočil, da je dokončal sultan 18. avgusta svoje slavlje in odpotoval v Anatolijo. V Odrinu (Edirne) pripravljajo zanj stanovanja. Zato trdijo, da bo tam prebil zimo.¹⁸ Konec novembra je pisal »Caraffa«, da krene smederevsko-beograjski sandžakbeg s svojimi četami Zápolju na pomoč. Ob Neretvi sekajo drevje, pač za gradnjo ladij. Ferdinandova vojska oblega Budim. Kraljevi odposlanci, ki

¹² 1530, 18. september, HHStAW, *Turcica*, K. 1.; M. S. D. LIII. 470, 530 sl.

¹³ 1530, 1. oktober, r. t.

¹⁴ 1530, 25. nov., r. t.

¹⁵ 1530, 11. dec., r. t.

¹⁶ 1531, 1. junij, HHStAW, *Venedig, Weisungen*, fasc. 1.

¹⁷ 1535, 16. januar, HHStAW, U. A. I. fasc. 26.

¹⁸ 1530, 1. oktober, HHStAW, *Turcica*, K. 1.

so jih čauši sprejeli v Istanbulu, so v gostišču močno zastraženi tako, da nihče ne more govoriti z njimi oziroma z njihovimi služabniki. Doslej še niso bili v avdienci pri sultanu. Veliki vezir jih je sprejel dvakrat zaporedoma. Nihče ne ve, kakšen je bil uspeh in kaj namerava turški vladar.¹⁹ V teku leta 1531 je bila korespondenca prekinjena. Konec maja 1532 se je opravičeval pisec in sporočil, da je došel sultan 3. aprila 1532 v Odrin in se 13. napotil v Sofijo. Vojska se zbira v sofijski ravnini. Preko morske ožine peljejo vojake iz Anatolije. Kot zanesljivo se more misliti, da namerava turški vladar zopet kreniti pred Dunaj. V Beogradu grade mostove čez Savo in pripravljajo oborožene barke. Turško brodovje naj bi štel 270 ladij; zbira se pri Galipoliju (Gelibolu). To pomeni veliko nevarnost za krščanski svet.²⁰

Obsežnejše je bilo dopisovanje Marina Kabužića (de Caboga), ki se je posluževal psevdonima »Conte d'Elia«. Njegovo prvo poročilo, ki ga je poslal preko Benetk med pismi Jakoba de Banissis, je vsebovalo isto novico trgovca iz Prokuplja, ki jo je dal Beneša. Dopolnil jo je le, da je odšlo 70 hitrih kurirjev s sultanovega dvora v pokrajine. Prinesli so sandžakbegom ukaz, naj pripravijo svoje čete. Od Odrina do Beograda so »stavili pod pečat« vse žito in seno, ki se ne sme niti porabiti niti prodati. Ker je Istanbul ogrožala kuga, je krenil turški vladar v Anatolijo in se tam zabava z lovom. Ferdinand naj se tudi pripravlja, vendar naj tega ne kaže očitno, ker so Turki že zvedeli, da se oborožuje.²¹ V naslednjem dopisu z dne 1. oktobra je navedel iste dogodke kakor Beneša: pohod smederevsko-beograjskega sandžakbega in potovanje Ludovika Grittijsa. Sultan je zadržal šahove poslanca tako dolgo, da so tja došli Ferdinandovi odposlanci. Kabužić je tudi javil gradnjo ladij v Obrovcu. V ta namen naj bi dala dubrovniška vlada ladjedelce in delavce za zasmoljevanje na razpolago.²² Konec oktobra je sporočil, da mu je pripovedoval zdravnik nikopskega sandžakbega o 150 barkah, ki jih tam grade za donavsko flotiljo. Turški vladar je ukazal vse ladje na Donavi prešteti. Dne 21. oktobra je potoval Jurij Gritti skozi Dubrovnik v Istanbul.²³

Leta 1532 je postalo v mesecu maju dopisovanje živahnije, ko se je odpravil sultan preko Odrina in Sofije v Beograd. Ludovik Gritti je preskrbel na Vlaškem približno 1000 vprežnih konj. Preko Dubrovnika so že večkrat potovali francoski poslanca, med njimi Antonio Rincon. Tu so prijeli Mihaela Bučinića in mu za vedno vzeli plemiške časti, ker je pisal Ferdinandu o vojnih pripravah Turkov. Pred nekaj dnevi so poslali dominikanca fra Klemena Ranjino h kralju, da mu sporoče novice iz Levante in opravičijo ravnanje z Bučinićem. Vladar naj se čimprej zavzame za njegovo oprostitev, sicer bo moral Bučinić umreti.²⁴ Sredi junija je izročil Kabužić pismo za Ferdinanda Nikolaju Ferduciju, da ga odpravi na dvor. Sporočil je, da se premika ogromna vojska po beograjski cesti proti severu. Večina sandžakbegov evropske Turčije je došla v Beograd. Turško brodovje je še v morski ožini. Rincon je ostal v Dubrovniku in dal sporočiti sultanu, da prinaša denar za Zápoljo.²⁵ Konec

¹⁹ 1530, 24. nov., r. t.

²⁰ 1532, 23. maj, r. t. K. 2.

²¹ 1530, 17. sept., r. t. K. 1.

²² 1530, 1. oktober, r. t.

²³ 1530, 17. sept., r. t. K. 1.

²⁴ 1532, 13., 25. in 29. maj, 18. junij, r. t. K. 2.

²⁵ 1532, 16. junij, r. t.

junija je označil Kabužić kot napačno poročilo, po katerem naj bi nameraval turški vladar oditi med Savo in Dravo v Furlanijo. Bosenski, hercegovski in zvrniški sandžakbeg so morali tudi odriniti v Beograd, kar se ne bi zgodilo, ako bi namerala kreniti vojska preko Srema proti Ljubljani. Dubrovniška signorija je ukazala pisati cesarju, neapeljskemu podkralju in papežu, da bo šel sultan iz Beograda z vojsko v Furlanijo. Te novice ne smejo verjeti. Vsekakor namerava Sulejman podvreči Ogrsko, oblegati Dunaj in prezimiti na Ogrskem. Čauši turškega vladarja so prišli 23. junija v Dubrovnik po Rincona in ga spremili do Beograda.²⁶ Ko so stopili Ferdinandovi odposlanci na turška tla, so ugrabili Turki enega izmed njihovih služabnikov in ga privedli v Sofijo k sultanu. Mučili so ga, da bi izsilili priznanje, čemu je prišlo poslanstvo. Razširili pa so glas, da gre za vohuna, ki so ga dali obglaviti. Zdaj so poslanci v spremstvu turškega vladarja in so dospeli pred njim v Niš. Sredi julija je Kabužić zopet izročil svoje pismo Ferdudciju. V njem je opisal sprejem Ferdinandovih poslancev pri velikem vezirju in sultanu v Nišu. Predali so darila Ibrahimu in sporočili kraljevo željo, da bi mu vrnilo Turki ogrsko državo v celoti. V tem primeru so obljubili plačevati letni tribut. Veliki vezir jim je očital, ker so čakali na meji šest mesecev. Sedaj so prišli prepozno za pogajanja, ker se je turški vladar že odpravil in je več porabil za priprave, kakor pa znaša vrednost ogrskega kraljestva. Ko so mu odgovorili poslanci, da so tako dolgo čakali na spremno dovoljenje, je zaklical veliki vezir, da sultan še nikdar ni storil sile poslancu ali ga pridržal. Dalje se sploh ni hotel dogovarjati. Drugi dan jih je peljal k sultanu v avdienco, kjer so oddali darila. Razgovor je trajal približno eno uro. Dne 19. julija so jih peljali v Beograd, vendar so bili tako zastraženi, da niso mogli z nikomer govoriti. Sultan si je prizadeval pokazati jim vso svojo silo ob prehodu vojske čez Savo. Ni točno znano, kje se mudi Ludovik Gritti (na Vlaškem ali Erdeljskem). Brodovje je menda še vedno v morski ožini pri Istanbulu.²⁷

Iz let 1533/34 ni pisem poročevalca »Conte d'Elle«. Morda so se izgubila ali pa je bilo dopisovanje prekinjeno, ker je bil Ricci dlje časa kot Ferdinandov agent odsoten v Nemčiji.²⁸ Poročila se začno zopet z letom 1535. V začetku februarja se je vrnil generalni kapitan beneškega brodovja s Krfa v Benetke z dvema galejama. Pripovedoval je, da se mudi sultan v Alepu (Sirija), veliki vezir pa v Perziji. Zmagovit je vkorakal v Bagdad. Turški vladar je dal defterdarja Skender Celebija usmrtiti in njegovo premoženje zapleniti. Obdolžili so ga tajnega dogovarjanja s perzijskim kraljem, vendar tega ljudje niso hoteli verjeti. Barbarossa pripravlja 30 galer, da jih pošlje v Tunis. Tudi nameravajo utrditi Goletto in razširiti pristanišče, da bo v njem prostora za 200 galer.²⁹ Marca je pisal podrobnosti o dogodkih v perzijski vojni. Ko je opazil šah preteklo jesen, da se približujejo Turki, je dal odpeljati prebivalce iz ogroženih pokrajin. Tudi sam se je umaknil in opustil svojo lastno državno ozemlje. Sultan, ki ga je zasledoval, je došel v opustošeno deželo brez prebivalcev. Da zavaruje zasedeno ozemlje, je pustil tri sandžakbege, 500 janičarjev in 300 velikih topov, sam pa je sledil perzijskemu kralju. Dohitel ga je ob neki reki deset dni hoda proti vzhodu. Turki pa niso imeli

²⁶ 1532, 21. in 23. junij, r. t.

²⁷ 1532, 11. julij, r. t.

²⁸ Prim. Riccijeva pisma iz Stuttgarta, Ulma in Tübingena v HHStAW, U. A. I. fasc. 25.

²⁹ 1535, 4. februar, HHStAW, *Turcica*, K. 4.

živeža zase in svoje živali. Nenadoma je nastopil hud mraz in pričelo je snežiti. Zaradi tega je umrlo več tisoč mož. Sultan se je moral vrniti v Mezopotamijo z ostankom svoje vojske, ki je opešala od lakote in vsake vrste pomanjkanja. Zdaj je želel turški vladar obnoviti svojo vojsko in je ukazal spahijem, akindžijem in sedmim sandžakbegom, naj se takoj odpravijo v Perzijo. Hkrati naj mu dobavijo denar, vosek in konje. Tako je moral kreniti na vzhod silistrijski sandžakbeg, ki je zastopal sultana v Istanbulu. Na njegovo mesto je prišel galipolski sandžakbeg Ahmat-beg. Venomer spravljajo čete iz sandžakov Bosne, Zvornika, Smedereva — Beograda, Vidina in Galipolija v Anatolijo. Po umiku turškega vladarja je prišel šah v Tebris (Tabriz) in uničil turško posadko.³⁰

Konec avgusta je zvedel Kabužić, da je prišel Serafin Gučetić (de Gozze) iz Perzije preko Istanbula in skozi Bosno do ustja Neretve. Tam se je vkrcal, da potuje v Francijo. Neka oborožena ladja ga je zadržala, prišla in vedla h Karlu V. Dne 28. avgusta je došel sultanov čauš v Dubrovnik in izročil pismo turškega vladarja z novicami o zmagah nad Perzijci.³¹ Od septembra 1535 do marca 1536 je bil Kabužić tako bolan, da ni mogel pisati. Šele iz meseca aprila 1536 je sporočilo, da je dal sultan svojega nekdanjega prijatelja, velikega vezirja Ibrahima usmrtiti in njegovega tajnika zapreti. Tudi premoženje obeh so zasegli. Namesto Bali-bega so imenovali novega defterdarja. Serafin Gučetić, ki je prišel pred kratkim na poti iz Francije k sultanu v Dubrovnik, je trdil, da se je Ibrahim tajno dogovarjal s perzijskim kraljem in Karlom V. Sedaj ima Hajredin Barbarossa največji ugled pri turškem vladarju.³² Zaradi odsotnosti so Kabužićeva naslednja in zadnja pisma šele od oktobra 1536. Šah je s svojo vojsko v pogorju onstran Tebrisa, vendar ne namerava dalje napadati Turkov. Gruzinski knezi so prišli zopet v Istanbul, da sklenejo zvezo s sultanom. V zalivih Izmit in Galipoli grade z veliko naglico brodovje 250 galer. Nedavno se je izkrcal Barbarossa v Kalabriji, povzročil veliko škodo pri Cotrone in ugrabil mnogo ljudi. Zdaj je z brodovjem v zalivu Patras (Patrai). Pri Klisu so zgradili utrdbo.³³ V pismu z dne 22. oktobra, ki ga je odposlal Bernard Pucić (de Pozzo), je sporočil, da potujejo kurirji vsakih deset dni k francoskemu poslaniku skozi Dubrovnik v Istanbul in v obratni smeri v Benetke. Semkaj je došel poljski knez Simon Bjelsky, ki bo krenil naprej v turško prestolnico. Barbarossa je odplul proti grškemu otočju in se vrača v Istanbul. V Valoni in vsej Albaniji so prepovedali izvoz žita, ker namerava sultan prihodnje leto poslati vojsko na kopnem v Valono pa tudi brodovje 200 galer. Bosenski sandžakbeg Husref je opustil obleganje Klisa. Zgradili so utrdbo pri Solinu in pustili približno 700 Turkov za posadko.³⁴ S tem preneha dopisovanje pod psevdonimom »Conte d'Ella«. Novembra istega leta je odpotoval Franc Ricci kot Ferdinandov odposlanec k Sulejmanu, da se pritoži zaradi pogostih kršitev s Turki sklenjenega premirja. Po vladarjevi želji naj bi ostal stalno v Istanbulu kot pooblaščen poslanik pri Visoki porti. Turki pa tega niso dovolili in je moral oditi.³⁵

³⁰ 1535, 18. marec, r. t.; Hammer III. 142 sl., Jorga GOR II. 362 sl.

³¹ 1535, 1. sept., r. t.

³² 1536, 7. april, r. t.; Hammer III. 144 sl. 156.

³³ 1536, 4. oktober, r. t.

³⁴ 1536, 22. oktober, r. t.

³⁵ Gévay 9; Zinkeisen II. 826 sl.

NIKOLAJ FERDUCI

Na pobudo Janža Kacijanerja, kranjskega deželnega glavarja in vrhovnega poveljnika, je prevzel trgovec in reški meščan Nikolaj Ferduci (tudi Ferdutz) iz Ancone, najbrž leta 1530 službo tajnega agenta, da poizve razmere v Turčiji, ker se je po vsem sodeč bližal nov, velik sultanov napad na Ogrsko in Ferdinandove dežele.

Nikolaj je bil član stare in bogate trgovske in patricijske rodbine Ferducijev iz Ancone, ki je bila po svoji trgovski dejavnosti znana v mnogih deželah Sredozemlja.¹ Že pod sultanom Muradom II. je bila v prijateljskih odnosih do osmanskega dvora.² Ferduci je prišel na Reko, ki je bila tedaj važno izhodišče za trgovski promet s slovenskim in hrvaškim zaledjem. V Ljubljani je imel trgovskega služabnika Andreja Ochsa, ki je bil prej v službi zagrebškega trgovca Gašperja Pastorja.³ Na Reki si je pridobil tudi meščanske pravice, najbrž predvsem zaradi pomembnih ugodnosti, ki so jih uživali v trgovskem prometu meščani. Bil je precej premožen. Nekaj zemljiške posesti je imel v reški okolici.⁴ Dalje je bil lastnik ladij oziroma ladijskih deležev. Leta 1531 je kupil majhen »grip«, polovico velike »marciliane« z nosilnostjo 600 korcev ter polovico manjše »marciliane«.⁵ Povezan je bil z raznimi kraji ob dalmatinski obali npr. s Senjem, Bračem, Dubrovnikom, imel je živahne stike z Dračem in raznimi turškimi trgovci. Iz reških mitninskih knjig za dobo od 1527 do 1540 se da posneti, da je izvažal npr. železo, jeklo, žeblje, železne krogle, svinec, vitriol, barvila, volovske kože, uvažal pa zlasti tkanine.⁶ Na prošnjo papeškega legata je smel leta 1539 dobaviti 80 tovorov železnih krogel iz Ljubljane preko Trsta papeškemu zakladničarju v Ancono.⁷ Na Reki je opravljal Nikolaj Ferduci posle konzula dubrovniške republike.⁸ Ko se je vračal leta 1535 poslanec mestne republike s Ferdinandovega dvora, je pustil tri konje Ferduciju na Reki in ga prosil, naj jih kar najbolje proda.⁹ Kako so imeli v čislih Nikolaja, pričajo usluge, za katere so ga naprošali. Za Andreja Giacominiya, novega oskrbnika kastavskega gospodstva v Istri, je prevzel leta 1526 poroštvo.¹⁰ Ankonca Štefan in Tomaž de Dionisiis, dediča pesnika Franca

¹ Prim. najbolje o tem F. Gestrin, *Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem* (Viri za zgodovino Slovencev knj. 5.), SAZU, Lj. 1972, 55 sl., 65, 72, 134 sl., 187, 192, 202, 224; isti, *Prispevek k poznavanju gradiva za slovensko zgodovino v tujini, Zgodovinski časopis XVIII* (1965) 242, isti, *Prispevek h gospodarski zgodovini Ptuj v prvi polovici 16. stoletja, ČZN n. v.* 5. (XL) 1969, 229 sl.; A. Kastelic, *Trgovina s platnom, raševino in barvili na Reki v letih 1527 do 1631. Jadranski zbornik VI. Rijeka—Pula 1966, 401.*

² Fr. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, München 1953, 555; isti, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften aus dem großherrlichen Seraj zu Stambul, Südosteuropäische Arbeiten 61.*, München 1961, 1 op. 3.

³ 1531, 26. marec, ASLj, Stan. A. fasc. 120.

⁴ *Bulletino della deputazione fiumana di storia patria* V. (1921), 16.

⁵ S. Gigante, *Fiume nel secolo XVI.*, *Bulletino della deputazione fiumana* IV. (1918) 107 sl.

⁶ Gl. mitninske registre v ASLj., Vic. A. I./74.

⁷ 1539, 31. julij, LAG, HKRB 1539, fol. 157.

⁸ 1543, 31. julij, Rog. 46, fol. 155—155v, HAD.

⁹ 1535, 29. nov., *Levante XXI.*, fol. 11v, HAD.

¹⁰ 1526, 8. januar, Giov. Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume* II. (1898), 258.

Cynthija de Dionisiis iz Ancone, sta ga prosila, naj posreduje pri kralju Ferdinandu in Janžu Kacijanerju, da jima potrdi njihovo pravico do mesta Bakra na hrvatski obali. Kralj Matija Korvin je namreč podaril leta 1487 to mesto pesniku Francu Cynthiju, pa ga je iztrgal grof Bernardin Frankopanski rodbini de Dionisiis. Aprila 1529 je Bernardin umrl. Zato so si prizadevali Cynthijevi dediči, da pridobe mesto nazaj.¹¹ Ko je prišel ljubljanski meščan Janž Dornvogt v turško ujetništvo, so se obrnili svojci leta 1541 do Ferducija s prošnjo, naj ga poišče v Turčiji in odkupi.¹²

Nikolaj Ferduci je zatrjeval, da prevzema nevarno nalogo tajnega obveščevalca iz vdanosti do vladarja. Upa pa tudi pridobiti s tem ono naklonjenost, kakršne so bili deležni njegovi predniki in sorodniki v 15. stoletju pri ogrskih kraljih, zlasti pri Matiju Korvinu. Ta jim je menda podaril za njihove zasluge več kastelov na Hrvatskem. Ferduci je bil celo voljan dati svojega sina, ki je živel na Reki, za poroka, da bo zaupano nalogo pošteno opravljal.¹³ Deželni glavar mu je obljubil plačo 225 funtov pfenigov v četrletnih obrokih.¹⁴ Za zaupano dopisovanje je prejel preglednico šifer. Da prikrije najvažnejše podatke, je moral uporabljati naslednje znake:

N ₁ = sultan	Q ₉ = Dubrovnik
N ₃ = sandžakbeg	Q ₂₀ = Benetke
N ₅ = Istanbul	S ₂₀ = poslanik
N ₇ = Beograd	S ₂₁ = francoski kralj
N ₁₂ = Anatolija	S ₂₂ = portugalski kralj
N ₁₃ = Sofija	S ₂₈ = Reka
Q ₅ = galera	S ₄₃ = Nikolaj Ferduci
Q ₈ = vojska	S ₄₇ = Marino Lucio
	itd.

Najprej se je napotil Ferduci s služabnikom Ochsom, ki je dobil od Kacijanerja 10 ogr. gold. za potne stroške,¹⁵ v Dubrovnik. Od tam je pisal 3. aprila 1531 pod psevdonimom Giovanni Ricardo veletrgovcu Janžu Weilhammerju v Ljubljani zadnje novice; zvedel jih je od trgovcev, ki so dospeli iz Istanbula. Obenem je prosil, naj jih sporoči Kacijanerju. Menda je sultan že zbral veliko vojsko in znatno brodovje. Nenadoma pa je izdal ukaz, naj se vsak vrne v svojo domovino. Tako sta dospela dva sandžakbega z 2000 konjeniki že do Novega Pazara; nameravala sta »četovati« do Ljubljane. Zdaj sta se zopet vrnila domov. Trdijo, da vlada v celi državi mir. Nihče ne ve, ali tiči za temi dogodki zvijača, da bi nepričakovano napadli. V Beogradu je baje približno 8000 konjenikov za varstvo mesta. Nadaljnje dogodke bo sporočal Ferducijev bratranec Marino Lucio.¹⁶ V Dubrovniku je videl Jurija Grittija. Dospel je iz Istanbula in se peljal takoj dalje v Benetke na brigantini, ki jo je dala

¹¹ W. Fraknoi, *Mathias Corvinus, König von Ungarn 1458–1490*, Freiburg 1891, 229; MSHSM XXXV. 200 sl., 311; XXXVIII. 100 sl.; M. S. D. V. 165 sl. (1503, 2. okt.).

¹² 1541, 4. julij, Cod. I/4, fol. 87, MALj.

¹³ 1531, brez dat. HHStAW, *Turcica*, K. 2.

¹⁴ 1531, 24. junij, LAG, HKRB 1530–1535, fol. 97; 1532, 6. nov., ASLj, *Stan. A.* fasc. 281.

¹⁵ 1531, 26. marec, ASLj, *Stan. A.* fasc. 120.

¹⁶ 1531, 3. april, r. t. fasc. 122.

dubrovniška vlada. Na poti proti Odrinu (Edirne) je obedoval Ferduci v Prijepolju v družbi z benečanskimi trgovci, ki so mu pripovedovali, da je odpotoval Gritti z veliko naglico v Francijo. Pri omenjenih trgovcih je bil služabnik ravenskega kardinala Benedetta Accoltija, ki je kupil tam nekaj konj. Zatrjeval je, da pošilja kardinal vsako leto tri- do štirikrat ljudi v Istanbul, ne ve pa čemu. Doslej Ferduci ni videl na kopnem priprav za sultanov vojaški pohod. Le 3000 konjenikov so poslali oblegat trdnjavo Klis. Ako se ne bi posrečilo zavzeti trdnjave, nameravajo zgraditi nov kastel v bližini. Pač pa operira na morju veliko brodovje; pri Siciliji križari Hajredin Barbarossa s 56 ladjami. Dne 27. aprila je prispel Ferduci v turško prestolnico. Da bi dobival Ferdinand stalno resnične in zanesljive novice iz Turčije, je naprosil Ferduci dva dobra in preudarna trgovca v Peri, svojega kuma Antonija Rappallija in svojega najboljšega prijatelja Andreja Libertopolija, naj pišeta o vseh dogodkih v Turčiji Marinu Luciju v Dubrovnik. Ta pa bo pošiljal »avvisi« na Reko ali v Ljubljano, kjer se bo ravno mudil Ferduci. Karel V. je baje poslal k perzijskemu kralju tri Špance, ki so jih pa zajeli pri Alepu in pripeljali v Istanbul. Bosenski sandžakbeg je v Dalmaciji in ureja mejne zadeve z zastopnikom beneške signorije. S tem so zopet pridobili Benečani nad 3000 kmečkih podložnikov. Ozko пристanišče pri Obrovcu v Dalmaciji, kjer nameravajo Turki urediti ladjedelnico, naj bi zaprli tako, da ladje ne bi mogle niti pristati niti se odpeljati. V ta namen bi napolnili staro ladjo s kamnom, jo peljali k pristaniščnemu vhodu, jo stavili povprek ter jo potopili, da je nihče ne bi mogel več dvigniti. Ker je Jurij Gritti zaupen tajnik turškega vladarja in najboljše pozna namere Francozov, Benečanov in morda tudi papeža, se je ponudil Ferduci, da ga ujame ob vrnitvi iz Francije. Preoblečen bi prežal z nekaj oboroženci na mali ladji med Reko in Dubrovnikom ter pripeljal Grittija z zavezanimi očmi v Dalmacijo in na ozemlje kralja Ferdinanda. Vendar bi potreboval za to akcijo vladarjev ukaz vsem organom, da mu pomagajo pri tem. Ako bi želel kdaj Ferdinand poslati brodovje zoper Turke, je Ferduci voljan peljati ljudi od Apulije do Albanije preko 15 skritih pristanišč. Ponudbo glede Grittija je sprejel vladar, vendar naj bi izvršil akcijo Ferduci iz lastne pobude, da ne bi zagnali glasu, češ da je to povzročil ali ukazal kralj. Pri tem sklepu je vztrajal Ferdinand in še enkrat naročil, naj ujame z vsemi možnimi sredstvi Grittija, ga zapre na Reki ali v Ljubljani in takoj sporoči na dvor. Kajti Gritti izredno škoduje krščanskemu svetu. Medtem pa je Grittiju uspelo oditi po suhozemski poti v Istanbul.¹⁷

Ferduci je bil mnenja, da je v Dubrovniku izpostavljen mnogo večji nevarnosti kot koderkoli. Dubrovčani so namreč Turkom zvestejši ko kralju Ferdinandu. Tudi jim prizadevno poročajo vse, kar se godi v krščanskem svetu. Ako bi bilo še potrebno potovati v Turčijo, ne bi ubral poti preko Dubrovnika. Pač pa je potrebno imeti tam Marina Lucija za obveščevalca. V Dubrovniku je mogoče zvedeti novice s celega sveta, ker si tamkajšnji prebivalci o vsem dopisujejo. Na vožnji proti Reki je srečal ladjo, s katero se je peljal sultanov odposlanec iz Benetk.¹⁸ Na Reki pa je sklenil, da bo prihajal z lastno

¹⁷ 1531, brez dat. (pred 27. aprilom), HHStAW, *Turcica*, K. 2.

¹⁸ 1531, 15. julij, r. t.; Lanz I. 490, 494, 504—509; H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti* 35 in op. 2.

ladjo po šifrirana poročila Marina Lucija ter jih pošiljal kranjskemu dežel-nemu upravitelju v Ljubljano.

Konec septembra 1531 je javil Ferduci, da je zavzelo brodovje rodoških vitezov in Andreja Doria Modon (Methóni) na Moreji. Iz Beograda je zvedel, da so prodali vsa živila, ki jih je dal sultan nakopičiti. Torej ne bo turškega vojnega pohoda na Ogrsko v tekočem letu. Iz Skopja je prišla novica, da je dal zgraditi perzijski kralj most čez reko Evfrat. Mnogi mogočni knezi so prestopili od sultana na šahovo stran. Iz Istanbula došli trgovci in odposlanci so videli, da grade Turki silno brodovje, ki naj plove baje proti Siciliji in Rimu. V Valoni pripravljajo artilerijo in konjenico, ki bi jo prepeljali v Apu-lijo. Iz turške prestolnice so odplule v Aleksandrijo ladje z ladjedelnškim materialom, da preprečijo trgovanje Portugalcev. Iz Benetk sta potovala čez Dubrovnik dva stavbenika, ki sta dobila nalog utrditi Budim.¹⁹

Dopisovanje je postalo leta 1532 živahnije zaradi sultanovega odhoda na Ogr-sko. Sredi junija je javil Lucio, da je turško brodovje 250 ladij pripravljeno. Turški vladar je že odpotoval iz Sofije proti Beogradu, kjer so naredili mostove čez Savo. Govore, da namerava prodreti Sulejman s svojo vojsko preko Ogrske v Furlanijo in dalje v Italijo proti Rimu. Ferdinandovi odposlanci so strogo zastraženi; nikomur ne puste govoriti z njimi. Antonio Rincon je od 8. junija v Dubrovniku in leži bolan. Ferduci je še dostavil nekaj vesti iz Italije. Papež Klemen VII. zbira vojake; nekateri trdijo, da proti Ferrari, drugi, da proti Anconi, kjer so zgradili utrdbo. Baje želi papež podeliti Ancono z delom Mark sinu Giuliana di Medici.²⁰ Naslednje poročilo Lucija omenja, da je odpotoval Rincon 2. julija v spremstvu petih čaušev k sultanu, ki ga je pričakoval v Beogradu. Sel iz Beograda je pripovedoval, da so pričeli od-delki turške vojske 23. julija korakati čez Savo. Kot zadnji je sledil sultan in postavil svoj tabor bliže cesti, ki pelje v Italijo, kot oni, ki vodi na Ogrsko. Vendar vse to ni zanesljivo. Ferdinandovi odposlanci so menda ostali v Beogradu. Turški vladar je podelil trdnjavo Klis Ludoviku Grittiju. V njegovem imenu bo prevzel njeno posest beneški plemič Nicolo Querini. Iz Neaplja so zvedeli, da je umrl kardinal Pompeo Colonna. Zopet je Ferduci pristavil, da je voljan ujeti Rincona ob vrnitvi po morju. Na brigantini bi se odpeljal z 10—12 tovariši na videz na ribarjenje in prežal na poslanika. Kardinal di Medici zbira z veliko naglico vojake za Ankonsko Marko.²¹

Konec avgusta je pisal Lucio, da se je vrnilo turško brodovje v Galipol; beneško brodovje je v Ternu ali pri Krfu, cesarsko pa menda v tarenskem zalivu. Albanija željno čaka na to brodovje, da se upre zoper Turke. V Dubrovniku ne vedo, kje je sultanov tabor in kam bo krenil.²² Nekaj dni kasneje je dostavil Lucio, da je turško brodovje pri rtu Sant'Angelo (pri otoku Kithira ali Cerigo) in se pripravlja na vožnjo v Patras. Potniki iz Neaplja so videli brodovje Karla V. voziti proti Levanti. Beneško brodovje je še pri Krfu, le nekaj galer je odjadrало proti Kreti.²³ Sredi septembra je sporočil Ferduci, da so iz Reke in Senja odjadrале oborožene barke

¹⁹ 1531, 30. sept., HHStAW, U. A. I. fasc. 18.

²⁰ 1532, 16. in 24. junij, r. t. *Turcica*, K. 2.

²¹ 1532, 12. in 19. julij, r. t.

²² 1532, 29. avgust, r. t.

²³ 1532, 1. sept., r. t.; Andrej Lamberg je odposlal Ferducijevo pismo na dvor; HHStAW, U. A. I. fasc. 21. (1532, 20. sept.).

z domačimi četami in 200 arkebuzirjev, da porušijo od Turkov na novo zgrajeno utrdbo Solin pri Klisu.²⁴

Iz naslednjih let manjkajo dopisi. Zdi se pa, da je delovala obveščevalna služba iz Dubrovnika neovirano. Iz leta 1535 (18. septembra) je Ferducijevo sporočilo, da je ravnokar z ladjo došel svezjen pisem iz Dubrovnika, ki jih je odpremil dalje kranjskemu deželnemu upravitelju. Pristavil je nekaj novic iz Italije, da je papež v Folignu in nabira vojake v Marki, da premaga Baglionije v Perugiji.²⁵

Leta 1542 so zopet pričakovali velik sultanov napad. Tedaj je pridobil Ferdinand Nikolaja Ferducija, da se naseli v Dubrovniku, na videz ukvarja s trgovanjem in sproti pošilja poročila preko Reke ali Benetk kralju Ferdinandu I. v roke njegovega tajnega sveta ali vladarjevega španskega tajnika Cristobála de Castillejo.²⁶ Ferduci je budno pazil na vse dogodke v Dubrovniku in se zanimal za vse novice, ki so tja prišle. S 24. marcem 1542 se začne vrsta njegovih pisem, ki so ohranjena. Javil je potovanje francoskega poslanika skozi Dubrovnik k sultanu in prihod beneške galere, ki čaka na Ayasbega, tolmača in odposlanca Visoke porte, da ga prepelje v Benetke. Tudi je sporočil o izredno zgodnjem odhodu turških vojaških oddelkov na Ogrsko, medtem ko je bil doslej običaj mirovati do Jurjevega.²⁷ V začetku maja je povzel iz istanbulskega pisem, da opremljajo Turki galeje v Modonu (Methóni), da utrjujejo Hercegnovi tako močno, da ga z morske strani ne bo mogoče obstreljevati in da tudi v kotorskem zalivu izdelujejo veliko množino vesel. Ravnokar je prispel tovariš francoskega poslanika iz Istanbula, ki ga je dal nadškof Trivulzio prepeljati iz Dubrovnika v Benetke.²⁸ Sredi maja je naznanil Ferduci, da so prišli trije kot mornarji preoblečeni Francozi, ki so takoj z »ordinari« pošto potovali dalje v turško prestolnico. Domneval je, da je bil med njimi tudi sultanov poslanec, ki se je mudil v Benetkah in se razgovarjal v Ferraru z vojvodo. Iz Istanbula prispeli trgovci pripovedujejo, da je krenil janičarski aga z znatnimi četami v Budim.²⁹ Z nadaljnjimi novicami o odhodu sedmih sandžakbegov in 30 000 konjenikov v Budim je postregel Ferduci 25. maja. Dne 21. maja je potoval beneški poslanec skozi Dubrovnik. Iz Neaplja in Sicilije je zvedel po trgovcih, da zadržujejo vse ladje in pripravljajo prepečenec za doslej še neznano akcijo. Pozornost je morala zbuditi malo verjetna vest, da so nameravali uskoki, ki so služili v senjski posadki, predati mesto Turkom.³⁰ V začetku junija je prišel francoski poslanik v Dubrovnik in potoval s čauši v Istanbul. Murad-aga, odpadnik iz Dalmacije, ki ga Barbarossa visoko čisla, je prejel od Sulejmana neko ozemlje pri Alžiru. Sultan je

²⁴ 1532, 18. sept., r. t.

²⁵ 1535, 18. sept., r. t. v fasc. 27; Pastor V. 210 sl.

²⁶ Na podlagi gradiva v HHStAW, *Turcica*, K. 5 sem ugotovil naslednja pisma Ferducija: 1542, (12.), 24. marec, (22. april), 5., 16. in 25. maj, 6. in (22.) junij, 5. in 19. julij, (8.) in 31. avgust; 1543, (7.), 13. in 22. marec, 8., 10. in 30. april, 3., 6., 9., (23.) in 28. maj, 9., 13., (20., 22.), 25. junij, 1. julij. V oklepaju navedenih nisem našel. Cristobál de Castillejo (u. 12. jun. 1550 na Dunaju) je imel od 1528 do 1540 vladarjev privileg za nakup volov na Ogrskem in njihov uvoz v Avstrijo in Nemčijo, prim. GdB 31., fol. 113, HKAW.

²⁷ 1542, 24. marec, r. t. HHStAW, *Turcica*, K. 5.

²⁸ 1542, 5. maj, r. t.

²⁹ 1542, 16. maj, r. t.

³⁰ 1542, 25. maj, r. t.

poslal tudi nekaj galej z janičarji v Alžir. Dan za dnem odhajajo čete na Ogrsko, sultan sam pa je odšel na lov.³¹ Julija je javil Ferduci, da pleni 32 turških ladij obalna mesta v Jadranu. V Dubrovniku pričakujejo zopet sultanova čauša, ki namerava potovati v Benetke.³²

Zaradi stalnega pomanjkanja denarja so nastopile težkoče v prevažanju poročil iz Dubrovnika na Reko in nadaljnjem prenašanju s kurirji v Ljubljano.³³ Zdi se, da je bilo obveščanje nekaj časa celo prekinjeno in šele v začetku leta 1543 zopet redno obnovljeno. Takrat je zvedel Ferduci, da je namenjeno turško brodovje 150 ladij v Tripolis v Berberiji. Od tam naj bi plulo k obali Provanse k pristanišču, ki so ga dali Francozi Turkom na razpolago. Ferduci ni verjel govoricam, da pride to brodovje v Marano, Senj, na Reko ali v Trst, ker so naložili 12 000 sedel. Barbarossa je postal poveljnik brodovja. Z njim se pelje francoski poslanik Paulin de la Garde, ki ima deset galer. Turški vladar je razpisal visok davek na vse nad 15 let stare podložnike. Tabor turške vojske na Ogrskem urejajo. Za gotovo pričakujejo, da bo sultan sam prišel. Zoper perzijskega kralja so postavili dve vojski pod vodstvom obeh sultanovih sinov. V Hercegovini je silno pomanjkanje kruha. Velike količine pšenice uvažajo iz Apulije v Dubrovnik. Strelivo in živila spravljajo v Beograd. Na hercegovski meji so zbrali trije sandžakbegi svoje čete, da krenejo na četovanje. Sulejman je sedaj v Odrinu. Bajе prične pohod na kopnem in morju 6. aprila. V Beograd so poslali velike množine lopat in sekir za pionirje. Brodovje bo odplovalo najprej v Koron in Modon na Moreji, da prevzame prepečenec in druge potreščine. Najbolje opremljenih je 30 Barbarossovih ladij, ostalim 80 primanjkuje izkušenih pomorščakov. Večji del moštva še ni videl morja. Iz turške prestolnice došli trgovci so pripovedovali, da je šah premagal Turke in da je sultanov sin komaj ušel.³⁴ Konec aprila je javil Ferduci važnejše vesti. Sulejman se je napotil v Istanbul, da prisostvuje odhodu brodovja. 30 ladij pod korzarjem Čufudom je prejelo ukaz v Rdečem morju ovirati portugalskega kralja v trgovini z začimbami. Turško ozemlje je trenutno popolnoma zaprto, da ga ne more prekoračiti noben sel. Beglerbeg Anatolije je krenil v Beograd. V Dubrovnik je prišel zopet čauš, ki bo potoval dalje v Benetke. Kastelana Messine in Brindisija sta bila bajе dogovorjena s Turki. Zato so ju kaznovali. Karel V. je odrinil z velikim brodovjem v Alžir.³⁵ Odločilnega pomena je bilo poročilo z dne 6. maja, da se je vrnil Sulejman v Odrin in sklenil na Jurjevo (24. aprila) sam z vojsko kreniti na Ogrsko. Beglerbeg se že pomika s 30 000 konjeniki iz Sofije proti Beogradu. S seboj imajo veliko voz z arkebuzami. Turki pričakujejo, da jim bodo mnogo koristile. Pri sultanu je neki Nemec, čigar imena Ferduci ni mogel zvedeti. Ta je obljubil pomagati Turkom, da zavzamejo Dunaj. Po pripovedovanju janičarjev naj bi v ta namen odpeljali vodo Donave od mesta. Sultan je krenil preko Niša in Beograda proti severu in pride s svojo vojsko na Ogrsko.³⁶ Turško brodovje je ob ustju Helesponta (Dardanel). K starejšemu sinu, ki se bojuje s šahom, je poslal turški vladar polnomočnega pašo. Iz tega sledi, da sinu ne zaupa. Sulejman je tudi odredil, da bodo posestniki bark kaznovani s smrtjo, ako prepeljejo iz Anatolije več ko pet oseb. Vse to naj bi preprečilo, da se princ

³¹ 1542, 6. junij, r. t.

³² 1542, 5. in 19. julij, r. t.

³³ 1542, 31. avgust, r. t.

³⁴ 1543, 13. in 22. marec, 8. in 10. april, r. t.

³⁵ 1543, 30. april, 3. maj, r. t.

³⁶ 1543, 6. maj, r. t.

ne bi polastil v očetovi odsotnosti oblasti v Istanbulu.³⁷ Konec maja je bilo turško brodovje že v Egejskem morju in je štel 153 ladij. Med domnevami o namerah brodovja je bilo tudi mnenje, da pride pred Reko in Marano. Mnogi so še vedno trdili, da bo pustil sultan Ogrsko v stran in krenil preko Slavonije v Furlanijo. Hercegovski sandžakbeg se je odpravil v Moračo s 3000 konjeniki, ker so tamkajšnji prebivalci odklonili dajati tribut. Baje so premagali Turke. Le sandžakbeg se je rešil z 20 konjeniki.³⁸ V začetku junija je mogel Ferduci javiti, da je prispela turška vojska v Beograd. Vse dežele do Kaffe so brez vojakov razen obrežnega ozemlja, kjer so ostale straže. Čete so pobrale v deželah, skozi katere so se pomikale, tudi vsa živila. Benečani opremljajo 50 galer. Njihovo brodovje stoji predvsem pri Zadru. Dne 15. junija je potoval Barbarossov sel iz Dubrovnika v Benetke.³⁹ V drugi polovici junija je jadrало turško brodovje (124 ladij) proti zahodu. Tabor perzijskega kralja stoji blizu turškega tabora, vlada pa premirje.⁴⁰ Dne 1. julija je priložil Ferduci svojemu poročilu pismo za Mihaela Bučinića, ki so ga izročili njegovi sorodniki in v katerem so mu sporočili novice iz Turčije. Turško brodovje je dospelo v Kalabrijo, oplenilo več naselij in naropalo velik plen. Vojska je na Ogrskem in name-rava prodreti pred Dunaj. Turki oblegajo Valpovo, ker se hočejo najprej polastiti ostalega ozemlja v zaledju, da ne bi imeli sovražnih postojank za seboj. Iz zanesljivega vira je zvedel Ferduci, da je poslal francoski kralj sultanu 300 000 dukatov za brodovje. Ker smederevsko-beograjski sandžakbeg ni pravočasno skrbel za gradnjo mostov, ga je dal turški vladar zadaviti.⁴¹ To je bilo najbrž zadnje obvestilo, ki je dospelo preko Ljubljane na Ferdinandov dvor.

V noči od 30. na 31. julij 1543 kmalu po polnoči so napadli Ferducija. Dobil je 17 smrtnih ran in je takoj izdihnil. Kako je pripravila in izvršila umor kralju Ferdinandu sovražna stranka v Dubrovniku, je mogel pojasniti Mihael Bučinić po poročilih sorodnikov in znancev. Že nekaj časa je bilo znano, da je Ferduci v Ferdinandovi službi in mu stalno pošilja poročila. Zato so izbrali v senatu tajno tri pooblaščenice, ki naj bi ukrepali zoper Ferducija. Med njimi je bil tudi Nikolaj Lukarević (de Lucaris), ki je bil nekoč kot poslanec pri Ferdinandu. Ob istem času so dospeli v Dubrovnik služabniki francoskega poslanika Paulina de la Garde in neki kurir je sporočil nadškofu Trivulziju, da so zavzeli Turki Ostrogon (Esztergom). Ravno takrat je pripravljaval Ferduci ladjo, da odpošlje z njo svoja redna poročila. Dubrovčan Nikolaj Sorkočević (de Sörgo) ga je naprosil, naj prevzame še njegova pisma in jih odpremi s svojo ladjo. Ferduci je obljubil priti ponoči k Sorkočevićevi hiši po pisma. Za to je zvedel Lukarević in uporabil to priložnost. Naročil je trem dubrovniškim vojakom-najemnikom, naj prežijo pri Ferducijevem domu in ga zabodejo, ko bo stopil iz hiše. Da odvrnejo vsak sum od dubrovniške vlade, so razširili po mestu vest, da so umorili Ferducija služabniki francoskega poslanika Paulina na pobudo nadškofa Trivulzija. Dubrovčani so opravili po Ferducijevi smrti hišno preiskavo. V njegovem stanovanju so našli pisma kralja Ferdinanda in postavili troje skrbnikov, ki naj bi hranili vse

³⁷ 1543, 9. maj, r. t.

³⁸ 1543, 28. maj, r. t.

³⁹ 1543, 9. in 13. junij, r. t.

⁴⁰ 1543, 25. junij, r. t.

⁴¹ 1543, 1. julij, r. t.

predmete in spise. Uvedli so preiskavo, obljubili 500 zlatih dukatov osebam, ki bi ovadile storilce, toda nihče se ni oglasil. Hkrati so pisali kralju Ferdinandu, ga obvestili o Ferducijevi smrti in zatrjevali, da jim ni bilo znano, da je bil Ferduci, ki se je ukvarjal s trgovskimi posli, kraljev zaupnik.⁴²

7.

MIHAEL ČERNOVIĆ (CERNOVICH, CRNOJEVIĆ)*

A

Zaccaria Delfino, hvarski škof »mlad benečanski nobile, poln častihlepja in prizadevanja po uveljavitvi«,¹ se je pojavil februarja 1554 kot papeški nuncij na dvoru Ferdinanda I. in je kmalu pridobil vladarjevo naklonjenost.² Dve leti kasneje se je zopet vrnil na Dunaj. V njegovem spremstvu je bil tedaj kot nuncijev majordom Mihael Černović (Cernovich) »de Macedonia«, potomec srednjeveške srbske dinastije Crnojevičev. Ob koncu 15. stoletja so se člani tega rodu deloma izselili iz Črne gore. Nekateri so prišli tudi v Italijo. Mihael je izhajal po vsej priliki iz beneške veje rodu. Naziv »Makedonija« je bila v 16. stoletju še iz antike znana zemljepisna oznaka, ki je pa predstavljala široki prostor od Bosne do Bolgarije in Albanije.³ Mihael Černović se je odlikoval z uglasenim nastopom in sijajnim znanjem jezikov, zlasti turščine. Zanj je zvedel nadvojvoda Maksimilijan in ga je pridobil, da prevzame službo tajnega agenta Habsburžanov v Istanbulu. Dunajski dvor je namreč izgubil s smrtjo Nikolaja Ferducija in Mihaela Bučinića svoje najsposobnejše tajne obveščevalce »in rebus turcicis«. Škof Delfino, ki je bil že v prijateljskih odnosih z Maksimilijanom in si je vedno prizadeval ustreči Habsburžanom, je privolil. Černović je torej dobil nalogo, da sproti poroča o dogodkih v osmanski državi.⁴ Vendar se ni želel seznaniti s pooblaščenimi Ferdinandovimi poslanci v Istanbulu. Le tako bi mogel nemoteno zahajati v hišo beneškega baila in francoskega poslanika, pa tudi se zglasiti na Visoki porti pri vseh štirih vezirjih. Obljubil je poročati dunajskemu dvoru tudi o Perziji in bil celo voljan potovati tja ter stopiti s šahom v stik. Za dopisovanje je nameraval uporabljati navadno benečansko kurirsko poštno zvezo. Če bo bene-

⁴² 1543, 31. julij, 2. in 4. avgust, Rog. 46, fol. 155–156v; 1543, 4. avgust, *Levante* XXIII. fol. 49–50, HAD; 1543, 2. avgust, HHStAW, *Turcica*, K. 5 (poročilo Stefana Sguri iz Brindisija kralju Ferdinandu I.); 1543, 18. oktober, r. t. (Mihael Bučinić Ferdinandu I.); 1580, 24. julij, r. t. K. 42 (Fr. Jurković je enako trdil, da so umorili Ferducija na pobudo sovražne stranke v senatu); J. Tadić, *Dubrovački portreti* 31.

* To poglavje je izšlo pod naslovom »Michael Černović, Geheimagent Ferdinands I. und Maximilians II. und seine Berichterstattung« v *MÖStA* 24 (1971) 169–222.

¹ Tako ga pravilno označuje H. Lutz, *Christianitas afflicta, Europa, das Reich und die päpstliche Politik im Niedergang der Hegemonie Kaiser Karls V.* (1552–1556), Göttingen 1964, 339.

² NB I/17. str. VII–XV, XLI–LIV. NB II./1, str. XXXIII sl.; K. Repgen, *Die römische Kurie und der Westfälische Friede I. 1. Papst, Kaiser und Reich 1521–1644, 1. T.* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom Bd. XXIV.), Tübingen 1963, 16 sl., 78–82, 90 sl.

³ NB II./3, str. XXXIV.; V. Vinaver, *Jedan potomak Crnojevića*, IZ, 1. VI., knj. IV., zv. 1. 210. sl.

⁴ NB II./3, str. XXXIV, op. 2, NB I/16, str. 299.

ški bailo odpravljaj kakšno pošiljko domov, bo tudi on odposlal pismo. Le v izredno važnih zadevah bi uporabil sle. Da bi dobilo dopisovanje vitez trgovske korespondence, je naslavljaj Černović šifrirana pisma na dunajskega trgovca in znanega pospeševalca protestantskega tiska Franca Strauba.⁵ Po želji škofa Delfina naj bi posredoval Černovićevo dopisovanje škofov brat Ludovik v Benetkah. Po dogovorjenem znaku na pisemskem ovitku naj bi spoznal, ali mora odpremiti pismo iz Benetk po navadni pošti, hitreje ali zelo hitro. Za potne stroške so izročili Černoviću 200 ren. gold., letno plačo pa so mu obljubili nakazati.⁶

Aprila 1556 se je poslovil Černović od Dunaja in se napotil prek Benetk najprej v Bosno, kjer se je kot trgovec dobro poznal z bosenskim sandžakbegom. Vedel je iz izkušnje, da se da v Bosni najprej ugotoviti, če pripravljajo Turki napad v tekočem letu. Medtem ko se širi na Ogrskem komaj rahel glas, se da v Bosni opaziti, ali zbirajo čete in jih pošiljajo na mejo. Zato je ostal Černović malo dlje v Sarajevu in mogel sporočiti, da je krenil evnuh Ali, budimski namestnik,⁷ s sandžakbegi mejnih pokrajin in približno 12 000 konjeniki pod Siget (Szigetvár). Vzel je s seboj tudi 500 voz za prevažanje lesa, s katerim namerava zasuti trdnjavske jarke. Tudi bosenskemu sandžakbegu so ukazali, naj vse pripravi in ob nadaljnjem pozivu odrine. Beglerbeg Rumelije je v Sofiji. Turško brodovje v Istanbulu šteje 30 galer.⁸

Julija 1556 se je vrnil Delfino v Rim, dopisoval se je pa še naprej z dunajskim dvorom in redno posredoval novice. Tudi za Černovićevo korespondenco se je zanimal. Černović je došel 15. julija 1556 v turško prestolnico⁹ in stalno spremljal odslej sultanov dvor. V Istanbulu je ostal do približno 10. novembra, potem je odšel v Odrin, kjer je turški vladar navadno prezimoval.¹⁰ Tam je ostal do maja 1557. Dne 21. maja je bil zopet v Istanbulu,¹¹ kjer se je ukvarjal do oktobra istega leta s svojimi posli. Novembra je zopet spremil dvor v Odrin,¹² od koder se je vrnil že sredi marca 1558 v prestolnico.¹³ Jeseni pa se ni upal sultan oditi iz Istanbula zaradi nevšečnosti, ki sta mu jih povzročala sinova. Zato je ostal tudi Černović čez zimo in večji del leta 1559 v prestolnici. Le malo časa je bil z dvorom turškega vladarja v Eregliu (Heraclea) in v Kadiköyü (Chalcedon) ob Marmarskem morju.¹⁴

O dejavnosti »tajnega obveščevalca« (explorator secretus), kakor so na kratko označevali Černovića na Dunaju, priča vrsta pisem: iz leta 1556 11; 1557 31; 1558 29; 1559 22, ki obširno obravnavajo politične dogodke Vzhoda. Od pošiljateljevega kraja do Dunaja so rabila 30—50 dni, večina 37—40 dni.

⁵ B. H. Zimmermann, *Die Bedeutung Wiens für die Reformation und Gegenreformation bei den Kroaten und Slowenen* (odtis iz »Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte des Protestantismus in Österreich« 65—66, 1944/45, 10).

⁶ 1556, 7. april, HHStAW, *Turcica*, K. 12.

⁷ A. v. Gévaý, *Versuch eines chronologischen Verzeichnisses der türkischen Statthalter von Ofen*, *Der österr. Geschichtsforscher III/1* (1841) 56 sl., Jorga GOR III. 51 sl.

⁸ 1556, 13. in 15. junij, HHStAW, *Turcica*, K. 12.; Fessler, Klein III. 571 sl.

⁹ 1556, 20. julij, *Turcica*.

¹⁰ 1556, 13. november, r. t.

¹¹ 1557, 25. maj, r. t. K. 15.

¹² 1557, 20. november, r. t.

¹³ 1558, 20. marec, r. t.

¹⁴ 1559, 9., 22. in 30. junij, 12. avgust, 30. september, *Turcica*, K. 14.

Vsa došla poročila je poslal Ferdinand sinu Maksimilijanu. Pri tem je enkrat poudaril, kako odlično obvešča Černović o vsem; zato je možno zvedeti od njega, ali obstaja nevarnost sovražnega pohoda na Ogrsko.¹⁵ Tudi Černoviću samemu je pohvalil poročila in ga prosil, naj nadaljuje z enako vnemo.¹⁶ Iz Rima je povpraševal škof Delfino, ali prejema Černović redno svojo plačo.¹⁷ Da bi se izognili vsakemu sumu, so morali opraviti nakazila po ovinkih. Tako je izročil leta 1557 Ferdinandov sekretar Marko Singkmoser, ki se je mudil s cesarjem na regensburškem državnem zboru, benečanskemu poslaniku Tiepolu neko vsoto denarja, ki ga dolgujejo škofu Delfinu v Rimu za neke odločbe papeške kurije. Nekaj mesecev kasneje je plačal Singkmoser dunajskemu trgovcu Francu Straubu menico, glasečo na Delfina v Benetkah. Leta 1559 je kupil Singkmoser v Augsburgu menico tamkajšnjega bankirja Hieronima Krafterja, glasečo na brata Olgiati. Znesek naj bi plačali Pietru Leonu v Rimu.¹⁸

Po treh letih je prosil Černović za dopust štirih mesecev. Želel je priti v Italijo, kjer so po njegovem odhodu obtičale vse zadeve. Več trgovcev, s katerimi je imel poslovne stike, je že umrlo. Zato mora poračunati z njihovimi dediči. Hkrati je želel obiskati cesarja.¹⁹ Ferdinand je obvestil škofa Delfina v Rimu, da rade volje dovoli Černoviću potovati v Italijo. To naj sporoči preko Ancone v Istanbul. Na cesarski dvor pa ne sme priti, da ga ne bi kdo prepoznal in bi odkrili njegovo dejavnost.²⁰ Černović se je sicer ukvarjal v Turčiji s trgovskimi posli, zlasti med Benečani v Peri. Zaradi svojega znanja jezikov pa je tudi stalno poizvedoval vse novice. Zato se ni čuditi, da ga je povabil že leta 1556 beneški bailo Erizzo, naj prevzame službo velikega dragomana. Černović je odklonil in se izgovarjal, da noče nikomur služiti. Februarja 1557 je prispel v Odrin novi francoski poslanik mons. Jean de la Vigne, ki je bil doslej diplomatski zastopnik v Angliji, Poljski, na Erdeljskem, pri Ferdinandu in Maksimilijanu. Takoj je spoznal izredne zmožnosti »Makedonca« in ga hotel vsekakor imeti za tolmača. Takoj mu je ponudil plačo 2400 frankov. Dasi je zavrnil Černović tudi to ponudbo, Francoz ni hotel popustiti. Konec leta je prišel v Istanbul nov bailo Marino Cavalli. Černovića zdaj oba nista pustila v miru. Poleg tega je pridobil de la Vigne velikega vezirja Rustem pašo zase. Dal je poklicati Černovića in mu prigo-varjal, naj stopi v službo Francozov, ki so prijatelji Turkov. V zadregi je odvrnil Černović, da tega ne more storiti, ker je z Benečani v tesnih odnošajih. Zdaj zanj ni bilo več izgovorov. Leta 1558 je postal Černović bailov veliki dragoman z letno plačo 480 ducatov. Bil je mnenja, da to ne bo v nasprotju z dejavnostjo tajnega cesarskega agenta, ker bo imel pri Benečanih skoraj izključno opravka z mejnimi spori v Dalmaciji, z izvoznimi dovoljenji za turško žito in z osvoboditvijo zaplenjenih ladij in ujetih beneških podložnikov.²¹

¹⁵ Npr. 1557, 5. in 27. februar, 3. marec, 18. maj, r. t. K. 13.

¹⁶ 1558, 20. februar, 7. november; 1559, 10. marec, r. t. K. 13 oz. 14.

¹⁷ 1559, 22. februar, HHStAW, *Große Korrespondenz*, fasc. 25 a.

¹⁸ 1559, 24. maj, r. t.; 1560, 9. april, HHStAW, *Turcica*, K. 14.

¹⁹ 1559, 14. april, r. t.

²⁰ 1559, 15. maj, r. t.; e. d. *Große Korrespondenz*, fasc. 25 a.

²¹ 1557, 20. februar, HHStAW, *Turcica*, K. 13; 1564, 20. februar, r. t. K. 18; J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 200 sl., 234, 236, 285.

Služba velikega dragomana je bila zelo odgovorna in pomembna. Stalno je moral biti v stikih z najvišjimi uradi pri Visoki porti. Zlasti je bilo potrebno udeleževati se skupaj z bailom pa tudi sam sej javnega divana.²² Že kmalu po prihodu v Istanbul se je seznanil Černović z vplivno osebo na dvoru velikega vezirja. Sprijateljil se je z zakladnikom Rustem paše, evnuhom iz Neaplja, ki je bil zelo vdan cesarju, Francoze pa je sovražil. Skoraj vedno je bil pri velikem vezirju, zlasti ob sprejemih krščanskih posolancev. Tudi je smel prihajati k ženam velikega vezirja in sultana. Ta evnuh je razširil glas, da je Černović njegov sorodnik. Zato ga je mogel Makedonec neovirano trikrat na teden obiskati in zvedeti vse pogovore velikega vezirja, zlasti s francoskim poslanikom. Da ohrani prijateljski odnos, ga je Černović večkrat obdaroval. Zanj je oskrbel kralj Ferdinand lepo uro iz Augsburga, ki jo je izročil Černović kot dar.²³ Vse to je omogočalo Černoviću, da dožene želje in namere sultana in najvišjih turških dostojanstvenikov, pa tudi dvorne spletke in tako zbere novice iz najboljšega vira.

Ob prihodu v Istanbul je zvedel, da so Ferdinandovi poslanci Anton Vrančić (Verancsics), Franc Zay in znameniti starinoslovec in zbiralec Auger Ghislain de Busbek zaprti v poslaniškem gostišču (Elči-hanu).²⁴ Enega izmed njih je videl v divanu. Sultan doslej še ni sprejel Busbeka. Menda je bil veliki vezir prijazen do posolancev. Čaka pa, kaj bo dosegel Ali paša pred Sigetom. Splošno domnevajo, da turški vladar ne pojde prihodnje leto na Ogrsko, ker so prodali za vojskin tabor pripravljeni živež. Pač pa je dovolil veliki vezir bosenskemu namestniku in sandžakbegom ob hrvatski meji, da gredo na »četovanja«. V začetku avgusta je javil budimski paša, da je prišla ogrska vojska trdnjavi Siget na pomoč, vendar je on zmagal. Dne 20. avgusta pa so zvedeli v Istanbulu, da so opustili Turki obleganje Sigeta in da prihajajo Ferdinandove čete do Székesfehérvára. Zdaj so ukazali beglerbegu Rumelije, naj pomena po potrebi budimskemu paši.²⁵

Dne 4. septembra 1556 so razglasili v turški prestolnici vojno proti Ferdinandu. Černović je bil tedaj v hiši Rustem-pašinega nečaka in poslušal razgovore uglednih Turkov, ki so se menili tudi o sultanovem pohodu v Budim, ki je bil napovedan za pomlad leta 1557. Pri tem so sprožili vprašanje, ali razpolaga Ferdinand res s tako silno vojsko, da bi mogel opustošiti ozemlje do Beograda, kakor to trdi budimski paša. V tem primeru turški vladar zaradi pomanjkanja živil ne bi mogel vzdržati niti dva meseca v Budimu, marveč bi se moral vrniti.

Dne 8. septembra so ukazali janičarskemu agi, naj se pripravi s svojimi krdeli za odhod v Beograd. Zdaj so morali zopet spravljati žito v Budim in pripravljati male in velike ladje na Donavi. Dne 9. septembra je dospel srbski vohun z Dunaja in vojnega tabora Ferdinandovih čet k velikemu vezirju in javil, da je Dunaj z vsem najbolje preskrbljen, da je pripravil nadvojvoda Ferdinand pehoto in konjenico in da namerava nadvojvoda Maksimilijan

²² V. Vinaver, n. d. 211.

²³ 1558, 10. maj, 22. junij; 1559, 12. avgust; 1560, 25. februar, HHStAW, *Turcica*, K. 13 oz. 14.

²⁴ 1556, 20. julij, r. t. K. 12; o tem hanu gl. A. Mordtmann, *Eine deutsche Botschaft in Konstantinopel anno 1573–1578*, Berlin 1895, 20; Hammer III. 327.

²⁵ 1556, 27. avgust, r. t.; Fessler, Klein III. 573 sl.

zbrati španske čete.²⁶ Konec septembra so ukazali tretjemu vezirju Ibrahim paši, ki je pred leti zaman skušal zavzeti Temišvar (Temesvár, Timișoara), naj krene s 1000 janičarji in 2000 konjeniki sultanove telesne straže v Budim in prevzame vrhovno poveljstvo. Iz Istanbula so poslali galeje z železjem, topovi in strelivom v Črno morje, od koder bodo spravili tovor po Donavi navzgor, Budimski paša je dal sporočiti 27. septembra, da je zavzel nadvojvoda Ferdinand nekaj trdnjav, vendar so premagali njegove čete, ki so hotele zavzeti kraje Franca Bebeke.²⁷ Dne 12. oktobra se je odpravil Ibrahim paša na Ogrsko.²⁸ Proti koncu meseca je uspelo Ferdinandovim vojakom prestreči pismo budimskega namestnika. V njem je bil poziv beglerbegu Rumelije, naj krene proti Babocsi k Ferdinandovemu vojnemu taboru. Zaradi tega so morali preklicati sultanove ukaze. Ibrahim in beglerbeg sta se vrnila. Budimski paša je sporočil, da je dal Ferdinand oskrbeti Siget z novimi četami, topovi in strelivom. Pod močnim vplivom soproge Roksolane, ki je tudi v Odrinu, je Sulejman bolj kot kdaj voljan skleniti mir s Ferdinandom. V turški prestolnici naglo pripravljajo galere, ker je sultan zvedel, da je odšel Karel V. v Španijo in utegne poslati svoje brodovje v Berberijo.²⁹ V začetku decembra so zvedeli, da je postavil brata Ferdinanda za namestnika v rimsko-nemški državi.³⁰ Marljivo so delali v istanbulskem arzenalu dalje, da bi mogli maja 1557 odpluti z 80 galerami za varstvo Alžira.³¹ Šele 20. januarja 1557 so zvedeli v prestolnici, da se je umaknil Karel V. v bližino samostana San Yuste v Estremaduri, da tam umre. Ob istem času je javil budimski paša, da zbira Ferdinand znatne bojne sile in da so čete nadvojvode Ferdinanda spravili v avstrijske dežele. Kmalu nato je prišla vest, da je izgubil kliški sandžakbeg na četovanju po Hrvatski okoli 500 mož, ker so prebivalci že pet dni poprej vedeli za njegovo namero.³² Ko je doznal budimski paša, da ga namerava sultan odstaviti, je poslal dragocena darila velikemu vezirju, da to odvrne. Kljub temu so premestili v Budim bosenskega namestnika Mohameda pašo, ki se je hotel pomeriti v dvoboju s hrvatskim banom grofom Zrinjskim, Februarja je sklenil turški sultan ponovno poslati Ibrahim pašo z beglerbegom Rumelije na Ogrsko. Hkrati so prinesli v Budim denar za izplačilo zaostale mezde vojakov.³³ Ali paša v Budimu se je obotavljal odstopiti in je skušal prikazati položaj na Ogrskem kot kritičen. Trdil je, da se more uspešno upirati zaradi velikih Ferdinandovih priprav le, ako mu pride sultan sam na pomoč. Vendar njegovemu poročilu v Istanbulu niso verjeli in so pričakovali vesti od novega paše.³⁴ Sredi marca je javil sel iz Budima, da Ferdinand nikjer ni zbral večjih čet. To je bilo velikemu vezirju zelo všeč. Naročil je budinskemu namestniku, naj ne da Ferdinandu povoda za zbiranje čet ali kakšno vojaško akcijo, da bi se mogel sultan odpočiti, ker postaja star.³⁵

²⁶ 1556, 17. september, *Turcica* 12.

²⁷ 1556, 4. oktober, r. t.; Fessler, Klein III. 574.

²⁸ 1556, 25. okt., *Turcica* 12.

²⁹ 1556, 15. november, r. t.

³⁰ 1556, 3. december, r. t.

³¹ 1557, 5. januar, r. t., K. 13.

³² 1557, 30. januar, r. t.

³³ 1557, 20. februar, r. t.; Hammer III. 355, 359.

³⁴ 1557, 28. februar, r. t.

³⁵ 1557, 31. marec—1. april, r. t.

Mehmeda, vojvodo prejšnjega budimskega paše, so postavili za poveljnika turške donavske flotilje. Proti koncu aprila je prinesel sel iz Komárna Ferdinandovo pismo, s katerim je prosil za odpustitev svojih poslancev. Kakor je zvedel Černović, naj bi odšla Vrančič in Zay domov. Busbek pa bo ostal v Istanbulu.³⁶ Zato so smatrali kot zanesljivo, da se že zaradi pomanjkanja živil ne bo utaborila turška vojska na Ogrskem. Ako bi utegnil Ferdinand kaj začeti, bi poslali samo beglerbega Rumelije.³⁷

V začetku maja je sultan hudo oboel zaradi protina. V enem mesecu se mu je obrnilo na bolje in je prispel 3. junija s svojim dvorom v Istanbul. Le beglerbeg Rumelije je ostal v Odrinu. 20. maja je odplulo 18 galer. Turški vladar je naročil, naj čim hitreje opremijo še nadaljnjih 20 ladij. Glede cilja pomorske akcije so bile na dvoru razne domneve. Nekateri so menili, da ostanejo ladje za zaščito obal osmanske države. Drugi so govorili o napadu na Apulijo ali celo na Senj in Reko, ker so oplenili uskoki Makarsko in povzročili veliko škodo. Kliški in hercegovski sandžakbeg sta menda prosila sultana, naj pošlje ladjevje, ter obljubila napasti oba obrežna kraja s kopnega. Černović pa je ugotovil, da gre le za akcijo proti Apuliji.³⁸

Konec maja je zagotavljal sultan poslancu Vrančiču, da bo mogel kmalu odpotovati s svojim tovarišem. Tu pa se je pripetil 18. junija nesrečen dogodek. Neki dragoman Ferdinandovih poslancev se je sprl v istanbulski trgovini sadja z imamom mošeje Aje Sofije in ga baje tako močno udaril, da je kmalu nato umrl. Dragoman je pobegnil k poslancem, ki so ga morali izročiti. Založili so 1000 dukatov za oprostitev svojega služabnika. Na zahtevo imamov pa so ga obesili, truplo kamnali in sežgali, pepel pa stresli v morje. Ko so terjali poslanci svoj denar nazaj, je odvrnil veliki vezir, da je dal sultan obesiti dragomana, ker je služil brez dovoljenja sovražnim poslancem. Rustem paša je takrat tudi zvedel, da je zavzel Peter Erdödy Staro Gradiško ob Savi. Zato so zopet odgodili odhod poslancev. Očividec je pripovedoval Černoviću, da so požgali in porušili Gradiško, poveljnika ubili in da se je rešilo le malo ljudi. Turki bodo utrdbo obnovili in so postavili sina kliškega sandžakbega za novega poveljnika.³⁹ Dne 27. junija je sprejel turški vladar Ferdinandove poslane, ki so mu izročili darila. Turški vladar je izjavil, da vse poteka v redu.⁴⁰ Kljub temu niso še smeli odpotovati, ker je poveljnik Bihaća požgal predmestje Udbine. Sultan je naročil bosenskemu namestniku Ali paši in drugim sandžakbegom, da si pomagajo drug drugemu, ako bi Ferdinand poskusil napasti kakšne utrdbe.⁴¹ Šele 1. avgusta je dovolil Rustem paša Vrančiču in Zayu odpraviti se na pot. Busbek je ostal tu, mogel si je pa, kakor ostali poslaniki krščanskih vladarjev izbrati stanovanje v Istanbulu ali Peri. Tudi je bilo vsakomur dovoljeno ga obiskati.⁴² Dne 5. avgusta je umrl Mohamed paša v Budimu zaradi zastrupitve. Njegovo mesto je prevzel Kasim paša.⁴³

³⁶ Hammer III. 361.

³⁷ 1557, 30. april, r. t.

³⁸ 1557. 10. in 25. maj, r. t.

³⁹ 1557, 26. junij, r. t.

⁴⁰ 1557, 30. julij, r. t.

⁴¹ 1557, 16. julij, r. t.

⁴² 1557, 3. avgust, r. t.; o Busbeku gl. tudi Jorga GOR III. 48 sl., 54 sl., 77, 82.

⁴³ 1557, 19. avgust, r. t.

Proti koncu junija se je razvedelo o neki pomorski bitki med petimi galerami Maltežanov in štirimi ladjami turškega brodovja pri Rodosu. Tedaj je bilo brodovje 73 galer še v Galipoliju in se je premaknilo tri dni kasneje k otoku Hiosu (Chios).⁴⁴ Julija je prišla novica iz Alžira, da so ubili namestnika in da ljudstvo želi namesto njega Barbarossovega sina. Sultan ga je obljubil poslati s 30 galejami.⁴⁵ Avgusta je jadrlo turško brodovje proti zahodu, se zbralo pri Prevezi, zavzelo in izropalo v Kalabriji ozemlje Cariata ter odpeljalo okoli 1500 oseb.⁴⁶ Preko Krfa so zvedeli v Istanbulu, da so nameravali Turki septembra napasti tudi neki trg v Apuliji; prebivalci pa so bili posvarjeni in so zadali sovražnikom hude izgube.⁴⁷ Nato se je umaknilo brodovje v Prevezo, deloma pa se je vrnilo v slabem stanju v Istanbul. Le nekaj ladij bo skrbelo pri Rodosu za varstvo maloazijske obale.⁴⁸ Dne 8. decembra so zahtevali iz Grčije in Anatolije veslače, od osmih sandžakbegov čete, ki bi jih spomladi vkrcali.⁵⁰

Sel budimskega namestnika, ki je spremljal Ferdinandova poslanca na Dunaj, je prinesel 22. novembra 1557 Ferdinandovo pismo za sultana in Busbeka. Zdi se, da je bil veliki vezir zadovoljen z vsebino dopisa, ker je dal poklicati Busbeka v Odrin.⁵¹ Vendar pogajanja še niso dozorela za sporazum. Rustem paša je že grozil poslaniku, da ga pošlje nazaj v Istanbul. Potem pa se je spet pomiril in bil nenavadno ljubezniv do poslanika.⁵² Veliki vezir se ni mogel odločiti, dokler ne bi zvedel, ali skleneta francoski in španski kralj trajen mir. Zato je odobril Busbeku le osem mesecev premirja.⁵³ Kljub temu pa je ukazal turški vladar 15. januarja 1558 vsem sandžakbegom evropske Turčije, da pripravijo svoje čete.⁵⁴ Zato je povprašal poveljnik donavske flotilje, zakaj sklepajo premirje, če hkrati naročajo, naj pripravijo čete za vojno. Rustem paša je odvrnil, da to velja za Franca Bebeka, ki naj osvoji kraje, ki jih je odstopil Ferdinandu njegov sin. Ob istem času se je pritožil Malkoč-beg, da ne nehajo Ferdinandovi vojaki prizadejati škodo, medtem ko se on drži premirja.⁵⁵ Turško brodovje bo vsekakor izplulo. Januarja 1558 so govorili v Istanbulu, da krene proti Malti.⁵⁶

Sultan je prišel 27. marca iz Odrina v prestolnico.⁵⁷ V začetku aprila je javil budimski paša, da je odpotoval Ferdinand v Nemčijo na državni zbor, Maksimilijan pa zbira čete in utrjuje Babocso. Zaradi te novice so zopet zaprli Busbeka v Elči-han. Nihče ni smel brez dovoljenja k njemu. Nekega dne so se oglasili pri njem sultanovi dragomani, vendar Černović ni mogel zvedeti, o čem so govorili.⁵⁸ Kmalu so se Turki pomirili in spet je smel Busbek sprejemati obiske. Sredi aprila je umrla »sultanka« Roksolana (Churrem). Z bridko bolečino je žaloval Sulejman za njo, pa tudi Rustem

⁴⁴ 1557, 26. junij, r. t.

⁴⁵ 1557, 8. julij, r. t.

⁴⁶ 1557, 19. avgust, 2. september, r. t.

⁴⁷ 1557, 21. september, r. t.

⁴⁸ 1557, 6. in 18. oktober, r. t.

⁴⁹ 1557, 20. november, r. t.

⁵⁰ 1557, 17. december, r. t.

⁵¹ 1557, 2. december, r. t.

⁵² 1557, 23. in 24. december, r. t.

⁵³ 1558, 20. februar, 6. marec, r. t. Busbek se je smel 6. marca vrniti v Istanbul.

⁵⁴ 1558, 18. januar, r. t.

⁵⁵ 1557, 30. december, 1558, 5. in 18. januar, 4. februar, r. t.; Malkoč-beg je bil na četovanju na Hrvatskem poražen in je izgubil okoli 500 konjenikov.

⁵⁶ 1558, 18. januar, 4. februar, r. t.

⁵⁷ 1558, 1. april, r. t.

⁵⁸ 1558, 11. april, r. t.

paša, ki mu je bila zelo naklonjena.⁵⁹ Sel iz Budima je prinesel pismi Ferdinanda in Maksimilijana, tudi darila za velikega vezirja, za Busbeka pa šifrirano pismo, ki ga je Rustem paša odprl. Tri dni so se zaman trudili razrešiti pismo, potem ga je šele dobil Busbek. Zato je predlagal Cernović, naj odpre pisma za poslanika po poti, po kateri prihajajo pošiljke zanj. On jih bo predal v poslanikove roke.⁶⁰

Turško brodovje (100 galer) se je odpravilo 1. aprila iz arzenala in plulo do Evboje (Negroponte).⁶¹ Od tam naj bi napadlo Apulijo in plenilo. Novica o prihodu Giovanni Andreja Dorie, poveljnika brodovja v službi španskega kralja Filipa II., ki je že leta 1556 povzročil Turkom večjo škodo,⁶² v Neapelj s 70 galerami in vkrcanimi vojaki, je prekrizala namere turškega vladarja. Tudi združitev turškega in francoskega ladjevja je postala nemožna. Admirala so morali takoj obvestiti, da ne bi turško brodovje pretrpelo škode. Turki pa so želeli doseči vsaj v Jadranskem morju nekaj uspeha. Veliki vezir in francoski poslanik sta se prizdevala doseči pri bailu, da bi beneška signorija pomagala. Bailo pa je odklonil. Francoz je trdil, da imajo Benečani dovolj razlogov zasesti Ferdinandova obalna mesta (Reko, Senj in Bakar), ker jim od tam uskoki povzročajo silno škodo. Bailo pa je odvrnil, da se ne želijo vojskovati zaradi uskokov s cesarjem. V zaščito pred njimi imajo oborožene stražne ladje na Jadranu.⁶³

Konec maja so dospele zopet vesti od budimskega namestnika in njegovih sandžakbegov, da zbira Maksimilijan čete za napad na sultanove kraje. To so pa ujeti ogrski vojaki zaničevali.⁶⁴ Kmalu potem pa je potoval Arslan, sandžakbeg iz Pécsi, s tremi kadijami po sultanovem naročilu v Székesfehérvár. Ponoči pa so jih napadli Ferdinandovi vojaki v bližini omenjenega mesta, pobili kadije in hudo ranili sandžakbega. Ponovno so sedaj zaprli Busbeka in ga ločili od zunanjega sveta. Menda se je izkazalo, da je zasnoval napad na Arslanbega Veli-beg, prejšnji székesfehérvárski sandžakbeg. Zato so ga prijeli v palači turškega vladarja in odpeljali v ječo »Sedmerih stolpov«.⁶⁵

Zakladnik velikega vezirja je pripovedoval, kako se hrusti zopet sultan, da pojde na vojni pohod na Ogrsko. Vendar mu tega ne verjamejo, ker se preveč boji sinov, ki bi mu utegnili v odsotnosti iztrgati državo. Velika vojska bo najbrž krenila pod poveljstvom drugega vezirja Mehmed paše Sokolovića (Soqollija). Že so ukazali pripraviti živila in mostove v pokrajinah, preko katerih pelje pot na Ogrsko.⁶⁶

Cernoviću je uspelo pogosto obiskati Busbeka in se sprijateljiti z njim. Zato mu je poslanik večkrat izročil pisma za vodjo cesarske pošte v Benetkah, Rogerja de Taxis. Černović jih je odpremil s svojimi dopisi vred ter naprosil posrednika korespondence v Benetkah, naj jih odda naslovljencu. S tem je močno ustregel Busbeku, ki je bil še vedno zastražen.⁶⁷

Sultan je postavil 7. junija 1558 novega, petega vezirja, Ferhada, po rodu Hrvat, ki ga je prišel pred dvema letoma obiskat njegov oče. Zdaj je v Aziji. V kratkem pride v Istanbul na svojo svatbo s sultanovo vnukinjo

⁵⁹ 1558, 15. in 22. april, r. t.; Hammer III. 283 sl.

⁶⁰ 1558, 22. april, r. t.

⁶¹ 1558, 11. april, 10. maj, r. t.

⁶² 1556, 20. julij, 27. avgust, r. t. K. 12.

⁶³ 1558, 10. maj, r. t. K. 13.

⁶⁴ 1558, 28. maj, r. t.

⁶⁵ 1558, 12. junij, r. t.

⁶⁶ 1558, 22. junij, r. t.

⁶⁷ 1558, 22. junij, 12. in 29. julij, 28. september, 7. november, r. t.

in ostane tu kot guverner mesta.⁶⁸ Na nameravani pohod na Ogrsko se močno pripravljajo dalje. Turško brodovje je zavzelo dva manjša kraja pri Neaplju in odvezlo okoli 3000 oseb.⁶⁹ Avgusta se je vrnilo v precej slabem stanju v Prevezo. Pri Menorci in Nici je padlo mnogo Turkov, marsikateri veslač je umrl. Dne 19. oktobra je prispelo brodovje v Istanbul. 30 galer so ponoči peljali v pristanišče, da ne bi videli ljudje, kako so ladje poškodovane. Francoski poslanik je dejal velikemu vezirju, da je turško brodovje izgubilo svoj sloves.⁷⁰

Baldo, služabnik cesarja Ferdinanda, je prinesel 13. avgusta pismo za Rustem pašo. Kljub temu je naročil veliki vezir budinskemu namestniku in njegovim sandžakbegom, naj pripravijo živila za sultanov pohod. Poslali so tudi mojstre za gradnjo mostov čez Savo in Dravo. Zakladnik velikega vezirja je pravil, da želi turški vladar zavzeti Eger (Erlau), Siget in ogrske rudnike.⁷¹ Malo kasneje pa je pristavil, da so naročili budinskemu pašu, naj ne napada Ferdinandovih krajev, da ne bi poslal cesar vojske na turško ozemlje.⁷² Kmalu potem je zamenjal sultan več namestnikov. Tujghun je prišel drugič v Budim, Kasima so preмести v Bosno in Malkoč je moral v Požego.⁷³

Iz Italije so sporočili, da sta se sporazumela francoski in španski kralj in da bodo sledili mirovnim pogajanjem zakónski dogovori med člani obeh dinastij. Od takrat je bil veliki vezir bolj in bolj voljan za razgovore z Busbekom.⁷⁴ Njegov zakladnik je potrdil, da želi Rustem paša mir. Francoski poslanik je zvedel nekaj o tem in je skušal preprečiti pogajanja. Veliki vezir ga je spravil v zadrego z vprašanjem, kako kaže glede miru med francoskim in španskim vladarjem. Francoz je odgovoril, da ne verjame kaj takega. Odrzavo mu je odvrnil Rustem paša, da je mir že sklenjen. Odslej veliki vezir na pogajanjih ni več zahteval Sigeta, pač pa je terjal Busbek vrnitev krajev, ki so jih zavzeli Turki med premirjem. O tem se pa Turki niso hoteli meniti. Zato je vztrajal sultan pri svojem sklepu, da pošlje vojsko pod poveljstvom enega izmed paš skupaj z beglerbegom Rumelije. Vse sandžakbege na meji je pozval, naj mu svetujejo, kako bi zavzeli Siget.

Vest o smrti Karla V. (21. septembra 1558), ki je dospela 22. decembra iz Dubrovnika, je močno razveselila turškega vladarja. Še vedno se je namreč bal, da napade stari cesar Alžir. Beneški bailo je izjavil velikemu vezirju, da je postal Ferdinand po izvolitvi za cesarja mogočen vladar. Tudi obstaja možnost možitve angleške kraljice Elizabete s španskim kraljem Filipom II. Nato se je posvetoval Rustem paša 14. januarja 1559 s sultanom in ostalimi vezirji. Še isti večer je dal poklicati Busbeka. Njegov zakladnik je pravil, da bi bili skoraj sklenili mir na podlagi posestnega stanja in plačevanja letnega »darila« 30 000 ducatov. Busbeku so zopet dovolili prejšnjo svobodo gibanja. V mirovni dogovor z dne 26. januarja 1559 so nameravali zajeti tudi erdeljskega kneza Ivana Sigmunda Zápoljo in francoskega kralja, ne pa španskega vladarja.⁷⁵

⁶⁸ Hammer III. 365.

⁶⁹ 1558, 29. julij, *Turcica*, K. 13.

⁷⁰ 1558, 2. september, 23. oktober, r. t.

⁷¹ 1558, 17. avgust, 3. september, r. t.

⁷² 1558, 23. oktober, r. t.

⁷³ 1558, 7. november, r. t.

⁷⁴ 1558, 21. november, 20. december, K. 13.

⁷⁵ 1559, 23. januar, 11. februar, *Turcica*, K. 14.

Na Ferdinandovem dvoru niso ničesar vedeli o razmerah v Istanbulu in okoliščinah, ki so vedle turškega vladarja k popustljivosti. Niso več upali na mir, marveč so se pripravljali na vojno. Iz Istanbula so pa strogo ukazali, da na mejah ne sme biti bojev, ker je dejansko mir že sklenjen. Potrditi ga mora le še cesar. Ko so zvedeli v turški prestolnici, da so ujeli na Ogrskem kurirja s pismom za Ferdinanda I. in ga morda oropali spisov, je ukazal veliki vezir poslati kopijo pogodbe cesarju preko Benetk. Sultan je željno čakal na cesarjevo odobritev mirovnih pogojev.⁷⁶ Nenadoma je zopet zbolel zaradi protina. V začetku aprila mu je postalo tako slabo, da se je razširil v mestu glas o njegovi smrti. Nastali so nemiri, zlasti med janičarji. Zato so prenesli bolnega vladarja v ladjo in ga peljali na morju okrog, da bi ga videli ljudje in bi se vojaki pomirili. Ko pa mu je odleglo, je jezdil vsak dan skozi mesto.⁷⁷

20. maja je dospelo Maksimilijanovo obvestilo, da je cesar Ferdinand v Augsburgu in zato ne more odgovoriti na sultanovo pismo do stavljenege roka. Ker pa upa, da bo oče potrdil mirovno pogodbo, je ukazal četam na meji, naj mirujejo. Kurir budimskega paše je pripovedoval, da prihajajo njihovi vohuni in obveščevalci večkrat tudi na Dunaj, vendar niso nikdar poročali o Maksimilijanovih vojaških pripravah. Konec meseca je mogel Busbek izročiti Ferdinandov odgovor z dne 29. aprila. Pri tem se je izkazalo, da bi morali mnogi podložniki, ki so bili vpisani v turške davčne sezname, tudi Ferdinandu plačevati davke. Pogodbena določila so štirikrat predelali in privzeli v dogovor še francoskega kralja in Benečane. Busbek pa s to razširitvijo ni bil zadovoljen. Določbe o podložnikih so se mu zdele preveč nejasne.⁷⁸

Sultanov dvor je odšel junija za nekaj dni v Kadiköy. Nekega dne je prosil veliki vezir beneškega baila za pojasnilo o Nemčiji in Španiji. Na podlagi Ptolemejevih kart mu je razložil Černović, da je Nemčija približno šestkrat, Španija dvakrat večja kot Francija. Tudi je pravil velikemu vezirju, da snubi nadvojvoda Karel angleško kraljico Elizabeto.⁷⁹ V začetku julija je dospel Maksimilijanov posebni pooblaščenec v turško prestolnico in izročil darila. Naslednji dan so prinesli vojaki sandžakbega Dervisa 70 glav hajdukov, ki so plenili in požigali po sultanovih krajih. Zato se je pritožil veliki vezir pri Busbeku, da prinašajo darila in želijo ohraniti mir, hkrati pa pustite hajdukom, da delajo škodo. Busbek pa je dobro odvrnil, da so hajduki tatovi, ki jih je doletela zaslužena kazen.⁸⁰

O spornih točkah mirovne pogodbe je želel Busbek jasnosti. Prosil je Černovića, naj mu prevede zadevno besedilo iz turščine v italijanščino. Zaupal mu je, čeprav ni vedel, da je Černović tajni cesarjev agent. Želel ga je pridobiti z obljubami za cesarsko službo. Černović je dejal, da je vdan cesarju, mora pa za štiri mesece poslovno potovati v Italijo. Potem bi bil pripravljen stopiti v Ferdinandovo službo, ako se to zgodi v sporazumu z velikim

⁷⁶ 1559, 1. in 31. marec, 14. april, r. t.

⁷⁷ 1559, 20. april, r. t.

⁷⁸ 1559, 1., 9. in 22. junij, r. t. O dvojnem plačevanju davkov prim. ZgNJ II. 165.

⁷⁹ 1559, 30. junij, r. t.; M. Brosch, *Habsburgische Vermählungspläne mit Elisabeth von England*, MIOGF X (1889), 150 sl.; K. Diemer, *Die Heiratsverhandlungen zwischen Königin Elisabeth von England und Erzherzog Karl von Innerösterreich 1558–1570*, Tübingen 1969.

⁸⁰ 1559, 19. julij, *Turcica* K. 14

vezirjem in mu sultan izstavi spremno pismo, da ga nihče zaradi tega ne bi mogel obtožiti.⁸¹

V Kadiköyü so nadaljevali razpravo o besedilu mirovne pogodbe. Černović je bil prepričan, da sedaj ne sme pustiti Busbeka na cedilu. Zato je odložil svoje potovanje v Italijo, dokler ne bi bila urejena sporna vprašanja. Da pa ne bi pretrpel izgub, je prosil škofa Delfina, naj priporoči njegove trgovske zadeve bratu Ludoviku v Benetkah, ki naj jih uredi s priloženim pooblastilom. Kmalu je mogel Černović ugotoviti, da je sultan voljan odnehati v dveh točkah: 1. vasi, ki plačujejo dače obema vladarjema, naj ostanejo skupne, 2. v pogodbo ne bodo privzeli francoskega kralja in Benečanov. Po Busbekovem predlogu naj bi mir ne bil kršen, ako pride do vojne med Ferdinandom in erdeljsko kraljico Izabelo. V to pa turški vladar ni hotel privoliti.⁸²

Veliki vezir je dal izročiti 19. avgusta Busbeku listino mirovne pogodbe, ki so jo stavili v okrašeno mošnjo in jo zapečatili. Naročili so mu, naj jo odpošlje cesarju. Poslanik je prosil za prepis listine, Rustem paša pa je trdil, da to ni običaj pri sultanovih odločbah. V tej zadregi je nameraval Busbeka prevariti neki Portin dragoman s ponarejenim prepisom. Černović pa si je znal pomagati. Spretno je razparal dno mošnje in ugotovil iz izvirnika listine, da besedilo ne ustreza pogojem, ki jih je potrdil cesar. Sedaj je obvestil poslanik velikega vezirja, da ne bo odposlal listine, dokler ne prejme kopije. Po daljšem posvetu v divanu se ustregli tej želji. Busbek je mogel izjaviti, da v tej obliki pisma ne more odpremiti.⁸³ Zakladnik velikega vezirja je pripovedoval Černoviću, da bi sicer dovolili Busbeku potovati z listino k cesarju. Ker pa je pobegnil princ Bajezid v Perzijo, se boje v Istanbulu, da bi razložil poslanik te dogodke cesarju in ga pregovoril, da sploh ne sklene miru. Zato je zahteval Rustem paša listino nazaj in jo je sam poslal cesarju. Hkrati je zopet prepovedal vsako občevanje s poslanikom.⁸⁴ Busbeka zaradi tega ni skrbelo. Turki so kmalu spet preklicali prepoved. Konec septembra je zvedel veliki vezir, da je umrl papež Pavel IV. in da so nastali v Rimu izgredi. Dejal je, da so s tem odpadle ovire za Ferdinandovo kronanje za cesarja.⁸⁵

1. oktobra se je vrnil turški vladar iz Kadiköya v Istanbul. Dal je razglasiti, da vojaki ne smejo prodati svojih konj, marveč imeti pripravljene za vojsko. Naslednje leto namerava kreniti proti sovražnikom.⁸⁶ Že spomladi so zvedeli, da pripravlja španski kralj veliko vojsko in brodovje 80 galer za napad na Tripolis. Korzar Dragut je namreč povzročil občutno škodo na Španskem.⁸⁷ Maja meseca se je zbralo špansko brodovje pri Messini v upanju, da sultan trenutno ne bo mogel pomagati Dragutu.⁸⁸ Iz Valone je sporočil poveljnik turškega brodovja, da se je združil oddelek 40 francoskih galer s španskim ladjevjem. Francoski poslanik v Istanbulu je izjavil, da so to kapitani, ki so bili doslej v službi francoskega kralja, zdaj

⁸¹ 1559, 1. avgust, r. t.

⁸² 1559, 12. avgust, r. t.

⁸³ 1559, 24. avgust, r. t.

⁸⁴ 1559, 11. september, r. t.

⁸⁵ 1559, 30. september; r. t.; Pastor VI. 620.

⁸⁶ 1559, 19. oktober, *Turcica*, K. 14.

⁸⁷ 1559, 14. in 20. april, r. t.

⁸⁸ 1559, 12. maj, r. t.

so pa stopili v špansko službo.⁸⁹ Novembra je bilo špansko brodovje z 90 dobrimi galejami in enakim številom manjših ladij pri Siciliji. Zaradi na novo nastale nape-
tosti med Filipom II. in mladim francoskim vladarjem Francem II. je bil veliki vezir
mnenja, da francoski kralj ne bo dal Špancem svojega brodovja na voljo.⁹⁰ Vsekakor
so se Turki tedaj bali, da se bodo morali bojevati na morju in kopnem s številnimi
sovražniki. Zato je dobil smederevsko-beograjski sandžakbeg ukaz, naj pripravi živež
za vojni pohod.⁹¹ Budinski namestnik pa je javil, da vlada na mejah mir in da
trgovci nemoteno potujejo. Cesar Ferdinand je poslal egerskega škofa, da ne bi Ogri
napadali turških krajev.⁹² Rustem paša je zopet dovolil, da sprejema Busbek obiske,
razen kurirjev erdeljskih poslancev.⁹³

Sultanove bojevite namene je preprečeval in na potek mirovnih pogajanj
s Ferdinandovim poslanikom Busbekom je odločujoče vplival spor med brati
princi Bajezidom in Selimom, sinovoma Sulejmana, ki sta si lastila
pravico do prestola.⁹⁴ To nasprotje je segalo precej daleč nazaj. Černović je
poročal že avgusta 1557, da so skušali, menda po naročilu Bajezidove matere,
zastropiti princa Selima. Storilec je ušel v Istanbul. Na sultanov ukaz so ga
zaprli v ječo »Sedmerih stolpov«.⁹⁵ Januarja 1558 je odstavil turški vladar
janičarskega ago zaradi njegovih zvez z Bajezidom. Dal bi ga obglaviti, če
se zanj ne bi bil zavzel vezir Mehmed Sokolović.⁹⁶ Nasprotje med bratoma je
raslo in Bajezidova upornost proti očetu je postajala bolj in bolj očitna. Mati
mu je dala večje vsote denarja na voljo. Zato je mogel Bajezid zbrati 12 000
mož, medtem ko jih je imel Selim samo 4000.⁹⁷ Novembra se je že širil v pre-
stolnici glas, da je prosil Bajezid šaha za pomoč in mu obljubil vrniti perzij-
ske pokrajine, ki so jih osvojili Turki. V tem kritičnem položaju sultan ni bil
zadovoljen, ker so nekateri sandžakbegi »četovali« na Ferdinandovem ozemlju,
in jih je dal kaznovati.⁹⁸

Sulejman je ukazal, naj bi četrti vezir in beglerbeg Anatolije spremljala
Bajezida. Ta pa ju je odslovil in krenil preko Ankare v Amazijo (Amasyjo).
Tudi iz Babilonije so sporočili o njegovih velikih vojaških pripravah.⁹⁹ Cela
Kapadocija je bila prestrašena, ker so splošno domnevali, da je Bajezid do-
govorjen s perzijskim kraljem.¹⁰⁰ Vohuni so javili, da si Bajezid prizadeva
zbrati čim več čet in pridobiti naklonjenost prebivalcev. Tudi sandžakbegom
v Siriji je ukazal, naj pripravijo svoje vojake zanj. Od paše v Sivasu je
pridobil z grožnjami 18 000 dukatov. Zdaj je sklenil sultan nastopiti odločno.
Temišvarskega pašo je poslal s 15 galerami v Aleksandrijo, da prevzame
egiptovske dajatve in zamenja Skender pašo, dotedanjega namestnika v
Kairu, ki je bil Bajezidov pristaš. Beglerbegu in sandžakbegom Anatolije je

⁸⁹ 1559, 1. avgust, r. t.

⁹⁰ 1559, 11. september, r. t.

⁹¹ 1559, 19. oktober, 30. nov., r. t.

⁹² 1559, 15. november, r. t.

⁹³ 1559, 30. november, r. t.

⁹⁴ Hammer III. 366 sl., Jorga GOR III. 128 sl.

⁹⁵ 1557, 5. avgust, *Turcica*, K. 13.

⁹⁶ 1558, 18. januar, r. t.

⁹⁷ 1558, 17. avgust, 11. in 28. september, 6. in 23. oktober, 7. november, r. t.

⁹⁸ 1558, 21. november, r. t.

⁹⁹ 1558, 20. december, r. t.

¹⁰⁰ 1559, 10. januar, *Turcica*, K. 14.

ukazal, naj pripravijo svoje čete za pohod zoper Gruzince. Beglerbeg Rume-
lije je moral zbrati svoje trume v ipsalski ravnini in kreniti preko Galipolija
v Anatolijo.¹⁰¹ Tudi Bajezida je pozval sultan, naj da svoje čete na voljo
zoper Gruzince. Hkrati pa je ukazal beglerbegu Anatolije, naj varuje v
Koniji bivajočega princa Selima pred morebitnim Bajezidovim napadom.¹⁰²

Najprej je došla vrsta slabih novic za turškega vladarja: Abesinci so
zasedli Jemen, dva sandžakbega Anatolije sta stopila s svojimi četami na
Bajezidovo stran. Od poveljnika in kadije v Amaziji je Bajezid menda zahte-
val topove. V močno utrjenem kastelu naj bi ostale njegove žene in sinovi.
Sam pa je krenil v Karamanijo proti Selimu.¹⁰³ Tudi vojake v Istanbulu je
upal pridobiti z obljubami dvojne plače.¹⁰⁴ Proti koncu maja so prišli jani-
čarji v Anatolijo. Tu sta si stala Selim s 50 000 možmi in Bajezid s 30 000
nasproti. Z nepričakovanim nočnim napadom je upal Bajezid zmagati. Toda
uzeti vojaki so izdali njegovo namero Selimu. V krvavi bitki je bil Bajezid
poražen in je moral bežati. Dne 15. junija je prosil očeta, naj mu prizanese.
Sultan je krenil 5. junija s tremi vezirji v Anatolijo. Obljubil mu je, da ga
pomilosti, ako izroči oba odpadla sandžakbega in dva svetovalca, dalje odpusti
10 000 mož in obdrži le 1000.¹⁰⁵ Konec junija je bil Bajezid še v amazijski
ravnini. Z mnogo večjo vojaško silo so se mu bližali tretji vezir, beglerbeg
Rumelije in princ Selim.¹⁰⁶ Preden pa se je vnela bitka, so ugotovili, da je
krenil Bajezid v Erzerum (Erzurum). S seboj je vzel eno izmed svojih žena,
štiri sinove in 10 000 mož.¹⁰⁷ V začetku avgusta je došel k »tisočim vrelcem«
(Bingöl) in k trdnjavi Kasan Kalasi.¹⁰⁸ Dne 19. avgusta je prestopil reko Ras
(Araxes v antiki) in prišel na ozemlje perzijske države, kjer so ga v šahovem
imenu sprejeli trije sultani. Ko je to zvedel Sulejman, je zahteval njegovo
izročitev in zagrozil v nasprotnem primeru z napovedjo vojne. V začetku
septembra je javil Selim svojemu očetu, da je Bajezid v Rovanu, prestolnici
sina perzijskega kralja, šah pa v Tebrisu (Tabrizu), kamor je krenil tudi
Bajezid.¹⁰⁹ Princ Selim je prezimil s tretjim vezirjem v Alepu, beglerbeg Ru-
melije pa v Erzerumu. Neki vohun je sporočil iz Perzije, da je pustil Bajezid
večino svojih čet v Tebrisu, sam pa spremlja s sinovi in 1800 konjeniki šaha
šest dni hoda od Tebrisa k mestu Kazvinu.¹¹⁰ Sultan se ni zadovoljil z grožnjo
vojnega pohoda zoper perzijskega vladarja. Njegovi poslanci so prispeli na
dvor perzijskega kralja, kjer so jih tako zastražili, da ni mogel nihče govoriti
z njimi.¹¹¹ Šele konec novembra jih je odslovil šah z odgovorom, da se bo
potrudil doseči mir med turškim vladarjem in Bajezidom. V ta namen bo
prišel odposlanec na Visoko porto.

Za tedanjo situacijo je bilo značilno pismo, ki ga je naslovil na Sulejmana
preko 90 let stari nekdanji vezir Ibrahim paša, ki je živel od vseh spoštovan

¹⁰¹ 1559, 1. marec, 20. april, r. t.

¹⁰² 1559, 21. marec, r. t.

¹⁰³ 1559, 12. maj, r. t.

¹⁰⁴ 1559, 1. junij, r. t.

¹⁰⁵ 1559, 22. junij, r. t.

¹⁰⁶ 1559, 30. junij, r. t.

¹⁰⁷ 1559, 19. julij, r. t.

¹⁰⁸ 1559, 15. avgust, r. t.

¹⁰⁹ 1559, 24. avgust, 11. in 30. september, r. t.; Jorga GOR III. 150.

¹¹⁰ 1559, 19. oktober, *Turcica* K. 14.

¹¹¹ 1559, 15. november, r. t.

na dvoru. Primerjal je sedanji položaj z onim za sultana Bajezida II. v 15. stoletju, ko je pobegnil princ Džem v krščanski svet. Bajezid II. se ni upal oditi iz Istanbula, dokler je živel Džem, iz strahu, da bi princ prišel in prevzel oblast v osmanski državi. Zato je svetoval sultanu Sulejmanu, naj sedaj tudi ne gre iz prestolnice.¹¹²

Ferdinandov poskus utrditi svojo oblast na Erdeljskem ni uspel. Sli kraljice — vdove Izabele, turškega poslanika pri njej in moldavijskega kneza Aleksandra so javili 13. septembra 1556, da se bosta Ivan Sigmund Zápolja in njegova mati Izabela kmalu vrnila na Erdeljsko.¹¹³ To se je zgodilo oktobra. Ker so nato odpustili Vlahe in Moldavijce, so menili nekateri, da se je vrnila kraljica s Ferdinandovim privoljenjem.¹¹⁴ Veliki vezir je bil zelo zadovoljen z vzpostavitvijo mladega Zápolje in je dejal, da bi mogli sedaj s Ferdinandom skleniti mir, ako vrne nekaj nekdanjih Zápoljevih gradov in plača tribut. Tudi je obljubil Zápolju, da bosta ob morebitnem sovražnem napadu budimski in temišvarski namestnik priskočila na pomoč. Sprva so prihajale ugodne vesti iz Erdeljskega: da so Peter Petrović (Petrovich), Franc Bebek, ogrski velikaši in erdeljsko plemstvo pri kraljici, da se mudi mladi Zápolja v Cluju in da kovati dukate s svojim imenom.¹¹⁵ Izabela je prosila sultana, naj posreduje pri francoskem kralju Henriku II., da da Ivanu Sigmundu eno izmed svojih hčera za ženo. Turški vladar je to obljubil in dovolil, da se vsakoletni erdeljski tribut zniža na 10 000 dukatov. Konec leta pa je bilo razpeloženje v deželi že drugačno. Mladi kralj se je pritožil pri sultanu zoper Petrovića in Franca Kendyja, ker sta izropala cerkve na Erdeljskem. Sulejman pa je odvrnil, da se v verska vprašanja ne vmešava.¹¹⁶ Konec marca 1557 je prispel v turško prestolnico Franc Bebek. Dasi je svaril francoski poslanik pred njim kot nezanesljivim človekom, ga je sprejel veliki vezir zelo prijazno. Bebek se je zavezal zvesto služiti sultanu in je prosil, da bi bila njegova posestva neposredno podrejena turškemu vladarju. Po njegovem mnenju Ferdinand ne bo ničesar storil, celo več njegovih baronov, med njimi hrvatski ban Nikolaj Zrinjski, se bodo poklonili sultanu in mu izrazili vdanost. Menda je pisal ban Ali pašu in Bebeku, da je pripravljen služiti pod istimi pogoji kakor Bebek. Ali pašin vojvoda Mehmed je to potrdil in dejal, da se bo pogajal ban, brž ko pride Ali paša v Bosno. Rustem paša je verjel tem trditvam in hotel vedeti, kje je grof Zrinjski. Aprila je poslal čauša v Bosno in naročil Ali pašu, naj piše banu in mu obljubi v sultanovem imenu neki sandžak. Šele junija je sporočil sin kliškega sandžakbega, da se grof Zrinjski nikakor ne bo predal turškemu vladarju. Ako bi kaj obljubil, bi imelo le namen obvarovati svojo posest pred turškimi vpadi, kakor je pred leti to storil grof Blagajski.¹¹⁷

Franc Bebek je izročil velikemu vezirju tudi pritožbo zoper Petra Petrovića in trdil o njem, da ni zvest turškemu vladarju. Ako ostane Petrović gubernator mla-

¹¹² 1559, 30. november, r. t.

¹¹³ 1556, 17. september, 4. oktober, HHSStAW, *Turcica*, K. 12; Fessler, Klein III. 572, Jorga *GOR* III. 50 sl.

¹¹⁴ 1556, 25. oktober, 13. november, r. t.

¹¹⁵ 1556, 3. in 19. december, r. t.

¹¹⁶ 1557, 5. januar, r. t., K. 13; o Francu Kendyju in Fr. Bebeku gl. Jorga *GOR* III. 46, 53.

¹¹⁷ 1557, 31. marec — 1. april, 30. april, 3. maj, r. t.

dega Zápolve, bodo najbrž vso Erdeljsko izgubili. Če pa postavijo njega za gubernatorja, bi prišli vsi Ogri Zápolve služiti, celo dosedanji Ferdinandovi pristaši. Tudi je obljubil pridobiti še ostanek Ogrskega, ne da bi se moral zaradi tega sultan ganiti. Za boj zoper Nemce zadošča beglerbeg Rumelije in vojni tabor Turkov, Moldavijcev in Vlahov. Zaradi obolelosti je mogel turški vladar sprejeti Bebeke šele 5. aprila. Ker so mu vse verjeli, so ga postavili za gubernatorja in svetovalca mladega Zápolve. Petrović naj bi obdržal podeljeno funkcijo, ne bi se pa smel vmešavati v druge zadeve.¹¹⁸ Ko je poslanec kraljice Izabele zvedel o tej postavitvi, se je pritožil pri velikem vezirju, ker je Ivan Sigmund že dovolj star, da vlada samostojno in sam izbere svetovalce. Tudi smatrajo Bebeke, ki se je že dvakrat uprl, za nezvestega. Rustem paša pa je poudaril, da je Bebek sposoben za vojskovanje in bo pridobil vso Ogrsko za Zápolve.¹¹⁹ V začetku junija so spet prišli erdeljski poslanci. Prinesli so 8000 ducatov in štiri sive sokole kot tribut in se pritožili zoper Bebeke, ki ni vreden, da postane gubernator dežele.¹²⁰ Bebek se je medtem mudil v Moldaviji in se ni upal priti na Erdeljsko.¹²¹ Tam so bili močno razočarani, ker Turki niso združili vseh pokrajin, ki so spadale nekoč k državi. Baje so godrnjali baroni in ljudstvo zoper Petrovića in kraljico, ki je naprosila sultana, naj določi meje države. Ta pa se je izgovarjal, da more to šele, ko bo zavzeta cela Erdeljska.¹²² Šele avgusta je prišel Bebek v deželo. Iz strahu pred Izabelo in mladim Zápolve pa se je mudil v neki trdnjavi. Njegov sin Jurij se je kmalu nato spravil s Ferdinandom in mu odstopil svoje utrjene kraje. Sredi oktobra je umrl stari Petrović.¹²³ Odslej se je Izabela stalno prizadevala opozarjati Turke na nevarnost, ki ji grozi od Habsburžanov. Trdila je, da zbira Ferdinand znatne čete, ki utegnejo napasti Turke. Veliki vezir je ukazal Moldavijcem in budinskemu namestniku, naj po potrebi pomagajo kraljici.¹²⁴

Po smrti vlaškega vojvode Petrascuja je poklical Rustem paša decembra iz Anatolije Mircea, nekdanjega kneza dežele, in ga določil za naslednika proti volji naroda, ki je izvolil Sokola, Petrascujevega svaka. Sokol je moral bežati na Erdeljsko, kjer je bil tudi Radul, ki je baje nekoč pregnal Mircea.¹²⁵ Izabela in Kendy sta sprejela begunca, ki je prinesel s seboj Petrascujev denar in Turkom namenjeni vlaški tribut. Takoj je zahteval sultan izročitev obeh Vlahov in 400 000 ducatov. Izabela se je skušala izgovarjati. Zato je zagrozil veliki vezir, da jo bo imel za sovražnico in ji ne bo nikdar več pomagal. Po daljšem obotavljanju so izročili tudi Sokola in Radula. Turki so ju dali utopiti 20 milj daleč od Istanbula.¹²⁶

V začetku februarja 1558 je Izabela ponovno javila, da je v Požunu (danes Bratislavi) državni zbor in da se pripravlja Ferdinand na vojno. Na erdeljski meji je menda že 7000 nemških vojakov — najemnikov. Ona pa ima le 10 000 mož, ki jim poveljuje Franc Bebek. Njegov sin pa zbira čete

¹¹⁸ 1557, 1. 15. in 30. april, r. t.

¹¹⁹ 1557, 15. april, r. t.

¹²⁰ 1557, 8. junij, 6. oktober, r. t. Ostanek 2000 ducatov so prinesli šele 30. septembra.

¹²¹ 1557, 26. junij, r. t.

¹²² 1557, 16. julij, 3. in 19. avgust, r. t.

¹²³ 1557, 21. september, 8. in 27. oktober, 20. november, r. t.; Fessler, Klein III. 577, Jorga GOR III. 53.

¹²⁴ 1557, 2. december, r. t.

¹²⁵ 1557, 30. december, 1558, 5. in 18. januar, 4. februar, r. t.

¹²⁶ 1558, 13. februar, 6. marec, 28. maj, 12. in 29. julij, r. t.

proti njemu. Sultan je naročil Bebeku, naj miruje še sedem mesecev. Ako do takrat ne bo sklenjen mir s Ferdinandom, bodo prihiteli sandžakbegi na pomoč. Izabelin poslanec pa je izjavil, da bi za primer vojne zaupali poveljstvo le Melhiorju Balassu.¹²⁷ Z Erdeljskega je vobče izhajala zelo spretna akcija preprečiti sklepanje miru s Ferdinandom. Medtem ko je zagotavljal budimski namestnik, da ne grozi nikaka nevarnost od Habsburžanov, je trdila Izabela, da je Ferdinand podkupil namestnika, ki ne poroča resnice. Na ponovne klice na pomoč je naročil turški vladar štirim sandžakbegom in Moldavijcem, naj gredo pomagat.¹²⁸ Spletkarska kraljica je poročala maja, da so se pričeli sovražni plemiči dežele organizirati.¹²⁹ V začetku septembra je dala umoriti vodje plemstva, Franca Bebeka in brata Antona in Franca Kendyja. V Istanbul pa je javila, da so bili ti plemiči dogovorjeni s Ferdinandom, kar je bilo razvidno iz pisma, ki so ga našli pri Bebeku. Veliki vezir tega ni hotel verjeti in je smatral omenjeno pismo za ponaredek. Vsekakor je bila Bebekova smrt velika izguba tudi za sultana.¹³⁰

Dragoman Mahmud, ki se je stalno mudil na erdeljskem dvoru, je opisal Černoviču položaj v deželi. Plemstvo je nezadovoljno, ker so Turki obrobne pokrajine priključili svoji državi; Izabela toži, ker sultan noče določiti meja Erdeljskega. V deželi delujejo poslanci in agenti poljskega kralja za spravo s Ferdinandom. Zakladnik velikega vezirja pa je izjavil, da se sultan namerava polastiti Erdeljskega in ga spremeniti v turško provinco.¹³¹ Izabela in njen sin pa nista odnehala razširjati vznemirljivih vesti. Konec decembra 1558 sta pisala, da računa Ferdinand z velikim turškim napadom v prihodnjem letu in se zato pripravlja.¹³² Sredi maja 1559 je poročal kraljičin sel o spopadih s Ferdinandovimi vojaki in o veliki vojski, ki jo pripravlja nadvojvoda Maksimilijan, da jo pošlje na Erdeljsko. Zato je pomoč budimskega in temišvarskega namestnika nujno potrebna.¹³³ Kmalu nato so nekateri sandžakbegi zopet odtegnili več krajev kraljičinemu sodstvu.¹³⁴ Septembra 1559 sta umrla drug za drugim kraljica Izabela, ki se je ravno hotela poravnati s Ferdinandom, in vlaški knez Mircea, ki mu je sledil sin Peter.¹³⁵ Ivan Sigmund Zápolja pa je nadaljeval politiko zahrbtnosti in obrekovanja. Tako je decembra pisal Rustem pašu, da so osvojili Ferdinandovi vojaki neko ozemlje pri Mukačevu (Munkacs). Veliki vezir mu tega ni verjel, saj se je ravno pripravljal, da sklene mir s Ferdinandom.¹³⁶

Podobno si je prizadeval poslanik francoskega kralja v Istanbulu, baron Michel Codignac, da prepreči mirovno pogodbo med sultanom in Ferdinandom. Černović je poročal novembra 1556, da poslanik noče, da bi nastopil mir. Vsakih 14 dni pošlje pisma na Erdeljsko in poziva kraljico Izabelo, naj onemogoči sklepanje miru.¹³⁷ Ker pa je Henrik II. menda sklenil

¹²⁷ 1558, 5. in 13. februar, r. t.

¹²⁸ 1558, 20. februar, 6. marec, r. t.

¹²⁹ 1558, 10. maj, r. t.

¹³⁰ 1558, 6. in 23. oktober, r. t.

¹³¹ 1558, 12. julij, 20. december, r. t.

¹³² 1558, 20. december, r. t.

¹³³ 1559, 1. junij, r. t. K. 14.

¹³⁴ 1559, 19. julij, r. t.

¹³⁵ 1559, 19. oktober, r. t.

¹³⁶ 1559, 14. december, r. t.

¹³⁷ 1556, 15. november, HHStAW, *Turcica*, K. 12.

premirje s cesarjem, je turški vladar malo upošteval francoskega poslanika. 20. januarja 1557 so zvedeli, da namerava kralj pomagati papežu Pavlu IV., ker so španske čete zavzele Ostijo, in da zbira Franc de Guise vojake. Zdaj so se morali zopet izboljšati odnošaji do sultana. Pričakovali so, da bo prenehal mir med cesarjem in francoskim kraljem.¹³⁸

V začetku februarja je dospel novi poslanik mons. Jean de la Vigne iz Pariza v Istanbul, kjer so ga na Porti prijazno sprejeli. Codignac pa še dolgo ni mogel odpotovati zaradi svojih velikih dolgov, dokler ni prišel za plačilo potrební denar iz Francije.¹³⁹ De la Vigne je izjavil, da namerava Henrik II. prelomiti premirje s cesarjem. Vojna Filipa II. s papežem mu daje priložnost za to. Zato je prigovarjal turškemu vladarju, naj prične s pomorsko akcijo brodovja in pošlje vojsko na Ogrsko. Kardinal Caraffa je odšel v Benetke, da pridobi signorijo za zvezo s papežem in francoskim kraljem. Poslanik je menil, da se bodo Benečani pridružili, kakor je to storil ferarski vojvoda. Kmalu se je pa izkazalo, da se je vrnil Caraffa brez uspeha iz Benetk v Rim.¹⁴⁰ Sultan ni hotel odgovoriti poslaniku in se je želel prepričati po zanesljivih vesteh, da je izbruhnila vojna med cesarjem in francoskim kraljem.¹⁴¹ Kmalu so prišla poročila iz Dubrovnika in Italije, da prodirajo francoske čete, da se pripravlja španski kralj proti francoskemu kralju in da so na Angleškem napovedali vojno proti Franciji.¹⁴² Aprila je mogel de la Vigne sporočiti, da je dospel de Guise s 40 000 možmi v Ancono in namerava prodirati v Neapeljsko kraljestvo. Sedaj so obljubili poslaniku 40 galer, toda Černović je zvedel, da obljuba ni bila resno mišljena. Poln upanja je odšel de la Vigne 27. aprila iz Odrina v Istanbul. Tam pa so trdili, da ničesar ne vedo o razpolaganju s turškimi ladjami.¹⁴³ Junija je prišla vest, da se je morala umakniti francoska vojska iz Neapeljskega kraljestva. Krivdo za to je pripisoval poslanik Turkom. Ako bi bili dali Francozom zaproseno brodovje na voljo, bi potekala akcija uspešno. Veliki vezir pa je odvrnil smeje, kolikokrat so že trdili francoski poslaniki, da bodo zavzeli to kraljestvo, enkrat na prošnjo salernskega kneza, zdaj papeža, nazadnje pa niso dosegli ničesar.¹⁴⁴

Kmalu nato so zvedeli v Istanbulu, da so se pričela mirovna pogajanja med Francijo in Španijo. Zaradi tega se je močno razburil veliki vezir, da je de la Vigne izjavil, ako se zdi, da slabo opravlja svojo diplomatsko službo, naj mu da sultan odpustnico. Rustem paša je nato odvrnil, da je dal turški vladar kralju na ljubo z ogromnimi stroški zgraditi veliko brodovje, ki je sedaj pri otoku Samos in le čaka ukaza.¹⁴⁵ Nekaj dni kasneje je odpotoval poslanik preko Dubrovnika v Francijo in obljubil vrniti se čez štiri mesece. Sultan se pa ni hotel obvezati, da bo turško brodovje prihodnje leto Francozom na voljo.¹⁴⁶ Nekaj mesecev pozneje so prišle iz Francije žalostne novice: poraz in ujetje de Montmorencyja, zmaga špansko-nizozemskih čet pri Saint-Quentinu in odpoklic Franca de Guise iz Italije. Francoski kralj je prosil sedaj sultana, naj mu pomaga z brodovjem in ne sklene premirja oziroma miru

¹³⁸ 1557, 30. januar, r. t. K. 13.

¹³⁹ 1557, 8. julij, r. t.; o de la Vigne prim. Jorga GOR III. 101.

¹⁴⁰ 1557, 20. februar, *Turcica*, K. 13.

¹⁴¹ 1557, 28. februar, r. t.

¹⁴² 1557, 11. in 31. marec, 1. april, r. t.

¹⁴³ 1557, 30. april, 10. maj, r. t.

¹⁴⁴ 1557, 8. julij, r. t.

¹⁴⁵ 1557, 16. julij, r. t.

¹⁴⁶ 1557, 20. julij, 3. avgust, r. t.

s Ferdinandom, da ne bi dobil španski vladar od te strani pomoč.¹⁴⁷ Rustem paša je bil resno zaskrbljen in je dal poklicati beneškega baila in francoskega agenta. Zadnji je zatrjeval, da bo pridobil francoski kralj zopet vse nazaj. Pač pa bi rad vedel, ali bi bil turški vladar voljan posoditi francoskemu kralju za eno leto en milijon ducatov v zlatu. Veliki vezir je zahteval v tem primeru kot poroka kraljevega sina.¹⁴⁸

V začetku decembra 1557 se je vrnil de la Vigne iz Francije. Oglasil se je pri velikem vezirju in sultanu. Javno so govorili v prestolnici, da dobi francoski kralj na voljo brodovje 120 galer in 15 tovornih ladij za prevoz konj. Za poveljnika so določili 3. vezirja Ibrahim pašo.¹⁴⁹ Proti koncu meseca pa je Rustem paša že vedel, da se dva kardinala prizadevata pomiriti Francijo in Španijo. Enako skuša ferarski vojvoda doseči mir s španskim kraljem. To je močno razjezilo velikega vezirja, ker je prosil francoski kralj za turško brodovje, hkrati pa se pogaja za mir. Iz Ancone so sporočili, da je spustil španski kralj Montmorencyja.¹⁵⁰ Nekaj dni kasneje je obiskal de la Vigne beneškega baila. V pogovoru je kazal, da mu je znan potek pogajanj Busbeka z velikim vezirjem, ker je navzoči poljski dragoman vse izdal Francozom. Tako menda sultan ni zadovoljen s Ferdinandovim odgovorom in zahteva Sigeť in tribut za pet preteklih let. Ferdinand pa je izjavil, da trdnjave ne da, pač pa denar, ako mu Turki vrnejo med tem časom odvzete kraje in ugrabljene ljudi. Busbek skuša zavlačevati pogajanja, s čimer se tudi sultan strinja, ker hoče čakati na razplet dogodkov v Franciji.¹⁵¹ Černoviću je izjavil poslanik, da se zdi, kakor bi bil mir turškemu vladarju bolj zaželen kot kralju Ferdinandu in da bo sultan končno sprejel vsak predlog, ker sam ne more več na vojsko, zlasti zaradi dogodkov v Perziji.

V začetku leta 1558 je prosil francoski poslanik sultana za 500 000 ducatov, da plača turško brodovje in strelivo. Turški vladar je odobril znesek, s katerim naj bi razpolagal turški poveljnik brodovja. Ni pa dovolil, da prezimi brodovje na tujem.¹⁵² Iz Italije je dobil de la Vigne sredi januarja poročila z bojišč in jih sporočil velikemu vezirju. Obenem ga je večkrat prosil, naj posodi denar francoskemu kralju. Zdelo pa se je, da Turki kralju malo zaupajo.¹⁵³ Velikega vezirja so zanimale novice, da so zavzeli Francozi Calais in da namerava Paulin baron de la Garde, admiral francoskega brodovja, priti s šestimi galejami v Istanbul ter prevzeti oddelek turškega ladjevja.¹⁵⁴ V začetku marca se je oglasil mons. Bataglier, opat v Bruetu, posebni pooblaščenec Henrika II. v Odrinu. Brez uspeha si je prizadeval dobiti posojilo dva milijona ducatov v zlatu.¹⁵⁵

Francozi so se bali, da pošlje Ferdinand po sklenjenem miru s sultanom svojo vojsko proti njihovemu kralju. Zato je bilo poslaniku mnogo na tem, da se premirje krši. V pogovoru z bailom in Černovićem je prikazal de la Vigne položaj kralja kot zelo kritičen in želel, da bi pomagali tudi Benečani, za kar bi dobili Apulijo. Bailo

¹⁴⁷ 1557, 6. oktober, r. t.

¹⁴⁸ 1557, 18. in 27. oktober, r. t.; Jorga GOR III. 102.

¹⁴⁹ 1557, 17. december, *Turcica*, K. 13.

¹⁵⁰ 1557, 24. december, r. t.

¹⁵¹ 1557, 30. december, r. t.

¹⁵² 1558, 5. januar, r. t.

¹⁵³ 1558, 18. januar, 4. februar, r. t.

¹⁵⁴ 1558, 20. februar, r. t.

¹⁵⁵ 1558, 20. marec, r. t.

je odvrnil, da želijo Benečani živeti z vsemi v miru in da Apulije ni mogoče pridobiti z besedami. Zaradi brodovja, ki je bilo obljubljeno Francozom, sta se poslanik in Rustem paša še ostro prerekala. Veliki vezir je trdil, da je dal sultan že večkrat oddelke ladjevja Francozom, pa niso ničesar dosegli. Vsakokrat so zastopniki francoskega kralja prepovedali, da bi Turki storili prebivalcem osvojenega ozemlja kaj žalega. Kljub temu ni uspelo Francozom, da bi obdržali zasedeno deželo. Tako je bil ves trud zaman. Turki, ki so prelivali svojo kri, niso pridobili ničesar. Sedaj je predpisal sultan turškemu admiralu, da bo vse osvojeno plen turških vojakov, le golo zidovje bodo izročili kraljevim zastopnikom. Kmalu nato je odplulo brodovje, toda de la Vigne ni potoval z njim. Pač pa je dal v Istanbulu naložiti na dubrovniško ladjo strelivo in ga poslal korzarju Dragutu v Tripolis.¹⁵⁶

Proti koncu aprila je dospela vest, da so izvolili Ferdinanda za cesarja. Ves razburjen je prihitel francoski poslanik k velikemu vezirju in izjavil, da bo njegov kralj propadel, ako mu ne pomaga turški vladar z vso svojo silo. Ferdinand je menda že poslal španskemu kralju 6000 konjenikov in 10 000 mož pehote. Rustem paša je dal takoj poklicati beneškega baila in ga skušal pridobiti za posredovanje med španskim in francoskim kraljem. Bailo pa ni hotel pisati o tem predlogu signoriji. De la Vigne se je rotill, da je sramota za sultana, ako pusti v tej silni stiski francoskega kralja na cedilu. Odšel je nevoljen.¹⁵⁷ Konec maja je obvestil velikega vezirja, da se pripravlja kralj na obrambo proti španskemu vladarju. Ta je menda odšel v Nemčijo na državni zbor in tam predlagal, naj zahtevajo mesto Metz od Francozov nazaj in prepovedo stopati nemškimi vojaškimi najemniki (Landsknechte) v službo francoskega vladarja.¹⁵⁸ Malo pozneje je moral poslanik po ukazu svojega kralja prositi sultana za 60 galer, ki naj bi prezimile v francoskih pristaniščih ali pri Dragutu v Berberiji.¹⁵⁹ Prizadeval si je tudi, da bi turški vladar naravnost zahteval od Benečanov kot turških prijateljev, da se povežejo s Francozi.¹⁶⁰ Z dejavnostjo turškega brodovja, ki je opravilo dolgo vožnjo po Sredozemskem morju, de la Vigne ni bil zadovoljen.¹⁶¹ Pa tudi turški admiral se je pritožil čez Francoze, ki niso držali obljube ter niso pripravili vojakov, streliva in živeža. Turki so tudi prestregli pismo francoskega admirala, ki je slabo sodil o turškem brodovju. Zato so sklenili odpraviti se na vožnjo domov.¹⁶² Konec septembra so vedeli v turški prestolnici, da stojita francoska in španska vojska druga proti drugi nasproti. Bailo je potrdil to novico, pa pristavil, da upajo na poravnavo.¹⁶³

Sovraštvo do Špancev se je pokazalo posebno, ko je slišal de la Vigne, da je dal veliki vezir Francescu Turturinu z otoka Hios spremnice za genovsko poslanstvo. Genovežani so želeli izročiti sultanu darila in skleniti z njim mir.¹⁶⁴ Poslanik je tudi zvedel, da so ujeli Španci Turturina na poti domov in ga vedli k španskemu kralju, ki mu je

¹⁵⁶ 1558, 11. in 15. april, r. t.

¹⁵⁷ 1558, 26. april, 10. maj, r. t.

¹⁵⁸ 1558, 28. maj, r. t.

¹⁵⁹ 1558, 12. junij, r. t.

¹⁶⁰ 1558, 22. junij, r. t.

¹⁶¹ 1558, 2. september, r. t.

¹⁶² 1558, 11. september, r. t.

¹⁶³ 1558, 28. september, r. t.

¹⁶⁴ 1557, 26. junij, r. t.; Jorga GOR III. 103.

dovolil vrnitev. Iz tega je sklepal de la Vigne, da se kralj strinja s potovanjem Genovežanov. Trdil je, da bodo ti ljudje vohuni španskega kralja.¹⁶⁵ Obrnil se je tudi do baila in poudaril veliko škodo benečanskih trgovcev, ako se naselijo Genovežani v Istanbulu. Da bi to preprečili, naj bailo samo potrdi resničnost vesti, da so dali Genovežani Filipu II. doslej že en in $\frac{1}{2}$ milijona dukatov na voljo in da bodo zdaj še štiri milijone prispevali. Bailo pa tega ni hotel, češ da mu o tem ni ničesar znano.¹⁶⁶ Genovski poslanci so prispeli 23. septembra 1558 s tremi ladjami v istanbulsko pristanišče. Izjavili so, da hočejo v dveh letih izgnati rodbino Doria in druge rodove, ki so cesarski somišljeniki. Odslej bodo nevtralni, puščali bodo turške ladje v svoje pristanišče in jim dobavljali živila. Francoski poslanik je opozoril, da so bili Genovežani nekoč francoski podložniki. Francoski kralj bi jih takoj zopet podvrgel, ako ne bi uživali španske zaščite. De la Vigne je tudi zagrozil, da takoj odide domov na Francosko, ako sklenejo Turki mir z Genovo.¹⁶⁷ Najbolj je učinkovalo njegovo posredovanje pri turškem vladarju, ki ni hotel sprejeti Genovežanov, marveč jim je ukazal, da odpotujejo v osmih dneh. Tudi niso smeli ničesar izvoziti razen nekaj drobnarij. Pri odslovitvi je izjavil Rustem paša poslanca, da morajo postati prijatelji turških prijateljev in sovražniki turških sovražnikov. Potem bo njihova prošnja uspešna.¹⁶⁸

Proti koncu leta so obnovili mirovna pogajanja z Busbekom in jih pospešili. Zato je očital de la Vigne velikemu vezirju, da je obljubil pripraviti brodovje in poslati veliko vojsko na Ogrsko. Rustem paša pa je zvedel od baila za pogajanja med Francozi in Španci o premirju. Odvrnil je, da francoski kralj ne potrebuje pomoči niti na morju niti na kopnem, ker bo kmalu sklenjen mir.¹⁶⁹ Nekaj dni pozneje pa je poročal poslanik velikemu vezirju, da je malo upanja za mir. Filip II. zahteva vrnitev Calais-a Angležem in francoski kralj naj se odpove zvezi s sultanom. Zato je ponovno prosil de la Vigne sultana, naj da brodovje na razpolago in pošlje vojsko na Ogrsko. Rustem paša pa se je skliceval na smrt angleške kraljice Marije. S tem se je razdrla vez med angleško državo in španskim kraljem. Vprašanje Calais-a je moralo odpasti. V teh razmerah se bodo lažje poravnali in ne bodo potrebovali turškega brodovja. Enako tudi ne bo nujno pošiljati vojake na Ogrsko. De la Vigne pa je opozoril še na okoliščino, da se poroči Filip II. s kraljico Elizabeto in pride Ferdinand svojemu nečaku (Filipu II.) na pomoč, ako ne bo turške vojske na Ogrskem.¹⁷⁰ Francoski poslanik je rovaril še dalje, da ima novice o pripravah španskega kralja na morju in suhem za akcijo proti Alžiru. Prosil pa je, naj ostane to tajno, da ne bi zvedel Busbek. Takoj je vprašal Rustem paša beneškega baila, ki je dejal, da to ni verjetno. Najbrž si je izmislil poslanik, da bi Turki gradili veliko brodovje.¹⁷¹ Ko pa je zvedel bailo o miru med Francozi in Španci v Câteau-Cambrésis (3. aprila 1559), je takoj poslal Černovića k velikemu vezirju sporočiti, da bo ta mir trajen že

¹⁶⁵ 1558, 25. marec, 22. april, r. t.

¹⁶⁶ 1558, 10. maj, r. t.

¹⁶⁷ 1558, 28. september, 6. oktober, r. t.

¹⁶⁸ 1558, 23. oktober, 7. november, r. t.; Hammer III. 401; A. Dégeri, *Une ambassade périlleuse de François de Noailles en Turquie, Revue historique* CLIX (1928) 255 sl.

¹⁶⁹ 1559, 10. januar, HHStAW, *Turcica*, K. 14.

¹⁷⁰ 1559, 25. januar, r. t.

¹⁷¹ 1559, 21. marec, r. t.

zaradi dogovorjenih vzajemnih zakónskih zvez. Očitna je bila tesnoba, ki je prevzela velikega vezirja ob misli, da bi utegnili krščanski vladarji složno nastopiti proti Turkom. Kmalu nato je tudi francoski kralj potrdil vest o mirovni pogodbi. Zagotavljal pa je, da hoče še dalje ostati sultanov prijatelj.¹⁷² Šest tednov je trajalo, da je segla novica o smrti Henrika II. (30. junija 1559) do sultanovega dvora v Kadiköyü.¹⁷³ Zdaj je imel de la Vigne za svojo dolžnost, da odpotuje v Francijo in pridobi mladega kralja Franca II. za obnovitev prijateljskega razmerja s Turki. Sprva so mu nameravali na Porti izročiti za kralja pismo s prisrčnimi izrazi, potem pa se je premislil veliki vezir in Francoz je dobil v veliko nevoljo le navadno potrdilo, da se mu dovoli na lastno prošnjo potovati k novemu kralju. Kako je nazadoval njegov ugled, jasno kaže dejstvo, da Turki niso uslišali njegove želje in niso dali njegovim dolgoletnim službenim janičarjem čina spahij, kakor je bil sicer običaj pri poslanikih. Še pri poslovitvi je dejal Rustem paša, da sultan malo ceni prijateljstvo francoskega kralja, odkar je sklenil mir in zakónske dogovore s sovražniki Turkov.¹⁷⁴ Slabe volje je krenil de la Vigne na pot domov. V bližini Dubrovnika ga je doletela smrt. Pokopali so ga v grobnici nekdanjega dubrovniškega nadškofa Filipa Trivulzija.¹⁷⁵ Smrt de la Vigne-ja je porabil Cernović in stopil iz beneške službe. Bailov veliki dragoman je postal Gabrijel de Pizoni. Prejšnji francoski poslanik mons. de Codignac pa je stopil v službo španskega kralja in prosil sultana za spremnico, da bi se pogajal o miru s Filipom II.¹⁷⁶

Veliko se je nadejal krščanski Zahod od zveze s perzijskim kraljem »Sofijem«. Zato so bile Černovićeve novice o Perziji dunajskemu dvoru posebno dragocene. Sredi septembra 1556 so sporočili sandžakbegi ob perzijski meji, da je dal šah zgraditi dve veliki utrdbi proti Gruzincem, ki so priznali turško nadoblast. Ker sultan ni dovolil perzijskim trgovcem kupčevati v svojih deželah, perzijski kralj ni več priznaval s sultanom sklenjenega miru. Doslej še ni bilo znakov bodoče vojne. Toda bali so se, da bodo izbruhnile sovražnosti, ako odide turški vladar na Ogrsko.¹⁷⁷ Kmalu nato je prišla iz Babilona vest, da sta šah in njegov sin z veliko vojsko pri Tebrisu (Tabrizu) in nameravata kmalu kreniti zoper Gruzince. Poslanca, ki se je domenil o miru s sultanom, je dal šah obglaviti.¹⁷⁸ Iz Vana so javili, da so čete perzijskega vladarja še vedno pripravljene. Šah je zvedel, da je tudi Ferdinand postavil znatne čete.

Zato so bili na turškem dvoru mnenja, da sultan ne more oditi, ako šah ne odpusti svojih trum. Perzijski kralj je očitno čakal na odhod turškega vladarja, da bi potem napadel.¹⁷⁹ Sredi novembra je dejal Rustem paša, da želi šah odpremiti poslanca k Porti. Sprejeli ga bodo, toda prijaznost Perzijca je hlinjena. Nikdar ne bo pravi prijatelj turškega vladarja, ker le išče priložnosti, da bi krepko udaril.¹⁸⁰ Konec

¹⁷² 1559, 1., 9. in 22. junij, r. t.

¹⁷³ 1559, 13. avgust, r. t.

¹⁷⁴ 1559, 11. september, r. t.

¹⁷⁵ 1559, 14. december, r. t.; Radonić, II. 2. 64 sl.

¹⁷⁶ 1559, 1. marca, *Turcica*, K. 14.

¹⁷⁷ 1556, 17. september, HHStAW, *Turcica*, K. 12.

¹⁷⁸ 1556, 4. oktober, r. t.

¹⁷⁹ 1556, 25. oktober, r. t.

¹⁸⁰ 1556, 13. novembra, r. t.

novembra sta se pojavila v Istanbulu dva Gruzincev in potožila čez perzijskega kralja. Eden izmed njiju je hotel vedeti, ali bo krenil sultan spomladi leta 1557 na Ogrsko. Rustem paša mu ni mogel zanesljivo odgovoriti, ker je bilo to odvisno od Ferdinandovega ravnanja. Na vsak način bodo Turki poskrbeli za svoje zaveznike v Aziji, da jim Perziji ne bi povzročili škode. Omenjeni Gruzinec se ni hotel več vrniti domov. Prestopil je v islam in prejel na babilonski meji fevd s 16 000 dukati letnih dohodkov. Sredi decembra je dospelo s hitro pošto v 30 dneh iz Babilonije sporočilo o velikem perzijskem pohodu na ozemlje Gruzincev, ki so bili turški zavezniki.¹⁸¹ Šele februarja so javili poslanci prizadetih plemen, kakšen ogromen plen je nagrabil šah v njihovi deželi in koliko ljudi je pobil oziroma odpeljal.¹⁸² Nato je perzijski kralj zopet odšel v Tebris. Boje se pa Gruzinci, da bodo še naprej trpeli škodo, ako turški vladar ničesar ne ukrene.¹⁸³

V začetku marca se je oglasil v Istanbulu mingrelijski kralj z velikim spremstvom. Prinesel je dragoceno skodelico v dar in razodel željo, da postane sultanov podložnik. Ker so Čerkesi usmrtili njegovega očeta, je prosil turškega vladarja, da mu da nekaj galen na razpolago za vojno zoper sovražnike.¹⁸⁴ Več mesecev je preteklo, da je došel šahov odposlanec preko Erzeruma, kjer so ga zadržali nekaj časa, v turško prestolnico. Prinesel je nekaj daril manjše vrednosti in prosil dovoljenja, da bi smeli turški trgovci kupčevati v Perziji ter da bi ponovno potrdili mir med perzijskim kraljem in sultanom.¹⁸⁵ Turški vladar pa je vztrajal pri določbah amazijske pogodbe in ni dovolil svojim podložnikom, da potujejo v Perzijo, pač pa je odobril perzijskim trgovcem, da prihajajo v Turčijo, vendar ne smejo izvažati žlahtnih kovin in orožja. Tudi ni izpolnil šahove želje, da ne bo pomagal Gruzincem. Ti so se namreč obvezali plačevati tribut. Zato jih morajo Turki braniti, vendar ne bi smeli napadati perzijskih krajev.

Perzijski poslanec je dvakrat povabil Černovića in ga prosil, naj mu poroča o političnem položaju v Evropi. Černović je pripovedoval, da so Benečani na morju silni, da sta Karel V. in Ferdinand I. najmočnejša kneza, da je nadvojvoda Ferdinand izredno krepka osebnost, ki noče ničesar slišati o miru s Turki. Perzijec je dostavil, da je šahov drugi sin tudi takšen in noče držati miru s Turki. Černović je izrazil upanje, da Ferdinand ne bo sklenil miru s sultanom. Poslančev tajnik je zvedel, da je sultan nalašč zadržal Vrančiča in Zaya, da bi mogel perzijski poslanec doma poročati o mirovnih pogajanjih med sultanom in Ferdinandom. Vendar se zelo moti turški vladar. Perzijci imajo mnogo prijateljev v osmanski državi, ki stalno obveščajo o vseh dogodkih. Na Černovićevo vprašanje, če bo mir med šahom in sultanom trajen, poslanec ni hotel odgovoriti.¹⁸⁶ Po poslančevem odhodu je ostal v Istanbulu tajen perzijski agent, ki se je na videz posvetil trgovini s preprogami. Ker je opazil Černovića pri perzijskem poslancu, ga je nekega dne (novembra 1557) na trgu nagovoril, potegnil v kot ter prosil novic o Ferdinandovih poslancih, ali pride do miru ali premirja. O dogodkih v Perziji je pravil, da je odšel šah v Isfahan, 15 dni hoda od Tebrisa oddaljen kraj, kjer bo pripravil vse

¹⁸¹ 1556, 3. in 19. december, r. t.; 1557, 5. januar, HHStAW, *Turcica*, K. 13.

¹⁸² 1557, 20. februar, r. t.

¹⁸³ 1557, 28. februar, r. t.

¹⁸⁴ 1557, 11. marec, 8. junij, r. t.; Jorga *GOR* III. 127 sl.

¹⁸⁵ 1557, 15. april, 3. in 19. avgust, r. t.

¹⁸⁶ 1557, 2. september, r. t.

potrebno za vojsko zoper Gruzince. Teden dni kasneje je prinesel Perzijec majhno preprogo v dar in prosil poročil o vojnem pohodu španskega kralja.¹⁸⁷ Veliko pozornost je zbudila v turški prestolnici konec decembra vest, da je dal šah sina Izmaila internirati. Sultan je želel zvedeti podrobnosti in je poslal s hitro pošto kurirja na perzijsko mejo. Mogel pa je ugotoviti le, da šah ne pripravlja akcije zoper Turke.¹⁸⁸ Ker je bil perzijski agent odsoten, je vprašal Černović v Odrinu perzijske trgovce, ki so pred tremi meseci odpoštovali iz Tebrisa. Pripovedovali so mu, da je princ Izmail zelo priljubljen pri vojaki in da so ga priprli, ker je nameraval očetu iztrgati oblast.¹⁸⁹ Proti koncu marca se je vrnil perzijski agent iz Anatolije. Ta pa je dogodke drugače prikazal. Princ se ni hotel držati miru s sultanom, marveč je želel oditi na »četovanje« v turško ozemlje. Pet njegovih svetovalcev, ki so ga spodbujali k temu, je dal šah obglaviti. Ako se bo držal sultan mirovne pogodbe, je perzijski kralj ne bo prelomil celo svoje življenje, kajti ljudstvo želi miru. Nedavno je prešlo 12 turških častnikov k šahu. Na zahtevo paš iz Vana in Babilona je poslal vladar njihove glave sultanu. Sploh je omenjal Perzijec šahovo dejavnost zelo zadrževano. Černović je zastavil vprašanje, kako bi se odločil perzijski kralj, ako bi mu Ferdinand I. predlagal sveto zvezo z naslednjo določbo: kadar koli bi napadel sultan enega izmed zaveznikov, bi moral drugi z vso silo navaliti na Turke. Tako bi mogel perzijski kralj pridobiti izgubljene pokrajine nazaj. Agent je odvrnil, da šah ta čas ne more prelomiti miru. Ako bi se obrnil cesar do perzijskega kralja, bi bilo možno, da sprejme navedeni predlog. Šah se posvetuje o vsaki zadevi s svojimi svetovalci in potem šele odloča. Na vprašanje, kako se potuje najbolj varno v Perzijo, je odgovoril agent, da smejo samo Perzijci prekoračiti turško-perzijsko mejo, vse druge zadene smrtna kazen. Varna, čeprav daljša je le pot preko portugalskega ozemlja.¹⁹⁰

Kmalu nato so javili iz Perzije o uporih zoper šaha.¹⁹¹ V bližini mesta Sirvan je nastopil tatarski knez, ki je trdil, da je Timurjev (Tamerlanov) potomec. Nato je oprostil perzijski kralj svojega sina, zbral vojsko in sijajno premagal Tatare. To neljubo novico pa so Turki prikrivali.¹⁹² Černović je neke krat obiskal perzijskega agenta v njegovi istanbulski trgovini, kjer je prodajal preproge. Večkrat pa je bil Perzijec dlje časa odsoten. Černović mu je pripovedoval o dogodkih v Evropi, zlasti o španskem brodogradu. Povpraševal ga je razno, toda agent je bil zelo malobeseden in ni hotel izdati svojega mnenja.¹⁹³

B

Bailo Marino Cavalli ni bil zadovoljen z velikim dragomanom Gabrijelom de Pizonijem in je skušal ponovno pridobiti Černovića. Ta se je nekoliko časa obotavljal. Ko pa mu je zagrozil veliki vezir, da ga bo dal izgnati iz Istanbula

¹⁸⁷ 1557, 20. november, r. t.

¹⁸⁸ 1557, 23. in 30. december; 1558, 18. januar, r. t.

¹⁸⁹ 1558, 20. februar, r. t.

¹⁹⁰ 1558, 20. marec, 1. april, r. t.

¹⁹¹ 1558, 20. februar, 12. junij, r. t.

¹⁹² 1558, 29. julij, 2. september, 23. oktober, r. t.

¹⁹³ 1558, 7. november, r. t.; 1559, 21. marec, 19. julij, 30. november, HHStAW, *Turcica*, K. 14.

in mu prepovedal vsako trgovanje,¹⁹⁴ če ne stopi zopet v bailovo službo, je sklenil novo pogodbo, ki naj bi veljala do 1. decembra 1563. Plačo so mu zvišali na 600 skudov. Zraven tega se je mogel še naprej ukvarjati s trgovskimi posli. Bailov namestnik Andrea Dandolo ga je hvalil v svojem službenem poročilu leta 1562 kot zvestega služabnika, ki je izredno spreten v vseh opravilih pri Visoki porti. Službo opravlja neoporečno, s primernim ugledom in obzirnostjo. Zato ga je močno priporočil signoriji v Benetkah.¹⁹⁵ Černović je sam navedel nekaj uspehov svoje dejavnosti od druge polovice leta 1562: oprostil je osem od Turkov zaplenjenih ladij in osvobodil 415 ujetih krščanskih podložnikov. Leta 1561 ga je postavil neapeljski podkralj za svojega prokuratorja v Levanti. Tudi v tej funkciji mu je uspelo odkupiti mnogo jetnikov. Leta 1563 je ukazal Sulejman sestaviti kroniko svojega vladanja. Černović je prevzel prikaz beneških dožev in bailov Sulejmanove dobe ter drugih podrobnosti o delovanju Benečanov.¹⁹⁶

Z letom 1560 so uredili dopisovanje »tajnega obveščevalca« s Ferdinandovim dvorom po drugačni poti. Tedaj je bil izvoljen za papeža Pij IV., prijatelj Habsburžanov. Spretnega in na dunajskem dvoru priljubljenega Zaccario Delfina so dodelili 28. septembra 1560 kot izrednega papeškega odposlanca nunciju Stanislavu Hosiusu pri Ferdinandu I. Delfino je takoj odkrito pokazal, da je vladarjev pristaš. Njegov tajnik Simon Fata je prinesel cesarju pismo, v katerem je Delfino obljubil plačevati posebnega agenta v Benetkah za posredovanje Černovićevih pisem. Pisma z velikim A bo vtaknil v ovitek in naslovil na Delfina na Ferdinandovem dvoru pri grofu Scipionu d'Arco, najvišjem cesarskem komorniku.¹⁹⁷ Če bi bil pa Delfin odsoten, naj komornik sam odpre ovitek in izroči pismo cesarju. Po svojem službenem potovanju, ki ga je opravil leta 1561 po papeževem naročilu v Srednji in Severni Nemčiji, je prevzel Delfino redno nunciature na cesarskem dvoru.¹⁹⁸ Ferdinand je želel sporočiti te spremembe »tajnemu obveščevalcu«. Ker pa Černović ni hotel, da bi zvedel cesarski poslanik v Istanbulu za njegovo delovanje, je poslal Singkmoser pismo Busbeku in zatrjeval, da ga je izročil prijatelj, ker bi ga tako Černović zanesljiveje dobil v roke.¹⁹⁹ Žal so poročila iz let 1560–1563 le deloma ohranjena:²⁰⁰ 1560 17, 1561 1, 1562 21, 1563 8 pisem. Zdi se, da so se nekatera izgubila že na poti v Benetke. Pri neki takšni priliki je izrazil Černović malo prenačljeno upanje, da nihče ne bo znal brati njegovih šifriranih obvestil.²⁰¹ Cesarjeve dopise je dobival odslej večkrat preko Busbeka.²⁰² Ferdinand je bil zelo zadovoljen z izvrstnimi in mnogostranskimi informaci-

¹⁹⁴ 1564, 20. februar, HHStAW, *Turcica*, K. 18.

¹⁹⁵ Alberi III. 3, str. 171; o pogovorih Černovića z janičarskim ago Ferhad pašo in tretjim vezirjem Perteu pašo prim. str. 187 sl.

¹⁹⁶ 1563, 23. januar, HHStAW, *Turcica*, K. 17.

¹⁹⁷ O Scipionu d'Arco prim. G. Rill, *Prosper Graf von Arco, kaiserlicher Orator beim Hl. Stuhl 1560–1572*, MÖStA, 15. Bd., Wien 1960, 8–11.

¹⁹⁸ NB II/1, str. XXXIX sl., XLI op. 2; Pastor VII. 154.

¹⁹⁹ 1560, 31. maj, HHStAW, *Turcica*, K. 14.

²⁰⁰ Manjkajo naslednja pisma: 20. marec, 3., 5., 11., 15. april, 6. in 22. maj, 8. in 27. junij, 11. in 25. julij, 8. in 29. avgust, 20. in 30. september, 3. in 25. november, 9. in 23. december. Ko so sestavljali arhivske priročnike 108/5 in 108/6 (*Repertorien von Akten der Reichskanzlei Ungarn und Siebenbürgen, Kriegsanstalten wider die Türken*), je bila večina teh pisem še na razpolago.

²⁰¹ 1560, 20. junij, HHStAW, *Turcica*, K. 14.

²⁰² 1560, 29. avgust, 20. november, r. t.

jami. Poudaril je, da koristijo ne le njemu in njegovi državi, marveč vsemu krščanskemu svetu. Posebno ljubo mu je bilo Černovićevo poznanstvo s perzijskim agentom. Mnogo je pričakoval od tega. Da doseže zvezo s perzijskim kraljem, naj pride Perzijec s poverilnico na cesarski dvor.²⁰³ Škof Delfino pa se je tudi zanimal, ali nakazujejo Černoviću plačo v redu.²⁰⁴

Vest, da je prinesel perzijski poslanec tudi »lagrime di cervo« (jelenove solze), je zbudila na dvoru veliko pozornost.²⁰⁵ Se nikdar niso slišali o tem. Zato je moral Černović poizvedovati pri nekem Perzijcu in sultanovem telesnem zdravniku Arabcu. Baje so bile to strjene solze velikih jelenov iz vzhodne Indije. Najlepše solze so bile menda velike ko kokošja jajca in olivno-zelene barve. Trgovci so jih prinašali iz Indije v Perzijo. Včasih jih je podarjeval šah sultanu in njegovim vezirjem. Te »solze« so zdrobljene uživali z vodo. Veljale so menda kot edinstveno zdravilo zoper kugo in vsake vrste strupov. Černović je oskrbel malo dozo »lagrime di cervo« in jih poslal cesarju.²⁰⁶

Beneška signorija je sklenila leta 1562 odpraviti posebnega odposlanca k princu Selimu, da mu čestita ob svatbi njegovih treh hčera, ki jih je dal Mehmedu Sokoloviću (Sogollyju), poveljniku brodovja Piali in janičarskemu agu Hasanu.²⁰⁷ To poslanstvo so zaupali Mihaelu Černoviću. To pa je imel novi bailo Daniele Barbarigo, ki je prispel 12. julija 1562 z dragocenimi darili v Istanbul, za zapostavljanje in žalitev. Veliki vezir je odločil in Černović je odpotoval v Malo Azijo. Častno poslanstvo je hudo zameril Barbarigo svojemu velikemu dragomanu. V poročilu signoriji je grajal velike stroške, ki jih je povzročilo potovanje v Anatolijo.²⁰⁸ Obenem je dal skrivaj poizvedovati, s kom občuje Černović in komu pošilja pisma. To pa je postalo kmalu usodno za dragomana.

Černović je izročil darila Selimu in ostal skoraj mesec dni na prinčevem dvoru. Selim je bil zelo vesel in je ljubeznivo odpisal Benečanom. Velikega dragomana je dal pogostiti in mu je podaril po dvorskem običaju z zlatom pretkano obleko. Dvakrat ga je sprejel v avdienco na konju, trikrat pa povabil na lov. Vedno je moral jahati s prinčevim pašo spredaj, vendar tako blizu, da je mogel Selim slišati vsako besedo. Paša se je zanimal za arzenal v Benetkah in vprašal, ali morejo tam graditi veliko brodovje. Hotel je tudi vedeti, kako more biti cesar, ki je tako mogočen vladar, voljan plačevati sultanu tribut, da ohrani mir. Černović mu je spretno odvrnil, da tudi sultan daje šejku Meke 20 000 dukatov na leto. Potem pa morejo njegovi podložniki neovirano romati v svete kraje. Princ Selim je napravil na Černovića slab vtis lakomnega človeka, ljubitelja brezdolja, vdanega pijači, ki komaj čaka na očetovo smrt. Bil je vobče nepriljubljen.²⁰⁹

²⁰³ 1562, 13. marec, HHStAW, *Turcica*, K. 15.

²⁰⁴ 1560, 31. maj, 29. avgust, HHStAW, *Turcica*, K. 14.

²⁰⁵ 1562, 18. januar, HHStAW, *Turcica*, K. 15.

²⁰⁶ 1562, 21. maj, r. t.; 1562, 8. in 30. avgust, 15. november, 1. in 24. december, *Turcica*, K. 16; 1563, 23. januar, *Turcica*, K. 17.

²⁰⁷ Jorga *GOR* III. 131; R. Samardžić, *Mehmed Sokolović, Srpska književna zadruga*, Beograd 1971.

²⁰⁸ Alberi III. 2. str. 59.

²⁰⁹ 1562, 15. november, *Turcica*, K. 16, 1564, 20. februar, *Turcica* K. 18.

Neki dan v začetku februarja 1560 so poklicali Černovića v divan, kjer je bil tudi vrhovni poveljnik turške mornarice navzočen. Rustem paša je hotel zvedeti, koga so izvolili za papeža in ali je pristaš cesarja ali francoskega kralja. Černović je pojasnil, da izhaja Pij IV. iz Milana, on in njegov brat Gian Giacomo mejni grof Marignana sta bila v službi Habsburžanov. Tudi kapudanbaša je hvalil zadnjega.²¹⁰

O Busbeku dolgo ni bilo drugega slišati kakor, da ga straži čauš, da ne bi pobegnil.²¹¹ Zakladnik velikega vezirja je pripovedoval, da je maja 1560 sultan naročil Rustem pašu, naj obnovi pogajanja z Busbekom. Nato so se posvetovali v divanu o pogojih, jih sporočili Ivanu Sigmundu Zápolju in se sklenili po prejemu njegovega odgovora odločiti.²¹² O pripetljajih na meji cesarskih dežel je poročal Černović le poredko. Sin sandžakbega Murata je krenil na Hrvatsko na četovanje in izgubil pri tem 300 mož.²¹³

Sredi avgusta je javil kliški sandžakbeg, da je bil Janž Lenković, poveljnik hrvatske graničarske vojske na pohodu v turškem ozemlju in odpeljal mnogo ljudi in 6000 glav živine.²¹⁴ Na sporočilo o nameravanem napadu Hrvatov je odšel v prvi polovici septembra sin bosenskega sandžakbega Malkoča, Rustem pašin nečak, sovražniku nasproti in je padel v boju.²¹⁵ Malkoč-begu so ukazali, naj obnovi razrušeni kastel Jasenico ob ustju Une v Savo in postavi posadko vanj.²¹⁶ V neki utrdbi pri Gyuli je izbruhnil požar, ki je vse uničil. Zato se odstavili temišvarskega pašo.²¹⁷

Ze dlje časa so pripravljali v Istanbulu z veliko naglico brodovje. Iz Grčije in Anatolije so pozvali veslače. Sultan je pisal Mavretancem, naj ne pomagajo kristjanom, ker bo poslal v zaščito Severne Afrike silno brodovje. Dlje časa pa niso vedeli, ali se bo udeležilo nameravane akcije v Berberiji poleg španskega tudi francosko brodovje.²¹⁸ Dne 23. marca je dospela vest, da je krenil Dragut k otoku Džerba (Djerba), kjer je bilo zbrano špansko ladjevje. Zdaj je ukazal sultan, naj pošljejo čimprej turško brodovje v Modon (Methóni), kjer bi se vkrcali vojaki na ladje.²¹⁹ Turški admiral je zvedel, da šteje špansko ladjevje pri Džerbi (Djerbi) samo deset galer in deset nav. Takoj se je odpravilo 90 turških ladij iz Modona in napadlo sovražne ladje,²²⁰ ki niso bile obveščene o približevanju velikega sovražnega brodovja. Špansko ladjevje je bilo docela poraženo.²²¹ Po daljšem obleganju je padla tudi trdnjava na Džerbi (Djerbi).²²² Proti koncu septembra je pripeljalo turško brodovje 20 krščanskih ladij in mnogo jetnikov v prestolnico. Med njimi so bili tudi don Alvaro de'Sandi, poveljnik utrdbe na Džerbi, don Juan de Cardona, don Sanchez

²¹⁰ 1560, 13. februar, r. t., K. 14.

²¹¹ 1560, 17. marec, r. t.

²¹² 1560, 9. maj, r. t.

²¹³ 1560, 17. marec, r. t.

²¹⁴ 1560, 29. avgust, r. t.

²¹⁵ 1560, 21. september, r. t.

²¹⁶ 1560, 30. oktober, r. t.

²¹⁷ 1560, 10. in 30. oktober, r. t. V omenjenih repertorijih je navedena vsebina Černovićevih pisem iz leta 1560/61 npr. vstaja Albancev, odpad begler-bega Alija.

²¹⁸ 1559, 14. december; 1560, 13. februar, r. t.

²¹⁹ 1560, 2. aprila, r. t.

²²⁰ 1560, 23. maj, r. t.

²²¹ 1560, 20. junij, r. t., Hammer III. 419 sl., Jorga GOR III. 104 sl., o Dragutu; Jorga GOR III. 96 sl., 107.

²²² 1560, 21. september, *Turcica*, K. 14.

de Leyva in drugi.²²³ Za usodo dona Alvara, ki je bil pred leti poveljnik španske pehote na Ogrskem in čigar ded je bil Ferdinandov dvorni komornik, se je zanimal cesar in prosil Černovića za sporočilo.²²⁴

V začetku leta 1562 so zvedeli, da je izplulo špansko brodovje 65 galer in nekaj nav, da napade Tunis.²²⁵ Kmalu nato je prišla vest, da so Španci zavzeli Bizerto, da je bil Dragut ranjen in je zbežal. Sultan je ukazal pripraviti 80 galer in jih takoj poslati v Alžir, ako je omenjeno poročilo resnično.²²⁶ Tuniški kralj je bil tudi poražen in je sklenil premirje. Nujno je prosil pomoči turškega vladarja, ki pa je odgovoril, da takoj ne more poslati brodovja.²²⁷

Ivan Sigmund Zápolja, vladar Erdeljskega, je imel stalnega agenta v Istanbulu za živahno občevanje z Visoko porto. Černović se je sprijateljil tudi z njim. Zato je mogel stalno pregledati Zápoljeve dopise sultanu in pisma turškega vladarja erdeljskemu kralju ter jih prepisati. Nekaj kratov mu je postregel tudi Latif, tajnik v uradu sultanovega velikega kanclerja s kopijami pisem. Zato je mogel Černović svojim poročilom cesarskemu dvoru večkrat priložiti takšne prepise.²²⁸ Po smrti kraljice — vdove Izabele se je zahvalil erdeljski poslanec sultanu za izraze sožalja in obljubo pomoči. Zagotavljal je turškemu vladarju večno zvestobo svojega kralja in prosil, naj obnovi stare deželne meje. Ker cesar ne drži premirja in je zasedel nekaj krajev, naj turški vladar ukaže budinskemu in temišvarskemu pašu, da pomagata kralju. Sultan je le deloma ustregel Zápoljevi želji. Ni pa hotel, da bi turški vojaki pričeli z akcijami, marveč naj varujejo mir.²²⁹ Jeseni leta 1560 je poročal Zápolja, da je dal vprašati Ferdinanda, ali je z njim v razmerju miru, kakor trdi turški vladar oziroma ali je voljan popraviti škodo, ki so jo storili cesarski vojaki v dobi miru. Ferdinand pa mu je menda odgovoril, da bo ohranil mir do božiča, potem pa pošlje vojsko na Erdeljsko. Zato je Zápolja zopet prosil pomoči. Tedaj je bil sultan ravno v močni zadregi in se je pokazal ustrežljiv celo v vprašanju erdeljskih meja. Pozval je Zápoljo, naj budno pazi in stalno obvešča, kar bi zvedel o cesarju.²³⁰ Kmalu nato je poročal erdeljski vladar o trdnjavah Hust (Huzth), Tokaj in Mukačevo (Munkacs).²³¹ Ker pa se je zadeva s princem Bajezidom ugodno rešila za sultana, ni hotel ničesar več slišati o mejah. Veliki vezir je celo trdil, da utegne stopiti Zápolja na Ferdinandovo stran, ako bi mu odobrili zahtevane meje na turškem ozemlju. Če Bajezid ne bi bil povzročil tolike zmede, bi že davno upravljali beglerbegi vso Erdeljsko. To Rustem pašino izjavo je povedal zaupno Černović poslancu erdeljskega vladarja.²³² Proti koncu leta 1561 je izpodrinil despot Ivan Basilikos Heraklides moldavijskega kneza Aleksandra. Prosil je sultana za investituro in obljubil plačevati 20 tisoč dukatov več letnega tributa. Turški vladar

²²³ 1560, 10. oktober, r. t.

²²⁴ 1560, 12. november, r. t.

²²⁵ 1562, 15. januar, *Turcica*, K. 15.

²²⁶ 1562, 21. januar, r. t.

²²⁷ 1562, 21. maj, 8. junij, r. t.

²²⁸ Npr. 1560, 10. oktober, 20. november, 20. december, *Turcica*, K. 14; 1561, 13. januar, *Turcica*, K. 15.

²²⁹ 1560, 4. in 26. januar, *Turcica*, K. 14.

²³⁰ 1560, 21. september, r. t.

²³¹ 1560, 10. oktober, r. t.

²³² 1560, 20. december, *Turcica*, K. 14; 1561, 13. januar, *Turcica*, K. 15.

je poizvedoval pri budimskem in temišvarskem pašu, ali je novi knez Zápoljev ali cesarjev pristaš.²³³ V začetku februarja 1562 sta pisala omenjena namestnika, da oblega cesarska armada nekaj krajev erdeljskega vladarja, ki ju je prosil pomoči.²³⁴ Kmalu nato je sporočil Zápolja, da sta stopila Melhior Balassa in Nikolaj Bathory s svojimi podložnimi kraji na Ferdinandovo stran. Cesarske čete še dalje napadajo njegove kraje. Sultan je grajal Zápoljo. Njegov oče kralj Ivan je imel stalno obveščevalce pri sovražniku, večkrat je zvedel od ujetnikov novice in jih javljal sandžakbegom, ti pa na Porto. Zato je vedno poznal sovražnikove namere. Ako bi bil mladi kralj enako ravnal, bi že davno spoznal, kaj pripravljata oba izdajalca. Zdaj je naročil sultan obema pašema, naj ugotovita, če ni morda kralj sam ali kakšen njegov sveto-valec dogovorjen s sovražnikom.²³⁵ Kralj pa mu ni ostal dolžan odgovora. Zvedel je, da sta namestnika slabo poročala o njem. Dasi ju je večkrat prosil pomoči, sta se vedno izgovarjala. Tudi sultan noče določiti starih deželnih meja. Ker je plemstvo in ljudstvo uvidelo, da ničesar ne doseže pri turškem vladarju, sta postala omenjena barona Ferdinandova pristaša. Njunemu vzgledu utegnejo slediti še drugi. Le s cesarjevo pomočjo se je polastil Heraklides oblasti v Moldaviji in si prizadeva pridobiti tudi erdeljske stanove za Ferdinanda. Budimski namestnik je označil Zápoljeve trditve kot pretirane. Po poročilih najzvestejših turških obveščevalcev šteje cesarska vojska komaj 15 000 mož in ima malo borbene sposobnosti. Proti takšni bojni sili bi si mogel Zápolja sam pomagati, toda ni zanesljiv.²³⁶ Ko pa je prišla vest, da je premagala Ferdinandova vojska Zápoljo in Nikolaj Zrinjski požeškega sandžakbega Arslana ter sina Murat-bega, je moralo sedem sandžakbegov hiteti na pomoč.²³⁷ Kmalu nato je potolkel sandžakbeg iz Füleka Ivana Balasso pri Szecsényju ter ujel Jurija Bebeke in Krušića.²³⁸ Arslan-beg je želel odločne ukrepe in povprašal, ali pošlje sultan isto leto beglerbega Rumelije s sandžakbegi osvojiti Siget. Budimski paša je pričel oblegati Szatmar (Sattmare), pa se umaknil po dogovoru med Francem Zayem in Hamsa-begom. Zato je trdil Zápolja, da so pašo obleganci podkupili. Moldavski despot pa ščuva Szekle na upor zoper Zápoljo.²³⁹ Oba turška namestnika sta predlagala sultanu, naj vzame Mukačevo Zápolju in stavi vanj močno posadko. Tako bi mogli obvladati celo Erdeljsko.²⁴⁰ Turški vladar pa se je zadovoljil s pozivom na kralja, plemstvo in ljudstvo Erdeljskega, naj ohranijo zvestobo osmanski državi, sicer pride in uniči deželo s prebivalci vred.²⁴¹

Takrat so že tekla pogajanja novega velikega vezirja Ali paše z Busbekom. Potem ko je prišla začasna Ferdinandova privolitev za mirovne pogoje, so se sporazumeli. Dogovorili so se tudi glede španskih jetnikov in Krušića.²⁴² Pavel Backy, ki ga je podpiral drugi vezir Mehmed Sokolović (Soqolli),

²³³ 1562, 15. januar, r. t.; Fessler, Klein III. 582, Jorga GOR III. 54 sl.

²³⁴ 1562, 13. februar, r. t.

²³⁵ 1562, 5. marec, r. t.

²³⁶ 1562, 25. marec, r. t.

²³⁷ 1562, 15. april, r. t.; Fessler, Klein III. 582 sl.

²³⁸ 1562, 28. april, r. t.

²³⁹ 1562, 21. maj, 8. junij, r. t.

²⁴⁰ 1562, 3. julij, r. t. K. 16.

²⁴¹ 1562, 18. junij, r. t. K. 15.

²⁴² 1562, 29. julij, r. t.; Fessler, Klein III. 583.

se je prizadeval doseči, da ne bi upoštevali v mirovni pogodbi Melhiorja Balasso, toda sultan se ni oziral nanj.²⁴³ Dne 16. avgusta 1562 je bil sklenjen mir s cesarjem za osem let. Černović je prevedel določbe iz turščine v italijanščino. Šele zdaj je smel Busbek potovati s Portinim tolmačem Ibrahimom k cesarju, ki se je mudil v Frankfurtu ob Maini. V turški prestolnici je ostal novi cesarski poslanik Albert de Wyss.²⁴⁴

Zápoljevemu poslancu, ki se je potrt vračal domov, je dejal Černović zaupno, kako zaničljivo piše budimski paša o njegovem vladarju. Tudi je trdil, da bi bil že čas mu vzeti deželo, ker bi bili potem Moldavija in Vlaška bolj zavarovani za sultana. Černović je tudi priporočal, naj bi se Zápolja pobotal s Ferdinandom.²⁴⁵ Saj pismo, ki ga je nesel poslanec Zápolju, ni omenjalo zaželenih določitev meja in ujetega Jurija Bebek, ki ga je hotel Zápolja odkupiti. Obravnavalo je le sklenitev miru s cesarjem. Zato se je kmalu nato pojavil drug poslanec z Erdeljskega, prinesel tribut in novo kraljevo pismo, v katerem je ponovil tožbe zoper budimskega pašo in označil moldavijskega kneza kot nezvestega. Pošilja namreč kurirje k cesarju in nemškim knezom, tudi sprejema emigrante z Erdeljskega in Poljskega. Zato naj postavi sultan zopet zvestega Aleksandra za kneza. S cesarjem sklenjeni mir je zanj škodljiv, ker ostanejo Ferdinandu kraji, ki so dajali vladarju največ dohodkov. Poslanec je tudi pripovedoval, da ima Maksimilijan na voljo prepise vseh dopisov, ki jih je poslal Zápolja turškemu vladarju, in onih, ki jih je oddal sultan za erdeljskega vladarja. Zato je bil vedno o vsem obveščen, kar je Zápolju močno škodovalo. Veliki vezir je dal takoj poklicati velikega kanclerja in uvedel preiskavo. Sumničili so sekretarja Latifa, Černovičevega prijatelja. Prijeli so ga, pa jim je ušel in ga niso mogli najti. Kmalu nato je pobegnil še neki drugi tajnik, s katerim pa Černović ni imel stikov. Tako se je to pot Černović še srečno izmazal.²⁴⁶

Po odhodu mons. de la Vigne francoski kralj dlje časa ni imel poslanika v Istanbulu. Njegov poslanik v Benetkah François de Noailles je pisal sultanu, da vztraja kralj pri prijateljstvu s Turki, vendar ima mnogo dela zaradi vstaje na Škotskem. Zato ni mogel doslej odpraviti novega poslanika k sultanu. Proti koncu februarja 1560 je sporočil velikemu vezirju, da špansko brodovje zaradi slabega vremena ni moglo odpluti in je še v Zragozi.²⁴⁷ Ker so se tudi Francozi udeležili akcije pri Džerbi (Djerbi) in so prišle njihove ladje z moštvom vred v turške roke, je trdil Rustem paša, da Francozi niso več dobri prijatelji. Odgovoril je francoskemu kralju, da sultan sicer čestita k njegovi zmagi nad škotskimi uporniki,^{247a} da pa ne more izpustiti francoskih ujetnikov, ker so se bojevali na sovražni strani.²⁴⁸ Šele pod novim velikim vezirjem Ali pašo se je zopet uveljavilo zavezniško razmerje Francije do Porte. Posebni kraljevi pooblaščenec Franc Salviati je dosegel leta 1562,

²⁴³ 1562, 30. avgust, r. t.; o M. Balassi prim. Jorga *GOR* III. 50, 55.

²⁴⁴ 1562, 17. avgust, *Turcica*, K. 15; 1563, 23. januar, *Turcica*, K. 17; L. Bittner, *Chronologisches Verzeichnis der österreichischen Staatsverträge 1* (*Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs* 1), Wien 1903, 23 n. 112.

²⁴⁵ 1562, 4. september, *Turcica*, K. 17.

²⁴⁶ 1562, 10. oktober, r. t.

²⁴⁷ 1560, 13. in 25. februar, *Turcica*, K. 14.

^{247a} Pristaši kalvinca Johna Knoxa.

²⁴⁸ 1560, 30. oktober, *Turcica*, K. 14.

da so Turki izpustili ujete Francoze in jih izročili poslancu.²⁴⁹ Proti koncu leta je prinesel Sampietro Corso,²⁵⁰ stotnik v francoski službi pisma Karla IX., kraljice — matere Katarine Medičejke in Guisov. Sporočili so, da se je uprl princ Ludovik Condé, brat Antona Bourbonskega, navarskega kralja in hoče postati vladar Francije. Ima mnogo pristašev v državi in pričakuje pomoči iz Nemčije in od angleške kraljice. Nekaj večjih krajev je že osvojil. Zato se Karel IX. boji, da bo država propadla. Ker njihov ded in oče nista imela boljšega prijatelja kakor turškega vladarja, prosijo tudi sedaj pomoči v denarju in žitu (izvozno dovoljenje za 300 000 mernikov iz Valone ali Aleksandrije). Sultan je odgovoril, da sprejema kraljevo prijateljstvo. Zaradi izrednih izdatkov pa je postal sultanov zaklad pičel. Izvoz žita iz turških pokrajin v Francijo pa je bil vedno prepovedan. Vrh tega vlada v državi pomanjkanje živil. Zato ne more ustreči obema željama. Sampietro je razodel še posebno prošnjo. Trdil je, da sovražijo prebivalci Korzike jarem Genovežanov. Želijo raje postati sultanovi podložniki in mu plačevati tribut. Zato je prosil, naj mu dajo Turki oddelek brodovja na voljo. Turški vladar pa ni hotel govoriti o teh načrtih Korzičana.²⁵¹ V začetku leta 1563 je mogel novi francoski poslanik v Istanbulu poročati, da je premagal Franc de Guise hugenote in ujel Condéja. Ta je baje prosil sultana, naj mu pomaga z brodovjem, za kar bi bil voljan odstopiti Turkom Marseille.²⁵²

Posebno so pazili v osmanski državi na princa Bajezida, ki se je mudil v Perziji. Vohuni so sporočili januarja 1560, da je dal šah prinčevim vojakom plačo za šest mesecev, Bajezidu in njegovim sinovom je izročil velika darila. Princ se je obrnil na babilonskega namestnika. Ker mu je ta odgovoril, so ga odstavili.²⁵³ V začetku februarja so zvedeli, da je dospel perzijski poslanec na poti k Porti v Erzerum. V Istanbulu so menili, da utegne turški vladar perzijskemu kralju nuditi v teritorialnem ali finančnem pogledu koristi in tako doseči izročitev princa s sinovi vred. Sicer bi vdrl z vso silo v Perzijo. Turški vladar je poslal darila in denar sandžakbegom ob perzijski meji in jim naročil, naj bodo pripravljeni. To naj bi vplivalo na prihajajočega perzijskega poslanca in na šaha, ki bo za to zvedel. Nato je odšel sultan na lov in ukazal, da ga ob vrnitvi z lova po prihodu Perzijca sprejmejo z največjim sijajem.²⁵⁴ Perzijski poslanec je dospel 26. februarja s svojim spremstvom 150 oseb v turško prestolnico. Deset dni hoda pred Istanbulom je izginil poslančev tajnik v hamamu (javnem kopališču). Zakladnik velikega vezirja je pravil, da ga je dal sultan zgrabiti, mučiti in nato usmrtiti.²⁵⁵ Turški vladar se je vrnil 21. marca in sprejel poslanca, ki mu je izročil lepa darila in pismo perzijskega kralja.²⁵⁶ Sredi maja je javil vanski paša, da je dal šah Bajezida

²⁴⁹ 1562, 18. junij, *Turcica*, K. 15.

²⁵⁰ Prim. o njem Hammer III. 401 in F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II.*, Paris 1949, 749 sl., 816 sl., 821, 828 sl., 840, 883.

²⁵¹ 1562, 15. november, 24. december, *Turcica*, K. 15; V. Bibl, *Die Korrespondenz Maximilians II.* Bd. 2. Wien 1921, 115 sl.

²⁵² 1563, 3. marec, *Turcica*, K. 17.

²⁵³ 1560, 26. januar, *Turcica*, K. 14.

²⁵⁴ 1560, 13. in 25. februar, r. t.

²⁵⁵ 1560, 17. marec, r. t.

²⁵⁶ 1560, 2. april, r. t.

in njegove sinove zapreti, turške vojake pa usmrtiti.²⁵⁷ Vohuni niso mogli zvedeti, kaj se je zgodilo s princem in njegovimi sinovi. Po vrnitvi perzijskega poslanca so zasedli vse mejne prehode in nihče ni mogel več prestopiti meja. Tudi tajni perzijski agent, s katerim je občeval Černović, je izginil iz Istanbula.²⁵⁸ V tem brezupnem položaju je skušal priti Bajezid v stik po poslancih z evnuhom Mahmud-ago, dvorskim upravnikom žene velikega vezirja. Toda sle so ujeli in usmrtili.²⁵⁹ Černović je zvedel od prijatelja zakladnika, kako je najstarejši Bajezidov sin že slutil svojo žalostno usodo. Želel je pobegniti h kakšnemu krščanskemu vladarju, ker ga bo dal šah usmrtiti ali izročiti za veliko vsoto denarja sultanu. Tedaj je vprašal veliki vezir francoskega agenta, če ima cesar ali španski kralj poslanika ali diplomatskega agenta pri šahu in ali so prijatelji. Francoskemu agentu pa o tem ni bilo nič znano. Vsekakor je menil veliki vezir, da utegne Ferdinand ali Filip II. uporabiti to priložnost in skleniti zvezo s perzijskim kraljem. Tudi Černović je menil, da bi mogli s pogajanjem dobiti za denar nekaj Bajezidovih sinov. Ker se v Perzijo poslane osebe niso vrnile, so zagnali v Istanbulu glas, da je perzijski vladar umrl. Oktobra je dal sultan vojsko beglerbega Rumelije razpustiti. Tretji vezir pa je moral kreniti s 7000 možmi v Alep.²⁶⁰ Hkrati se je začel turški vladar pogajati s šahom o izročitvi princa in njegovih sinov. Za to so ga skušali pridobiti z darili. Gotovo je bilo perzijskemu kralju ljubo, da je turška armada odrinila. O izročitvi se je posvetoval šah s plemstvom na državnem zboru, kjer so ta predlog zavrnil. Nato so se Turki zopet pripravljali na vojno proti Perziji.²⁶¹ O božiču 1561 se je pojavil pri Černoviću nečak perzijskega agenta iz Konije. Sporočil je stričeve pozdrave in izročil v dar rubin, vreden 25 ducatov. Njegov stric in on sta bila šahova paža. Nato je postal stric kraljev tajnik. Oba so poslali v Turčijo zbirat novice. Tudi nečak je sedaj prosil vesti iz Istanbula in krščanskega sveta. Černović mu je pravil, kar so sultanovi obveščevalci sporočili iz Perzije: da šah ne zaupa svojemu bratu in ga je dal zapreti v neki kastel, da je poslal Bajezidove sinove v Korosan, sam pa je krenil proti Sirvanu in vzel Bajezida s seboj, ko je zvedel, da pripravlja Sulejman napad na Perzijo. Černović mu je pokazal kopije pisem Gruzincev in tatarskega kana sultanu. Perzijec je moral priznati, da utegne biti to resnica. Iz krščanskega sveta pa je imel pretirano ugodne novice. V Moldaviji je menda zasnoval cesar upor proti sultanu, skuša zasesti Erdeljsko, špansko brodovje je zavzelo Tunis in si prizadeva osvojiti vse sultanove kraje v Berberiji. Černović je želel utrditi Perzijca v njegovem mnenju in zatrjeval, da cesar noče skleniti miru s Turki. Perzijec naj ukrene, da bo poslal njegov kralj poslanstvo k cesarju sklepat prijateljstvo in zavezništvo. Hkrati naj mu izroči enega do dva Bajezidova sinova.²⁶² Šele 18. marca so se vrnili turški čauši iz Perzije, ki so odšli tja prejšnje leto. Le ustno jim je izjavil šah, da bo odpravil poslanca k sultanu in da čuva Bajezida in njegove sinove za turškega vladarja. Ker pa je hkrati perzijski kralj zbiral čete, je ukazal sultan beglerbegom

²⁵⁷ 1560, 23. maj, r. t.

²⁵⁸ 1560, 20. junij, 12. julij, r. t.

²⁵⁹ 1560, 29. avgust, r. t.

²⁶⁰ 1560, 21. september, 10. in 30. oktober, r. t.

²⁶¹ 1560, 30. oktober, 14. november, *Turcica*, K. 14; 1561, 15. januar, *Turcica*, K. 15.

²⁶² 1562, 15. januar, *Turcica*, K. 15.

ob perzijski meji, naj bodo pripravljeni, naj dobro pazijo in naj imajo stalno obveščevalce pri šahu.²⁶³ V začetku aprila je dospel perzijski poslanec z odgovorom šaha. Bil je voljan izročiti princa s sinovi za plačilo 200 tovorov aspri, kar odgovarja 400 000 skudom. Nato je zbral turški vladar divan (državni svet) in na konju jezdeč poizvedel mnenje vsakega svetovalca posebej. Sklenili so poleg zahtevane vsote dati še 200 000 skudov (skupaj 300 tovorov aspri).²⁶⁴ Zdaj so izročili Perzijci Bajezida in njegove sinove vanskemu beglerbegu, ki jih je dal takoj zadaviti. V Brusi (Bursi) so usmrtili še enega Bajezidovega sina, starega štiri leta in vsa trupla pokopali v Erzerumu.²⁶⁵ Krščanski svet in tudi mnogi Turki so obsojali dejanje perzijskega kralja. Perzijci pa so ga hvalili, ker je z enim mahom podleglo šest od devet največjih sovražnikov. Ako umre še princ Murad in njegov oče Selim ne dobi drugih sinov, mora država Osmanov propasti.²⁶⁶

V začetku novembra je prišel v Istanbul kot šahov odposlanec kasumski namestnik, ki je držal Bajezida v zaporu, in predložil nekaj prošenj. Ker je rešil perzijski vladar sultana nevarnosti, ki mu je pretila od Bajezida, so upali Perzijci, da jim bo pomagal turški vladar proti Turkmenom, ki jih ogrožajo. Perzijec je dobil krasna darila, prošnje pa so mu odbili razen ene. Zoper Turkmene ne more sultan pomagati, ker so iste vere kot Turki in jih ne bi smeli zaslužniti. Perzijcem ne more dovoliti, da romajo v Meko preko turškega ozemlja zaradi verskih razlik, ker bi utegnili nastati spori in bi prišlo do prelomitve miru. Iz istega razloga ne more pristati, da se naseli oče perzijskega poslanca v Jeruzalemu, kjer bi želel umreti. Pač pa bo izročil babilonski paša pet bratov dedičev bitliskega kana, ki so pobegnili v Babilon. Kljub vsemu se Sulejman še vedno ni čutil varnega in se iz bojazni pred princem Selimom ni upal odpotovati v Odrin, dasi bi bil tako rad odšel tja.²⁶⁷

C

Černović je pošiljal poročila o vseh važnejših dogodkih cesarskemu poslaniku Busbeku preko Jakoba de Draperiis iz Pere. Ko pa se je Busbek vračal domov, je bil na cesarjevo željo Černović voljan enako ustreči njegovemu nasledniku Albertu de Wyssu, rezidencialnemu avstrijskemu poslaniku v Istanbulu.²⁶⁸ Toda do tega ni več prišlo, ker je bailo Barbarigo odkril sumljive zveze svojega velikega dragomana in to javil 23. januarja 1563 signoriji v Benetke. Tam so se kmalu prepričali o resničnosti navedb. Zadržali so vsa iz Istanbula prihajajoča pisma in našli Černovićeve dopise za cesarja z dne 23. januarja, 4. in 17. februarja 1563. Beneškim spretnim dešifrerjem je uspelo razrešiti Černovićevo tajno pisavo. Poleg tega je prispel iz Innsbrucka v Benetke sveženj z dne 4. februarja za Černovića, ki so mu bila priložena pisma za Alberta de Wyssa, Jurija Bebeke in Krušića. S tem je bila Černovićeva dejavnost za cesarja popolnoma razkrita. Oblasti beneške republike so ocenjevale ta dejanja velikega dragomana kot veleizdajo. Zato so segli

²⁶³ 1562, 5. marec, r. t.

²⁶⁴ 1562, 15. april, 21. maj, r. t.

²⁶⁵ 1562, 17. avgust, r. t.

²⁶⁶ Alberi III. 3., str. 201.

²⁶⁷ 1562, 15. november, *Turcica*, K. 15; Hammer III. 391 sl.

²⁶⁸ 1560, 17. marec, *Turcica*, K. 14; 1562, 1. december, *Turcica*, K. 16; AÖG XXII. 107, op. 62.

proti udeležencem po najstrožjih sredstvih.²⁶⁹ Nuncija škofa Zaccario Delfina so obsodili na dosmrtno ječo in razpisali nagrado za njegovo aretacijo. Do-hodke posestev in hvarske škofije so mu zasegli. Brata Ludovika Delfina, preko katerega so šla dlje časa pisma za cesarja, so dali zapreti, uvedli postopek proti njemu in ga izključili iz Velikega sveta za 10 let zaradi ver-jetne sokrivde. Nuncij se je bal, da ga odpokliče papež z dunajske nunciature zaradi Benečanov. Cesar pa je naročil svojemu rimskemu poslaniku grofu Prosperu d'Arco,²⁷⁰ naj se krepko zavzame za Delfina. Dosegel je, da papež ni odobral benečanskih ukrepov in je pustil nuncija, ker je ravnal le v prid krščanstvu.²⁷¹ Gmotni položaj škofa pa se je občutno poslabšal. Najhuje je hotela obračunati signorija z Mihaelom Černovićem. Takoj naj mu izjavijo, da ni zaželen njegova nadaljnja služba, in naj ga odpuste. Tudi velikemu vezirju morajo sporočiti, da je Černović zlobnež, ki ni izpolnjeval svojih dolžnosti v beneški službi. Zato so ga odslovili. Vendar bailo ne sme navesti nikakih podrobnosti o dragomanovih prestopkih niti omeniti cesarja.²⁷² Da ne bo kdo prezgodaj posvaril Černovića pred nevarnostjo, ki mu grozi, naj pregleda Barbarigo vsa pisma zasebnikov, ki jih prinese kurirji v Istanbul. Če najde pisma, ki poročajo Černoviću ali komu drugemu o omenjenih ukrepih Benečanov ali šifrirana pisma vobče, jih mora poslati z naslednjo pošto predstojnikom Sveta deseterice. Rektorju Kotora, od koder so večinoma potovali beneški sli v turško prestolnico, so ukazali, naj zadrži vsa zasebna pisma za 10 dni. Takoj po prejemu navodil naj prime bailo Černovića na skrivaj s pomočjo istanbulskega subaše in ga da na beneškem poslaništvu vkovati v verige, da ne bi mogel govoriti s kom. Nato naj sporoči velikemu vezirju, da je dal prijeti Černovića na ukaz signorije in ga želi z dovoljenjem velikega vezirja odpeljati v Benetke, kjer bo kaznovan. Ako pa ne bi hotel subaša pomagati, naj se oglasi Barbarigo v spremstvu kakega zvestega drago-mana pri Ali pašu in ga prosi v imenu signorije za dovoljenje, da sme Čer-novića kot Benečana prijeti in prepeljati v Benetke. V ta namen mu sme ponuditi do 2000 dukatov. Zdi se, da oblasti v Benetkah niso bile docela pre-pričane o uspehu teh navodil, ker so strogo zaupno naročili Barbarigo, naj da Černovića s trupom ali na drug način usmrtiti, vendar tako, da ne bil letel sum na baila.²⁷³

Černović je bil v smrtni nevarnosti, kajti Barbarigo se je trudil, da uve-ljavi pri velikem vezirju navodila Sveta deseterice. Navedel je tudi pisarja iz urada velikega kanclerja, ki je bil dober Černovićev prijatelj. Zato so 25. aprila 1563 odstavili velikega kanclerja, pisarja prijeli in ga mučili. Vse je bilo odvisno od tega, kaj bo izjavil.²⁷⁴ Na srečo pisar sploh ni omenil Čer-novića, marveč je priznal, da je dal na razpolago prepise tajnih dopisov iz korespondence s šahom nečaku velikega vezirja. Potem pa Ali paša ni več upal dalje spraševati, da ne bi zvedel sultan. Bailo je dejal velikemu vezirju, da mora Černovića vklenjenega poslati v Benetke in tako rešiti Visoko porto velikega vohuna. Ali paša pa je odvrnil, ako bi hotel turški vladar odstraniti

²⁶⁹ 1563, 13. maj, r. t. K. 17.

²⁷⁰ Gl. o njem G. Rill, n. d. 11 sl., njegovi stiki z Delfinom zlasti 48 sl.

²⁷¹ NB II/3, str. XXXIV. sl., II/4, str. XVI., XXXVI. sl.

²⁷² V. I. Lamansky, *Secrets d'Etat de Venise*, St. Petersburg 1884, 70 sl.

²⁷³ V. I. Lamansky, n. d. 72.

²⁷⁴ 1563, 27. april, HHStAW, *Turcica*, K. 17.

vse vohune iz svoje dežele, bi moral izgnati tudi baila z vso »natio venetiana«, enako vse ostale poslanike z njihovimi rojaki, ker so vsi vohuni. Kakor poročajo Benečani sultanu o dogodljajih v krščanskem svetu, tako javljajo krščanskim knezom, kar zvedo v Turčiji. Čeprav je to sultanu znano, mu je malo mar, kajti muha ne more škodovati slonu. Barbarigo še ni hotel popustiti in je vprašal, ali bi izročil sultan Černovića Benečanom, ako bi to signorija vztrajno zaprosila. Ali paša je odvrnil: morda. Če bi pa Černović v tej nuji prestopil v islam, bi dali Benečani povod za njegov avanzma. Tudi bailovo opozorilo, da utegne Černović sedaj oditi k cesarju in mu služiti dalje, ni vplivalo na velikega vezirja. Tajnik beneškega baila je pripovedoval Černoviću ves pogovor. Zato je odšel zahvalit se velikemu vezirju in se poslovit od njega. Poljubil mu je roko, Ali paša pa je smeje se dejal, kakšne lepe želje ima bailo zanj. Černović naj se nikogar ne boji in naj skrbi samo za lastne zadeve. Enako se je poslovil Černović v najboljšem soglasju pri ostalih vezirjih. Mogel je biti prepričan, da se zaenkrat nima bati Benečanov. Signorija pa je utegnila pritiskati na velikega vezirja tako dolgo, da bi končno Turki ustregli. Razen tega si je bil svest, da v turški prestolnici ne more več opravljati službe za cesarja in že zaradi velikih stroškov ne more več tu ostati.

Svet deseterice v Benetkah je pripravljala nove načrte in je hotel zvedeti, kdaj namerava Černović odpotovati iz Istanbula.²⁷⁵ V začetku februarja 1564 je izginil iz turške prestolnice, kjer je moral pustiti ženo Jovanko in otroke.²⁷⁶ V Dubrovniku se je ustavil dlje časa. Černović je spoznal potrebo poskrbeti za nadaljnje redno poročanje iz Istanbula in je smatral Dubrovnik za najbolj primeren kraj za posredovanje novic. Skozi to mesto so morali priti vsi, ki so potovali v Istanbul ali se odtod vračali, bodisi iz Španije, Francije ali Italije. Tudi morebitne priprave za vojno v Bosni so se dale zvedeti čimprej preko Dubrovnika. Kajti Dubrovčani, ki so se mudili kot trgovci v Budimu, Pešti, Ostrogonu, Temišvaru in tja do Füleka in Pécsi, pa tudi v balkanskih deželah do Istanbula, so bili dolžni sporočati republikli vse dogodke. Z brigantino bi mogli dvakrat na mesec poslati v 3—4 dneh pisma iz Dubrovnika v Senj ali na Reko. Tu bi morali dobiti sposobno in zanesljivo osebo, ki bi za letno plačo 200 skudov prevzemala oziroma odpošiljala korespondenco med Istanbulom in cesarskim dvorom. Obenem bi tudi sporočala novice, ki bi jih zvedela v Dubrovniku.²⁷⁷ Černović je tudi ugotovil, da ga hočejo Benečani prijeti. Zato se je peljal v Apulijo in krenil v Neapelj, kjer je bil na ozemlju pod vrhovno oblastjo španskega kralja. Odondod je potoval v Rim in nameraval dalje v Milan, da obišče prijatelje trgovce in se pomeni z njimi o svoji nadaljnji dejavnosti. Med potjo je zvedel, da mu pripravljajo Benečani na dveh mestih zasedo. Na svojo veliko srečo pa je nepričakovano srečal nekdanjega istanbulskega poslanika Augera Busbeka, ki ga je takoj spoznal in nujno pozval, naj krene naravnost na cesarski dvor. Tam ga bodo zaradi njegovih sposobnosti takoj sprejeli v službo in uporabili v diplomatskem prometu z Visoko porto.²⁷⁸ Tako je postal Mihael Černović diplomatski agent, poseben pooblaščenec in cesarski svetovalec na dvoru Maksimilijana II.

²⁷⁵ 1563, 28. julij, r. t.; Vl. L a m a n s k y, n. d. 73.

²⁷⁶ 1564, 20. februar, *Turcica*, K. 18.

²⁷⁷ 1564, 18. april, r. t.

²⁷⁸ 1564, 23. maj, r. t.

Prekinitve delovanja »tajnega obveščevalca« Černovića je imela slabe posledice. Dunajski dvor je bil dlje časa navezan predvsem na poročila cesarskega poslanika v Istanbulu in na »avvisi« ter »sumarije«, ki jih je dal po naročilu vlade od časa do časa beneški poslanik na dvoru na razpolago. Včasih je sporočala tudi dubrovniška vlada vesti iz Turčije pod psevdonimom »Horatius Lauretanus«. ²⁷⁹ Maksimilijan je pridobil v Istanbulu Adama de Franchija z otoka Hij (Hios) za agenta. Doslej je bil v genovski službi. ²⁸⁰ Njegova obvestila obsegajo dobo od decembra 1565 do konca 1569. Imajo obliko trgovskih pisem iz Istanbula in Pere. Le dostavke je pripisal de Franchi. ²⁸¹ Posebno je javljal o vojnih pripravah turškega vladarja. ²⁸² Bil je v zvezi s Florentincem Luko Renierom. Ta je navidez opravljal v Dubrovniku trgovske posle in že več let obveščal španskega vladarja Filipa II. Dalje je bil povezan z dubrovniškim trgovcem Nikolajem Pucićem (de Pozza) v Skopju. ²⁸³ Franchi je menil, da je najbolj potrebno urediti v Dubrovniku dobro organizacijo za posredovanje korespondence. Z redno benečansko pošto so bile vedno težave. Ako je šlo za važne novice, niso smeli beneški kurirji po bailovih navodilih prevzemati tujih pisem. ²⁸⁴ Tako je moralo priti do zastoja v pošiljanju uradne korespondence. Vobče je bila tedaj cesarska obveščevalna služba zelo pomanjkljivo urejena. ²⁸⁵ To pa je bilo tem bolj usodno, ker je zvedel Maksimilijan II. Sulejmanovo smrt z dne 5. septembra 1566 pred Sigetom šele 28. oktobra od beneškega poslanika. ²⁸⁶

Černović je skušal najti v Dubrovniku primerno osebo, ki bi posredovala dopisovanje z Istanbulom. ²⁸⁷ Leta 1565 se je dogovoril z Jurijem Sojmirovićem iz Novega Brda (de Monte novo), da bo pošiljal iz turške prestolnice prihajajoča pisma cesarskemu poštarju Rogerju de Taxisu v Benetke oziroma reškemu glavarju. Enako bo odpremil za cesarskega poslanika de Wyssa in Adama de Franchija določeno pošto v Istanbul. Poleg povračila stroškov bi

²⁷⁹ Npr. VD III. 36, 58, 85, 92, 109, 126, 135, 144, 160, 183, 186, 189, 245, 251, 289, 304, 309, 331, 334, 371, 378 itd.; V. Bibl. n. d. I. 520.

²⁸⁰ Hammer III, 401; Eudoxias de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor* XI. Bucuresti 1900, 59; 1568, 18. maj, HHStAW, *Turcica*, K. 24; V. Bibl. n. d. I. 450, 466, 483.

²⁸¹ Mnoga poslovna pisma, ki jih je uporabil de Franchi, so bila naslovljena na člane znane genovske patricijske rodbine Lomellino, ki je bila v Peri zelo vplivna; prim. Fr. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften* 58 sl., Radonić II. 2., 469; NB II/4, 154 sl.

²⁸² V HHStAW, *Turcica*, K. 21.—25. so poročila Adama de Franchija iz naslednjih let: 1566 22 kosov, 1567 20 kosov, 1568 22 kosov, 1569 17 kosov. Poročil z 11. in 15. decembra 1565 nisem mogel najti. De Franchi je bil tudi v zvezi z dubrovniško vlado. Najbrž bi se dala vloga tega tajnega obveščevalca поблиže pojasniti na podlagi spisov dubrovniškega arhiva; prim. Vl. Caldarević, n. d. 78.

²⁸³ 1570, 20. februar, HHStAW, *Turcica*, K. 26; J. Tadić, *Spanija i Dubrovnik u XVI veku* 147; Stj. Antoljak, *Prilog proučavanju trgovačkih veza između Dubrovnika i Skopja u 15. in 16. stoljeću* (Godišen zbornik, filozofski fakultet na univerzitetu Skopje, istorisko-filološki oddel. knj. 10.—11. 1959) 67.

²⁸⁴ 1567, 9. februar, HHStAW, *Turcica*, K. 22.

²⁸⁵ Obveščevalna služba trgovske rodbine Fuggerjev je bila tedaj mnogo boljša kakor Habsburžanov, prim. M. A. Fitzler, *Die Entstehung der sog. Fuggerzeitungen in der Wiener Nationalbibliothek, Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchivs* II. (1937) 59.

²⁸⁶ E. Wertheimer, *Zur Geschichte des Türkenkrieges Maximilians II. 1565 und 1566*, AÖG Bd. 53 (1875) 96; VD III. 361.

²⁸⁷ 1564, 28. junij, HHStAW, *Turcica*, K. 18.

dobival plačo 200 dukatov.²⁸⁸ Naslednje leto (1566) je prevzel to dolžnost Makedonec, Černovićev sorodnik Rusko de Wyddi, tolmač dubrovniške vlade, ki je govoril poleg slovanskega jezika tudi italijansko in turško.²⁸⁹ Pozneje pa je smatral Černović Kotor za bolj primeren kraj za posredovanje zaupnega dopisovanja Maksimilijana II. in pridobil za to službo tamošnjega frančiškana Giovannija Banderana. Da bo mogel menih stalno opravljati funkcijo za cesarja in bi ga njegovi neposredni predstojniki ali redovni general ne mogli premestiti, naj bi izposloval cesarski poslanik v Rimu papeško odločbo, vendar tako, da tega Benečani ne bi zvedeli. Vsekakor so tudi računali na sodelovanje in pomoč frančiškanov v Turčiji.²⁹⁰ Banderano pa je bil močno nepreviden posrednik. Naslovil je cesarska pisma brez psevdonima na novega poslanika Karla Ryma, na frančiškanskega patra Giovannija B. Zeffija in Adama de Franchija. Po krivdi nespretnih kurirjev je prišlo leta 1570 eno pismo v roke baila, drugo so prestregli Turki in dali p. Zeffija usmrtiti. Tudi nenadno smrt de Franchija so povezovali z nesrečnim odkritjem dopisovanja. Poslanik Rym je prosil frančiškana Banderana, naj ne pošilja več pisem, dokler se ne poleže besnost Turkov in ne najdejo druge varnejše poti.²⁹¹

Do konca leta 1565 je bil na Maksimilijanovem dvoru kot nuncij še škof Zaccaria Delfino. Nadvojvoda Karel mu je prepustil 8. novembra 1564 upravo štajerskih kartuzij Žiče in Jurklošter z letnim dohodkom 5000—6000 skudov.²⁹² Delfino pa je želel še več. Na njegovo prošnjo mu je podaril cesar leta 1565 10 000 gold. in mesečno »penzijo« 150 gold. Nekoliko pozneje mu je odstopil nakaznico 5000 gold. na salzburška trgovca Ludovika Alta star. in mlaj. Delfino jo je takoj vnovčil, ker je dolgoval Černoviću 6000 gold. Kljub močnim ugovorom Ogrov je izročil cesar nunciju upravo škofije Győr (Raab) in tudi dosegel, da je postal Delfino 12. marca 1565 kardinal, dasi so Benečani močno nasprotovali.²⁹³ Kmalu nato je predložil Delfino Maksimilijanu II. spomenico »in rebus Turcicis« s predlogi, ki pa so bili brez vsake vrednosti. Po njegovem mnenju naj bi ne silili Turkov k vojevanju, marveč sklenili premirje na Ogrskem, v Istanbul pa sporočili, da želi cesar skleniti s sultanom pogodbo na podlagi obstoječega posestnega stanja. Kdor pa je poznal Turke, je vedel, da ti sploh niso priznavali sedanjega posestnega stanja, marveč so zahtevali vrnitev osvojenih krajev Zápolju.²⁹⁴

Černović se je pojavil na cesarskem dvoru o pravem času. Po Ferdinandovi smrti je bilo potrebno obnoviti mirovno pogodbo ter prinesti sultanu in vezirjem »častna darila« (tribut). Maksimilijan je določil za člane poslanstva poleg Ahacija Csabija in Jurija Albanija, tajnika ogrske komore, tudi Mihaela Černovića. Niti najmanj se Černović ni bal potovati zopet k Visoki porti.²⁹⁵ V tem prepričanju so ga utrjevali njegovi prijatelji v Istanbulu. Tako mu je pisal dragoman Antonio, da se vsi, tudi vezirji vesele njegovega

²⁸⁸ 1565, 21. avgust, *Turcica*, K. 20.

²⁸⁹ 1565, 11. november, r. t. K. 20; 1566, 1. februar, *Turcica*, K. 21; V. Bibl., n. d. I. 394, 410; neki Rusco de Vitto se omenja pri I v. S a k a z o v, n. d. 53.

²⁹⁰ 1568, 17. julij, HHStAW, *Turcica*, K. 24; 1569, 31. oktober, *Turcica*, K. 25.

²⁹¹ 1570, 1. in 15. julij, *Turcica*, K. 26.

²⁹² NB II/4, str. XVI, XXXVI sl., II/8, 58 sl.

²⁹³ NB II/4, str. CXIX, CXXI, CXXIII; II/8, 277 (1572).

²⁹⁴ NB II/4, 330.

²⁹⁵ 1564, brez datuma (morda 13. avgust), HHStAW, *Turcica*, K. 18.

prihoda.²⁹⁶ Celo iz okolice beneškega baila mu je sporočil prijatelj, da je vsem Černović vseh kot poslanec, ker je kazal kot dragoman takšne sposobnosti za pogajanja.²⁹⁷ Bailo Barbarigo je takoj obvestil velikega vezirja, da pride prejšnje leto odpuščeni veliki dragoman kot cesarski odposlanec, in je zbudil s to novico veliko pozornost. Boječi cesarski poslanik de Wyss je svetoval, naj Černović vsaj toliko časa počaka, da odpokličejo Barbariga, ker ga morda sploh ne bodo hoteli priznati za Maksimilijanovega odposlanca.²⁹⁸ Baje je dejal veliki vezir, da ne more dopustiti, da bi bil iz Makedonije izvirajoči, torej turški podložnik, cesarski odposlanec. Kot dragoman se je udeleževal v navzočnosti turškega vladarja javnih sej divana. Ako ga pripuste zdaj kot poslanca, bi to pomenilo najhujše preziranje in zasmehovanje sultana.²⁹⁹ Černović pa se ni dal motiti zaradi poslanikovih ugovorov in je dal predloge za pogajanja s turškim sultanom in velikim vezirjem, ki so bili sprejeti v njegovo službeno instrukcijo:

1. Sultan naj strogo ukaže poveljnikom na meji, da drže dober red in ne store škode cesarskim krajem, sicer bodo kaznovani ali odstavljeni.

2. Cesarski poslanik v Istanbulu sme po mili volji uporabljati svoje uslužbence kot kurirje za prenašanje pisem preko Dubrovnika kakor beneški in francoski poslanik.

3. Na podlagi mirovne pogodbe, ki naj se sklene, je dovoljeno nemškim trgovcem in trgovcem drugih narodov, kolikor so cesarski podložniki, prihajati s svojim blagom po morju in kopnem v Istanbul, Sirijo, Egipt in ostale dežele turškega vladarja in trgovati proti plačilu javnih dajatev kakor Benečani in Francozi.

4. Sultana je treba prositi za dovoljenje, da pošljejo poslanstvo k Selimu v Malo Azijo, mu izroče darila in sklenejo prijateljstvo. Pri tem morajo upoštevati tudi Juda dona Jožefa Nassyja (prej Miquez-a imenovanega), ki je vpliven Selimov svetovalec. Na skrivaj naj govori z njim Černović in mu izjavi, da pozna cesar njegovo vdanost avstrijski vladarski hiši. Obljubi naj mu posebno nagrado, če bo prizadevno pospeševal cesarske zadeve.³⁰⁰

Med pogajanja je postalo očitno, da manjka Maksimilijanu II. potrebne energije in dejavne obveščevalne službe. Že konec junija 1564 so sklenili, da pošljejo Černovića z že dve leti zapadlim »časnim darilom« (= tributom). Takrat so upali na Dunaju, da bo ostal Černović v Istanbulu kot cesarski poslanik. V začetku julija je odpotoval v Komárno, kjer bi moral čakati na vrnitev sla iz Turčije. Potem pa so menili na Dunaju, da bi bilo potrebno se še posvetovati o nadaljnjem razmerju do Turkov. Poklicali so Černovića nazaj. Še v drugi polovici avgusta ni bilo gotovo, ali bodo poslali Černovića. Mnogo je odviselo od poročila, ki naj bi ga prinesel sel Eduardo Provisionali

²⁹⁶ 1564, 16. september, *Turcica*, K. 19.

²⁹⁷ 1564, 19. oktober, r. t.

²⁹⁸ 1564, 23. julij, *Turcica*, K. 18.

²⁹⁹ 1564, 25. oktober, r. t. K. 19.

³⁰⁰ 1564, 28. junij, *Turcica*, K. 18; 1564, 5. november, *Turcica*, K. 19; o Miquezu prim. Jorga *GOR* III. 140 sl., P. Grunebaum-Ballin, *Joseph Naci, duc de Naxos*, Paris-La Haye 1968 (*Études Juives* 13.); H. Kellenbenz, *Südosteuropa im Rahmen der europäischen Gesamtwirtschaft, Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege* (Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte) 1. Bd. Graz 1971, 36, 37, 45, 46.

iz Istanbula. Septembra je sporočil Jurij Albani, da so Turki sklenili pomagati Ivanu Sigmundu Zápolju. To bi morali upoštevati tudi pri posvetovanjih. Šele v začetku novembra je mogel odpotovati Černović, da pride na jasno, ali bodo Turki potrdili mirovno pogodbo iz leta 1562 ali pa bo izbruhnila vojna. Na Dunaju so mu naročili, naj se pritoži zoper Zápoljo in prosi sultana, naj ga v bodoče ne podpira več. Ko so dospeli Maksimilijanovi odposlanci 22. decembra 1564 v turško prestolnico, je bil sultan na lovu in do 29. januarja 1565 odsoten. Veliki vezir Ali paša je želel ohraniti mir. 13. januarja je povabil kot Turka preoblečenega Černovića na tajni nočni razgovor k sebi. Želel je zvedeti za njegovo mnenje, kako naj odloči, da se ohrani omenjena mirovna pogodba, obenem pa tudi zaščiti po sultanovem naročilu posest Zápolje, ki je pred kratkim zavzel trdnjavo Szátmar in še dalje napada.

Šele 4. februarja sta mogla Černović in Csabi (Albani je januarja umrl) izročiti v javnem divanu »darila«; pri tem sta zahtevala vrnitev krajev, ki jih je bil zasedel Zápolja. Za obnovo miru stavljenih pogojev, zlasti izročitve Nagy-Bánye, pa Černović ni mogel sam sprejeti. Zato naj bi odšel s sultanovim čaušem Hedajet-ago na Dunaj. Komaj pa je došel s spremljevalci do Čorluja, ga je dal sultan privedi nazaj. Očital mu je kršitev pogodbe, ker so zavzele cesarske čete mesto Tokaj, in ga dal zapreti. Šele 7. marca mu je dovolil veliki vezir, da potuje v spremstvu Hedajet-age na cesarski dvor.³⁰¹

Istočasno je ukazal sultan begler-begu Grčije in pašam Bude, Bosne in Temišvara, da se pripravijo na vojno. Pričeli so se boji na Ogrskem in Hrvatskem. Šele junija so poslali Černovića z novimi navodili v Istanbul. Da bi zavarovali njegovo vrnitev, so zadržali čauša Hedajeta na Dunaju. Usodno pa je bilo, da je dan po Černovićevem prihodu (28. junija 1565) nenadoma umrl Ali paša in je postal bojevit Mohamed Soqolli (Sokolović) veliki vezir. Budimski paša je pravilno zatrjeval, da so prepozno poslali Černovića. Sedaj ni bilo več upanja na mirno rešitev nasprotij, kajti Zápolja in temešvarski paša Hasan Prodović sta se trudila, da preprečita pogajanja. V ta namen sta poročala o ponovnih napadih cesarskih čet.³⁰²

Preko Benetk je dospela na Dunaj precej pozno vest, da so zaprli Černovića in da obstaja nevarnost za njegovo življenje. Šele 5. avgusta so mu naročili v Istanbulu, naj ponese sultanovo pismo na Dunaj. Pustili so ga, da potuje domov le, ker je izrecno obljubil, da se vrne s cesarjevim privoljenjem za odstop Tokaja Turkom. Ni pa smel vzeti svoje žene Jovanke z otroki s seboj, ker jim veliki vezir ni dovolil oditi.³⁰³ V pozni nočni uri je došel Černović 22. avgusta zdrav na Dunaj in poročal, da mu je uspelo dobiti zasebni sprejem pri sultanu.

Ves naslednji dan se je posvetoval Maksimilijan II. s svojim odposlancem. Sulejman je trdil v pismu, ki ga je prinesel Černović, da so cesarske čete

³⁰¹ O Černovićevem delovanju v teh letih gl. E. Wertheimer, n. d. 46 sl.; VD III. 275, 279, 283, 288, 294, 296, 301; NB II/4, 151, 155, 179, 188, 236, 239, 271, 326, 330, 337, 339, 387, 423, 442, 446, 453, 455 sl., 460; V. Bibl. n. d. I. 37 sl., 42 sl., 50, 57 sl., 119, 203, 247, 255, 258, 314, 367; A. Sitte, *Tschausch Hedajets Aufenthalt in Wien (1565)*, *Archiv für Kulturgeschichte* 6 (1908) zlasti 193 sl.

³⁰² O velikih vezirjih Ali paši in Mehmedu Sokoloviću prim. Hammer IV. 49, Jorga GOR III. 138, 165, 178.

³⁰³ VD III. 401, NB II/4, 469, Hammer III. 432 sl., Jorga GOR III, 57.

povzročile izbruh vojne, in opravičeval ravnanje erdeljskega kneza. Černović je bil mnenja, da bo še vedno mogoče pridobiti sultana za mir in da je potrebno nadaljevati s pogajanjem. Zato naj ponovno odpotuje poslanec v Istanbul, obenem pa pošljejo Hedajet-ago domov. On bi utegnil pojasniti dejansko stanje, da zmed na Ogrskem ni kriv cesar, marveč Ivan Sigmund Zápolja in temešvarski paša. Ko so zaupali to nalogo Juriju Hosszutótiju, uslužbencu ogrske komore, je opozoril Černović, da noben poslanec ne sme priti k Visoki porti brez daril. Za pogajanja pa je bilo tedaj že prekasno. 18. novembra 1565 so slovesno proglasili v državnem svetu vojno zoper cesarja. Maksimilijan II. je skušal nato pridobiti pomoč v rimsko-nemški državi in odpotoval v Augsburg; spremljal ga je Černović. Zaskrbljen za usodo svoje družine je prosil januarja 1566 cesarja, naj naroči v Istanbul odhajajočemu poslancu in poslaniku de Wyssu, da se pogajata z velikim vezirjem za odpustitev njegove žene in otrok.³⁰⁴ Nekaj mesecev pozneje je uspešno Jovanki Černović in njenim otrokom zbežati s pomočjo nekega paše. Na poti so že srečali Sulejmana z ogromno vojsko, prispeli pa so srečno na Dunaj. Veliki vezir je obdolžil Domenika Zeffija, dolgoletnega dragomana cesarskega poslanika, da je pomagal pri pobegu Jovanke, in ga dal konfinirati.³⁰⁵

Med vojnim pohodom na Ogrsko je bil Černović v Maksimilijanovem taboru med Györom in Komárnom. Nekega dne je javil Nikola Zrinjski, hrabri branitelj obleganega Sigeta, da so pri napadu dne 26. avgusta ujeli janičarskega ago. Černović je pripovedoval cesarju, da ga pozna. Sultan ga čisla; pregovoril je turškega vladarja, da je sam krenil z vojsko na Ogrsko. Tudi je obljubil, da takoj zavzame Gyulo in Siget. Černović je dalje sporočil vest, da je bilo turško brodovje na Hvaru, dasi ne bi smela nobena turška ladja priti v beneška pristanišča.³⁰⁶ Brž ko je bilo nekaj upanja za mirovna pogajanja s sultanom Selimom, je želel Maksimilijan II. poslati Černovića v Istanbul. Ta pa je odklonil, ker se iz tehtnih vzrokov ni več upal priti k velikemu vezirju.³⁰⁷

Pač pa je želel nastopiti »legatio Persica«. Tik pred izbruhom vojne s sultanom so snovali oktobra 1565 načrt zveze s perzijskim kraljem za boj proti Turkom. Hoteli so vedeti, ali bi bil španski kralj voljan pridružiti se cesarskemu odposlanstvu k šahu Thamaspu.³⁰⁸ Nadvojvoda Ferdinand je predlagal, da bi ščuvali Perzijo s tajnimi »praktikami« na Turke, hkrati pa pripravili Španijo k operacijam na morju.³⁰⁹ V začetku leta 1566 je bil dunajski dvor še neodločen in je preložil poslaniško potovanje v Perzijo, dokler ne bi prišli na jasno, ali se bodo vojskovali s Turki ofenzivno ali defenzivno.³¹⁰ Šele marca so se odločili stopiti preko Portugalske s šahom v stik. Poslanstvo so poverili Jakobu de Draperiis, vendar načrta niso izvedli.³¹¹ Januarja 1567 je zopet povzel Leonhard Harrach, dvorski upravnik Maksimilijana II.,

³⁰⁴ 1566, 23. januar, HHStAW, *Turcica*, K. 21.

³⁰⁵ A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium* II. Zagreb 1875, 46 sl.; 1567, 29. maj, HHStAW, *Turcica*, K. 22.

³⁰⁶ VD III. 344.

³⁰⁷ NB II/6, 47.

³⁰⁸ E. Wertheimer, n. d. 71; VD III. 312; V. Bibl, n. d. I. 287 sl.

³⁰⁹ V. Bibl, n. d. I. 311 sl.

³¹⁰ V. Bibl, n. d. I. 393.

³¹¹ E. Wertheimer, n. d. 80; VD III. 330; V. Bibl, n. d. I. 440 sl., 458.

misel poslanstva v Perzijo. Cesar je določil Černovića za vodjo.³¹² Že so se dogovarjali o darilih, ki bi jih nabavili. V začetku marca bi moral biti Černović v Lizboni, ker so tedaj običajno odplule ladje proti Perziji. Po posredovanju Adama grofa Dietrichsteina, cesarskega poslanika v Španiji, je obljubil portugalski kralj, da se sme peljati Černović s služabniki v začetku marca z brodovjem do Ormusa (Hormuza) ob vhodu v Perzijski zaliv. Od tod bi poslali na šahov dvor po spremnico. Tako je upal Černović, da dospe julija v Perzijo. Žal pa so se začeli kmalu zopet obotavljati. Pojav tako znanega Černovića bi vzbudil pozornost beneškega poslanika na španskem dvoru. Če bi se vkrcal Černović v Lizboni z večjim spremstvom, bi to sporočili trgovci v Benetke. To bi pa pomenilo isto, kakor da je dospela vest že v Istanbul. Brž ko bi to zvedel sultan, bi škodovalo cesarjevim prizadevanjem za sklenitev miru. Zato je odložil boječi Maksimilijan II. poslanstvo do jeseni, medtem pa naj bi pripravila cesarska poslanika pri španskem in portugalskem kralju vse potrebno za sklepanje zveze in prijateljstva s perzijskim šahom. Ko je bil sklenjen mir s sultanom, je opozoril Černović, naj bi cesarski poslanci stopili v Istanbul v stik s šahovim poslanstvom, ki baje namerava v imenu perzijskega kralja skleniti mir s sultanom.³¹³

Leto dni pozneje (1569) se je povrnil Černović v vlogi do cesarja na svoj stari predlog. Ako bi bil po Maksimilijanovi nameri nastopil pot v Perzijo, bi se bil že davno vrnil in cesar bi si bil na jasnem, česa se more nadejati od teh dežel. Sedaj bi bila ugodna priložnost potovati s cesarsko poverilnico v Moskovsko državo k carju Ivanu IV. in v Perzijo k šahu Thamaspu. Potem bi vedeli vse potrebno o stanju teh dežel. To potovanje se da opraviti samo iz Španije. Da ne bi Italijani kaj zasumili, bi bila ravno zdaj ugodna priložnost, ker odhaja cesarska princesa na španski dvor. Černović bi jo mogel spremljati kot služabnik v njenem dvornem spremstvu. V Španiji bi se dogovorili o svoji nadaljnji poti.³¹⁴

Kot odličen poznavalec turških razmer je pomagal Černović pri uradnem dopisovanju dunajskega dvora s sultanom in drugimi dostojanstveniki. Prevajal je tudi za cesarja namenjena turška pisma.³¹⁵ Kardinal Delfino je še vedno dopisoval s Černovićem. Leta 1567 je izročil Černović na njegovo željo cesarju pisma opata Lippomanija, cesarskega pristaša v Benetkah. Iz njih je zvedel Maksimilijan II., da razširja poljski renegat, Portin tolmač Ibrahim razne laži, ki bi utegnile škodovati cesarju.³¹⁶ Tudi škof Melhior Biglia, Delfinov naslednik v dunajski nunciatu, se je večkrat pogovarjal s Černovićem in ga je cenil kot duhovitega in modrega moža (*come persona d'ingegno e savia*). Černovićev »Discorso« o Turčiji, ki je obširno obravnaval, kako bi si mogli kristjani pomagati proti polmesecu, je poslal Biglia v Rim, ker je bil primeren, da ga prebere tudi papež.³¹⁷ Neke kratki je potoval Černović po Maksimilijanovem naročilu. Tako ga je poslal cesar v začetku leta 1572

³¹² V. Bibl, n. d. II. 99; gl. cesarjevo dopisovanje z Leonhardom grofom Harrach in Černovićem v rodbinskem arhivu grofov Harrach na Dunaju, fasc. 706; podrobnosti o teh načrtih gl. Barbara v. Palombini, n. d. 88–92.

³¹³ 1568, 9. april, HHStAW, *Turcica*, K. 24.

³¹⁴ 1569, 31. oktober, r. t. K. 25.

³¹⁵ 1570, 5. februar, r. t. K. 26.

³¹⁶ NB II/6, str. 40; prim. o tem HHStAW, *Rom. Hofkorrespondenz*, fasc. 6; podobno vest je sporočila dubrovaška vlada cesarju, gl. V. Caldarević, n. d. 78.

³¹⁷ NB II/6, 353.

v Italijo.³¹⁸ Pot ga je vedla preko Rima, kjer je stopil v stik s cesarskim poslanikom Prosperom grofom Arco.³¹⁹ Prišel je v Neapelj, kjer je bilo zbrano brodovje držav, ki so sklenile »ligo« proti Turkom. O svojem delovanju je poročal Maksimilijanu 12., 19. in 29. aprila, vendar žal teh pisem nisem mogel najti.³²⁰ Cesar ga je prosil, naj še nadalje poroča o vsem, kar je pomembno. Pravega namena Černovičevega potovanja ne poznam. Morda je bilo povezano s prizadevanji papeža in Španije, da pridobe Maksimilijana za pristop k »ligi«. Zlasti je prihajal Černović pogosto v Dubrovnik, kjer so ga vedno ljubeznivo sprejeli. Bojazen pred Benečani v času »lige« zoper Turke, ki se ji pa Maksimilijan II. ni pridružil, je bila povod, da je bila dubrovniška vlada zelo prijazna do cesarja in ga celo spomnila na nekdanje pokroviteljstvo ogrskih kraljev nad njihovim mestom.³²¹ Pomorske bitke pri Lepantu (7. oktobra 1571) se je udeležil med drugimi tudi Nikolaj Spalatin. Pri zavzetju galere Pertev paše, poveljnika kopenske vojske, so mu padli zelo važni spisi v roke. Med njimi so bile tri kronike v arabskem jeziku, dalje številni dopisi turškega vladarja raznim knezom. Spalatin je to sporočil Mihaelu Černoviću in ga prosil, naj jih pregleda in najvažnejše prevede. Černović mu je ustregel, proučil celotno gradivo in nato predložil cesarju prevod posebno važnega spisa: seznam ladij turškega brodovja, števila vojakov, veslačev, ostalih pomorščakov in graditeljev ladij, končno podatke, odkod je bilo moštvo. Iz vsega je bilo razvidno, da pomorska sila sultana Selima nikakor ni bila tolika, kot so menili mnogi. Ako more španski kralj sam postaviti brodovje 200 galer in 60 nav, bi se mogel on sam pomeriti s turškim brodovjem.³²²

Pazljivo je tudi Černović zasledoval vedno močnejše nastopajoče vstaje turških podložnikov na Balkanu, zlasti osvoboditvene poskuse v bližini Dubrovnika.³²³ Želel je sam sodelovati. Da bi pridobil v širših krogih potreben ugled in upravičeno dobil vodilni položaj pri upornikih, je prosil leta 1569 s cesarjevim priporočilom kneza (rektorja) in svet Dubrovnika za uradno potrdilo, da izhaja iz srednjeveške dinastije Crnojevičev.³²⁴ Bil je prepričan, da bodo ta ljudska gibanja pomembna tudi za cesarja. Zato je dal Maksimilijanu II. predloge za osvobodilno borbo teh balkanskih ozemelj iz turškega jarma. Borec bi morali oskrbeti orožje in oficirje, da bi se mogli krepko in uspešno upirati. Žal Černović ni mogel zbrati potrebna sredstva. Tudi čas še ni bil goden za tako akcijo.

Še nekaj let je živel na Dunaju Černović z ženo Jovanko in sinom Maksimilijanom, ki mu je dal ime po cesarju. Umrl je isto leto kakor vladar (1576). S smrtjo očetovega podpornika so usahnili dosedanji viri dohodkov. Zato je prosila Jovanka Černović Marijo, cesarico-vdovo, naj priporoči prošnjo njegovega sina Maksimilijana na papeža Gregorja XIII., da bi dobil sin podporo

³¹⁸ NB II/8, 244, 247.

³¹⁹ NB II/8, 247, op. 7.

³²⁰ HHStAW, *Turcica*, K. 28 (1572, 20. junij).

³²¹ 1572, 2. marca, *Acta S. Mariae Maioris*, *Acta XVI. saec.* 5/180, HAD.

³²² 1572, 4. in 21. februar, HHStAW, *Turcica*, K. 28; 1572, s. d., r. t. K. 29; o Pertevu paši prim. Hammer III. 593 sl., 596; 1575, 31. avgust. ASLj, *Stan. A.* fasc. 87/9 (stanovski odposlanci predlagajo v Brucku ob Muri N. Spalatina za poveljnika utrdbe Hrastovica na Hrvatskem).

³²³ V. Vinaver, *Jedan potomak Crnojevića*, n. d. 215 sl.; ZgNJ II. 209, 450 sl.

³²⁴ 1569, 15. julij, *Acta S. Mariae Maioris* 9/434; Vinaver, n. d. 219.

in mogel po zgledu svojega očeta delovati v prid krščanskega sveta.³²⁵ Ime najboljšega in najuspešnejšega tajnega agenta avstrijskih Habsburžanov v 16. stoletju pa je tonilo v pozabo. Z Mihaelom Černovićem je dosegla namreč njihova obveščevalna služba svoj višek. On se je znal odlično vživeti v okoliščine in razmere v osmanski državi. Hitro in pravilno je presodil splošni položaj v deželi in posamezne dogodke. Značilen je bil tudi način njegovega nastopa in delovanja. Tudi je znal srečno pridobiti dobre zveze. Vobče so se Srbi izkazali kot najboljši tajni poročevalci in vohuni, kar velja še posebej za vojaško obveščevalno službo.

8.

STEFAN KENDERESSY — PAVEL BRIDOVIC

Proti koncu vladе Maksimilijana II. je tajna obveščevalna služba Habsburžanov domala propadla. To dokazuje najbolje afera agenta Štefana Kenderessyja iz Koprivnice v Slavoniji. Cesarja so že nekaj časa vznemirjale vesti, da so v njegovi okolici na dvoru osebe, ki izdajajo tajna posvetovanja in sklepe Visoki porti. Leta 1569 so se množila poročila, da pripravljajo ogrski velikaši zaroto. Prihajala so od namestnika Pavla Bornemisse v Požunu (Bratislavi), od cesarskih poslanikov v Istanbulu in na Poljskem in od budimškega paše. Z vladо Maksimilijana II. je bilo namreč ogrsko plemstvo skrajno nezadovoljno, ker so imeli pri nameščenju v službe tujci, zlasti Nemci prednost pred domačini. Tudi je porabljala vladа izpraznjena fevdalna posestva zase. Trdili so, da je nekaj ogrskih velikašev že stopilo na stran Ivana Sigmunda Zápolje, drugi, predvsem Štefan Dobó in njegov svak Ivan Balassa pa nameravajo storiti isto.¹ Da bi pa mogel vladar odločno nastopiti proti »ogrskim upornikom«, je manjkalo dokazov. V tem položaju je zbudil pozornost prekanjeni in brezvestni Štefan Kenderessy. Znal je izkoristiti govornice o zvezah Dobója z Zápoljo, ki so krožile na severnem Ogrskem. Pridobil je naklonjenost Ivana Rueberja, poveljnika Košic. Ta ga je priporočil cesarju kot zvestega služabnika. Kenderessy se je znal prikupiti dvoru s svojimi vlogami na Maksimilijana II. Prikazoval je veliko nevarnost, ki grozi kroni od nekatereh ogrskih velikašev. Uporniki nameravajo nastopiti javno ob primernem času. Zato je nujno potrebno zadušiti gibanje v kali. Trdil je, da pozna mišljenje teh ljudi in je voljan izročiti »dokaze« za krivdo zarotnikov, vendar naj cesar ne objavi njegovega pisma prezgodaj.² Na ta »odkritja« se je oprl Maksimilijan II. in je dal 12. oktobra 1569 ob otvoritvi ogrskega državnega zbora kot zarotnika prijeti Dobója in Balasso. Zatrjeval je, da ima več lastnoročnih pisem omenjenih oseb za Zápoljo oziroma njegovega komornika in zaupnega svetovalca Gašperja Békesa ter Zápoljeva pisma za oba zarotnika. Kenderessy je še naprej varal lahkovernega vladarja. V začetku leta 1570 je sporočil cesarju, da je vrgel Jurij Bocskay njegovega služabnika, ki ga je

³²⁵ K. Horvat, *Monumenta historica nova historiam Bosnae et provinciarum vicinarum illustrantia*, GZM 21 (1909) 4 sl.

¹ A. Károlyi, *A Dobó-Balassa-féle őszeküvés történetéken 1569—1572* (= *K zgodovini Dobó-Balassove zarote 1569—1572*), Budapest 1879; Fessler, Klein III. 605 sl., VD III. 466 sl., 472 sl., Jorga GOR III. 45, 60.

² A. Károlyi, n. d. 87 sl. (1569, 5. februar).

poslal na Erdeljsko, v ječo. Zdaj pa ga je Békes spustil. Po njegovem naročilu se je vrnil, da pridobi svojega gospoda za Zápoljo. Kenderessyju so obljubili donosno službo in veliko nagrado, medtem ko od Nemcev pač nima kaj prida pričakovati. Kljub temu želi ostati zvest cesarju in bi le z njegovim dovoljenjem navidez obljubil Békesu, da bi zvedel podrobnosti o velikaški zaroti in krivdi posameznih udeležencev.³ Zdaj je izdal cesarjev dvorski upravnik Ivan baron Trautson Kenderessyju poverilnico in priporočil svojega »prijatelja« poveljnikom na Ogrskem, da bi mu pomagali, ker pripravlja važna poročila.⁴

Veleizdajniški sodni postopek zoper Dobója in Balasso se je sicer nadaljeval, je pa prinesel malo zanesljivega. Tedaj so odkrili, da je Kenderessy v aferi Gabrijela Majlátha lagal in izvršil ponaredek. Obljubil je namreč posredovati pri dvoru, da dobi Majláth grad Fogaras od Békesa nazaj. V dokaz za svoja posredovanja je pokazal Kenderessy pisma cesarja in podkanclerja. Izkazalo se je, da dvornim uradom ničesar ni bilo znano o Kenderessyjevem posredovanju. Na odgovor klican je priznal Kenderessy, da je sam ponaredil omenjeni pismi.⁵ Nujno so morali sedaj sumiti na dvoru, da so tudi dopisi, ki so obremenjevali Balasso in Dobója in ki jih je predložil Kenderessy, ponaredbe. Pri strogem zaslišanju je tudi to priznal. Zdaj je moral Maksimilijan II. v začetku leta 1572 na priprošnjo svojih sinov pomilostiti oba ogrska velikaša.⁶ Proti vsemu pričakovanju pa so spustili Kenderessyja, ki je skušal sedaj delovati kot tajni obveščevalec.⁷ Na njegovo prošnjo je pisal po smrti Ivana Sigmunda Zápolje za erdeljskega kneza izvoljeni Štefan Báthory (1571—1576) dvorskemu upravniku Trautsonu in ga prosil, naj priporoči Kenderessyja cesarjevi milosti.⁸ Kmalu nato je zopet predložil Kenderessy svoja avanturistična odkritja, da bi s tem dokazal svojo zvestobo do vladarja in ponovno dosegel njegovo naklonjenost. Trdil je, da so ga v času zapora dvakrat pozvali, naj takoj po odpustitvi pride na Erdeljsko, kar bo zanj častno in koristno. Ko je bil oproščen, je prišel ponj sel, ki ga je peljal proti Košicam. Tam mu je priznal, da je prišel k njemu po ukazu Ali paše, sultanovega zakladnika, Kenderessyjevega rodnega brata, in velikega vezirja Mehmeda paše Sokolovića (Soqollyja). Na erdeljski meji ga bo čakal sel budimskega paše. V bližini Varadina pa mu je izročil Turek Mustafa Celebi hrvatsko pismo Ali paše iz Istanbula. V njem ga vabi brat, naj stopi v službo mogočnega sultana, mu obljublja bogato plačo ter mu hkrati pošilja 2000 tolarjev. Kenderessy je bil prepričan, da bo mogel z navideznim sprejemom ponudbe mnogo koristiti krščanskemu svetu in cesarju. Zato je izjavil, da je pripravljen prevzeti službo.

V Tordi, kjer je bilo deželno zborovanje Erdeljskega, je baje zvedel Kenderessy podrobnosti o načrtih zoper Maksimilijana II. in ogrsko kraljestvo, pri katerih naj bi sodeloval:

³ A. Károlyi, n. d. 102—104 (1570, 20. januar); Hammer III. 613; o Gašperju Békesu prim. Jorga GOR III. 59, 266 sl.

⁴ 1570, 24. oktober, HHStAW, Turcica, K. 27.

⁵ A. Károlyi, n. d. 115—118; E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor* II. 5., Bucuresti 1897, 703 sl.

⁶ A. Károlyi, n. d. 118—123; NB II/8, 271.

⁷ S. Takacs, *A kalauzok és a kémek a török világban* (= *Vodniki in vohuni v turškem svetu*), Századok 1913, Budapest, 406 sl. Isto nekoliko predelano v knjigi: *Rajzok a török világból* (= *Crstice iz turškega sveta*) II. Budapest 1915, 192 sl.

⁸ 1572, 7. nov. HHStAW, U. A. I. fasc. 100.

1. Z dogovori s cesarjem naj bi nasprotniki pridobili važne trdnjave (Mukačevo, Sárospatak in dr.) kot zakupe. Te bi utrdili, preskrbeli s posadkami in podredili erdeljskemu knezu,

2. Kenderessy naj uredi turško obveščevalno službo na Ogrskem in pošilja poročila Porti in

3. naj pošlje požigalce na Gornje Ogrsko, Moravsko in v Avstrijo.

Ker pa baje teh nalog ni hotel izvajati, je odšel v Požun ter poslal svojega služabnika s poročilom na dunajski dvor. Njemu od zapora dalje ni bilo več dovoljeno priti tja. Hkrati je obljubil, da bo po svojih zvezah z bratom v Istanbulu pravočasno in zanesljivo obveščal o vseh turških naklepih, njihovem oboroževanju, nameravanih obleganjih trdnjav in sovražnih vpadih na cesarsko ozemlje.⁹ Tako si je utrl Kenderessy zopet tesnejše stike s cesarskim dvorom. Tam so želeli zvedeti, katere osebe so se mudile nekaj časa na dvoru in obveščale sultana in katere ljudi so določili Turki, da sprosijo od vladarja gradove in jih podrede erdeljskemu knezu.¹⁰

Kenderessy je trdil, da je dobil v začetku leta 1573 iz Albe Julie vesti, kako se tajno pogaja erdeljski knez Štefan Báthory s turškim vladarjem in želi pri Selimu doseči položaj dednega, od ogrskega kralja neodvisnega vladarja, kakor ga je nekoč dal Sulejman Ivanu Zápolju. Za ta namen dela v Istanbulu poslanec Štefan Kémeny, Martin Berzewiczey pa v Rimu pri papežu. Báthory je obljubil skleniti zvezo s sultanom in mu dati v sili 40 000 mož na razpolago.¹¹

Po dogovoru z dvorom je odpotoval Kenderessy marca 1573 kot tajni agent z Dunaja v Benetke, se oglasil pri cesarskem poslaniku Vidu Dornbergu in ga prosil, naj posreduje njegovo korespondenco z dvorom. Po morju je došel 30. marca v Dubrovnik. Svoje prvo poročilo, »plod njegove službene dejavnosti« je predložil cesarju že po enem tednu. Od sultanovega kurirja, ki je prišel s sinom beneškega baila na poti v Benetke v Dubrovnik, je zvedel, da vodijo mirovna pogajanja z Benetkami, da namerava turško brodovje napasti Apulijo in Sicilijo, da se zbira turška vojska med Odrinom in Sofijo ter da imajo naročilo oblegati Eger (Erlau) na Ogrskem. Kenderessy je tudi videl, da so poslali Dubrovčani 40 tovornih konj z živili razne vrste Turkom v ravnino Srebrenika pod poveljstvom sina velikega vezirja. Da dobi jasno sliko turških vojnih priprav, je baje poslal Kenderessy svojega služabnika k taboru med Odrinom in Sofijo, od tam pa k bratu pašu v turško prestolnico.¹²

Mesec dni pozneje je sporočil cesarju nekaj istanbulskih novic: sultan je nameraval po sklenjenem miru z Benetkami oblegati Eger, toda perzijski kralj in zapletljaji na morju so mu dali toliko dela, da je omenjeno namero začasno odložil. Okoli 40 000 konjenikov je menda zbranih v vojaških taborih severne Srbije in na bosenski meji, vendar doslej ni znano, kam bodo krenili. Vsekakor ni misliti na kakšen nenaden napad na Maksimilijanovo državo. Za prihodnje leto pa pričakuje velik vojskin pohod zoper cesarja ali Poljsko, dasi so sklenili z njo mir. Cesar naj ne verjame besedam ali obljubam Turkov,

⁹ 1572, 12. december, r. t.

¹⁰ Brez datuma, r. t.

¹¹ Brez datuma, r. t.

¹² 1573, 7. april, Dubrovnik, HHStAW, U. A. I. fasc. 101.

tudi ako zatrjujejo, da bo mir. Kajti paše in begi želijo, da ne bi živeli v miru s cesarjem, ker ni druge države, proti kateri bi mogli v vojni več pridobiti.¹³

Takrat je šla ciprska vojna (1570—1573) že h kraju. Bila je doba najhujših stisk v zgodovini dubrovniške republike. Na morju so lovile beneške in turške galere njihove ladje. Na kopnem pa je dal 1572 došli hercegovski sandžakbeg Hasan paša Prodović¹⁴ zasesti meje dubrovniškega ozemlja s četami in dlje časa prepovedoval dovoz živeža in surovin iz zaledja. Mestu Dubrovniku je že grozila lakota. Hkrati je povzročilo poljsko nasledstveno vprašanje po smrti Sigismunda II. (1572) močno napetost. Nadvojvoda Ernest se je potegoval za prestol, sultan pa se je trudil, da bi bil izvoljen za poljskega kralja brat francoskega vladarja Henrik Anjou. Pri teh razmerah je bilo hercegovskemu sandžakbegu mnogo na tem, da dobi važne vesti preko Dubrovnika tudi iz Maksimilijanovih dežel. V Dubrovniku je pridobil več tajnih obveščevalcev, med njimi tudi Kenderessyja, ki je pričel s sandžakbegom sprva anonimno, pozneje pa pod psevdonimom »Pavel Bridoević« ali »Bridović« dopisovati. Razvilo se je prijateljsko razmerje. Čauš Redžep, pisar Memi Hodža ali kakšen vojvoda Hasana paše so prihajali v Dubrovnik in posredovali korespondenco. Sandžakbeg pa je odpošiljal Kenderessyjeva poročila po svojem upravniku dvora (kiajju) ali kurirju (ulaqu) velikemu vezirju Sokoloviću. Iz te korespondence žal ne poznamo Kenderessyjevih dopisov, pač pa devet pisem Hasana Prodovića od 14. maja do 4. julija 1573. Kenderessy sam jih je poslal cesarskemu dvoru kot nekake dokaze svoje uspešne dejavnosti v Dubrovniku. V svojih poročilih je trdil, da je Bridović ugleden vohun turškega vladarja v Dubrovniku. Hasan paša mu je pošiljal večkrat svoje služabnike, včasih tudi darila (jagnjeta in kozličje). Z Bridovićem se je Kenderessy tako sprijateljil, da mu je ta prepustil sandžakbegova pisma.¹⁵ V poročilu z dne 27. maja je zagotavljal cesarju, da ima odlične zveze z Visoko porto. Zato bo takoj zvedel vse, kar snujejo zoper državo Maksimilijana II. in bo javil dvoru. V Istanbulu je bilo menda posvetovanje divana, kjer so obravnavali nasprotujoče si predloge o operacijah brodovja, ki naj bi ga vodila Piali paša in Kenderessyjev brat Ali paša. Soglašali so pa glede vojnega pohoda na kopnem proti Poljski, da s tem preprečijo izvolitev nadvojvode Ernesta. Ker so imeli Poljake za manj sposobne za vojskovanje in dežela ni imela močnih trdnjav, so upali v enem pohodu osvojiti polovico države. Za Ogrsko zaenkrat ni nevarnosti napada.¹⁶ Sredi junija je sporočil Kenderessy, da so postavili hercegovskega sandžakbega Hasan pašo za poveljnika čet v vojni proti Ogrski, vendar naj bi krenila vojska šele, ko bo padla odločitev na Poljskem. Ako poljsko vprašanje ne bi bilo tako zaposlilo Turkov, bi že napadlo turško brodovje Apulijo. Brodovje naj bi štel

¹³ A. Ivić, *Pisma Hasan paše hercegovačkog iz godine 1573, Spomenik SKA XLIX* (42), Beograd 1910, 20 sl. (1573, 7. maj). Pismo se nahaja v HHStAW, *Turcica*, K. 29.

¹⁴ Alberi III. 1. str. 350, 372 sl.; T. Popović, *Upravna organizacija hercegovačkog sandžaka u XVI veku*, POF XII—XIII (1965) 75, 78, 80, 84, 89, 104, 110, 115 sl.

¹⁵ V HHStAW, *Turcica*, K. 29, so naslednja pisma Hasana paše: 1573, 14., 19., 27., 31. maj; 8., 10., 14., 26. junij; 4. julij. Le pismo 1573, 14. junij je pomotoma v K. 1. Pisma je objavil A. Ivić, n. d. 22—26; A. Ivić in T. Popović, n. d. 295 sl. menita, da nista Kenderessy in Bridović ena in ista oseba.

¹⁶ 1573, 27. maj, HHStAW, *Turcica*, K. 29 = A. Ivić, n. d. 21.

375 ladij. Čete iz Makedonije, Tracije, Grčije in del Bosancev nameravajo vkrcati.¹⁷

Kenderessy je snoval še nadaljnje načrte. Obrnil se je na kardinala Granvello, ministra španskega kralja Filipa II. V pismu se je predstavil kot dolgoletnega služabnika cesarskega dvora, ki je na željo Maksimilijana II. od decembra 1573 prevzel obveščevalno službo v Dubrovniku. S pomočjo svojega brata, ki je dosegel na sultanovem dvoru visoko dostojanstvo, bi mogel vse zvedeti, kar pripravljajo Turki zoper krščanske kneze, zlasti zoper cesarja in španskega kralja oziroma njihove dežele. V svojem pismu je orisal Kenderessy podobno kakor cesarju nameravani veliki napad na špansko posest v Južni Italiji. Turki pa so ga odložili na prihodnje leto zaradi volitve kralja na Poljskem in suma vstaje na Erdeljskem. Ako bi hotel Filip II. skleniti mir s Turki, tega predloga ne bi zavrnil turški vladar. Kljub temu pa bi nepričakovano napadel. Od nekdaj je želel Kenderessy služiti španskemu kralju kot obveščevalec. Ako sprejmejo njegov predlog, namerava poslati važne listine.¹⁸ Španski kralj je naročil Donu Juanu d'Austria, naj se zahvali Kenderessyju za sporočilo in ga pozove, naj pošlje nadaljnja poročila.¹⁹

Do tega pa ni več prišlo, ker se je Kenderessy preveč zapletel v izdajniške zveze z Visoko porto. To pa mu je postalo usodno. Hasan paša je upal s Kenderessyjevim poročanjem doseči naklonjenost velikega vezirja. Konec junija 1573 je zadeva že toliko napredovala, da je povabil veliki vezir Kenderessyja, naj pride v Istanbul. Sandžakbeg je obljubil poskrbeti konje in oboroženo spremstvo za potovanje. Zagotavljal je Kenderessyja, da ga čaka velika sultanova nagrada. Ta pa se je obotavljal tako, da ga je hercegovski sandžakbeg še enkrat pozval, naj pride, ker je dospela spremnica velikega vezirja. Zdi se, da se Kenderessy ni odpravil na to pot. Pač pa je po željah velikega vezirja javil o pripravah, opremi in ostalih cesarjevih ukrepih zoper Turke. Zgodovinar Nikolaj Istvánffy trdi, da je sporočil velikemu vezirju: cesarska vojska je šibka in podložniki nezadovoljni z vlado Maksimilijana II. Zato bi mogli Turki v enem letu podvreči državo.²⁰ Pismo so prestregli in izročili cesarju. Nato so dali prijeti Kenderessyjevega služabnika. Ukazali so tudi ujeti Kenderessyja, ki se je skrival na donavskih otokih med Požunom in Komárnom (Žitni otoki, Schütt). Od tod je nameraval zbežati na Poljsko, na poti pa so ga zgrabili. Ogrski cesarjevi svetovalci so izjavili, da more vladar veleizdajalca obsoditi, čeprav je Oger, kjer koli hoče. Tako je končal pustolovec v ječi.²¹

¹⁷ 1573, 18. junij, r. t. = A. Ivić, n. d. 21 sl.; isti datum ima tudi dopis na barona Trautsona, r. t. Ta je potrdil prejem Kenderessyjevih poročil, gl. 1573, 1. junij, 16. julij, r. t.

¹⁸ 1573, 18. junij, *Archivo General de Simancas, Seccion Estado*, fasc. 1063, fol. 29.

¹⁹ 1573, 30. september, r. t. fasc. 1140, fol. 26.

²⁰ N. Istvánffy, *Historiarum de rebus Hungaricis libri XXXIV.*, Coloniae Agrippinae 1683, 332; A. Károlyi, n. d. 69 sl.

²¹ 1574, 13., 14., 15., 17. marec, 4. april, HHStAW, U. A. I. fasc. 103.

FRANC JURKOVIC

Po miru v letu 1568 so prevzeli cesarski rezidencialni poslaniki v Istanbulu kot svojo bistveno nalogo tudi periodično poročevalsko službo v »turških zadevah«. Njihova delavnost ni več predmet moje študije. Iz zapiskov protestantskih pridigarjev istanbulskega poslaništva Štefana Gerlacha (1573 do 1578) in Salomona Schweigerja (1578—1581) sledi, da so bivali cesarski oratorji še vedno v Elči hanu pod nadzorstvom čauša in skupine janičarjev. Medtem ko so uporabljali poslaniki za pošiljanje pisem doslej povečini pot preko Benetk, je znal David baron Ungnad (pozneje predsednik dvornega vojnega sveta) spraviti sporočila preko Budima in Komárna na Dunaj v 10—20 dneh. Tudi je zvedel najvažnejše o benečanskih, francoskih, poljskih, erdeljskih in perzijskih zadevah. Pošiljanje zaupnih novic pa je bilo povezano z resnimi težkočami. Ako so ujeli tajnega kurirja in našli pri njem šifrirano pismo, so ga najbrž nabodli na kol.¹

Za cesarja Rudolfa II. so zopet poskusili naravnati korespondenco med istanbulskega poslanikom in dvorom preko Dubrovnika. To naj bi se zgodilo v sporazumu z dubrovniško vlado. Njen poslanik na cesarskem dvoru je stavil za to naslednje pogoje: Cesar naj pošlje trgovca iz Trsta, Reke ali Senja v Dubrovnik. On se mora dejansko ukvarjati s trgovskimi posli. Njegovo opravilo naj bi bilo odpravljati pisma in osebe, ki pridejo od poslanika ali iz drugih krajev, k zastopniku na Reki. Ta pa naj jih pošlje naprej na dvor. Nikdar pa ne bi smeli tega storiti preko Benetk ali kakega drugega kraja. V tem primeru to poslovanje ne bi ostalo tajno in bi utegnilo škodovati republiki. Vobče ne bi smel cesarski agent ničesar ukreniti brez vednosti in nasveta Dubrovčanov, da ne bi po naključju ali zaradi pomanjkljive izkušnje nastopile slabe posledice. Rektor in svet sta obljubila agentu sproti sporočati važne vesti, tudi cesarja obveščati pod psevdonimom »Flaminio Tito«, vendar ne bi smel cesar nikdar izdati poročevalcev. Končno je želela vedeti dubrovniška vlada tudi ime zastopnika na Reki. Kot protiuslugo so pričakovali Dubrovčani, da cesar poravnava škodo, ki so jo storili uskoki iz Senja, Reke in drugih krajev prebivalcem Dubrovnika ter najstrože prepove uskokom pleniti dubrovniške ladje in pobijati njihove podložnike. Dvorni vojni svet se je posvetoval o teh določbah in privolil.²

Nato so se obrnili na senjskega glavarja Gašperja Raba in ga prosili, naj predlaga primerno osebo, ki bi bila voljna prevzeti odpravljanje korespondence v dogovoru z dubrovniško vlado. Pri tem bi šlo za pisma, ki pridejo od istanbulskega poslanika za cesarja in nadvojvodi Ernesta in Karla. Te bo odpremil zastopniku na Reko ali v Senj. Enako bo moral iz nasprotna

¹ *Stephan Gerlachs des Aeltern Tage-Buch*, herausgegeben durch Samuel Gerlach, Frankfurt a.M. 1674; A. Mordtmann, *Eine deutsche Botschaft in Konstantinopel anno 1573—1578*, Berlin 1895; M. Kriebel, *Stephan Gerlach, deutscher evangelischer Botschaftsprediger in Konstantinopel 1573—1578*, (odtis iz:) *Die evangelische Diaspora* 1958, zv. 1—2; isti, *Salomon Schweiger, deutscher evangelischer Botschaftsprediger in Konstantinopel 1578—1581*, (odtis iz:) *Die evangelische Diaspora* 1960, zv. 5.

² 1577, september, brez dneva, HHStAW, *Turcica*, K. 35; 1579, brez meseca in dneva, r. t. K. 40.

smeri došla pisma poslati v Istanbul. Tako so upali na Dunaju, da bodo bolje obveščeni o turških zadevah in bodo mogli, če bo potrebno, izdati pravočasno navodila poslaniku.³ Rab je priporočil Franca Jurkovića, senjskega kanclerja. Izhajal je baje iz starega hrvatskega rodu, ki je služil od nekdaj »ogrski kroniki«. Znal je precej jezikov (hrvaščino, latinščino, italijanščino in nemščino, nekoliko tudi madžarščino) in bil tudi izkušen v kupčijskih poslih v Dubrovniku, Dalmaciji in Italiji.⁴ Bil je član znane trgovske rodbine Jurkoviće v na Reki.⁵ Jurković je sprejel ponudbo, zahteval pa 20 kron v zlatu mesečne plače, ker so bila živila in stanovanja v Dubrovniku dražja. Tudi bi moral zaradi preselitve zapustiti svoja posestva in ostalo imovino na Hrvatskem ter nabaviti za kupčijsko dejavnost železnino, lesnino, pa tudi druge ustrezne vrste blaga. Končno je bilo potrebno oskrbeti ladjo, ki bi pripeljala vse predmete v Dubrovnik.⁶ Do konca leta 1578 je prejel Jurković svoja navodila in dve poverilnici. Tudi je prevzel večjo množino blaga pri raznih trgovcih, deloma na kredit, deloma pa je plačal z lastnim denarjem. Zaradi neugodnega vetra pa ni mogel takoj odpotovati. Za svojega namestnika na Reki je predlagal brata Andreja, reškega meščana, mirnega in molččega moža, s katerim je skupaj opravljal trgovske posle.⁷ Šele 26. marca 1579 se je odpravil Jurković iz Senja in prispel 30. aprila v Dubrovnik.⁸ Takoj se je oglasil pri rektorju in svetu ter predložil poverilnico. Dubrovniška vlada je nato obvestila cesarja, da bo pomagala Jurkoviću pri njegovi službi.⁹ Konec maja je poslal Jurković svoje prvo poročilo.¹⁰

Beglerbeg Rumelije in pet begov ter budimski paša so določeni za brambo meje na Hrvatskem in Ogrskem. Beglerbeg je v Sofiji s tako neznatno vojsko, da more zbuditi le videz nameravanega pohoda na omenjeno mejo. Kajti turški vladar je odposlal skoraj vse za orožje sposobne moške zoper Perzijce. Ravno zdaj je odpoklical ostale vojake tudi iz Makedonije. Bosenski sandžakbeg Ferhad je zatrjeval, da bo izgubil svoje ozemlje, ako mu ne pridejo na pomoč. Toda Turki bodo mogli poslati mnogo manjšo vojsko kot prejšnje leto. Vsi imetniki vojaških fevdov z dohodki nad 4000 asprov so morali na perzijsko bojišče. Mustafa pašo so potolkli Perzijci. Lakota in draginja vladata na perzijski fronti.¹¹ V Dubrovniku se mudi Cesare della

³ 1577, 15. september, r. t. K. 35.

⁴ 1577, 26. oktober, r. t. K. 36.

⁵ F. Gestrin, *Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem*, 214–217, 223 sl., 283, 294, 327, 338; isti, *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*, SAZU, *Dela* 15. Lj. 1964, 144; 1576, 17. december, ASLj, *Stan. A.*, fasc. 287. Po naročilu nadvojvode Karla so pozvali kranjski stanovi Franca Jurkovića na Reki, naj takoj pride v Ljubljano v zadevi, ki jo bo zvedel ustno.

⁶ 1578, 28. januar, 26. april, HHStAW, *Turcica*, K. 36.

⁷ 1578, 12. december, r. t. K. 37. Andrej Jurković je bil 1596 sodnik na Reki, prim. S. Gigante, *Fiume nel secolo XVI.*, 65.

⁸ 1579, 25. in 26. marec, HHStAW, *Turcica*, K. 37.

⁹ 1579, 20. maj, r. t. K. 39; 1579, 24. avg., HHStAW, *Ragusa* fasc. 1.

¹⁰ 1579: Jurković Rudolfu II. (31. maj, 12. november), Rudolf II. Jurkoviću (24. avgust); 1580: Jurković Rudolfu II. (13. februar, 12. in 22. marec, 17. april, 12. maj, 27. junij, 24. julij, 28. avgust, 4. in 12. september, 6. in 8. oktober, 24. december in eno pismo brez datuma); Jurković nadvojvodu Ernestu (13. in 27. november, ki ju pa nisem našel); Rudolf II. Jurkoviću (6. februar, 15. junij), nadvojvoda Ernest Jurkoviću (21. oktober); 1581: Jurković Rudolfu II. (27. maj), nadvojvodu Karlu (brez datuma, pred 7. aprilom); 1582: Jurković Rudolfu II. (13. november, 30. december). Mnoga pisma so se izgubila.

¹¹ O vojni Murada III. s Perzijci gl. J. Orga *GOR* III. 233 sl., 237 sl.

Marra iz Neaplja,¹² ki opravlja obveščevalno službo za španskega kralja. Pred mnogimi leti se je sprijateljil Jurković z njim. Od njega zve dnevno prihajajoče vesti. Tako je nedavno odobrila mestna republika sultanu na njegovo prošnjo posojilo 40 000 dukatov, ki ga bodo odtegovali v naslednjih letih od dajatve (tributa). Kakor pripovedujejo, ima šah iz dneva v dan močnejšo vojsko. Tudi Gruzinci, ki so bili poprej na turški strani, pomagajo zdaj Perzijcem. Špansko brodovje šteje okoli 180 galer in 70 tovornih ladij. Kopenska vojska se zbira v Neaplju, na Siciliji, v Milanu in Španiji. Tudi toskanski veliki vojvoda in papež najemata čete, vendar še ni znano, kam meri akcija. Čauš, ki ga je poslala Visoka porta, čaka v Dubrovniku na španskega odposlanca, vendar še ni zanesljivo, ali bo prišel.¹³

Na svoje poročilo ni dobil Jurković odgovora, tudi nobenega naročila od cesarja niti od obeh nadvojvod oziroma od istanbulskega poslanika. Zato je dvomil, ali so poslanika sploh obvestili, naj pošilja odslej svoja pisma v Dubrovnik. Na Reki se je prepričal, da tudi njegov brat ni prejel nobenih pisem. Zaskrbljen je pismeno povprašal novembra 1579 pri nadvojvodu Ernestu, obenem mu je sporočil nekaj novic, da perzijska vojna še dalje traja, da Turki opremljajo veliko brodovje in da se tudi Benečani pripravljajo. Prepovedali so vsak izvoz živil.¹⁴ V svojih trgovskih opravilih pa je doživel Jurković hudo nezgodo. Prodal je carasia (karissé) sukno Gregorju Michaelisu de Valenti in mu kreditiral znesek 480 tolarjev.¹⁵ Kmalu nato je umrl ta trgovec na Portugalskem za kugo in ni zapustil premoženja. Tako je izgubil Jurković svoj denar in si je moral izposoditi 300 tolarjev pri dubrovniških oblasteh in nekem tamkajšnjem meščanu. Za to pa se je obvezal oskrbeti iz gozdov gotniškega deželskega sodišča 16 jamborov. Nenadoma pa je prepovedal nadvojvoda Karel izvoz lesa za jambore. Ako ne bi izpolnil pogodbene obveznosti, bi bilo za Jurkovića ne le sramota, marveč bi ga vedlo v popolen propad, ker bi upniki kupili jambore drugod na njegove stroške.¹⁶ Tudi z obljubljenimi plačili so bile težkoče, ker je Anckenreit, upravnik slavonske tridesetnine, trdil, da ne more nakazati denarja. V blagajni nima potrebne gotovine.¹⁷ Vrh tega je zbolel Jurković in je moral dlje časa ležati na Reki. Šele konec leta 1579 so mu dostavili na Reko prvo pismo istanbulskega poslanika Joahima Sinzendorfa. Poslanik je želel zvedeti, kje je Jurković in kakšna je njegova naloga. Šele januarja 1580 se je vrnil Jurković v Dubrovnik in se posvetil svoji službi.¹⁸

S perzijske fronte je sporočil novico, da je postal vrhovni poveljnik namesto Mustafa paše vezir Sinan paša. Baje je zakrivil Mustafa paša, da so mnogi Turki stopili v šahovo službo. V zadnjem času je odpoklical turški vladar vojake iz skoraj vseh evropskih pokrajin. Proti perzijskemu kralju so morali oditi nekateri sandžakbegi iz Ogrskega, med njimi sremski Ali-beg, nekdanji poveljnik Sigeta, dalje sandžak-

¹² J. Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI veku*, 148.

¹³ 1579, 31. maj, HHStAW, *Turcica*, K. 39.

¹⁴ 1579, 12. november, r. t. K. 40.

¹⁵ 1580, 25. marec, r. t. K. 44.

¹⁶ 1580, brez datuma, K. 43.

¹⁷ 1578, 26. oktober, r. t. K. 37; 1579, 5. februar, r. t. K. 38; 1579, 21. maj, r. t. K. 39.

¹⁸ 1580, 13. februar, r. t. K. 41.

beg Livna in Klisa, sedaj hercegovski sandžakbeg. Staremu Sinan-begu so vzeli hercegovski sandžak. Obljubili so mu solunski sandžak, ako odide v Perzijo. Ali bo bosenski sandžakbeg (od 1580 paša) izvzet od tega splošnega poziva, še ni bilo znano. Da bi mogli zbrati veliko vojsko, zahtevajo od podložnikov visoke dajatve in trdo tlako. Govorica o opremi velikega turškega brodovja se ni uresničila. Sultan bi bil voljan pobotati se s perzijskim kraljem, ki pa noče ničesar slišati o miru s Turki. V Dubrovniku domnevajo splošno, da bo odplulo veliko špansko brodovje proti Angliji. Tam so se uprli nekateri katoliški velikaši zoper kraljico Elizabeto. Zdaj bi se mogli uspešno bojevati proti poljskemu kralju Štefanu Báthoryju (1575 do 1586), ker je zaradi dolgotrajne vojne z Moskovčani oslavljen in mu sultan ne more pomagati. Pričakujejo poslanca dubrovniške republike, ki se vračajo iz Istanbula domov. Jurković upa, da mu bo prinesel Matej Getaldić (de Getaldis), ki se je udeležil poslanstva, nekaj pisem cesarskega oratorja.¹⁹

Dne 7. marca 1580 so prinesli kurirji iz Istanbula zopet vesti za dubrovniško vladu. Kmalu nato so jih posredovali neapeljskemu podkralju s posebno fregato. Jurković je upal, da bodo dubrovniški gospodje poslali tudi cesarju pod dogovorjenim psevdonomom kakšno pismo ali pa njega klicali k sebi. Ker do tega ni prišlo, se je oglasil Jurković pri rektorju, ki mu je dal sporočiti po tajnem pisarju le naslednje: mirovna pogajanja med turškim vladarjem in španskim kraljem so bila prekinjena in sultan je ukazal opremiti močno brodovje. Don Cesare della Marra je pripovedoval Jurkoviću, da je premagal šah pred tremi meseci Tatare in ujel njihovega kralja. Španskega kralja so priznali na Portugalskem za vladarja.²⁰ Sredi marca je naletel Jurković v Dubrovniku na Nikolaja de Dominis, Dalmatinca z Raba, ki ga je poslal erdeljski knez Krištof Báthory (1576—1581) v Benetke. Da bi zvedel kaj več o tej misiji, je pisal Jurković cesarskemu poslaniku v Benetke, naj pozve, zakaj je prišel Dalmatinec. Tudi je predlagal cesarju, naj da z oboroženimi senjskimi ladjami prijeti tega poslanca na poti domov. Jurković je zvedel kopico novic: o velikem vojaškem uspehu poljskega kralja zoper Moskovčane, da je tudi cesar želel nastopiti proti Turkom, vendar ni dobil potrebne finančne podpore pri svojih deželah in nemški državi.²¹ V naslednjem mesecu je poročal Jurković o govorici, da španski kralj ni mogel pridobiti posesti Portugalskega, ker so tam izvolili nekega drugega kneza za vladarja. Cesare della Marra ga je potolažil, ker je imel madridsko pismo kardinala Granvelle na razpolago, da so bila sicer nesoglasja med portugalskimi plemiči, vendar so se mogli odposlanci Filipa II. polastiti države. Po umoru Mehmeda Sokolovića (Soqollyja) (11. oktobra 1579) postavljeni veliki vezir Ahmed paša je bil menda do poslanca španskega kralja precej neprijazen, ker ta ni hotel skleniti niti miru niti premirja s turškim vladarjem.

Iz turškega taborišča v Perziji so prišle vesti o žalostnem stanju armade, ki propada zaradi lakote in bolezni. Šah je pridobil nazaj vse pokrajine, ki so jih njegovim prednikom iztrgali Turki. Na Hrvatskem so utrdbe Gradiško, Jasenovac, Dubico, Kostajnico, Krupo in one gradove, ki jih je zavzel Ferhad zadnja leta, ločili od bosenskega sandžaka in izročili Ferhadovemu nadkomorniku (kapudžubaši) Koračeviću. Ta namerava v krajih onstran Une

¹⁹ 1580, 13. februar, 6.—9. marec, r. t.

²⁰ 1580, 12. marec, r. t.

²¹ 1580, 22. marec, r. t.

naseliti kmečke podložnike in ustvariti lasten sandžak. To bi morala preprečiti dunajska vlada. Leta 1578 je mogel nadvojvoda Karel z majhno vojsko Turke tako prestrašiti, da so že dvomili o nadaljnjem obstanku pokrajin in države. Takrat je preprečila popolno zmago le nemarnost cesarskih. Zdaj pa je položaj mnogo ugodnejši, ker so odšle turške čete povečini v Azijo in se je vlaški knez uprl. Brž ko bi padel Ostrogon (Esztergom), bi se umaknili Turki iz Budima in drugih krajev. Onstran Donave proti Egeru (Erlau) bivajoči Srbi bi prišli potem cesarju na pomoč. Saj čakajo le na krščanskega kneza, ki bi dvignil orožje zoper Turke. Potem bi se sami bojevali dalje, ker nočejo več prenašati osmanskega jarma.²²

Ferhad je došel s svojimi četami na poti v Azijo že do Novega Pazarja, potem pa je moral na ukaz turškega vladarja zopet na tukajšnjo mejo nazaj. Sultan se boji, da bi cesar prišel z vojno na Ogrskem in Hrvatskem. Budimski paša je prosil po kurirjih, naj ne odpošljejo več vojakov z Ogrskega, marveč jih puste za obrambo države. Skozi Dubrovnik je potoval novi beneški bailo Paolo Contarini, ki je stopil na mesto v Istanbulu umrlega Nikolaja Barbariga.²³

S perzijske fronte je poročal Jurković, da je poslal sultan približno 300 000 mož in 800 topov pod poveljstvom Sinan paše proti Perzijcem in mu naročil, naj se pomeri s sovražniki v bitki ter opustoši njihovo državo. Beglerbeg Rumelije se je menda odpravil iz Plovdiva s približno 5000 možmi proti Beogradu in namerava naprej v Budim in k ogrski meji. Zaradi silne suše se boje tudi v evropskih provincah lakote. Končno je prosil Jurković cesarja, naj poskrbi za redno nakazovanje plače ter mu preskrbi carasia (karissé) sukno za njegovo trgovino. S prodajo blaga mora zbrati potreben denar za mornarje in sle.²⁴ Konec julija je zvedel, da beglerbeg ne namerava naprej na Ogrsko, marveč se že vrača. Dubrovniški knez (rektor) je sporočil, da se je odpravil beglerbeg samo s 3000 možmi, medtem ko je razpolagal prejšnja leta z najmanj desetkrat večjim številom bojnikov. Njegov predhodnik, sedaj vezir Siavus paša naj bi prišel za njim s 4000 janičarji, vendar doslej ni vesti o tem. Šah pa ima poleg 150 000 konjenikov lastne armade še Gruzince na razpolago. Tatari, na katere se je turški vladar močno zanašal, to leto ne morejo pomagati proti perzijskemu kralju.

Jurković je prosil kneza (rektorja) Restića (de Resti), naj določi na njegove stroške uradnega poštnega sla, ki bi stalno prenašal pisma v Istanbul. Nato so ga opozorili, da ni dopustno uporabljati uradnih poštних slov za prenos cesarske korespondence. Ako bi Turki odvzeli takšnemu kurirju pisma, bi postalo očitno, da dubrovniška vlada dostavlja pisma za cesarja. Posledice bi bile neizbežne. Cesare della Marra pa mu je oskrbel kurirja iz Kotora. Ker pa tudi temu ni uspelo dostaviti pisma, je naslovil Jurković svoj dopis na istanbulskega trgovca Pomponija Longhija in ga izročil francoskemu plemiču, ki je potoval po naročilu svojega kralja v Istanbul. S pošiljanjem pisem v turško prestolnico je bilo vobče dosti težav. Tako so pogrešali sla, ki naj bi dostavil pisma nadvojvode Ernesta istanbulskega poslaniku, že mesec dni.

Jurković se je vse bolj prepričal, da mu Dubrovčani nikakor ne bodo pomagali, kakor so obljubili. Vendar ni kazalo jim to očitati, da ne bi še bolj

²² 1580, 17. april, r. t.

²³ 1580, 12. maj, r. t.

²⁴ 1580, 27. junij, r. t. K. 42.

nasprotovali in postali njegovi sovražniki. Mogli bi mu streči po življenju, kakor so dali leta 1543 ubiti Nikolaja Ferducija, da bi ustregli sultanu. Jurković se zaveda, v kakšni nevarnosti je. Skuša se pa prilagoditi, vse potrpežljivo in pretvarja se prenašati, ne zanašati se na milost ali pomoč Dubrovčanov, marveč se brez njih lotiti vsega.²⁵ Še enkrat je tvegala poskus. Izročil je cesarsko poverilnico Mateju Getaldiću (de Getaldis), ki ga je cesar poznal, ker je bil nekoč kot poslanec dubrovniške republike pri njem.²⁶ Skušal ga je pridobiti za sodelavca. Getaldić pa je obvestil o tem kneza (rektorja) in svet, ki sta mu prepovedala delovati v tej zadevi, da ne bi bilo v škodo mestni republiki.

Jurković je sporočil, da pričakujejo v Istanbulu poslanca perzijskega kralja v zadevi mirovnih pogajanj. Mustafa paša, naslednik Ahmed paše v velikem veziratu, je nenadoma umrl. Iz Madrida so javili, da je bil poleg Filipa II. izvoljen za portugalskega kralja tudi Don Antonio de Crato, ki je zbežal v Francijo. Alençonski vojvoda se vojskuje z navarskim kraljem in podpira tudi boje v Flandriji.²⁷ Šele 5. avgusta je došel Perzijec z 12 konjeniki v turško prestolnico. Sultan pa je bil nalašč odsoten na lovu. Ob njegovi vrnitvi so skušali z bleščečim sprejemom prikazati oblast turškega vladarja. Med slovesnim sultanovim prihodom pa je uspelo 300 sužnjem zbežati iz arzenala. Skoraj vsi so bili izkušeni mojstri in ladjedelci, ki so srečno prispeli v Neapelj. Ako sklenejo Turki mir s Perzijci, bo napadel sultan z vsemi silami na ogrski meji in pričel vojno zoper cesarja. To je zaupljivo izjavil senator Marin Gradić (de Gradi) španskemu agentu della Marra. Jurkoviću pa senat ni hotel ničesar sporočiti niti cesarju pisati. Matej Getaldić (de Getaldis) je pa pripovedoval, da so zatrjevali ugledni Turki pri Porti podobno. Turški vladar je odločen po ureditvi perzijske zadeve bojevati se na Ogrskem. Za to se vnamajo njegovi svečeniki, da bi zgradil svojo mošejo in jo dotiral s posestvi in dohodki na Ogrskem.²⁸

Po naročilu istanbulskega cesarskega poslanika je naslavljal Jurković vsa pisma na korespondenta trgovca Longhija v Peri. Pozneje pa se je izkazalo, da je Longhi vrgel dva svežnja pisem v morje, ker je bil pri pisemih zaznamek v šifrah. Pogrešanega Jurkovićevega sla so umorili na poti domov. Tudi cesarski poslanik je sporočil, da po sklenjenem miru s Perzijci ni več zaupati Dubrovčanom, ker so bolj naklonjeni Turkom kot krščanskim državam. Jurković je opozoril dunajski dvor na Alegretta de Alegretti, ki se mudi na Dunaju. Ta poroča v Dubrovnik vse tamkajšnje novice. Dubrovčani pa jih posredujejo dalje v Istanbul.²⁹ Ta avanturist je bil sicer še mlad, pa je že dosti prepotoval. Leta 1577 je bil v turški prestolnici in si je pridobil zaupanje poslanika Davida Ungnada. Poslal ga je s tajnim sporočilom k cesarju in naročil, naj obširneje ustno poroča.³⁰ Poslanik je bil že zaskrbljen glede njegove usode, ker je Alegretto potoval ob jadranski obali in morda naletel na usoke, ki so hitro opravili s prebivalci Dubrovnika ter jih obešali.

²⁵ 1580, 24. julij, r. t.

²⁶ 1577, 11. julij, r. t. K. 35.

²⁷ 1580, 28. avgust, r. t. K. 42.

²⁸ 1580, 4. september, r. t.

²⁹ 1580, 12. september, r. t.

³⁰ 1577, 24. marec, r. t. K. 35.

Tako je namreč ravnala dubrovniška vlada z ujetimi uskoki.³¹ Alegretto pa je srečno prišel k cesarju, ostal na dvoru in ga spremljal na potovanjih. Cesarju Rudolfu II. je predlagal nekaj posebnega: v večjih mestih naj ustanovi »seraje«, kjer bi vzgajali postopaške dečke, ki jih je povsod v avstrijskih deželah dosti. Izvežbali bi jih v vojaških strokah. Po njegovem mnenju izvira moč Osmanov ravno iz vzorne ureditve »serajev«. V zadevah, ki morejo cesarjevo državo krepiti, je treba posnemati tudi sovražnike.³² Nekaj let kasneje je povzročil Alegretti prepire na dvoru in je moral oditi. Sklenil se je vrniti v Dubrovnik. Pot je ubral preko turškega ozemlja čez Budim in Beograd, kjer se je izdajal za trgovca. S tem je postal sumljiv cesarskim uradom. Nadvojvoda Ernest je naročil Jurkoviću, naj poizveduje o tem pustolovcu in tudi zve, kaj je pisal dubrovniški vladi s cesarskega dvora.³³

V začetku oktobra je prišla iz Istanbula vest o novi šahovi zmagi in 40 000 padlih Turkih. Perzijski poslanec se je vrnil domov, ne da bi kaj opravil. Nadaljnja pogajanja naj bi vodil vrhovni poveljnik Sinan paša. Raznesel se je glas, da je perzijski kralj v tej vojni povezan s španskim kraljem in da brez njegove vednosti in nasveta ne bo sklepal miru s Turki. Trdijo, da je najel turški vladar večje število ladij, tudi nekaj dubrovniških, za prevoz pšenice iz Moreje in drugih krajev v Istanbul.³⁴

Po Jurkovićevem mnenju je velikega pomena, da je postal bosenski sandžakbeg Ferhad paša (namestnik). Njegovi oblasti so podredili še sedem nadaljnjih sandžakbegov. S tem je prevzel vso skrb za mejo na Hrvatskem in v Slavoniji. Po lastnem preudarku more tudi brez posebnega sultanovega povelja zbrati okoli 20 000 mož ter z ognjem in mečem opustošiti meje. Zato bi morali cesarski poveljniki posebno skrbno paziti na Bihać in Hrastovico.³⁵ Konec leta 1580 so zvedeli iz Portugalske, da je bil Don Antonio ujet in s tem vojna končana. S perzijske fronte ni manjkalo novic. Sinan je bil menda ranjen, njegova armada poražena, Ali-beg iz Hercegovine s spremstvom ubit. V Bosni in Hercegovini močno manjka živil in krme. Zato ne more Ferhad paša po želji zbrati svoje vojske, da bi zavzel še to leto Bihać. Srbi iz teh dežel so pripovedovali Jurkoviću, da pripravljajo na več mestih za božič roparske pohode na Hrvatsko. O tem je obvestil nadvojvodo Karla in poveljnika na hrvatski meji.³⁶

V začetku leta 1581 je izgubil Jurković svojega najboljšega posrednika za novice, španskega agenta Dona Cesare della Marra, ker ga je republika na sultanov ukaz izgnala.³⁷ Zdaj se je zbal tudi Jurković za svoje življenje in odšel v Istanbul. Tam se je želel posvetovati s poslanikom Sinzendorfom o nadaljnjem, tako nevarnem posredovanju cesarske korespondence. Po dose-danjih izkušnjah bi bil bolje ravnal, ako bi sprva brez znanja Dubrovčanov poleg kupčijskih poslov skrbel za pošiljanje diplomatske pošte. Kajti Dubrovčani se sicer hvalijo, da so močno vdani cesarju, so pa zavezani dajati sultanu davek. Tudi so radi pripravljeni poizvedeti mišljenje in namere sosednjih

³¹ 1577, med 9. in 11. majem, *St. Gerlachs des Aeltern Tage-Buch* 344.

³² 1578, 25. marec, HHStAW, *Turcica*, K. 36.

³³ 1580, 21. oktober, HA *Reka, Miscellanea*, busta 398 (*Varia 1580—1724*).

³⁴ 1580, 6. oktober, HHStAW, *Turcica*, K. 42.

³⁵ 1580, 8. oktober, r. t.

³⁶ 1580, 24. december, r. t. K. 43.

³⁷ J. Tadić, *Španija i Dubrovnik* 148; neapeljski podkralj je močno reagiral na ta ukrep Dubrovčanov, prim. Theiner, n. d. II. 78; Radonić II. 2. 381 sl.

vladarjev ter to brž ko mogoče sporočiti Visoki porti. Zato bi morali za primer vojne na novo urediti posredovanje korespondence. Predvsem bi bilo potrebno najti na mesto dosedanjega korespondenta Nikolaja Prodanića (Prodanella) iz Dubrovnika, ki je prevzemal pisma istanbulskega poslanika in jih odpremil v Dubrovnik, kakšno drugo osebo.³⁸ Dalje je priporočil Jurković, da bi pošiljali pisma preko Kotora z benečansko redno pošto, ki je prihajala dvakrat mesečno iz turške prestolnice. Sinzendorf pa je želel, da bi Jurković posebno pazil na dejavnost bosenskega paše, pravočasno odkril njegove nakane in jih javil nadvojvodu Karlu oziroma vrhovnemu poveljniku na Hrvatskem. Po Jurkovićevem mnenju pa to ni mogoče iz Dubrovnika. Imeti bi morali obveščevalce v sandžaku Bosne, Hercegovine in Klisa-Livnega, poleg tega v Splitu posredovalca njihovih poročil, kar pa bi bilo zvezano s precejšnjimi stroški. Vesti iz Srbije, Makedonije, Tracije in Istanbula bi mogel Jurković še naprej zbirati in posredovati.³⁹

Iz Perzije je dospela vest, da Sinan paša ni vedel, da so Perzijci že zavzeli Kars. Želel je okrepiti mestno posadko. Pri tem so ga napadli od zadaj in se je komaj rešil s približno 500 možmi. Zopet so morali glasniki Visoke porte v Skopje, Sofijo, Sarajevo in druge kraje, da pokličejo vse imetnike timarov in zeametov na perzijsko mejo. V tem težkem položaju je zelo želel sultan, da sklene premirje s španskim kraljem. Zdaj bi mogli doseči proti izčrpanim Turkom s 40 000 možmi enak uspeh kakor prej z 200 000 bojevniki.⁴⁰ Sredi maja se je razširil glas o šestmesečnem premirju s šahom. Baje so smele čete iz Bosne, Makedonije, Hercegovine in Ogrske domov. Morda je prišlo do tega na zahtevo bosenskega in budimskega paše, ker so oplenile in zažgale cesarske čete trg Krupo onstran Une. Tudi so pobegnili mnogi Vlahi s svojimi družinami in imovino iz turškega na hrvatsko in ogrsko ozemlje.⁴¹ Hkrati so pripravljali načrte za osvojitve pomembne utrdbe Klis. Jurković je stopil v stik s Petrom iz Klisa (kot Turek Mustafa imenovanim), ki je izročil trdnjavo in zato prejemal letno plačo 120 dukatov. Sedaj je bil voljan predati utrdbo cesarskim četam, ako mu dajo 120 senjskih uskokov na razpolago, plačajo enkratno nagrado 500 kron ter dodelijo posestvo z letnim dohodkom 500 dukatov. Vse te pogoje je sporočil Jurković poveljniku Francu Poppendorfu.⁴²

Kljub ponovnim prošnjam Jurković ni dobil denarja za preživljanje in prenašanje pošte. Zato se je odločil, da se oglasi na dvoru. Med njegovo odsotnostjo naj bi ga zastopal brat.⁴³ Morda to pojasni, da je naslednje agentovo pismo datirano z novembrom 1582. Takrat je zvedel od znanca v Dubrovniku, da je pozval veliki vezir vse sandžakbege Grčije, Bolgarije in Srbije, naj se pripravijo s svojimi četami za odhod na perzijsko mejo. Iz tega je sledilo, da niso sklenili miru s šahom.⁴⁴ Konec leta so zvedeli iz Perzije, da je potolkel perzijski kralj 70 000 Turkov, 20 000 mož je padlo, več poveljnikov so ujeli in uplenili 80 z zlatom, srebrom in denarjem natorjenih velblodov. Osvobodili so Tiflis (Tbilisi) in Kars. Turki so ponovno pozvali vse uživalce službenih prejemkov v državi, naj čim hitreje krenejo na perzijsko mejo

³⁸ O Prodaniću gl. Radonić II. 2. 253, 260—263, 351; F. Braudel, n. d. 993, 996, 1001, 1004.

³⁹ 1581, brez datuma. HHSStAW, *Turcica*, K. 44.

⁴⁰ 1581, 1. februar, r. t.

⁴¹ 1581, 27. maj, r. t.

⁴² 1581, 7. april, r. t. K. 44; 4. november, r. t. K. 45.

⁴³ 1582, 13. november, r. t. K. 47.

k odločilni borbi.⁴⁴ Iz živahnega dopisovanja leta 1583 izhaja, da so bili perzijski dogodki v središču zanimanja. Čeprav so skušali iz bojazni pred Turki, ki jih je bilo mnogo v Dubrovniku, prikrivati veliko šahovo zmago, so pripovedovali zaupno o tem starejši senatorji svojim prijateljem. Krivdo za poraz so pripisovali zanikrnosti velikega vezirja in ga odstavili. Veliki vezir je postal Siavus paša. Da bi poziv bojevnikov učinkoviteje izvedli, so objavili, da se bo turški vladar sam odpravil v Perzijo. Smrtna kazen bo zadela vsakogar, ki bi se drznil to zanikati. Strahoten poraz vojske je tako pretresel podložnike, da so se Turki pogosto odpovedali svojim vojaškim fevdom ali jih niso hoteli sprejeti, da ne bi bili dolžni oditi na perzijsko vojno. V celi državi so pričeli pobirati novo dajatev treh tolarjev od vsakega podložnika. To pot so morali prispevati tudi tuji trgovci.⁴⁵ Turški vladar je nadalje ukazal vsem sandžakbegom, naj ne dajejo kristjanom povoda za vstaje in oborožen upor, marveč naj skrbе, da se ohrani trajen mir. Da bi dobila sultanova finančna komora čimprej denar, bo dal turški vladar najbrž Sinan pašo in njegovega sina usmrtiti, da se polasti njunega premoženja. Baje je zvedel, da se je prilastil Hasan paša, sedaj v Alžiru, več davčnih plačil. Zato je dal sultan iz Hasanove hiše v Istanbulu odnesti okoli 160 000 zlatnikov. To so sporočili Hasanovi starši, ki bivajo v Benetkah, svojemu sinu preko Marseille-a.⁴⁶ Turški vladar je tudi poslal po celi državi preglednike, ki naj bi ugotovili pri carinikih in zakladnikih, kakšno premoženje so imeli pred prevzemom službe in kaj so pridobili od tedaj na kateri koli način. V prepričanju, da je bilo vse naknadno pridobljeno sleparsko odvzeto državi, je sklenil zapleniti razliko v korist državnega zaklada (hazne).

Bosenski paša Ferhad-beg, ki je menda bolan, je poslal decembra 1582 svojega brata Ali-bega čez hrvatsko mejo. Prvo četo Turkov je potolkla cesarska konjenica, da jih je le malo ušlo. Medtem ko je del konjenikov odpeljal ujete Turke, je padel drugi oddelek pri zasledovanju sovražnika v zasedo, kjer so jih deloma pobili, deloma ujeli.⁴⁷ S takimi vpadi je želel Ferhad-beg doseči, da bi ga pustili na tej meji zaradi pogostih krščanskih napadov. Kljub temu mu je namignil turški vladar, da bo moral s svojim bratom na perzijsko fronto in da pride na njegovo mesto hercegovski sandžakbeg Mehmed Šeh, sin Piale paše, sultanov nečak.

Skozi Dubrovnik je službeno potoval sel turškega vladarja v Benetke in dalje v Francijo. Tam naj bi poizvedoval, kaj nameravajo storiti knezi krščanskega sveta, medtem ko ovirajo Turke perzijske vojne. Dalje naj ugotovi, kaj bo ukrenil francoski kralj zoper španskega vladarja. Nedavno je namreč prosil sultana, naj mu da turško brodovje na razpolago. Sel je sicer trdil, da se je prišel pritožiti pri beneški signoriji zoper senjske uskoke — morske roparje. Pravi vzrok je zvedel Jurković od prijatelja, sultanovega carinika (emina) v Dubrovniku. Po ovinkih je ugotovil, da turški vladar nikakor ne pojde na perzijsko mejo iz nezaupanja do svojega sina, ki bi se utegnil v njegovi odsotnosti polastiti prestola. Vrhovno poveljstvo armade naj bi prevzel drugi vezir Ferhad, spremljal pa bi ga bosenski paša Ferhad. V turški prestolnici se je raznesel glas, da je španski poslanec Giovanni Marigliano⁴⁸ že na poti v Istanbul, da sklene premirje ali mir. Iz Španije so poročali, da

⁴⁴ 1582, 30. december, r. t.

⁴⁵ 1583, 6. januar, r. t. K. 48.

⁴⁶ 1583, 27. januar, r. t.

⁴⁷ 1583, 20. februar, r. t.

⁴⁸ Jorga GOR III. 160 sl.

pripravlja kralj gradnjo 20 velikih ladij za vožnjo v portugalsko Indijo. Noče več dovoliti, da bi peljali začimbe iz Kalikuta v Sirijo in Egipt. Od tod so jih razvažali v Prednjo Azijo, Grčijo, Bolgarijo, Srbijo, Vlaško, Poljsko, Ogrsko, pa tudi v Benetke, Ancono in Marseille. To pot želi kralj zapreti in speljati trgovino z začimbami v Španijo. S tem bi izgubil sultan na letnih dajatvah poldrugi milijon zlatnikov.⁴⁹

Jeseni leta 1583 se je razširila vest, da so Turki porazili Perzijce in ujeli šaha. Ker pa vladam v Benetkah in Dubrovniku o tem ni bilo ničesar znanega, so menili ljudje, da so si Turki to namenoma izmislili in bi s tem pomirili svoje podložnike. V albanskih gorah se je uprlo okoli 1000 Epircev, ki so razdejali več vasi in neki utrjen kraj ter pobili Turke, na katere so naleteli. Ljudskega upora se boje Turki zlasti v Srbiji in na Ogrskem, pa tudi v Moldaviji in Vlaški. Uradni sel sultana je sporočil dubrovniškemu senatu novico o »zmagi« Osmanov nad Perzijci. Nato so poslali godbo s trombami k prenočišču kurirja, dva večera so mestne straže pred to hišo streljale v pozdrav iz svojih pušk. Kurirju so izročili tudi primerno darilo. Ob njegovem odhodu so še sprožili nekaj možnarjev v mestnih utrdbah, da bi se tako prikupili Turkom. Isto vest so sporočili Turki v Sarajevo, Temišvar in Budim. Poveljnike so pozvali, da praznujejo zmago z vesellicami. V nasprotju k tem glasovom ni manjkalo zanesljivih dokazil, da so Perzijci ponovno hudo porazili Osmane. Konec septembra je vozila beneška hitra jadrnica iz Kotora mimo Dubrovnika, pa ni smela pristati, marveč brez odloga nadaljevati pot v Benetke. Docela zaupno je zvedel Jurković, da ima gospodar ladje pismeno sporočilo, da je nedavno padlo v boju s Perzijci 60 000 Turkov. Iz dobro obveščenih krogov je slišal Jurković, da je poslal turški vladar k šahu poslanca z obsežnimi pooblastili in mu naročil, naj sklene na vsak način pod častnimi pogoji mir, ker namerava poslati vojsko na Ogrsko. Vendar ne more Jurković presoditi, če to ustreza resnici.

Ker so se pisemske pošiljke iz Istanbula močno zakasnjevale, se je dogovoril Jurković z Markom Prodiem, zanesljivim Kotorčanom, ki je obljubil za mesečno plačo pet tolarjev bolje in hitreje odpremiti iz turške prestolnice prihajajoča pisma. Za nadvojvodo Karla namenjene kose naj dirigira v Gradec (Graz), za cesarja in nadvojvodo Ernesta pa v Benetke k Vidu Dornbergu. Pri Dubrovčanih je mogel Jurković v nekem primeru ugotoviti čudno ravnanje. Prodanič je poslal večji sveženj pisem, ki so ga izročili rektorju in senatu. Ta pa je odprl v odsotnosti agenta sveženj. Šele naknadno so ga dali Jurkoviću z izgovorom, da so sveženj odprli zaradi nevarnosti kuge, ker so bila pisma zvezana z vrvco. Toda na svežnju ni bilo sledu vrvice in tudi mu niso pokazali niti. Ali naj zaradi tega graja gospode ali pa spregleda dogodke, o tem prepušča odločitev cesarju.

V začetku decembra so zvedeli iz Perzije, da je bil poražen beglerbeg Anatolije s štirimi sandžakbegi in njihovimi četami, dasi so tudi Osmani poprej premagali nekaj perzijskih čet. Glavna turška vojska si prizadeva z veliko vnemo zgraditi v Revanu novo trdnjavo. Potem nameravajo napasti perzijske zaveznike Gruzince.⁵⁰ Le nekaj poročil imamo iz leta 1584, tako

⁴⁹ 1583, 28. februar, r. t.

⁵⁰ 1583, 14., 15. in 29. september, 3. oktober, 4. december, r. t. K. 49; Jorga GOR III. 243 sl.

o trušču, ki ga je povzročila lažna vest o sultanovi smrti. Turški vladar se je moral pokazati v javnosti, da pomiri prebivalce Istanbula. Perzijci so dosegli v Aziji še nadaljnje uspehe. Turški vrhovni poveljnik Cikala, sin genovskega poveljnika ladje, je bil nevarno ranjen. Dne 1. julija se je vrnil s tatarske meje Osman paša zmagovit v turško prestolnico. Vendar upor Tatarov še ni bil popolnoma zaduščen, ker je ostal beglerbeg Rumelije s svojo vojsko še tam in sandžakbeg Silistrije mora kreniti tja.⁵¹

Ko so ugrabili senjski uskoki štiri z raznim blagom natovorjene fregate, ki so se vračale iz Benetk, se je obrnila dubrovniška vlada na Jurkovića, naj posreduje pri cesarju, da vrnejo blago, ki je bilo nabavljeno na račun republike in njenih trgovcev.⁵² Zadnje ohranjeno Jurkovićevo poročilo iz časa njegove dejavnosti kot agenta v Dubrovniku je datirano z marcem 1585. Po naročilu dvora je priporočal dubrovniškemu senatu dve zadevi: terjatev nekdanjega istanbulskega poslanika Davida Ungnada na plačilo posojila, ki ga je dal nekemu dubrovniškemu trgovcu in oprostitev Senžanov, ki so jih zaprli v Neaplju na podlagi lažnih podatkov iz Dubrovnika. Med istanbuskimi novicami je sporočil, da je umrl vrhovni poveljnik turške mornarice Uludž Ali (Ochiali)⁵³ in da je prišel na njegovo mesto vezir Mehmed paša, ki se je oženil z vdovo umorjenega velikega vezirja Mehmeda Sokolovića. V tamkajšnjem arzenalu izdelujejo topove, krogle in tudi razno železno orodje. Domnevajo, da pripravlja sultan močno brodovje. To je tem bolj verjetno, ker je turški vladar naročil velikemu vezirju Osmanu in vezirju Ferhadu, naj dosežeta poravnavo s šahom, da se konča perzijska vojna.⁵⁴

Kmalu nato se je poslovil Jurković iz Dubrovnika in stopil v dvorsko službo pri cesarju, nadvojvodu Ernestu in predsedniku dvornega vojnega sveta baronu Davidu Ungnadu. O njegovih številnih službenih potovanjih naj sledi le nekaj primerov. Leta 1586 ali v začetku 1587 je bil Jurković v Neaplju in dosegel, da so spustili po krivici zaprte ljudi iz Senja.⁵⁵ Nadvojvoda Ernest, cesarjev namestnik na Dunaju, ga je poveril s potovanji v Turčijo, ker je bil spreten in je znal več jezikov. Med potjo naj bi opazoval, ugotavljal morebitne vojaške priprave ter po vrnitvi ustno poročal. Konec junija 1587 je došel k budimskemu pašu, da mu izroči uradne dopise. Ravno tedaj so se pripetila proti volji vladarjev na obeh straneh kršenja miru. Razkačeni Jusuf paša je ne oziraje se na Jurkovićevo spremnico v javnem divanu vpričo velikega števila Turkov na sramoten način ravnal z njim ter mu razbil sabljo in bojni kij. Naslednji dan pa se je skušal oprostiti, hvalil Jurkovića kot svojega rojaka (Dalmatinca) in psoval izdajniške Ogre in Nemce.⁵⁶ Konec septembra je bil Jurković na poti v Istanbul zopet v Budimu. Tokrat ga je paša prijazno sprejel in ga dal z ladjo veslačo prepeljati v Beograd. Paša mu je zaupno pravil, da je odšel nadvojvoda Maksimilijan brez dogovora s turškim vladarjem na Poljsko, da bi pridobil to kraljestvo. To ne bo vedlo do dobrega

⁵¹ 1584, 24. in 25. julij, r. t. K. 52; o Cikalu prim. Hammer III. 411, Jorga GOR III. 183 sl., 245.

⁵² 1584, 29. avgust, Radonić II. 2. 467.

⁵³ Prim. Jorga GOR III. 107, 150, 154 sl., 158, 160, 226.

⁵⁴ 1585, 5. marec, HHStAW, *Turcica*, K. 54.

⁵⁵ 1585, 7. julij, r. t. K. 62; 1584, 19. september, Rudolf II. neapeljskemu podkralju v zadevi oprostite ujetih Senžanov, HHStAW, *Neapel*.

⁵⁶ Hammer IV. 148.

sosestva, kajti sultan želi, da postane švedski vojvoda Sigmund poljski kralj. Jurković je prispel 11. oktobra v turško prestolnico, izročil pisma cesarskemu poslaniku dr. Jerneju Pezzenu⁵⁷ in se 23. oktobra zopet odpravil na Dunaj nazaj. Mogel se je prepričati, da je poraz pri Kaniži (Nagykanizsa) močno prizadel Turke.⁵⁸ Žita in krme manjka tudi v Istanbulu in evropskih provincah, ponekod je celo lakota. Pred nekaj meseci so vdrle malteške, florentinske in sicilske galere v Egejsko otočje in dospele do Dardanel ter napravile veliko škodo.⁵⁹

Sprva so nameravali zaupati Jurkoviću tudi izročitev zapadlega »častnega darila« (tributa) za Visoko porto. Potem pa se je nadvojvoda Ernest premislil. Jurković je bil inozemec in je mnoga leta posredoval službeno korespondenco v Dubrovniku, kjer se je seznanil z mnogimi trgovci. Zato pač ni mogel priti v poštev kot cesarski zastopnik za prenašanje daril v Istanbul.⁶⁰ Proti koncu leta 1588 je bil Jurković po naročilu grofa Ferdinanda Nogarola, polkovnika v Györu (Raab), zopet pri budimskem pašu in pripeljal na Dunaj dva nemška plemiča, ki so ju Turki že dolgo zadrževali.⁶¹

Odslej se je posvetil Jurković zopet v večjem obsegu kupčijskim poslom in se naselil na Reki.⁶² Njegove stare zveze z Dubrovnikom in Levanto so mu omogočale, da je še vedno zvedel sproti najvažnejše politične dogodke. Svoje ugotovitve je pričel uporabljati zaradi rastočega zanimanja ljudi kot »pisec novic«. Zbrana poročila je razpošiljal kot »pisane časnike«.⁶³ Primerno bi bilo zasledovati, komu jih je dostavljal. Več let so jih dobivali kranjski stanovski odborniki in deželni glavar. Za to so mu dali denarno nagrado. Izvodi, ki sem jih našel v ljubljanskem stanovskem arhivu, obsegajo naslednje novice: oblast žensk na sultanovem dvoru, spori med vezirji, splošen nered v osmanski državi, brezuspešen vojni pohod Sinan paše v Vlaško, postavitve Hasan paše za vrhovnega poveljnika, ponovni izbruh perzijske vojne, španske galere pod poveljstvom Pedra de Toledo in Pedra de Leyva zavzele in oplenile Patras, izguba trdnjave Ostrogon (Gran, Esztergom) in velika draginja živil v Turčiji.⁶⁴ Bila je to doba turške vojne 1593–1606.⁶⁵ Zanimive so v tem »časniku« navedbe o dajatvi, ki jo je terjal hercegovski sandžakbeg od hišnih zadrug svojega področja: od vsake »hiše« en tolar v denarju, od vsakih 10 »hiš« sedem koz in sedem kozličev, od vsakih sedmih »hiš« pet kostrunov, vsakih 10 »hiš« je moralo dobaviti vojakom 120 funtov masti; vsaka vas, ki je štela 15 hišnih zadrug, je morala dati kravo in tele. Po tri »hiše« so morale poslati enega moža

⁵⁷ A. Loeb1, *Dr. Barthlmä Pezzén, ein österr. Staatsmann unter Rudolf II., Zweiter Jahresbericht der Staatsrealschule im XVI. Bezirke in Wien*, 1907.

⁵⁸ Fessler, Klein IV. 10 sl.

⁵⁹ 1587, 26. september, 5., 22. in 28. oktober, HHStAW, *Turcica*, K. 63; 1587, november, brez navedbe dneva, r. t. K. 64.

⁶⁰ 1587, 20. oktober, r. t. K. 63.

⁶¹ 1589, 12. januar, r. t. K. 69.

⁶² Za ta leta žal niso ohranjene reške mitninske knjige v Vic. A., ASLj, fasc. I/74. Andrej Jurković se omenja 1586/87.

⁶³ Vendar to še ni bil pravi »pisani časopis«, ker ni bil širokemu krogu ljudi dostopen. Gre za nekakšnega »korespondenta« raznih ustanov (uradov), kakor jih najdemo še do 18. stoletja.

⁶⁴ 1595, 21. julij, 3. avgust, 13., 21. in 23. oktober, ASLj, *Stan. A.* fasc. 291.

⁶⁵ A. Loeb1, *Zur Geschichte des Türkenkrieges von 1593–1606, Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichte VI.* Prag 1899.

izmed sebe na vojsko ali plačati devet tolarjev. Vsak knez, ki ni odšel na vojsko, je moral plačati šest tolarjev.⁶⁶

Jurković je dal najboljši dokaz za svojo poročevalsko dejavnost leta 1596. Nadvojvodu Ferdinandu je 13. aprila prvi javil v Gradec (Graz), da je v noči od 6. na 7. april uspelo iztrgati Turkom trdnjavo Klis. Šele osem dni kasneje sta sporočila isto vest podpolkovnik na Hrvatskem in senjski glavar. Jurković je takoj opozoril, da je nujno potrebno poslati pomoč posadki, da bi se mogla uspešno upirati turški premoči. Ker pa tega niso storili, je padla trdnjava 31. maja zopet v roke sovražnikov.⁶⁷

⁶⁶ 1595, 3. avgust, ASLj, *Stan. A.* fasc. 291.

⁶⁷ 1596, 13. in 19. april, 4. in 7. junij, ASLj, *Stan. A.* fasc. 125 b; Klaić V. 411 sl.; Jov. N. Tomić, *Grad Klis u 1596 godini, Posebna izdanja SKA*, 27. Beograd 1908.

IV.

DIPLOMACIJA IN POLITIKA AVSTRIJSKIH HABSBURŽANOV TER NASPROTJE MED FERDINANDOM I. IN KARLOM V.

Turška nevarnost je postajala proti koncu 15. stoletja za avstrijske dežele bolj in bolj občutna. Maksimilijan I. (1486—1519) je sicer trdil, da ima boj proti »nevernikom« za svojo najvažnejšo vladarsko nalogo. V vojni z Benetkami pa je skušal dobiti stik s sultanom in pridobiti Turke za skupno akcijo zoper Benečane. Poslal je leta 1510 furlanskega plemiča Federika Strassoldo k bosenskemur sandžakbegu Ferizu v Sarajevo. Beneška obveščevalna služba je zvedela od Ferizovega tolmača, da je cesar Maksimilijan I. obljubil Turkom beneško posest v Dalmaciji od Ulcinja, Bara in Kotora do Furlanije, ako se mu pridružijo v boju proti Benetkam. Sandžakbeg je sporočil predlog Visoki porti v Odrin, kjer je zanj zvedel tajnik beneškega baila. Tako je prejel dož Leonardo Loredan (1501—1521) od dveh strani obvestilo in mogel ukreniti potrebno, da je bila misija Strassolda, ki je prišel v Odrin, brezuspešna.¹ Tako je omahoval cesar med fantastično zamislijo križarske vojne zoper Turke in nerealnim načrtom zveze z njimi. Benečani pa so se kruto maščevali s tem, da so poslali tolpo požigalcev v avstrijske dežele in finansirali njihovo početje (1516).²

Maksimilijanov dedič je postal njegov vnuk Karel (V.) (1519—1556). V letih 1506—1519 je združil v svojih rokah ogromen imperij (Nizozemsko, Burgundijo, Španijo z ameriškimi kolonijami, Neapelj-Sicilijo) ter bil 1519 izvoljen za rimsko-nemškega cesarja. Da se ubrani cesarjeve hegemonije in zagotovi svoji ogroženi državi neodvisnost, se je francoski kralj Franc I. (1515 do 1547) vztrajno bojeval s Karlom V. in se pri tem povezal z vsemi njegovimi nasprotniki, zlasti z nemškimi knezi in Turki.³

Bratu nadvojvodu Ferdinandu (I.) (1521—1564) je prepustil z wormsko pogodbo (1521) avstrijske dedne dežele, vendar sprva le okrnjeno Kranjsko brez pridruženih primorskih pokrajin. Morda jih je pridržal zase zaradi svoje

¹ H. Gollwitzer, *Zur Geschichte der Diplomatie im Zeitalter Maximilians I., Historisches Jahrbuch* 74. Jg. München 1955, 189 sl., zlasti 197; Jacopo Cavalli, *Commercio e vita privata di Trieste nel 1400*, Trieste 1910, 200. M. S. D. I. 541, 699, 736. Franz Babinger, *Kaiser Maximilians I. »geheime Praktiken« mit den Osmanen (1510/11)*, *Südost-Forschungen* XV (1956) 201 sl., in v »*Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante* I., München 1962, 270 sl.

² M. Mayr, *Venetianische Brandstiftungen in Österreich im Jahre 1516*, *MIÖGF* XIV (1893) 656—660; K. Schalk, *Una fonte tedesca di Marino Sanuto*, *Nuovo Archivio Veneto*, N. S. 19 (1910) 406—421; K. Helleiner, *Brandstiftung als Kriegsmittel*, *Archiv für Kulturgeschichte* 20 (1930) 326—349.

³ 1521—1526, mir v Madridu; 1527—1529, mir v Cambrai 1529; 1536—1538, premirje v Nici 1538; 1542—1544, mir v Crépy-ju.

značilne presoje pomena Sredozemlja in njegovih morij. Šele naslednje leto je prevzel Ferdinand celotno Kranjsko, s tem pa tudi v Maksimilijanove čase segajoči, še nerešeni spor z Benetkami (premirje iz leta 1516). Zaradi pogoste in dolgotrajne odsotnosti je določil Karel brata za svojega namestnika v Nemčiji, kjer je pa Ferdinand čutil, da uživa malo ugleda.⁴ Na bolje je šlo šele, ko je bil leta 1530 izvoljen za rimskega kralja. Cesar je tudi želel, da ga brat podpre pri uresničevanju ideje političnega in cerkvenega edinstva v krščanskem svetu, nekakšne univerzalne monarhije po vzoru nekdanjega »Imperium Romanum«.⁵

Ko je Ferdinand nastopil vladno v avstrijskih deželah, se je znašel v težkem položaju. Prevzeti je moral ogromne dolgove svojega deda Maksimilijana I. Poleg tega so bili najizdatnejši deželno knežji finančni viri že zdavnaj zastavljeni velikim južnonemškim kapitalistom. V sosednjih ogrsko-hrvatskih deželah so vladale žalostne, naravnost obupne razmere. Turki so stalno napadali in pustošili. Zato so bili Ferdinandovi poslaniki na dvoru ogrskega kralja Ludovika II. dolžni poročati o turški nevarnosti. S sodelovanjem ljubljanskega škofa Krištofa Ravbarja (Rauberja)⁶ je tudi sam najel vrsto tajnih obveščevalcev.⁷ Ker se je pa čutil preslabega, da bi mogel kljubovati Turkom, se je večkrat obrnil do brata Karla, ki je bil tedaj zapleten v vojno s Francozi (1521—1526), mu nujno svetoval, naj sklene mir in pomaga. Posebno zaupljivo je pisal teti nadvojvodinji Margareti, nizozemski namestnici, in jo prosil, naj posreduje zanj pri cesarju, ki je preživel pri njej svojo mladost.⁸

Karel V. pa je odbil prošnjo za pomoč v korist Ogrske zaradi vojne s francoskim kraljem. Izgovarjal se je, da je najprej potrebno ustvariti mir v krščanskem svetu, da bi se potem vse sile obrnile zoper Turke ter jih ne le zavrnilo, marveč tudi premagale.⁹ Drugič je spet trdil, da ni mogoče preiskrbeti pomoči ogrskemu kralju brez posredovanja papeža in odposlancev vseh krščanskih držav.¹⁰ Ko je Klemen VII. opozoril v začetku leta 1526 na grozečo turško nevarnost za Ogrsko, je Karel V. dvomil o kakšni neposredni nevarnosti pred Turki.¹¹ Po sklenjenem madridskem miru (1526) se je Ferdinand nadejal, da pride do zedinjenja krščanskega sveta. Cesar bi mogel preprečiti izgubo ogrskega kraljestva in propad Ferdinandovih dežel s tem, da bi takoj vdrl s primerno armado v turške dežele in tako odvrnil sultana od teh krajev ali pa poskrbel za potrebni denar, da najamejo 15—18 000 mož pehote in primerno število nemške konjenice v pomoč ogrskemu kralju.¹²

⁴ W. Bauer I. 148 (1524, 15. junij).

⁵ Problematiko dobro prikazuje H.-J. König, *Monarchia mundi und res publica christiana. Die Bedeutung des mittelalterlichen Imperium Romanum für die politische Ideenwelt Karls V. und seiner Zeit, dargestellt an ausgewählten Beispielen*, disertacija Hamburg 1969; K. Brandi, *Kaiser Karl V. Werden und Schicksal einer Persönlichkeit*, Bd. 1. München, 7. Aufl. 1964; P. Rasso, *Die Kaiseridee Karls V., dargestellt an der Politik der Jahre 1528—1540*, Berlin 1932.

⁶ Prim. SBL III. 37—39.

⁷ W. Bauer, R. Lacroix, II. 1., 24, 72, 78/79.

⁸ W. Bauer, I. 21, 30, 35 sl., 55, 108, 150, 142, 256, 283, 296 (1522, nov., 5. nov., 1523, 27. jan., 12. maj, 1524, 15. april, 12. maj, 10. junij, 1. nov., 1525., 2. april, 4. maj).

⁹ W. Bauer I. 96 (1524, 16. jan.).

¹⁰ W. Bauer I. 341 (1525, 31. oktober).

¹¹ W. Bauer I. 376 (1526, 30. marca).

¹² W. Bauer I. 384 (1526, 30. april).

Ponovno je Ferdinand, ki se je udeležil državnega zbora v Speyerju, opozoril teto Margareto, da bodo padle ogrske dežele v roke Turkom, ako ne pridejo krščanski knezi kralju na pomoč. To naj sporoči nadvojvodinja po najhitrejši poti cesarju v Španijo.¹³ Karel pa je odvrnil, da mu zaradi položaja v Franciji, Italiji, Angliji in celotnem krščanskem svetu ni mogoče pomagati proti Turkom,¹⁴ nasprotno je ob času odločilne bitke pri Mohaču zahteval, naj mu brat da na razpolago pomožne čete za Italijo.¹⁵ Ferdinand se je tedaj res zanimal za italijansko politiko, ne le, da ugotovi željam svojega brata, marveč predvsem, da pridobi zase kakšno kneževino, kajti njegova oblast je bila v primeri z bratovimi dediščinami zelo neznatna.

Podobno sta se Ferdinand in Karel razhajala v politiki do beneške republike. Cesar je imel za potrebno poravnati se z Benečani in jih ločiti od zveze s francoskim kraljem. Ferdinand ga je prosil, naj varuje pri pogajanjih z Benečani njegove interese.¹⁶ Karel se pa ni oziral na avstrijsko stališče glede meja in je Ferdinand zaradi tega utrpel močne izgube. Čeprav je bila pogodba z Benetkami zelo neugodna,¹⁷ je moral zaradi svoje neboljnosti privoliti v sklenjeni mir.¹⁸ Karel je zatrjeval, da je bilo nujno potrebno poravnati se.¹⁹ Kljub temu se Benečani niso nehali oboroževati in ščuvati Turke, naj vpadejo v Ferdinandove dežele.²⁰ Istočasno so obveščevalci poročali o francoskih spletkah na Češkem, Ogrskem, Hrvaškem in v nemški državi.²¹

Ko pa je ogrski kralj Ludvik II. podlegel v bitki pri Mohaču (29. avgusta 1526), je Ferdinand uveljavil svoje pravice do češko-ogrskih dežel na podlagi dednih pogodb z Jagelonci. Na Češkem je dosegel priznanje proti volji bavorskih vojvod, ki so se tudi potegovali za češko krono in se nato iz užaljenosti povezali z nasprotniki Habsburžanov.²² Drugače pa je bilo na Ogrskem. Že kot Nemec ni mogel uživati simpatij posebno pri ogrskem srednjem in nižjem plemstvu. Tu je narodna stranka dvignila na prestol erdeljskega vojvodo Ivana Zápoljo (1526—1540).²³ Odslej so Ferdinandovo zanimanje skoraj docela prevzele zadeve čeških in ogrskih dežel. Kljub temu je želel izkoristiti vsako priložnost, da pridobi tudi v Italiji kakšno posest, toda Karel V. mu ni hotel ustreči.^{23a} Tudi presoja položaja v Evropi in pomena turške nevarnosti z Vzhoda je postajala pri obeh bratih bolj in bolj raz-

¹³ W. Bauer I. 430/431, 433, 435 (1526, 10., 15., 21. avgust).

¹⁴ Gévay I., str. 25, Lanz I. 224, W. Bauer, I. 408, 419.

¹⁵ Bucholtz, 3., 40 sl.; G. E. Rothenberg, *The Military Border in Croatia 1521—1747, Illinois studies in the social sciences*, vol. 48, Urbana 1960, 19.

¹⁶ W. Bauer I. 15 sl., 68, 70 (1522, 2. sept., 1523, 20. junij).

¹⁷ W. Bauer I. 149 (1524, 13. junij).

¹⁸ W. Bauer I. 89 (1523, 13. dec.).

¹⁹ W. Bauer I. 312, 325 (1525, 20.—31. jul., 1. sept.).

²⁰ W. Bauer I. 318, 350 sl. (1525, 24. avg., 4. dec.).

²¹ W. Bauer I. 177, 253, 272, 283 (1524, 13. junij, 1525, 6. februar, 12. marec, 2. april).

²² W. Bauer I. 485., W. Bauer, R. Lacroix II. 1., 47; Bucholtz 4., 167, 169.

²³ W. Bauer I. 493.

^{23a} K. Hafner, *n. d. Zeitschrift d. hist. V. f. Steiermark* XXIII. 95 sl., XXIV. 55 in op. 2.

lična.²⁴ Cesar je ostal pri svojem nazoru, da gre pri obrambi pred Turki za zadevo celokupnega krščanstva, za splošne koristi krščanskega Zahoda in Cerkev. Toda krščanski svet ni več predstavljal sklenjene enote. Francoski kralj je vsak odpor proti cesarjevi oblasti in veljavi, ki je prihajal od nemških protestantskih knezov, italijanskih dežel ali Turkov, rade volje podprl; zato so se vrstile vojne s Karlom V. Cesarju ni nikdar uspelo zbrati sile krščanskih knezov za skupno akcijo proti Turkom. Tudi je presojal vprašanje boja zoper Turke vse preveč s stališča vladarja španskih dednih dežel, katerim je grozila neposredna nevarnost bolj od morske strani, od sultanovega ladjevja in korzarjev severne Afrike, ki so pogosto sodelovali. Zato je bila zanj pridobitev admirala Andrea Dorie izrednega pomena.

Ferdinanda je morala mohaška katastrofa močno zmeti, saj je bil brez primernih finančnih sredstev in pomoči proti veliki turški sili. Pisal je Margareti, naj sedaj pomaga in posreduje pri cesarju, da bo sklenil mir s skupnimi sovražniki ter uporabil vse svoje sile zoper sultana.²⁵ Bratu Karlu pa je svetoval, naj spričo turške nevarnosti čimbolj ugodi francoskemu kralju.²⁶ Zápolja se prizadeva za ogrsko krono. Ob nadaljnjem prodiranju Turkov utegne zadeti njega enaka usoda kakor Ludovika II.; zato je prosil za nasvet in pomoč. Tri mesece je trajalo, da je dospela vest o mohaški katastrofi na cesarjev dvor v Španijo. Medtem je Karel V. še enkrat pozval brata, naj mu pošlje čete v Italijo. To je Ferdinand z velikimi žrtvami tudi storil.²⁷ Osmanska vojska je sicer odšla z Ogrskega, po zatrevanju obveščevalcev pa namerava spomladi zopet priti.²⁸ Karel pa ni poslal pomoči, marveč je odvrnil, da nima niti enega dukata več. Zato je Ferdinandu priporočil, naj skuša doseči s Turki premirje ali podoben dogovor, ki bi mu nudil možnost, da vztraja, dokler mu ne bo mogoče pomagati. Nikakor naj se ne spušča v dolgotrajno vojno s Turki, marveč naj se le brani.²⁹ Spomladi 1527 je spet svetoval bratu, naj se poravna z Zápoljo in se ne loti nevarnih bojnih akcij na Ogrskem.³⁰ Ferdinand pa je še vedno upal na mir s Francem I. Po njegovem mnenju bi bilo to edino sredstvo, da bi se spustili vladarji krščanskega sveta v boj s Turki. Ker si je bil svest, da je vse odvisno od brata, obljublja, da mu bo vedno poslušen kakor sin očetu. Ko bo pa njegova oblast na Češkem in Ogrskem trdna, bo rad prišel v Italijo pomagat. Zato je lepo prosil brata izdatne pomoči, da ne bi nastala nepopravljiva škoda. Nemški državni zbor je leta 1526 sicer odobril neznatno pomoč proti Turkom, toda še ta je dotekala zaradi verske razdvojenosti zelo počasi.³¹ Karel je pa še vedno svaril Ferdinanda, naj se ne spušča v nezanesljivo, nevarno podjetje; raje naj sklene z Zápoljo

²⁴ O tem vprašanju najbolje H. Hantsch, *Le problème de la lutte contre l'invasion turque dans l'idée politique générale de Charles-Quint (Charles Quint et son Temps, Actes de Colloque international, Paris 30. sept.—3. octobre 1958)*, Paris 1959, 51—60, in isti, *Zum ungarisch-türkischen Problem in der allgemeinen Politik Karls V. (Festschrift Karl Eder)*, Innsbruck 1959, 57—69.

²⁵ W. Bauer I. 450 sl. (1526, 18. sept.); MHH I/1, 42 sl.

²⁶ Bucholtz 3., 44—46; W. Bauer I. 456 (1526, 23. sept.).

²⁷ Bucholtz 3., 45 op., 46/47.

²⁸ W. Bauer I. 482 (1526, 28. okt.).

²⁹ Bucholtz 3., 48, 189—190; Lanz I. 224; Gévy 1., str. 25; W. Bauer I. 486, 496 (1526, 29./30. nov.).

³⁰ Gévy 1., str. 48 sl.; W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 27 (1527, 6. marca).

³¹ Gévy 1., str. 51—53; Bucholtz 3., 188 sl.; W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 31/32 (1527, 13., 14. marca).

zlepa dogovor, saj je res nevarnost, da se ta poveže s Turki. Ker so menda tudi španski stanovi odobrili nezadostna sredstva za bojevanje, je Karel V. ponovno svetoval bratu, naj ne začneja nobene lahkomišelné vojne, marveč se raje poravna z Zápoljo, naj stane, kar hoče.³² Kljub temu je prosil Ferdinand Karla, naj misli na mir s francoskim kraljem, da bi se Turkom ne le ustavljali, marveč jih tudi s sodelovanjem francoskega in angleškega kralja v boju premagali. Po posredovanju poljskega kralja se je Ferdinand pričel pogajati z Zápoljo, potem pa se je odločil, da z vojaško silo zasede celo Ogrsko.³³ Ko je nato dosegel nekaj uspeha na Ogrskem, mu je brat zopet svetoval, naj sklène mir za daljšo dobo. Čimprej naj konča ogrski pohod in mu pride pomagat v Italijo.³⁴ Isti nasvet je ponovil, ker francoski kralj noče miru in je poslal Rincona, da spletkari proti cesarju v Nemčiji in na Ogrskem. Zato ne more pomagati. Kljub srečnemu poteku vojaškega pohoda naj bi se Ferdinand na Ogrskem mirno poravnal, da bi mogel kreniti proti Benečanom, ki delajo škodo na meji.³⁵ Čeprav so vojaški uspehi razveseljivi, je vendar vsaka vojna podvržena naključju. Zato bi bilo bolje, ako sklène miren dogovor za daljšo dobo. Drži naj le one postojanke, ki jih more braniti, kajti prave in dolgotrajne vojne ne bi mogel prenesti. Poleg tega je položaj v Italiji nevaren. Potrebne so hitre okrepitve čet, zato naj dokonča vojno na Ogrskem in pride v Italijo. Ferdinand mu je odvrnil, da ne more oditi v Italijo, ker bi sicer na Ogrskem vse izgubil. Z Zápoljo ne more skleniti dogovora, ker spletkari v Turčiji, Benetkah in drugod, da dobi pomoč. Obveščevalci mu zagotavljajo, da bo prišel sultan na Zápoljevo prigovarjanje sam na Ogrsko.³⁶ Še večkrat je cesar sporočil Ferdinandu, da mu je nujno potrebna pomoč v Italiji in proti Franciji. Zato naj sklène mir z Zápoljo in Turki ter napove vojno Franciji. Isto izjavo naj da tudi rimsko-nemška država. Ferdinand je zatrjeval, da takšna vojna napoved niti ni potrebna, ker je obče znano, da sta Karel in Ferdinand eno. Tudi se je nemški državni zbor že razšel. Cesar pa je vztrajal pri svoji zahtevi, naj Ferdinand in nemški državni zbor pošljeta uradnega glasnika francoskemu kralju. Tudi naj prevzame Ferdinand poveljstvo armade, ki naj prodira v Francijo.³⁷ Ferdinand mu je odgovoril, da ne more ničesar ukreniti proti Franciji, daš so njegove čete pregnale Zápoljo, ki se pa ne neha prizadevati, da bi se vrnil na Ogrsko. Zápoljevi pristaši hodijo po deželi in pridobivajo ljudi zanj. Ogri očitajo Ferdinandu, da ni izpolnil ob volitvi dane obljube in ni osvojil cele Ogrske, nasprotno še izgubil nadaljnje dele npr. Jajce. Hieronim Łaski je poslal okrožnico vsem mestom in krajem. Zato so se začeli pristaši Zápolje zbirati in oboroževati. Zápolja pa se je povezal s sultanom in postal njegov vazal.³⁸

³² Bucholtz 3., 191/2; W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 27/28 (1527, 6. marca).

³³ Bucholtz 3., 195—196; W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 82.

³⁴ W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 98, 119, 176 sl., 295 (1527, 31. jul., 8. sept., 1528, 31. jan., 8. okt.), Bucholtz 3., 192.

³⁵ W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 109 (1527, 21. avg.).

³⁶ W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 119, 148, 152 sl. (1527, 8. sept., 21. nov., 23. nov.), Bucholtz 3., 111 sl., 192/193; Gévay 1., str. 120.

³⁷ W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 176 sl., 181, 188 sl. (1528, 31. jan., 7. febr.).

³⁸ W. Bauer, R. Lacroix II. 1. 224 sl., 244 sl., 258 sl., 278 sl., 293 sl., 295, 351 sl. (1528, 29. maja, 7. junija, 7. julij, 23. avgust, 24. sept., 8. okt., 8. dec.).

Karel je torej podcenjeval veliki pomen osmanskega navala iz jugovzhoda. Ciljem njegove politike je takrat bolj ustrezalo, da odvrne Ferdinanda od vojnih zapletljajev z Zápoljo in Turki, da bi mogel bratove čete po potrebi uporabiti v Italiji in Franciji, kjer naj bi po njegovem mnenju padla odločitev v borbi za premoč med Habsburžani in Francem I. ter njegovimi zavezniki.³⁹

Karel V. je v dopisovanju z bratom uporabljal lepe besede in Ferdinand ga je skušal ubogati, vendar brez uspeha. Od cesarja ni mogel pričakovati dejanske pomoči. Zato je Ferdinand z vso vnemo iskal sredstev drugod. Vprašanje »pomoči proti Turkom« je bilo skoraj vedno na dnevnem redu nemških državnih zborov in posameznih deželnih zborov avstrijskih in čeških dežel. Spomladi 1529 je sicer odobril državni zbor v Speyerju »pomoč proti Turkom«, toda upanje, da bi sklep izvajali, je bilo slabo. Protestantski knezi, ki se niso čutili v toliki meri ogroženi od Turkov, so skušali Ferdinandovo stisko dobro izkoristiti.⁴⁰

Nevarnost za avstrijske dedne dežele pa je rastla od leta do leta, dokler niso Ferdinandovi obveščevalci točno sporočili, kdaj je krenil Sulejman iz Istanbula na pohod.⁴¹ Šele junija 1529 se je pričel Karel zanimati za prodiranje Turkov. Od tedaj je Ferdinand pošiljal poročila obveščevalcev cesarju in nizozemski namestnici.⁴² Hkrati je ob sporočilu, da namerava sultan prezimiti v Avstriji, pisal, da mu je brat edino upanje.⁴³ Na poti proti Dunaju Turki niso naleteli na organiziran odpor; torej niso bile sultanove obljube in ponudbe Ogrom brez učinka. Ko je bil sklenjen mir v Cambraiu (4. avgusta 1529),⁴⁴ je Ferdinand spet upal na cesarjevo pomoč in predlagal, naj pošlje svoje brodogve v Italijo proti Valoni. V tem primeru sultan ne bo več dalje prodiral. Proti Benečanom pa bi morali nadaljevati vojno, ker so glavni povzročitelji turškega napada.⁴⁵ Karel V. pa tudi sedaj ni bil voljan prepustiti bratu del svojih čet zaradi zapletljajev v Italiji, kjer Benetke niso hotele odstopiti od zveze s Turki. Svetoval je bratu, naj se brani, kakor pač more. Raje naj pretrpi ozemeljske izgube, celo v avstrijskih dednih deželah, kot bi tvegala bojno obračunavanje s Turki.⁴⁶

Le vztrajnost branilcev je rešila Dunaj. Ko je sredi oktobra Sulejman proti vsemu pričakovanju odšel brez uspeha, Benečani niso mogli najti dovolj izrazov veselja, da je bila odvrnjena velika nevarnost za krščanstvo in so kmalu nato sklenili mir s Karlom V.⁴⁷ Z odhodom Turkov se je položaj docela spremenil. Morda bi mogli že takrat dokončno zlomiti Zápoljev odpor, kajti vsi so ga zapuščali zaradi groznih posledic turškega pohoda, ko so iz ogrskih pokrajin odpeljali ogromno število ljudi. Ferdinand je želel zavzeti utrjene kraje ob Donavi do Budima. Za vojaško akcijo pa je bil potreben denar;

³⁹ R. Gooß, *Die Siebenbürger Sachsen in der Planung deutscher Südostpolitik*, Wien 1940, 318.

⁴⁰ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 399—400 (1529, 24. april).

⁴¹ Npr. tudi W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 417 sl. (1529, 30. maja).

⁴² W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 441 (1529, 22. junij).

⁴³ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 465 sl. (1529, 12. avg.).

⁴⁴ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 472 sl. (1529, 18. avg.).

⁴⁵ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 477 (1529, 18. avg.), M. S. D. LI. 431/432.

⁴⁶ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 495 sl. (1529, 18. sept.), Bucholtz 3, 260 sl., R. Gooß, n. d. 160 sl.

⁴⁷ H. Kretschmayer, *Ludovico Gritti* 18—19.

zanj je prosil Karla, ki pa mu je odvrnil, da ga nima.⁴⁸ Zaradi tega je pohod proti Budimu zastal. Dobršen del najemniških čet se je razkropil, nekaj jih je pa prešlo k Zápolju.⁴⁹ Karel V. je svetoval bratu, naj skuša skleniti mir z Zápoljo in premirje s Turki, kajti mir s francoskim kraljem ni zanesljiv. Tajno naj piše sultanu in ga skuša pridobiti za mirne odnošaje.⁵⁰

Prisiljen po razmerah je moral Ferdinand docela prilagoditi svojo orientarno politiko bratovim željam. Pogajati se za premirje s sultanom pa je bilo mogoče šele, ko bi dospela spremnica za potovanje odposlancev iz Istanbula. Vprašal je tudi za nasvet, kako naj ravna, ako bi sultan stavil pogoj, da ne bi smel podpreti drugih vladarjev proti Turkom.⁵¹ Če turški vladar zaenkrat sam ne bi napadel, pa utegne poslati številne čete, ki bi pustošile ogrske in avstrijske dežele, kajti preko 80 milj dolge meje ne more uspešno zavarovati brez tuje pomoči. Ferdinandova prizadevanja doseči s Turki premirje, pa so ostala brezuspešna; enako je propadel njegov poskus zavzeti Budim.⁵²

Za pomlad 1532 je bil napovedan nov turški napad pod osebnim sultanovim vodstvom. Zato je prosil Ferdinand za pomoč papeža, krščanske kneze in francoskega kralja. Karel V. pa je ostal neizprosni pri svojem stališču in odklonil leta 1531 ofenzivo proti Turkom, ki jo je predlagal papež.⁵³ Ko so pa obveščevalci sporočili, da pripravlja Sulejman drugi pohod proti Dunaju, niso več dvomili o dejanski turški nevarnosti in dali cesarju znatna denarna in vojaška sredstva na razpolago. V dunajski ravnini se je zbrala krščanska bojna sila, nekakšna mednarodna evropska vojska, s katero bi mogli takrat zavzeti celo Ogrsko z Beogradom vred.⁵⁴ H. Hantsch je pojasnil, zakaj je končal velikopotezno organizirani pohod tako klavarno.⁵⁵ Sulejmana so pričakovali v dunajski ravnini, njega pa ni bilo; obstal je z armado pred Kisekom (Köszégom), ki se je junaško branil. Sultan in veliki vezir Ibrahim paša sta pravilno sodila, da je upanje na uspeh v boju s tako oboroženim nasprotnikom neznatno. Zato so se Turki začeli umikati. Stanovski odposlanci Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske so se oglasili pri Karlu V. in v njihovem imenu je ljubljanski škof Krištof Ravbar prosil cesarja, naj krene na vojaški pohod proti Turkom ter zaščiti omenjene dežele, ki trpe skoraj vsako leto zaradi turških vpadov. Obljubili so, da bodo vzdrževali štiri mesece 6000 mož. Vse potrebno naj poskrbi Karel V., preden odpotuje. Hladni in vase zaprti cesar jim je odgovoril z lepimi besedami, naslednji dan pa je že odpotoval preko Gornje Italije in Genove v Španijo nazaj.⁵⁶ Vendar je napačno mnenje, da se Karel V. in Sulejman nista upala pomeriti v veliki

⁴⁸ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 523 sl., 532 sl., 536 sl., 539 sl. (1529, 19., 24., 26. oktober, 12., 19. nov., 9. dec.).

⁴⁹ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 564 sl. (1530, 13. jan.), MHH I/1. 75 sl., Gévay 4., str. 61 sl., Bucholtz 3., 430–437, 452, 4., 58–60.

⁵⁰ W. Bauer, R. Lacroix II. 2. 549 sl. (1530, 11. jan.), Lanz I. 360 sl.

⁵¹ Bucholtz 4., 59; Lanz I. 424 sl. (1531, 27. marec).

⁵² Bucholtz 4., 69 sl.; M. S. D. LIV. 335 (1531, 12. marec).

⁵³ NB I/1, 1. Ergänzungsband 216 op. 11.

⁵⁴ Bucholtz 4., 118–119 (1532, 31. okt.), Lanz II. 19.

⁵⁵ H. Hantsch, *Festschrift Karl Eder* 57–69.

⁵⁶ M. S. D. LVII. 57, 123 sl., 213 sl., 219, 249; MHH I/2, 74 sl., I/25, 249, 254 sl.; Lanz II. 19, isti, *Staatspapiere zur Geschichte des K. Karl V.*, *Bibliothek des literarischen Vereins Stuttgart* XI (1845) 299 sl.; R. Goob, n. d. 200 sl.

odločilni bitki.⁵⁷ Dobro poučeni beneški poslanik na cesarskem dvoru je trdil, da Karel sploh ni hotel prevzeti akcije zoper Ogrsko in se ni želel vmešavati v spor z Zápoljo.⁵⁸ Le vojno zoper Turke je imel za častno in primerno svojemu dostojanstvu, ne pa boja proti Zápolju. To naj bi bila stvar Ferdinanda I. Ker pa so bile čete najete za vojno s Turki, jim je bilo prepuščeno na voljo, da se same odločijo, ali se stavijo Ferdinandu na razpolago. Vojaki pa so dvomili o njegovi sposobnosti plačevati mezdo in so zavidali Špancem in Italijanom, ki so v cesarjevem spremstvu odhajali v Italijo. Karlu V. takrat ni manjkalo sredstev za vojni pohod, ker so španske galere prinesle 400 000 skudov in ta denar zopet prepeljale nazaj v Španijo. Tako je bila po Karlovi krivdi zamujena najlepša priložnost pridobiti ogrsko kraljestvo. S svojim nenadnim odhodom in odvzemom znatnega dela armade je dal povod za razkroj vojske. Ponovno ni spoznal tesne zveze med dogodki na Ogrskem in celotnim turškim problemom. Po tem pohodu in cesarjevi vrnitvi v Španijo je ostal Ferdinand osamljen in sam sebi prepuščen na Dunaju. Svoji sestri, kraljici-vdovi Mariji, ki je po smrti tete Margarete (1530) postala namestnica na Nizozemskem, je priznal, da celo življenje ne bo pozabil te lepe, a zamujene priložnosti.⁵⁹

Ferdinand ni imel sredstev in je moral spet misliti, kako doseže mir ali premirje z nasprotniki. Pohod na Ogrsko je postal nemogoč. Karel mu je svetoval, naj se mirno poravnava s sultanom in po posredovanju poljskega kralja tudi sporazume z Zápoljo. Le v skrajni sili naj se izpostavlja nevarnosti vojne. V danih razmerah se je Ferdinand odločil tudi občutno žrtvovati svoj ugled, da le doseže mir s sultanom. Na željo Karla V. se je lotil leta 1533 pogajanj z Zápoljo; ta so bila večkrat prekinjena, 1536 zopet krepkeje obnovljena, pa so kmalu ponovno zastala. Karel je zopet opomnil brata, naj ne bi napadel Zápolje. Cesarjevo stališče je bilo zaradi slabega finančnega položaja vedno merodajno za Ferdinanda in se mu je moral podrediti.⁶⁰ Cesarski odposlanec, bivši lundski nadškof Ivan Weeze, ki je vodil pogajanja z Zápoljo, je obvestil Karla V., da potrebuje Ferdinand I. nasveta in denarja za obrambo pred Turki. Njegovi tajni svetovalci ga obvladujejo, varajo in izkoriščajo njegovo dobroto. Cesarja tako sovražijo, da bi v primeru vojne s francoskim kraljem vplivali na Ferdinanda, da ne bi prišel bratu na pomoč.⁶¹

Francoski kralj je še naprej rovaril v Nemčiji. Z njegovo denarno podporo je zavzel hessenski deželni grof Filip Württemberško in jo izročil zakonitemu vladarju Ulriku nazaj. Ferdinand I. je moral to potrditi v Kaadenski pogodbi (1534). Po sijajni zmagi v Afriki (1535) so pričakovali, da bo cesar poravnal ogrski spor. V ta namen sta Ferdinand I. in Zápolja poslala pooblaščenca, toda poskus se je izjalovil.⁶² Papeževemu nunciju Moroneu se je zdelo, da morda polaga Ferdinand le preveliko pozornost na Ogrsko. Toda Ferdinand se je z velikimi žrtvami boril in ni odnehal od svoje zahteve, da mora

⁵⁷ M. de Ferdinandy, *Karl und sein Bild bei Sandoval, Archiv für Kulturgeschichte* 50 (1968) 75.

⁵⁸ Bucholtz 4., 114—116 (1532, 2. okt.).

⁵⁹ Bucholtz 4., 116—118 (1532, 21. okt.); Géva y 6., str. 53, NB I/1, 39.

⁶⁰ R. Gooß, n. d. 201, 204, 279.

⁶¹ Lanz II. 146 sl.

⁶² NB I/1, 63, 73 sl.

biti Ogrska združena z Avstrijo.⁶³ Po neuspešnem pohodu v južno Francijo med tretjo vojno s Francem I. (1536—1538) je Karel V. sporočil Ferdinandu, da je vojskovanje izčrpalo vsa njegova sredstva. Žalostni Kacijanerjev poraz pri Gorjanu (1537) je tudi Ferdinandov ugled nevarno spodkopal. Zato je bil odločen ob najmanjši pripravljenosti nasprotnikov skleniti mir.⁶⁴

Pogajanja z Ivanom Zápoljo so privedla do tajne mirovne pogodbe v Velikem Varadinu (1538), ki je precej upoštevala Ferdinandove zahteve. Zápolja pa je ni upal objaviti. Ko je umrl leta 1540, je moralo priti do novih zapletljajev. Ogrri so se nadejali pomoči le še od cesarja in so poslali v sporazumu s Ferdinandom I. maja 1540 kot svoje zastopnike Tomaža Nadásdyja, Franca Batthyánija in kaloškega nadškofa Franca Frankopana h Karlu V. Pristrčno so ga prosili vojaške pomoči; ta pa jih je zavrnil s trdimi, skoraj žaljivimi besedami.⁶⁵ Ponovno se je izjalovil Ferdinandov poskus zavzeti Budim, ki sta ga branila Peter Petrovič in Jurij Utješenić-Martinuzzi za kraljico-vdovo Izabelo in njenega sina Ivana Sigmunda Zápoljo. Zdaj je posegel sultan Sulejman, zasedel Budim in združil srednji del Ogrske na obeh straneh Donave kot pašaluk z državo Osmanov. Izabeli in njenemu sinu pa je pustil le Erdeljsko z ozemljem onstran Tise kot tributarno kneževino. Izgube Budima ni bilo več mogoče poravnati. Vojaške akcije, ki so terjale mnogo žrtev, niso mogle priboriti uspeha.

Konec leta 1541 se je nesrečno končala Karlova pomorska odprava pred Alžirem. Odslej je manjkalo cesarju potrebne odločnosti za kakršnokoli vojno zoper Turke. Obljubljal je sicer še, da krene na Ogrsko, toda ni prišel.

Umor dveh francoskih diplomatskih agentov (Rincona in Fregosa) je dal Francu I. povod za četrto vojno proti Karlu V. (1542—1544), ki jo je zaključil mir v Crépyju (1544). Kljub temu cesar ni tvegala kakšne akcije proti Turkom. Nasprotno se je pričel ukvarjati z mislijo, da sklene s Turki premirje ali mir. Francoski kralj, ki je bil v tesni zvezi s Turki, se je takoj izjavil pripravljenega, da posreduje v Istanbulu. Zato sta potovala cesarski in francoski poslanik skupaj iz Benetk preko Dubrovnika k Visoki porti. Vendar je še vedno obstajalo staro nezaupanje med vladarjema, kajti Karel V. je dal svojemu poslaniku Veltwycku poleg očitnega navodila še tajno instrukcijo.⁶⁶ Vest o cesarjevem načrtu, da sklene s Turki mir, je strahotno učinkovala na Ogrskem. S tem je bilo vsako upanje izgubljeno in cesarja so imeli za lažnika.⁶⁷

Ko je zvedel Ferdinand I., da pripravljajo Turki v zvezi z Vlahi in Moldaviji napad na Erdeljsko, se zaradi premirja s Turki (1547) brez podpore cesarja in rimsko-nemške države ni upal poslati vojsko na Erdeljsko. Jeseni 1550 je izjavil Karlu V., da brez pomoči Nemčije ne bo mogel trajno braniti Ogrske. Cesar pa je želel vojaško in finančno pomoč države zagotoviti za svoje namene. Razburjen je očital bratu, da hoče imeti vse za sebe. Dejal je, da more biti le eden izmed njiju cesar. Ako bi se pa Ferdinand potegoval na državnem zboru za pomoč proti Turkom, bo znal preprečiti, da bi bil

⁶³ NB I/2, 23.

⁶⁴ R. Gooß, n. d. 280.

⁶⁵ HHStAW, U. A. fasc. 45 (1541, 8. junij).

⁶⁶ H. Hantsch, n. d. 67 sl.

⁶⁷ MHH I/2, 97, 109 sl., I/16, 108.

predlog sprejet.⁶⁸ Ta razdor med bratoma je imel tedaj globlje korenine v vprašanju nasledstva v rimsko-nemški državi. Karel V. je želel preskrbeti cesarsko dostojanstvo sinu Filipu (II.), Ferdinand I. pa sinu Maksimilijanu (II.). Pri tem je mogel računati na podporo nemških knezov, ki so se po cesarjevi zmagi v schmalkaldenski vojni (1546–1547) bali njegove premoči. Ob zaroti nemških knezov, ki se je oblikovala proti Karlu pod vodstvom njegovega nekdanjega zaveznika kneza Moritza Saškega, je stal Ferdinand I. v ozadju. Doslej še ni pojasnjeno, ali je bil Ferdinand že tedaj tajno dogovorjen z Moritzom; spomladi leta 1552 je Moritz nenadoma nastopil proti Karlu V., ki se je komaj rešil v Beljak. Ožje sta sodelovala Ferdinand I. in Moritz malo pred Passausko pogodbo (1552), kjer so brez cesarjevih pooblaščenecv sklenili premirje. Nujno mu je moral slediti augsburški verski mir (25. septembra 1555), ki je dal nemškim protestantom versko svobodo.⁶⁹

Leta 1551 je kazalo, da bo Ferdinand pridobil Erdeljsko. Izabela je bila pripravljena odpovedati se.⁷⁰ Toda istočasno s Ferdinandovimi četami so prišli v deželo tudi Turki, ki so zavzeli Temešvar. Tuji Ferdinandovi vojaki so povzročali hude izgrede. Ko so vojaki generala Castalda umorili državnika Jurija Utješenića-Martinuzzića, je nastopil preobrat. Na Erdeljskem so priznali Ivana Sigmunda Zápoljo za vladarja, dežela je prešla zopet pod sultanovo nadoblast. Zaradi kratkotrajne avstrijske oblasti na Erdeljskem (1551 do 1556) so se paše v Istanbulu nekako norčevali iz »ubogega Ferdinanda«, ki nima denarja ne zaveznikov in ne svetovalcev, pa bi šel rad na vojsko, ki jo vedno izgubi. Drugi krščanski knezi bi mu morali prigovarjati, naj neha napadati Turke, ker ničesar ne pridobi, marveč samo vse izgubi.⁷¹

Ta izjava, ki jo je sporočil bailo beneški signoriji, pa ni upoštevala bistvene poteze Ferdinandovega značaja, njegove silne vztrajnosti, ki je noben neuspeh ni mogel omajati. Njegova zasluga je bila uspešna obramba avstrijskih dežel v najbolj nevarnem razdobju njihove zgodovine. Postal je nosilec najvažnejše funkcije evropske orientalne politike v začetku novega veka, t. j. brambe pred Turki. Zato so velike skupine prebivalcev jugovzhodne Evrope še dlje časa pričakovale od avstrijskih Habsburžanov osvoboditev izpod turškega jarma, dokler ni prevzela te naloge Rusija.

Ogrožen od Turkov je moral Ferdinand sam iskati primerna pota za svojo politiko. Moral se je osvoboditi konfesionalno določene politike brata Karla, ki je še temeljila na univerzalnem imperializmu srednjega veka. Kot cesarjev namestnik je pokazal v politiki rimsko-nemške države rastočo samostojnost in dosegel vedno večji vpliv. Jasno se da zasledovati, kako sta se brata bolj in bolj razhajala in odtujevala.

⁶⁸ Lanz III. 11; A. Huber, *Die Erwerbung Siebenbürgens durch König Ferdinand I. im Jahre 1551 und Bruders Georg Ende*, AÖG 75 (1889) 498 sl.; kako je Karel V. brata Ferdinanda I. poniževal prim. sedaj še G. Rill, *Humanismus und Diplomatie. Zur Geschichte des Gesandtenwesens unter Ferdinand I.*, MÖStA 25 (1972) 573; Po mnenju italijanskega opazovalca je živel Ferdinand še leta 1542 »kot prepelica pod skobcem«.

⁶⁹ R. Neck, *Konfessionalismus und Säkularismus in der österreichischen Politik des 16. und 17. Jahrhunderts*, Bericht über den neunten österr. Historikertag in Linz 1967, Wien 1968, 40.

⁷⁰ Lanz III. 370, 389, 453, 535.

⁷¹ Alberi III. serija, 3., 158/9.

Turški vladarji pa so vodili brezmejno ekspanzijsko politiko, s tem zašli v borbo na dveh frontah (proti avstrijskim Habsburžanom v Evropi in proti novoperzijski državi Safavidov v Aziji). To je moralo osmansko silo izčrpavati in notranji propad države pospeševati.⁷²

Značilna so bila sicer prizadevanja Habsburžanov in drugih evropskih držav skleniti zvezo s Perzijci,⁷³ toda zaradi silne oddaljenosti je bila vsaka uskladitev akcij nemogoča in vse je ostalo le diplomatska epizoda. Vendar so zapletljaji na perzijski fronti občutno olajšali položaj avstrijskih Habsburžanov, ker so turški vladarji zaradi perzijskih vojn morali odpoklicati večino čet iz evropskih pokrajin.

Ob zadnjem Sulejmanovem pohodu (1566) je razpolagal Ferdinandov naslednik Maksimilijan II. (1564—1576) z močno armado, vendar se ni izkazal kot vojskovodja. Tudi pozneje se ni spuščal v vojaške akcije proti osmanski državi, ki pa je že kazala znake nazadovanja. Giovanni Delfino, papeški nuncij na dunajskem dvoru je celo trdil, da se vladar boji Turkov.⁷⁴ Podobno je tudi za Rudolfa II. (1576—1612) dvorne kroge prevzela predstava o nepremagljivosti osmanske sile in neodločnost, ki je trajala dlje časa. Težišče borbe proti Turkom je prešlo na Vojne krajine.

⁷² R. Neck, n. d. 38 sl., isti, *Österreichs Türkenkampf, Versuch einer welt-historischen Ortung, Internationales kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1969*, Eisenstadt 1972, 201 sl.

⁷³ R. Neck, *Diplomatische Beziehungen zum Vordenen Orient unter Karel V.*, *MÖStA* 5 (1958) 63—86.

⁷⁴ A. Theiner, n. d. II. 61 (1575, 29. januar).

DER KUNDSCHAFTERDIENST UND DIE DIPLOMATIE DER ÖSTERREICHISCHEN HABSBURGER IM KAMPF GEGEN DIE TURKEN IM 16. JAHRHUNDERT

Abkürzungen: Ehg. = Erzherzog, Hg. = Herzog, J. = Jahr, Jh. = Jahrhundert, K. = Kaiser, Kg. = König, P. = Papst. Die Zahlen in der Zusammenfassung beziehen sich auf die Anmerkungen in den entsprechenden Kapiteln der Abhandlung.

Überwiegend auf Grund von Materialien aus der Abteilung »Turcica« des Wiener Staatsarchivs ist der Autor bestrebt, den geheimen Kundschafterdienst und die mit ihm aufs engste verbundene Diplomatie der österreichischen Habsburger zum Osmanenreiche im 16. Jahrhundert darzustellen. Dabei berücksichtigte er aber nicht die Tätigkeit der fallweise verwendeten Gesandtschaften und der ständigen Gesandtschaft (Botschaft) in Istanbul. Ebenso schied er den militärischen Kundschafterdienst an der Grenze der innerösterreichischen und kroatischen Länder aus, da er darüber eine besondere Studie vorbereitet. Im Mittelpunkt der Darstellung steht daher die Berichterstattung von 11 Geheimagenten aus der Zeit Ferdinands I., Maximilians II. und Rudolfs II. Ihre Berichte gehen mehrmals stark in Einzelheiten ein, sind aber von verschiedener Verlässlichkeit.

I.

VENEDIG UND DUBROVNIK (RAGUSA) ALS MITTELPUNKTE DES NACHRICHTENDIENSTES FÜR EREIGNISSE IN DER LEVANTE

Der Adriatische Raum und das südslawische Hinterland im Norden waren im 16. Jh. aufs engste mit dem Gesamtkreis der europäischen Geschichte und den Fragen der großen Weltpolitik verbunden. Venedig und Dubrovnik waren damals wohl die reichsten Nachrichtenzentren Europas, besonders für die Geschehnisse in der Levante.

1. Venedig als bedeutendste Handelsstadt galt als der geeignetste Ort, um Neuigkeiten zu erkunden, denn hierher gelangten von allen Seiten Berichte der Gesandten, Konsuln, Verwaltungsbehörden und Kaufleute. Die Regierung Venedigs war auch bemüht, sich möglichst rasch, verlässlich und vollkommen über die Absichten, Ziele und Entschlüsse fremder Herrscher und führender Hofkreise zu unterrichten.^{1, 3} Zu Beginn des 16. Jh. fehlten aber die Berichte des wichtigsten venezianischen Gesandten in der Levante, des Bailo in Konstantinopel (Istanbul). Seit Murad II. bestellten ihn die Venezianer als ständigen Gesandten zum Schutze ihrer Untertanen im osmanischen Reich. 1491 mußte er aber binnen drei Tagen die Stadt verlassen, da Bajesid II. diesen »Spion« und Berichterstatte über Ereignisse im türkischen Reiche nicht mehr dulden wollte.^{4, 5} Bis zum Ausbruch des Krieges mit den Osmanen (1499) berichtete nun der Kaufmann Andrea Gritti (später Doge 1523—1538),⁶ dann übernahmen die Rolle geheimer Korrespondenten in Dubrovnik weilende Personen: Bernard Gundulić (de Gondola), Abt des Muttergottesklosters von Mljet, Nicolo Gundulić (Gondola), Marco da Reggio, Kanzler der Regierung und der Kaufmann Hieronymus

Zorzi.⁷⁻¹⁰ Seit dem Frieden von 1503 gab es wieder Bailos in Konstantinopel, deren Berichte eine der Grundlagen für den Nachrichtendienst bildeten. In der ersten Hälfte des 16. Jh. war auch der Briefwechsel mit Ludwig Gritti, einem natürlichen Sohn des Dogen Andrea, der am Sultanhof zu großem Einfluß gelangt war, von besonderer Bedeutung. Aus Marino Sanuto's Diarien, die bis 1533 reichen, geht die eifrige Tätigkeit des Erzpriesters Georg (Zorzi) Tardić in Sibenik (Dalmatien) hervor. Von seinem zum Islam übergetretenen Bruder Murat, Vojvoden von Livno und Cetina und Hofmeister des bosnischen Sandschak-beg Husref, erhielt er ständig verlässliche Nachrichten über kriegerrische Anstalten der Türken und übermittelte sie den venezianischen Behörden, wofür sie ihm zum Dank die Abtei des St. Nikolausklosters im Hafen von Sibenik verschafften.¹³⁻³¹

Beträchtliches Ansehen gewährte der Signorie der Brauch, die einlaufenden Nachrichten als »Avvisi« oder »Summarien« durch ihre Gesandten fremden Herrschern und ihren führenden Staatsmännern oder den in Venedig residierenden Botschaftern mitteilen zu lassen.³⁴ Dies galt vor allem für das Verhältnis zu Ungarn, Frankreich, Spanien und England.^{35-38, 42} Den Päpsten oder ihren Legaten in Venedig waren die Venezianer zwar bereit, über türkische Angelegenheiten Auskunft zu geben, ersuchten sie aber mehrmals, nicht anzugeben, woher sie die Berichte erhalten haben.⁴⁰⁻⁴¹ Der Gegensatz zum Kaiser Karl V. hatte sich einige Zeit so verschärft, daß noch nach dem Frieden von 1530 dem kaiserlichen Orator in Venedig nur in Anwesenheit von Mitgliedern des Zehnerrates ein Schreiben aus Konstantinopel mitgeteilt wurde.⁴⁵ Das Verhältnis besserte sich jedoch rasch, so daß Karl V. die erste Nachricht vom Abschluß eines Waffenstillstandes zwischen Ferdinand I. und Zápolya vom venezianischen Botschafter und nicht von seinem Bruder erhielt.⁴⁸ Dem Wunsche des kaiserlichen Orators willfahrte man gewöhnlich und ließ ihn die neuesten Berichte einsehen. Es gab aber auch Fälle, wo man ihm Schreiben vorenthielt oder nur teilweise bekanntgab.^{51-53, 57, 65} In einigen Fällen half sich der Orator, indem er im Auftrag des Kaisers eigene geheime Berichterstatte, z. B. 1552 Luigi Bassano aus Zadar (Dalmatien) in die Türkei schickte.⁶¹

Ganz anders war das Verhalten Venedigs zu Ehg. (später Kg.) Ferdinand. Wegen starker Gegensätze forderte der Zehnerrat im J. 1527 die Osmanen zum Zuge nach Wien auf, bestach den Sandschak-beg von Bosnien, damit er in die habsburgischen Erblände einfalle. Anfang 1529 ließ man den Großwesir Ibrahim Pascha bitten, ehestens loszuschlagen, bevor Ferdinand seinen Gegner Zápolya überwältige.⁶⁶ Daher mußte sich Ferdinand selbst bemühen, durch eigene geheime Berichterstatte Nachrichten aus dem Osmanenreiche zu gewinnen. Die erste Mitteilung eines venezianischen »Avvisi« erfolgte erst 1552, aber mit dem Ersuchen, es geheim zu halten.⁶⁷ In den nächsten Jahrzehnten wurden solche Meldungen häufiger.⁶⁸⁻⁷⁰ Seit dem Schmalkaldischen Kriege und nachdem Karl V. auf die Kaiserwürde verzichtet hatte, war es für die Venezianer selbstverständlich, die Berichte aus dem Osmanenreiche Ferdinand und seinem Sohn Maximilian bekannt zu geben; doch kam es noch immer vor, daß der Gesandte hinzusetzte, man möge nicht angeben, die Nachrichten von den Venezianern bekommen zu haben.⁷³⁻⁷⁴ Als sich herausstellte, daß die Habsburger einen gediegeneren Berichterstatte (Michael Cernović) als die Venezianer hätten und dieser als Großdragoman ihres Konstantinopler Bailo entlarvt wurde, ließ die Signorie von der Gewohnheit, Neuigkeiten dem kaiserlichen Orator in Venedig mitzuteilen, stark ab. Auch der venezianische Gesandte am Hofe Maximilians II. wurde sehr zurückhaltend.⁷⁵⁻⁷⁷ Erst einige Jahre später normalisierte sich das Verhältnis zu Venedig.⁷⁸

Trotz Ausweisung des Bailo ersuchte Bajesid II. den Dogen, daß er ihm wie bisher Neuigkeiten besonders aus Italien sende. Um sich vor den Intrigen der Florentiner, Mailänder und Maximilians I. zu schützen, willfahrte man ihm.⁷⁹ Seit 1503 sorgten die Venezianer ständig, daß der Großherr gut benachrichtigt war.^{80–84, 88} In kritischen J., z. B. 1532/33 meldeten sie besonders eifrig die Bewegungen der kaiserlichen Flotte.^{86–87} Der Großwesir machte die Signorie öfters auf Lücken in ihrer Berichterstattung aufmerksam⁸⁹ und wünschte, daß die »Avvisi« über den venezianischen Konsul Jakob Giuliani in Dubrovnik und den Sandschak-beg der Hercegovina ehestens nach Konstantinopel befördert werden.⁹¹ Kriege unterbrachen einige Male diese Tätigkeit, in den Friedenszeiten lebte sie von neuem auf.

2. Die Stadtrepublik von Dubrovnik lag unmittelbar an der Grenze zweier Welten. Ihren Kauflenten, die in allen osmanischen Ländern tätig waren, und ihren Gesandten, die den jährlichen Tribut der Republik zur Hohen Pforte brachten, konnte wenig von den Ereignissen im türkischen Reiche entgehen. Daher war die Regierung von Dubrovnik stets ausgezeichnet unterrichtet. Sie hatte aber sehr früh verboten, Nachrichten aus der Türkei nach auswärts mitzuteilen. Nur die Regierung allein sollte mit dem Westen und Osten in Verbindung treten und beiden Seiten sorgfältig überlegte Neuigkeiten vermitteln.^{2, 4–5} Seit dem Mittelalter berichtete man den ungarischen Königen als Schutzherren der Republik bis zur Mohács-er Katastrophe (1526).⁶ Auch nach Venedig kamen aus Dubrovnik oder über diese Stadt viele Nachrichten aus der Levante. In Dubrovnik hatte die Signorie als geheimen Agenten den Albaner Marinus Becichemus, Rektor der Stadtschule, und den erwähnten Florentiner Kaufmann Jakob Giuliani als Korrespondenten und Vermittler des Briefwechsels mit der türkischen Hauptstadt.^{7–16} Zur römischen Kurie verstanden die Dubrovniker beste Beziehungen herzustellen und die Päpste als Beschützer unter den Mächten Europas zu gewinnen. Ständig gelangten Berichte aus Dubrovnik (teilweise unter einem Decknamen) zur Kurie nach Rom.^{18–21} Wegen des regen Handelsverkehrs mit dem Königreich Neapel—Sizilien mußte man den Königen von Aragonien (später von Spanien) und den Vizekönigen von Neapel oft mit Unlust Nachrichten (auch unter dem Decknamen »Tarquinio Sanctone«) aus der Levante mitteilen.^{22–24, 31–32} Zur Zeit Karls V. und Philipps II. waren fast ununterbrochen spanische Agenten in Dubrovnik tätig: Joan de Pallas, Stephan Pallatio, Lorenzo Miniati, Lukas Renier, Giovanni Maria Renzo, Cesare della Marra, Franz Fr. Lukarić (Lukari) u. a.^{25–37}

Auch Ehg. Ferdinand wünschte von der Republik Nachrichten aus der Türkei zu erhalten.^{40–43} Da er gleichzeitig als ungarischer Kg. das diesen zu entrichtende Jahrgeld forderte und sich für seinen aus Dubrovnik geflüchteten geheimen Kundschafter Michael Bučinić (Bucignolo) einsetzte, wurde sein Verhältnis zu Dubrovnik gespannt.⁴⁴ Erst seitdem Ferdinand gegenüber dem kränklichen K. in den Vordergrund trat, besserten sich die Beziehungen. Seit 1555 ließ man auch ihm Nachrichten über die Verhältnisse in der Türkei zukommen. Vielleicht gehören in diese Gruppe die Schreiben eines unbekannten Berichterstatters, der sie unter dem Decknamen »Giovanni Torquato« »von der Narenta« (Neretva) datiert, sandte.^{46–48} Während des Zypernkrieges (1570–1573) fürchtete man in Dubrovnik einen Angriff der Türken. Daher bemühte sich der kaiserliche Gesandte Karl v. Rym in Konstantinopel die diplomatische Post durch den Dubrovniker Patrizier Georg Ranjina (Ragnina) bzw. Don Giovanni Dobranić, Kaplan an der »fränkischen« Kirche in Adrianopel (Edirne) befördern zu lassen. Seinem Nachfolger Daniel Baron Ungnad gelang es verschiedene Wege dafür zu finden.^{49–53} Der Kg. von Frankreich besaß in Dubrovnik einen außerordentlich

tätigen Anhänger und Berichterstatter im Erzbischof Filippo Trivulzio (1521—1543). Nach seinem Tode klagten die französischen Gesandten, daß die Regierung von Dubrovnik kaiserfreundlich sei und den Franzosen schlechte Dienste leiste. Daher stellten sie den Antrag, alle Sendungen an die Mündung der Neretva zu richten, weil dort bereits das türkische Hoheitsgebiet beginne, damit die Schreiben nicht in Dubrovnik abgefangen und die Beziehungen zum Sultan aufgedeckt würden. Trotzdem blieb eine französische Agentur in der Stadt und wurde 1586 neu geordnet.⁵⁴⁻⁵⁹

Weil die Dubrovniker überzeugt waren, daß der Fortbestand und Wohlstand ihrer Stadtrepublik von der Türkei abhing, bemühten sie sich eifrig, dem Nachbarn im Osten Nachrichten über Ereignisse in der christlichen Welt zu übermitteln. Daraus entwickelte sich eine lebhaftes Korrespondenz mit Suleiman II. und dem Großwesir besonders in den J. 1556—1559 und während des Zypernkrieges.⁶¹⁻⁷⁸ Als im J. 1570 ein Renegat aus Lucca von den Türken über Dubrovnik zu Kundschafterdiensten nach Italien gesandt, in Neapel aber festgenommen wurde, klagten die Venezianer bei P. Pius V. über die Republik Dubrovnik, weil man dem Lucchesen Absteigequartier gewährt und ihn nach Apulien befördert hatte. Treffend verwies der Dubrovniker Gesandte Franz Gundulić (de Gondola) darauf hin, daß die Venezianer vor dem Zypernkrieg als Verbündete der Türken durch ihren Bailo der Hohen Pforte genaue Auskünfte über die christlichen Fürsten und ihre Tätigkeit gegeben hatten.⁷⁹

II.

DAS ABFANGEN VON BERICHTEN UND AGENTEN (GESANDTEN) ALS HILFSMITTEL DER GEHEIMDIPLOMATIE

Zufällig gelang es im J. 1523 in der nördlichen Adria, den nach Venedig fahrenden Gesandten des Sandschak-beg von Montenegro aufzuhalten, wobei man mit Hilfe des serbischen Kaufmanns Cernovich aus Venedig Verhandlungen mit dem Sultan anzuknüpfen wünschte.² Bedeutsamer war das Abfangen eines Kuriers im J. 1552, weil man dadurch von den französisch-türkischen Plänen Kenntnis erhielt.³ Durch systematisches Aufhalten von Agenten (Gesandten) suchte Kg. Ferdinand zweimal seinen Gegner Kg. Johann Zápolya vom Ausland zu isolieren, damit er sich selbst entschlief, Ungarn abzutreten. Im J. 1526/27 bemühte sich Ferdinand, den Gesandten Zápolyas die Reise ins Ausland, den fremden Agenten den Eintritt nach Ungarn zu verhindern.⁴⁻⁵ Franz Jožefić, Bischof von Senj, kam trotzdem nach Italien und wurde von den Venezianern an die kroatische Küste zurückgebracht.⁶⁻⁷ Die zum Sultan, zur Kurie nach Rom und auf den Reichstag in Regensburg abgegangenen Gesandten kamen nicht ans Ziel.^{8, 11} Der englischen Gesandtschaft unter John Wallop wollte man die Weiterreise zu Zápolya nicht gestatten.⁹⁻¹⁰ Besondere Sorge bereitete den Habsburgern die Tätigkeit des Antonio Rincon, eines Spaniers im französischen Dienste. Lange gelang es nicht, ihn zu ergreifen, da die Venezianer für seine Sicherheit sorgten.¹²⁻¹⁶ Erst im J. 1541, als Rincon bereits den Gesandtschaftsposten in Konstantinopel übernommen hatte, wurde er auf der Rückreise in Norditalien von den Kaiserlichen getötet.³⁰⁻³⁷ Man vermutete, daß die feindlichen Agenten, z. B. der Humanist Tranquillo Andronico (Francesco de Andreis), Sekretär Rincos, über Venedig (besonders den Gasthof des Nikolaus Hungarus) nach Bakar (Kroatien) zu den Frankopanen reisten. Im J. 1528 sandte der Doge den Dalmatiner Herkules Daissoli als Geheimagenten nach

Križevci (Slawonien), wo die Adeligen des Landes tagten. Dort trat er mit dem Zagreber Bischof Simon Erdödy, einem Anhänger Zápolyas, in Verbindung.²⁴⁻²⁵ Unter den Feinden der Habsburger betätigte sich auch Michael Gaismair, der Führer im Tiroler und Salzburger Bauernaufstand. Sein Agent wurde auf dem Wege nach Kroatien abgefangen.²⁸⁻²⁹

Im J. 1531 wurde der aus Paris heimkehrende Georg Gritti, Bruder des Ludwig Gritti, in Savoyen festgenommen. Kg. Ferdinand war überzeugt, daß man von ihm Einzelheiten über die Beziehungen zwischen dem Sultan und den Franzosen erfahren könnte und bedauerte, daß ihn Karl V. freiließ.³⁸⁻⁴² Im selben J. sprach ein Minorit, Fra Ludwig von der Insel Hvar (Dalmatien), am kaiserlichen Hof in Aachen vor. Er behauptete, im Auftrag des griechischen Patriarchen von Konstantinopel zu reisen. Da er aber kein Beglaubigungsschreiben vorwies, erschien er Kg. Ferdinand verdächtig. Auf der Rückreise wurde der Mönch festgenommen. Aus Konstantinopel und Rom gelangten Aufklärungen über das abenteuerliche Leben des auf Abwege geratenen Mönches, den ein in Linz gefangener Türke als einen vom Sultan geschickten Kundschafter entlarvte.⁴³⁻⁵⁰ Unter den Dubrovnikern war als eifrigster Agent der Franzosen Seraphin Gučetić (de Gozzo) bekannt. Auf der Reise vom Großherrn zum Kg. von Frankreich wurde er im J. 1535 auf offener See festgenommen, dann aber gegen den Willen Ferdinands vom K. freigegeben, worauf er weiter Kurierdienste leistete, bis er bei dem Konstantinopler Gesandten La Forest in Ungnade fiel und 1547 unter unbekannten Umständen den Tod fand.⁵¹⁻⁵⁹ Im J. 1535 sandte Ludwig Gritti als Gubernator von Ungarn den in Konstantinopel erschienenen Isidor Zegliaco aus Codroipo (Friaul) nach Kroatien, um den dortigen Adel für sich zu gewinnen. An der Hohen Pforte hatte Zegliaco Vorschläge zur Eroberung von Italien gemacht und Rijeka (Fiume) als Flottenstützpunkt der Osmanen vorgeschlagen. Den vom Grafen von Zrin abgehenden Agenten gelang es festzunehmen und nach Prag zu bringen. Aus Rücksicht auf Ludwig Gritti, von dem man damals die Entscheidung in der Ungarnfrage erwartete, wurde Zegliaco freigelassen, nach der Ermordung Grittis im Herbst 1534 aber seine Festnahme neuerlich angeordnet.⁶⁰⁻⁶⁷

Damals machte Kg. Ferdinand den zweiten Versuch, Zápolya vollkommen zu isolieren und die Erwerbung des Königreichs Ungarn zu erlangen. Die Lage war in soweit günstig, da es wegen Mitschuld an der Ermordung Grittis zur Entfremdung zwischen Zápolya und dem Großherrn gekommen war. Der Erfolg war davon abhängig, daß keine auswärtige Macht Zápolya unterstützte. Daher sollte jeder Verkehr vom Ausland, besonders aus Venedig, zum Kg. unterbunden werden.⁶⁹ Der Wiener Hof kannte auch die feindlichen diplomatischen Agenten: den päpstlichen Protonotar und Bischof Giovanni Battista Casale, englischen Gesandten in Venedig, den englischen Gesandten in Rom Gregor Casale, den Gesandten und Ratgeber Zápolyas Hieronymus Łaski und den Sekretär Zápolyas, den Florentiner Andrea Corsino. Dieser machte mehrere Reisen zum französischen Kg. Franz I., zum englischen Kg. Heinrich VIII. und zum portugiesischen Kg. Johann III.⁷⁰⁻⁷⁶ Bei P. Clemens VII. sollte er die Lossprechung Zápolyas vom Kirchenbann erreichen.⁷⁸ Aus Ungarn benützte Corsino den Weg über Istrien, wo er als Arzt verkleidet im Schloß Lupoglav (Marenfels) Unterkunft fand.⁸¹ Auch mit den Herzögen von Bayern und dem Landgrafen von Hessen hatten die Agenten Fühlung genommen.⁸³⁻⁸⁵ Von besonderer Wichtigkeit mußte der Entschluß des neugewählten P. Paul III. sein, den Kämmerer Girolamo Rorario aus Pordenone (Friaul) als Sonderbeauftragten nach Ungarn zu entsenden.⁹⁰ Dem Wiener Hof wurde gemeldet, daß Rorario in Venedig mit dem französischen

Gesandten und den Brüdern Casale geheime Unterredungen gehalten und von ihnen Aufträge im Namen des französischen und englischen Königs für Zápolya übernommen habe.^{98–100} Den österreichischen Dienststellen gelang es nicht. Rorario festzunehmen. Daher gab man desto mehr acht auf Giovanni B. Casale und Andrea Corsino, deren Entschluß, zu Zápolya zu reisen, vom kaiserlichen Gesandten in Venedig gemeldet worden war.⁹⁸ Casale wollte sich so helfen, daß er sein wichtigstes Gepäck in eine Truhe legte, die er versiegelt dem Zagreber Kaufmann Kaspar Pastor übergab.¹⁰⁵ Dieser brachte sie glücklich nach Görz, wurde aber in Gradiska festgenommen und verhört, wobei seine Beziehungen zum englischen Gesandten in Venedig an den Tag kamen.^{108–116} In Koper (Capodistria) wurden Giov. B. Casale und Corsino als Viehhändler verkleidet von einem Salinenarbeiter über die Grenze gebracht, bei Samobor in Kroatien aber Anfang April 1535 aufgehalten, verhört und in die Wiener Neustädter Festung eingesperrt.^{116–118} Dem Kg. Ferdinand war die Ankunft beider ein Beweis fremder Machinationen, die Lage Zápolyas zu stützen und zu verhindern, daß er auf die Forderungen Ferdinands einging.¹²¹ Man suchte zwar von den Gefangenen möglichst viel über die politischen Beziehungen und die diplomatische Tätigkeit zu erfahren. Das Ziel, Zápolya zu isolieren und ihn zur Zession Ungarns zu bewegen, war aber nicht mehr zu erreichen.^{125–131}

III.

DIE GEHEIMEN BERICHTERSTATTER UND IHRE TÄTIGKEIT

1. Johann Pastor der Jüngere

Johann Pastor entstammte einer Florentiner Familie, die sich in Zagreb (Agram, Kroatien) niedergelassen und das Bürgerrecht erworben hatte.^{1–10} Johann und sein Bruder Kaspar handelten vor allem mit Vieh und Häuten, die sie aus Ungarn und Kroatien-Slawonien nach Italien, besonders nach Venedig, ausführten. Wegen der politischen Wirren (nach 1526) war ihre kaufmännische Tätigkeit erschwert, da sie Anhänger Kg. Ferdinands waren, während sich der Bischof und das Domkapitel von Zagreb auf die Seite Zápolyas stellte.^{11–18} Als guten Kenner der Verhältnisse in Ungarn und in den Balkanländern gewann der Trienter Bischof, später Kardinal Bernhard von Cles, Kanzler Ferdinands und Präsident des Hofrates, Johann Pastor zu seinem Vertrauensmann. Er beauftragte ihn, bei seinen geschäftlichen Reisen besonders auf die drohende Türkengefahr zu achten und an den Hof zu berichten.^{19–20} Sein erster erhaltener Bericht aus dem J. 1528 schildert das Verhalten der Anhänger Zápolyas in Slawonien (Bischof S. Erdödy, Johann Tahy und Johann Bánffy).²⁴ Im nächsten Jahre begab sich Pastor nach Križevci, um über die Versammlung des Adels zu berichten.²⁶ Über Rijeka kam er auf dem Seewege nach Dubrovnik und legte das kgl. Kredenzschreiben dem Rektor und Rat der Stadtrepublik vor. Er wünschte, daß die Herren von Dubrovnik Kundschafter hielten und laufend über die Tätigkeit der Türken Berichte (Avvisi) senden möchten.²⁹ Wegen der gespannten Lage ersuchten ihn die Ratsherren, als Kaufmann und nicht als kgl. Gesandter dort zu bleiben. Sie versprachen, von allen Neuigkeiten Mitteilung zu machen; Kundschafter zu halten sei ihnen jedoch unmöglich. Falls die Türken

zufällig nur einen einzigen ergriffen, würden sie sofort das gesamte Vermögen ihrer Bürger mit Beschlag belegen, ihre dort als Kaufleute tätigen Söhne ergreifen und das Gebiet der Republik bis zu den Stadtmauern verwüsten.³⁵ Pastor konnte feststellen, daß sich die Venezianer bemühten, die ungeheuren Rüstungen Suleimans an der Donau, zu Lande und auf dem Meere gegen die Habsburger zu lenken. Etwas übertrieben behauptete man, daß Ludwig Gritti alle diese Vorbereitungen veranlaßt habe, daß die Venezianer eine starke Flotte aufstellen würden, damit der K. das Königreich Neapel und Apulien verliere, daß sie versprochen hätten, zu den türkischen Rüstungen die Kosten für 40.000 Reiter beizusteuern. Aus allem sei zu entnehmen, daß der Sultan selbst am Zuge teilnehmen werde. Wie im Falle hoher Not beabsichtigen die Venezianer, einen Generalkapitän des Meeres als Großadmiral des Krieges über 50 Galeeren zu bestellen.³⁰⁻³¹

Bald entdeckte Pastor, daß Karl V. in Dubrovnik über mehrere geheime Berichterstatter verfüge, darunter die Patrizier Michael Bučinić (Bucignolo) und Marino Zamanja (Zamagna). Von ihnen bekam er die Abschrift eines abgefangenen Schreibens des Humanisten Tranquillo Andronico an Giovanni Bonzagno, Propst von Großwardein, Zápolyas Gesandten in Venedig, zur Verfügung.³²⁻³³ Er gewann Bučinić als geheimen Berichterstatter Ferdinands. Auf Grund des Berichtes eines Kundschafers, den er in die Türkei geschickt hatte, konnte Pastor Einzelheiten über die Vorbereitungen zum Heereszug melden. Wichtig war die Nachricht, daß in Konstantinopel Gesandte des Perserkgs. angekommen seien, die wegen eines Waffenstillstandes verhandeln sollten, sich aber insgeheim erkundigten, ob Kg. Ferdinand und K. Karl V. gegen die Osmanen rüsteten.³⁶ Für die gesamte Christenheit wäre es heilsam, wenn Karl V. bei seinem Zuge nach Italien Venedig eroberte, weil die Venezianer die Hauptschuld an den Vorbereitungen der Türken gegen Ferdinand trügen. Der Kg. müßte ein starkes Heer in Ungarn aufstellen, sich aber auch mit den Székeln, Walachen und Moldauern in Verbindung setzen, damit sie sich gegen die Türken erheben und so verhindern würden, daß der Sultan Griechenland verlasse. Im Bericht vom 20. April legte Pastor verschiedene Vermutungen über die Pläne der Türken vor, machte auch auf drohende Einfälle in die Erblande aufmerksam. Ferner gab er ein Verzeichnis der Besatzungstruppen in den Grenzfestungen von Slawonien bis Bulgarien.³⁹ Als Pastor die Nachricht vom Ableben seines Onkels Dominik, der in seiner Abwesenheit die Geschäfte für ihn besorgt hatte, erhielt, entschloß er sich heimzukehren. Bevor er Dubrovnik verließ, meldete er die sichere Nachricht, daß Suleiman am 10. Mai 1529 aufbrechen werde.⁴⁰ Über Venedig reiste er nach Zagreb und widmete sich zunächst den Handelsgeschäften. Am 1. Juni schrieb er, daß der Großherr über Adrianopel (Edirne) und Sofia nach Belgrad aufgebrochen sei. Er gab vor, mit den Ungarn dauernden Frieden geschlossen zu haben. Jedermann sollte Zápolya huldigen. So lautete auch Zápolyas Manifest, das auch an der Zagreber Markuskirche angeschlagen war.⁴⁵ In Kroatien seien feindliche Parteien, die im geheimen Truppen sammeln, um auch dieses Land für Zápolya zu gewinnen. Ende Juni gelangte das erste verschlüsselte Schreiben des Bučinić nach Zagreb, das weiter an den Kg. befördert wurde.⁴⁶ Gleichzeitig meldete Pastor: Zápolya bestellte Johann Tahy zum kroatischen Ban. Seine Anhänger erwarten, daß ihnen die Türken helfen werden. Bischof Erdödy habe erklärt, er wünsche lieber einen Turban zu tragen, als einem Herrscher deutscher Abstammung zu gehorchen.⁵⁰⁻⁵¹ Die mit der türkischen Belagerung Wiens unterbrochene Korrespondenz wurde später einigermaßen erneuert.⁵³⁻⁵⁷ Nach der schweren Niederlage des Feldhauptmanns Hans Katzianer in Slawonien bei Gorjan (9. Oktober 1537) ersuchte Ferdinand Pastor sich ehestens

in die Türkei zu begeben, um die christlichen Gefangenen aufzufinden und ihre Lösegelder festzustellen.⁵⁸⁻⁶² Zunächst reiste er nach Osijek, wo er einige Auskünfte von den türkischen Vojvoden bekam. Erfolgreicher waren seine Nachforschungen in Belgrad. Hier konnte er auch feststellen, daß seine Nachricht von einem bevorstehenden Zug Suleimans nach Ungarn nicht der Wahrheit entspreche. An der gesamten Grenze von Belgrad bis Osijek gebe es kaum 1000 türkische Reiter in den Besatzungen. Daher könnte man mit einer kleinen Streitmacht großen Erfolg erzielen.⁶³⁻⁶⁴ Die türkischen Rüstungen galten diesmal dem Moldauer Fürsten Peter Rareş. Im September 1538 machte Pastor eine Geschäftsreise nach Sibiu (Hermannstadt) und konnte darauf den Verlauf des Krieges in der Moldau, die Flucht des Fürsten nach Marmaros zum Schloß Csicsö schildern. Interessant war die Feststellung Pastors, daß von der eroberten Moldau aus die Türken auf kürzerem Wege in das Reich eindringen könnten als über Belgrad und Ofen (Budim).⁶⁵⁻⁶⁶ Ende 1538 kehrte Pastor nach Zagreb zurück. Er hatte den Eindruck, daß sich die Lage in Kroatien verschlechtert habe, da die türkischen Martolosen bereits wichtige Verkehrswege im Lande bedrohten. In einem Memorandum machte er dem Kg. Vorschläge für energische Maßnahmen. 400 christliche Martolosen sollten gehalten werden. Sie würden das ganze Grenzgebiet von Osijek bis Belgrad beherrschen, die besten Kundschafter sein und jedes feindliche Vorhaben rechtzeitig melden.⁶⁷

2. Michael Bučinić (Bucignolo)

Michael Bučinić stammte aus einer alten und angesehenen adeligen Familie von Dubrovnik. Wie seine Altersgenossen unternahm er in kaufmännischen Geschäften und im Auftrag der Stadtrepublik Reisen ins Ausland. Aus Ehrgeiz und Geltungsbestreben begann er sehr früh Nachrichten aus dem Osmanenreiche ins Ausland zu melden. Wie es scheint, muß er im J. 1522 bereits seit einiger Zeit der Signorie in Venedig Berichte gesandt haben.¹⁻⁷ Bald darauf machte er die Bekanntschaft Gerards de Plême, Seigneurs de la Roche, Sekretärs Karls V. und gab' die neuesten Nachrichten aus der Levante und von der Balkanhalbinsel, die als Flugschrift mit dem Datum 29. Juni 1524 erschienen. Von nun an benachrichtigte Bučinić viele Jahre hindurch die spanischen Behörden im Königreich Neapel zur Zeit der Vizekönige Charles de Lannoy, des Grafen von San Severino und des Kardinal Pompeo Colonna.⁸⁻⁹ Im J. 1529 gewann ihn Pastor für den Kg. Ferdinand. Bučinić versprach alle 15 Tage Nachrichten zu senden. Unmittelbar vor dem Aufbruch des Sultans hatten die Habsburger besonderes Interesse, von den Ereignissen in der Türkei unterrichtet zu werden. Daher wurden Abschriften der Berichte des Bučinić auch an Karl V. und Margarete, Statthalterin der Niederlande, weitergeleitet.¹⁰⁻¹² Vom 8. Juni 1529 liefen die chiffrierten Briefe, doch wurden bereits im Juli einige Stücke aufgefangen. Der Senat leitete die Untersuchung ein, Michael mußte den Chiffrenschlüssel vorlegen, doch war die Stimmung im Senat noch günstig für ihn und die Strafe mild, da sie keine Einbuße der Adelsfreiheiten zur Folge hatte.¹³⁻¹⁵ Um die Unterbrechung zu rechtfertigen, sandte Bučinić im Oktober seinen Diener Stephan Alegretti zum Kg. Ferdinand nach Böhmen. Anfang 1530 ersuchte er, die Briefe an ihn von nun an unter dem Decknamen »Kaspar von Frankfurt« zu adressieren, damit die weitere Berichterstattung sicher verlief.¹⁶⁻²⁰ Im August 1530 war man in Dubrovnik besorgt, weil Karl V. ihre Privilegien bezüglich des Gerichtsstandes nicht berücksichtigte und außerdem seinem Agenten Joan de Pallas einen Repres-

salienbrief auf Waren der Kaufleute gewährte. Der Senat betraute Bučinić mit der Mission, bei dem in Deutschland weilenden K. die Aufhebung der Repressalien zu erreichen. Michael hoffte dies eher durch ein Empfehlungsschreiben des Vizekönigs Pompeo Colonna zu erreichen. Am Tage seiner Abreise sprach mit ihm in Dubrovnik Simon de Lellis aus Zadar, der gerade vom Perserkönig zu Ferdinand zurückkehrte.^{22, 26, 27} In der Frage der Repressalien hatte Bučinić zwar keinen Erfolg, wohl aber trat er in noch innigere Beziehungen zu Ferdinand. Für die Beförderung seiner Schreiben kam er in Venedig mit Antonio de Camera überein, daß dessen Kapitän die Schreiben nach Venedig bringe, de Camera sie aber dem dortigen kaiserlichen Gesandten überreiche.³¹ Durch seinen nach Konstantinopel geschickten Diener Alegretti konnte Bučinić feststellen, daß der Sultan im J. 1531 keinen Heereszug zu Lande unternehmen werde.³³⁻³⁴ Auch berichtete er über die Bemühungen des bosnischen Sandschak-beg, die Feste Klis (bei Split) einzunehmen und in Obrovac Schiffe zum Angriff auf Rijeka und Senj zu bauen.³⁶ Von größerer Bedeutung war die Nachricht, daß Ludwig Gritti mit Hilfe des Großwesirs Ibrahim Pascha und wegen Unbeliebtheit Zápolyas nach der ungarischen Krone strebe.³⁷ Ferner sei der Sultan bestrebt, den Portugiesen Calicut zu entreißen.⁴⁰ Ende des J. 1531 wurde das erste Aufgebot für den Feldzug zu Lande verkündet. Auch von Peter Ovčarević, dem Befehlshaber der serbischen Martolosen im Heere Mehmeds, des Sandschak-begs von Smederevo-Belgrad, erfuhr Bučinić, daß sich der bevorstehende Feldzug gegen Ferdinand und Deutschland richten werde.⁴⁴ Die Lage war für den Sultan besonders günstig, da der Schah von Persien in einen Streit mit seinen Brüdern verwickelt war, um den Großherrschaft mit Zusicherungen zu beruhigen, gab er bei der Pforte bekannt, er habe mit dem Gesandten Karls V. verhandelt, jene Fürsten aber, die den Sultan bekriegen wollten, samt ihren Anhängern töten lassen.^{40, 43}

Die Dubrovniker sandten nun in der Repressalienfrage den Adeligen Michael Restić (Resti), der bei Karl V. in Regensburg die Aufhebung dieser Maßnahmen erreichte.⁴¹ Unmittelbar vor dem Angriff der Türken wurde aber die geheime Berichterstattung des Bučinić entdeckt. Nach durchgeführter Untersuchung erklärte man ihn wegen wiederholter verbotener Tätigkeit für immer der Adelsfreiheiten verlustig und verurteilte ihn zu einem Jahr strengen Kerkers. Zu seiner Entlassung hatte wohl der französische Gesandte in Venedig beigetragen, da er vorgab, Bučinić beabsichtige, die Stadt durch Verrat Karl V. und Ferdinand zu übergeben.⁴⁹⁻⁵¹ Man wußte jetzt, daß der Verurteilte ständig mit Kg. Ferdinand korrespondiert hatte. Weil kein Laie Gesandtschaft zum Kg. übernehmen wollte, betraute man den Dominikaner Fra Klemens de Ranjina (Ragnina) damit.⁵² Ziemlich spät erfuhr Ferdinand von der Verhaftung des Bučinić und forderte in einem Schreiben seine sofortige Freilassung und vollkommene Wiedereinsetzung in alle Rechte.^{53, 56} Bučinić war überzeugt, daß es um sein Leben gehe.⁵⁷ Daher stellte er sich krank, wurde in eine gesündere Zelle versetzt, von wo ihm zu entfliehen gelang. Über Bari und Venedig kam er ins Gebiet des Kgs. Ferdinand.⁵⁸⁻⁶⁰ Damals war Suleiman bereits in Ungarn, blieb aber vor Güns stehen, das sich unter Niklas Jurišić heldenhaft wehrte. Dann zogen sich die Türken zurück, ohne daß das christliche Heer in Aktion getreten wäre. Ferdinands Hoffnung auf Eroberung Ungarns zerrann, sein Ansehen sank, was sich auch in der Affäre des Bučinić äußerte.⁶¹ Der Emigrant wurde vom Kg. nach Venedig beordert, wo er zunächst die ihm von Zeit zu Zeit übertragenen Angelegenheiten verrichten und laufend über alle »für die gesamte Christenheit bedeutsamen und die Würde des Kgs. Ferdinand betreffenden Ereignisse« berichten sollte. Anfang des J. 1533 wurde er zum offiziellen Vertreter der

Untertanen Ferdinands bei der Signorie bestellt.^{63, 66} Gegen Ende des J. 1532 folgte dem Beispiel Michaels sein Bruder Paul, der an der Mündung der Neretva im Auftrag der Republik den Verkauf von Salz für türkische Untertanen leitete. Er steckte 3000 Dukaten von den Staatseinnahmen ein und kam zu seinem Bruder nach Venedig.⁶⁵ Sein Verhalten konnte Michael keineswegs nützen. Die Herren von Dubrovnik mußten sich wieder eines Mönchen zur Gesandtschaft bedienen. Der Herrscher verharnte auch Fra Ambrosius Ranjina (Ragnina) gegenüber bei seiner Forderung nach Rehabilitation des Bučinić.^{68–70} Im August 1533 beschloß man in Dubrovnik, den Humanisten und Dichter Jakob Bunić (de Bona) als Gesandten abzufertigen. Bevor er aber die Reise angetreten hatte, erkrankte er und starb am 18. Mai 1534.⁸⁴ Dahler begnügte sich der Senat damit, in einem Schreiben mitzuteilen, daß in der Frage des von Ferdinand als Kgs. von Ungarn geforderten Jahrgeldes ihr Gesandter am Hofe versprechen werde. Ferdinand tadelte die Regierung wegen ihrer Saumseligkeit und forderte sie auf, die Brüder Bučinić in vollem Ausmaß wieder in ihre Rechte einzusetzen und den Schaden gutzumachen. Da die Dubrovniker auf diese Forderungen nicht eingingen, gab ihnen Ferdinand als letzte Mahnung eine Frist von einem Monat zur Erfüllung der Verpflichtungen.^{87–89}

Als im Herbst 1533 der Krieg der Türken mit dem Schah Thamasp ausbrach, suchte Michael Bučinić die Gelegenheit auszunützen und begann ein militärisches Unternehmen gegen den türkischen Stützpunkt Obrovac in Dalmatien vorzubereiten.^{90–91} Zu diesem Zweck trat er mit dem Söldnerführer Camillo Passarello aus der Romagna in Verbindung, legte die Pläne dem Kg. Ferdinand in Wien vor, ersuchte um Genehmigung und finanzielle Hilfe zur Ausführung. Vom Hofe meldete man von einer geheimen bevorstehenden militärischen Aktion, an der die Brüder Bučinić teilnehmen würden. In Dubrovnik witterte man darin einen Racheakt gegen die Stadtrepublik. Daher wurden am 30. Jänner 1535 die Brüder zu Aufrührern und Verrätern erklärt und zum Tode verurteilt. Durch ihre Schwester Klara, Gemahlin des Paladin Crijević (Cerva) wurden sie gewarnt.⁹² Der Versuch, mit den angeworbenen Söldnern in Dalmatien zu landen, mißlang. Alles weitere war davon abhängig, ob Karl V. das angesuchte Patent zur Anwerbung von Söldnern erteilen würde. Der K. gab aber seinem Bruder den strikten Bescheid, »mit diesem Vorhaben gänzlich still, zu stehen«. Passarello hatte dabei einen Verlust erlitten und war beleidigt.^{94–95}

Im J. 1533 verhängte Karl V. neuerdings Repressalien gegen die Kaufleute von Dubrovnik in seinem gesamten Reiche. Um die Aufhebung der Maßregel zu erreichen, sandte man nach Spanien zum K. Marin Zamanja (Zamagna) und Nikolaus Sorkočević (de Sargo). Nach dem plötzlichen Tode seines Kollegen verstand es Zamanja, vollen Erfolg zu erzielen. Von nun an sollten keine Repressalien gegen die Dubrovniker mehr erlaubt sein. Auch in der Frage der Forderung des Jahresgeldes und der Rehabilitation der Brüder Bučinić akzeptierte Karl V. die Rechtfertigung der Stadtrepublik und zeigte ein besonderes Interesse für das freundschaftliche Verhältnis zu ihr.^{101–103} Um die Gewogenheit Kg. Ferdinands ebenso zu gewinnen, gab man dem neuen Gesandten Hieronymus Bunić (de Bona) genaue Weisungen. Er sollte darlegen, daß sie nicht in der Lage wären, das seit alters dem Kg. von Ungarn gebührende Jahrgeld zu zahlen. Michael Bučinić stellten sie als eine unruhige und aufrührerische Natur dar. Da wohlwollende Ermahnungen nicht fruchteten, habe man aus Sorge für die Unversehrtheit der Republik zu entschlossenen Maßnahmen greifen müssen.^{104–105} Paul Bučinić habe schändlich gehandelt, denn die Bürgen mußten das entwendete Geld ersetzen. Nach fünf Monaten kehrte der Gesandte aus Wien zurück,

ohne etwas erreicht zu haben. Ferdinand verlangte die Begnadigung ultimatim und drohte, entschieden gegen die Bürger von Dubrovnik vorzugehen.¹⁰⁷

Den Schwerpunkt in der Berichterstattung Michaels sollten noch weiter die Nachrichten aus dem Osmanenreiche bilden. In den J. 1533 und 1536 machte er auf den Bau großer türkischer Flotten aufmerksam.^{74–75, 133–138} Etwas breiter behandelte er die Ereignisse im Kriege zwischen dem Schah und Suleiman. Trotz der Niederlagen und schweren Verluste, die vor allem durch Hunger, Kälte und Krankheiten verursacht wurden, schickte der Großherr Tschausche mit Siegesnachrichten nach Dubrovnik und Venedig.^{108–110, 113–117} Der beste Beweis für den kläglichen Ausgang des Perserkrieges war die Tatsache, daß die Kaufleute aus Venedig und Dubrovnik diesmal keine Geschäfte mit den heimgekehrten türkischen Soldaten machen konnten, weil diese weder Geld noch Beute hatten.¹²¹ Bald nach seiner Ankunft in Konstantinopel ließ der Großherr zwei Christen ergreifen und hinrichten. Der erste war ein Mann aus Dubrovnik, bei dem man ein Schreiben aus Florenz fand, das den Sieg Karls V. in Afrika schilderte. Der zweite war der französische Geheimagent Marco Nicolai (de Nicolo) aus Venedig, der, aus dem türkischen Lager in Asien angekommen, vielleicht erzählt hatte, daß der Sultan von den Persern geschlagen worden war.^{118–120} Gewaltigen Eindruck machte die in März 1536 auf Befehl des Großherrn erfolgte Tötung des Großwesirs Ibrahim. Dasselbe Schicksal ereilte den Defterdar Bali-beg, den Oberhofmeister Ibrahims Ceste-bali und Ahmat, den Sandschak-beg von Gallipoli. Auch Georg Gritti wurde ein Opfer des Sultans, indem man ihn seines Vermögens beraubte.^{122–127} Die ersten Anzeichen ernster Verwicklungen Venedigs mit den Osmanen dürften die blutigen Zusammenstöße zwischen den Bewohnern des venezianischen Kotor (Cattaro) und des türkischen Hercegnovi (Castelnuovo) gewesen sein.¹³⁹ Dazu kam ein Inzident des venezianischen Geschwaders mit türkischen Schiffen bei Valona.¹⁴³

Eingehend berichtete Bučinić von den Bemühungen des französischen Kg. Franz I., die Republik Venedig als Bundesgenossen gegen Karl V. zu gewinnen.^{145–149} und vom Einfall der Franzosen in Savoyen.¹⁵⁰ Ferner gab er Einzelheiten über den Einzug Karls V. in Rom, seine Rüstungen gegen die Franzosen und den Beginn seines Einbruchs in die Provence.^{172–189} Da die Konstantinopler Briefe des französischen Gesandten gewöhnlich die Florentiner Antonio und Zenobio Bartoli in Dubrovnik übernahmen, empfahl Bučinić, die Brüder durch Vermittlung des Hg. von Florenz dazu zu gewinnen, daß sie die Schriften öffneten, abschrieben, wieder siegelten und weiter beförderten, die Abschriften aber dem K. oder Ferdinand zustellten.¹⁶²

Nach der Eroberung von Tunis segelte Karl V. nach Neapel. Weil er als Herrscher das erste Mal ins Königreich Neapel-Sizilien kam, überreichten ihm Gesandte aus Dubrovnik (darunter wieder M. Zamanja) Geschenke. Nach den Weisungen der Regierung stellten sie die Brüder Bučinić als Aufrührer dar, denen man die Heimkehr nicht erlauben könne.^{166–169} Sobald Michael in seinen Berichten persönliche Angelegenheiten berührt, kommt das bittere Schicksal seines Geschlechts zum Ausdruck. Er hatte seine ganze Hoffnung auf den Kg. Ferdinand gesetzt und sah sich immer mehr enttäuscht. Dies erwies sich auch, als die Herren von Dubrovnik erbarmungslos gegen seinen Diener Alegretti vorgingen. Vom Rektor betraute Schergen überfielen im November 1535 den bei der ehemaligen Abtei des hl. Jakob (heute Opatija, Abbazia) weilenden Alegretti, schleppten ihn in den bereitgehaltenen Kahn und brachten ihn nach Dubrovnik, wo er »peinlich befragt« und getötet wurde. Vergeblich flehte

Bučinić den Kg. an, seinem Diener das Leben zu retten.¹⁹⁴ Bald darauf erhielt die Regierung von Dubrovnik von einem Hauptmann aus Pesaro (wohl dem Söldnerführer Passarello) gegen Bezahlung von 200 Dukaten Abschriften von Briefen des Bučinić, in denen von einer militärischen Aktion die Rede war. Nach Behauptung des Hauptmanns richtete sie sich gegen die Stadt Ston (auf der Halbinsel Pelješac). Infolgedessen wurden am 10. Juli 1536 die Brüder Bučinić als Verräter und Rebellen öffentlich zum Tode verurteilt, ihr gesamtes Vermögen mit Ausnahme der Mitgift ihrer Gemahlinnen und der Forderungen ihrer Gläubiger konfisziert. Bei erreichtem 14. Lebensjahre mußten auch ihre Söhne das Staatsgebiet verlassen. Dem in Dubrovnik verbliebenen Bruder Hieronymus wurde ein Drittel des bisher noch nicht aufgeteilten Familienvermögens zugesprochen. Die beiden Gemahlinnen konnten jetzt nicht mehr in Dubrovnik verbleiben und kamen mit den Kindern nach Venedig.¹⁹⁷ Michael Bučinić war überzeugt, daß sich Passarello, ein Feind Karls V., durch seine Tat Geld verschaffen wollte, denn aus den Originalen wäre zu entnehmen gewesen, daß es sich um ein Unternehmen gegen das türkische Obrovac handelte.²⁰²

Die materielle Lage der Emigranten verschlechterte sich von Tag zu Tag. Die erste bittere Enttäuschung, die Michael als Emigrant erlebte, war, daß ihm die zur Sicherung des Lebensunterhaltes angesuchten Gemeinden Kastav und Mošćenice bei Rijeka nicht verliehen wurden.⁶⁴ Dann gab es immer größere Schwierigkeiten mit der Bezahlung des Gehalts von 500 Goldscudi bei der Fuggerbank in Venedig. Einmal half der Augsburger Kaufmann Hans Paumgartner der Ältere und überwies 500 Dukaten.⁷⁹ Der Oberste Waldmeister und Hauptmann von Rijeka, Hieronymus de Zara erhielt den Auftrag, das Geld für den Gehalt zur Verfügung zu stellen, blieb aber große Beträge schuldig.^{100, 198, 200}

Nach dem Urteilsspruch des Dubrovniker Senates mußte Michael Bučinić seinen Posten eines diplomatischen Agenten in Venedig aufgeben. Die Brüder übersiedelten mit ihren Familienmitgliedern nach Gradiska (Friaul).²⁰⁴ Nun bestand nur eine Möglichkeit, das durch Konfiskation entzogene Vermögen zu ersetzen, indem ihnen der Herrscher in der Form eines Patenten vom 3. Februar 1537 einen Repressalienbrief gegen Güter und Personen der Untertanen von Dubrovnik ausstellen ließ. Er begründete die Erteilung damit, daß Michael eingekerkert wurde, weil er in der Zeit, als Suleiman Deutschland angreifen wollte, dem K., Kg. Ferdinand und der gesamten Christenheit Berichte erstattete. Seiner Adelsfreiheiten beraubte man ihn unter dem Vorwand, er hätte die Absicht, Dubrovnik dem K. und Kg. zu übergeben. Auf Grund gefälschter Schreiben ächtete man sie aus Bosheit, ohne sie zuvernehmen und konfiszierte ihr Vermögen im Werte von 8000 Scudi. Daher galt das Repressalienrecht für diesen Betrag samt Kosten, entgangenen Nutzen und Schaden, den die Brüder erlitten, für Michael noch das Recht auf 10.000 Scudi wegen seiner Kerkerhaft. Die Brüder baten ferner Karl V., diesen Repressalienbrief zu bestätigen, damit er auch in allen seinen Ländern Geltung hätte. Dabei beriefen sie sich auf ihren langjährigen Kundschafterdienst für den K., doch ohne Erfolg, weil Karl V. die Republik ständig begünstigte.^{222–223} In Dubrovnik beschloß man, Fra Luca, den Prior des Dominikanerklosters, an den Hof zu schicken, doch wurde er nicht vorgelassen, sondern aus Wien ausgewiesen.²²⁵ Als im Oktober 1537 der von Kg. Ferdinand an Suleiman gesandte Trienter Propst Franz Ricci, Freiherr von Sprinzenstein, auf der Rückreise fluchtartig über Bosnien und Trebinje nach Dubrovnik kam, bemühten sich die Senatoren um seine Gunst. Sie beschwerten sich über Michael Bučinić und wiesen mehrere, angeblich von Bučinić geschriebene Briefe vor, die sie vergeblich als Beweise von Schandtaten dem Kg. Ferdinand vorzulegen gesucht hatten. Daher baten sie den Gesandten um

Vermittlung. Ricci aber kannte Michael bereits seit dem J. 1530 und hatte den Eindruck, daß die Herren von Dubrovnik ihre Behauptungen mehr aus Haß aufstellten.²²⁶

Als Mittelpunkt für die Kaperei von Schiffen und Waren wählte man die Stadt Triest. Die Dubrovniker verstanden es aber, die Wirksamkeit des Repressalienbriefes zu unterbinden, indem sie ihre Waren fremden Handelsleuten anvertrauten und bei den Reisen durch Ferdinands Länder Waren auf den Namen fremder Kaufleute führten. So hatte das Aufhalten und die Beschlagnahme von Gütern Streitigkeiten und Beschwerden zur Folge.²²⁷ Denn Güter von Personen, die keine Untertanen der Republik waren, mußte man freigeben.²²⁸ Während des Krieges der »heiligen Liga« (1538) wurde die Jagd auf Dubrovniker Schiffe im Adriatischen Meere erleichtert.^{229–230} Die Regierung von Dubrovnik bemühte sich, daß das Todesurteil gegen die Brüder ehestens vollstreckt werde. Sie forderten drei angesehene Patrizier, die in Venedig weilten, auf, zu sorgen, daß mit Erlaubnis der Signorie dort der Aufruf zur Tötung der Brüder Bučinić veröffentlicht werde, auch die Belohnung für die Tötung in mehreren italienischen Städten bekannt gemacht werde.²³¹ Mit gleichen Vergeltungsmitteln gegen die Dubrovniker glaubte Michael Bučinić in Triest vorgehen zu können und wünschte öffentlich Belohnungen für Personen auszuschreiben, die Dubrovniker Patrizier töten würden.²³² Wegen der Piraterie der Brüder litt der Handelsverkehr von Triest bald empfindlichen Schaden, da die konfiszierten Waren ständig in die Stadt geführt und zur Ausübung der Repressalien vor allem Triestiner herangezogen wurden. Obwohl der Herrscher befohlen hatte, in Zukunft von Triest Abstand zu nehmen, wagten die Brüder Bučinić im September 1539 ein größeres Unternehmen gegen eine aus Venedig kommende Brigantine, die man zum Schlosse Duino (Devin) schleppte und dort die Beute verteilte. Da ein Teil der Schiffsfracht Venezianern gehörte, beschwerte sich auch der venezianische Gesandte am Hofe Ferdinands und Michael wurde aufgefordert, in den Häfen der Venezianer keinerlei Waren aufzuhalten. Ferdinand drohte bereits, das Repressalienrecht zu widerrufen.^{233–235} Schon im J. 1539 suchte die Regierung von Dubrovnik durch den Gesandten Nikolaus Lukarević (de Lucaris) bei dem Kg. dies zu erreichen. Ferdinand stellte als Hauptbedingung dafür, daß die Herren von Dubrovnik sich vor dem Kg. oder seiner Kommission einstellen und seine Entscheidung in der Klage der Brüder gegen die Republik annehmen und erfüllen würden.²³⁷ Darüber aber konnte der Gesandte ohne Vollmacht nicht verhandeln. Erst im J. 1541 zeigte sich Ferdinand gegenüber Fra Michael de Zizeris willig, für sechs Monate die Berechtigung zu Repressalien zu sistieren. Er glaubte, daß in der Zwischenzeit der Streit durch Vergleich oder auf dem Rechtsweg entschieden und die Republik das Urteil erfüllen werde. Die findigen Dubrovniker hatten ihr Ziel erreicht, gaben aber nicht um ein Haar nach und zogen die Verhandlungen in die Länge.^{240, 241} Dies zeigte sich einige Jahre später. Im Dezember 1545 gelangte auf der Reise nach Konstantinopel Graf Christoph von Rogendorf, Sohn Wilhelms, des einstigen Obersthofmeisters und Befehlshabers im Türkenkrieg, nach Dubrovnik. Er hatte sich mit dem Wiener Hof entzweit und beabsichtigte, in den Dienst Suleimans zu treten. Als er erfuhr, daß sein Konflikt geschlichtet sei, entschloß er sich zur Heimfahrt. Auf Vorschlag des Marin Zamanja nahm er den Komödiendichter Marin Držić in seinen Dienst und segelte zu Weihnachten bis zur Küste von Friaul, besuchte den Landesverweser von Gradiska, führte Gespräche mit den Brüdern Bučinić und nahm Marin, den Sohn Pauls nach Wien mit. Dort war bereits Marino, der Sohn Michaels, der sich bemühte, eine neue Aktion gegen Dubrovnik in die Wege zu leiten. Auch er wünschte in den Dienst des reichen Grafen zu gelangen. Plötzlich aber

änderte sich die Lage. Rogendorf zerwarf sich endgültig mit dem Hof, da man den Streit zu Gunsten seiner Gemahlin entschieden hatte. Um seine Dienste dem Sultan anzubieten, kam er Ende August zum zweiten Mal nach Dubrovnik. Auf den Kopf des in seiner Begleitung befindlichen Marin Bučinić schrieb die Regierung öffentlich eine Belohnung von 500 Dukaten aus. Daher schickte ihn Rogendorf sofort in das benachbarte Gebiet der Hercegovina. Bei seiner Abreise veranlaßte er als Gegenzug Affichen mit Schmähschriften.²⁴²

Nachdem das Repressalienrecht entfallen war, reifte bei den Brüdern Bučinić der Plan eines militärischen Unternehmens zur Besetzung von Ston (auf Pelješac). Man hoffte, Kg. Ferdinand dafür zu gewinnen, dann aber 700 Mann Uskokken und anderen guten Soldaten vom kroatischen Ban Nikolaus von Zrin (Zriny) anzufordern. Zum militärischen Leiter gewann man den Hauptmann Markus Kušinić aus Risan (in der Bucht von Kotor). Über den königlichen Agenten in Venedig, den Spanier Domingo de Gaztelu, erreichte man von den Venezianern die Zusage, daß sie den Barken mit den eingeschifften Soldaten bei der Fahrt zur Mündung der Neretva kein Hindernis bereiten würden. Im November 1547 luden die Brüder Bučinić alle Verbündeten zur Beratung und Beschlußfassung nach Triest ein. Man machte sich schon Hoffnungen auf die Verteilung der Güter auf der Halbinsel, die die Brüder Bučinić als Lehen Ferdinands innehaben sollten. Als im Jänner 1548 der Kg. den Hauptmann Kušinić nach Augsburg rief, erwartete man die endgültige Entscheidung.^{243—244} In Dubrovnik ahnte man davon nicht das geringste. Man wünschte damals eine heikle Angelegenheit bei Karl V. zu erledigen. Schon lange wußte man, daß Marin Zamanja ständig dem K. geheime Berichte über Ereignisse in der Türkei sende, was aber der Republik zu offener Gefahr erwuchs. Dem Gesandten dr. med. Ludwig Djurašević (Giurassevich) gab man den Auftrag, auf dem Augsburger Reichstag den K. zu bitten, Zamanja von der Verpflichtung des Kundschafterdienstes zu befreien und die weitere Berichterstattung so einzurichten, wie es der Vizekönig von Neapel und der Papst getan hatten.²⁴⁷

Die Angelegenheit Zamanjas trat aber sogleich in den Hintergrund, als Djurašević aus Augsburg meldete, er habe eine weitverzweigte Verschwörung gegen die Stadtrepublik entdeckt und sei bemüht, Näheres in Erfahrung zu bringen. Jetzt mußte man achtgeben, den K., der sich immer als Freund erwiesen hatte, nicht zu erzürnen, denn nur mit seiner Hilfe könnte man die bösen Absichten des feindlich gesinnten Kgs. Ferdinand vereiteln. Ein königlicher Rat aus Schlesien, dessen Namen aber Djurašević nicht angeben wollte, empfahl ihm, sich mit Hauptmann Kušinić und Ingenieur Antonio Fasciani aus Malta, die so oft aus den Gemächern Ferdinands kamen, zu befreunden. Der Gesandte begann die verdienstvolle Tätigkeit des Hauptmanns am Hofe weit und breit zu rühmen, gewann sein Vertrauen und half ihm in einer Geldverlegenheit. Die Folge war, daß Kušinić selbst von der Entstehung der Verschwörung zu erzählen begann und die Mitglieder nannte. Auch bei Fasciani, der nach dem Wunsch Ferdinands die Soldaten begleiten und im besetzten Gebiet Befestigungen errichten sollte, hatte Djurašević Erfolg. Von ihm erfuhr er dieselben Einzelheiten. Als sich Kušinić beim Kg. verabschieden wollte, erklärte ihm Ferdinand, man müsse das Unternehmen gegen Ston verschieben. Es habe den Anschein, daß das Komplott entdeckt worden sei. Vielleicht gab auch Karl V. einen Wink, sich mit solchen »Praktiken« nicht zu befassen, weil die Türken, mit denen ein Waffenstillstand auf fünf Jahre geschlossen worden war, dies nicht dulden würden. Wegen der langen Anwesenheit des Dubrovniker Gesandten wurde Michael Bučinić aufmerksam und kam nach Augsburg. Er wünschte zu erfahren, wann Djurašević abzureisen

gedenke, um ihm zu folgen und bei günstiger Gelegenheit seine Schriften zu entwerfen. Dazu kam es jedoch nicht, weil der Gesandte die Rückreise in größerer Gesellschaft machte. Damit waren die Pläne der Brüder Bučinić für immer vereitelt.²⁴⁹ Als Michael um 1550 starb, hinterließ er über 1000 Gulden Schulden und seine Gemahlin mit vier Kindern in großer Armut. Kg. Ferdinand bemühte sich schon einige Zeit, die Regierung in Dubrovnik zu bewegen, daß sie beiden Gemahlinnen das Heiratsgut zurückstelle. Man konnte sich aber nicht einigen, weil die Frauen neben dem Betrag des Heiratsgutes noch Zinsen und Ersatz des erlittenen Schadens forderten.²⁶⁰

Nach dem Tode ihres Gemahls wandte sich die Witwe Paula auch im Namen aller noch lebenden Mitglieder beider Familien an Karl V. als obersten Richter der Christenheit und Beschützer der Witwen und Waisen, um Beistand gegen die Republik Dubrovnik mit der Bitte, er möge die Dubrovniker auffordern, binnen einem Monat ihre Schuld zu begleichen, widrigenfalls aber der Familie Bučinić ein unbeschränktes Repressalienrecht in seinem gesamten Reiche zu Lande und zur See zu gewähren. Der Kaiser war aber zu keiner gegen Dubrovnik gerichteten Entscheidung zu gewinnen. Nun brachten Marino, Sohn Michaels, und Ferdinand, Sohn des Paul Bučinić, ein ähnliches Ansuchen an Kg. Ferdinand vor. Daher machte der Kg. die Signorie von Dubrovnik darauf aufmerksam, daß infolge ihrer ablehnenden Haltung ein gerechter Grund gegeben wäre, das suspendierte Repressalienrecht zu erneuern. Jetzt hatte es die Republik eilig. Sie sandte Sebastian Menčetić (de Menze) zum Kg. und Ehg. Maximilian mit der Bitte, den Repressalienbrief für ungültig zu erklären, und verpflichtete sich, bis März 1557 bei Ferdinands Agenten in Venedig, Dominik de Gaztelu, für das Heiratsgut beider Gemahlinnen 1066 Scudi 24 Grossi zu erlegen. Paula behielt noch das Recht auf lebenslänglichen Bezug einer Jahresrente von 200 Gulden aus den Einnahmen des Triester »Quarentes«.^{261–266}

3. Fra Bernardino Pomazanić (Pomasanich)

Im geheimen Kundschafterdienst spielten auf christlicher und türkischer Seite Mönche eine bedeutsame Rolle. Durch ihren Habit gedeckt konnten sie auch in der Türkei überall hin gelangen, Nachrichten sammeln und Berichte vermitteln. Bald nach der Mohács-er Katastrophe, vielleicht noch im J. 1527 erbot sich der Franziskaner Fra Bernardino Pomazanić aus Pazin (Pisino, Mitterburg, österr. Istrien) dem Kg. Ferdinand und seinem Kanzler v. Cles zum Kundschafterdienst in der Türkei. Er beschloß, den Weg nach Konstantinopel über Sibenik und Dubrovnik einzuschlagen. Seine Berichte wünschte er nach Rijeka. Senj oder Triest zu senden, von wo sie weiter an den Hof befördert werden sollten. Den Gebrauch eines Chiffrenschlüssels lehnte er ab und beabsichtigte seine Schreiben in der Form von Geschäftsbriefen zu verfassen. Für den Briefwechsel erhielt daher Kg. Ferdinand den Decknamen Vito aus Ancona, er selbst aber den Namen Nicolo Pomasanich aus Poreč (Parenzo, venez. Istrien), Faktor und Handelsangestellter des Kaufmanns Vito aus Ancona.

Die Reisen des Mönches im J. 1528 können wir verfolgen. Ende Juni kam er nach Bosnien, wo er in Visoko mit seinem Vetter Daud, Su bašy (Vogt) des Sandschak-beg von Adrianopel (Edirne) zusammentraf. Sein christlicher Name war Mohor Križanić, Sohn des Županen Jakob aus Zminj (Gimino, Swing, österr. Istrien). Wie er in die Türkei gekommen und zum Islam übergetreten war, ist nicht zu ersehen. Daud versprach durch seinen Vetter Bernardino wichtige Nachrichten mitteilen zu lassen.

Als Beweise venezianischer Machinationen gegen Ferdinand stellte er Abschriften von zwei Schreiben aus Venedig vom 14. Mai 1528 zur Verfügung. Das erste betrifft ein Ansuchen des Dogen an den Großwesir Ibrahim Pascha, 2000 türkische Reiter nach Zadar zu senden, wo sie eingeschifft und nach Venedig gebracht werden sollten, um gegen die Truppen Karls V. zu kämpfen. Das zweite berichtet von der Ankunft des Bischofs Franz Jožefić aus Senj, der als Gesandter Zápolyas die Signorie ersuchte, den Ungarn, die nicht unter der Herrschaft der Deutschen sein wollten, zu helfen. Der Schreiber fordert die Türken auf, mit 1000 Reitern ein »Rennen« bis Ljubljana (Laibach) zu machen, da kein Hindernis dagegen bestehe.¹⁻³ Aus Bosnien reiste Pomazanić nach Ofen, wo er bei Thomas de Zalaháza, Bischof von Erlau (Eger), dem königlichen Kanzler, vorsprach. Der Mönch erklärte, mit dem Kg. und Kanzler von Cles befreundet zu sein und zeigte die obigen venezianischen Schreiben, über deren Echtheit Zalaháza Bedenken äußerte. Weil aber Pomazanić im geheimen Auftrag Ferdinands zu reisen behauptete, gab ihm der Bischof einen Diener als Begleiter, damit er sicher zum Kg. gelange.⁴ Ferdinand gab ihm sogleich einen neuen Auftrag, in Konstantinopel mit seinen Gesandten Johann Hoberdanac und Sigmund Weichselberger in Verbindung zu treten und sie über die Machinationen der Feinde aufzuklären. Schon während der Reise erfuhr er, daß die erwähnten Gesandten bei ihrer Ankunft in der Hauptstadt zuvorkommend behandelt, beim Anlangen der venezianischen Gesandtschaft aber in die Herberge eingesperrt wurden.⁶ Als Suleiman am 10. Mai 1529 mit seinem Heer aufbrach, begleitete Pomazanić einige Zeit seinen Vormarsch aus Konstantinopel. Am 2. Juli gelangte der Großherr zum Städtchen Niš und überschritt die Morava bei Mramor. Dort begegnete der Mönch dem Spanier Joan de Pallas, einem Kundschafter Karls V., der von hier Ferdinand in einem Schreiben empfahl, auf den K. einzuwirken, daß er die Flotte in das Adriatische Meer schicke und in Albanien eindringe, gleichzeitig auch die Perser bewege, daß sie die Türken angreifen. So würde man die Pläne Suleimans zunichte machen.⁷ Während des Rückzugs des Großherrn im Spätherbst kam Pomazanić Anfang November nach Ofen, wo er noch viele Sandschak-bege mit ihren Kriegerern sah. Von dort fuhr er auf der Donau nach Belgrad, wo gerade der Sklavenmarkt gehalten wurde. In Syrmien sah er noch den Sultan und seine Paschas. Dort ließ man den Großteil der Artillerie zurück. Er war überzeugt, daß der Großherr im nächsten J. mit einem noch größeren Heere vor Wien rücken werde. Daher sollte Ferdinand jetzt die geringen türkischen Besatzungen in Ungarn besiegen und Belgrad einnehmen.⁹ Am 1. März 1530 war der Mönch wieder in der Nähe der türkischen Hauptstadt und berichtete von den großen Vorbereitungen für das nächste Jahr, wobei der Angriff der Flotte Apulien gelten sollte. In Konstantinopel sah er Gesandte des polnischen Kgs., Zápolyas und der Venezianer. Auch der Sandschak-beg von Bosnien schickte einen Kurier und ersuchte um die Erlaubnis, mit seinem Heer Senj zu belagern. Er hoffe, bis August Istrien, Triest und Ljubljana einzunehmen.¹⁰ Auch an Karl V. richtete Pomazanić ein Schreiben, das in französischer Übersetzung im Brüsseler Reichsarchiv erhalten blieb. Er berichtete von den umfassenden Vorbereitungen des Sultans zur See und zu Lande, um Italien anzugreifen, bis Rom vorzudringen und den Papst kennen zulernen, der den K. krönte und sich Schutzherr der ganzen Welt nenne. Den K. wolle der Sultan verjagen und nach Spanien verfolgen.¹²

Aus der Türkei reiste Pomazanić nach Augsburg, wo der Reichstag gehalten wurde. Kg. Ferdinand gab ihm Geld und betraute ihn mit einem neuen geheimen Auftrag. Zunächst begab er sich nach Ljubljana und sprach mit Niklas Jurišić und Josef von Lamberg, die sich zum Aufbruch in die Türkei als Gesandte zu Suleiman

vorbereiteten. Dann nahm er den Weg über Zagreb nach Ofen. Dort blieb er längere Zeit als Guardian im Franziskanerkloster bei der Marienkirche. Es hat den Anschein, daß er bei der beabsichtigten Überrumpelung der Festung durch die Streitkräfte Ferdinands helfen sollte. Auf Grund von Berichten seiner Späher hatte der Ban Batthyány im März 1530 gemeldet, daß die militärische und wirtschaftliche Lage Zápolyas schlecht sei, daß sich in der Festung Ofen kaum 30 Mann Besatzung befänden und sich Zápolya nicht aus dem Schlosse traue. Die Operationen der Truppen Ferdinands verliefen aber viel zu langsam. Paul Bakić und Valentin Török rückten mit ihren Scharen zunächst gegen Gran. Zápolya ersuchte aber dringend um Hilfe. Jeden Tag stieg Pomazanić zum Schlosse hinauf und schaute, ob die Streitkräfte Ferdinands kämen. Da sah er in einer Nacht Kg. Zápolya das Schloß verlassen und Ludwig Gritti, der mit 500 Reitern angekommen war, die Feste besetzen. Gleichzeitig wurden Vorkehrungen zur Verteidigung gegen eine etwaige Belagerung getroffen. Dann gelangte noch der Sandschak-beg Mehmed-beg mit 14.000 Akindschien. Jetzt war Pomazanić überzeugt, daß er den erhaltenen Auftrag nicht mehr vollziehen könne und reiste nach Sibenik (Dalmatien), von wo er Kg. Ferdinand die Ereignisse schilderte. Im November begab er sich über Dubrovnik — Novi Pazar — Sofia — Adrianopel wieder nach Konstantinopel. Um mit den in der Herberge eingeschlossenen Gesandten Ferdinands in Verbindung zu treten, schrieb er einen Brief, steckte ihn in ein Säckchen, legte einen Stein dazu und warf es durch ein Fenster der Herberge. Da er wußte, welchen Weg die Gesandten bei ihrer Heimreise benützen mußten, kam er einige Tage vor ihnen nach Adrianopel und konnte hier mit ihnen sprechen. Wegen Geldmangel mußte aber Pomazanić bald nach Hause reisen. Über Adrianopel, wo er im Jänner 1531 einige Tage blieb, kam er ins kroatische Küstengebiet bis Rijeka, wo er erfuhr, daß in Obrovac mehrere Schiffe gebaut würden. Angeblich wollten sich die Türken rächen, weil ihnen im Vorjahr Leute aus Rijeka und Senj Schiffe verbrannt hatten.¹³⁻¹⁴

Worin die Tätigkeit des Fra Bernardin in den folgenden J. bestand, kann man wegen der Lücken im Wiener Material nicht feststellen. Aus einem Schreiben des Daud vom 1. April 1537 ist zu entnehmen, daß Pomazanić seine Briefe nach Triest übermittelte.¹⁵ Im Schreiben vom 14. August schilderte Daud, der damals Kadi von Elbassan und Prokurator der Bauleute von Valona war, die Ankunft Suleimans mit den Prinzen in Valona, wo auch der französische und venezianische Gesandte anwesend waren. Ferner schloß sich Daud einer türkischen Delegation an, die in Venedig die Regierung aufforderte, das Bündnis mit den Türken vom J. 1503 zu bestätigen und durch einen Vertrag mit Franz I. von Frankreich zu erweitern. Um einen stärkeren Eindruck zu erzielen, brachten die Türken die mit dem Bleisiegel der Markusrepublik versehene Originalurkunde vom J. 1503 mit und zeigten sie den versammelten Würdenträgern. Trotzdem wurde der Vorschlag von den Venezianern zurückgewiesen und bald darauf brach der Krieg zwischen Venedig und dem Sultan aus.¹⁶

Nach der Niederlage bei Gorjan (Slawonien) ersuchte Kg. Ferdinand auch Pomazanić, in der Türkei nachzuforschen, wo sich die Kriegsgefangenen befinden und welche Lösegelder für sie gefordert werden.¹⁷⁻¹⁸ In Bosnien erkundigte er sich auch um das Schicksal des Grafen Ludwig Lodron und gab die falsche Nachricht, daß sich dieser in einem bosnischen Dorfe befinde. Wie aber Johann Pastor festgestellt hatte, war er bereits in der Schlacht getötet worden. Daud bediente den Mönch mit den neuesten Nachrichten aus der Levante, daß sich nämlich der Perserkönig zum Angriff gegen den Sultan bereite. Daher schickten die Türken als

Mönche verkleidete Gesandte nach Frankreich, um zu verhindern, daß der französische Kg. mit Karl V. Frieden schließe. Auch zu Ferdinand sollte ein türkischer Gesandter kommen. Seine Aufgabe sei aber festzustellen, ob Rüstungen gemacht würden. Daher mußte man mit ihm so verfahren, wie es mit den Gesandten des Kgs. Ferdinand in Konstantinopel geschehe.²⁰ Das letzte erhaltene Schreiben aus dem J. 1552 sandte nach dem Tode des Fra Bernardino sein Vetter, der sich in türkischen Diensten zum Pascha Wesir emporgeschwungen hatte. Trotzdem vergaß er seine Heimat nicht und empfahl seine Verwandten in Zminj der Güte des Landesfürsten. Bereits dreimal ließ er durch Gefangene und über Venedig Briefe an Ferdinand befördern, erfuhr aber nicht, ob sie an den Hof gelangten. In seinem Schreiben machte er auf die Bemühungen des französischen Kgs., der Venezianer und einiger Ungarn aufmerksam, die den Sultan überreden wollten, noch einmal vor Wien zu ziehen. Soeben kam zum Großherrn im Auftrag der Venezianer der Ingenieur Nicolo Grego, der in Wien einen genauen Stadtplan ausgearbeitet hatte und den Vorschlag machte, bei der Belagerung außerhalb der Stadt Basteien zu errichten, die die Mauern überragen sollten und so ermöglichen, die Häuser mit Geschützen zu zerstören. Daud war auch bereit, einer Vertrauensperson Ferdinands, die sich in Konstantinopel niederlassen würde, laufend Neuigkeiten mitzuteilen.²²

4. Marin Zamanja

Marin Zamanja (Zamagna) stammte aus einer alten, sehr angesehenen und reichen Patrizierfamilie der Stadt Dubrovnik. Wie damals allgemein üblich, verbrachte Marin in seiner Jugend längere Zeit im Ausland, was zu seiner allgemeinen und kaufmännischen Ausbildung beitrug. Vom Vater erbt er ein bedeutendes Vermögen. Neben der Verwaltung seines Besitzes befaßte er sich später mit Handelsgeschäften in Getreide, Kupfer und Textilwaren. Daneben mußte er sich öffentlichen Angelegenheiten widmen. Mit 23 Jahren wurde er 1503 Mitglied des Großen Rates, 1519 wählte man ihn in den Senat, 1526 trat er in den Kleinen Rat ein und 1530 wurde er das erste Mal zum Rektor der Stadtrepublik gewählt. Dieses Amt bekleidete er sechsmal. Fast jedes Jahr übertrug man ihm einzelne öffentliche Funktionen.¹⁻³ So lernte er als Kaufmann und Beauftragter seiner Heimatsstadt Italien und die Balkanländer kennen. Er kannte auch die wirtschaftlichen und politischen Verhältnisse zu Hause und in den Mittelmeerländern. Durch sein Wissen, seine Erfahrung und seine staatsmännischen Fähigkeiten gewann er großes Ansehen und wurde eines der hervorragendsten Mitglieder der Regierung in einer stürmischen Periode der Geschichte von Dubrovnik. Während sich Michael Bučinić (Bucignolo) für die Anerkennung und Erneuerung der alten Schutzherrschaft der ungarischen Könige, jetzt Ferdinands I., über die Stadtrepublik einsetzte, war Zamanja dagegen und befürwortete die Politik der Heimatstadt dem Osmanenreiche gegenüber, wünschte aber eine kräftigere Anlehnung dieser an den K. Karl V.⁴ Dies äußerte sich auch in seinem Bestreben, den spanischen Behörden in Italien Neuigkeiten aus der Türkei zukommen zu lassen. Johann Pastor meldete 1529 aus Dubrovnik, der K. habe hier mehrere treue Diener und erwähnte darunter auch Zamanja.⁵ Sein Name wurde aber am Hofe Karls V. bestens bekannt, als er im J. 1533 als Gesandter die Aufhebung der Repressalien erreichte, aber auch den Schutz Spaniens und die Handelsfreiheit in allen spanischen Ländern für die Republik Dubrovnik gewann. Der Aufenthalt Zamanjas auf dem spanischen Hof zog sich zwar in die Länge, war aber

erfolgreich. Im November 1534 bestätigte Karl V. alle Handelsprivilegien seiner Vorgänger. Das Verhältnis des K. zu Zamanja wurde so innig, daß er ihn zum Ritter des St. Jakobsordens erhob. Beim Abschied im Jänner 1535 erhielt er von Karl V. einen Chiffrenschlüssel und den geheimen Auftrag, an den kaiserlichen Gesandten Lope de Soria in Venedig über alle wichtigen Geschehnisse zu berichten. Diese Verabredung sollte geheim bleiben, besonders Michael Bučinić gegenüber.⁶ Erst am 18. März 1535 kehrte Zamanja über Frankreich und die Lombardei aus Spanien nach Hause zurück und berichtete am nächsten Tag im Senat von seiner erfolgreichen Reise. Man wetteiferte geradezu, um seine verdienstvolle Tätigkeit anzuerkennen. Für den Monat Mai wählte man ihn zum Rektor, dann zum Senator und bald darauf zum »Providur« der Republik, der als oberster Hüter der Gesetze galt.⁷ Als nach der Expedition in Tunis Karl V. in Süditalien eintraf, beschloß die Regierung von Dubrovnik, den K. zu beglückwünschen und betraute wieder Zamanja mit einem Gesandtschaftsposten. Ferner gestattete sie ihm, die für den »Caballero« des »Orden de Santiago« vorgeschriebenen Zeremonien zu vollziehen und die damit verbundenen Einkommen zu genießen.⁸ Der K. erfüllte auch alle Wünsche, die Zamanja im Namen seiner Heimatstadt vorlegte.

Zamanja war von nun an das Haupt der kaiserfreundlichen Partei und Vertreter der spanischen Interessen in Dubrovnik. Bei ihm fanden die spanischen Gesandten und Agenten Unterkunft. Er half ihnen mit Rat und Tat. In der Zeit der spanisch-türkischen Kämpfe im Mittelmeer und der Heiligen Liga (Spanien, Venedig, der Papst) hatte Karl V. besonderes Interesse an den Ereignissen im osmanischen Reich. Daher berichtete Zamanja ständig nach Venedig und Neapel. Der K. ließ ihm von Zeit zu Zeit zur Deckung der Kosten Geldbeträge durch den Vizekönig von Neapel zahlen. Als Hercegnovi von den Türken wieder zurückerobert wurde, bemühte sich Zamanja gefangene Mitglieder der ehemaligen spanischen Besatzung loszukaufen, wofür ihm das Lösegeld teilweise aus Neapel zur Verfügung gestellt wurde. Aufmerksam beobachteten Zamanja und seine Anhänger die Tätigkeit der franzosenfreundlichen Partei, angefangen vom Erzbischof Trivulzio als Haupt seiner Anhänger bis zu den französischen Gesandten und Agenten, die so häufig durch Dubrovnik an den Hof des Sultans und in umgekehrter Richtung nach Venedig reisten. Man wußte, daß fast die gesamte Korrespondenz zwischen dem Gesandten in Konstantinopel bzw. Adrianopel und Frankreich durch die Hände des Erzbischofs ging. Daher stand wohl das Abfangen eines Schreibens des französischen Gesandten im J. 1540 mit der Zamanja-Gruppe in Verbindung. Obwohl später Karl V. nicht mehr in die Ereignisse auf dem Adriatischen Meer und in der Türkei eingriff, setzte Zamanja seine Tätigkeit als geheimer Berichterstatte fort. Lange Zeit wurde er dabei, wohl aus Rücksicht auf den K., von der Regierung nicht gehindert. Mit Hilfe der türkischen Spione in Dubrovnik wurde in Konstantinopel bekannt, daß sich hier ein Spanier, namens Marin Zamanja befinde, der dem K. von den Bewegungen der türkischen Streitkräfte melde. Der Sultan verlangte darauf im J. 1541 seine Auslieferung. Der Rektor und Rat erwiderten zwar, Zamanja sei ein angesehener Patriizier der Stadt, der sich in verschiedenen Gesandtschaften, darunter auch nach Konstantinopel rühmlich betätigt hatte. Doch begann man von nun an auf Zamanja mehr acht zu geben, weil seine unerlaubte Berichterstattung die Freiheit der Republik zu bedrohen begann. Einige Jahre später beschloß man bereits, die Schriften im Hause Zamanjas einzusehen, doch nahm man von weiteren Maßnahmen gegen ihn Abstand.

Im J. 1545 vermittelte der Kg. von Frankreich den Abschluß eines Waffenstillstandes zwischen Karl V. und dem Großherrn. Obwohl widerwillig, mußte der französische Gesandte Jean de Monluc auch die Interessen der Habsburger vertreten und reiste mit dem kaiserlichen Gesandten Gerard Veltwyck und dessen Sekretär Giusto de Argento aus Triest, über Dubrovnik nach Konstantinopel. Veltwyck benützte den Aufenthalt in Dubrovnik zu Gesprächen mit Marino Zamanja und schrieb an Karl V., daß Zamanja, der als Gesandter seiner Heimatstadt am Hofe des K. es verstanden hatte, die Gunst Karls V. für die Regierung von Dubrovnik zu gewinnen, ein weiser Mann und trefflicher Diener der Majestät sei. An dieser Grenze und für die Angelegenheiten der Levante sei er sehr notwendig, besonders für den Fall, daß die Franzosen den Waffenstillstand nicht halten sollten. Vor seiner Abreise empfahl er nochmals Zamanja Karl V. (Juli 1545), weil dieser Patrizier sich vollkommen dem Dienste des Kaisers widme. Im Dezember desselben J. gelangte, wie wir bereits wissen, Christoph von Rogendorf nach Dubrovnik. Auch er bewegte sich ständig in der Gesellschaft des Zamanja und dessen Sohnes Seco. Alles dies mußte das Mißtrauen der Regierung steigern. Verstärkt wurde es während des zweiten Aufenthaltes des Grafen Rogendorf im J. 1546. Eine geheime Untersuchung ergab ein genaues Bild der geheimen diplomatischen Tätigkeit Zamanjas. Er stand nicht nur mit den spanischen Behörden, besonders mit dem Vizekönig von Neapel in Verbindung, sondern sandte auch dem Gesandten Kg. Ferdinands in der Türkei Schreiben. Trotzdem wurde Zamanja noch einmal für den Monat Februar 1547 zum Rektor gewählt. Dabei berücksichtigte man wohl nicht nur, daß Zamanja eine bedeutende Anzahl von Anhängern in der Stadt besaß, sondern auch vor allem, daß die Gunst des K. gerade damals für die Republik von größter Bedeutung war. So hatte man im Gegensatz zur Affäre Bučinić von jeder energischen Verfügung abgesehen. Wohl aber war die Regierung bestrebt, durch Gesandte beim K. zu erreichen, daß dieser selbst Zamanja vom Dienste der Berichterstattung enthebe. Man suchte dem K. darzustellen, welche Gefahr ihnen von diesem Kundschafterdienst Zamanjas drohe. Vor einigen Jahren sollten sie auf Verlangen der Pforte Zamanja nach Konstantinopel ausliefern. Sie mußten größte Schwierigkeiten überwinden, um sich von dieser Verpflichtung zu befreien. Noch ärger war es im Sommer 1546, als Veltwyck zum zweiten Mal nach Konstantinopel gekommen war und unter strenger Bewachung im Kervanseray gehalten wurde. Zamanja ließ ihm durch einen Boten ein Päckchen Briefe zustellen. Kaum war der Kurier aus der Behausung getreten, verfolgte man ihn auf verschiedenen Wegen. Zum Glück hat man ihn nicht gefunden. Hätten ihn die Türken gefangen, wäre es um ihn geschehen. Die Regierung von Dubrovnik wußte aber in diesem Falle nicht, wie sie nochmals den Verdacht der Türken zerstreuen könnte.¹¹ Weil aber gleichzeitig des Bučinić Komplott eines militärischen Unternehmens gegen Ston aufgedeckt wurde, mußte man noch immer auf den K. Rücksicht nehmen und in der Frage Zamanja nicht weiter drängen. Als aber diese Angelegenheit glücklich vorüber war, verbot die Regierung von Dubrovnik Marin Zamanja unter Androhung der Todesstrafe, den Vertretern des Kaisers zu schreiben, auch sich Berichte oder Briefe, die aus Konstantinopel oder der Levante kämen, zuzueignen. Ein Jahr später erkrankte Zamanja schwer an Gicht und starb nach vier Tagen angeblich am Herzschlag auf seinem Landgut außerhalb von Dubrovnik (August 1548).¹²

5. Die beiden Caraffa und der »Conte d'Elia«

Im Frühjahr 1530 sandte Ferdinand I. Franz Ricci, Freiherrn von Sprinzenstein, Dompropst von Trient, als Beauftragten nach Dubrovnik. Er sollte die Regierung der Stadtrepublik dazu gewinnen, daß sie ihm unter einem Decknamen über Ereignisse in der Türkei berichte. Franz Ricci legte dem Rektor und Rat ein Beglaubigungsschreiben des Kgs. vor und fand bald in den Kreisen der Patrizier von Dubrovnik Eingang. So befreundete er sich auch mit Michael Bučinić. Als er im August 1530 erfuhr, daß dieser als Gesandter zum K. bestimmt sei, empfahl er ihn in einem Schreiben seinem Vater Paul als treuen Anhänger des K. und Kgs. und seinen lieben Freund. Ferner verkehrte er mit dem Humanisten Damian Beneša (Benessa), der auch lateinische und griechische Gedichte schrieb. Mit ihm führte er gelehrte Gespräche, z. B. über Einrichtungen eines idealen Staates. Soweit Ricci Nachrichten aus der Türkei erhielt, ließ er sie über den Hauptmann von Rijeka oder den kaiserlichen Gesandten in Venedig an den königlichen Hof übermitteln.¹⁻² Weil die Regierung von Dubrovnik auf das Ersuchen Ferdinands um Berichterstattung und Rat »in rebus Turcicis« keine Antwort erteilte, suchte Ricci allein die nötigen Erkundigungen über die militärische Stärke der Sandschak-bege von Bosnien und der Hercegovina einzuholen. Von den beiden Territorien könnten 5000 Reiter und über 15.000 Mann Fußvolk aufgebracht werden. Die Bewaffnung des letzteren sei sehr mangelhaft. Die wenigsten hätten Schwerter und Schilde, die meisten trügen mit Nägeln beschlagene Holzkeulen. Die Zahl der Büchschützen, die aus den Festungen herangezogen werden könnten, sei gering. Während die Schützen Türken sind, seien die Fußsoldaten fast ausschließlich Christen. Doch seien nicht alle Reiter reguläre Soldaten des Großherrn, die Dienstgüter genossen. Der größere Teil sei mehr geneigt, zu plündern als den Feind im Kampfe zu besiegen. Sie machten auch nie einen Raubzug, ohne vorher festgestellt zu haben, ob die Nachbarländer militärischen Schutz besäßen. Für Kroatien wären 1000 Reiter und 4000 Mann Fußvolk notwendig. Besonders wichtig sei die Feste Klis; daher müßte man eine kräftige Besatzung hineinlegen. Durch Agenten sollte man die Albaner für einen Aufstand gegen die Türken gewinnen. Jetzt besäßen nur wenige ein Schwert, die übrigen gebrauchten Giftpfeile. Über Albanien sei die beste Verbindung mit Mazedonien. Gegen die Türken sollte man nach dem Beispiel des Skenderbeg und Dukagin kämpfen.⁴⁻⁵ Gerade damals bestand unmittelbare Gefahr für die Feste Klis. Ricci schickte insgeheim einen Boten zu Peter Kružić, dem Hauptmann von Klis, und ersuchte ihn, sich vor Hinterlist zu hüten. Einige Tage später erfuhr er, daß die Türken bereits unter Klis standen und in Solin eine Festung zu bauen beabsichtigten.⁷ Ricci hatte bald das Gefühl, daß ihm von den Türken ernste Gefahr drohe und bat den Kg., ihn ehestens zurück zu berufen.³ Ende August meldete er, daß die Sandschak-bege von Nikopol, Vidin, Zvornik und Smederevo-Belgrad mit ihren Streitkräften nach Ungarn geschickt wurden, um die Zápolya ungehorsamen Gebiete zu verwüsten und in Ferdinands Länder einzufallen.⁸ Ein Bote Ludwig Grittis, der durch Dubrovnik nach Venedig reiste, erzählte von den Wünschen, die die türkischen Prinzen nach altem Brauch anlässlich des Beschneidungsfestes äußerten, die aber der Großherr nicht erfüllte, was einen Aufruhr der Janitscharen zur Folge hatte. Ricci bedauerte, daß er auf seinen Vorschlag, für Venedig bestimmte Schreiben in Dubrovnik abfangen zu dürfen, keinen Bescheid erhielt. Schon zweimal hätte er dies ausführen können.⁹ Als er Anfang September von einer schweren Erkrankung seines Vaters erfuhr, entschloß er sich, sogleich abzureisen. Bei Bučinić verabschiedete er sich und gestand erst jetzt, daß auch er im Dienste des

Kgs. Ferdinand stehe. Mit drei befreundeten Patriziern verabredete er aber, daß sie ihm verschlüsselt unter Decknamen die wichtigsten Nachrichten aus der Türkei schreiben würden. Ihre Berichte erscheinen unter den Namen: Angelo Caraffa, Julio Caraffa und Conte d'Elia. Angelo Caraffa war der Humanist *Damiano Beneša* (*Benessa*). Seine Schreiben reichen von September bis Dezember 1530. Von Bedeutung waren die Meldungen, daß die Sandschak-bege auf Befehl des Großherrn ihre Truppen bereitstellen sollten. Ferner berichtete er von verschiedenen Einfällen der Türken, wobei große Beute gemacht wurde. Manches deutete aber darauf hin, daß für das nächste Frühjahr ein Heereszug nach Ungarn bevorstehe. Hoffnung erweckte die Nachricht, daß Andrea Doria mit der kaiserlichen Flotte in das Adriatische Meer eingefahren sei und das Osmanenreich vom Meer aus im Epir anzugreifen beabsichtige, wobei man auf die Hilfe der dortigen Völker rechne. Mehrere türkische Schiffe sollten ins Rote Meer segeln, um den Handel der Portugiesen zu behindern. Im Dubrovniker Rat wurde ein Schreiben aus Konstantinopel verlesen, wonach die Handelsgeschäfte mit Gewürzen und Seide, die bisher in Ägypten und Syrien (Heliopolis und Damaskus) abgewickelt wurden, von nun an in Konstantinopel getätigt werden sollten. Diese Verordnung erließen der Großherr und der Großwesir auf Wunsch Ludwig Grittis. Ferner wurde im Senat von Dubrovnik ein Schreiben des kroatischen Bans Johann Karlović von Krbava behandelt. Der Ban beklagte sich, daß bereits ganz Kroatien den Türken Tribut entrichte, nur er allein kämpfe noch gegen den Feind. Daher bat er die Republik um Hilfe. Man antwortete ihm, daß die Republik nicht im Stande sei, Krieg zu führen, und zur Rettung der Stadt Tribut zahle, auch sich hüten müsse, bei dem Sultan Unwillen zu erregen.¹²⁻¹⁴ Während die Berichterstattung des Beneša unter dem Decknamen aufhörte, hat er im J. 1534 gleichlautende Schreiben an Kg. Franz I. von Frankreich, K. Karl V. und Kg. Ferdinand I. gerichtet und sie aufgefordert, sich zu verständigen und einen Bund gegen die Ungläubigen zu bilden.¹¹ Anfang des J. 1535 meldete er Johann Maius, dem Sekretär Ferdinands, einige Nachrichten aus dem persischen Feldzug des Großwesirs.¹⁷ Wer sich unter dem Decknamen »Julius Caraffa« verbarg, konnte ich mit Sicherheit nicht feststellen. Von seiner Korrespondenz wäre ein Schreiben vom Mai 1532 zu erwähnen, wo bereits über den Aufbruch des türkischen Kriegsvolks nach Norden berichtet wird. Umfangreicher war der Briefwechsel des Patriziers *Marino Kabužić* (*di Caboga*), der sich des Decknamens »Conte d'Elia« bediente. Seine Schreiben reichen vom September 1530 bis zum J. 1532 und dann von 1535 bis 1536. Aus den J. 1533/34 liegen keine Briefe unter dem erwähnten Decknamen vor, weil damals Franz Ricci als Agent Ferdinands in Deutschland abwesend war. Einige Schreiben ließ er durch Jakob de Bannis, mehrere aber durch Nikolaus Ferduci, den Geheimagenten Kg. Ferdinands in Dubrovnik, bzw. durch Bernard Pucić (*de Pozzo*), Patrizier von Dubrovnik befördern. Der Großteil der Berichte betrifft die militärischen Vorbereitungen des Sultans, den Aufenthalt der Gesandten Ferdinands in Konstantinopel, ihren Empfang bei dem Großwesir und Großherrn in Niš und die Verhaftung des Michael Bučinić in Dubrovnik. Die letzten Briefe des Kabužić bringen interessante Einzelheiten aus dem Krieg in Persien. Als der Schah vorigen Herbst sah, daß sich die Türken nähern, ließ er aus den bedrohten Provinzen die Bevölkerung wegführen, zog sich selbst zurück und verwüstete sein eigenes Land. Der ihn verfolgende Sultan gelangte so in ein entvölkertes und verwüstetes Gebiet. Nachdem er drei Sandschak-bege, 500 Janitscharen und 300 große Geschütze zur Sicherung des besetzten Landes zurückgelassen hatte, zog er dem Perserkönig nach, den er zehn Tagereisen nach Osten an einem Fluß einholte. Hier nahmen die Gegner Stellungen ein. Die Türken hatten aber keine

Nahrung für sich und ihre Tiere. Als plötzlich strenge Kälte und Schneefall einsetzte, fanden viele Tausende den Tod. Der Sultan mußte mit dem Rest seines Heeres, das durch Hunger und Entbehrungen erschöpft war, nach Mesopotamien zurück. Jetzt sucht er sein Heer zu erneuern und befahl den Spahien, Akindschien und sieben Sandschak-begen, sofort nach Persien aufzubrechen. Laufend bringt man Kriegsvölker aus den Sandschakaten Bosnien, Zvornik, Smederevo-Belgrad, Vidin und Gallipoli nach Anatolien. Nach dem Rückzug des Großherrn kam der Perserkönig nach Tebris und vernichtete die türkische Besatzung.¹⁸⁻³⁴

6. Nikolaus Ferduci

Auf Anregung Hans Katzianers übernahm Nikolaus Ferduci (Ferduzzi, Verdutz) aus Ancona, Kaufmann und Bürger von Rijeka (Fiume), wohl im J. 1530 den Dienst eines geheimen Agenten zur Auskundschaftung der Verhältnisse in der Türkei, da allem Anscheine nach ein Großangriff des Sultans auf Ungarn und die Länder Ferdinands bevorstand. In Ancona gab es das reiche Patriziergeschlecht der Ferduci, das sich in vielen Ländern des Mittelmeergebietes kaufmännisch betätigte und bereits unter Murad II. freundschaftliche Beziehungen zum Osmanenhof pflegte.¹ Diesem Geschlecht entstammte auch Nikolaus Ferduci, der nach Rijeka gekommen war und dort das Bürgerrecht erwarb, wohl um erfolgreicher mit den slowenischen und kroatischen Ländern Handel zu treiben. Nikolaus war ziemlich wohlhabend. Er hatte in der Umgebung der Stadt einigen Grundbesitz, führte einen lebhaften Handel, erwarb nacheinander ein kleines Schiff (grippetto) und die Hälfte einer mittleren und großen »Marciliana« mit einem Laderaum von 600 Staren. Auf Begehren des päpstlichen Legaten durfte er dem päpstlichen Schatzmeister ausnahmsweise 80 Saum Eisenkugeln von Ljubljana über Triest nach Ancona liefern. In Rijeka war er mit den Geschäften eines Konsuls der Republik Dubrovnik betraut. In Ljubljana hielt er seinen Handlungsdiener Andreas Ochs, der früher im Dienste des Kaspar Pastor aus Zagreb stand.²⁻⁷ Vom Ansehen, das Nikolaus genoß, zeugen zahlreiche Ansuchen, die man an ihn stellte. Die Anconitaner Stephan und Thomas de Dionisiis, die Erben des Dichters Franz Cynthius de Dionisiis aus Ancona, baten ihn, bei Ferdinand I. und Katzianer zu vermitteln, damit ihr Recht auf die Stadt Bakar an der Küste Kroatiens bestätigt werde. Kg. Matthias Corvinus hatte 1487 diese Stadt dem Dichter Franz Cynthius geschenkt, doch wurde sie vom Grafen Bernhardin Frankopan der Familie entrissen. Weil im J. 1529 Bernhardin gestorben war, bemühten sich die genannten Erben, das Verlorene zu erlangen.¹⁰ Als Hans Dornvogt, ein Bürger von Ljubljana, in türkische Gefangenschaft geriet, ersuchte man im J. 1541 Ferduci, ihn in der Türkei zu suchen und loszukaufen.¹¹ Wie Nikolaus versicherte, übernahm er die gefährliche Aufgabe eines geheimen Berichterstatters auch in der Hoffnung, eine ähnliche Gunst des Landesfürsten zu gewinnen, wie seine Vorfahren im 15. Jh. bei den ungarischen Kgn., besonders bei Kg. Matthias, der ihnen angeblich mehrere Kastelle in Kroatien schenkte.¹²

Zunächst begab sich Ferduci nach Dubrovnik, wo er mit seinem Vetter Marino Lucio übereinkam, daß dieser laufend über die Ereignisse berichten werde.¹⁵ Hier sah Ferduci Georg Gritti, der soeben aus Konstantinopel gekommen war und sogleich auf einer von der Regierung zur Verfügung gestellten Brigantine nach Venedig weiter fuhr. Auf seiner Reise in Richtung Adrianopel speiste er in Prijepolje mit einigen venezianischen Kaufleuten, die ihm erzählten, Gritti sei mit großer Eile nach Frank-

reich abgereist. Bei den Kaufleuten befand sich ein Diener Benedetto Accoltis, des Kardinals von Ravenna; er behauptete, der Kardinal sende jedes Jahr mehrmals Leute nach Konstantinopel. Vorbereitungen zu einem Heereszug des Sultans sah Ferduci nicht. Als er Ende April in der türkischen Hauptstadt ankam, ersuchte er zwei Kaufleute in Pera, seinen Gevatter Antonio Rapalli und seinen besten Freund Andrea Libertopoli, von allen Geschehnissen in der Türkei an Marino Lucio in Dubrovnik zu schreiben. Dieser sollte aber die Berichte nach Rijeka oder Ljubljana schicken, wo sich Ferduci gerade aufhalten werde.

Weil Georg Gritti die Pläne der Feinde am besten kenne, erbot sich Ferduci, Georg Gritti bei seiner Rückreise aus Frankreich im Adriatischen Meer zwischen Rijeka und Dubrovnik verkleidet mit einigen Bewaffneten auf einem kleinen Schiff aufzulauern und ihn mit verbundenen Augen nach Dalmatien und in das Gebiet des Kgs. Ferdinand zu bringen. Dazu wäre ein Befehlsschreiben des Herrschers an alle Organe notwendig, damit man ihm Hilfe leiste. Ferdinand war mit dem Anerbieten sehr zufrieden, doch sollte Ferduci aus eigenem Antrieb handeln, damit nicht das Gerücht entstehe, als ob es Ferdinand veranlaßt oder befohlen hätte. Währenddessen war es Gritti gelungen, auf dem Landwege nach Konstantinopel zu entgehen.¹⁶ Von nun an holte Ferduci die chiffrierten Berichte des Marino Lucio mit eigenem Schiff aus Dubrovnik ab und sandte sie nach Ljubljana an den Krainer Landesverweser, der sie an den Hof übermittelte.

Ende September 1531 meldete er, daß die Flotte der Ritter von Rhodos und des Andrea Doria Modon (Methóni) auf Morea eingenommen hatten. In Belgrad wurden die im Auftrag des Sultans gesammelten Lebensmittel verkauft; folglich komme es im laufenden J. zu keinem Heereszug.¹⁸ Wegen des Aufbruchs des Großherrn nach Ungarn wurde im J. 1532 die Korrespondenz lebhafter. Mitte Juni meldete Lucio, die türkische Flotte von 250 Schiffen sei bereit. Der Sultan sei schon von Sofia nach Belgrad aufgebrochen, wo Brücken über die Save geschlagen wurden. Man verbreitete das Gerücht, der Großherr beabsichtige nach Friaul und durch Italien gegen Rom vorzudringen. Antonio Rincon liege krank in Dubrovnik.¹⁹ Aus dem folgenden Bericht ging hervor, daß Rincon in Begleitung von Tschauschen nach Belgrad abgereist sei, wo ihn der Sultan erwartet. Man wisse noch immer nicht sicher, ob das Heer nach Italien oder Ungarn ziehen werde. Der Großherr verlieh die Feste Klis dem Ludwig Gritti; in seinem Namen solle der Venezianer Nicolo Querini ihren Besitz ergreifen.²⁰ Ferduci erbot sich, Rincon auf der Rückfahrt zur See in die Hände zu bekommen. Auf einer Brigantine würde er mit Gefährten scheinbar zum Fischfang ausfahren und dem Gesandten auflauern. Ende August teilte Lucio mit, wo sich die Flotten der Venezianer, Türken und des Kaisers aufhielten und worin ihre Tätigkeit bestand.²¹⁻²² Mitte September schrieb Ferduci, daß aus Rijeka und Senj alle bewaffneten Barken mit dem heimischen Kriegsvolk und 200 Arkebusieren ausgefahren seien, um die von den Türken neu errichtete Feste bei Solin niederzureißen.²³ Wie es den Anschein hat, ging die Berichterstattung aus Dubrovnik einige Zeit ungehindert weiter. Als im J. 1542 ein Großangriff des Sultans zu erwarten war, ließ sich Ferduci zur Übersiedlung nach Dubrovnik überreden.

Als Kaufmann getarnt, hatte er ein wachsames Auge für alle Ereignisse in der Stadt und die dort eintreffenden Neuigkeiten. Seine Berichte gingen an Kg. Ferdinand zu Händen des Geheimen Rates oder des spanischen Sekretärs Christophor de Castillejo.²⁵ Im März 1542 meldete er die Durchreise des französischen Gesandten zum Sultan und die Ankunft einer venezianischen Galeere, die auf den nach Venedig abgeschickten Pfortendolmetsch Ayas-beg warte. Die ersten türkischen Streitkräfte

seien sehr früh nach Ungarn aufgebrochen.²⁶ Anfang Mai entnahm Ferduci aus Konstantinopler Briefen: zu Modon werden Galeeren ausgerüstet, Hercegnovi wurde derart befestigt, daß es von der Seeseite nicht beschossen werden könne, im Golf von Kotor läßt man große Mengen von Rudern herstellen. Im Mai wußte er zu berichten, daß der Janitscharen-aga und sieben Sandschak-bege mit bedeutenden Streitkräften nach Ofen abgingen.²⁸ Aus Neapel und Sizilien erfuhr er von Kaufleuten, daß alle Schiffe aufgehalten würden. Täglich sende der Großherr Kriegsvolk nach Ungarn, selbst aber gehe er noch auf die Jagd.³⁰ Im Juli meldete Ferduci, daß türkische Schiffe in der Adria Küstenstädte plündern. Der Sultan sandte mehrere Galeeren mit Janitscharen nach Algier.³¹ Anfang 1543 erfuhr er, daß die türkische Flotte nach Tripolis bestimmt sei, von dort aber zur Küste der Provence zum Hafen fahren solle, den die Franzosen den Türken zur Verfügung stellten. Ferduci glaubte nicht dem Gerücht, daß diese Flotte nach Marano, Senj, Rijeka oder Triest kommen werde.

Wie vor den Heereszügen üblich, schrieb der Großherr eine Kopfsteuer auf alle über 15 Jahre alten Untertanen aus. Es sei sicher, daß der Sultan persönlich ausrücken werde. Gegen den Perserkönig stellte er zwei Heere auf. Bald darauf erzählten Kaufleute, der Schah habe die Türken geschlagen und der Sohn des Großherrn sei mit Mühe entronnen.³³ Ende April meldete Ferduci, Suleiman habe dem Auslaufen der Flotte in Konstantinopel beigewohnt. Der Korsar Tschufud sollte mit einem Geschwader im Roten Meer den Gewürzhandel des Kgs. von Portugal hindern. Das türkische Gebiet sei momentan vollkommen gesperrt. Der Begler-beg von Anatolien rückte nach Belgrad. Suleiman entschloß sich, zu St. Georgi (25. April) mit dem Heer nach Ungarn aufzubrechen. Er vertraute aber seinem Sohne nicht und verordnete, daß es Besitzern von Barken unter Todesstrafe verboten sei, mehr als fünf Personen aus Anatolien überzuführen, damit sich der Prinz in Abwesenheit des Vaters nicht der Herrschaft in Konstantinopel bemächtigen könnte.³⁶ Ende Mai war die türkische Flotte schon im Archipel und zählte 153 Segel. Der Sandschak-beg der Hercegovina sei mit 3000 Reitern nach Morača geeilt, weil die dortige Bevölkerung den Tribut verweigerte. Angeblich seien die Türken geschlagen worden und nur der Sandschak-beg mit 20 Reitern sei entkommen.³⁷ Anfang Juni konnte Ferduci melden, das türkische Heer sei in Belgrad angekommen. Die gesamten Länder von hier bis Kaffa seien von Kriegsvolk entblößt, mit Ausnahme der Küstengebiete, wo die Wachen geblieben seien. Bei dem Durchmarsch der Truppen wurden auch alle Lebensmittel weggeführt.³⁸ In der zweiten Hälfte des Juni segelte die türkische Flotte westwärts. Sie kam nach Kalabrien, plünderte mehrere Siedlungen und machte große Beute. Das Heer war bereits in Ungarn und beabsichtigte gegen Wien vorzudringen. Man belagere Valpovo. Die Türken wollten sich zunächst der Gebiete im Rücken bemächtigen. Weil der Sandschak-beg von Smederevo-Belgrad nicht rechtzeitig für den Brückenbau über die Gewässer gesorgt hätte, habe ihn der Großherr erdrosseln lassen.⁴⁰

In der Nacht vom 30. auf den 31. Juli 1543, bald nach Mitternacht, wurde Ferduci überfallen. Man versetzte ihm 17 tödliche Wunden, so daß er sogleich verschied. Wie diese Mordtat von der Kg. Ferdinand feindlichen Partei in Dubrovnik vorbereitet und ausgeführt wurde, konnte Michael Bučinić auf Grund von Mitteilungen seiner Verwandten und Freunde aufklären. Schon einige Zeit wußte man, daß Ferduci im Dienste Ferdinands stehe und ihm Berichte erstatte. Daher wählte man im Senat insgeheim drei Bevollmächtigte, die gegen Ferduci vorgehen sollten. Darunter war auch Nikolaus Lukarević (de Lucaris), der einst als Gesandter bei Ferdinand gewesen war. Gerade damals kamen Diener des französischen Gesandten Paulin de la Garde nach Dubrovnik und ein Bote brachte dem Erzbischof Trivulzio die Nachricht von

der Einnahme Grans durch die Türken. Ferduci bereitete eben sein Schiff vor, um damit, wie gewöhnlich, seinen Bericht nach Rijeka zu senden. Nun ersuchte ihn der Patrizier Nikolaus Sorkočević (de Sorgo), auch seine Briefe zu übernehmen und mit dem Schiffe zu befördern. Ferduci versprach, in der Nacht zum Hause des Sorkočević zu kommen und die Schreiben abzuholen. Dies erfuhr Nikolaus Lukarević und benützte die Gelegenheit, das Verbrechen auszuführen. Er befahl drei Söldnern von Dubrovnik, bei dem Haus auf Ferduci zu lauern und ihn zu erdolchen, sobald er aus dem Haus treten würde. Um den Verdacht von der Regierung abzuwenden, verbreitete man in der Stadt das Gerücht, den Mord hätten die Diener des Gesandten Paulin auf Veranlassung des Erzbischofs Trivulzio ausgeführt. Die Herren von Dubrovnik ließen nach dem Tode des Ferduci in seiner Wohnung eine Durchsuchung vornehmen. In der Hinterlassenschaft fand man Briefe Ferdinands I. und bestellte drei Pfleger, die alle Sachen und Schriften zu bewahren hatten. Eine Untersuchung wurde zwar eingeleitet und man versprach dem Angeber 500 Golddukaten, doch meldete sich niemand. Gleichzeitig schrieb man dem Kg. Ferdinand, benachrichtigte ihn vom Tode Ferducis, von dem ihnen angeblich nur bekannt war, daß er sich mit Handelsgeschäften befaßte, nicht aber, daß er eine Vertrauensperson des Kgs. gewesen wäre.⁴¹

7. Michael Černović (Cernovich, Crnojević)*

A

Michael Černović »de Macedonia« rührte wohl vom venezianischen Zweig des Geschlechts der Crnojevići her, die bis Ende des 15. Jh. im Fürstentum Zeta regierten. Dann aber wanderten ihre Mitglieder in die Türkei und nach Venedig aus. Černović erschien Anfang des J. 1556 im Gefolge des päpstlichen Nuntius Zaccaria Delfino, Bischofs von Hvar (Lesina, Dalmatien), in Wien. Wegen seines gewandten Auftretens und seiner glänzenden Sprachkenntnisse begann sich Ehg. Maximilian für ihn zu interessieren und bewog ihn, sich als geheimer Agent der Habsburger in Konstantinopel zu betätigen. Černović versprach, laufend über die Ereignisse im Osmanenreich zu berichten, wünschte aber keineswegs mit den offiziellen Gesandten Ferdinands an der Hohen Pforte Bekanntschaft zu machen. Nur so könnte er unbehelligt bei dem venezianischen Bailo, dem französischen Gesandten und bei allen vier Wesiren an der Pforte vorsprechen. Auch über Persien wollte er dem Wiener Hof berichten und war sogar bereit, nach Persien zu reisen und mit dem Schah in Verbindung zu treten. Um dem Briefwechsel einen kaufmännischen Zug zu verleihen, werde er die chiffrierten Schreiben an den Wiener Handelsmann Franz Straub, der auch ein Förderer des protestantischen Schriftenmissionswerkes war, adressieren.¹⁻⁵ Die Briefe sollten über Venedig gehen, von wo sie Ludwig Delfino, der Bruder des Bischofs, weiter zu befördern hätte.⁶

Zunächst begab sich Černović im April 1556 nach Bosnien, wo man am ehesten feststellen konnte, ob im laufenden J. von den Türken ein Angriff geplant war. Im Juni konnte er berichten, daß der Eunuche Ali, Statthalter von Ofen, mit den Sandschak-begen an der Grenze vor Sziget gezogen sei und der bosnische Sandschak-beg auch den Auftrag bekommen habe, sich bereitzuhalten.⁷⁻⁸ Am 15. Juli langte Černović in der türkischen Hauptstadt an und folgte nun vier Jahre hindurch ständig dem

* Bereits veröffentlicht in *MÖStA* 24, Bd. (1971) 169—222 (Michael Černović, Geheimagent Ferdinands I. u. Maximilians II., und seine Berichterstattung).

Hof des Großherrn von Konstantinopel nach Adrianopel und zurück; nur im J. 1559 befand er sich mit dem Hof für kurze Zeit in Eregli und in Kadiköy am Marmarameer.⁹⁻¹⁴ Die in Wien angekommenen Berichte ließ Ferdinand seinem Sohn Maximilian zukommen und betonte einmal, wie vorzüglich Černović über alles berichte. Von ihm könnte man erfahren, ob ein feindlicher Zug nach Ungarn zu befürchten sei.¹⁵

Černović befaßte sich in der Türkei mit Handelsgeschäften, vor allem in den Kreisen der Venezianer in Pera, verstand es aber auch wegen seiner Sprachkenntnisse, besonders des Türkischen, über alles auf dem laufenden zu sein. Bald nach seiner Ankunft machte er am Hof des Großwesirs mit einer einflußreichen Person Bekanntschaft. Er befreundete sich mit dem Schatzmeister des Großwesirs Rustem Paschas, einem Eunuchen aus Neapel, der dem K. sehr anhänglich, den Franzosen aber feindlich gesinnt war. Der Schatzmeister befand sich fast immer bei dem Großwesir, besonders wenn christlichen Gesandten Audienz erteilt wurde. Auch hatte er Zutritt zu den Gemahlinnen des Großwesirs und des Sultans. Da er das Gerücht verbreitete, Černović sei sein Verwandter, konnte ihn der Geheimagent dreimal wöchentlich besuchen und die Gespräche des Großwesirs erfahren. Černović erwies sich dankbar und beschenkte den Schatzmeister unter anderem mit einer schönen Uhr, die Kg. Ferdinand aus Augsburg besorgte. So konnte Černović die Absichten des Großherrn und der höchsten türkischen Würdenträger ergründen und aus bester Quelle Nachrichten sammeln.²³

Wegen seiner auffallenden Fähigkeiten ersuchte ihn schon im J. 1556 der Bailo Antonio Erizzo, als Großdragoman in den venezianischen Dienst zu treten. Im nächsten J. wünschte ihn der neue französische Gesandte Mons. Jean de la Vigne als Dolmetsch zu haben. Dann kam ein neuer Bailo, Marino Cavalli, nach Konstantinopel, der ebenfalls Černović Anträge machte. Zuletzt schaltete sich noch der Großwesir ein und redete Černović zu, den Franzosen als Freunden der Türken zu dienen. Aus Verlegenheit erwiderte der Geheimagent, er könne dies nicht tun, da er mit den Venezianern innige Beziehungen pflege. Jetzt gab es für ihn keinen Ausweg mehr und er wurde im J. 1558 Großdragoman des Bailo. Er glaubte dadurch in keinen Widerspruch zur Tätigkeit eines geheimen kaiserlichen Agenten zu geraten, weil es sich bei den Venezianern fast ausschließlich um Grenzstreitigkeiten mit den Türken in Dalmatien, um Ausfuhrbewilligungen für türkisches Getreide und die Befreiung gekaperter venezianischer Schiffe und gefangener Untertanen handelte.²¹ Als Großdragoman mußte er ständig mit den obersten Behörden bei der Pforte Beziehungen pflegen, besonders mit dem Bailo gemeinsam oder auch allein an den Sitzungen des öffentlichen Diwan teilnehmen.²²

Bezüglich der Gesandten Ferdinands (Anton Vrančić [Verancsics], Franz Zay und Auger Ghislain de Busbek) stellte er fest, daß sie sich im Kerwansaray in strengem Gewahrsam befanden. Der Großwesir sei freundlich zu ihnen gewesen, warte aber ab, was Ali Pascha vor Sziget ausrichten werde. Im August 1556 erfuhr man, daß die Türken die Belagerung dieser Festung aufgehoben hatten.²⁵ Anfang September wurde der Krieg gegen Ferdinand ausgerufen. Es begannen umfangreiche Vorbereitungen für das Heer. Im Oktober erhielt der dritte Wesir Ibrahim Pascha den Befehl, mit seinen Streitkräften nach Ofen aufzubrechen und dort den Oberbefehl zu übernehmen.²⁶⁻²⁸ Als es aber den Leuten Ferdinands gelang, ein Schreiben des Statthalters von Ofen aufzufangen und dadurch die türkischen Pläne aufzudecken, mußten Ibrahim Pascha und der Begler-beg von Griechenland zurückkehren. Lange wußte man in Konstantinopel nicht, warum Karl V. nach Spanien gegangen sei. Der

Sultan fürchtete noch immer, der K. könnte mit seiner Flotte einen Angriff auf die Barberei unternehmen. Daher arbeitete man im Arsenal emsig am Bau von Galeeren. Erst am 20. Jänner 1557 wurde bekannt, daß sich Karl V. in die Nähe des Klosters zu San Yuste zurückgezogen habe. Als der Pascha von Ofen erfuhr, daß ihn der Großherr abzusetzen beabsichtige, suchte er die Lage in Ungarn wegen angeblicher großer Kriegsvorbereitungen Ferdinands möglichst kritisch darzustellen. Der neue Statthalter Mohammed Pascha berichtete aber, daß Ferdinand nirgends größere Streitkräfte sammle. Dies war dem Großwesir sehr lieb, damit sich der unter dem Einfluß seiner Gemahlin Roxolane (Churrem) stehende Sultan ausruhen könnte.³⁴⁻³⁵ Ende April 1557 ersuchte Kg. Ferdinand um die Entlassung seiner Gesandten. Darauf beschloß man, Vrančić und Zay die Heimreise zu gestatten, Busbek aber sollte in Konstantinopel bleiben.³⁶ Es verbreitete sich das Gerücht, daß die neu ausgerüsteten Galeeren einen Angriff auf Senj und Rijeka machen würden, weil die Uskokens Markarska geplündert und großen Schaden angerichtet hätten. Die Sandschak-bege sollten den Sultan ersucht haben, ein Geschwader zu schicken und versprochen haben, die beiden Küstenplätze von der Landseite anzugreifen. Cernović aber stellte fest, daß nur ein Zug nach Apulien in Frage käme.³⁸

Ende Mai 1557 glaubte Vrančić, in Kürze mit seinem Kollegen abreisen zu können. Mitte Juni geriet aber ein Dragoman der Gesandten in einem Fruchtladen mit einem Imam der Sophienmoschee in Streit und versetzte ihm angeblich einen so heftigen Schlag, daß er starb. Der Dragoman flüchtete zu den Gesandten, mußte aber ausgeliefert werden und wurde auf Verlangen der Imame gehängt, sein Leichnam gesteinigt, verbrannt und die Asche ins Meer gestreut. Neuerdings wurde die Heimreise der Gesandten verschoben, als man erfuhr, daß Peter Erdödy Gradiška an der Save eingenommen und zerstört habe.³⁹ Wieder durften die Gesandten nicht abreisen, weil der Hauptmann von Bihać die Vorstadt von Udbina niedergebrannt hatte. Erst am 1. August gestattete ihnen der Großwesir, die Heimreise anzutreten. Busbek blieb und konnte sich nach Belieben eine Wohnung aussuchen. Auch sollte es jedermann gestattet sein, ihn zu besuchen.⁴² Im Lauf desselben Monats segelte die türkische Flotte gegen Westen, versammelte sich bei Preveza, eroberte und plünderte in Kalabrien das Gebiet von Cariata und schleppte bei 1500 Menschen fort.⁴⁶ Im September wollten die Türken auch einen Markt in Apulien überfallen, doch wurden die Bewohner gewarnt und fügten den gelandeten Feinden bedeutende Verluste zu.⁴⁷

Als am 22. November 1557 ein Schreiben Ferdinands für den Sultan eintraf, ließ der Großwesir Busbek nach Adrianopel rufen. Die Verhandlungen wollten aber zu keinem Einverständnis führen. Rustem Pascha drohte bereits, den Gesandten nach Konstantinopel zurückzuschicken, war aber bald wieder liebenswürdig. Er konnte sich nicht entschließen, bis er erfahren hätte, ob es zwischen dem französischen und spanischen König zu dauerndem Frieden gekommen sei. Daher gewährte er nur einen Waffenstillstand für acht Monate.⁵¹⁻⁵³ Als der Pascha von Ofen im April 1558 meldete, daß Maximilian Truppen sammle und Babocsa befestigen ließ, wurde Busbek in der Herberge unter Gewahrsam gestellt, so daß niemand ohne Erlaubnis mit ihm verkehren durfte.⁵⁸ Im April brachte ein Bote aus Ofen einen chiffrierten Brief für Busbek, den Rustem Pascha öffnete. Im Großkanzleramt bemühte man sich drei Tage vergeblich, ihn aufzulösen. Erst dann bekam ihn Busbek. Daher schlug Cernović vor, die Briefe für den Gesandten auf jenem Wege zu befördern, auf dem die Schreiben für ihn bisher angelangt waren. Er versprach, sie Busbek einzuhändigen.⁶⁰

Da Giovanni Andrea Doria mit 70 Galeeren und eingeschifften Soldaten in Neapel ankam, wurde die Vereinigung der türkischen und französischen Flotte unmöglich.

Um wenigstens im Adriatischen Meer einigen Erfolg zu erzielen, redeten der Großwesir und der französische Gesandte dem Bailo zu, daß die Venezianer genügenden Grund hätten, die Küstenplätze Ferdinands (Rijeka, Senj, Bakar) zu besetzen, weil ihnen von da die Uskokken so großen Schaden verursachten. Der Bailo lehnte es aber ab, den Franzosen Hilfe zu leisten.⁶⁵ Als im Juni Arslan, der Sandschak-beg von Fünfkirchen (Pécs), im Auftrag des Großherrn mit drei Kadis nach Stuhlweißenburg (Székesfehérvár) reiste, wurden sie in der Nacht von Soldaten Ferdinands überfallen, die Kadis getötet und der Sandschak-beg schwer verwundet. Nun kam Busbek wieder unter Gewahrsam. Trotzdem gelang es Černović, den Gesandten mehrmals zu besuchen und sich mit ihm zu befreunden. Busbek gab ihm öfters Briefe für den kaiserlichen Postmeister Roger de Taxis in Venedig, die Černović zusammen mit seinen Schreiben beförderte.⁶⁷

Aus Italien erfuhr der Großwesir, daß der französische und spanische Kg. eine Vereinbarung schlossen und den Friedensverhandlungen Heiratsabredungen zwischen Mitgliedern beider Herrscherfamilien folgen sollten. Dies machte Rustem Pascha zu Besprechungen mit Busbek geneigt. Als nach drei Monaten die Nachricht vom Ableben Karls V. (21. September 1558) aus Dubrovnik kam und der Bailo erklärte, daß Ferdinand als K. mächtiger geworden sei, beriet sich Rustem Pascha am 14. Jänner 1559 mit dem Sultan und den übrigen Wesiren und ließ Busbek rufen, wobei es fast zum Abschluß des Friedens auf Grund des Besitzstandes und gegen Bezahlung des jährlichen »Ehrengeschenkes« von 30.000 Dukaten kam. Busbek erhielt wieder seine vorige Bewegungsfreiheit. Damit Ferdinand die Bedingungen erfahre, schickte man die Schriften durch einen Boten nach Deutschland.⁷⁶ Erst Ende Mai konnte Busbek die Antwort Ferdinands vom 29. April überreichen. Dabei stellte sich heraus, daß viele Untertanen, die in den türkischen Steuerlisten eingetragen waren, auch Ferdinand Zahlungen leisten sollten. Die Vertragsbestimmungen wurden mehrmals umgearbeitet, doch war Busbek nicht zufrieden.⁷⁸ Wegen der strittigen Punkte wünschte er Klarheit und bat Černović, die bezüglichlichen Stellen aus dem Türkischen ins Italienische zu übersetzen. Am 19. August 1559 ließ Rustem Pascha die Urkunde in einem Beutel verwahrt und versiegelt Busbek zustellen, mit dem Auftrage, sie an den K. abzufertigen. Der Gesandte bat um eine Abschrift, doch behauptete der Großwesir, dies sei bei den Entscheidungen des Großherrn nicht gebräuchlich. In dieser Verlegenheit half Černović, schlitze den Boden des Beutels auf und konnte aus der Urkunde feststellen, daß der Text den vom K. bestätigten Bedingungen nicht entspreche. Jetzt weigerte sich der Gesandte, die Urkunde abzuschicken. Daher verlangte Rustem Pascha den Beutel zurück und sandte ihn selbst dem K. Gleichzeitig verbot er wieder jeden Verkehr mit Busbek, doch wurde diese Maßnahme bald aufgehoben.^{83—84} Als sich der Hof einige Tage in Kadiköy befand, ersuchte der Großwesir den Bailo um Auskunft über Deutschland und Spanien. Auf Grund von Karten des Ptolemäus erklärte ihm Černović, daß Deutschland etwa sechsmal größer, Spanien zweimal größer als Frankreich sei.⁷⁹

Alle kriegerischen Pläne des Sultans wurden in diesen Jahren durch den Bruderzwist zwischen den Thronbewerbern Bajesid und Selim, den Söhnen Suleimans vereitelt.⁹⁴ Im Laufe des J. 1558 verstärkte sich der Gegensatz und die Auflehnung Bajesids gegen seinen Vater wurde offenkundiger. Er konnte durch die Geldhilfe seiner Mutter 12.000 Mann zusammenbringen.⁹⁷ verabschiedete den 4. Wesir und Begler-beg Anatoliens, die ihn im Auftrage des Vaters begleiten sollten und rückte nach Amasya.⁹⁹ Als der Großherr erfuhr, daß sich Bajesid bemühe, Truppen zu sammeln, forderte er die beiden Begler-bege und die Sandschak-bege Anatoliens auf,

ihre Streitkräfte bereit zu halten.¹⁰¹ Bajesid beabsichtigte, durch einen Nachtangriff Selim in Karamanien zu besiegen, doch wurde sein Vorhaben verraten und sein Heer geschlagen.^{102–105} Vor der überlegenen Heeresmacht Selims begab sich Bajesid über Erserum zu den »Tausend Seen« (Bingul) und überschritt den persischen Grenzfluß Ras (Araxes in der Antike). Als dies Suleiman erfuhr, verlangte er die Auslieferung Bajesids und drohte widrigenfalls mit der Kriegserklärung.^{106–109} Der über 90 Jahre alte ehemalige Wesir Ibrahim Pascha, der hochgeehrt am Hof lebte, verglich in einem Schreiben an den Großherrn die gegenwärtige Lage mit jener zur Zeit Bajesids II., als Prinz Dschem in die Christenheit entwichen war. Damals konnte der Sultan so lange nicht aus Konstantinopel fort, bis Dschem lebte, in der Furcht, daß jener käme und sich der Herrschaft bemächtigte. Daher möge auch Suleiman jetzt nicht aus der Hauptstadt fort.¹¹²

Große Hoffnungen hegte damals der christliche Westen auf ein Bündnis mit dem »Sophi«, dem Kg. der Perser. Daher waren die Nachrichten des Geheimagenten Cernović über Persien für den Wiener Hof besonders wertvoll. Mitte September 1556 erfuhr man von den Sandschak-begen an der persischen Grenze, der Schah habe zwei Festungen gegen die Georgier, die die türkische Oberhoheit anerkannt hatten, erbaut. Weil der Sultan den persischen Kaufleuten nicht erlaube, in seinen Ländern Handel zu treiben, erkenne der Perserkönig den mit dem Großherrn geschlossenen Frieden nicht mehr an. Er ließ den Gesandten, der den Frieden mit dem Sultan verabredet hatte, enthaupten. Man befürchtete bereits den Ausbruch von Feindseligkeiten, besonders wenn der Großherr nach Ungarn ziehen würde.^{177–180} Ende November erschienen zwei Georgier in Konstantinopel und klagten über den Perserkönig. Einer von ihnen wollte wissen, ob der Sultan im Frühjahr 1557 nach Ungarn ziehen werde. Rustem Pascha erwiderte, dies hänge vom Verhalten Kg. Ferdinands ab. Auf jeden Fall würden sie für die Bundesgenossen des Großherrn in Asien sorgen. Dieser Georgier wollte aber nicht mehr heimkehren, trat zum Islam über und erhielt an der Grenze Babyloniens ein Lehen. Mitte Dezember kam die Kunde von einem großen Streifzug der Perser in das Gebiet der mit den Türken verbündeten Georgier. Dabei machte der Schah ungeheure Beute, tötete und schleppte viele Menschen fort. Dann sei der Kg. wieder nach Tebris gezogen, doch befürchtete man weitere Einfälle.^{181–183}

Der vom Schah angekündigte Abgesandte des Perserkönigs brauchte mehrere Monate, bis er in die türkische Hauptstadt gelangte. Er brachte einige Geschenke, bat um die Erlaubnis, daß türkische Kaufleute nach Persien Handel treiben dürften und daß der Frieden zwischen dem Schah und Sultan neuerdings bestätigt werde.¹⁸⁵ Der Großherr aber gestattete seinen Untertanen nicht, nach Persien zu reisen, wohl aber den persischen Kaufleuten, in die Türkei zu kommen, doch dürften sie Edelmetalle und Waffen nicht ausführen. Zweimal wurde Cernović zum persischen Gesandten eingeladen und mußte ihm von der politischen Lage in Europa erzählen. Er behauptete, daß die Venezianer zur See mächtig seien, Karl V. und Ferdinand die mächtigsten Herrscher wären. Ehg. Ferdinand sei eine starke Persönlichkeit und wolle von einem Frieden mit den Türken nichts hören. Der Perser fügte hinzu, der zweite Sohn des Schah wolle ebenfalls keinen Frieden mit den Türken halten. Cernović gab der Hoffnung Ausdruck, daß Ferdinand mit dem Sultan keinen Frieden schließen werde. Auf die Frage, ob der Frieden zwischen dem Schah und Großherrn fort dauern werde, wollte sich der Gesandte nicht äußern.¹⁸⁶ Nach seiner Abreise blieb ein persischer Geheimagent als Teppichhändler getarnt in Konstantinopel zurück. Eines Tages im November 1557 redete er Cernović auf dem Platz an, zog ihn in eine Ecke und ersuchte ihn um Neuigkeiten, ob es Frieden oder Waffenstillstand mit Ferdinand

geben werde. Eine Woche später brachte der Perser einen Teppich als Geschenk und bat um Auskunft über den Feldzug des spanischen Kgs. ¹⁸⁷ Großes Aufsehen erregte im Dezember die Nachricht, der Schah habe seinen Sohn Ismail internieren lassen.¹⁸⁹ Erst Ende März 1558 konnte Černović von dem aus Anatolien zurückgekehrten Agenten erfahren, daß der Prinz den Frieden mit dem Sultan nicht halten, sondern Streifzüge in das türkische Gebiet unternehmen wollte. Falls der Großherr den Frieden halte, werde ihn der Schah sein Leben lang wahren. Černović fragte, welche Entscheidung der Kg. treffen würde, wenn ihm Ferdinand ein heiliges Bündnis mit folgender Bestimmung vorschlagen würde: wann immer der Sultan einen Bundesgenossen angreifen würde, müßte der andere mit allen Kräften gegen die Türken losschlagen. Dadurch wäre der Perserkönig im Stande, alle verlorenen Provinzen zurück zu gewinnen. Der Agent erwiderte aber, der Schah könne einstweilen den Frieden nicht brechen. Wenn sich der K. an den Perserkönig wenden würde, wäre es möglich, daß er diesen Vorschlag annehme. Auf die Frage über den sichersten Weg nach Persien antwortete der Agent, daß nur der Weg über das portugiesische Gebiet sicher sei, während die türkisch-persische Grenze nur Perser passieren dürften.¹⁹⁰ Einige Male besuchte Černović den Perser in seinem Laden und erzählte ihm von Ereignissen in Europa, besonders von der spanischen Flotte und fragte ihn Verschiedenes, doch sprach der Agent von der Tätigkeit des Schah sehr zurückhaltend. Oft wollte er seine Meinung nicht äußern.¹⁹³

Der Versuch Kg. Ferdinands, seine Herrschaft in Siebenbürgen zu festigen, mißlang. Im Oktober 1556 kehrte Johann Sigmund Zápolya mit seiner Mutter, der Königin-Witwe Isabella, nach Siebenbürgen zurück. Der Großwesir war damit sehr zufrieden und versprach, bei etwaigem Angriff Ferdinands dem Fürsten Siebenbürgens durch die Statthalter von Ofen und Temesvár Hilfe zu leisten.^{113–115} Die Eintracht im Lande blieb jedoch nicht lange bestehen. Ende März 1557 erschien in Konstantinopel Franz Bebek. Er beschwerte sich gegen Peter Petrovich. Wenn dieser noch weiter Gubernator des jungen Zápolya bliebe, bestehe Gefahr, daß ganz Siebenbürgen verloren gehe. Würde man aber ihn zum Gubernator bestellen, kämen alle Ungarn, um Zápolya zu dienen, auch jene, die bisher Anhänger Ferdinands waren. Auch versprach er den Rest Ungarns zu gewinnen, ohne daß sich der Sultan zu rühren brauchte. Ferner behauptete Bebek, daß sogar der Ban von Kroatien, Niklas Graf von Zrin (Zriny), dem Großherrn seine Ergebenheit erklären werde. Angeblich habe er Ali Pascha und Bebek geschrieben, er wolle dem Sultan unter denselben Bedingungen wie Bebek dienen. Obwohl der französische Gesandte vor ihm als treulosem Menschen warnte, empfing ihn der Großwesir sehr freundlich und schenkte ihm Glauben. Durch Ali Pascha ließ er dem Grafen von Zrin schreiben und im Namen des Großherrn ein Sandschakat versprechen. Später erfuhr er vom Sohn des Sandschak-begs von Klis, daß sich Graf Niklas keineswegs dem Sultan ergeben werde. Falls er etwas versprechen würde, hätte es nur den Zweck, seinen Besitz vor türkischen Einfällen zu bewahren, wie es vor Jahren auch der Graf von Blagaj getan hatte.¹¹⁷ Auch der Großherr zeigte sich Bebek geneigt und bestellte ihn zum Gubernator und Rat des jungen Zápolya. Doch traute sich Bebek nicht, nach Siebenbürgen zu kommen, sondern blieb einige Zeit in der Moldau. Dann kehrte er ins Land zurück, hielt sich aber aus Furcht vor Isabella in einer Festung auf. Mitte Oktober starb der alte Petrovich.¹²³ In Siebenbürgen war aber der Adel immer mehr enttäuscht, weil die einst zu Siebenbürgen gehörenden Landstriche nicht wieder vereint, vielmehr die Randgebiete dem türkischen Reiche einverleibt wurden. Auch die Königin ersuchte den Sultan, die Grenzen des Reiches zu bestimmen. Dieser aber redete sich aus, es

könne erst geschehen, wenn ganz Siebenbürgen wieder erobert wäre.¹²² Der Schatzmeister des Großwesirs erklärte Černović, die Absicht des Sultans sei, sich Siebenbürgens zu bemächtigen und in eine türkische Provinz zu verwandeln.¹³¹ Die ränkevolle Königin Isabella berichtete im Mai 1558, daß sich die feindlichen Adeligen im Lande zu organisieren begannen.¹²⁹ Anfang September ließ sie die Führer des Adels, Franz Bebek und die Brüder Anton und Franz Kendy ermorden. Nach Konstantinopel meldete sie aber, diese Adelige wären mit Ferdinand im Einverständnis gestanden, wie aus einem bei Bebek gefundenen Schreiben hervorgehe. Der Großwesir wollte es jedoch nicht glauben.¹³⁰ Isabella war ständig bestrebt, die Türken auf die Gefahr aufmerksam zu machen, die dem Lande von den Habsburgern drohe. Durch alarmierende Nachrichten suchte sie auch den Abschluß des Friedens zwischen Suleiman und Kg. Ferdinand zu vereiteln. Im September 1559 starb die Königin, ihr Sohn setzte die Politik seiner Mutter fort.^{135–136}

Wichtiger waren die Nachrichten, die Černović über die Tätigkeit der Konstantinopler Gesandten des Kgs. von Frankreich mitteilte. Im November 1556 berichtete er, der Gesandte Baron Michel Codignac wolle nicht, daß es zum Frieden mit Ferdinand käme. Alle 14 Tage schreibe er nach Siebenbürgen und fordere die Königin auf, den Abschluß des Friedens zu verhindern.¹³⁷ Anfang Februar 1557 kam als neuer französischer Gesandter Mons. Jean de la Vigne und wurde an der Pforte freundlich empfangen. Er erklärte, Kg. Heinrich II. werde den Waffenstillstand brechen. Dazu gebe ihm der Krieg des spanischen Kgs. Philipp II. mit dem Papst Gelegenheit. Daher möge der Großherr die Flotte auslaufen lassen und ein Heer nach Ungarn senden. Auch meinte der Gesandte, daß sich die Venezianer dem Bündnis des Kgs. von Frankreich und Papstes anschließen würden. Als die Meldungen vom Ausbruch des Krieges kamen, besonders daß Franz de Guise mit seinen Streitkräften nach Ancona gekommen sei, um in das Königreich Neapel zu rücken, versprach man de la Vigne 40 Galeeren. Doch erfuhr Černović, daß es nicht ernst gemeint war. Der Gesandte reiste nämlich hoffnungsvoll nach Konstantinopel, wo man aber von einer Verfügung über türkische Schiffe nichts wissen wollte.^{141–143} Im Juni erfuhr man, daß sich das französische Heer zurückziehen mußte. Die Schuld daran gab der Gesandte den Türken, weil sie die erbetene Flotte nicht zur Verfügung stellten.¹⁴⁴ Als aber bekannt wurde, daß Friedensverhandlungen zwischen Frankreich und Spanien im Gange seien, geriet Rustem Pascha in so heftigen Zorn, daß sich de la Vigne entschloß, nach Frankreich abzureisen.^{145–146} Einige Monate später gelangten Nachrichten von der Niederlage der Franzosen. Der König ersuchte den Sultan ihm zu helfen und keinen Waffenstillstand oder Frieden mit Ferdinand zu schließen.¹⁴⁷ Der französische Agent fragte den Großwesir, ob der Sultan bereit wäre, dem Kg. eine Million Golddukaten für ein Jahr zu borgen. Für diesen Fall verlangte Rustem Pascha den Sohn des Kgs. als Bürgen.¹⁴⁸

Anfang Dezember 1557 kehrte de la Vigne aus Paris zurück. Man sprach damals in Konstantinopel, der Kg. von Frankreich bekäme eine große Flotte zur Verfügung. Doch Ende desselben Monats erboste den Großwesir die Nachricht, daß zwischen Frankreich und Spanien über den Frieden verhandelt werde. Anfang des J. 1558 berichtete der Gesandte Rustem Pascha von den Kriegsschauplätzen und bat mehrmals, seinem Kg. Geld zu borgen. Ebenso vergeblich kam Mons. Bataglier als Sonderbeauftragter Heinrichs II. nach Adrianopel und bemühte sich um ein Darlehen von zwei Millionen Golddukaten.^{153, 155} De la Vigne stellte im Gespräch mit dem Bailo und Černović die Lage des französischen Kgs. sehr kritisch dar und wünschte, daß auch die Venezianer helfen möchten, wofür sie Apulien bekämen. Der Bailo erwiderte,

daß sie mit allen in Frieden zu leben wünschten und daß man Apulien mit Worten nicht gewinnen könne. Wegen der Flotte, die den Franzosen versprochen wurde, gab es noch Auseinandersetzungen mit Rustem Pascha, der behauptete, der Sultan habe schon mehrmals den Franzosen Geschwader gegeben, doch habe man nichts erreicht. Jedesmal verboten die Vertreter des Kgs., die Bewohner eines eroberten Gebietes zu belästigen. Trotzdem gelang es den Franzosen nicht, das besetzte Land zu behalten. Jetzt befahl der Großherr dem Admiral, daß alles Eroberte Beute der türkischen Soldaten sein solle und nur die Mauern den Vertretern des Kgs. übergeben würden. Bald darauf fuhr die türkische Flotte aus, doch reiste de la Vigne nicht mit. Wohl aber ließ er ein Schiff aus Dubrovnik mit Munition laden und schickte es dem Korsar Dragut nach Tripolis.¹⁵⁶

Gegen Ende April kam die Nachricht, daß Ferdinand zum K. gewählt wurde. Aufgeregt eilte der französische Gesandte zum Großwesir und erklärte, der Kg. von Frankreich müsse zugrundegehen, wenn ihm der Großherr nicht mit ganzer Macht helfe. Rustem Pascha wünschte, daß der Bailo zwischen dem spanischen und französischen Kg. vermittele. Dieser aber wollte darüber nicht an die Signorie schreiben. Ende Mai konnte de la Vigne mitteilen, der französische Kg. treffe große Vorbereitungen, um sich zu verteidigen.¹⁵⁷ Ende September wußte man in der türkischen Hauptstadt, daß sich das französische und spanische Heer gegenüber stünden. Der Bailo meinte, daß man auf einen Vergleich hoffen könne.¹⁶³ Der Haß des Franzosen gegen die Spanier kam zum Ausdruck, als man vernahm, Francesco Turturino aus Chios habe vom Großwesir Geleitbriefe für eine genuesische Gesandtschaft erhalten. Sie wünschten Geschenke zu überreichen und den Frieden zu schließen. De la Vigne behauptete, diese Leute seien Spione des spanischen Herrschers. Für den Protest gegen die Genuesen wünschte er den Bailo zu gewinnen und betonte den großen Schaden der venezianischen Kaufleute, wenn sich die Genuesen hier niederließen.¹⁶⁴⁻¹⁶⁶ Als die Genuesen am 23. September 1558 ankamen, intervenierte der Gesandte bei dem Großherrn, machte geltend, daß die Genuesen einst französische Untertanen waren und man sie sogleich ohne spanischen Schutz unterwerfen würde, und drohte sogleich nach Frankreich zurückzukehren, falls der Friede mit Genua geschlossen werde. Daher schlug der Sultan den Genuesen den Empfang ab und befahl ihnen, in 8 Tagen abzureisen.¹⁶⁷⁻¹⁶⁸

Als Ende des J. die Friedensverhandlungen mit Busbek beschleunigt aufgenommen wurden, machte de la Vigne dem Großwesir Vorwürfe; man habe doch versprochen, die Flotte bereitzustellen und ein großes Heer nach Ungarn zu senden. Rustem Pascha war aber vom Bailo über die Waffenstillstandsverhandlungen zwischen den Franzosen und Spaniern unterrichtet und entgegnete, sein Kg. benötige weder zur See noch zu Lande Hilfe, weil in Kürze der Friede geschlossen werde.¹⁶⁹ Der Gesandte wiederholte seine Forderungen nochmals und schürte weiter. Als aber der Bailo die Nachricht vom Frieden zu Cateau-Cambrésis bekam, schickte er Cernović zum Großwesir und ließ ihm mitteilen, daß der Friede schon wegen der vereinbarten wechselseitigen Heiraten dauerhaft sein werde. Sichtbar war die Beklommenheit des Rustem Pascha bei dem Gedanken, daß die christlichen Herrscher gegenüber den Türken einig sein könnten.¹⁷² Als nach sechs Wochen die Kunde vom Tod Kg. Heinrichs II. (30. Juni 1559) den Hof des Großherrn erreichte, erachtete es de la Vigne für seine Pflicht, nach Frankreich zu reisen und den jungen Kg. Franz II. für die Erneuerung des Freundschaftsverhältnisses mit den Türken zu gewinnen. Zunächst gedachte man ihm ein in herzlichen Worten verfaßtes Schreiben mitzugeben, dann reute es den Großwesir und der Gesandte bekam nur die form-

lose Bestätigung, er habe um die Erlaubnis ersucht, zum neuen Kg. zu reisen, was ihm hiemit gestattet werde. Wie das Ansehen des Franzosen gesunken war, geht auch daraus hervor, daß man seine Bitte nicht erhörte und die ihm lange dienenden Janitscharen nicht zu Spahien ernannte. Verstimmt machte sich de la Vigne auf die Heimreise, doch ereilte ihn in der Nähe von Dubrovnik der Tod.¹⁷³⁻¹⁷⁵ Das Ableben des Gesandten benützte Černović und trat von seinem Posten zurück. Großdragoman des Bailo wurde Gabriel de Pizoni.

B

Der Bailo Marino Cavalli war mit dem neuen Großdragoman nicht zufrieden und suchte wieder Černović zu gewinnen. Dieser zögerte eine Weile. Da drohte der Großwesir, ihn aus Konstantinopel auszuweisen und jede Handelstätigkeit zu verbieten. So verpflichtete sich Černović neuerdings, bis 1. Dezember 1565 als Großdragoman zu dienen. Der Vizebailo Andrea Dandolo lobte ihn im J. 1562 als treuen Diener, der sein Amt gewandt, unbescholten und mit Takt verrichtete. Im J. 1561 bestellte ihn der Vizekönig von Neapel zu seinem Prokurator in der Levante, wobei es ihm viele Gefangene loszukaufen gelang. Als Großdragoman hatte er in der zweiten Hälfte des J. 1562 8 von den Türken in Beschlag genommene Schiffe und 415 gefangene christliche Untertanen befreit. Als Anfang 1563 Suleiman eine Chronik seiner Regierung in türkischer Sprache zu verfassen befahl, übernahm es Černović, die Tätigkeit der venezianischen Dogen und Bailos darzustellen.¹⁹⁴⁻¹⁹⁶

Als im J. 1560 auf dem päpstlichen Stuhl Pius IV., ein Freund der Habsburger, folgte, wurde Zaccaria Delfino zum besonderen Gesandten bei Ferdinand I. ausersehen. Sein Sekretär Simon Fata teilte dem K. mit, daß der Nuntius zur Vermittlung der Korrespondenz Černović einen eigenen Agenten in Venedig unterhalten werde. Dieser werde die Schreiben an den päpstlichen Nuntius bei Grafen Scipio d'Arco, dem Oberstkämmerer des K. adressieren. Als im J. 1561 Delfino im Auftrag des P. Mittel- und Oberdeutschland bereiste, überreichte der Oberstkämmerer selbst die Schreiben dem K.¹⁹⁷⁻¹⁹⁹ Ferdinand war mit den trefflichen und vielseitigen Informationen sehr zufrieden. Besonders lieb war ihm die Bekanntschaft des Černović mit dem persischen Agenten, von der er sich viel versprach. Um ein Bündnis mit dem Schah zustande zu bringen, sollte der Perser mit einem Kredenzschreiben an den Hof kommen.²⁰³ Die Nachricht, daß der persische Gesandte für den Sultan »lagrime di cervo« (Hirschtränen) gebracht habe, erregte Aufsehen. Man wünschte Auskunft darüber und ersuchte um eine kleine Dose. Černović erkundigte sich bei dem Leibarzt des Sultans. Angeblich stammten diese »erstarrten Tränen« von großen Hirschen aus Indien. Die Kaufleute brachten sie nach Persien und der Schah schenkte sie zuweilen dem Großherrn und seinen Wesiren. Die »Tränen« wurden zerrieben mit Wasser genossen und galten als einzigartiges Heilmittel gegen Krankheiten und Gift.²⁰⁵⁻²⁰⁶

Im J. 1562 entschloß sich die Signorie von Venedig, einen Gesandten zum Prinzen Selim in Kleinasien zu schicken, um ihm zur Hochzeit seiner drei Töchter Glückwünsche auszudrücken. Mit dieser Mission beauftragte man Michael Černović. Deswegen fühlte sich aber der neue Bailo Daniele Barbarigo zurückgesetzt und beleidigt. Der Großwesir entschied zu Gunsten des Černović, der fast einen Monat am Hof des Prinzen verblieb. Zweimal gewährte er ihm Audienz zu Pferde, dreimal lud er ihn auf die Jagd ein. Diese Sendung verübelte Barbarigo seinem Großdragoman, rügte in seinem Bericht die mit der Gesandtschaft verbundenen großen Kosten

und ließ insgeheim nachforschen, mit wem Černović verkehre und an wen er Schreiben sende.^{207–209}

Schon längere Zeit wurde in Konstantinopel mit großer Eile an einer Flotte gearbeitet. Aus Griechenland und Anatolien wurden Ruderknechte berufen. Als man im März erfuhr, daß die spanische Flotte sich bei der Insel Dscherba versammelte und nur zehn Galeeren und zehn Naven zähle, brachen 90 türkische Schiffe aus Modon auf, wo die Soldaten eingeschifft worden waren, um die feindlichen Fahrzeuge anzugreifen. Ohne Nachricht vom Herannahen dieser großen Flotte erlebte das spanische Geschwader eine vollkommene Niederlage. Nach längerer Belagerung wurde auch die Feste von Dscherba eingenommen. Gegen Ende September brachte die türkische Flotte 20 christliche Schiffe und viele Gefangene nach Konstantinopel. Für das Schicksal des don Alvaro de'Sandi, des Befehlshabers der Feste von Dscherba, der vor Jahren Kommandant der spanischen Fußtruppen in Ungarn und dessen Großvater Ferdinands Oberstkämmerer war, interessierte sich der K. und bat Černović um Auskunft.^{218–224}

Der Schatzmeister des Großwesirs erzählte, der Sultan habe im Mai 1560 Rustem Pascha beauftragt, die Verhandlungen mit Busbek wieder aufzunehmen. Man beriet die Bedingungen im Diwan und teilte sie Johann Sigmund Zápolya von Siebenbürgen mit.²¹² Für den lebhaften Verkehr mit der Pforte hielt Zápolya einen ständigen Agenten in Konstantinopel. Černović verstand sich mit diesem zu befreunden, so daß er ständig die Korrespondenz einsehen und von den Schreiben Zápolyas und des Sultans Abschriften machen konnte. Einige Male bediente ihn auch der Sekretär Latif vom Großkanzleramt mit Kopien von Briefen.²²⁸

Nach dem Tod der Königin-Mutter Isabella bat der siebenbürgische Gesandte den Sultan, die alten Grenzen des Landes wieder herzustellen und berichtete, daß der K. den Waffenstillstand nicht halte und einige Ortschaften eingenommen habe. Damals war der Großherr wegen der Haltung des Perserkönigs in Verlegenheit, zeigte sich sogar in der Frage der Grenzen Siebenbürgens entgegenkommend und ersuchte den Kg., wachsam zu sein und ihm ständig zu berichten, was er über den K. erfahren würde. Weil sich aber die Angelegenheit mit dem Prinzen Bajesid günstig löste, wollte man in Konstantinopel von einer Festsetzung der Grenzen nichts mehr hören. Der Großwesir behauptete sogar, wenn man die geforderten Grenzen gewährte, würde Zápolya auf die Seite Ferdinands treten. Falls Bajesid nicht eine solche Verwirrung verursacht hätte, würden schon längst die Begler-bege des Großherrn ganz Siebenbürgen verwalten. Diese Äußerungen Rustem Paschas erzählte Černović vertraulich dem Gesandten des Kgs.^{229–232} Anfang des J. 1562 schrieb Zápolya, daß Melchior Balassa und Niklas Bathory mit den ihnen untergebenen Plätzen zu Ferdinand übergetreten seien und die kaiserlichen Truppen weiter angreifen. Der Sultan gab die Schuld daran dem Kg., weil er nach dem Vorbild seines Vaters schon längst die Absichten der Feinde durch Kundschafter hätte feststellen können. Der Kg. blieb aber die Antwort nicht schuldig. Weil der Adel und das Volk sahen, daß man bei dem Großherrn nichts erreichen könne, seien beide Barone Anhänger Ferdinands geworden und ihrem Beispiel würden andere folgen. Im Laufe des J. besiegte das Heer Ferdinands den Siebenbürger bei Hadad und Niklas Graf von Zrin Arslan, den Sandschak-beg von Požega und den Sohn des Murat-beg; der Sandschak-beg von Fülele aber schlug Johann Balassa bei Szecsény und nahm Georg Bebek, den zu Ferdinand übergetretenen Sohn des Franz Bebek, gefangen. Jetzt machten die Paschas von Ofen und Temesvár dem Sultan den Vorschlag, Munkacs Zápolya zu nehmen und mit starker Besatzung zu belegen. So könnte man ganz

Siebenbürgen beherrschen. Der Großherr begnügte sich aber mit einem Appell an den Kg., den Adel und das Volk von Siebenbürgen, die Treue zum Osmanenreiche zu bewahren, sonst käme er und vernichte das Land und die Bevölkerung.^{236–241}

Damals waren bereits Verhandlungen des neuen Großwesirs Ali Pascha mit Busbek im Gange. Nachdem die vorläufige Zustimmung Ferdinands zu den Friedensbedingungen eingetroffen war, kam es bald zum Einverständnis. Am 16. August 1562 wurde der Friede mit dem K. auf acht Jahre abgeschlossen; Černović übersetzte die Bestimmungen aus dem Türkischen ins Italienische. Erst jetzt durfte Busbek mit dem Pfortendolmetsch Ibrahim zum K., der in Frankfurt weilte. Als Gesandter blieb in Konstantinopel Albert de Wyss.^{242–244} Das Schreiben für Zápolya erwähnte nur den Abschluß des Friedens mit dem K. Dem verstimmtten Gesandten vertraute Černović an, daß der Pascha von Ofen unter anderem schrieb, es wäre Zeit, dem Kg. sein Land zu nehmen, weil dann die Moldau und Walachei für den Sultan sicherer wären.²⁴⁵ Zápolya behauptete in seiner Antwort, daß der geschlossene Frieden für ihn schädlich sei, da Szatmar und Nagy-banya dem K. verblieben. Auch verfüge Maximilian II. über Abschriften der gesamten Korrespondenz zwischen Zápolya und dem Sultan, so daß er über alles unterrichtet wäre. Darauf ließ der Großwesir den Großkanzler rufen und eine Untersuchung einleiten. Der Sekretär Latif wurde festgenommen, entwich aber bald darauf. So war Černović diesmal glimpflich davongekommen.²⁴⁶

Seit der Abreise des Mons. de la Vigne hatte der Kg. von Frankreich längere Zeit nur einen Agenten in Konstantinopel. Sein Gesandter in Venedig schrieb, daß sein Kg. bei der Freundschaft mit den Türken verharre, doch konnte er wegen außenpolitischer Verwicklungen bisher keinen Gesandten schicken. Weil aber Franzosen auch bei Dscherba teilgenommen hatten, behauptete Rustem Pascha, die Franzosen seien keine guten Freunde des Sultans mehr.^{247–248} Erst unter Ali Pascha erreichte der Sonderbeauftragte Franz Salviati 1562, daß die gefangenen Franzosen freigelassen und dem Gesandten übergeben wurden.²⁴⁹ Gegen Ende des J. brachte der Hauptmann Sampietro Corso ein Schreiben des Kgs. Karl IX. und der Königin-Mutter Katharina von Medici, worin sie Hilfe in Geld und Getreide erbaten, doch erhielten sie abschlägigen Bescheid. Ebenso wollte der Sultan nicht über die Pläne des Gesandten sprechen, der behauptete, die Bevölkerung von Korsika hasse das Joch der Genuesen und wünsche, dem Großherrn untertänig zu werden.²⁵¹

Besondere Aufmerksamkeit schenkte man im Osmanenreiche dem in Persien weilenden Prinzen Bajesid. Man war in Konstantinopel der Meinung, daß der Sultan dem Perserkönig gewisse Zugeständnisse machen werde, damit der Prinz ausgeliefert würde, sonst würde wohl der Großherr mit ganzer Macht in Persien einbrechen. Im März 1561 brachte ein persischer Gesandter Geschenke und ein Schreiben des Schah.²⁵⁶ Nach seiner Abreise wurden alle Grenzpässe besetzt, auch der persische Geheimagent, mit dem Černović verkehrt hatte, verschwand aus Konstantinopel.²⁵⁸ Mitte Mai meldete der Pascha von Wan, der Perserkönig habe Bajesid und seine Söhne gefangennehmen und die türkischen Soldaten, die den Prinzen begleitet hatten, töten lassen.²⁵⁷ Černović erfuhr vom Schatzmeister, daß der älteste Sohn Bajesids sein trauriges Schicksal ahnte. Er wünschte, zu einem christlichen Herrscher zu flüchten, weil der Schah ihn entweder ermorden oder dem Sultan ausliefern werde. Damals fragte der Großwesir den französischen Agenten, ob der K. oder der spanische Kg. bei dem Schah einen diplomatischen Vertreter häte. Jedenfalls glaubte er, daß Ferdinand oder Philipp II. diese Gelegenheit ausnützen könnten. Auch Černović meinte, man sollte verhandeln und für Geld einige Söhne Bajesids bekommen.

Zu Weihnachten 1561 erschien bei Černović der Neffe des persischen Geheimagenten und erzählte, daß sein Onkel und er Pagen des Schahs gewesen seien, dann wurde sein Onkel Sekretär des Kgs. Man sandte sie in die Türkei, um Nachrichten zu sammeln. Er bat um Neuigkeiten aus Konstantinopel und der Christenheit. Černović suchte den Perser in seiner günstigen Meinung über die Verhältnisse in der christlichen Welt zu bestärken und behauptete, daß der K. keinen Frieden mit den Türken schließen wolle. Der Perser möge veranlassen, daß sein Kg. eine Gesandtschaft zum K. schicke, um Bundesgenossenschaft zu schließen. Gleichzeitig soll er ihm einen bis zwei Söhne Bajesids übergeben.²⁶² Anfang April übermittelte ein persischer Gesandter den günstigen Bescheid seines Kgs. und der Sultan ließ dem Schah 300 Saum Aspri (= 600.000 Scudi) übergeben, worauf Bajesid und seine Söhne ausgeliefert und sogleich erdrosselt wurden. Während die Tat des Perserkönigs in der christlichen Welt und von manchen Türken verdammt wurde, hielten sie die Perser für lobenswert, weil dadurch mit einem Schlage sechs von den neun größten Feinden vernichtet wurden. Falls auch Prinz Murad stürbe und sein Vater Selim keine weiteren Söhne bekäme, müsste das Osmanenreich untergehen.^{264–266}

C

Auf Wunsch des K. war Černović bereit, Albert de Wyss, dem ersten residierenden Botschafter Österreichs in Konstantinopel, so wie seinem Vorgänger Busbek von allen wichtigen Ereignissen Mitteilungen zukommen zu lassen. Doch kam es nicht mehr dazu, weil Bailo Barbarigo verdächtige Beziehungen seines Großdragoman entdeckte und es am 23. Jänner 1563 der Signorie in Venedig meldete. Dort hielt man alle aus Konstantinopel ankommenden Schreiben auf und fand darunter drei Briefe des Černović für den K. Auch gelang es den kundigen Beamten, die chiffrierten Schreiben aufzulösen. Dazu gelangte aus Innsbruck ein Päckchen für Černović, dem Briefe für Albert de Wyss beigelegt waren. Die aufgedeckte Tätigkeit des Großdragoman wurde als Hochverrat gegen die Republik beurteilt. Der Nuntius Delfino wurde zu lebenslänglicher Kerkerstrafe verurteilt und die Einkünfte von seinen Gütern und dem Bistum Hvar mit Beschlag belegt. Seinen Bruder Ludwig, durch dessen Hände einige Zeit die Schreiben für den K. gegangen waren, schloß man wegen mutmaßlicher Mitschuld für zehn Jahre vom Großen Rat aus. Maximilian II. erreichte aber, daß Pius IV. das Vorgehen der Venezianer mißbilligte und den Nuntius nicht abrief. Am schärfsten wollte der Zehnerrat mit Černović verfahren. Zunächst suchte man zu verhindern, daß der Großdragoman vorzeitig gewarnt werde. Der Bailo sollte ihn mit Hilfe des Konstantinopler Su başy (Vogtes) festnehmen und in der venezianischen Gesandtschaft in Eisen legen lassen, dann aber dem Großwesir mitteilen, er wolle den ehemaligen Großdragoman, der ein böser Mensch sei, mit Erlaubnis der Pforte nach Venedig schaffen. Falls die Hilfe des Su başy nicht zu erhalten wäre, möge der Bailo im Namen der Signorie den Großwesir um Erlaubnis bitten, Černović als Venezianer festzunehmen und nach Venedig zu befördern. Dabei könne er bis 2000 Dukaten anbieten. Als letzte Reserve gab der Zehnerrat dem Bailo vertraulichen Auftrag, Černović durch Gift oder auf eine andere Weise aus dem Wege zu schaffen, doch so, daß auf den Bailo kein Verdacht falle.^{268–273} Barbarigo bemühte sich, die Weisungen des Zehnerrates durchzusetzen und gab dem Großwesir auch einen Schreiber des Großkanzlers an, mit dem Černović befreundet war. Der Schreiber wurde »peinlich befragt«, erwähnte aber Černović überhaupt nicht, sondern gestand, Abschriften geheimer Briefe aus der Korrespondenz mit dem Schah einem Neffen des

Großwesirs zur Verfügung gestellt zu haben. Darauf wagte Ali Pascha keine weiteren Fragen zu stellen. Als Barbarigo beteuerte, er wünsche die Hohe Pforte von einem großen Spion zu befreien, erwiderte der Großwesir, falls der Sultan alle Spione aus seinem Lande schaffen wollte, müsste er auch den Bailo mit der ganzen »natio venetiana«, ebenso alle übrigen Gesandten mit ihren Landsleuten ausweisen, da sie nichts anderes als Spione seien. Obwohl dies der Großherr wußte, schere er sich wenig darum, denn eine Fliege vermag einem Elefanten nicht zu schaden. So hatten alle Bemühungen des Bailo, Ali Pascha zu überreden, keinen Erfolg. Černović erfuhr vom befreundeten Sekretär des Bailo das Gespräch und begab sich zum Großwesir, um sich zu bedanken und zu verabschieden. Ebenso nahm er von den übrigen Wesiren im besten Einvernehmen Abschied. Es war ihm aber klar, daß er in Konstantinopel für den K. keinen Dienst mehr leisten könnte und so verschwand er Anfang 1564 aus der Stadt, wo er seine Gemahlin Jovanka und die Kinder zurücklassen mußte.^{275–276} In Dubrovnik blieb er längere Zeit. Da er aber feststellte, daß ihm die Venezianer nach dem Leben trachteten, fuhr er nach Apulien und begab sich nach Neapel ins spanische Hoheitsgebiet. Von dort reiste er über Rom nach Norden, um in Mailand mit befreundeten Kaufleuten über seine weitere Tätigkeit zu beraten. Zu seinem Glück begegnete er dem einstigen Konstantinopler Gesandten Busbek, der ihn sogleich erkannte und dringend aufforderte, sich an den kaiserlichen Hof zu begeben. Dort betätigte sich von da an Černović als diplomatischer Agent, Sonderbeauftragter und kaiserlicher Rat im Dienste Maximilians II.²⁷⁸

Černović kam zur rechten Zeit. Nach dem Tode Ferdinands I. (25. Juli 1564) mußte der Friedensvertrag erneuert und die »Ehrengeschenke« für den Sultan und die Wesire überbracht werden. Maximilian II. bestimmte für diese Gesandtschaft neben Achaz Csabi und Georg Albany, dem Sekretär der ungarischen Kammer, Michael Černović, der sich nicht im geringsten fürchtete, wieder zur Hohen Pforte zu reisen.²⁹⁵ In dieser Überzeugung stärkten ihn seine Freunde in Konstantinopel. Barbarigo brachte als erster dem Großwesir die Nachricht von der Ankunft des Černović und erregte großes Aufsehen. Albert de Wyss meinte daher, Černović möge so lange warten, daß Barbarigo abberufen werde, weil man ihn vielleicht als Gesandten des K. nicht anerkennen werde. Durch die vom Botschafter vorgebrachten Einwände ließ sich Černović nicht beirren und machte dem K. Vorschläge für die Verhandlungen mit dem Großherrn und Großwesir. So machte er in den Jahren 1564/65 unter schwierigen Umständen mehrmals die Reise nach Konstantinopel und zurück.^{299–301} Die Friedensverhandlungen wurden aber durch Zwischenfälle, die Zápolya und die kaiserlichen Truppen in Ungarn verursachten, arg gestört. Nachdem der friedensliebende Ali Pascha am 28. Juni 1565 gestorben war und Mohammed Sokolović (Soqolli) Großwesir wurde, gab es kaum Hoffnung mehr auf eine friedliche Lösung der Gegensätze.³⁰² Černović wurde die Heimreise nur gegen das ausdrückliche Versprechen bewilligt, mit Zustimmung des K. zur Abtretung von Tokaj zurückzukehren. Seiner Gattin und den Kindern wurde die Erlaubnis zur Abreise verweigert. Besorgt bat Černović im Jänner 1566 den K., dem nach Konstantinopel abgehenden Gesandten und dem Botschafter de Wyss aufzutragen, wegen Entlassung seiner Gattin zu verhandeln.^{303–304} Einige Monate später gelang es Jovanka und ihren Kindern, mit Hilfe eines Pascha zu flüchten und glücklich nach Wien zu kommen.³⁰⁵

Während des Feldzugs in Ungarn war Černović im Lager Maximilians zwischen Raab und Komorn, als Niklas Graf von Zrin (Zriny), der tapfere Verteidiger der Festung Sziget meldete, daß bei dem Sturm vom 26. August der Janitscharen-Aga gefangen genommen wurde. Černović erzählte, daß der Sultan diesen Aga schätze. Er

habe ihn überredet, persönlich mit dem Heer nach Ungarn zu ziehen und er versprach, Gyula und Sziget sogleich einzunehmen. Ferner wußte Černović, daß die türkische Flotte in Hvar gewesen wäre, obwohl kein türkisches Schiff in venezianische Häfen einlaufen dürfte.³⁰⁶ Wie schlecht es damals um den Nachrichtendienst bestellt war, beweist der Umstand, daß Maximilian II. das am 5. September 1566 vor Sziget erfolgte Ableben Suleimans erst am 28. Oktober durch den venezianischen Gesandten erfuhr.³⁰⁶

Kaum bestand eine Hoffnung auf Friedensverhandlungen mit dem Sultan Selim, wünschte der K. Černović nach Konstantinopel abzufertigen. Dieser aber lehnte es ab, weil er sich aus triftigen Gründen nicht mehr vor dem Großwesir zu erscheinen traute.³⁰⁷ So brachten Vrančić (Verancsics) und Teuffenbach an seiner Stelle den Friedensvertrag vom 26. Februar 1568 zustande.

Černović aber sehnte sich danach, eine »legatio Persica« anzutreten. Unmittelbar vor dem Ausbruch des Krieges mit dem Sultan tauchte im Oktober 1565 der Plan eines Bündnisses mit dem Perserkönig auf, wobei sich an der kaiserlichen Legation zu Schah Tahmasp auch Spanien beteiligen sollte. Zu Beginn des J. 1566 zeigte sich der Wiener Hof noch unentschlossen und verschob die Reise nach Persien, bis entschieden wäre, ob ein offensiver oder nur defensiver Krieg gegen die Türken geführt werde.³¹⁰ Erst im März beschloß man über Portugal mit dem Schah in Verbindung zu treten und betraute mit der Mission Jakob de Draperiis, doch kam der Plan nicht zur Ausführung.³¹¹ Im Jänner 1567 wurde der Gedanke von dem Obersthofmeister Leonhard von Harrach wieder aufgenommen und Černović vom K. für die Gesandtschaft ausersehen.³¹² Anfang März mußte Černović in Lissabon sein, weil damals die Schiffe in Richtung nach Persien zu fahren pflegten. Durch Vermittlung des Botschafters Adam Graf Dietrichstein versprach der Kg. von Portugal, daß Černović mit seinen Dienern Anfang März 1567 mit der Flotte bis Ormus am Eingang in den Persischen Meerbusen fahren könnte. Von dort wollte man einen Boten an den Hof des Schahs abfertigen, damit er ein Geleitschreiben besorge. Bald aber hatte man in Wien wieder Bedenken. Das Erscheinen des so bekannten Černović würde bei dem venezianischen Gesandten am spanischen Hof auffallen und wenn sich Černović in Lissabon einschiffte, würden es die Kaufleute nach Venedig berichten. Dies bedeutete aber so viel, als ob die Nachricht schon bis Konstantinopel angelangt wäre. So verschob man die Gesandtschaft bis zum Herbst. Ein J. später (1569) kam Černović in einer Eingabe an den K. noch einmal auf den alten Vorschlag zurück. Jetzt wäre geeignete Gelegenheit, ins Moskauer Reich zum Zaren Iwan IV. und nach Persien zum Kg. Tahmasp mit einem kaiserlichen Kredenzschreiben zu reisen. Damit die Venezianer keinen Verdacht schöpften, wäre gerade jetzt eine günstige Gelegenheit, da sich eine kaiserliche Prinzessin an den spanischen Hof begeben. Černović könnte sie als Diener im Gefolge begleiten und das weitere in Spanien besprechen, denn nur von dort könnte die Reise nach Persien angetreten werden.³¹⁴

Am Hofe half Černović bei der amtlichen Korrespondenz mit dem Sultan und anderen Würdenträgern in der Türkei. Auch mit dem Kardinal Zaccaria Delfino in Rom blieb er in Verbindung. Der neue Wiener Nuntius, Bischof Melchior Biglia, hielt mehrmals Aussprachen mit Černović und schätzte ihn als geistreichen und weisen Mann (come persona d'ingegno e savia). Den »Discorso« des Černović über die Türkei, worin er ausführlich behandelte, wie man der Christenheit gegen den Halbmond helfen könnte, sandte Biglia nach Rom, da er wert sei, vom P. gelesen zu werden. Im Auftrag des K. machte Černović mehrmals Reisen, so im J. 1572 nach Neapel zur Flotte der Mächte, die die Liga gegen die Türken geschlossen hatten.^{317–320} Besonders oft kam Černović nach Dubrovnik, wo man ihn liebenswürdig empfing.³²¹ Wachsam

verfolgte er die immer stärker auftretenden Erhebungen der türkischen Untertanen auf dem Balkan, besonders in der Nähe von Dubrovnik. Er wünschte selbst mitzuwirken. Um aber in breiten Kreisen das nötige Ansehen zu erlangen und eine führende Stellung zu gewinnen, erbat er im J. 1569 vom Rektor und Rat der Republik Dubrovnik ein amtliches Zeugnis, daß er von den mittelalterlichen Dynasten Crnojevići abstamme.³²⁴ Er war überzeugt, daß diese Volksbewegungen auch für den Kaiser von Bedeutung sein werden. Daher machte er Maximilian II. Vorschläge für einen Befreiungskampf dieser Balkangebiete vom türkischen Joch.

Er starb in demselben J. als der K. (1576). Mit dem Tode des Vaters versiegten die bisherigen Einnahmequellen der Familie. Daher ersuchte Jovanka Černović die Kaiserin-Witwe Marie, ein Gesuch ihres Sohnes Maximilian mit Empfehlungen an den P. Gregor XIII. zu übermitteln, damit dem Sohn eine Unterstützung gewährt werde und er nach dem Beispiel seines Vaters zum Nutzen des Christentums tätig sein könnte.³²⁵

8. Stephan Kenderessy — Paul Bridović

Den Verfall des geheimen Nachrichtendienstes gegen Ende der Regierung Maximilians II. kennzeichnet am besten die Affäre des Agenten Stephan Kenderessy aus Koprivnica (Slawonien). Schon einige Zeit her beunruhigten den K. Meldungen, er habe in seiner Umgebung am Hofe Personen, die geheim zu haltende Beratungen und Beschlüsse an die Hohe Pforte verrieten. Im J. 1569 häuften sich Nachrichten, daß die ungarischen Herren eine Verschwörung bereiteten. Der Adel Ungarns war mit der Regierung Maximilians II. deswegen so unzufrieden, weil man bei der Besetzung von Stellen Fremde, besonders Deutsche, den Einheimischen vorzog. Es verbreitete sich das Gerücht, daß einige Magnaten bereits auf die Seite des Kgs. Johann Sigmund Zápolya getreten seien, andere, vor allem Stephan Dobó und sein Schwager Johann Balassa, dies zu tun beabsichtigten.¹ Um aber gegen die »ungarischen Rebellen« vorzugehen, fehlten Beweise. Bei dieser Lage machte sich der verschlagene und skrupellose Stephan Kenderessy bemerkbar. Er nützte das Gerücht von den Verbindungen des Dobó mit Zápolya aus und gewann die Gunst Johann Ruebers, des Kommandanten von Kaschau, der ihn bestens dem K. empfahl. Kenderessy behauptete, die Gesinnung der Rebellen zu kennen und war bereit, »Beweise« für die Schuld der Verschwörer zu liefern.² Auf diese »Enthüllungen« gestützt, ließ Maximilian II. am 12. Oktober 1569 bei der Eröffnung des ungarischen Reichstags Dobó und Balassa verhaften und versicherte, im Besitz mehrerer eigenhändiger Schreiben dieser zwei an Zápolya bzw. seinen Kämmerer und vertrauten Ratgeber Kaspar Békes bzw. Zápolyas an sie zu sein. Kenderessy verstand es, den leichtgläubigen K. noch weiter zu hintergehen.³ Der Hochverratsprozess brachte jedoch wenig Haltbares zu Tage. Da entdeckte man, daß Kenderessy in der Angelegenheit des Gabriel Majláth gelogen und eine Fälschung verübt habe.⁵ Zwangsläufig mußte man Verdacht schöpfen, daß die Balassa und Dobó belastenden Schreiben, die Kenderessy vorgelegt hatte, ebenfalls Fälschungen seien. Bei strengem Verhör gab er dies auch zu. Maximilian II. mußte Anfang 1572 die beiden Magnaten begnadigen.⁶

Gegen alle Erwartung wurde aber Kenderessy freigelassen und begann sich von neuem, jetzt im geheimen Kundschafterdienst, zu betätigen.⁷ Gegen Ende des J. 1572 schrieb auf sein Ansuchen der nach dem Tode Zápolyas zum Fürsten von Siebenbürgen erwählte Stephan Báthory dem Obersthofmeister Trautson und bat ihn, Kenderessy der Gnade des K. zu empfehlen.⁸ Bald darauf legte Kenderessy wieder

seine abenteuerlichen Enthüllungen vor, um seine Treue zu beweisen und in Huld aufgenommen zu werden. Während seiner Haft sei er zweimal aufgefordert worden, nach seiner Entlassung nach Siebenbürgen zu kommen. Damals holte ihn ein Bote ab, der behauptete, im Auftrag Ali Paschas, des Schatzmeisters des Sultans, eines leiblichen Bruders Kenderessys und des Großwesirs Mohammed Sokolović (Soqolly) zu handeln. In der Nähe von Wardein erhielt er ein Schreiben seines Bruders, der ihn einlud, in den Dienst des mächtigen Großherrn zu treten. Kenderessy war überzeugt, durch die scheinbare Annahme des Angebots der Christenheit und dem K. nützen zu können und erklärte sich bereit, den Dienst zu übernehmen. In Torda, wo die siebenbürgische Landesversammlung tagte, erfuhr Kenderessy angeblich Einzelheiten der gegen den K. gerichteten Pläne. Weil er aber angeblich diese Aufgaben nicht ausführen wollte, begab er sich nach Preßburg und ließ durch seinen Diener den Bericht darüber dem Hof zukommen. Er versprach auch, durch seine Beziehungen zu seinem Bruder in Konstantinopel rechtzeitig und verlässlich von allen Anschlägen der Türken, ihren Rüstungen, beabsichtigten Belagerungen von Festungen und feindlichen Einfällen zu melden. So bahnten sich wieder engere Beziehungen zum kaiserlichen Hof an und im Frühjahr 1573 reiste Kenderessy im Einvernehmen mit dem Hof als Geheimagent von Wien nach Venedig, sprach bei dem kaiserlichen Botschafter Veit von Dornberg vor und ersuchte ihn, seine Korrespondenz mit dem Hof zu vermitteln.⁹ Zur See kam er am 30. März in Dubrovnik an und legte bereits nach einer Woche dem Kaiser seinen ersten Bericht als »Frucht seiner dienstlichen Tätigkeit« vor. Von einem Kurier des Großherrn, der mit dem Sohn des venezianischen Bailo auf dem Wege nach Venedig in Dubrovnik eingetroffen war, erfuhr er, daß Friedensverhandlungen mit Venedig geführt würden, die türkische Flotte Apulien und Sizilien anzugreifen beabsichtige, das Heer sich bei Adrianopel und Sofia versammle und den Auftrag habe, Erlau zu belagern. Um eine klare Auskunft von den Rüstungen der Türken zu erhalten, schickte er angeblich seinen Diener zu dem Kriegslager und von dort zu seinem Bruder Ali Pascha nach Konstantinopel.¹² Einen Monat später meldete Kenderessy dem K. einige Nachrichten aus der türkischen Hauptstadt: der Sultan beabsichtigte, nach Abschluß des Friedens mit Venedig Erlau zu belagern, wurde aber vom Perserkönig und zur See so stark in Anspruch genommen, daß dieses Vorhaben zurücktreten mußte. Mit einem plötzlichen Angriff auf das Reich Maximilians II. sei nicht zu rechnen. Für das nächste J. erwarte man einen großen Heereszug gegen den K. oder Polen. Die Pascha und Bege behaupten, man solle dem K. keinen Frieden halten, weil es kein anderes Reich gebe, wo sie im Krieg mehr gewinnen könnten.¹³

Damals ging der Zypernkrieg (1570–1573) bereits zu Ende. Es war eine der schwersten Bedrängnisse in der Geschichte der Republik Dubrovnik. Zur See machten venezianische und türkische Galeeren Jagd auf ihre Schiffe, zu Lande ließ der 1572 angekommene Sandschak-beg der Hercegovina, Hassan Pascha Prodović,¹⁴ die Grenzen ihres Territoriums mit seinen Streitkräften besetzen und verbot längere Zeit jede Zufuhr von Lebensmitteln und Rohstoffen aus dem Hinterland, so daß der Stadt Dubrovnik bereits Hungersnot drohte. Gleichzeitig verursachte nach dem Tode Sigismunds II. (1572) die polnische Thronfolgefrage starke Spannungen. Ehg. Ernst bewarb sich um den Thron, andererseits bemühte sich der Sultan, daß Heinrich von Anjou gewählt werde. Unter diesen Umständen war dem Sandschak-beg der Hercegovina viel daran gelegen über Dubrovnik wichtige Neuigkeiten aus den Ländern Maximilians zu erhalten. Er gewann in Dubrovnik mehrere geheime Berichterstatte, darunter auch Kenderessy, der zunächst anonym, dann aber unter dem

Decknamen »Paul Bridoević« oder »Bridović« in schriftlichen Verkehr und freundschaftliche Beziehungen zu Hassan Pascha trat. Mehrmals kamen die Boten des Sandschak-beg und vermittelten den Briefwechsel. Hassan Pascha aber sandte die Berichte des Kenderessy durch Kuriere an den Großwesir Sokolović (Soqolly). Aus dieser Korrespondenz sind neun Briefe des Sandschak-beg vom 14. Mai bis 4. Juli 1573 erhalten. Kenderessy hat sie selbst an den kaiserlichen Hof als Beweis seiner erfolgreichen Tätigkeit in Dubrovnik geschickt. Er behauptete, Bridović sei ein großer Spion des Großherrn in Dubrovnik, mit dem er innige Freundschaft geschlossen habe, so daß ihm dieser die Schreiben des Sandschak-beg abgetreten habe.¹⁵

Kenderessy schmiedete noch größere Pläne. Er wandte sich an Kardinal Granvella, den Minister des spanischen Kgs. Philipp II. In seinem Schreiben stellte er sich als langjähriger Diener des kaiserlichen Hofes vor, der auf Wunsch Maximilians II. seit Dezember 1572 den Kundschafterdienst übernommen habe. Mit Hilfe seines Bruders, der am Hofe des Sultans zu hohen Würden gelangt sei, wäre er im Stande, alles zu erfahren, was die Türken gegen die christlichen Fürsten, besonders gegen den K. und den spanischen Kg. und dessen Länder bereiten. Im weiteren Verlauf schilderte Kenderessy, ähnlich wie dem K., den geplanten Großangriff auf die spanischen Besitzungen in Süditalien, was aber wegen der Königswahl in Polen und des Verdachts eines Aufstands in Siebenbürgen verschoben wurde. Von jeher wäre es Kenderessys Wunsch gewesen, dem spanischen Kg. als Kundschafter Dienste zu leisten. Falls man seinen Vorschlag annehme, werde er wichtige Dokumente senden.¹⁶ Bald darauf bedankte sich Don Juan d'Austria im Auftrag des Kgs. für die Mitteilungen und ersuchte um weitere Berichte.¹⁷ Dazu kam es aber nicht mehr. Kenderessy hatte sich zu stark in verräterische Beziehungen zur Hohen Pforte verstrickt. Hassan Pascha hoffte offensichtlich, durch die Berichterstattung Kenderessys bei dem Großwesir an Gnade zu gewinnen. Ende Juni 1573 lud der Großwesir Kenderessy ein, nach Konstantinopel zu kommen. Der Sandschak-beg versicherte ihm, daß ihn vom Sultan eine hohe Belohnung erwarte. Kenderessy hatte über die Ausrüstung des Heeres und die übrigen Vorkehrungen des K. gegen die Türken berichtet, zuletzt auch, daß das kaiserliche Heer schwach sei, die Untertanen mit der Regierung Maximilians unzufrieden seien und daher das Reich binnen eines Jahres unterworfen werden könnte.¹⁸ Dieser Brief wurde aber aufgefangen und dem K. übergeben. Darauf ließ man einen Diener Kenderessys verhaften und befahl den angeblich in der Schütt zwischen Preßburg und Komorn befindlichen Kenderessy zu fangen. Dieser beabsichtigte nach Polen zu entweichen, wurde aber auf dem Weg ergriffen und beschloß sein Leben im Kerker.¹⁹

9. Franz Jurković

Seit dem Frieden von 1568 sollte die Tätigkeit der kaiserlichen Residenten in Konstantinopel vor allem darin bestehen, das wichtigste von den türkischen, persischen, siebenbürgischen, polnischen und französischen politischen Angelegenheiten in Erfahrung zu bringen und laufend an den Hof zu berichten. Wie dies im einzelnen geschah, ist nicht mehr Gegenstand meiner Untersuchung. Die Schreiben wurden meist über Venedig übermittelt; schneller verlief es, wenn man den Weg über Ofen-Komorn benützen konnte. Die Versendung vertraulicher Nachrichten war aber mit großem Risiko verbunden.¹ Unter K. Rudolf II. beschloß man, wieder einen Agenten in

Dubrovnik zu bestellen, der die Korrespondenz zwischen dem Konstantinopler Orator und dem K., beziehungsweise dem Ehg. Ernst und Karl zu vermitteln hätte, aber auch Neuigkeiten melden sollte, die man in Dubrovnik erfahren konnte. Dies wünschte man in Einverständnis mit der dortigen Regierung zu regeln, die folgende Bedingungen stellte: Der K. sollte einen Kaufmann aus Triest, Rijeka oder Senj nach Dubrovnik schicken. Dieser müßte sich tatsächlich mit Handelsgeschäften befassen. Die ankommenden Schreiben sollte der Agent über seinen Vertreter in Rijeka, nicht aber über Venedig an den Hof abfertigen. Der Rektor und Rat versprachen, wichtige Neuigkeiten laufend dem Agenten mitzuteilen und dem K. unter dem Decknamen »Flaminio Tito« Berichte zu senden. Als Gegendienst erwarte man, daß der K. den von Uskokten den Bewohnern von Dubrovnik zugefügten Schaden gutmachen und verbieten werde, Schiffe zu plündern und ihre Untertanen zu töten.² Nachdem der Hofkriegsrat zugestimmt hatte, wandte man sich an den Hauptmann von Senj, der Franz Jurković, den Kanzler von Senj, für diesen Dienst gewann.³ Er war ein Mitglied der Handelsfamilie Jurković in Rijeka. Als seinen Vertreter schlug er seinen Bruder Andreas, einen Bürger von Rijeka vor, mit dem er gemeinsam Handelsgeschäfte betrieb.⁷ Um sich als Kaufmann in Dubrovnik niederzulassen, übernahm er eine größere Menge Waren, teils auf Kredit, teils bezahlte er sie mit eigenem Geld.⁶ Am 30. April 1579 gelangte er nach Dubrovnik und legte dem Rektor und Rat sein Beglaubigungsschreiben vor.⁹ Die täglich einlaufenden Nachrichten erfuhr Jurković vom befreundeten Cesare della Marra aus Neapel.¹² der in Dubrovnik für den spanischen Kg. Kundschafterdienste leistete. Längere Zeit bekam er von keiner Seite Schreiben oder Anfragen, so daß er zweifelte, ob der Konstantinopler Botschafter verständigt wurde, seine Schreiben von nun an nach Dubrovnik zu senden.¹⁴ Erst Ende des J. fragte der Botschafter Joachim von Sinzendorff an, wo sich Jurković befinde und worin seine Aufgabe bestehe. Sie kamen überein, daß der Agent die vom Hof kommenden Briefe an den Korrespondenten des Botschafters, den Kaufmann Longhi in Pera, adressiere. Weil aber über zwei Bündeln von Schreiben ein Vermerk in Chiffren stand, warf sie Longhi ins Meer. Daher betraute man mit der Vermittlung Nikolaus Prodanić (Prodanello) aus Dubrovnik, der in Konstantinopel die Schreiben für den Botschafter übernahm und dessen Briefe nach Dubrovnik beförderte.³⁸

Als im März 1580 Kuriere aus Konstantinopel die neuesten Nachrichten brachten, wurden sie mit besonderer Fregatte dem Vizekönig von Neapel, nicht aber dem K. mitgeteilt. Auch Jurković ließen die Herren von Dubrovnik nichts zukommen, so daß er sich damit begnügen mußte, was ihm della Marra erzählte. Der Agent ersuchte den Rektor Restić (de Resti), auf seine Kosten einen amtlichen Postboten zu bestimmen, der ständig die Briefe nach Konstantinopel befördern sollte. Darauf machte man ihn aufmerksam, daß es nicht angehe, solche Boten für die Beförderung der kaiserlichen Korrespondenz zu verwenden. Falls die Türken bei einem Boten Schreiben fänden, käme es an den Tag, daß die Regierung für den K. Briefe zustellen lasse und schwere Folgen wären unvermeidlich. Immer mehr kam Jurković zur Überzeugung, daß ihm die Herren von Dubrovnik keineswegs so an die Hand gehen würden, wie sie versprochen hatten. Doch mochte er es ihnen nicht vorwerfen, damit sie nicht noch mehr opponieren und seine Feinde werden oder ihm sogar nach dem Leben trachten würden, wie sie im J. 1543 Ferduci töten ließen, um dem Sultan einen Gefallen zu erweisen. Jurković war sich bewußt, in welcher Gefahr er schwebte. suchte sich aber anzupassen, alles mit Geduld und Verstellung zu ertragen und nicht auf die Hilfe der Dubrovniker zu rechnen, sondern alles ohne sie zu unternehmen.²⁵ Anfang 1581 verlor er Cesare della Marra als Vermittler von Nachrichten, weil ihn

die Republik auf Befehl des Großherrn auswies.³⁷ Nun fürchtete sich Jurković auch für sein Leben und beriet sich in Konstantinopel mit dem Botschafter Sinzen-dorff. Auch empfahl er, die Briefe über Kotor mit der venezianischen »Ordinaripost«, die zweimal monatlich aus der türkischen Hauptstadt verkehrte, befördern zu lassen.³⁸ Weil sich die Briefsendungen stark verspäteten, kam Jurković im J. 1583 mit Markus Prodi, einem verlässlichen Mann aus Kotor, überein, daß dieser für einen Monatsgehalt von fünf Talern besser die Beförderung der aus Konstantinopel kommenden Schreiben besorge. Dabei sollte er die für Ehg. Karl bestimmten Stücke nach Graz, die übrigen nach Venedig an Veit von Dornberg dirigieren. Bei den Herren von Dubrovnik konnte Jurković vor kurzem ein sonderbares Gebaren feststellen. Von Prodanić war ein größeres Päckchen Briefe angelangt, wurde aber vom Rektor und Rat in Abwesenheit des Agenten geöffnet. Erst nachträglich bekam er es eingehändig, mit der Ausrede, man habe es wegen der Pestgefahr geöffnet, weil die Briefe mit einem Spagat zusammengebunden waren. Von diesem war aber keine Spur zu sehen, noch zeigte man ihm einen Faden.

Jurković stellte ferner fest, daß der am Wiener Hofe befindliche Dubrovniker Alegretto de Alegretti alle dortigen Neuigkeiten der Regierung in Dubrovnik berichte, diese aber meldete sie nach Konstantinopel weiter.³⁹ Dieser Abenteurer war im J. 1577 in der türkischen Hauptstadt und gewann das Vertrauen des Gesandten David von Ugnad. Der Orator schickte ihn mit einer geheimen Botschaft und zu mündlicher Berichterstattung zum K. Rudolf II. Alegretto blieb am Hofe und begleitete ihn einige Jahre auf Reisen. Als er aber Streitigkeiten verursachte, mußte er den Hof verlassen und reiste durch das türkische Gebiet nach Dubrovnik. Ehg. Ernst beauftragte Jurković, über ihn Nachforschungen anzustellen und in Erfahrung zu bringen, was dieser vom Kaiserhof geschrieben hatte.⁴⁰

Im Mittelpunkt des Interesses standen die Ereignisse in Persien. Schon Ende Mai 1579 berichtete Jurković, der Großherr habe fast alle wehrfähigen Männer gegen die Perser abgeschickt. Gerade jetzt habe er auch aus Mazedonien die restlichen Soldaten abgezogen. Alle Lehensleute mit über 4000 Aspri Einkommen mußten gegen die Perser rücken. Der türkische Befehlshaber Mustafa Pascha wurde von den Persern geschlagen.⁴¹ Der Schah habe von Tag zu Tag ein mächtigeres Heer. Auch die Georgier, die vorhin an der Seite der Türken gestanden waren, helfen den Persern. Anfang 1580 schrieb der Agent, daß der Wesir Sinan Pascha den Oberbefehl übernommen habe. Gegen den Perserkönig mußten einige Sandschak-bege aus Ungarn, auch der von Syrmien und von Livno-Klis ziehen. Der Sultan wäre bereit, sich mit dem Schah zu vergleichen, doch wolle dieser nichts davon hören.⁴² Im März 1580 teilte ihm della Marra mit, der Perserkönig habe die Tataren besiegt und ihren Kg. gefangen genommen.⁴³ Er gewann auch alle von den Türken entrissenen Provinzen zurück. Sinan Pascha hatte den Auftrag, sich im offenen Kampf mit den Feinden zu messen und das Perserreich zu verwüsten.⁴⁴ Bald darauf meldete Jurković, daß man in Konstantinopel einen Gesandten des Schah zu Friedensverhandlungen erwarte. Damit in Verbindung vertraute della Marra dem Agenten an, wenn der Friede früher oder später wirklich zustande käme, werde der Sultan an der ungarischen Grenze angreifen und den Krieg gegen den K. eröffnen.⁴⁵ Doch kehrte der persische Gesandte unverrichteterdinge zu seinem Herrn zurück. Anfang Oktober kam aus Konstantinopel die Nachricht von einem neuen Sieg des Schah und großen Verlusten der Türken. Es bestand das Gerücht, daß der Perserkönig mit dem spanischen Kg. in Einvernehmen stehe und ohne sein Wissen keinen Frieden mit den Türken schließen werde. Ende des J. 1580 erfuhr man, daß Sinan Pascha verwundet, seine Armee ge-

schlagen, Ali beg, der Sandschak-beg der Hercegovina, getötet wurde.³⁶ Anfang 1581 kam die Nachricht, Sinan Pascha habe nicht gewußt, daß Kars bereits von den Persern eingenommen wurde, und wollte die türkische Besatzung der Stadt verstärken. Dabei wurde er auch im Rücken angegriffen und konnte sich kaum retten. Wieder mußten Boten der Hohen Pforte die Inhaber von Timaren an die persische Front aufbieten.⁴⁰ Mitte Mai verbreitete sich das Gerücht vom Abschluß eines Waffenstillstandes mit dem Schah.⁴¹ Doch kam kein Friede zustande.⁴³ Ende des J. 1582 erfuhr man, der Perserkönig habe 70.000 Türken geschlagen, mehrere Befehlshaber gefangen genommen und 80 mit Gold, Silber und Geld beladene Kamele erbeutet. Daher forderte man alle Genießer von Dienstbezügen neuerdings auf, schleunigst zum Entscheidungskampf an die persische Grenze zu rücken.⁴⁴ Aus Furcht vor den Türken, deren es in Dubrovnik viele gab, suchte man den großen Sieg des Schah zu verheimlichen, doch erzählten einige ältere Senatoren vertraulich ihren Freunden davon. Wie stark die Niederlage die türkischen Untertanen erschütterte, äußerte sich in vielen Fällen, wo die Türken ihren Timaren entsagten oder sie nicht annehmen wollten, um nicht verpflichtet zu sein, in den persischen Krieg zu ziehen.⁴⁵ Auch Ferhad-beg, dem Pascha von Bosnien, gab der Großherr zu verstehen, daß er mit seinem Bruder Ali-beg an die persische Front werde abgehen müssen. Den Oberbefehl der Armee sollte der zweite Wesir Ferhad führen, sein Begleiter aber Ferhad Pascha von Bosnien sein. Im Herbst des J. 1583 entstand das Gerücht, die Perser seien von den Türken geschlagen und der Schah gefangen genommen. Den Regierungen in Venedig und Dubrovnik war aber davon nichts bekannt. Daher war man der Meinung, daß das Gerücht absichtlich erfunden wurde, um die türkischen Untertanen zu beruhigen. Ein amtlicher Bote brachte dem Senat von Dubrovnik die Nachricht vom »Sieg« der Osmanen über die Perser. Darauf sandte man die Musik zur Herberge des Boten, an zwei Abenden gaben die Stadtwachen Salven aus ihren Büchsen vor diesem Hause ab und der Bote erhielt ein Geschenk. Dieselbe Botschaft wurde auch nach Sarajevo, Temesvár und Ofen gemeldet und die Befehlshaber mußten den »Sieg« mit Freudenfesten feiern. Im Gegensatz dazu fehlte es nicht an sicheren Belegen, daß die Türken neuerdings geschlagen wurden. Anfang Dezember erfuhr man, daß der Begler-beg Anatoliens mit vier Sandschak-begen und ihren Kriegsvölkern geschlagen wurde. Das Hauptheer unter Wesir Ferhad bemühte sich in Rewan eine neue Festung zu errichten, um zum Angriff auf die mit den Persern verbündeten Georgier überzugehen.⁵⁰ Aus dem J. 1584 liegen nur wenige Berichte vor; so erzielten die Perser weitere Erfolge. Der türkische Oberbefehlshaber Cikala, Sohn eines genuesischen Schiffskapitäns, wurde schwer verwundet. In seinem letzten erhaltenen Schreiben aus seiner Tätigkeit als Agent in Dubrovnik teilte Jurković mit, daß der Großherr dem Großwesir Osman und Wesir Ferhad den Auftrag gegeben habe, einen Vergleich mit dem Schah zustande zu bringen, damit der Krieg mit den Persern ein Ende finde, weil er ein Heer nach Ungarn zu senden beabsichtige.⁵⁴

Im J. 1583 reiste durch Dubrovnik ein Bote des Großherrn nach Venedig und weiter nach Frankreich. Er sollte sich erkundigen, was die Fürsten der christlichen Welt vorhätten, während die Türken durch die Perserkriege verhindert wären. Ferner sollte er feststellen, was der Kg. von Frankreich gegen den spanischen Herrscher zu unternehmen beabsichtige, weil er vor kurzem den Sultan ersuchte, ihm die türkische Flotte zur Verfügung zu stellen. Der Bote behauptete aber, er reise, um sich bei der Signorie von Venedig gegen die »Seeräuber« von Senj zu beschweren. Den wahren Grund vertraute Jurković der befreundete Zöllner des Großherrn

(Emin) in Dubrovnik an.⁴⁸ Von Spanien wußte der Agent zu berichten, daß der Kg. den Besitz Portugals erlangen konnte, da der Gegenkönig Don Antonio von Crato gefangen genommen wurde. Bald darauf wurde aus Spanien gemeldet, der Kg. bereite den Bau von 20 großen Schiffen für die Fahrten nach Portugiesisch Indien. Er wolle nicht mehr gestatten, daß die Gewürze aus Calicut nach Syrien und Ägypten geführt würden, um von dort nach Vorderasien, Griechenland, Serbien, Ungarn, nach Venedig, Ancona und Marseille gebracht zu werden. Diesen Weg wünsche er zu sperren und den Handelsweg nach Spanien wenden, wodurch der Sultan einen jährlichen Schaden an Abgaben im Betrage von anderthalb Millionen Goldstücken erleiden würde.⁴⁹

Für den Wiener Hof war von größerer Wichtigkeit die Meldung, daß Ferhad, Sandschak-beg von Bosnien, im J. 1580 zum Pascha erhoben und seiner Gewalt sieben weitere Sandschak-bege untergeordnet wurden. Damit übernahm er die gesamte Sorge für die Grenze in Kroatien und Slawonien. Er konnte nach eigenem Ermessen ohne Sonderbefehl des Großherrn bei 20.000 Mann aufbieten und die Grenzen mit Feuer und Schwert verwüsten. Daher mußte man von nun an besonders auf Bihać und Hrastovica acht geben.⁵⁰ Sinzendorff wünschte, daß Jurković besonders auf die Tätigkeit des Pascha von Bosnien achte, um rechtzeitig seine Pläne zu entdecken und sie Ehg. Karl, bzw. dem Oberbefehlshaber in Kroatien zu melden. Dies sei aber nach Meinung von Jurković von Dubrovnik aus nicht möglich. Man müßte Kundschafter in den Sandschakaten Bosnien, der Hercegovina und Klis-Livno daneben einen Vermittler ihrer Berichte in Split halten, was aber mit bedeutenden Kosten verbunden wäre.⁵¹

Wie Jurković von Dubrovnik Abschied nahm und in den Hofdienst bei dem Ehg. Ernst und dem Hofkriegsratspräsidenten Baron David Ungnad trat, darüber ist mir nichts Näheres bekannt. Von seinen zahlreichen amtlichen Reisen erwähne ich die Ende 1586 oder Anfang 1587 nach Neapel, wo er erreichte, daß die ungerechterweise verhafteten Leute aus Senj frei gelassen wurden.⁵² Ehg. Ernst, der den K. vertrat, betraute ihn mit Botengängen in die Türkei, weil er gewandt und sprachkundig war. Er sollte unterwegs Wahrnehmungen machen, etwaige militärische Vorbereitungen feststellen und nach seiner Rückkehr mündlich berichten. Ende Juni gelangte er nach Ofen zum Pascha, um ihm amtliche Schreiben zu übergeben. Damals kamen gerade gegen den Willen der Herrscher auf beiden Seiten Friedensbrüche vor. Trotz seines Geleitsbriefes wurde Jurković vom erzürnten Jusuf (Sinan) Pascha von Ofen im öffentlichen Diwan in Gegenwart einer großen Zahl von Türken schmähsch behandelt, indem man ihm den Säbel und Streitkolben zertrümmerte. Am nächsten Tage suchte sich der Pascha zu entschuldigen, lobte Jurković als seinen Landsmann (Dalmatiner) und schimpfte über die verräterischen Ungarn und Deutschen.⁵³ Ende September war Jurković auf der Durchreise nach Konstantinopel wieder in Ofen, diesmal freundlich empfangen vom Pascha, der ihn auf einem Ruderschiff nach Belgrad befördern ließ. Am 11. Oktober traf er in der türkischen Hauptstadt ein, überreichte die mitgebrachten Schreiben dem Orator dr. Barthelmä Pezzen und brach am 23. Oktober wieder nach Wien auf. Er konnte sich überzeugen, daß die Niederlage von Kanizsa die Türken stark erschütterte.⁵⁴ Auch herrschte zu Konstantinopel und in den europäischen Provinzen Mangel an Getreide und Futter.⁵⁵ Gegen Ende des J. 1588 war Jurković wieder bei dem Pascha in Ofen und brachte zwei lange dort aufgehaltene deutsche Adelige nach Wien.⁵⁶

Von nun an widmete er sich wieder mehr und mehr den kaufmännischen Geschäften und ließ sich in Rijeka nieder.⁵⁷ Seine alten Verbindungen mit Dubrovnik

und der Levante ermöglichten ihm noch immer die wichtigsten politischen Ereignisse zu erfahren. Die Berichte stellte er in der Form von »geschriebenen Zeitungen« zusammen und versandte sie. Es mußte erst festgestellt werden, wohin seine »Zeitungen« gelangten. Die ständischen Vertreter und der Landeshauptmann von Krain waren daran interessiert und gewährten ihm eine »Verehrung« dafür. In den wenigen erhaltenen Exemplaren schilderte er die Weiberherrschaft am Sultanhof, die Zerwürfnisse unter den Wesiren, die allgemeine Unordnung im Osmanenreich, den erfolglosen Feldzug Sinan Paschas in der Walachei, die Bestellung des Hassan Pascha zum Oberbefehlshaber, den neu ausgebrochenen Perserkrieg, den Verlust der Festung Gran und die große Teuerung der Lebensmittel in der Türkei.⁶³⁻⁶⁴ Es war die Zeit des Türkenkrieges 1593—1606.⁶⁵ Beachtenswert sind die Nachrichten, die Jurković über Abgaben brachte, die der Sandschak-beg der Hercegovina von den Hausgemeinschaften seines Bereiches forderte.⁶⁶ Den besten Beweis für seinen guten Nachrichtendienst erbrachte aber Jurković im J. 1596, als er als erster am 13. April dem Ehg. Ferdinand nach Graz meldete, daß in der Nacht vom 6. auf den 7. April die Feste Klis den Türken entrissen wurde. Erst acht Tage später lief dieselbe Meldung von dem Oberstleutnant in Kroatien und dem Hauptmann von Senj ein. Jurković machte sofort auf die Notwendigkeit aufmerksam, der Besatzung von Klis Hilfe zu leisten, damit sie der türkischen Übermacht trotzen könnte. Weil aber dies nicht geschehen ist, fiel die Feste am 31. Mai wieder in die Hände der Feinde.⁶⁷

IV.

DIE DIPLOMATIE UND POLITIK DER ÖSTERREICHISCHEN HABSBURGER UND DER GEGENSATZ ZWISCHEN FERDINAND I. UND KARL V.

Gegen das Ende des 15. Jahrhunderts wurde die Türkengefahr für die österreichischen Länder mehr und mehr fühlbar. Kaiser Maximilian I. schwankte zwischen phantastischen Plänen eines Kreuzzugs gegen die »Ungläubigen« und dem unrealistischen Gedanken eines Bündnisses mit den Türken im Kriege gegen Venedig (1510/11). Aus Rache sandten die Venetianer eine Rotte von Brandstiftern in die österreichischen Länder.¹⁻² Maximilians Erbe wurde sein Enkel Karl (V.), der in seinen Händen ein ungeheures Imperium vereinigte, und 1519 zum Kaiser erwählt wurde. Um sich des Kaisers Hegemonie zu erwehren und seinem bedrohten Reiche die Unabhängigkeit zu sichern, kämpfte der französische Kg. Franz I. viermal mit Karl V. und verband sich mit den Gegnern des Kaisers, besonders mit den deutschen Fürsten und den Türken. Seinem Bruder, Ehg. Ferdinand, überließ Karl die österreichischen Erbländer (1521/22) und damit auch den noch nicht entschiedenen Streit mit Venedig. Wegen häufiger und langdauernder Abwesenheit bestellte er den Bruder zu seinem Stellvertreter in Deutschland. Als Ferdinand die Regierung in den österreichischen Ländern antrat, fühlte er bald seine schwere Lage. Er mußte die großen Schulden seines Großvaters übernehmen, dagegen waren die ausgiebigsten finanziellen Quellen der Länder schon längst den süddeutschen Kapitalisten verpfändet. In den nachbarlichen ungarischen und kroatischen Ländern herrschten traurige, fast hoffnungslose Verhältnisse. Die Türken machten ständig Einfälle und verwüsteten das Land.³⁻⁶ Da er allein den Feinden nicht zu trotzen wagte, wandte er sich mehrmals an seinen Bruder, der damals in den Krieg mit den Franzosen verwickelt war (1521—1526), und riet ihm, Frieden zu schließen und zu Hilfe zu kommen. Besonderes Vertrauen hatte er zu

seiner Tante Ehgin. Margarete, Statthalterin der Niederlande und ersuchte sie, bei dem K. für ihn zu vermitteln. Karl aber schlug das Ansuchen um Hilfe zu Gunsten Ungarns ab und behauptete, daß zunächst der Frieden in der Christenheit hergestellt werden müßte, damit sich alle gegen die Türken wenden und sie nicht nur zurückweisen, sondern auch besiegen würden. Bei anderer Gelegenheit meinte er, daß dem Kg. von Ungarn nur mit Vermittlung des P. und der Abgesandten aller christlichen Staaten Hilfe geleistet werden könne. Als P. Clemens VII. zu Beginn des J. 1526 auf die Ungarn drohende Türkengefahr hinwies, zweifelte Karl V. überhaupt an einer unmittelbaren Gefahr von den Türken.⁹⁻¹¹ Nach dem Madrider Frieden (1526) hegte Ferdinand die Hoffnung, daß es in der Christenheit zur Übereinkunft kommen werde. Der K. könnte den Verlust des ungarischen Königreichs und den Ruin der Länder Ferdinands verhindern, indem er mit einem starken Heer in die Türkei eindringen und so den Sultan von diesen Ländern abwenden oder das nötige Geld zur Aufstellung von Fußsoldaten und deutscher Reiterei besorgen würde.¹²⁻¹³ Karl aber erwiderte, daß es ihm wegen der Lage in Frankreich, Italien, England und der gesamten Christenheit unmöglich sei, gegen die Türken zu helfen. Dagegen verlangte er zur Zeit der Entscheidungsschlacht von Mohács, daß ihm sein Bruder Hilfstruppen für Italien zur Verfügung stelle.¹⁴⁻¹⁵ Ferdinand interessierte sich damals für die italienische Politik, nicht nur um seinem Bruder zu willfahren, sondern vor allem, um für sich ein Fürstentum zu erlangen, da im Vergleich zum Bruder seine Macht sehr gering war.

Ähnlich gingen die Anschauungen Ferdinands und Karls in der Frage der Politik der Republik Venedig gegenüber auseinander. Der K. hielt es für notwendig, sich mit den Venetianern zu vergleichen und sie vom Bündnis mit dem französischen Kg. abzubringen. Ferdinand hatte ihn gebeten, bei den Verhandlungen auf seine Interessen zu achten. Karl aber berücksichtigte den österreichischen Standpunkt bezüglich der Grenzen nicht, so daß Ferdinand bedeutende Verluste erlitt. Trotzdem mußte er wegen seiner Hilflosigkeit in den ungünstigen Friedensvertrag einwilligen. Nichtsdestoweniger setzten die Venetianer ihre Rüstungen fort und veranlaßten, daß die Türken in Ferdinands Länder einfielen.¹⁶⁻²⁰

Als Kg. Ludwig II. von Ungarn in der Mohács-Schlacht den Tod fand, machte Ferdinand seine Rechte auf die böhmisch-ungarischen Länder auf Grund der Erbverträge mit den Jagellonen geltend. In Böhmen erreichte er seine Anerkennung, im Gegensatz zu den Herzogen von Bayern, die deswegen mit den Feinden der Habsburger Bündnisse eingingen.²² In Ungarn aber wurde Johann Zápolya, der Wojvode von Siebenbürgen, zum Gegenkg. erhoben. Von nun an richtete Ferdinand sein Interesse ausschließlich auf die neugewonnenen, beziehungsweise erst zu gewinnenden Länder. Deswegen mußte die Beurteilung der politischen Lage in Europa und besonders der Türkengefahr aus dem Osten bei Karl V. und Ferdinand noch stärker voneinander abweichen. Der K. hielt an seiner Ansicht fest, daß die Verteidigung gegen die Türken Sache der gesamten Christenheit wäre; diese aber stellte damals keine geschlossene Einheit mehr dar. Jeder Widerstand gegen die kaiserliche Macht und sein Ansehen, der von den deutschen protestantischen Fürsten, den italienischen Staaten oder den Türken ausging, wurde bereitwillig vom französischen Kg. unterstützt. So gelang es dem K. nie, die Kräfte der christlichen Fürsten für eine gemeinsame Aktion gegen die Türken zu vereinigen. Den spanischen Erbbländern Karls V. drohte dagegen eine unmittelbare Gefahr mehr von der Seeseite, von der Flotte des Sultans und den Korsaren Nordafrikas, die sich wiederholt gemeinsam betätigten.

Die Mohácer Katastrophe mußte den Ehg. Ferdinand stark erschüttern und verwirren, da er ohne notwendige finanzielle Mittel war. Er ersuchte seine Tante Margarete, ihm zu helfen und bei dem K. zu vermitteln, damit er mit den Feinden Frieden schließe und alle Kräfte zur Bekämpfung des Sultans heranziehe.²³⁻²⁵ Drei Monate dauerte es, ehe die Nachricht vom Tode Kg. Ludwigs nach Spanien gelangte. Inzwischen forderte Karl noch einmal seinen Bruder auf, Soldaten nach Italien zu schicken.²⁶⁻²⁷ Mit den Türken möge er einen Waffenstillstand schließen, um so lange stand zu halten, bis die Möglichkeit bestehen würde, ihm zu helfen. Auf keinen Fall dürfe er sich in einen langdauernden Krieg einlassen. Im Frühjahr 1527 riet er dem Bruder abermals, mit Zápolya einen Vergleich zustande zu bringen. Ferdinand aber hoffte noch immer auf einen Frieden mit dem französischen Kg. Nach seiner Meinung wäre dies die einzige Vorbedingung für einen gemeinsamen Heereszug der christlichen Herrscher gegen die Türken. Dabei versicherte er seinen Bruder, er wolle ihm stets folgsam sein, wie der Sohn seinem Vater. Karl möge ihm ergiebige Hilfe leisten, denn der deutsche Reichstag genehmigte nur eine geringfügige Türkenhilfe und noch diese gehe wegen des wachsenden Religionszwiespaltes sehr langsam ein.²⁹⁻³¹ Karl ermahnte Ferdinand noch weiter, sich in keine kriegерischen Unternehmungen einzulassen, sondern mit seinem Gegner einen gütlichen Vergleich zu suchen, denn es bestehe tatsächlich Gefahr, daß sich Zápolya mit den Türken verbinde. Trotzdem bat Ferdinand den K. noch weiter, an einen Frieden mit dem französischen Kg. zu denken, damit man die Türken im Bunde mit dem französischen und englischen Kg. besiege.

Darauf begann er unter Vermittlung des polnischen Kgs. mit Zápolya zu verhandeln, entschloß sich aber doch, durch eine militärische Aktion Ungarn zu erobern.³²⁻³³ Obwohl er einigen Erfolg erzielte, riet ihm der Bruder, einen Frieden für längere Zeit zu schließen. Bald darauf schrieb er, daß der französische Kg. keinen Frieden haben wolle und Antonio Rincon nach Deutschland und Ungarn geschickt habe, um gegen ihn zu intrigieren. Es sei notwendig, das militärische Unternehmen in Ungarn ehestens abzuschließen, damit Ferdinand gegen die Venetianer rücken könnte, die an der Grenze Schäden verursachten. Obwohl die militärischen Erfolge zu begrüßen wären, sei doch jeder Krieg dem Zufall ausgesetzt. Es wäre angemessener, ein friedliches Abkommen zu schließen, denn einen regelrechten, andauernden Krieg würde Ferdinand nicht ertragen können. In Italien sei die Lage gefährlich und Truppenverstärkungen notwendig. Ferdinand betonte aber, er könne nicht nach Italien kommen, weil sonst in Ungarn alles verloren ginge. Mit Zápolya könne er keinen Vergleich schließen, da jener in der Türkei, in Venedig und anderswo, Hilfe zu erhalten suche. Der K. schrieb nochmals, daß Hilfe in Italien und gegen Frankreich dringend notwendig sei. Daher möge der Bruder mit Zápolya und den Türken einen Frieden zustande bringen, Frankreich durch einen Herold den Krieg erklären und an der Spitze einer Armee nach Frankreich eindringen.^{34, 35, 37} Darauf antwortete Ferdinand, er könne gegen Frankreich nichts vornehmen, obwohl seine Truppen Zápolya vertrieben hatten. Dieser bemühe sich, mit Hilfe seiner Anhänger und im Bunde mit dem Sultan nach Ungarn zurückzukehren.³⁸ So unterschätzte Karl V. die Bedeutung des osmanischen Ansturms vom Südosten. Den Zielen seiner Politik entsprach mehr, Ferdinand von kriegерischen Auseinandersetzungen mit Zápolya und den Türken abzuhalten, um die Truppen seines Bruders nach Bedarf in Italien und Frankreich einsetzen zu können. Dort sollte nämlich nach seiner Ansicht die Entscheidung im Machtkampf der Habsburger mit Franz I. und seinen Verbündeten fallen (R. Gooß).³⁹

Im Schriftwechsel mit seinem Bruder gebrauchte Karl V. schöne Worte und Ferdinand bemühte sich, seine Ratschläge zu befolgen, doch erfolglos. Die Gefahr für die österreichischen Erbländer wuchs von Jahr zu Jahr. Kritisch wurde die Lage, als die geheimen Berichtersteller übereinstimmend den Aufbruch des Großherrn aus der türkischen Hauptstadt meldeten. Um den K. und seine Tante auf dem laufenden zu halten, übermittelte ihnen Ferdinand Abschriften der Kundschafterberichte. Der Nachricht, daß der Sultan in Österreich zu überwintern beabsichtige, fügte Ferdinand hinzu, der Bruder sei ihm die einzige Hoffnung.⁴¹⁻⁴³ Auf dem Zug gegen Wien stießen die Türken auf keinen organisierten Widerstand.

Nach dem mit den Franzosen geschlossenen Frieden von Cambrai (1529) hoffte Ferdinand wieder auf die Hilfe seines Bruders und empfahl ihm, die kaiserliche Flotte nach Italien gegen Valona zu schicken. In diesem Falle würde der Sultan wohl nicht weiter vordringen. Gegen die Venetianer mußte aber der Krieg fortgesetzt werden, da sie die Haupturheber des türkischen Großangriffs waren.⁴⁴⁻⁴⁵ Karl war aber wieder, angeblich wegen der Verwicklungen in Italien, nicht willig, Truppen an Ferdinand abzugeben. Nach seiner Meinung sollte sein Bruder lieber Einbußen an Gebieten, selbst in den österreichischen Erblanden hinnehmen, als kriegerrische Auseinandersetzungen mit den Türken wagen.⁴⁶

Nur die Ausdauer der Verteidiger rettete die Stadt Wien. Gegen alle Erwartungen zog Suleiman erfolglos von Wien ab. Damit änderte sich die Lage wesentlich. Wahrscheinlich hätte schon damals der Widerstand Zápolyas endgültig überwunden werden können. Für eine militärische Aktion fehlte aber Ferdinand das Geld. So geriet der Zug gegen Ofen ins Stocken, ein ansehnlicher Teil seiner Söldner zerstreute sich, manche gingen zu Zápolya über.⁴⁸⁻⁴⁹ Karl V. riet seinem Bruder wieder, mit Zápolya einen Frieden, mit den Türken einen Waffenstillstand zu schließen, denn der Friede mit dem französischen Kg. sei nicht verlässlich. Jetzt mußte Ferdinand seine orientalische Politik ganz den Wünschen des K. anpassen, doch bemühte er sich ohne Erfolg, einen Waffenstillstand mit den Türken zu erreichen. Auch sein Versuch, Ofen einzunehmen, mißlang.⁵²

Für das Frühjahr 1532 wurde ein neuer Großangriff unter persönlicher Leitung des Sultans angesagt. Daher wandte sich Ferdinand I. um Hilfe an den P., die christlichen Fürsten und den französischen Kg. Karl V. blieb aber noch weiter bei seiner Stellungnahme und lehnte im Jahre 1531 eine Offensive, die der P. vorgeschlagen hatte, ab.⁵³ Nach den Kundschaftermeldungen bestand kein Zweifel mehr, daß Suleiman zum zweiten Mal gegen Wien heranrückte. Nun stellte man dem K. entsprechende Mittel zur Verfügung. In der Wiener Ebene versammelte sich ein stattliches Heer, mit dem man damals Ungarn samt Belgrad hätte zurückerobern können. Suleiman aber blieb vor der Festung Güns, die sich tapfer verteidigte, stehen. Er ließ sich mit dem christlichen Heer in keine Schlacht ein, sondern trat den Rückzug an. Die ständischen Abgesandten von Österreich, der Steiermark, von Kärnten und Krain sprachen darauf bei dem K. vor. In ihrem Namen bat Christoph Rauber, Bischof von Ljubljana (Laibach) Karl V., zum Schutz dieser Länder, die fast jedes Jahr durch Einfälle litten, einen Heereszug gegen die Türken zu unternehmen. Dabei versprachen die Stände, 6000 Mann für vier Monate zu bezahlen. Der K. antwortete zwar mit schönen Worten, am nächsten Tag aber reiste er bereits über Oberitalien nach Genua und von dort nach Spanien zurück. Der stets gut unterrichtete venezianische Gesandte am Hof Karls V. behauptete, daß Karl eine militärische Aktion gegen Ungarn überhaupt nicht zu übernehmen und sich in den Streit mit Zápolya nicht einzumischen gedachte. Dies sei Sache Ferdinands I. Dem K. fehlten damals die Mittel für den

Feldzug nicht, da seine Galeeren 400.000 Scudi nach Genua gebracht hatten und das Geld wieder nach Spanien zurückbeförderten. Durch seine plötzliche Abreise und die Mitnahme der spanischen und italienischen Truppen gab Karl den Anlaß zur Auflösung des Heeres. So versäumte man durch seine Schuld die schönste Gelegenheit, die ungarische Frage zu lösen. Nach diesen Ereignissen blieb Ferdinand hilflos und vereinsamt in Wien. Seiner Schwester, der Königin-Witwe Maria, seit 1530 Statthalterin der Niederlande, gestand er, sein ganzes Leben die schöne, aber versäumte Gelegenheit nie vergessen zu können.^{58–59}

Karl gab seinem Bruder immer denselben Rat, mit Zápolya und dem Sultan durch Verhandlungen einen friedlichen Vergleich zu finden. Von einer Bekämpfung des Gegenkgs. aber mahnte er entschieden ab. Im J. 1533 begannen die Verhandlungen mit Zápolya, wurden mehrmals unterbrochen, 1536 wieder kräftiger aufgenommen, gerieten aber bald neuerdings ins Stocken. So blieb der Standpunkt Karls V. für Ferdinand wegen seiner mißlichen finanziellen Lage stets maßgebend. Johann Weeze, der ehemalige Erzbischof von Lund, beteiligte sich an den Verhandlungen mit Zápolya und schrieb Karl V., daß Ferdinand Ratschläge und Geld zur Verteidigung gegen die Türken benötige. Seine führenden Ratgeber nützen die Güte des Herrschers aus und seien dem K. so feindlich gesinnt, daß sie im Fall eines Krieges Karls V. mit den Franzosen Ferdinand I. abraten würden, seinem Bruder zu Hilfe zu kommen.^{60–61} Auch nach seinem Sieg in Afrika (1535) verstand es Karl nicht, die ungarische Streitsache beizulegen. Der erfolglose Feldzug des K. in Südfrankreich und die klägliche Niederlage der Truppen Ferdinands unter Katzianer bei Gorjan (Slawonien, 1537) machten die Aussichten noch ungünstiger.^{62, 64}

Die Verhandlungen mit Zápolya führten im J. 1538 zum geheimen Friedensvertrag von Großwardein, der die Forderungen Ferdinands I. einigermaßen berücksichtigte. Zápolya kam aber nicht mehr dazu, den Vertrag bekannt zu machen. Als er 1540 starb, mußte es zu neuen Verwicklungen kommen. Die Ungarn setzten alle Hoffnungen auf Karl V. und sandten im Mai 1540 als ihre Vertreter Thomas Nadásdy, Franz Batthyány und den Erzbischof Franz Frankopan zum K. Innigst baten sie ihn um militärische Hilfe für Ungarn. Karl V. aber wies sie schroff zurück.⁶⁵ Der Versuch Ferdinands, Ofen einzunehmen, mißlang abermals, da die Feste von Peter Petrovich und Georg Utješenić-Martinuzzi für die Königin-Witwe Isabella und ihren Sohn Johann Sigmund Zápolya kräftig verteidigt wurde. Jetzt aber holten die Türken zum Schlage aus, besetzten Ofen und vereinigten den mittleren Teil Ungarns an beiden Donauufern als ein Paschaluk mit dem Osmanenreiche. Johann Sigmund verblieb nur Siebenbürgen mit dem Gebiet jenseits der Theiss als tributpflichtiges Fürstentum.

Seit dem unglücklichen Zug nach Algier (1541) fehlte es dem K. an der nötigen Energie, einen Feldzug gegen die Türken zu unternehmen. Er versprach zwar, nach Ungarn zu rücken, kam aber nicht. Wegen Ermordung zweier französischer diplomatischer Agenten (Rincon und Fregoso) entbrannte der vierte Krieg des Kgs. Franz I. wider den K. (1542–1544), der mit dem Frieden zu Crépy abgeschlossen wurde. Trotzdem wagte Karl V. keine Aktion gegen die Türken, sondern begann sich mit dem Gedanken eines Waffenstillstands oder Friedens mit dem Sultan zu befassen. Diese Nachricht wurde in Ungarn äußerst bitter aufgenommen, weil damit jede Hoffnung auf Befreiung verloren ging. Daher behaupteten die Ungarn, der K. sei ein Lügner.^{66–67}

Als im J. 1550 die Türken gemeinsam mit den Walachen und Moldauern einen Angriff auf Siebenbürgen planten, traute sich Ferdinand I. wegen des Waffenstillstands mit dem Sultan (1547) nicht, ohne kräftige Unterstützung des K. und des

Reiches ein Heer nach Siebenbürgen zu schicken. Daher eröffnete er seine Pläne dem Bruder. Dieser aber wünschte sich die militärische und finanzielle Hilfe des Reiches für seine Anliegen vorzubehalten. Aufgeregt warf er Ferdinand vor, daß er alles für sich haben wolle. Falls sich Ferdinand I. bei dem Reichstag um eine Türkenhilfe bewerben sollte, werde er die Annahme dieses Ansuchens vereiteln. Dieses Zerwürfnis wurzelte in der Frage der Sukzession im Reich. Karl V. suchte die Kaiserwürde seinem Sohn Philipp, Ferdinand dem Sohn Maximilian zu sichern. Der letztere konnte aber auf die Unterstützung der deutschen Fürsten rechnen, die nach dem Sieg des K. im Schmalkaldener Krieg (1546—1547) seine Übermacht fürchteten. Bei der Fürstenverschwörung gegen Karl V. unter der Leitung von Moritz von Sachsen stand Ferdinand im Hintergrund. Ob er bereits damals in geheimem Einverständnis mit Moritz war, ist noch ungeklärt. Eine engere Zusammenarbeit läßt sich erst kurz vor dem Passauer Vertrag (1552) feststellen. Da wurde ein Waffenstillstand ohne den kaiserlichen Bevollmächtigten geschlossen. Diesem mußte der Augsburger Religionsfrieden folgen (1555) (R. Neck).⁶⁸⁻⁶⁹

Im J. 1551 hatte es den Anschein, daß Ferdinand Siebenbürgen erwerben werde. Isabella erklärte sich bereit abzutanken. Doch gleichzeitig mit Ferdinands Truppen kamen auch die Türken ins Land und nahmen Temesvár ein. Das fremde Militär Ferdinands verursachte schwere Ausschreitungen. Als Leute des Generals Castaldo den Staatsmann Georg Utješenić-Martinuzzi ermordeten, kam es zum Umschwung im Land. In Siebenbürgen wurde Johann Sigmund Zápolya als Herrscher anerkannt und das Land kehrte unter türkische Oberhoheit zurück. Wegen der kurzdauernden österreichischen Herrschaft in Siebenbürgen (1551—1556) scherzten die Paschas in Istanbul über den »armen Ferdinand«, der weder Geld, noch Verbündete, noch Räte habe, aber gern in den Krieg ziehen möchte, ihn jedoch immer verliere. Die christlichen Fürsten sollten ihm zureden, daß er aufhöre die Türken anzugreifen, weil er dadurch nichts gewinne, sondern nur verliere.⁷⁰⁻⁷¹

Diese Äußerung wurde vom Bailo der Regierung in Venedig mitgeteilt. Sie übersah und berücksichtigte nicht den wesentlichen Charakterzug Ferdinands I., seine unentwegte Beharrlichkeit, die durch keinen Mißerfolg erschüttert werden konnte. Sein Verdienst war der Abwehrkampf gegen die Türken in der gefährlichsten Periode dieser Länder. So wurde er zu Beginn der Neuzeit der Träger der wichtigsten Funktion in der Orientpolitik Europas. Daher erwarteten große Bevölkerungsgruppen Südosteuropas ihre Befreiung vom Türkenjoch noch längere Zeit von den österreichischen Habsburgern, bis diese Aufgabe Rußland übernahm. Auch als Stellvertreter im römisch-deutschen Reich befreite sich Ferdinand allmählich von der konfessionell gerichteten Politik seines Bruders, wurde immer selbständiger und gewann an Einfluß. Dabei aber begannen die Wege der Brüder mehr und mehr auseinanderzugehen (R. Neck).⁷²

Bei dem letzten Heereszug Suleimans (1566) verfügte Ferdinands Nachfolger K. Maximilian II. (1564—1576) über eine starke Armee, erwies sich jedoch nicht als Feldherr. Auch später ließ er sich nicht in militärische Unternehmungen gegen die Türken ein. Der Wiener Nuntius Giovanni Delfino behauptete sogar, daß sich der Herrscher vor den Türken fürchte.⁷⁴ Ähnlich erfaßte die Hofkreise zur Zeit Rudolfs II. (1576—1612) die Vorstellung einer Unbesiegbarkeit der Osmanen und eine Energielosigkeit, die längere Zeit anhielt. Der Schwerpunkt des Kampfes gegen die Türken ging auf die Militärgrenzen über.

SEZNAM OSEBNIH IN KRAJEVNIH IMEN

- Aachen, mesto na Nemškem 35
 Abesinci, Abesinija 133
 Accolti Benedetto, ravenški nadškof, kardinal 116
 Adrianopol, gl. Odrin
 Afrika, afriški 20, 28, 36, 62, 75, 80, 105, 146, 183, 187
 Ahmat-beg, galipolski sandžak-beg 76, 113
 Ahmed, namestnik v Egiptu 58
 Ahmed paša, veliki vezir 170, 172
 Ajas paša, veliki vezir 74 op. 113, 79
 akindžije, gl. Turčija
 Alba, Ferdinand Alvarez de Toledo, vojvoda —, španski državnik in vojskovodja 81
 Alba Julia (Gyulafehérvár, Karlsburg, erdeljski Beograd), mesto in sedež škofije, danes v Romuniji 50, 164
 Alba Regale, gl. Székesfehérvár
 Albanci 22, 108, 146 op. 217
 Albani Jurij, tajnik ogr. komore 156, 158
 Albanija 16, 98, 101, 113, 116, 117, 121, 176
 Aleander Hieronim, papežev legat 56 op. 65
 Alegretti Alegretto, Dubrovčan na dvoru Rudolfa II. 172, 173
 — Stefan, služabnik Mihaela Bučinića 59, 61—63, 66, 69—71, 81
 Aleksander, moldavijski knez 134, 147, 149
 Aleksandrija, mesto v Egiptu 36, 56, 61—63, 77, 117, 132, 150
 Alençon, mesto in vojvodstvo v Normandiji 172
 — vojvoda 172
 Alep (Haleb) mesto v Siriji 36, 73, 74, 112, 116, 133, 151
 Ali-beg, sandžak-beg Hercegovine 173
 — sandžak-beg Srema 169
 — brat Ferhad-bega, bosenskega paše 175
 Ali, begler-beg 146 op. 217
 Ali paša, veliki vezir 148, 149, 153, 154, 158
 — njegov nečak 153
 — sultanov zakladnik 163, 165, 166
 — bosenski sandžak-beg 126, 134
 — evnuh, budimski namestnik 121, 124, 125
 Alpe 71, 81
 Alt Ludovik star. in ml., salzburška trgovca 156
 Alziati Andrea, znameniti italijanski pravnik iz Bologne 95
 Alžir, mesto in pokrajina v sev. Afriki 69, 118, 119, 125, 127, 129, 140, 147, 175, 188
 — namestnik 127
 Amazija (Amasya) glavno mesto sandžaka v sev. Anatoliji 132, 133, 142
 Amerika, španske kolonije 180
 Ana, hči ogr. kr. Vladislava II., žena Ferdinanda I. 75
 Anatolija, maloazijska pokrajina 55, 64, 110, 111, 113, 115, 119, 127, 132, 133, 135, 145
 — begler-beg 55, 132, 176
 Anckenreit, upravnik slavonske štiridesetnine 169
 Ancona, mesto v Italiji 21, 84, 86, 89, 104, 114, 115, 117, 123, 137, 138
 — Vito iz —, psevdonom za kr. Ferdinanda I. 96
 Andreis, Francesco de —, gl. Andronik Trankvil
 Andrej, služabnik Sigmunda Weichselbergerja, Ferdinandovega poslanca 99
 Andronik Trankvil (Andronico Tranquillo), humanist, tajnik Ant. Rincona, pozneje v službi Ferdinanda I. 32, 51
 Anesis, Peter de —, neapeljski trgovec 60
 Angelis, Janez Jakob de —, zdravnik v Zagrebu 48
 — Milica, njegova žena 48
 Angerer dr. Gregor, škof, diplomatski agent nadv. Ferdinanda v Benetkah 31
 Angleži 140
 Anglija, dežela in država 31, 41, 69, 123, 137, 170, 182
 — kralji 16, 38, 41, 42, 44, 45, 69, 140, 150, 184
 — odposlanci 31, 39
 Anjou Henrik, poljski kralj (1573—1575), kot francoski kralj Henrik III. (1575 do 1589) 165
 Ankara, mesto v Mali Aziji 132
 Antonio, dragoman v Istanbulu 156
 Antwerpen (Anvers), mesto v Belgiji 94
 Apfalter Janž (Hans), reški glavar 31, 31 op. 6

- Apulija, pokrajina v Italiji 15, 29, 50, 51, 58, 62, 64, 70, 76, 77, 80, 86, 99, 101, 108, 109, 117, 119, 126, 128, 138, 139, 154, 164, 165
- Aquileia, gl. Oglej
- Arabci, Arabija 56, 145, 161
- Aragonija, kralji 23
- Araks, gl. Ras
- Aramon, Gabrijel de Luitz, Baron d' -, francoski poslanik v Istanbulu 27, 87
- Arco, Julij grof d' -, turški ujetnik 55
- Prospero grof d' -, ces. poslanik v Rimu 153, 161
- Scipio grof d' -, dvorni komornik Ferdinanda I. 144
- Argento, Giusto de -, Tržacan, tajnik poslanika Veltwycka 106
- Armagnac, Georges d' -, škof, francoski poslanik v Benetkah in Rimu 82
- Arras, mesto v Franciji 18, 93
- Arslan, sandžak-beg v Pécsu 128
- sandžak-beg v Požegi 148
- Asti, mesto v Italiji 34, 81
- Attems Hieronim, poslanec Ferdinanda I. 44 op. 117
- Augsburg, mesto na Bavarskem 39, 59, 61, 92, 94, 100, 123, 150, 159, 189
- Austria, don Juan d' -, nezakonski sin Karla V., španski državnik in vojskovodja (1547—1578) 166
- Avalos, Alfonso de -, vojvoda Guaste, milanski namestnik, neapeljski podkralj 81
- Avila y Zuñiga, don Luiz de -, ces. komornik, španski diplomat in zgodovinar 80
- Avstrija, avstrijski 31, 38, 39, 42, 67, 68, 72, 82, 88, 96, 97, 99, 118 op. 25, 122, 148, 164, 173, 180, 185, 186, 188, 190
- dolnjeavstrijske dežele 35, 87
- notranjeavstrijske dežele 56
- stanovski odposlanci 161 op. 322, 180
- Ayas-beg, tolmač in odposlanec Visoke porte 118
- Azija, azijski 39, 64, 68, 69, 74, 75, 109, 128, 142, 171, 176, 190
- Babilon, mesto v Mezopotamiji 141, 143, 152
- begler-beg 152
- Babilonija, pokrajina 132, 142
- Babócsa, kraj na Ogrskem ob Dravi 125, 127
- Bagdad, mesto v Mezopotamiji 112
- Baglioni, rodbina v Perugiji (Italija) 118
- bailo, beneški poslanik v Istanbulu, gl. Istanbul
- Bajeid II., turški sultan (1481—1512) 14, 19, 102, 134
- princ, sin Sulejmana II. 131—133, 147, 150—152
- njegova mati 132
- njegovi sinovi 150—152
- Bakar, kraj v Hrvatskem Primorju 32, 48, 115, 128
- frankopanski upravnik 32
- Bakić Pavel, poveljnik čet v službi Ferdinanda I. 100
- Bakocz, Tomaž de -, zagrebški stolni prošt 54
- Backy Pavel, odposlanec erdeljskega kneza 148
- Balassa Ivan, ogrski plemič 148, 162, 163
- Melhior, ogrski plemič, vojaški poveljnik 136, 148
- Baldo, služabnik in sel Ferdinanda I. 129
- Bali-beg, defterdar turškega sultana 75, 113
- Bali-beg, bosenski sandžak-beg 104
- Balkan, Balkanski polotok, balkanske dežele 20, 21, 49, 58, 59, 62, 104, 154, 161
- Bancza Matija, kanonik v Ostrogonu 31
- Banderano Giovanni, frančiškan v Kotoru 156
- Bánffy Ivan, slavonski plemič 49
- Banissis, Jakob de -, tridentinski dekan 111
- Bar, mesto v Dalmaciji 180
- Barbarigo Daniele, bailo v Istanbulu 145, 152—154, 157
- Nicolo, bailo v Istanbulu 171
- Barbarossa Hajredin (Khaireddin), korzar, poveljnik turškega brodovja 25, 36, 45, 56, 62, 65, 74, 75, 77, 78, 79 op. 156, 82, 87, 101, 112, 113, 116, 118—120
- njegov sin 127
- Barcelona, mesto na Španskem 69
- Bari, mesto v južni Italiji 66, 105
- Barletta, mesto v Italiji 24, 51, 80, 101
- kastelan 24
- Bartoli Antonio, Florentinec, v službi dubrovniške vlade 79
- Zenobio, Florentinec, mesinski konzul v službi dubrovniške vlade 79, 79 op. 162
- Bassano Ludovik iz Zadra, ces. tajni obveščevalec 18
- Bataglier mons., opat v Bruetu, francoski odposlanec 138
- Báthory Krištof, erdeljski knez 170
- Nikolaj, ogrski plemič 148
- Stefan, erdeljski knez, poljski kralj (1575—1586) 163, 164, 170
- Batthyány Franc, hrvatski ban 33, 49, 54, 100, 188
- Bavarska 38
- vojvode 38, 41, 85 op. 204, 182
- Bebek Franc, ogrski plemič, gubernator 125, 127, 134—136
- Jurij, njegov sin 127, 135, 148, 149, 152

- Becichem Marino, rektor dubrovniške mestne šole 22
- Békes Gašper, komornik in svetovalec Ivana Zápolje 164, 165
- Beljak 189
- Belluno, mesto v Italiji 39
- Benečani 13, 14, 16—22, 30, 33, 46, 50, 51, 53, 56, 62, 64, 68, 75, 77, 81, 83, 86, 87, 90, 92, 97—99, 99 op. 10, 102—109, 116, 117, 120, 121, 123, 128, 130, 131, 137—139, 140, 142, 144, 145, 153—157, 161, 167, 169, 174, 180, 182, 184, 185
- Benedikt, menih v Trstu 44
- Beneša (Benessa) Franc, dubrovniški patricij 85
- Damijan, dubrovniški patricij, humanist 109, 110
- Benetke, mesto in država v sev. Italiji 13—34, 31 op. 6, 36—45, 48, 51—53, 59, 61—65, 65—68, 71, 74, 75, 77—80, 82 do 84, 86—91, 95, 97, 99—101, 103—107, 109, 111—113, 115—123, 128, 129, 131, 137, 141, 144, 145, 149, 152—154, 157, 158, 160, 164, 167, 170, 175—177, 180—182, 184, 185, 187, 188
- signorija 13—20, 22, 30—33, 35, 38, 46, 58, 67, 71, 81, 83, 86, 97, 104, 144, 145, 153, 154, 175, 189
- dož 17, 18, 33, 34, 67, 71, 77, 78, 97, 102, 144
- Svet desetih 17, 18, 78, 153, 154
- senat 74, 81
- providur 28
- kapitan Zaliva 69
- generalni kapitan morja 51, 52, 68, 86, 112
- generalni kapitan vojske 82
- arzenal 145
- brodovje 22, 28, 51, 52, 78, 117, 120, 145
- cehi 86
- Fondaco dei Tedeschi 43
- trgovci 75, 78, 116
- mestna četrt S. Francisco de la Vigna 41
- Bentivoglio Marco Antonio, kaplan škofa Giov. B. Casaleja 43, 44
- Beograd 15, 16, 34, 37, 51—53, 55—58, 60 do 64, 66, 68, 76, 98, 101, 111—113, 115, 117, 119, 120, 124, 171, 173, 177, 186
- erdeljski, gl. Alba Julia
- Berberija, pokrajina v sev. Afriki 119, 125, 139, 146, 151
- Berislavić Štefan, srbski despot 38
- Bernard, imenovan Galina, delavec v koprskih solinah 44
- Berzewiczey Martin, erdeljski poslanec 164
- Biglia Melhior, papeški nuncij na dvoru Maksimilijana II. 160
- Bihać, kraj in utrdba na Hrvatskem, danes v Bosni 16, 126, 173
- stotnik 126
- Bingul (Bingöl) »Tisoč jezer«, v Armen-skem višavju 133
- Bitlis, kraj v Turčiji blizu jezera Van 152
- Bizerta, mesto v sev. Afriki 147
- Bjelski Simon, poljski knez 113
- Blagajski grof, hrvatski magnat 134
- Bocskay Jurij, ogrski plemič 162
- Bolgarija 51, 53, 121, 174, 176
- Bologna, mesto v Italiji 39, 45, 83
- Bona, de-, gl. Bunić
- Bonomo Peter, tržaški škof, kancler nadv. Ferdinanda 30, 87
- Bonzagno Giovanni Battista, prošt, poslanik Ivana Zápolje v Benetkah 33, 51
- Bornemissa Pavel, škof v Veszprému, nato v Albi Julii, potem v Nitri, namestnik v Požunu (Bratislavi) 162
- Bosanci 166
- Bosna, 14, 16, 36, 38, 50, 52, 53, 55, 56, 58, 76, 89, 96, 97, 99, 100, 102, 108, 113, 121, 122, 129, 134, 154, 164, 171, 173, 174
- sandžak-beg (od 1580 dalje paša) 14, 16, 18, 43, 48, 56, 58—61, 74, 75, 97, 99, 101, 104, 108, 110, 112, 116, 122, 124, 158, 170, 173, 180
- Bospor, preliv med Evropo in Malo Azijo 77
- Bourbon Anton, kralj Navare (u. 1562) 150
- Bovško, pokrajina v zgornji Soški dolini 88
- Brandiser Ludovik, vodja tržaške mitnice 86 op. 208
- Brda, pokrajina na Goriškem 87
- Brdovec, kraj na Hrvatskem 48
- Brescia, mesto v Italiji 39
- Bretanja, pokrajina na Francoskem 86
- Bribir, kraj v Dalmaciji 15 op. 19
- Bridović (Bridoević) Pavel, psevdonom Štefana Kenderessyja, agenta hercegovskega sandžak-bega 162, 165, 166
- Brindisi mesto v Italiji 66, 119
- kastelan 119
- Brodarics Štefan, škof, kancler kr. Ivana Zápolje 39, 41
- Bruck ob Muri, mesto v Avstriji 161 op. 322
- Bruet, kraj na Francoskem 138
- Brusa (Bursa), mesto v Mali Aziji 74, 102, 152
- Bruselj, glavno mesto Belgije 63, 94, 99
- Buća (Bucchia) dr. Hieronim, agent v službi Dubrovnika, bavorskih vojvod in Ferdinanda I. 85, 86
- Bucignolo gl. Bučinić
- Bučinić Ferdinand, sin Pavla B. 57, 95

- Frančiška, žena Pavla B. 52, 95
- Hieronim, sin Marina B. star., dubrovniški trgovec 57, 61
- Klara, hči Marina B. star., žena Ivana Paladina Crijevića (de Cerva) 57, 71
- Klara, hči Mihaela B. 57
- Marija, hči Mihaela B. 57
- Marin, sin Pavla B. 57, 91
- Marin, sin Hieronima B. 57
- Marino star., oče Mihaela, Pavla in Hieronima B., dubrovniški patricij 57, 71
- Marino, sin Mihaela B. 57, 87, 91, 95
- Mihael, sin Marina B. star., tajni obveščevalec in diplomatski agent Ferdinanda I. 25, 36, 42, 44, 45, 45 op. 125, 50, 52, 53, 57—60, 60 op. 22, 61—67, 67 op. 66, 68—73, 75—80, 82—95
- Pavel, sin Marina B. star. 57, 67, 68, 70, 71, 73, 76, 84, 85, 88—92, 94, 95
- Pavla, žena Mihaela B. 57, 95
- Viktorina roj. Gradić (de Gradi), žena Marina B. star. 57
- Viktorina, hči Mihaela B., 57
- Budim, mesto na Ogrskem 15, 28, 31, 39, 40, 55, 56, 60, 62, 63, 97, 98, 100, 101, 107, 108, 116—118, 124—126, 128, 154, 167, 171, 173, 176—178, 185
- paša 124—129, 132, 154, 156, 147, 148, 158, 163, 168, 171, 174, 177, 178
- frančiškanski samostan 100
- Bunić Hieronim, dubrovniški poslanec 72
- Jakob (u. 1534), dubrovniški patricij, humanist 70
- Marino, dubrovniški patricij, trgovec 89
- Burgundija, dežela v Zahodni Evropi 180
- Burlo Domenico, upravnik tržaške mitnice 50, 59, 67, 87, 99 op. 9, 101
- Busbek (Busbecq), Auger Ghislain van -, starinoslovec, orientalist, poslanik Ferdinanda I. v Istanbulu 124, 126—129, 127 op. 53, 130—132, 138, 140, 144, 146, 148, 149, 152, 154
- Caboga gl. Kabužić
- Cacciadiavoli, korzar 22
- Cagliari, mesto na Sardiniji 28
- Cagnino, gl. Gonzaga Giovanni Francesco da Bozolo
- Calais, mesto na Francoskem 138, 140
- Cambrai, mesto na Francoskem 185
- Camera, Anton de -, trgovec v Benetkah 61, 62, 74 op. 114
- Camis rabi Izak, zdravnik v Odrinu 26
- Cantinella Vitale, psevdonim za Giov. Dobranića v Odrinu 26
- Carrabetto Nicolao, vodja vojakov-najemnikov 70
- Caracciolo Marino, kardinal, papeški legat 79
- Caraffa Angelo, psevdonim za Damijana Benešo 109
- Caraffa Julio, psevdonim za neznanega poročevalca iz Dubrovnika 109, 110
- Caraffa, kardinal, papeški legat 157
- Cardona, don Juan de -, turški ujetnik 146
- Cariata, kraj v Italiji 127
- Carigrad, gl. Istanbul
- Carnesechi, papežev tajnik v Rimu 38
- Casale Franc, diplomatski agent Ivana Zápolje v Rimu 39, 41
- Giovanni Battista, papeški proto-notar, izvoljeni škof v Bellunu, angleški poslanik v Benetkah 39, 41—45
- Gregor, angleški poslanik v Rimu 39, 42 op. 92
- Pavel, diplomatski agent v Istanbulu in Rimu 39
- Castaldo Ivan, poveljnik Ferdinandovih čet na Erdeljskem 189
- Castellnuovo, gl. Hercegnovi
- Castillejo, Cristóbal de -, španski tajnik Ferdinanda I. na Dunaju 118 in op. 26.
- Cateau-Cambrésis, kraj na Francoskem 140
- Cattolica, kraj v Italiji 77
- Cavalli Marino, beneški bailo v Istanbulu 123, 143
- Celje 33
- Cerigo (Kithira), otok v Egejskem morju 117
- Cerva, gl. Crijević
- Cervia, mesto v Italiji 78
- Ceste-bali, dvorski upravnik velikega vezira Ibrahima paše 75
- Cetina, reka v Dalmaciji 76
- Chabot, Filip de -, veliki admiral Francije 79
- Chambéry, kraj na Savojskem, danes na Francoskem 79
- Cikala, turški poveljnik 177
- Ciper, otok v Sredozemskem morju 26, 28, 29, 36, 64, 69, 165
- Civiale, gl. Čedad
- Civitavecchia, mesto v Italiji 81
- Cles Bernhard, škof v Tridentu, kardinal, kancler Ferdinanda I., predsednik dvornega sveta 42, 43, 49, 52—54, 65, 68, 70, 73, 83, 96, 97, 103
- Cluj (Klausenburg), mesto na Erdeljskem, danes v Romuniji 134
- Cochart Pierre, baron, tajnik francoskega poslanstva 27
- Codignac Michel, baron, francoski poslanik v Istanbulu 136, 137, 141
- Codroipo, kraj v Furlaniji 37

- Colonna Pompeo, kardinal, neapeljski podkralj 58, 61, 117
 — Stefan, gospod Palestrine, vodja najemniških čet v Italiji v službi francoskega kralja 81
 Condé Ludvik, princ 150
 Contarini, beneški poslanik na dvoru Ferdinandu I. 43 op. 110, 71
 — Paolo, beneški bailo v Istanbulu 171
 Conte d'Elia, psevdonim za Marina Kabužića 109, 111—113
 Conti (Comitibus), Hanibal de-, tržaški meščan 66
 — Teodor de-, tržaški trgovec 66
 Corsino Andrea, Florentinec, diplomatski agent in tajnik Ivana Zapolje 59, 59 op. 74, 45
 Corso Sapietro, Korzičan, stotnik v francoski službi 150
 Costa, Florentinec, stotnik v francoski službi 46 op. 131
 Cotrone, kraj v Italiji 113
 Crato, don Antonio de-, pretendent na portugalski prestol 172, 173
 Crépy, mesto v Franciji 188
 Crijević (de Cerva) Ivan Paladin, dubrovniški patricij, trgovec 23, 52, 70
 — Klara, gl. Bučinić
 Crnojević Skender-beg, sandžak-beg Crne gore 30
 Crnojevići, srednjeveška knežja dinastija v Zeti 121, 161
 Croce, Jacopo della-, trgovec v Milanu 79
 Csabi Ahac, odposlanec Maksimilijana II. 156, 158
 Csicső, grad v Moldaviji, danes v Rumuniji 56
 Cvetko, sel Mihaela Bučinića 85
 Čedad (Civiale), mesto v Furlaniji 16
 Čerkesi 142
 Černović (Cernovich), srbski trgovec v Benetkah 50
 Černović Mihael, tajni in diplomatski agent Habsburžanov 19, 121—132, 136—144 op. 195, 145, 146, 146 op. 217, 147—162
 — Jovanka, njegova žena 154, 158, 161
 — Maksimilijan, njegov sin 154, 158, 161, 162
 Češko 31, 33, 59, 92, 96, 99, 182, 183, 185
 Čorlu, kraj v evropski Turčiji 158
 Črna gora 30, 121
 Črnelo, grad na Kranjskem 43
 Črno morje 61, 68, 122
 Čufud, turški korzar 22, 58, 74, 77, 101, 119
 Custendil, kraj v Makedoniji 64
 Daissoli Herkul, Dalmatinec, beneški obveščevalec 33
 Dalmacija, Dalmatinci 35, 52, 55, 56, 61, 71, 109, 117, 123, 170, 177, 180
 Damask, mesto v Siriji 56, 73, 109
 Dandolo, Andrea, vicebailo v Istanbulu 144
 Dardanele, morski preliv med Egejskim in Marmorskim morjem 119, 178
 Daud, subaša (oskrbnik) odrinskega sandžak-bega, 96—98, 101—103
 David Abraham, trgovec v Istanbulu 26
 Delfino Giovanni, papežev nuncij na Dunaju 190
 — Ludovik, plemič v Benetkah, brat Zaccarie 122, 131, 153
 — Zaccaria, hvarski škof, papežev legat in nuncij na Dunaju, kardinal 121—123, 131, 144, 145, 153, 153 op. 270, 156, 160
 Demetriji, Srb iz Kovina v Sremu, turški ogleduh 64
 Dervis, sandžak-beg 130
 Descalinghes, ces. guverner v Astiju 34
 Devin (Duino), kraj na Primorskem (danes v Italiji) 84, 90
 Diak Stefan, zagrebški meščan 32
 Dietrichstein Adam grof, ces. poslanik v Španiji 160
 Dionisii Julianus, dubrovniški odposlanec k Ferdinandu I. 90 op. 236
 Dionisiis, Franc Cintij de-, meščan Ancone, pesnik 115
 — Stefan de-, sin Franca, meščan Ancone 114, 115
 — Tomaž de-, sin Franca, meščan Ancone 114, 115
 Diyarbekir (Qara Amid), kraj v Turčiji ob reki Tigris 74
 Djurašević (Giurassevich) dr. Ludovik, zdravnik, odposlanec dubrovniške vlade 92—94
 Dobó Stefan, ogr. plemič, erdeljski vojvoda 162, 163
 Dobranić don Giovanni, kaplan v Odrinu 26
 Dobrovolić Barbara, hči Jurija D., žena Mateja Slatinskega 47
 — Jurij, zagrebški meščan 47
 Dominis, Nikolaj de-, poslanec kneza Krištofa Báthoryja 170
 Donava, reka 50, 51, 55, 56, 58, 61—63, 98, 111, 119, 124, 125, 185, 188
 Dora Baltea, reka v sev. Italiji 79
 Doria, plemiški rod v Genovi 140
 Doria Andrea, admiral brodovja Karla V. 20, 62, 68, 69, 73, 81, 101, 109, 117, 183
 — Giovanni Andrea, poveljnik brodovja španskega kr. Filipa II. 128
 Dornberg Vid, ces. poslanik v Benetkah 164, 176

- Dornvogt Janž (Hans), ljubljanski meščan, turški ujetnik 115
- Drač (Durrës), mesto v Albaniji 108
- Dragut, korzar 131, 139, 146, 147
- Draperiis, Jakob de -, trgovec v Peri 152, 159
- Drava, reka 109, 110, 112, 129
- Držić Marin, Dubrovčan, pesnik in pisec komedij 91
- Dubica, kraj na Hrvatskem ob Uni 170
- Dubrava, grad zagrebskega škofa na Hrvatskem 35
- Dubrovčani 21—29, 36, 50—52, 58—60, 66, 67, 70, 72, 75, 82, 83, 86, 88—90, 93, 95, 101, 116, 120, 154, 164, 167, 171—173, 176
- Dubrovnik (Ragusa), mesto in država v Dalmaciji 13, 16, 19, 20, 24—29, 34, 36, 37, 49—53, 57—70, 59 op. 14, 72—76, 72 op. 103, 79, 80, 82—86, 88—96, 92 op. 244, 100, 101, 103—120, 129, 137, 139, 141, 154—157, 161, 164—178, 188
- vlada 22, 24, 25, 27, 28, 34, 37, 50, 57, 59, 65—67, 70, 72, 79, 80, 82, 83, 85, 88, 91, 94, 105—107, 111, 112, 116, 120, 155, 155 op. 282, 160 op. 316, 161, 167, 168, 170, 171, 173
- knez (rektor) 21, 23, 25, 26, 50, 53, 57, 66, 67, 71, 83, 89, 90, 95, 104—106, 109, 161, 167, 168, 170, 172, 176
- Mali svet 21, 25, 50, 53, 64, 71, 83, 89—91, 95, 104, 106—109, 161, 167, 168, 172
- Veliki svet 57, 104, 109
- senat 23, 57, 58, 65, 66, 70—72, 80, 84, 85, 88, 95, 104, 105, 109, 120, 176, 177
- providur 105
- poslanci 21, 26, 28, 62, 70, 72, 72 op. 104, 75, 77, 93, 105, 106, 109, 110, 167, 170
- nadškof 22, 34
- trgovci 21, 23, 57, 60, 61, 65, 72, 75, 83, 89, 90, 104, 177
- turški carinik (emin) 175
- arzenal 91
- Dukagjin (Dukadžin), srednjeveška albanska knežja rodbina, tudi pokrajina in zakonodajalec Aleksander Leka III. (u. 1479) 108
- Dunaj (Wien) 15, 18, 25, 32, 38, 39, 42—45, 54, 59, 60, 62, 64—66, 70, 72 op. 104, 73, 75, 79, 83—85, 89—91, 96, 98, 99, 101, 103, 108, 110—112, 119—122, 124, 127, 130, 141, 144, 155, 157—160, 167, 168, 171, 172, 177, 178, 185—187
- dvorni vojni svet 167, 168
- Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt), mesto v Avstriji 30, 44, 46 op. 131, 70, 71, 90
- Durance, reka v Franciji 78
- Duringer Jurij, turški ujetnik 55
- Džem (Gem), turški princ, brat sultana Bajezida II. (u. 1495 v emigraciji) 134
- Džerba (Djerba, Zerbi), otok v Sredozemskem morju 24, 146, 149
- Edirne, gl. Odrin
- Egejsko morje 77, 78, 178
- Eger (Erlau) mesto na Ogrskem 164, 171
- škofija 35, 97, 132
- Egipt, dežela v sev. Afriki 56, 58, 62, 109, 157, 176
- Elbasan, kraj v Albaniji 102
- Elči-han, poslaniško gostišče v Istanbulu 124, 127, 167
- Elizabeta I., angleška kraljica (1558—1603) 130, 140, 170
- Ella, Conte d' -, psevdonim za Marina Kabužica 111—115
- Emerik Literatus magister, zagrebški meščan 48
- Epir, pokrajina v Grčiji 109.
- Epirci 126
- Erdeljsko, pokrajina na bivšem Ogrskem, danes v Romuniji 51, 56, 112, 123, 134—136, 147—149, 151, 159, 163, 164, 166, 167, 182, 188, 189
- plemstvo 134, 136, 148
- poslanci, agenti, sli 134—136, 147, 149
- škofija gl. Alba Julia
- Erdödy Peter, hrvaški ban 126
- Simon, zagrebški škof 33, 40, 41, 43, 44, 48, 54, 98, 99, 107
- Eregli, kraj v evropski Turčiji ob Marmorskem morju 122
- Erizzo Antonio, beneški bailo v Istanbulu 123
- Ernest, nadvojvoda, brat in namestnik ces. Rudolfa II. v avstrijskih deželah (1576—1593) 165, 167, 169, 171, 173, 176—178
- Erzerum (danes Erzurum), mesto v Turčiji 133, 142, 150, 152
- Este, vojvoda d' -, Ferrara 80, 137, 138
- Esztergom, gl. Ostrogon
- Evboja, polotok v Grčiji 56, 86, 128
- Evfrat, reka v Mezopotamiji 117
- Evropa, evropski 13, 64, 68, 74, 110, 142, 143, 171, 182, 186, 190
- Farnese Aleksander, kardinal 56 op. 64
- Pier Luigi, vojvoda Parme-Piacenze 42, 80
- Fasciani Antonio, inženir z Malte 93, 94
- Fata Simon, tajnik škofa Zaccarie Delфина 144
- Ferdinand (I.), nadvojvoda, kralj, cesar (1526—1564) 15—19, 25, 29, 30, 33—39, 41—46, 42 op. 91, 48—73, 75—77, 79, 80, 82—84, 87—90, 92—104, 92 op. 244,

- 97 op. 6, 106—118, 123—132, 134—136, 138—144, 147—149, 151, 152, 180—190
— odposlanci (poslaniki) 15, 19, 26, 97, 110—112, 117, 124, 126, 142
— brodovje na Donavi 86, 98
— nadvojvoda, sin Ferdinanda I. 124, 125, 142, 159
— nadvojvoda, sin Karla Notranjeavstrijskega, pozneje Ferdinand II. cesar (1619—1637) 179
- Ferduci, rod v Anconi 114
— Nikolaj, trgovec, reški meščan, tajni agent Ferdinanda I. 86, 111, 112, 114—121
— njegov sin 115
- Ferhad, drugi vezir, poveljnik turških čet 175
— peti vezir, guverner Istanbula 128, 177
— njegov oče 128
— bosenski sandžak-beg, od 1580 paša 168, 170, 171, 173, 175
- Feriz, bosenski sandžak-beg 180
- Ferrara, mesto v Italiji 81, 83, 89, 117, 118
- Filek (Füle), kraj na Ogrskem 148, 154
— sandžak-beg 148
- Filip II. španski kralj (1556—1598) 28, 128, 129, 132, 137, 140, 141, 151, 155, 166, 170, 172, 189
- Filip, hessenski deželni grof 187
- Finale, mejna grofija v sev. Italiji 81
- Fiore Sebastijan, tržaški meščan 90
- Fiumicello, pokrajina v Furlaniji 94
- Flandrija, belgijska pokrajina 36, 62
- Florenca (Firenze), mesto v Italiji 75, 81, 89, 178
— vojvoda 80
— emigranti 80, 81
- Florentinci 19, 22, 39, 40, 47, 87, 89
- Foča, kraj v Hercegovini 104, 108
— kadi (sodnik) 104
- Fogaras, grad na Ogrskem 163
- Foligno, mesto v Italiji 118
- Forest, Jean de la -, sekretar velikega kanclerja, francoski poslanik v Istanbulu 34, 37, 45, 74, 75, 79, 80, 86
- Fossano, mesto v Italiji (Piemont) 79, 81
- Franc I., francoski kralj (1515—1547) 20, 31, 34, 39—41, 43, 45, 69, 75, 78, 79, 81, 82, 92, 102, 109, 180, 183, 185, 188
- Franc II., francoski kralj (1559—1560) 132, 141
- Franchi Adam, tajni agent Maksimilijana II. v Istanbulu 155, 155 op. 281, 282, 156
- Francija, dežela, država 16, 17, 27, 31, 32, 36—42, 45, 73, 74, 77—79, 81, 82, 86, 101, 102, 105, 106, 113, 115, 116, 129, 136—138, 140, 141, 149, 150, 154, 167, 171, 172, 175, 181, 184, 185, 188
— kralji 16, 20, 27, 31, 32, 34—36, 38, 41, 41 op. 89, 43—45, 51, 74, 77, 78, 81, 86, 87, 102, 103, 106, 115, 120, 127, 129, 131, 132, 136—141, 146, 149, 150, 171, 175, 180, 181, 183, 184, 186—188
— veliki kancler 16
— poslaniki, agenti, kurirji 16, 24, 27, 27 op. 59, 30, 34, 36, 65, 78, 79, 81, 82, 86, 91, 102, 103, 105, 106, 111, 113, 117, 118, 119, 121, 124, 128, 129, 131, 134, 136—138, 140, 141, 149—151, 157, 188
— brodovje 128, 132, 146
- Francozi 24, 35—37, 40, 77—79, 81, 82, 105, 106, 116, 118, 119, 123, 124, 137—141, 150, 171, 181
- Frankfurt ob Maini, mesto na Nemškem 149
- Frankopan Bernardin, grof, hrvatski velikaš 31, 32, 115
— fra Franc, grof, nadškof Kaloče 39, 41, 188
— Krištof, grof, hrvatski velikaš 31
— Volbenk, grof, hrvatski velikaš 45
- Fregoso Cesare, plemič iz Genove, v beneški in francoski vojaški službi 82
— Giovanni, njegov oče, bivši genovski dož 82
- Friderik, saški vojvoda 91
— njegova vdova, žena grofa Krištofa Rogendorfa 91
- Fuggerji, rodbina augsburških veletrgovcev in bankirjev 25, 155 op. 285
— njihova banka v Benetkah 61, 67, 68, 70
- Furlanija, pokrajina v sev. Italiji 16, 72, 81, 86, 87, 91, 112, 117, 120, 180
- Gaismair Mihael, vodja v tirolskem in salzburškem kmečkem uporu 33
- Galeotto II., grof Mirandole 82
- Galipoli (danes Gelibolu), mesto ob Dardanelah 68, 111, 113, 117, 127, 133
— sandžak-beg 113
- Garcia de Loaisa, kardinal, spovednik Karla V. 13 op. 3
- Gaskonjci, prebivalci francoske pokrajine Gaskonje 78
- Gašper iz Frankfurta, psevdonim Mihaela Bučinića (Bucignole) v Dubrovniku 60
- Gaztelu, Domingo de -, diplomatski agent Ferdinanda I. v Benetkah 92, 93, 95
- Geirach gl. Jurklošter
- Genf gl. Ženeva
- Genova (Genua), pristanišče, državnica v sev. Italiji 69, 81, 82, 86, 138, 140, 155
- Genovežani 159, 140, 150
- Gent, mesto v Belgiji 19
- Gerlach Štefan, protestantski pridigar ces. poslanika v Istanbulu 167

- Getaldić (de Getaldis) Matej, dubrovniški patricij, poslanec 170, 172
- Giacomini Andrea, oskrbnik gospodstva Kastav v Istri 114
- Giovanni (Ivanić) Zaharija, pičanski škof, gl. Ivanić
- Giovanni Torquato, psevdonom neznanega dubrovniškega poročevalca 26
- Giuliani (Juliani) Jakob, beneški in florentinski konzul v Dubrovniku 20, 22
- Goletta, pristanišče Tunisa 112
- Golubac, mesto v Srbiji 52
- Gondola, gl. Gundulić
- Gonzaga Ferdinand, grof Guastalle, sicilski podkralj 81
- Giovanni Francesco da Bozolo, imenovan Cagnino, vodja francoskih pristašev v Italiji 81, 82
- Gorica, mesto ob Soči 51, 45, 48
- Goriško, pokrajina 87
- plemstvo in duhovščina dežele 87
- kmečke občine 87
- Gorjan, kraj v Slavoniji 54, 55, 102, 188
- Goti 56
- Gotnik (Guttenegg), gospodstvo na Krasu 169
- Gozzo de -, gl. Gučetić
- Gradec (Graz) 44, 176, 179
- Gradić (de Gradi) Hieronim, dubrovniški odposlanec 80
- Marin, dubrovniški senator 172
- Pavla, žena Marina Zamanje 104
- Viktorina, žena Marina Bučinića star. 57
- Gradišćansko, pokrajina 88
- Gradiška (Gradisca), kraj ob Soči 43, 85, 94
- glavar 45
- deželni upravitelj 91
- Gradiška (danes Stara Gradiška) ob Savi, kraj na Hrvatskem 126, 170
- Granvella, Anton Perrenot de -, škof v Arrasu, kardinal, minister Karla V. in Filipa II., gl. Perrenot
- Nikolaj Perrenot de -, državni kancelar Karla V., gl. Perrenot
- Graubünden, švicarska pokrajina 82
- Grčija 35, 52, 53, 127, 146, 158, 166, 174, 176
- Grego Jakob, sodelavec Mihaela Bučinića 89
- Nicolo, inženir, beneški vohun 103
- Gregor XIII., papež (1572—1585) 23, 161
- Grenoble, mesto v Franciji 78
- Grič (Zagreb), kraljevo svobodno mesto 47, 48
- Grimani Andrej, trgovec v Damasku 73
- Hieronim, beneški poslanec 102
- oglejski patriarh 88
- Grisoni, Jurij de -, nečak Jurija Tardića 15
- Gritti Andrej, beneški trgovec, dož (1523 do 1538) 14, 17, 102
- Jurij, njegov sin 14, 34, 35, 63, 76, 111, 115, 116
- Ludovik, njegov sin, gubernator ogr. kraljestva 14, 35—39, 41, 45, 50, 52, 56, 62, 63, 68, 69, 75, 76, 97, 98—100, 108—112, 117
- Gruber Lenart, ljubljanski trgovec, rudniški podjetnik 44, 44 op. 116
- Gruzinci 113, 133, 141—143, 151, 169, 171, 176
- Guasto (Vasto), mejna grofija in kraj v Italiji 81
- Gučetić Ludovik, trgovec v Anconi 84
- Serafin, Dubrovčan, francoski agent 36, 37, 45, 113
- Guise, Franc de -, francoski vojskovodja 137
- Janez de -, škof v Metzu, lotarinški kardinal 79, 81,
- Guisi 150
- Gundulić Bernard, opat samostana na Mljetu 14
- Franc, dubrovniški poslanik pri papežu 23, 29
- Ivan, dubrovniški plemič 84
- Nikolaj, trgovec v Dubrovniku 14
- Gvozdansko, kraj in rudnik na Hrvatskem 33, 33 op. 29, 38
- Györ (Raab), kraj in sedež škofije na Ogrskem 156, 159, 178
- Gyula, kraj in trdnjava na Ogrskem 146, 159
- Habsburžani, habsburški 18, 30, 32, 33, 50, 88, 103, 106, 121, 135, 144, 146, 162, 180, 185
- avstrijski 180, 182, 190
- španski 180
- Hajredin (Khairuddin) Barbarossa, gl. Barbarossa
- Hamza-beg, turški pooblaščenec za pogajanja 148
- Harrach Leonard, dvorski upravnik Maksimilijana II. 159
- Hasan paša, alžirski namestnik 175
- njegovi starši 175
- paša, vrhovni poveljnik turških čet 178
- paša Prođović, hercegovski sandžak-beg 158, 165
- janičarski aga 145
- Hedajet-aga, sultanov čauš 158, 159
- Helespont, gl. Dardanele
- Heliopol, kraj v Siriji 109
- Henrik II., francoski kralj (1547—1559) 40, 134, 136—138, 141
- Henrik VIII., angleški kralj (1509—1547) 41, 69

- Heraklides Ivan Basilikos, moldavski knez 147, 148
- Herberstein Sigmund, avstrijski državnik, zgodovinar (1486—1566) 39 op. 74, 44
- Hercegnovi (Castelnuovo), kraj v Kotskem zalivu 19, 28, 77, 92, 105, 118
- Hercegovina, pokrajina 28, 36, 37, 91, 99, 119, 173, 174
- sandžak 174
 - sandžak-beg 20, 28, 37, 57, 58, 60, 61, 73, 92 op. 245, 104, 108—110, 112, 120, 126, 165, 166, 170, 178
 - kadi 104
- Hessen, deželni grof 41, 45
- Hij (Hios), otok v Egejskem morju 74, 127, 159, 155
- Hoberdanac Ivan, odposlanec Ferdinanda I. 97, 103
- Hoffmann Janž (Hans), vrhovni dvorni upravnik Ferdinanda I. 93
- Hohenhauser Danijel, salzburški trgovec 48
- Horatius Lauretanus, psevdonom za dubrovniško vladu 155
- Hosius Stanislav, nuncij na dvoru Ferdinanda I. 144
- Hosszútóti Jurij, svetnik ogr. komore 159
- Hrastovica, kraj na Hrvatskem poleg Petrinje 161 op. 322, 175
- Hrvat 16, 58, 128, 146, 168
- Hrvatska, hrvatski 16, 31—33, 38, 40, 48, 53, 54, 56, 76, 85, 88, 108, 110, 114, 124, 125, 127 op. 55, 146, 158, 168, 170, 171, 173 do 175, 179, 181, 182
- Hrvatska-Slavonija, ban 52, 54, 110
- stanovi 56
 - knezi 38, 45
- Hugenoti 150
- Hungarus (Oger) Nikolaj, lastnik gostišča v Benetkah 32
- Churrem, gl. Roksolana (Roxolana)
- Husref-beg, bosenski sandžak-beg 14, 57, 113
- Hust (Huszt), kraj in utrdba na Ogrskem 147
- Hvar, otok v Dalmaciji 35, 52, 121, 153, 159
- Ibrahim paša, veliki vezir 15, 18, 20, 25, 36, 41, 60, 64, 69, 73, 76, 78, 96, 97, 99, 100, 110, 112, 113, 186
- paša, tretji vezir 125, 138, 151
 - paša, nekdanji vezir, biva na sultanovem dvoru 133
 - tolmač Visoke porte 149, 160
- Ilok, kraj v Slavoniji 52
- Imperium Romanum 181
- Indija, dežela v juž. Aziji 40, 56, 145, 176
- Innsbruck, mesto na Tirolskem (Avstrija) 35, 66, 94, 99, 132
- Ipsala, kraj v evropski Turčiji 133
- Isfahan, kraj v Perziji 142
- Istanbul (Carigrad, Konstantinopol), glavno mesto osmanske države 13—22, 24, 26, 28, 29, 31, 34—40, 50—53, 55, 56, 60 do 64, 66, 68, 69, 73—77, 79 op. 156, 86, 87, 89, 91, 96—101, 103, 104, 106—109, 111 do 113, 115—133, 135—137, 139, 140, 142 do 144, 146, 147, 149—160, 162—177, 179, 185, 186, 188, 189
- grški pravoslavni patriarh 35, 36
 - beneški bailo 13, 19, 20, 22, 29, 78, 86, 99, 128—130, 138—140, 143, 152, 153 do 156, 164, 189
 - njegov tajnik 154, 180
 - subaša 153
 - mošeja Aja Sofija 126
 - arzenal 16, 74, 77, 100, 125, 128, 172, 177
 - ječa »sedmerih stolpov« 68, 128, 132
- Ister-beg, turški poveljnik 56
- Istra, avstrijska 40, 72, 87, 96, 99, 102, 183
- beneška 40, 52
- Istvanffy (Isthuanffy) Nikolaj, slavonski magnat, zgodovinar (u. 1615) 166
- Italija, italijanski 17, 19—21, 23, 28, 29, 31, 33, 34, 36, 37, 40, 43, 46, 48, 51, 53, 54, 58, 62, 78, 79, 81, 82, 87, 99, 104, 105, 117, 118, 121, 123, 129—131, 137, 138, 154, 161, 166, 168, 182—185
- Italijani 24, 29, 81, 160, 187
- Ivan III., portugalski kralj (1521—1557) 40
- Ivan IV., moskovski vladar (car) (1533 do 1584) 160
- Ivan de Rhagusio, sel dubrovniške vlade 59
- Ivana Blazna, mati Karla V. in Ferdinanda I. 72
- Ivanić Zaharija, pičanski škof 92, 92 op. 244
- Ivanovci, viteški red na Rodosu, pozneje na Malti, gl. Rodoški vitezi
- Izabela, hči poljskega kr. Sigmunda I., žena Ivana Zápolje, ogrska kraljica (1540—1559) 131, 134—136, 147, 188, 189
- Izačić Pavel, odposlanec Ferdinanda I. k bosenskem sandžak-begu 44 op. 117
- Izmail, perzijski kralj (šah) (1501—1524) 58
- perzijski princ 143
- Izmit, kraj in zaliv v Mali Aziji 75, 113
- Jadransko morje 21, 22, 30, 37, 51, 52, 58, 62, 69, 78, 82, 89, 98, 106, 109, 119
- Jagelonci, dinastija na Poljskem, Češkem in Ogrskem 182
- Jajce, mesto v Bosni 184
- Jakob, hlapec iz Zagreba 52
- janičarji, janičarski aga, gl. Turčija
- Jasenica, kastel ob ustju Une v Savo 146

- Jasenovac, kraj v Slavoniji 170
 Jemen, pokrajina na Arabskem polotoku 133
 Jeruzalem, mesto v Prednji Aziji 36, 152
 Jezde, kraj v Perziji 74
 Jožefi Franc, senjski škof (1520—1537) 50, 51, 51 op. 7, 97
 Juan d'Austria, gl. Austria
 Judeja, pokrajina v Prednji Aziji 56
 Juliani, gl. Giuliani
 Jurišić Ivan (Joannes Ragusaeus), obveščevalec Habsburžanov 107 op. 12
 — Nikolaj, reški glavar, odposlanec Ferdinanda I., vojaški poveljnik, kranjski deželni glavar 55, 61, 66, 100, 101, 103
 Jurklošter, kartuzija na Štajerskem 156
 Jurkovići, trgovska rodbina na Reki 168
 Jurković Andrej, reški trgovec 168, 168 op. 7, 169, 174
 — Franc, senjski kancler, agent Habsburžanov 121 op. 42, 168—179, 168 op. 5
 Jusuf (Sinan) paša, namestnik v Budimu 177
 Kaaden, kraj na Nemškem 41, 187
 Kabužić Danijel, dubrovniški trgovec v Sofiji 26
 — Marin, dubrovniški patricij, tajni obveščevalec Franca Riccija 111 do 113
 Kacijaner (Katzianer) Janž (Hans), kranjski deželni glavar, vojaški poveljnik 16, 35, 54, 76, 86, 101, 102, 114, 115, 188
 Kadiköy, mesto ob Marmorskem morju nasproti Istanbula 122, 130, 131, 141
 Kaffa (danes Feodosija), mesto na Krimu 120
 Kairo, mesto v Egiptu 132
 Kalabrija, pokrajina v juž. Italiji 28, 113, 120, 127
 Kalikut (danes Kozhikode), mesto v Prednji Indiji 62, 64, 176
 Kaloča (Kalocsa), mesto na Ogrskem 39, 188
 Kaniža (Nagykanizsa), mesto na Ogrskem 178
 Kapadocija, pokrajina v Mali Aziji 132
 Karaemit, gl. Diyarbekir
 Karamanija, pokrajina v Mali Aziji 133
 Karel V., cesar (1519—1558) 17—20, 23—25, 28, 32—35, 37, 40, 45, 50—53, 58—62, 64—69, 71—73, 72 op. 103, 75, 76, 78—85, 79 op. 156, 87, 88, 92—94, 97—99, 102, 104—107, 109, 112, 113, 116, 119, 124, 125, 129, 137, 140, 145, 180—189, 180 op. 3
 — žena 69
 — poslanci (poslaniki) 17, 18, 25, 26, 62, 68, 77, 83, 95, 107, 188
 — brodovje 18, 20, 28, 69, 82, 86, 98, 108, 109, 117, 119, 125, 185
 Karel IX., francoski kralj (1560—1574) 150
 Karel, nadvojvoda Notranje Avstrije (1564—1590), sin Ferdinanda I. 130, 156, 167, 168 op. 5, 169, 171, 173, 174, 176
 Karlović Ivan Torkvat grof Krbavski, hrvatski ban 53, 49, 54, 110
 Kars, kraj v Turčiji 174
 Kasan Kalasi (Kassan), kraj v Perziji 133
 Kasim paša, namestnik v Budimu, pozneje v Bosni 126, 129
 Kastav, mesto v avstrijski Istri 67, 114
 Kasum paša, vezir 74, 76
 Kazvin, mesto v Perziji 133
 Keglević Peter, hrvatski plemič 38
 Kémeny Štefan, poslanec Štefana Báthoryja 164
 Kenderessy Štefan, agent Maksimilijana II. in hercegovskega sandžak-bega 162—166
 — njegovi služabniki 162, 166
 Kendy Anton, ogr. plemič 136
 — Franc, ogr. plemič 134, 136
 Kienberg Erazem, turški ujetnik 55
 Kilija, kraj ob izlivu Donave 56
 Kırkilise (danes Kırklareli), kraj v evropski Turčiji 101
 Kisek (Köszég, Güns), mesto na Ogrskem 186
 Khisl Vid, ljubljanski trgovec, mestni sodnik, župan 32, 32 op. 17, 44, 49
 Klemen VII., papež (1523—1534) 20, 30, 31, 37, 40, 40 op. 78, 69, 117, 181
 Klis (pri Splitu), utrdba 40 op. 80, 58—60, 63, 76, 77, 102, 108, 113, 116, 117, 174, 179
 — sandžak-beg 125, 126, 146, 169, 170
 — njegov sin 126, 134, 146, 148
 Knin, mesto na Hrvatskem 40
 Kobaš ob Savi, kraj v Bosni 16
 Köln (ob Renu), mesto na Nemškem 35, 53
 Komárno (Komárom, Komorn), kraj na Ogrskem, danes v češkoslov. rep. 126, 157, 159, 166, 167
 Konavli, pokrajina pri Dubrovniku 86
 Konija, mesto v Mali Aziji 133, 151
 Konstantinopel, gl. Istanbul
 Koper (Capodistria), mesto v beneški Istri 40, 44
 Koprivnica, mesto v Slavoniji 162
 Koračević, komornik bosenskega sandžak-bega 170
 Korčula, otok v Dalmaciji 52, 77, 89
 Koron (danes Koróni), kraj na Peloponezu (Moreji) 68—70
 Korosan, kraj v Perziji 151
 Koroška 31, 50, 96, 98
 — stanovski odposlanci 186
 Korzičani 150
 Korzika, otok v Sredozemskem morju 150

- Kostajnica ob Uni, kraj in utrdba v Bosni 38, 170
 Kostanjevica, mesto in samostan na Dolenjskem 39, 43, 44
 Košice, mesto na Ogrskem 56, 162, 163
 Kotor, mesto v Dalmaciji 77, 85, 86, 118, 153, 156, 171, 174, 176
 — rektor 153
 Kotorčani 176
 Kovin, kraj v Sremu 64
 Krafter Hieronim, bankir v Augsburgu 123
 Krakov, mesto na Poljskem 40
 Kranjska, dežela 33, 48, 50, 52, 76, 85, 159, 180
 — deželni glavar 32, 35, 50, 52, 178
 — deželni upravitelj 117, 118
 — stanovi 168 op. 5
 — stanovski odborniki in odposlanci 178, 186
 — vicedom 25, 85, 86
 Kras, pokrajina Slovenskega Primorja 72, 87
 Krbava, pokrajina na Hrvatskem 33, 49, 110
 Krems, mesto v Avstriji 31, 39 op. 74
 Kreta, otok v Sredozemskem morju 28, 69, 77, 117
 Krf, otok v Jadranskem morju 69, 77, 78, 86, 112, 117, 127
 Krištof, kaplan v Nišu 98
 Križanec Jakob, župan v Zminju 96
 — Mohor, kot poturčenec Daud su-baša, gl. Daud
 Križevci, mesto v Slavoniji 33, 50, 100
 Krog, kraj pri Zagrebu 48
 Krupa, kraj in utrdba v Bosni 170, 174
 Kruševac, mesto v Srbiji 64
 — sandžak-beg 64
 Krušić, turški ujetnik 148, 152
 Kružić Peter, poveljnik Senja in Klisa 39—43, 40 op. 80, 59, 77, 108
 Kurtogli, korzar 68
 Kušinić Marko, stotnik 92—94
 Lacusta Štefan, moldavski knez 56
 Lamberg Andrej (s Crnelega), kranjski deželni upravitelj 43, 43 op. 110, 44 op. 112, 54, 91, 117 op. 23
 — Jožef, poslanec Ferdinanda I. 61, 100, 105
 — Lenart, turški ujetnik 55
 Lannoy, Karel de -, grof d'Outremont, neapeljski podkralj 58
 Lasarin Ruben, Tržičan 44 op. 112
 Łaski Hieronim, sieradzki palatin, erdeljski vojvoda, poslanik kr. Ivana Žapolje, pozneje Ferdinanda I. 33, 38, 39, 39 op. 74, 40, 41, 60, 63, 108, 184
 Latif, tajnik v uradu sultanovega velikega kanclerja 147, 149
 Lellis Simon de -, Ferdinandov odposlanec k perzijskemu šahu 61
 Lenković Ivan, poveljnik na hrvatski Vojni krajini 146
 Leon X., papež (1513—1521) 42 op. 92
 Leon Pietro, bankir v Rimu 123
 Leopardi Maximo, sekretar beneške vlade 42
 Lepanto, kraj v Grčiji 161
 Levanta, bližnji Vzhod 13, 14, 16—19, 22—24, 34, 36, 37, 59, 62, 65, 73, 74, 82, 83, 87, 102, 104—107, 110, 111, 117, 144, 178
 Leyva, Antonio de -, vojskovodja Karla V. 79, 81
 — Pedro de -, španski poveljnik 178
 — Sanchez de -, turški ujetnik 146, 147
 Lezbo (Lesvos), otok v Egejskem morju 74, 77
 Libertopoli Andrej, trgovec v Peri 116
 Liga Sveta 24, 29, 89, 105, 161
 Linden, kraj na Nemškem 39
 Linz, mesto v Avstriji 36, 59
 Lippomani, opat v Benetkah 160
 Literatus magister Emerik, gl. Emerik Literatus
 Livno, mesto v Bosni 15, 16
 — sandžak-beg 169, 170
 Lizbona, glavno mesto Portugalske 40, 160
 Ljubelj, prelaz 34 op. 35
 Ljubljana 35, 43, 44, 48, 52, 73, 97, 100, 102, 112, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 168 op. 5
 Lodron Ludovik grof, poveljnik italijanske pehote v bitki pri Gorjanu (1537) 55 op. 60, 63
 Lombardija, pokrajina v sev. Italiji 41, 105
 Lomellino, genovska trgovska rodbina 155 op. 281
 London 31, 39
 Longhi Pomponio, trgovec v Peri, korespondent ces. poslanika 171, 172
 Lopud, otok v Dalmaciji 24
 Loredan Leonardo, beneški dož (1501—1521) 102, 180
 Lotaringija, francoska pokrajina 79, 81
 Lucca, mesto v Italiji 29, 81
 Lucio Marino, Ferdudcijev korespondent v Dubrovniku 115—117
 Lucio Pisone, psevdonim za dubrovniško vladu 23, 24
 Ludovik II., ogr. kralj (1516—1526) 97, 181—183
 — frater minorit iz Hvara (Dalmacija), turški ogleduh 35, 36
 — menih samostana Kostanjevice na Dolenjskem 44
 Luka fra, prior dominikanskega samostana v Dubrovniku 89

- Lukarević (Lucaris) Nikolaj, dubrovniški plemič, senator 90, 120
- Lukarić (Lukari) Franc, dubrovniški plemič 24
- Lund, mesto na Švedskem 45, 187
- Lupoglav (Marenfels), grad v avstrijski Istri 40, 40 op. 80, 42
- Lyon, mesto v Franciji 37, 69, 78, 81, 86
- Madrid, glavno mesto Španije 170, 172, 181
- Madžari 56
- Mahmud, turški poslanik pri kraljici Izabeli in Iv. Sigm. Zápolju 134, 136
- aga, evnuh, dvorski upravnik žene velikega vezirja 151
- Maius Ivan, tajnik Ferdinanda I. 110
- Majlath Gabrijel, ogr. plemič 163
- Makarska, kraj v Dalmaciji 126
- Makedonija (Macedonija), pokrajina na Balkanskem polotoku 108, 121, 157, 166, 168, 174
- Maksimilijan I., kralj, cesar (1486—1519) 19, 25, 28, 180
- Maksimilijan, nadvojvoda, kralj, cesar (II.) (1564—1576) 19, 95, 121, 123, 124, 127, 128, 130, 136, 149, 154—164, 160 op. 316, 165, 166, 189, 190
- sinova 163
- princeza 160
- poslanci (poslaniki) 156—158, 162
- Maksimilijan, nadvojvoda, pretendent za poljski prestol 177
- Mala Azija 60, 63, 70, 127, 145, 157
- Malentein Jakob, turški ujetnik 55
- Malkoč beg, sandžak-beg v Bosni, nato v Požegi 127, 127 op. 55, 129, 146
- njegov sin 146
- Malta, otok med Sicilijo in Afriko 93, 127, 178
- Malvezzi Benedikt, opat samostana v Kostanjevici 39, 43, 44
- Janez Marija, odposlanec Ferdinanda I. 19
- Manetti Latino Giovenale, humanist, papežev komornik 42 op. 92
- Mantova (Mantua), mesto v Italiji 33
- mejni grof 33
- Manuel Veliki, portugalski kralj (1495—1521) 40
- Maramaldo Fabrizio, vodja italijanskih vojakov-najemnikov v vojski Karla V. 81
- Marano, mesto v sev. Italiji 30, 31, 42, 84, 87, 90, 119, 120
- Margareta, nadvojvodinja, nizozemska namestnica (u. 1530) 32, 59, 62, 181, 182, 187
- Marigliano Giovanni, poslanec Filipa II. španskega kralja 175
- Marignano Gian Giacomo, gl. Medici Marija, angleška kraljica (1553—1558) 140
- ogr. kraljica-vdova, nizozemska namestnica 187
- hči Karla V., žena Maksimilijana II. 161
- Marke, pokrajina Italije 117
- Marmaros, pokrajina na Ogrskem 56
- Marra, Cesare della -, španski agent v Dubrovniku 24, 168—175
- Marseille, pristaniško mesto v juž. Franciji 36, 77, 81, 86, 150, 175, 176
- Martinuzzi Jurij, gl. Utješenić
- Marulić Marko, duhovnik iz Knina 40
- Matija Korvin, ogr. kralj (1458—1490) 115
- Matseber Ludovik, turški ujetnik 55
- Mavretanci 146
- Mavretanija, dežela v sev. Afriki 146
- Medici, Alessandro de -, florentinski vojvoda 80
- Gian Giacomo, mejni grof Marignana, brat papeža Pija IV. (Giov. Ang. Medici) 146
- Katarina, francoska kraljica 40, 150
- Medicis Janez, dubrovniški nadškof 92
- Medulin, kraj v Albaniji 102
- Mehmed (Mohamed) paša Sokolović, veliki vezir (1505—1579) 128, 132, 145, 148, 158, 159, 163, 165, 166, 170, 177
- paša, vezir, poveljnik turške mornarice 177
- smederevsko-beograjski sandžak-beg 55, 56, 64, 100, 101
- nikopoljski sandžak-beg 60
- Šeh, sandžak-beg Hercegovine, pozneje Bosne 175
- vojvoda bosenskega Ali paše 134
- vojvoda namestnika v Budimu, poveljnik turškega donavskega ladjevja 126, 127
- Meka, svet kraj muslimanov v Arabiji 152
- šejk 145
- Memi Hodža, pisar Hasana paše Prodovića 165
- Menčetić Sebastijan, dubrovniški odposlanec 95
- Menorca, otok v Sredozemskem morju 129
- Menze, gl. Menčetić
- Messina, mesto v juž. Italiji 61, 82, 86, 119, 131
- kastelan 119
- Metz, mesto v Lotaringiji (Francija) 79, 139
- Mezopotamija, pokrajina v Aziji 113
- Michaelis Gregor de Valenti, trgovec 169
- Mignanelli Fabio, papeški nuncij na Dunaju 56 op. 65
- Milan, mesto v sev. Italiji 53, 78, 79, 81, 146, 154, 169
- vojvoda 39

- Mingrelija, dežela v Kavkaškem pogorju 142
 — kralj 142
 Miniati Lorenzo, florentinski trgovec v Dubrovniku, francoski, pozneje španski agent 24
 Miquez, gl. Nassy
 Mirandola, mesto v Italiji 54, 55, 58
 Mircea III. Ciobanul, vlaški knez 135, 136
 Mitrovica, mesto v Sremu 55
 Mljet, otok v Dalmaciji 14
 Mocenigo Tomaž, beneški poslanec 74
 Modena, mesto v Italiji 42, 81
 Modon (danes Methoni), mesto na Moreji 56, 64, 69, 77, 117, 118, 119, 146
 Mohács, mesto na Ogrskem 22, 32, 48, 49, 96, 182
 Mohamed paša, bosenski sandžak-beg, pozneje budimski namestnik 125, 126
 Moldavija, kneževina (danes pokrajina Rumunije) 51, 56, 56 op. 65, 135, 148, 149, 151, 176
 — knez 51, 134, 149
 — bojari 56
 Moldavijci 51, 134—136, 188
 Monluc, Jean de -, francoski poslanik 87, 106
 Monopoli, mesto v južni Italiji 51
 Mons Grecensis, gl. Zagreb
 Montignon, de -, francoski poveljnik 82
 Montmorency, Anne de -, Connétable de France (1495—1567) 137, 138
 Morača, pokrajina v Črni gori 120
 Morava, reka v Srbiji 23, 98
 Moravsko, dežela (danes v češkoslov. rep.) 96, 164
 Moreja, gl. Peloponez
 Moritz, saški vojvoda (1521—1553) 189
 Moro, korzar 68
 Morone Giovanni, papeški nuncij, škof v Modeni, pozneje v Ostiji, kardinal 55, 56 op. 64, 187
 Morvillier, Jean de -, francoski poslanik 27
 Moskon Aleksij, pazinski glavar 102
 Moskovčani 170
 Moskva 160
 Mošćenice, kraj v avstrijski Istri 67
 Mramor, kraj v Srbiji ob Moravi 23, 98
 Mukačevo (Munkacz), kraj na Ogrskem 136, 147, 148, 164
 Murad II., turški sultan (1421—1451) 13, 114
 — princ, pozneje Murad III., "sultan (1574—1595) 152
 — aga, iz Dalmacije, v službi Hajredina Barbarosse 118
 Murat beg, turški poveljnik 56
 — vojvoda, upravnik in komornik sandžak-bega Husrefa, pozneje sandžak-beg 14—16, 76, 146
 — njegov sin 146, 148
 Mustafa princ, sin Sulejmana II. 87
 — paša, veliki vezir 172
 — paša, poveljnik turških čet v perzijski vojni 168, 169
 — Celebi, odposlanec sultanovega zakladničarja Ali paše 163
 — čauš 37
 Nadásdy Tomaž, ogr. magnat, palatin 188
 Nagybánya, kraj na Ogrskem 158
 Nassy Jožef, jud, bankir, svetovalec Selima II. 157
 Navagero Bernard, beneški bailo v Istanbulu 29
 Navarra, kralj 150, 172
 Neapelj, mesto v juž. Italiji 24, 29, 36, 37, 68, 72, 77, 80, 105, 109, 117, 118, 124, 128, 129, 154, 161, 169, 172, 177
 — podkralji 23, 24, 70, 80, 92, 105, 106, 112, 144, 170, 175 op. 37, 177 op. 55
 Neapelj-Sicilija, kraljestvo 23, 41, 50, 58, 60, 61, 69, 77, 78, 80, 105, 109, 137, 180
 Negroponte, gl. Evboja
 Neidegg Janž (Hans), turški ujetnik 55
 — Ludovik, turški ujetnik 55
 Nemci 78, 80, 119, 135, 157, 162, 177, 181, 182
 Nemčija, nemški 31, 33, 41, 48, 61, 62, 64, 66, 79, 92, 95—97, 99, 112, 127, 130, 139, 144, 170, 181, 182, 184, 187, 188
 — knezi 31, 32, 39, 41, 45, 149, 183, 185, 189
 — državni zbor 20, 59, 92, 100, 123, 139, 183, 184, 185
 Nenad Jovan »car«, vodja srbskih čet 31, 32
 Neretva, reka v Hercegovini 24, 27, 37, 67, 73, 75, 92, 110, 113
 Neuhaus Janž, turški ujetnik 55
 Nica (Nizza, Nice), mesto v Provansi 20, 69, 81, 129
 Nicolai (de Nicolo) Marko, Benečan, francoski diplomatski agent 41, 75
 Nikolaj z Reke, brodar 59
 Nikopol, kraj v Turčiji, danes v Bolgariji 52, 101
 — sandžak-beg 108, 111
 Nikozija, mesto na Cipru 28
 Niño Rodrigo, cesarski poslanik v Benetkah 17, 18, 61, 65, 68
 Niš 98, 110, 112, 119
 Nizozemsko, dežela (država) v Zahodni Evropi 32, 59, 181, 185, 187
 Noailles, François de -, francoski poslanik 149
 Nogarola Ferdinand grof, poveljnik v Györu 178
 — Leonard grof, tržaški glavar 89

- Novi v Vinodolu, kraj na Hrvatskem 31
 Novi Pazar, mesto v Srbiji 24, 97, 99, 100, 115, 171
 Novo Brdo (Monte novo), kraj v Srbiji 155
 Nürnberg, mesto na Nemškem 94
- Obrovac, kraj v Dalmaciji 15, 16, 61, 63, 70, 71, 77, 85, 101, 108, 110, 111, 116
 Ochs Andrej, faktor ljubljanskih trgovcev 48, 114, 115
 Odrin (Adrianopol, Edirne), mesto v Turčiji 15, 16, 26, 28, 53, 61, 65, 98, 100, 101, 105, 106, 110, 111, 116, 119, 122, 123, 125, 126, 127, 137, 138, 143, 152, 164, 180
 — sandžak-beg 96
 — frankovska cerkev 26
 — Židovski trg 26
 Ofen, gl. Budim
 Oglej (Aquileia), mesto v Furlaniji 88
 — patriarh 88
 — kanoniki 88, 94, 95
 Ogrji 53, 97, 100, 103, 107, 124, 128, 132, 134, 156, 166, 177, 184
 Ogrsko, ogrski, dežela, država 13, 15, 16, 20—22, 30—33, 38—41, 43—45, 47—49, 51, 53, 55, 56, 59, 62, 63, 66, 76, 85, 86, 96—99, 101, 104, 109, 110, 112, 117, 118—120, 122—126, 128—130, 134, 135, 137, 140—142, 147, 156, 158, 159, 162 do 164, 165, 166, 168, 169, 171, 172, 174, 176, 181—184
 — kralji 22, 25, 30, 39, 41, 47, 48, 51, 53, 67, 72, 83, 93, 97, 104, 115, 161, 163, 164, 181, 182
 — plemstvo 39, 99, 134, 162, 163
 Olgiati bratje, bankirji v Rimu 123
 Opaljevica Benko M., dubrovniški trgovec v Novem Pazaru 24
 Opatija, kraj v avstrijski Istri 83
 Oradea mare, gl. Veliki Varadin
 Orleanski Henrik, francoski princ, pozneje kralj Henrik II., gl. Henrik II.
 Ormus (Hormuz), kraj ob vhodu v Perzijski zaliv 160
 Orsini, italijanska plemiška rodbina 81
 Orsijek, mesto v Slavoniji 54, 55, 57, 107
 Osman paša, veliki vezir, turški vojskovodja 177
 Osmani, gl. Turki
 Ostia, mesto v Italiji 137
 Ostrogon (Esztergom, Gran), mesto in sedež nadškofa 31, 50, 87, 100, 120, 154, 171, 178
 Ostrovia, kraj in trdnjava na Hrvatskem 58
 Otranto, kraj v juž. Italiji 77, 101, 105
 Ovcarević Peter, poveljnik srbskih maršalov v službi smederevsko-beograjskega sandžak-bega 64
- Padova (Padua), mesto v sev. Italiji 33
 Pag, otok v Dalmaciji 33
 Palermo, mesto na Siciliji 77
 Palestrina, pokrajina v Italiji 81
 Pallas, Joan de., španski konzul v Dubrovniku 23, 60, 70, 98
 Pallatio Stefan, španski konzul v Dubrovniku 24
 papeži 15—17, 23, 24, 37, 43—45, 58, 79, 80, 92, 99, 103, 112, 114, 116—119, 137, 144, 146, 153, 156, 160, 164, 169, 181, 186
 — kurija 23, 45, 55, 73, 123
 — legati in nunciji 17, 31, 114, 121, 144, 152
 Pariz 32, 34, 40, 41, 137
 — škof 41
 Passano Giovanni Gioachino, veletrgovec, francoski poslanik v Benetkah 42
 Passarello Camillo, vodja najemniških čet 70, 71, 85
 Passau, mesto v južni Nemčiji 189
 Passeier, kraj na Tirolskem 94
 Pastor Ana por. Dobrovolić, hči Ivana P. ml. 47
 — Chaucha por. Sovinović, hči Ivana P. ml. 47
 — Dominik, zagrebški trgovec, brat Ivana P. star. 47, 52, 53
 — Gašper, sin Ivana P. star., zagrebški trgovec 32, 42, 43 op. 107, 110, 43, 47—49, 54, 114
 — Ivan star., Florentinec, zagrebški trgovec 47
 — Ivan ml., sin Ivana P. star., zagrebški trgovec, obveščevalec Ferdinanda I. 43, 47—58, 104, 43 op. 107, 50 op. 31
 — Katarina, žena Gašperja P. 47
 — Štefana, sin Gašperja P. 47
 Patras (danes Patrai), mesto v Grčiji 113, 117, 178
 Paulin de la Garde (Antoine Escalin des Aimars, Baron de la Garde), francoski poslanik 27, 119, 120, 138
 Paumgarten Hans star., veletrgovec v Augsburgu 71
 Pavel III., papež (1534—1549) 41, 42 op. 92, 78, 87
 Pavel IV., papež (1555—1559) 131, 137
 Pazin, mesto v avstrijski Istri 35, 96
 Pécs (Fünfkirchen), kraj in sedež škofa na Ogrskem 39, 40, 50, 128
 Pedro, gl. Leyva, Toledo
 Peigertshamer Janž (Hans), upravnik kranjskega nakladniškega urada 43, 43 op. 109
 Pekry Ludovik, ogrski plemič, poveljnik čet 43, 56
 Pelješac, polotok v Dalmaciji 25, 84, 92, 92 op. 243

- Peloponez, polotok v Grčiji 68, 77, 117, 173
 — sandžak-beg 69
 Pera, četrt mesta Istanbul 37, 116, 123, 126, 155, 155 op. 281, 172
 Perényi Peter, ogr. plemič 41, 63, 64, 69
 Perrenot Anton de Granvella, škof v Arrasu, kardinal, minister Karla V. in Filipa II. 93, 166, 170
 — Nikolaj de Granvella (1486—1550), drž. kancler Karla V. 18, 93
 Pertev paša, tretji vezir, turški poveljnik 144 op. 193, 161
 Perugia, mesto v Italiji 118
 Perzija, novoperzijska država Safavidov v Aziji 18, 37, 39, 73, 74, 76—78, 110, 112, 113, 121, 131—135, 141—145, 145, 150—152, 159, 160, 167—171, 173—176, 178, 190
 — kralj (šah, sofi) 15, 18, 19, 51, 55, 56, 60, 61, 63, 64, 70, 73, 74, 76, 97, 100, 103, 112, 113, 116, 117, 119, 120, 121, 132, 133, 141—143, 145, 150—152, 153, 159, 160, 164, 169—177
 — šahov brat 151
 — princi 133, 141, 142, 143
 — plemstvo 151
 — poslanci 60, 100, 111, 142, 143, 145, 150, 152, 173
 — poslančev tajnik 151
 — kraljev tajnik, agent v Istanbulu 142, 143, 151
 — agentov nečak 151
 Perzijci 18, 22, 63, 64, 69, 70, 74, 75, 98, 141—143, 145, 150—152, 169, 171, 172, 174, 176, 190
 Perzijski zaliv 160
 Pesaro, mesto v Italiji 84
 Pešta (Pest), ogr. mesto (sestavni del poznejše Budimpešte) 56, 154
 Peter Rareš, vlaški knez 56
 — iz Klisa, poturčenec Mustafa 174
 Petrascu, vlaški knez 135
 Petretini Viktor, plemič s Krfa 86
 Petrovaradin, kraj v Vojvodini 52, 99
 Petrović (Petrovich) Peter, grof, gubernator Erdeljskega 134, 135, 188
 Pezzen dr. Jernej, ces. poslanik v Istanbulu 178
 Piacenza, mesto v Italiji 81
 Piale paša, vrhovni poveljnik turške mornarice 145, 165, 175
 Pičan (Pedena), kraj in sedež škofa v avstrijski Istri 92
 Pij IV., papež (1559—1565) 144, 146
 Pij V., papež (1566—1572) 29
 Pikardija, pokrajina v Franciji 81
 Pisani Franc, škof v Padovi, kardinal, legat v Benetkah 15
 — Marko, beneški poslanec 102
 Pisanis, de -, beneški generalni kapitan morja 52
 Pizoni, Gabrijel de -, veliki dragoman beneškega baila v Istanbulu 141, 143
 Platon, grški filozof 43
 Plême, Gerard de -, Seigneur de la Roche, tajnik Karla V. 58
 Plovdiv, mesto v Turčiji (danes v Bolgariji) 100, 171
 Poljaki 138, 165
 Poljica, knežija v Dalmaciji 61, 110
 Poljska, država 31, 33, 34, 51, 63, 123, 149, 162, 164, 165, 167, 176, 177, 178
 — kralji 87, 99, 156, 165, 170, 184, 187
 — poslaniki 136
 Pomazanić (Pomasanich) Bernardin, menih, agent Ferdinanda I. 35, 96—103, 97 op. 6
 — Nicolo, psevdonim Bernardina P. 96
 Popardorf Franc, avstrijski poveljnik 174
 Pordenone, mesto v Furlaniji 41, 44
 Poreč, mesto v beneški Istri 46 op. 131, 79, 83, 96
 Porta Visoka, gl. Turčija
 Portugalci 63, 110, 117
 Portugalska, država 40, 62, 143, 159, 169, 170, 173, 176
 — kralji 40, 64, 115, 119, 160, 172
 — plemstvo 170
 — brodovje 160
 Pozzo, gl. Pucić
 Požega, mesto v Slavoniji 63, 129
 Požun (Preßburg, Bratislava), mesto na Ogrskem, danes v češkoslov. republiki 135, 162, 164, 166
 Praga, 38, 85, 99
 Preiner Filip, baron, svetnik dvorne komore, poslanik Ferdinanda I. 44
 — Janž (Hans) iz Radgone, turški ujetnik 55
 Preveza, pristanišče v Grčiji 127, 129
 Prijepolje, kraj v Srbiji 116
 Prodanić (Prodanello), Nikolaj, Dubrovčan, dopisnik ces. poslanika v Istanbulu 174, 176
 Prodi Marko, kotorski meščan, posrednik v dopisovanju z Istanbulom 176
 Prokuplje, mesto v Srbiji 109, 111
 Provansa, pokrajina juž. Francije 18, 82, 119
 Provisionali Eduardo, sel Maksimilijana II. 157
 Ptolemej, geograf (2. stol. n. št.) 130
 Ptuj 48, 54—56
 Pucić Bernard, dubrovniški patricij, trgovec 79, 89, 113
 — Giovanni M., dubrovniški patricij 67
 — Nikolaj, dubrovniški trgovec v Skopju 155
 — Piero, dubrovniški patricij 86

- Püchler Janž (Hans), vojaški poveljnik na Hrvatskem 33
- Querini Nicolo, Benečan, zastopnik Ludovika Grittića 117
- Quiñones Francesco, kardinal, papeški legat 79
- Raab, gl. Györ
- Rab Gašper, glavar v Senju 167, 168
- Rab, otok v Jadranskem morju 170
- Radgona, mesto na Štajerskem 55
- Radu »Afumați«, vlaški knez 51, 58
- Radul, vlaški knez 135
- Ragnina, gl. Ranjina
- Ragusa, gl. Dubrovnik
- Rhagasio, Ivan de-, sel dubrovniške vladе 59
- Rangon Gvidon, grof, papeški fevdnik, pristaš Francozov 42, 81, 82, 85
- Ranjina fra Ambrozij, dubrovniški odposlanec 67
- Jurij, dubrovniški poslanik v Istanbulu 26
- fra Klemen, dominikanec, dubrovniški odposlanec 65, 66, 111
- Rapalli Antonio, trgovec v Peru 116
- Rareș Peter, moldavijski knez 56
- Ras (Araks, Araxes), reka v Perziji 133
- Ravbar (Rauber) Krištof, ljubljanski škof 181, 186
- Nikolaj, tržaški glavar 84
- Ravenna (Ravenna), mesto v sev. Italiji 78
- Rdeče morje 62, 64, 110, 119
- Redžep, čauš Hasana paše Prodovića 165
- Regensburg, mesto na Bavarskem 31, 65, 123
- Reggio, Marko da-, dubrovniški kancler 14
- Reka, pristanišče v Hrvatskem Primorju 26, 28, 31, 35, 37, 45, 48, 50, 52, 60, 61, 64, 67, 73, 82, 85, 96, 97, 100, 107, 110, 114 do 117, 120, 126, 128, 154, 167, 168, 168 op. 5, 169, 178
- glavar 107, 155
- Ren 53
- Renier Luka, španski agent v Dubrovniku 24, 155
- Renzo Giovanni Maria, španski agent v Dubrovniku 24
- Restić (Resti) Andrej, dubrovniški patrijarh, trgovec v Sofiji 26
- Mihael, odposlanec dubrovniške vladе 64
- knez (rektor) dubrovniške vladе 171
- Revan, kraj v Turčiji 176
- Ricardo Giovanni, psevdonim za Nikolaja Ferducia 115
- Ricci Franc, baron Sprinzenstein, tridentiski stolni prošt, poslanec Ferdinanda I. 60, 61, 89, 107—110, 112, 113
- Pavel, baron Sprinzenstein, njegov oče 60, 107
- Rim, 31, 36, 38, 40, 42, 43, 79, 80, 81, 99, 104, 117, 122, 123, 131, 137, 154, 156, 160, 161, 164
- Sv. Pavel izven mestnega obzidja 82
- Rimini, mesto v Italiji 70
- Rimsko-nemška država 53, 56, 63, 66, 88, 125, 159, 180, 184, 188, 189
- Rincon Antonio de Medina del Campo, Spanec, francoski diplomat 16, 17, 22, 27, 31—34, 51, 74, 111, 112, 117, 184, 188
- Risan, kraj v Kotorskem zalivu 92
- Ritschan Bernhard, vojaški poveljnik na Kranjskem 33
- Gašper, glavar Gotnika 67
- Janž (Hans), namestnik reškega glavarja 59
- Roč (Rozzo), grad v avstrijski Istri 44
- Rodos, otok v Sredozemskem morju 23, 57, 68, 77, 127
- Rodoški vitezi, njihov veliki mojster 64
- njihov brodovje 117
- Rogendorf Krištof, grof, sin Viljema R., stopil v turško, nato v francosko službo 91, 106
- Viljem, grof, dvorski upravnik, poveljnik v turški vojni na Ogrskem 62, 70, 91
- Roksolana, soproga Sulejmana II. 87, 125, 127
- Romagna, italijanska pokrajina 70
- Rorario Girolamo, papežev komornik in odposlanec 41, 42, 45
- Rosas, kraj v Španiji 69
- Rovan, mesto v Perziji, danes v Iraku 133
- Rudolf II., cesar (1576—1612), sin Maksimilijana II. 167—169, 170—173, 176, 177, 177 op. 55, 190
- njegovi poslaniki, poslanci, agenti 167—169, 171—172
- Rueber Ivan, vojaški poveljnik v Košicah 162
- Ruel, Sigismund a-, angleški poslanik v Benetkah 95
- Rumelija, evropski del turške države v nasprotju k Anatoliji 52, 76, 122
- beglerbeg 76, 122, 124, 125, 129, 133, 135, 148, 151, 168, 171, 177
- Rusija, država 189
- Rustem (Rustan) paša, veliki vezir (1555 do 1561) 123, 126—132, 134—142, 146, 147, 149, 152
- njegov zakladnik 124, 129, 131, 136, 146
- njegov nečak 124
- Rym Karel, cesarski poslanik v Istanbulu 26, 156
- Rymaco Cesareo, psevdonim za poslanika Ryma 26

- Salerno, mesto v Italiji 137
— knez salernski 137
- Salinas, Martin de-, Ferdinandov poslanik pri Karlu V. 72, 105
- Saloniki (Thessalonike), gl. Solun
- Salviati Franc, francoski odposlanec 149
- Salzburško 33
- Samobor, mesto na Hrvatskem 44, 49
- Samos, otok v Egejskem morju 137
- Sampietro Corso, gl. Corso
- Sandi, don Alvaro de-, poveljnik utrdbe na Džerbi, turški ujetnik 147
- San Severino Ferdinand grof, salernski knez, neapeljski podkralj 58
- San Yuste, kraj v Estremaduri na Španskem 125
- Sant'Angelo, rtič pri Cerigo (Kithera) 117
- Santiago de Compostela, kraj in božja pot na Španskem 40
- Sanuto Marino, beneški historiograf, pisec »Diarijev« 15, 21, 58
- Sarajevo 15, 57, 122, 174, 180
- Sardinija 28
- Sárospatak, mesto na Ogrskem 164
- Saseno, otok v Jadranskem morju 69
- Sava, reka 16, 55, 58, 62, 110—112, 117, 129
- Savojsko, država (dežela), danes del Francoske 34, 78
— vojvoda 79
- Scarini Luka, florentinski trgovec 89
- Schepper Kornelij, poslanec Ferdinanda I. 37, 68
- Schernstein, grad pri Linzu v Zg. Avstriji 36
- Scheyer Erazem, senjski glavar 70, 71
- Schmalkalden, mesto na Nemškem 19, 92, 189
- Schneider Martin, hišni posestnik v Zagrebu 48
- Schweiger Salomon, protestantski predikant ces. poslaništva v Istanbulu 167
- Schweigkart Volbenk, veletrgovec v Benetkah 88
- Seitz, gl. Ziče
- Selim I. sultan (1512—1520) 22, 102
- Selim, princ, sin Sulejmana II., pozneje sultan Selim II. (1566—1574) 132, 153, 145, 152, 157, 159, 161, 163, 164
— njegov paša 145
- Senigallia, mesto v Italiji 77
- Senj, mesto v Hrvatskem Primorju 15, 28, 40 op. 80, 42, 45, 48, 58, 61, 70, 71, 96, 99, 99 op. 10, 117, 119, 126, 128, 154, 167, 168, 170, 177
— glavar 108, 179
- Senjčani 101, 177, 177 op. 55
- Senožeče, kraj na Krasu 31
- Seta, Francesco dalla-, beneški trgovec 48
- Sfondrati Francesco, kardinal-protector dubrovniške republike, papeški legat 92
- Marino, kancler dubrovniške vlade 27
- Sguri Štefan, trgovec v Brindisiju 121 op. 42
- Siavus paša, veliki vezir 171, 175
- Sibiu (Hermannstadt), mesto na Erdeljskem, danes v Romuniji 56
- Sicilija 60, 62, 64, 68, 69, 77, 108, 109, 116, 117, 118, 152, 164, 169, 178
— podkralj 24, 25, 61
- Siget (Szégetvár), mesto in trdnjava na Ogrskem 122, 124, 125, 129, 138, 148, 155, 159, 169
- Sigismund I., poljski kralj (1506—1548) 55
- Sigismund II., poljski kralj (1548—1572) 165
- Sigmund, švedski vojvoda 178
- Silistrija, sandžak-beg 113, 177
- Silvano Francesco iz Macerate, dubrovniški kancler 59 op. 14
- Simancas, kraj na Španskem 107
- Sinan, imenovan Čufud, korzar, gl. Čufud
- Sinan paša vezir, poveljnik v perzijski vojni 169, 171, 173—175, 178
— njegov sin 175
- Sinan-beg, hercegovski sandžak-beg 170
- Singmoser Marko, tajnik Ferdinanda I. 123, 144
- Sinzendorf Joahim, ces. poslanik v Istanbulu 169, 173, 174
- Sirija, dežela v Prednji Aziji 74, 109, 112, 152, 157, 176
- Sirvan, kraj v Perziji 143, 151
- Sisek, kraj in trdnjava na Hrvatskem 48
- Sivas, kraj v Perziji 132
- Skenderbeg Jurij Kastriot, albanski knez, narodni vodja v 15. stoletju 108
- Skender-celebi, sultanov defterdar 75, 112
- Skender paša, namestnik v Kairu 132
- Skočibuha Tomaž, trgovec v Dubrovniku 80
- Skopje 52, 76, 86, 102, 117, 155, 174
- Skradin, mesto v Dalmaciji 15
- Slano, пристanišče v Dalmaciji 86
- Slatinski Matej, turopoljski župan 47
- Slavonija, dežela 33, 48, 53, 54, 56, 86, 96, 98, 102, 120, 162, 173
— plemstvo, stanovi 33, 50
- Slovani 56
- Smederevo, mesto v Srbiji ob Donavi 52, 57, 60, 62, 63, 107, 113
- Smederevo-Beograd, sandžak-beg 60, 63, 97, 98, 107, 108, 110, 111, 120
- Soča, reka na Primorskem 87
- Sofi, gl. Perzija, kralji
- Sofija, mesto v Bolgariji 16, 26, 27, 53, 58, 60, 76, 99, 111, 112, 115, 117, 119, 122, 164, 168, 174
- Sojmirović Jurij, dopisnik v Dubrovniku 155

Sokol, vlaški knez 135
 Sokolović (Soqolli), gl. Mehmed paša Sokolović
 Solin, kraj pri Splitu, 108, 113, 118
 Solun (Saloniki), pristaniško mesto Grčije 63
 — sandžak 170
 Sorigo, gl. Sorkočević
 Soria, Lope de -, poslanik v Benetkah 18, 37, 42, 45, 45 op. 125, 68, 71, 90, 105
 Sorkočević Hieronim, dubrovniški patricij 62
 — Mihael Val, dubrovniški patricij 67
 — Nikolaj Tom., poslanec dubrovnške vlade 72
 — Nikolaj, dubrovniški trgovec 120
 Sovinović Jurij, zagrebški meščan 47
 Spalatin Nikolaj, vojaški poveljnik 161, 161 op. 322
 Speyer, mesto na Nemškem 20, 182, 185
 Spinola Teodor, genovski trgovec 48
 Split 58, 63, 76, 174
 Srbi 57, 98, 124, 162, 171, 173
 Srbija 164, 174, 176
 Srebrenik, kraj v Srbiji 164
 Sredozemlje 114, 181
 Sredozemsko morje 82, 104, 139
 Srem, pokrajina ob spodnji Savi 58, 61, 62, 64, 98, 112
 Sremska Mitrovica, mesto v Sremu 55
 St. Florian, kraj v Zg. Avstriji 36
 St. Quentin, mesto v Franciji 137
 Statilić (Statilius) Ivan, škof, odposlanec kr. Ivana Zápolje 51
 Ston, kraj na Pelješcu (Dalmacija) 25, 84, 85, 92, 93, 107
 Strasser Jurij, stotnik v Zagrebu 54
 Strassoldo Federico, furlanski plemič, odposlanec Maksimilijana I. 180
 Straub Franc, trgovec na Dunaju 122, 123
 Streiperger Joahim, turški ujetnik 55
 Suczawa (Suceava), mesto v Moldaviji, danes v Romuniji 56
 Sulejman II. sultan (1520—1566) 15, 16, 23, 27, 28, 33, 39, 50, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 66, 73, 74, 76, 78, 79 op. 156, 87, 88, 91, 97 op. 6, 98, 99, 102, 112, 113, 117—119, 125, 127, 132—134, 144, 151, 152, 155, 158, 159, 164, 185, 186, 188, 190
 Sv. Andrej (St. Andrea), otočič v Dalmaciji 24
 Svetovalec kraljevi iz Šlezije na dunajskem dvoru (morda Ferdinandov dv. maršal Volbenk Volkra) 93
 Szatmar, mesto na Ogrskem 148, 158
 Szécsény, mesto na Ogrskem 148
 Szekli, narod na Erdeljskem 51, 148
 Székésfővár (Alba Iulia, Stolni Beograd, Stuhlweißenburg), mesto na Ogrskem 124, 128
 Sziget, gl. Siget

Sabac, mesto v Srbiji 55
 šah, gl. Perzija, kralj
 Šibenik, mesto 14, 15, 17, 20, 34, 39, 52, 75, 96, 100
 — knez (conte) 15
 — samostan sv. Nikolaja 15
 Škoti 149
 Škotska, dežela v Veliki Britaniji 149
 Šlezija, pokrajina, danes na Poljskem 56, 95
 Španci 24, 51, 56, 60, 79, 92, 104—106, 108, 116, 125, 131, 132, 137, 139, 140, 147, 148, 160, 169, 184, 187
 Španija, država 17, 18, 24, 36, 58, 69, 72, 81, 99, 104—106, 150, 151, 137, 158, 159 do 161, 169, 170, 175, 176, 180, 182, 183, 186
 — kralji 17, 23, 25, 88, 127—129, 131, 137, 139, 140, 143, 151, 155, 159—161, 166, 169, 170, 175—176
 — poslaniki, konzuli, agenti 105, 168 do 170, 175
 — brodovje 24, 28, 131, 143, 146, 147, 149, 151, 161, 169, 170, 178, 187
 St. Vid ob Glini, mesto na Koroškem 51
 Stajerska, dežela 55, 96, 98, 99, 156
 — stanovski odposlanci 186
 — vicedom 55
 Svicarji 78
 Tadiolović (de Tadiolis) Anton, oskrbnik gradu Lupoglav 42—44
 Tahmasip (Thamasp) I., perzijski šah (1524—1576) 70, 159, 160
 Tahy Ivan, hrvatski ban, 49, 54
 Taranto, mesto v juž. Italiji 117
 Tardić Jurij (Zorzi), arhiprezbiter v Šibeniku 14, 15, 15 op. 19, 16
 — Murat, gl. Murat, vojvoda
 Tarquinio Sanctone, psevdonim za dubrovniško vladu 24
 Tatari 143, 170, 171, 177
 — njihov kan 143, 151, 170
 Taxis (Taksis) Roger (Ruggiero), vodja ces. pošte v Benetkah 26, 128, 155
 Tebris (danes Tabriz), mesto v Perziji 74, 113, 133, 141, 142
 Temišvar (Temesvár, Timisoara), mesto na Ogrskem, danes v Romuniji 125, 154, 158, 176, 189
 — paša 132, 134, 136, 146, 147, 159
 Tenda, mejna grofija v sev. Italiji 81
 Tenedos, otok v Egejskem morju 65, 77
 Terni, kraj v Italiji 117
 Tiepolo Nicolo, beneški poslanik na dvoru Karla V. 35, 123
 Tiflis (Tbilisi), mesto v Gruziji, danes v Sovjetski zvezi 174
 Tigris, reka v Mezopotamiji 74
 Timurlenk (Tamerlan), mongolski vladar 143

- Tirensko morje, del Sredozemskega morja 101
- Tirolska, avstrijska dežela 33, 41, 82
- Tisa, reka na Ogrskem 188
- Titel, mesto v Vojvodini 52
- Tito Flaminio, psevdonom za dubrovniško vladu 167
- Tokaj, mesto na Ogrskem 158
- Toledo, Pedro de -, španski vojskovodja 178
- Torda, mesto na Erdeljskem 163
- Török Valentin, poveljnik čet na Ogrskem 100
- Toskana, veliki vojvoda 169
- Tracija, pokrajina na Balkanskem polotoku 166, 174
- Trankvil Andronik, gl. Andronik Trankvil
- Trautmannsdorf Adam, turški ujetnik 55
- Trautson Ivan, baron, dvorski upravnik Ferdinanda I. in Maksimilijana II. 163
- Trebinje, kraj v Hercegovini 89
- Treviso, mesto v sev. Italiji 94
- Trident (Trient, Trento), mesto na juž. Tirolskem, danes v Italiji 107
- Tripolis (Tarabulus), mesto v Siriji 74
— mesto v Berberiji (sev. Afriki) 77, 119, 131, 139
- Trivulzio Agostino, kardinal, papeški legat 27, 79
— Filip dubrovniški nadškof 27, 79, 86, 105, 118, 120, 141
- Trnava, mesto na Ogrskem, danes na Slovaškem 100
- Trogir, mesto v Dalmaciji 32
- Trst, pristanišče ob Jadranu 31, 48, 50, 59, 64, 66, 76, 83, 84, 89, 90, 92, 94—96, 99, 99 op. 9, 100, 107, 114, 119, 167
— glavar 52, 90
- Tržačani 90, 106
- Tuighun paša, namestnik v Budimu 129
- Tumina Mihael, dubrovniški trgovec 83
- Tunis, mesto v sev. Afriki 28, 37, 74, 105, 112, 147, 151
— kralj 147
- Turčija, država, dežela 13, 17—19, 21—25, 27, 28, 31, 33—37, 40, 45, 51, 52, 54, 58, 59, 63, 64, 68, 74, 76—78, 82, 86, 92, 96, 97, 99, 100—104, 106—111, 113 do 117, 119—124, 128, 132, 140—145, 146, 147, 149—152, 154—157, 160, 161, 164, 165, 167, 177, 178, 184, 190
— sultan 15—25, 27, 28, 30, 34—40, 41 op. 89, 45, 50—56, 58—66, 68—70, 73 do 79, 83, 87, 91—93, 96, 97, 99, 101 do 103, 105, 106, 108—119, 122, 124 do 143, 145—154, 156—161, 163—166, 169—178, 180, 181, 183—187, 189
— princi 60, 62, 102, 109, 119, 128, 132, 145
— veliki vezir 20, 27, 28, 29, 36, 58, 60 do 64, 70, 75, 79, 97—98, 101, 111, 112, 124—132, 134—143, 145, 147, 149, 151, 153, 154, 157—159, 164—166, 174, 175, 177
— Visoka porta 14, 20—23, 26—29, 37, 51, 62, 70, 73, 87, 106, 113, 121, 124, 131, 137, 141, 144, 147—150, 153, 154, 156, 159, 162, 164—166, 172, 174, 178, 180, 188
— divan (drž. svet) 26, 103, 124, 131, 146, 152, 157—159, 165, 177
— veliki kancler 147, 149, 153
— beglerbegi in sandžak-begi 28, 51, 56, 110—113, 115, 116, 118, 119, 122, 124, 126—130, 132, 133, 156, 141, 147, 148, 150, 151, 158, 169, 170, 173—176
— janičarski aga 74, 118, 124, 132, 159
— janičarji 35, 50, 60, 75, 86, 109, 118, 119, 125, 130, 133, 141, 167
— spahije 141
— akindžije 96, 100
— martolozi 14, 56, 57, 64
— brodovje 15—18, 22—25, 37, 53, 56, 58, 62—64, 69, 74, 75, 86, 87, 99, 100 do 102, 109, 111—113, 115—120, 125—129, 132, 137—140, 146, 147, 150, 159, 161, 164, 165, 169, 170, 175, 177, 183
- Turin, mesto v sev. Italiji 34, 78, 79, 81
- Turki 13—15, 18, 20—30, 34—38, 40, 41, 45, 49—56, 58—64, 66—72, 72 op. 104, 73—78, 80, 81, 85, 87, 89, 92, 96—120, 122, 124—129, 131, 132, 134—143, 146, 150—153, 156—161, 163—166, 168—176, 178, 179, 183—190
- Turkmeni 152
- Thurn grof, Ferdinandov poslanik v Benetkah 91
— baron Nikolaj star., poslanik k bosenskemu sandžak-begu 45 op. 117
- Turopolje, pokrajina na Hrvatskem 47
- Turturino Francesco, zastopnik Genovežanov 139
- Udbina, kraj v Bosni 126
- Udine, gl. Videm
- Ulcinj, mesto v Dalmaciji 180
- Ulrik, württemberški vojvoda 187
- Uludž Ali (Ochiali), od 1571 dalje Kildž Ali, vrhovni poveljnik turške mornarice 177
- Una, reka 170, 174
- Ungnad David, baron, ces. poslanik v Istanbulu, nato predsednik dvornega vojnega sveta 26, 167, 172, 177
- Urbino, mesto in kneževina v Italiji 37
— vojvoda, generalni kapitan beneške vojske 37, 82, 86

- Uskoki 28, 92, 118, 128, 167, 172, 175, 177,
Utješenić-Martinuzzi Jurij, državnik, nad-
škof, kardinal 56, 188, 189
- Valona (danes Vlorë), mesto v Albaniji 57,
52, 76—78, 86, 96, 99, 102, 108, 113, 117,
131, 150, 185
- Valpovo, kraj v Slavoniji 120
- Van, kraj v Turčiji 141, 143
— paša 150, 152
- Vanbost, kraj v Perziji 74
- Varaždin, mesto v Slavoniji 56
- Varday Pavel, ostrogonski nadškof 31
- Vargas Jakob, sekretar Ferdinanda 93
- Veli-beg, sandžak-beg v Székesfehérváru
128
- Veliki Varadin (Oradea mare, Nagyvárad,
Großwardein), mesto na Ogrskem, dan-
es v Romuniji 53, 51, 165, 188
- Veltwyck Gerard, ces. poslanik 87, 106,
188
- Venzone, mesto v Furlaniji 81
- Veprinac, mesto v avstrijski Istri 67, 94,
96
- Verallo Hieronim, papežev nuncij na
Dunaju 19
- Verböczy Štefan, ogr. državnik 38
- Vercelli, mesto v sev. Italiji 79
- Vergerij Peter Pavel, škof, papežev nuncij
na Dunaju 32, 42, 45, 72 op. 104
— njegov avditor 45 op. 110
- Vericza dediči, hišni posestniki v Zagrebu
48
- Verona, mesto v sev. Italiji 82
- Videm (Udine), mesto v Furlaniji 16
- Vidin, mesto v Turčiji, danes v Bolgariji
58, 63, 113
— sandžak-beg 60, 63, 108, 110
- Vigne, Jean de la -, mons., francoski po-
slanik v Istanbulu 123, 137—141, 149
- Viljem, bavarski vojvoda 58, 41
- Vinodol, pokrajina v Hrvatskem Primorju
31
- Visoko, kraj v Bosni 96
- Vitale Cantinella, psevdonim za Dobrani-
ća Giovannija 26
- Vito, gl. Ancona
- Vitturi Giovanni, generalni kapitan be-
neškega brodovja 86
- Vlad, vlaški knez 58
- Vladislav II., ogr. kr. (1490—1516) 47
- Vlahi 51, 134, 135, 174, 188
- Vlaška, kneževina (danes pokrajina Ro-
munije) 51, 58, 98, 111, 112, 135, 149,
176, 178
- Vojna krajina 190
- Volkersdorf Viljem, turški ujetnik 55
- Volkra Volbenk (Wolfgang), dvorni mar-
šal Ferdinanda I. 93
- Volosko, kraj v avstrijski Istri 94
- Vrančić (Verancsics) Anton, budimski
prošt, nato škof v Pécsu, nadškof ostro-
gonski, poslanec kr. Ivana Zápolje, nato
Ferdinanda I. 14, 33, 41, 42, 43, 124,
126, 142
- Vrhbosna, gl. Sarajevo
- Wallop John, poslanec angleškega kr.
Henrika VIII. 31
- Weeze Ivan, škof v Roeskilde, nadškof
lundske, pozneje škof v Konstanzu, ces.
odposlanec 45, 187
- Weichselberger Sigmund, Ferdinandov
odposlanec 44 op. 117, 97, 105
- Weilhammer Janž (Hans), ljubljanski tr-
govec 49, 115
- Wien, gl. Dunaj
- Wiener Neustadt, gl. Dunajsko Novo me-
sto
- Worms, mesto na Nemškem 88, 180
- Württembergško, kneževina na Nemškem
41, 187
- Wyddi (Vitto), Rusko de -, tolmač in po-
srednik za dopisovanje v Dubrovniku
156, 156 op. 289
- Wyss, Albert de -, ces. poslanik v Istanbulu
149, 152, 153, 157, 159
- Zader 16, 18, 34, 52, 61, 78, 97, 120
- Zagreb, mesto 32, 44, 47, 48, 53, 54, 56, 97,
100, 107
— mestna občina 54
— meščani 49
— mestni stražarji 49
— mitnica 48
— škof 33, 48, 49
— njegov kastelan 33
— stolni kapitelj 47, 48, 54
— stolna proštija 53
— Markova cerkev 53
- Zaharija, gl. Ivanič
- Zalaháza Tomaž, škof v Egru (Erlau), kr.
kancler 97
- Zalathnoky de Zalathnok, gl. Slatinski
- Zamanja (Zamagna) Marin, dubrovniški
patricij, obveščevalec Karla V. 50, 50
op. 52, 72, 80, 91—93, 103—107, 107 op. 12
— Orsato, dubrovniški trgovec 22, 89
— Secondo, sin Marina Z. 104, 106
— Štefan star., oče Marina Z. 104
— Štefan ml., sin Marina Z. 104
- Zante (danes Zakynthos), otok v Jonskem
morju 69, 96
- Zápolja Ivan, erdeljski vojvoda, ogrsko-
hrvatski kralj (1527—1540) 15, 17, 18,
23, 30—35, 31 op. 6, 37, 39, 39 op. 71, 40,
40 op. 78, 41, 41 op. 89, 42, 43, 46, 48—54,
58, 60, 63, 64, 72, 79, 86, 97—100, 102,
109—111, 148, 164, 182—188

— Ivan Sigmund, sin kr. Ivana Z.
(1540—1571) 129, 154—156, 146—149,
156, 158, 159, 162, 163, 188, 189
Zara, Hieronim de-, reški glavar in vr-
hovni upravnik deželno knežjih gozdov
37, 43, 43 op. 108, 68, 72, 84, 94
Zaragoza, mesto v Španiji 149
Zauchner Janž, rudar v Gvozdanem 35
Zay Franc, poslanec Ferdinanda I., po-
veljnik donavske flotilje 124, 126, 142,
148
Zeffy Domenico, dragoman ces. poslanika
v Istanbulu 159
— p. Giovanni, frančiškan v Istanbulu
156
Zegliaco Izidor, agent Ludovika Grittija
37—39

Zen Pietro, beneški bailo v Istanbulu 37
Zizeris fra Mihael, dubrovniški odposla-
nec 91
Zorzi Hieronim, dubrovniški trgovec 14
Zrinjski Nikola, grof, hrvatski ban, 38,
48, 92, 125, 134, 148, 159
Zvornik, kraj v Srbiji 62, 63
— sandžak-beg 60, 63, 77, 97, 108, 112
Ženeva (Genf, Genève), mesto na Savoj-
skem, danes v Švici 78
Žiče, kartuzija na Štajerskem 156
Žitni otok (Schütt) na Donavi pri Po-
žunu (Bratislavi) 166
Zminj (Gimino, Swing), kraj in občina v
Istri 96, 102

SLOVARČEK TURSKIH IZRAZOV

akča — turška denarna enota, srebrni
kovanec
akindžije — oddelek turških, zlasti ob-
mejnih napadalnih čet
beglerbeg — upravitelj večje vojaške in
upravne enote ter poveljnik čet v njej
čauš — izvrševalec naročil sultana oziro-
ma vojaškega in civilnega načelnika
čehaja — namestnik in zaupnik begler-
bega ali sandžak-bega
defterdar — vodja finančne uprave
derviš — član verskega reda moslemov
divan (sultanov) — državni svet
dragoman — tolmač in posrednik za posle
s turškimi vladnimi organi
emin (v Dubrovniku) — carinik
imam — muslimanski duhovnik
janičar — posebna pehota, sestavljena v
16. stoletju iz krščanskih dečkov
janičarski aga — poveljnik janičarjev
kapudanbaša — poveljnik turške morna-
rice

martolozi — del turške borbene vojske
(na mejah, kot moštvo v donavski flo-
tilji in trdnjavah), sprva povečini krš-
čanski prebivalci, pozneje muslimani;
v obmejni službi najdemo martoloze
tudi pri Avstrijcih in Benečanih. O
tem gl. Milan Vasić, Martolozi u jugo-
slovenskim zemljama pod turskom
vladavinom, Akademija nauka i umjet-
nosti Bosne i Hercegovine, Djela knj.
XXIX (17), Sarajevo 1967
sandžak — osnovna upravna enota v turš-
ki državi
sandžak-beg — upravnik sandžaka
spahija — fevdalec, ki uživa dohodke
svojega timara ali zeameta proti ob-
vezi, da se udeležuje vojnih pohodov
subaša — oskrbnik, poveljnik manjšega
vojaškega oddelka
timar — posestvo z letnimi dohodki do
20 000 akč
zeamet — posestvo z letnimi dohodki od
20 000 do 100 000 akč

JOSIP ZONTAR
OBVEŠČEVALNA SLUŽBA IN DIPLOMACIJA
AVSTRIJSKIH HABSBURZANOV V BOJU PROTI TURKOM V 16. STOLETJU

Izdala
Slovenska akademija znanosti in umetnosti
v Ljubljani

Natisnila
Tiskarna »Jože Moškrič«
v Ljubljani 1973

Naklada 800 izvodov

Publikacija šteje med proizvode iz 7. točke prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov iz storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33-316/72), za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov (mnenje Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št.: 421-1/73 od 23. 3. 1973).

14. XII. 1973

14/74

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000056475

JOSIP ROJČAN
OVSEŠČEVA A MUDRA IN DIPLOMACIJA
AVSTRANSKI HABSBURŽANCI V BOJU PROTI AVSTRIJI IN SLOVENIJI

Ljubljana

Območje akademijske založbe in knjižnice

• Ljubljana

Kamnina

Tiskarna »Slovenski svet«

• Ljubljana 1972

Knjižnica 100. ročnik

Publikacija je bila objavljena v 1. svetovni vojni, ko je bila avtorja v avstrijski vojski.
Za avtorja v vojski (1914-1918), ki je bil avtor, ki je bil avtor, ki je bil avtor, ki je bil avtor.
Publikacija je bila objavljena v 1. svetovni vojni, ko je bila avtorja v avstrijski vojski.

14. XII. 1972

